

Universitat de Girona

**SOBRE EL LLOC DE LA FILOSOFIA EN LA
SOCIETAT DE LA INFORMACIÓ I DEL
CONEIXEMENT**

Anna SANSANEDAS DARNÉS

ISBN: 978-84-690-4517-6

Dipòsit legal: GI-316-2007

SOBRE EL LLOC DE LA FILOSOFIA
EN LA SOCIETAT DE LA INFORMACIÓ
I DEL CONEIXEMENT

Tesi doctoral

Anna Sarsanedas Darnés

Director:

Dr. Ramon Alcoberro i Pericay

*Doctorat de la Facultat de Lletres
Departament de Filologia i Filosofia*

Universitat de Girona: 2007

ÍNDIX

INTRODUCCIÓ.....	4
Agraïments:	10
1. PERSPECTIVES FILOSÒFIQUES ENVERS LA TÈCNICA I LA TECNOLOGIA..	11
1.1. L'antiguitat: la tècnica com a mesura o transgressió?	20
Un exemple: Plató i la tècnica	24
1.2. L'època medieval: la tècnica, entre el bé i el mal?	29
D'Agustí d'Hipona a Ramon Llull	36
1.3. La revolució tècnica del Renaixement?	38
F. Bacon i la Nova Atlàntida	41
1.4. La modernitat: maquinisme, confiança en el progrés i tecnocràcia?	44
R. Descartes i La Mettrie: <i>l'homme machine</i>	47
La Il·lustració i el progrés	50
Segle XIX: La tecnocràcia	54
De camí al segle XX fins a la revolució digital.....	57
1.5. Interpretacions s.XX: la tecnologia del domini o el domini de la tecnologia?	59
Tecnofòbia: crítica de la tecnologia.....	62
Tecnofília: en defensa de la tècnica.....	85
Entre la Tecnofòbia i la Tecnofília: J. Habermas	92
1.6. Perspectives de futur.	95
La cibersocietat: Internet un nou món feliç o una capsula de Pandora?.....	96
Realisme crític: G. Graham	99
Thamus i Theuth	102
Ciberespai i Individu: com queda afectada la identitat del jo?.....	103
Societat i realitat: quines són les repercussions sobre la societat? Com s'ha d'entendre la realitat?.....	105
Responsabilitat, propietat, control i llibertat: quines són les implicacions ètiques?.....	106
2. REFLEXIÓ FILOSÒFICA SOBRE LA SIC	109
2.1. Clarificació conceptual: de què estem parlant?.....	113
<i>Informació, comunicació i coneixement.</i>	113
Quadre comparatiu: Informació-Comunicació-Coneixement.....	128
<i>Informacionalisme, xarxa, cyber.</i>	129
2.2. Anàlisi històrica i semàntica de la SIC: informació versus coneixement?	140
Genealogia de la SIC: d'on venim?.....	141
La <i>Societat de la informació</i> en el web.....	149
Què té de nou la SIC?	151
Quins canvis provoca en la societat?.....	157
És la Societat de la informació una <i>Societat del Coneixement</i> ?	164

2.3. Conseqüències i repercussions de la SIC en la concepció de la societat.	168
D'una <i>societat programada</i> a una <i>societat tecnocràtica</i> ?	169
D'una <i>societat del benestar</i> a una <i>societat del malestar</i> ? (Com més informació més benestar o més malestar?).....	173
D'una <i>societat de masses</i> a una <i>societat democràtica de la diferència</i> ? (Informació global, per a tothom? Democràcia de la informació?)	176
Una <i>societat de la seguretat</i> a una <i>societat del risc</i> ? (Dels perills de la nova societat).....	183
Una <i>societat de la incertesa</i> i <i>de la complexitat</i> ? (de la incertesa i complexitat social a una societat complexa i incerta)	189
2.4. Perspectives actuals: en quina societat vivim?	195
Una societat transparent?	196
Una societat invisible?	198
Una societat digital?	204
3. LA FILOSOFIA EN LA SIC	209
3.1. Quins són els canvis que provoca la SIC en la filosofia?	213
Quin és el nou espai que ofereix la SIC a la filosofia?	213
Internet: Un nou espai per a la filosofia?	215
La filosofia en la Xarxa o Worl Wide Web	220
Aprendre filosofia <i>amb</i> Internet?	221
Nous mitjans, noves formes de pensar?	223
El ciberfilòsof i la ciberconsciència.....	229
Quina rellevància tenen les noves tecnologies per a la filosofia?.....	233
3.2. Del sentit de la filosofia	238
La filosofia es pot entendre de moltes maneres.	242
El sentit de la filosofia en l' <i>era informacional</i>	265
Una filosofia del present.....	284
Quadre comparatiu del sentit de la filosofia.....	286
3.3. De les funcions de la filosofia.....	288
La filosofia pot tenir diferents funcions	288
Quina ha de ser la funció de la filosofia en la <i>SIC</i> ?	290
Funció pràctica: aplicació de la filosofia en la <i>SIC</i>	292
Funció Teòrica: reflexió de la tecnologia i de la <i>SIC</i>	316
Una nova Filosofia de la Tecnologia?	317
Una filosofia d'Internet?	321
Una possible filosofia de la societat informacional	323
3.4. Localització o deslocalització de la filosofia en la SIC? La virtualització de la filosofia	327
CONCLUSIONS.....	348
Transmutació de la Filosofia de la Tecnologia: tecnofilosofia?	350
Transmutació de la societat: comunicació o coneixement?.....	358
Transmutació de la filosofia: infofilosofia?	367

Canvis conceptuals: deconstrucció del llenguatge i el fenomen de la Iteració.	369
Canvis presencials: nous àmbits de reflexió i aplicació.....	371
Canvis metodològics: procediments oberts a la participació activa	372
Canvis funcionals: funció i objectius diferents, acció comunicativa?	378
Canvis ontològics: una filosofia diferent?	379
Canvis hermenèutics: nova comprensió i interpretació filosòfica?	382
Canvis localitzatius: nous paratges i horitzons filosòfics?.....	385
BIBLIOGRAFIA	387
Llibres de Consulta.....	387
Articles	395
Webgrafia	400

INTRODUCCIÓ

Vivim en un món saturat d'informacions. Les noves circumstàncies socials i tecnològiques ens aboquen irremissiblement, més que mai, al desconcert cognitiu, informacional i comunicatiu. L'expansió gairebé imparable de les *Noves Tecnologies de la Informació i de la Comunicació* (NTIC)¹ provoquen grans reticències respecte al seu ús i finalitat. La informació es pot convertir fàcilment en propaganda, la comunicació en simple publicitat i la tecnologia en domini. Davant d'aquesta situació no deixa de ser necessària una reflexió filosòfica que ens ajudi a veure amb els ulls ben oberts les possibles implicacions i repercussions, a curt i a llarg termini, del que avui en dia tothom coneix amb el nom de *Societat de la Informació* –anomenada, també per alguns sociòlegs com Manel Castells, *Societat Xarxa*², per la manera com s'hi estableixen les diferents interaccions socials-.

A mesura que les NTIC prenen, cada cop amb més insistència, un lloc més important en la nostra societat i, en les nostres vides, comença a ser prioritari preguntar-se, no simplement per quines són les seves implicacions antropològiques, econòmiques, socials i psicològiques –com demostren alguns dels estudis més recents-, sinó també sobre quin ha de ser el lloc que ha d'ocupar la filosofia i quin paper ha de tenir en aquesta nova era infotecnològica, que tot just ara iniciem.

La tesi a defensar no és una altra, doncs, que la necessitat de reubicar, de resituar per dir-ho d'alguna manera, la reflexió filosòfica en els nous condicionaments socials establerts per l'anomenada: *Societat de la Informació*. Tanmateix, ens podríem preguntar: és necessària aquesta reubicació de la filosofia? Per quines raons s'ha de situar la filosofia en un espai social concret? És que la filosofia ha perdut el seu lloc?

La resposta a aquestes preguntes és prou evident. Primer de tot, podem constatar que, amb la introducció de les noves tecnologies de la informació, s'han produït canvis estructurals significatius en la societat. Canvis que han incidit no tan sols en la vida de les

---

¹ "Noves Tecnologies de la Informació i la Comunicació. Fan referència, sobretot, a la revolució que ha suposat Internet a l'hora de comunicar-nos i de gestionar la informació i són les precursoras del nou estil de vida digital. El major assoliment d'aquestes tecnologies és la possibilitat de transmetre qualsevol tipus d'informació instantàniament acurtant el canal entre emissor i receptor."

<<http://www.preocupat.uji.es/glossari/definicions/NTIC.htm>>

Conjunt de tecnologies utilitzades per a processar i transmetre informació en format digital.

<<http://www.grec.net/cgi-bin/hecc12.pgm?NDCHEC=0276503&PGMORI=A>>

² M. Castells: *L'era de la informació*. (Vol. I) *La societat xarxa*. UOC, Barcelona, 2002.

persones i en les seves interaccions, sinó també en la forma de pensar i de conèixer el món que ens envolta. És prou raonable, doncs, esperar que la filosofia s'hagi vist també afectada, i d'una manera prou significativa, per les diferents transformacions socials dels darrers anys. Com a conseqüència, la filosofia ja no pot romandre més temps anquilosada escleròticament en els paràmetres més tradicionals de difusió, com ho havien estat fins ara les aules de la universitat o els llibres, sinó que ha de renovar-se i tenir un paper més destacat en la vida social i, per descomptat, a través de les noves tecnologies.

En segon lloc, la filosofia en la *SIC*³ o *era informacional* ha sofert un canvi estructural tant a nivell de significació, podríem dir hermenèutic, com ontològic. A nivell de significació comprensiva la filosofia ha patit una transmutació⁴ dels seus conceptes fonamentals com per exemple: el saber, el coneixement, l'ésser, la realitat, la ment, la moral, el llenguatge, el mètode... que han contribuït, en més o menys grau, a la modificació de la pròpia essència constitutiva de la filosofia. La introducció de les noves tecnologies ha produït canvis en l'ús del llenguatge, perquè les paraules s'han transformat a l'aplicar-se a nous àmbits. Ara es parla de: l'ésser connectat, el coneixement en xarxa, el saber compartit, la realitat virtual, la ment digitalitzada, la moral o *netiquete* de la xarxa, la propietat intel·lectual al ciberespai, la creació col·lectiva, estar enganxat a Internet...

Tenint en compte aquests nous usos lingüístics, la filosofia necessita reorientar la seva anàlisi conceptual als nous entorns virtuals i tenir en compte com l'afecten intrínsecament i extrínseca. Per tant, l'objectiu prioritari de la investigació és mostrar la necessitat de resituar la filosofia per definir el seu lloc, ara ja no natural-real, sinó també virtual, com a resultat de les noves demandes socials, i de reorientar la seva anàlisi conceptual cap a si mateixa i els nous àmbits informacionals. Des d'una perspectiva de conjunt, seguint el concepte de *synopticus* que Plató assignava al filòsof, com a posseïdor d'una visió de conjunt envers la realitat, s'oferirà l'ampli ventall de possibles reubicacions de la filosofia i de la funció del filòsof com a sintetitzador del conjunt de perspectives paradoxals que pot oferir la societat actual.

---

³ A partir d'ara s'utilitzarà l'abreviatura *SIC* per fer referència a la Societat de la informació, de la Comunicació i del Coneixement.

⁴ El concepte de transmutació que s'utilitza al llarg de la investigació té un sentit diferent al que s'havia donat antigament en l'alquímia: s'entenia la transmutació dels elements com el canvi d'un objecte per un altre (en un principi l'objectiu era el de transformar els metalls vius en metalls preciosos). Quan es fa referència a la transmutació de la filosofia o de la societat, el que es pretén expressar és un procés de transformació dinàmica que afecta en major o menor grau a l'objecte tractat, no només en la seva base ontològica, sinó també en la seva presentació i relació amb l'entorn. En aquest sentit, la transmutació de la filosofia o de la societat no implica, en principi, un canvi substantiu de la filosofia o de la societat. La filosofia no es converteix en quelcom completament nou i diferent, sinó que pateix una modificació, en el sentit que va més enllà dels paràmetres establerts per la realitat material dels textos i llibres impresos al virtualitzar-se en la xarxa o world wide web. A part, es tracta d'una transformació formal, en el seu aspecte extern i al mateix temps una modificació en el seu contingut, és a dir, en els temes i conceptes que són objecte de reflexió. Aquesta transmutació ve provocada pels nous mitjans tecnològics i el canvi produït en els darrers anys en l'estructura de les relacions socials.

Tot seguit, s'intentarà situar la reflexió filosòfica en l'ampli marc infotecnològic que configura la *Societat de la Informació, la Comunicació i el Coneixement*; a més de deixar clar quin ha de ser el paper de la filosofia, des de dos àmbits interconnectats: l'àmbit teòric i el més pràctic. En el sentit teòric s'haurà d'entendre el paper de la filosofia com una anàlisi de les implicacions més immediates de la nova societat informacional en què estem immersos; i en el sentit pràctic de com s'aplica o es pot aplicar la filosofia a les NTIC i a la societat en general, per a que tingui el ressò que li correspon.

L'exposició s'ha organitzat de la següent manera: la primera part, a tall d'introducció, està dedicada a presentar, de manera crítica i reflexiva, quina ha estat la relació que s'ha establert entre la filosofia i el pensament sobre la tècnica al llarg de la història. Des dels primers relats mítics grecs, com per exemple el mite narrat per Hesíode sobre Prometeu, fins als nostres dies, passant pels pensaments de filòsofs de l'antiguitat com Plató, Aristòtil, als més moderns com Francis Bacon, R. Descartes, fins al segle XIX i XX. A partir de tots ells s'ofereix un ampli ventall de perspectives en referència a la tecnologia i llur relació amb la societat.

A continuació, s'ha dut a terme un breu repàs a les reflexions més recents envers les noves tecnologies tenint en compte les idees aportades per alguns dels pensadors més representatius respecte a la crítica o defensa de la tecnologia com J. Ellul, H. Jonas, Pekka Himanen, Paul Virilio, John Zerzan, Unabomber, J. Habermas, Gordon Graham... Amb les seves aportacions s'ha elaborat un mapa que hauria de ser útil per tenir una visió més àmplia del territori socio-tecnològic actual i per elaborar una anàlisi de caràcter fenomenològic i hermenèutic, que ens ajudi a entendre millor com s'ha descrit i interpretat, des de la perspectiva de la filosofia, la producció tècnica i els seus efectes sobre la societat. D'aquesta manera i a través d'una síntesi comprensiva s'intentarà albirar quins han estat els arguments sobre la tecnologia, ja sigui en un sentit positiu o d'acceptació; neutral o de crítica en la recerca d'un terme mitjà; com en un sentit negatiu o de rebuig.

Un cop presentat el ventall de posicionaments, en referència a la tecnologia o, millor dit, *tecnociència*⁵ actual, s'ha considerat convenient analitzar les característiques

---

⁵ No està prou clar quin és l'origen del concepte, però un dels primers a proposar-lo per estalviar-se l'expressió ciència i tecnologia fou Bruno Latour (1983). Segurament altres autors l'hagin utilitzat amb anterioritat com ens assenyala J. Echeverría en el seu llibre: *La revolución tecnocientífica*. FCE. Madrid, 2003. Pàg. 41. citació a peu de pàgina "En el libro *Science in Action*, Buckingham, Open University Press, 1983, trad. Española en Barcelona, Labor, 1992. No pretendemos afirmar, sin embargo, que Latour haya sido el primero en utilizar dicha expresión, que seguramente ha sido usada por muchas personas sin conocer la propuesta de Latour, y en un sentido distinto al del pensador francés. Incidentalmente, el autor del presente libro ya usó el término "tecnociencia" en 1982, en algún artículo de prensa. Una investigación histórica mostraría con seguridad que otros autores también lo han usado antes e independientemente de Latour." En el mateix llibre a la pàgina 44: "Otro autor que utiliza sistemáticamente el término "tecnociencia" es Gilbert Hotttois. Para introducir la noción de tecnociencia, Hotttois se

pròpies d'aquesta nova era infotecnològica anomenada per alguns especialistes com *l'era de la Informació*, amb l'objectiu de comprendre les seves conseqüències i interrelacions intrínseques en el que s'ha anomenat: la *societat del benestar*, la *societat de masses*, la *societat del risc* o la *societat del coneixement*. Quina és la conveniència d'aquesta anàlisi? Doncs, el fet que les noves infotecnologies, estan provocant un allau d'informacions que es distribueixen amb una velocitat extraordinària, afectant a tots els que hi participen d'una manera gairebé irreversible. Una de les conseqüències més immediates és la que afecta al coneixement, perquè tenir molta informació no implica necessàriament tenir més coneixement. La relació entre "coneixement" i "informació" és posada en dubte per una minoria, en canvi és acceptada indiscriminadament i de manera arbitrària per la gran massa, que es considera informada de manera equívoca, perquè més aviat el que rep són grans dosis, de manera podríem dir gairebé inconscient, de desinformació.

Com a conseqüència d'aquesta situació, on podríem dir que predomina per damunt de tot la confusió, s'està anunciant la possibilitat que la societat esdevingui cada cop més fràgil i trencadissa, perquè s'han perdut els fonaments invariables predominants en altres èpoques i que d'alguna manera proporcionaven consistència i cohesió a les interaccions socials. El resultat de tot plegat és una societat complexa sense garanties permanents i en constant moviment, canvi i dinamisme, que produeix una situació de continua incertesa, inestabilitat i risc. És precisament aquesta nova situació social de risc, de pèrdua de fonaments, d'inseguretat, en definitiva d'incertesa generalitzada, la que comença a reflectir-se en alguns dels escrits filosòfics més recents. Cada cop amb més persistència apareixen articles en la premsa o a Internet, llibres... on s'avaluen els canvis provocats per la nova situació tecnològica informacional, a la vegada que s'extrapolen les seves causes i conseqüències més immediates.

La tercera part està dedicada a fer un estudi del lloc que ha d'ocupar la filosofia en aquesta nova societat emergent caracteritzada pel domini de la informació. En aquest sentit han estat molt útils les anàlisis realitzades en els apartats anteriors respecte a la tecnologia i la societat. A partir de la deconstrucció del mateix concepte de filosofia, s'haurà d'entreveure quin és el sentit que ha de tenir amb l'objectiu de poder-lo aplicar als

---

apoya en diversos autores, los cuales, utilizaran o no dicho término, habían señalado en los años 70 y 80 esta convergencia progresiva entre la ciencia y la tecnología."

En canvi en un article de Dominique Janicard "Como pensar la técnica y las técnicas hoy en día" dins de DD.AA *Tecnología, ética y futuro*, se'ns diu que el terme va ser forjat per Hottois el 1984 en el seu llibre *Le signe et la Technique*, París, Aubier, 1984

I a l'apèndix A del llibre d'A. Alonso i I. Ardoz: *Carta al Homo Ciberneticus* (2003) diu que el concepte va ser utilitzat per primera vegada cap els anys seixanta pel filòsof de la ciència Gaston Bachelard: "Este término fue acuñado en los años sesenta por el filósofo de la ciencia Gaston Bachelard al proponer que en la actualidad es muy difícil separar los dos ámbitos: el conocimiento puro y su aplicación práctica. En 1987 el filósofo posmoderno Bruno Latour la retoma y la hace popular como modelo explicativo de la actividad científica en general." Pàg. 219

recents canvis tecnològics. El resultat hauria de ser obtenir un esbós provisional de quina ha de ser la funció de la filosofia en aquesta nova societat que s'està construint, tant a nivell teòric de proporcionar idees, com pràctic de saber com ubicar aquestes idees per a que tinguin l'efecte desitjat: promoure la reflexió crítica.

Les qüestions a considerar han estat les següents: com ha de ser la filosofia en la SIC o *Societat Xarxa*? Què pot fer la filosofia davant el domini cada cop més significatiu de les infotecnologies en la vida social? Quina ha de ser la funció de la filosofia? Com es pot aplicar la filosofia a les infotecnologies o NTIC? Quina ha de ser la reflexió que ha de promoure la filosofia? Cap a on s'ha de dirigir aquesta reflexió? Quins són els temes que han de ser objecte d'estudi filosòfic?...

A nivell teòric els punts de referència cabdals han estat les idees exposades en la primera part de la investigació, tant dels pensadors antics com dels filòsofs de la tecnologia actuals, perquè només a través de diferents reflexions es poden establir les bases fonamentals de la reflexió tecnocientífica aplicada a la societat en què vivim. A nivell pràctic, la investigació ens ha de ser profitosa a l'hora de saber cap a quins aspectes de la SIC s'ha de dirigir la mirada filosòfica amb més urgència.

No es tracta de convertir la filosofia en una espècie de medicament miraculós, una mena de tetrafàrmacon a l'estil epicuri, que ens guareixi de totes les possibles malalties socials a les quals ens pot conduir aquesta nova *era informacional*, sinó de considerar-la com una eina necessària per entendre millor els mals que ens afecten en el present o que ens poden afectar en un futur no gaire llunyà. És des d'aquesta perspectiva més pràctica que la filosofia s'haurà de diversificar en l'acompliment de les seves funcions. Per una banda la filosofia aplicada es convertirà en una eina de transmissió de saber a través de les noves autopistes de la informació i, per altra banda, en una ètica dedicada a reflexionar sobre les implicacions més immediates dels nous avenços tecnològics. En referència al caràcter més ètic de la reflexió filosòfica sobre les infotecnologies i les seves repercussions es poden trobar assaigs, prou recents, com per poder constatar la importància de la seva fonamentació. Raó de més per tenir-la en compte en aquest estudi sobre *el lloc de la filosofia en la SIC*.

Per finalitzar, s'han extret un seguit de conclusions sobre tot el que s'ha exposat en els diferents apartats. Unes conclusions que han de permetre dilucidar el paper de la filosofia en l'actual *societat informacional* i projectar possibles vies de futur per aquesta disciplina humanística que, com la resta de les humanitats, potser ha deixat de tenir el lloc que li pertoca.

La metodologia emprada ha estat en primer lloc de caràcter descriptiu fenomenològic amb l'objectiu de oferir una visió ampla de les diferents perspectives sobre la tècnica i la tecnologia al llarg de la història tot sintetitzant-les, per intentar descobrir els seus trets essencials comuns o divergents. Un cop realitzada aquesta descripció, el procediment més adient ha estat força similar a un treball de camp, perquè segurament només situant-se dins del mateix problema a tractar és possible comprendre millor quins són els efectes socials provocats per l'ús, aparentment indiscriminat i aleatori, de la infotecnologia. L'observació s'ha dirigit tant a la presència de la filosofia en la societat, com a una de les produccions tecnològiques més recents, Internet. Per a que aquesta mirada fos el més pròxima possible, s'han elaborat algunes aplicacions com la realització d'un portal de filosofia⁶, un web⁷ amb activitats diverses, una unitat didàctica de filosofia⁸, un xat⁹ per poder conversar de filosofia amb els alumnes, una aula virtual de filosofia¹⁰, i per últim, s'ha obert un bloc de creació filosòfica¹¹. També, s'ha participat en cafès filosòfics i en un congrés virtual organitzat per l'Observatori per a la cibersocietat (2004)¹² amb el títol: *Cap a quina societat del coneixement?*

Per últim i com apunt final, només assenyalar que la interpretació o hermenèutica duta a terme hauria de servir per comprendre l'abast i les conseqüències de la introducció de les infotecnologies, i assolir l'objectiu inicial d'indicar quin ha de ser el lloc de les humanitats i més en concret de la filosofia en una *Societat de la Informació*, que vol convertir-se, també, en una *Societat del Coneixement*. De manera personal i com a síntesi final s'han aportat algunes idees i reflexions que haurien de proporcionar un bri d'esperança i de clarificació, respecte al paper i ubicació que ha de tenir la filosofia en aquesta nova societat en xarxa, d'un coneixement gairebé escàs o més aviat, es podria dir, esmorteït pel domini de la tècnica sobre la vida humana.

---

⁶ <<http://www.filosofia-internautica.info>>

⁷ <<http://www.xtec.cat/~asarsane>>

⁸ <<http://www.xtec.cat/aulanet/ud/filosofia/index.htm>>

⁹ <<http://www.filosofia-internet.net/xat>>

¹⁰ <<http://www.filosofia-internet.net/batxillerat>>

¹¹ <<http://www.blocat.com/910>>

¹² <http://www.cibersociedad.net/congres2004/index_f.html>

Agraïments:

Voldria manifestar el més sincer agraïment a tots els que han col·laborat en fer possible la realització d'aquesta tesi i molt en especial: al director-tutor de la mateixa: Ramon Alcoberro, per haver-me proporcionat algunes pistes per poder encaminar la investigació cap el seu objectiu final; a Margarita Boladeras per brindar-me la possibilitat d'intercanviar idees durant la seva realització; i per últim, a Josep-Maria Terricabras pels diàlegs establerts en el xat del seu portal de filosofia i per facilitar-me material complementari dels cursos on-line a <<http://www.terrincabras-filosofia.cat>>.

1. PERSPECTIVES FILOSÒFIQUES ENVERS LA TÈCNICA I LA TECNOLOGIA

"La tecnologia no és bona ni dolenta, ni tampoc neutral"
Melvin Kranzberg¹³

Abans de comentar algunes de les reflexions filosòfiques i ètiques més importants sobre la tècnica i els seus efectes en la societat, tant a nivell purament social com simbòlic, segurament sigui convenient, primer de tot, intentar explicar què és la *tècnica*, la *tecnologia* i la *Filosofia de la Tecnologia*. Un cop s'hagi deixat clar el significat d'aquests termes, encara que sigui a un nivell molt bàsic, donades les dificultats que representa una definició precisa i completa, serà més senzill entendre millor a què es dedica la *Filosofia de la Tecnologia* i dur a terme una reflexió filosòfica sobre la tècnica i la tecnologia.

"Tècnica" és un concepte que prové del grec *-Tékhnê-* i s'utilitzava per referir-se a un art, habilitat, procediment... de tipus pràctic, que serveix o és útil per obtenir un determinat resultat. En llatí la paraula que designa la concepció tècnica dels grecs es transforma en Art *-Ars-*. Més endavant, es distingeix entre Art *-bellesa, ornamentació-* i tècnica *-eficàcia, utilitat-*. Al seu sentit més originari podríem afegir que la tècnica és el resultat evolutiu de la intel·ligència humana¹⁴, en tant que ens permet descobrir el món i a nosaltres mateixos, i modificar l'entorn natural amb l'objectiu de satisfer unes necessitats vitals. Això no implica que els animals no estiguin dotats d'aquesta habilitat, ans al contrari, també han elaborat tècniques diverses, però no han assolit el grau de complexitat que ha adquirit la tècnica elaborada pels humans.

---

¹³ Melvin Kranzberg, un dels pares de la renovació historiogràfica de la tecnologia, veia molt clara la necessitat d'integrar els elements tècnics dins d'un discurs històric més ampli. De fet el programa de Kranzberg se sol presentar sintèticament a través de les seves sis famoses lleis, publicades el 1986. Des del seu punt de vista:

1. la tecnologia no és ni bona, ni dolenta, ni neutral;
2. La invenció és la mare de la necessitat;
3. La tecnologia es desenvolupa en paquets o sistemes;
4. Els factors no estrictament tècnics (entre els quals podríem incloure el medi ambient) tenen molta importància en els processos de presa de decisions tècniques;
5. La història de la tecnologia és una pega de gran importància per a la història en general;
6. La tecnologia és una activitat essencialment humana, com també ho és la història de la tecnologia.

<<http://ice.d5.ub.es/conferencies/Conf-Tecnolg.htm>>
Melvin Kranzberg (November 22, 1917 to December 6, 1995) was a professor of history at Case Western Reserve University. He was a Callaway professor of the history of technology at Georgia Tech from 1972 to 1988. Born in St. Louis, Dr. Kranzberg graduated from Amherst College, received a master's and a PhD from Harvard and served in the Army in Europe during World War II. He received a Bronze Star for interrogating captured German prisoners and learning the location of Nazi gun emplacements. Kranzberg is known for Kranzberg's laws of technology. <http://en.wikipedia.org/wiki/Melvin_Kranzberg>

¹⁴ En aquest sentit s'ha pretès parlar d'una tecnoevolució com a resultat necessari de l'especialització evolutiva humana.

En el seu origen, doncs, la tècnica respon a una exigència vital, fruit de la necessitat d'adaptació del humans. De la tècnica, malgrat hi ha diferents definicions, es pot observar que gairebé totes coincideixen en la seva finalitat inherent: fabricació, producció, construcció a partir d'elements proporcionats per la naturalesa en vistes a assolir uns objectius determinats. En un principi, doncs, la tècnica es presenta com una capacitat dels humans per dominar, en el sentit més baconià del terme, els objectes naturals. D'aquesta manera els humans es poden relacionar amb els objectes de la naturalesa per fer coses amb ells. Ara bé, el sentit de la paraula "tècnica" com l'entenem avui en dia és més recent. A partir del s. XVIII el concepte de tècnica passa a designar el conjunt de procediments que permeten fer coses útils. Com a exemples de diferents maneres d'entendre a la tècnica podem citar la de O. Spengler¹⁵ que la defineix com una lluita per la supervivència o "la tàctica de la vida" en base a la idea de "l'home com animal de presa"; o la que ens proporciona M. Bunge¹⁶, molt més completa, que entén la tècnica com un conjunt de procediments gràcies als quals s'intervé en la natura a fi d'obtenir-ne materials i productes que aquesta naturalesa no ens ofereix directament i que resulten necessaris per satisfer les necessitats humanes.

En canvi, *tecnologia* és el mot emprat a partir del s. XIX per referir-se als aparells tècnics més sofisticats produïts per la revolució industrial. Des d'aleshores, es pot entendre la tecnologia com el conjunt de tots els mitjans tècnics. Es tracta d'una disciplina relativament moderna que utilitza els mètodes de la ciència i l'enginyeria per transformar la naturalesa, en contrast, com assenyala M. Bunge, amb el conjunt de regles empíriques que constitueixen les tècniques i oficis anteriors a la revolució industrial. Així, doncs, la tecnologia resulta més complexa que la tècnica, perquè inclou l'aplicació de coneixements científics, aparells i màquines per a la fabricació d'estrís i productes a gran escala. Per tant, en un sentit més general podem dir que la tecnologia és el resultat de l'activitat tècnica portada al seu màxim grau de complexitat i sofisticació.

Avui en dia, però, el terme que s'està imposant és el de *tecnociència* (concepte introduït per referir-se a la tecnologia actual, com s'ha comentat anteriorment) a causa de les relacions intrínseques i indissolubles que s'estan produint entre la ciència i la tècnica. Amb tot, segueixen existint alguns problemes per establir quina és la interdependència entre la ciència i la tècnica. Per alguns teòrics, com per exemple E. Nagel¹⁷, la tècnica és la simple aplicació de la ciència i per tant són equiparables. Per altres, en canvi com M.

---

¹⁵ O. Spengler: *El hombre y la técnica*, Espasa Calpe, Madrid. 1934

¹⁶ M. Bunge: *Epistemología*, Ariel, B. 1980 cap. 13

¹⁷ E. Nagel, *La estructura de la ciencia: problemas de la lógica de la investigación científica*, Paidós, Barcelona, 1981.

Bunge¹⁸ existeixen divergències notables entre la ciència i la tècnica que fan difícil la seva equivalència, com podem observar en el següent esquema comparatiu:

TÈCNICA	CIÈNCIA
<ul style="list-style-type: none"> • Conjunt de procediments que han de produir resultats útils. • Al servei d'aspiracions subjectives. Té com a finalitat l'eficàcia. • Transforma i sotmet la natura. • Té responsabilitat pràctica, en referència al seu procés d'investigació i aplicació. • Saber aplicat: vol canviar la realitat. Té la intenció de manipular la realitat existent. 	<ul style="list-style-type: none"> • Descoberta progressiva de les relacions objectives de la realitat. • Té com a finalitat l'objectivitat. • Revela lleis i relaciona fenòmens. • Té responsabilitat teòrica, però des del punt de vista de l'aplicació es dona per suposat que és neutral. • Saber teòric: no transforma la realitat, només canvia la comprensió de la realitat.

Tanmateix, malgrat les diferències, existeix actualment una forta interdependència entre la ciència i la tècnica, fins a tal punt que la ciència contribueix en gran part a l'èxit de les tècniques utilitàries, i per altra banda, val a dir que, la tècnica és la que fa possible la ciència, perquè la verificació d'una hipòtesi pot ser una simple qüestió tècnica, en tant que fa falta un dispositiu, un instrument tècnic per mesurar-la. D'aquesta faigó no és d'estranyar que el terme de "tecnociència" sigui, avui en dia, el més adient per entendre la interrelació que es produeix entre la ciència i la tècnica.

Respecte als problemes que genera la tècnica, incloent també la tecnologia, la disciplina que s'hi ha dedicat de manera més exclusiva ha estat l'anomenada *Filosofia de la tècnica* o *de la tecnologia*. Ara bé, malgrat l'associació que es pot establir entre filosofia i la tècnica, s'ha d'admetre que la tècnica o tecnologia no sempre ha interessat als filòsofs. De fet, l'interès dels filòsofs per la tècnica ha estat més aviat escàs al llarg de la història. Tot i això, la tècnica planteja un munt de problemes filosòfics, que no es poden deixar passar per alt, com poden ser: la recerca de supòsits filosòfics de l'enginyeria, medicina, administració pública...; per no parlar de la investigació de les peculiaritats del coneixement tecnològic de l'artefacte; i, de les conseqüències de l'acció humana guiada per la tecnologia. Davant, d'aquests problemes la resposta de la filosofia es pot qualificar de raquítica, perquè els filòsofs de la tècnica més coneguts com per exemple J. Ellul solen

---

¹⁸ Op.cit, cap. 13

confondre la tècnica amb els efectes nocius de les seves aplicacions. Molts filòsofs afirmen que la tecnologia no fa res més que deshumanitzar l'home i confonen la ciència amb la tècnica. Fins i tot, en un congrés de la *Philosophy of Science Association* (Chicago: octubre 1976) es va incloure un simposi sobre la qüestió: "Hi ha problemes filosòfics interessants en la tecnologia?". La resposta a aquesta pregunta hauria de ser que sí, perquè hi ha problemes filosòfics en la tecnologia referents al camp de la gnoseologia, l'ètica, ontologia, axiologia... que no es poden eludir, com alguns filòsofs pretenen.

L'expressió de "Filosofia de la tecnologia", tal i com ens explica C. Mitcham¹⁹, és un terme creat per E. Kapp (1808-1896) –*Philosophie der Technik* (1877)- com a resultat dels seus estudis sobre com els humans havien fet front als diferents desafiaments ambientals i superar la seva dependència respecte la naturalesa indomable. Segons Kapp aquests reptes de la naturalesa havien provocat que els humans creessin tècniques que els ajudessin a sobreviure, establint una relació dialèctica de domini amb el medi natural. La tècnica es converteix aleshores en una projecció dels òrgans naturals, en el sentit de ser-ne una simulació, de manera que els diferents instruments, tècniques substitueixen les mancances humanes. D'aquests estudis va néixer la *Filosofia de la Tecnologia* com a reflexió sobre la capacitat humana de crear instruments per posar-los al seu servei i fins a quin punt aquests mateixos instruments eren un avenç o un retrocés per al desenvolupament humà.

S'ha de tenir en compte, com assenyala C. Mitcham, l'existència de dues tradicions ben diferenciades en la *Filosofia de la Tecnologia*: la *Filosofia de la Tecnologia de l'enginyeria* i la *Filosofia de la Tecnologia de les humanitats*. La primera i anterior en el temps a la segona, es subdivideix en la *filosofia de la mecànica* i la *filosofia de la manufactura*. La *filosofia de la mecànica* té les seves arrels en la mecànica newtoniana que fa servir els principis de la mecànica per explicar el món –considerat com una màquina extraordinària com ens diu G. Berkeley al seu *Tractat sobre el principis del coneixement humà*-. El primer dels defensors d'aquesta *filosofia de la mecànica* fou R. Boyle (1617-1691). En el s. XVIII i XIX es generaren fortes discussions al voltant d'aquesta visió mecànica del món: per una banda hi havia els *mecanicistes*, que volien aplicar les lleis de la mecànica natural a la comprensió de la societat; i per altra, els *romàntics*, que consideraven que la societat es regia per unes altres lleis de caire més o menys sobrenatural.

Fou Andrew Ure al 1835 que a l'escriure un llibre sobre la *filosofia de la manufactura* –*The philosophy of Manufactures*– inicià aquesta tendència dins la filosofia de l'enginyeria. El concepte de *filosofia de la manufactura* servia per designar la seva exposició sobre els principis generals que fonamentarien la conducció de la indústria productiva per màquines automàtiques. A. Ure estableix, en el seu llibre, els principis conceptuals que segueixen formant part, avui en dia, de la *Filosofia de la Tecnologia*: distingeix entre artesanía i producció industrial; fa una classificació de les màquines; té en compte les implicacions socioeconòmiques de la maquinària automàtica... Unes reflexions i anàlisis que seran durament criticades per K. Marx que concep la tècnica de les màquines com una forma més d'alienació humana, contraposant-se en aquest sentit als saintsimonians²⁰ que consideraven les màquines com una forma d'alliberació de l'humà respecte la naturalesa.

La *Filosofia de la Tecnologia de les humanitats* és de caràcter més hermenèutic, d'interpretació, de recerca d'un sentit a la tecnologia i es basa en el principi de la primacia de les humanitats sobre allò tecnològic. La seva reflexió és molt més antiga, malgrat que no adoptà el nom de *Filosofia de la Tecnologia* fins molt més tard, en el s.XIX estretament relacionada amb el moviment romàntic. Podem trobar reflexions sobre l'ús i aplicació de la tècnica ja en els escrits dels antics grecs, com per exemple Plató i Aristòtil i posteriorment en altres èpoques, fins la més pròxima al seu inici en el romanticisme, com és la de J.J. Rousseau en el seu *Discurs sobre les ciències i les arts* (1750) on critica les idees il·lustrades que defensen el progrés científic i tecnològic, perquè aquest contribuirà automàticament a l'avenç de la societat portant la unificació de la riquesa i virtut.

"Allí donde no hay efecto no se puede buscar una causa: pero aquí el efecto es evidente, la depravación real; y se han corrompido nuestras almas a medida que nuestras ciencias y nuestras artes han avanzado hacia la perfección. ¿Alguien dice que es una desgracia particular de nuestra época? No, señores; los males provocados por nuestra vana curiosidad son tan viejos como el mundo. La subida y la bajada cotidianas de las aguas del océano no están tan regularmente sometidas a la trayectoria del astro que nos ilumina durante la noche como el destino de las costumbres y de la probidad al progreso de las ciencias y de las artes. Se ha visto huir a la virtud a medida que la luz de

---

¹⁹ C. Mitcham: *¿Qué es la filosofía de la tecnología?* Anthropos, 1989, B. "Para Kapp la historia no era el despliegue necesario de la Idea Absoluta, sino el registro de los intentos humanos por enfrentar los desafíos de diferentes ambientes, por superar la dependencia de la naturaleza." Pàg. 26

²⁰ Seguidors de la teoria de Saint-Simon (1760-1825) el qual suposava que el desenvolupament tècnic i la introducció de les màquines en la producció industrial servirien a l'humà com a instrument de la seva alliberació.

éstas se alza sobre nuestro horizonte y el mismo fenómeno se ha observado en todo tiempo y lugar.”²¹

A principis del s.XX diferents filòsofs com H. Bergson, K. Jaspers i G. Marcel exposaran els aspectes més problemàtics de la societat tecnològica incipient. Ja en ple s. XX alguns dels representants més importants de la *Filosofia de la Tecnologia* són: L. Mumford (*Técnica y civilización* - 1934 i el *Mito de la máquina* 1967-1970)²²; José Ortega y Gasset (*Meditación de la técnica* -1939); M. Heidegger (*La cuestión envers la técnica* -1953); i J. Ellul (*La Technique ou l'enjeu du siècle* - 1954)²³.

Amb tot, existeixen altres tradicions de la *Filosofia de la Tecnologia*: -una tradició analítica anglo-americana centrada sobre tot en qüestions d'intel·ligència artificial; -una tradició fenomenològica preocupada per l'experiència existencial de la tecnologia d'ús diari; i altres tradicions de caire pragmatista, catòlica neo-tomista, marxista... Totes aquestes tradicions, però, es poden classificar en els dues interpretacions tractades anteriorment. Potser la més inclassificable de totes elles sigui la tradició marxista, a destacar l'Escola de Frankfurt (T. Adorno, M. Horkheimer, H. Marcuse, J. Habermas...) perquè es dedica a fer una crítica social de la tecnologia. És a dir, la seva crítica no es dirigeix directament a la pròpia tecnologia sinó a les seves relacions socials, en el sentit que es qüestiona el context social en el qual es desenvolupa la tecnologia.

Deixant de banda, però, consideracions terminològiques i de tradicions sobre la *Filosofia de la Tecnologia*, podem constatar com des dels seus inicis, la tècnica, ha estat objecte de crítiques aferrissades, que han jutjat els avantatges i inconvenients de la seva aplicació. Si pels seus defensors suposava l'alliberament de l'humà respecte a la naturalesa, al proporcionar els instruments necessaris per a la supervivència, en canvi pels seus detractors es presentava com el jou més ferotge i dominador que s'hagués pogut imaginar mai, perquè a partir d'aleshores s'iniciava el llarg camí de dependència dels humans respecte a la tècnica i posteriorment cap a les màquines, que culminarà en l'anomenada i abastament criticada tecnologia o tecnociència del s.XX.

Tornant al principi, alguns dels escrits més eminents, en referència a l'ús de la tècnica i els seus efectes, els trobem en els primers relats d'Hesíode: *Teogonia* i *El Treball i els dies*²⁴ on explica com *Prometeu* va robar la saviesa de les arts -nom donat a la

---

²¹ J.J. Rousseau: *Discurso sobre las ciencias y las artes* disponible a:

<http://www.wordtheque.com/pls/wordtc/new_wordtheque.download_files?zip=Ciencias_Artes&lg=es&nf=47005

²² *Técnica y civilización* / Lewis Mumford Madrid: Alianza, 1979 3ªedición. *El Mito de la máquina* / Lewis Mumford Buenos Aires-Barcelona: Emecé, 1969.

²³ Traduit al castella amb el títol: *El Siglo XX y la técnica: (análisis de las conquistas y peligros de la técnica de nuestro tiempo)* / Jacques Ellul Barcelona [etc.]: Labor, 1960

²⁴ Es pot consultar el poema sencer a la següent edició: Hesíode: *Poemas Hesíodicos*, Edición de M^a. Antonia Corbera Lloveras, Ed. Akal, M. 1990

tècnica en l'antiguitat- a la deessa Atenea i el foc al déu Hefest o a Zeus segons altres versions, per oferir-lo als humans mancats de la força dels animals i desprotegits davant les inclemències de la naturalesa. Prometeu, però, va ser castigat per la seva insolència i atreviment; tanmateix, els humans van adquirir una tècnica de tipus artesanal, que si bé els permetria sobreviure, amb el pas dels anys representaria una pesada càrrega de la que mai més es podrien separar: el treball. Així ens ho explica Plató en un dels seus diàlegs:

<< ... Era un temps en el qual existien els déus, però no les espècies mortals. Quan a aquestes els va arribar, marcat per la destinació, el temps de la gènesi, els déus les van modelar en les entranyes de la terra, barrejant terra, foc i quantes matèries es combinen amb foc i terra. Quan es disposaven a treure-les a la llum, van manar a Prometeu i Epimeteu que les revestissin de facultats distribuint-les convenientment entre elles. Epimeteu va demanar a Prometeu que li permetés a ell fer la distribució "Una vegada que jo hagi fet la distribució, va dir, tu la supervises". Amb aquest permís començà a distribuir. Al distribuir, a uns els proporcionava força, però no rapidesa, mentre que revestia de rapidesa a altres més febles. Dotava d'armes a unes, mentre que per a aquelles, a les quals donava una naturalesa inerme, ideava una altra facultat per a la seva salvació. A les que donava un cos petit, els dotava d'ales per a fugir o d'amagatalls per a guarnir-se, mentre que a les que donava un cos gran, precisament mitjançant ell, les salvava.

D'aquesta manera equitativa anava distribuint les restants facultats. I les ideava prenent la precaució que cap espècie fos aniquilada. Quan els va subministrar els mitjans per evitar les destruccions mútues, va idear defenses contra el rigor de les estacions enviades per Zeus: les va cobrir amb pèl espès i pell gruixuda, aptes per protegir-se del fred de l'hivern i de la calor ardent, i, a més, perquè quan anessin a ficar-se al llit, els servís d'abric natural i adequat a cadascú. A algunes els va posar en els peus cascs i a altres pell gruixuda sense sang. Després d'això, va subministrar aliments distints a cadascuna: a una herbes de la terra; a unes altres, fruits dels arbres; i a altres arrels. I va haver espècies a les quals va permetre alimentar-se amb la carn d'altres animals. Va concedir a aquelles descendència, i a aquests, devorats per aquelles, gran fecunditat; procurant, així, salvar l'espècie.

Però com Epimeteu no era del tot savi, va gastar, sense adonar-se, totes les facultats en els salvatges. Però quedava encara sense equipar l'espècie humana i no sabia què fer. Trobant-se en aquest tràngol, arriba Prometeu per supervisar la distribució. Veu a tots els animals harmoniosament equipats i a l'home, en canvi, nu, sense calçat, sense abric i inerme. I ja era imminent el dia assenyalat per la destinació en el qual l'home devia sortir de la terra a la llum. Davant la impossibilitat de trobar un mitjà de salvació per a l'home. Prometeu roba a Hefest i a Atenea la saviesa de les arts juntament amb el foc (ja que sense el foc era impossible que aquella fos adquirida per ningú o resultés útil) i la hi ofereix, així, com regal a l'home. Amb ella va rebre l'home la

saviesa per conservar la vida, però no va rebre la saviesa política, perquè estava en poder de Zeus i a Prometeu no li estava permès accedir a la mansió de Zeus, en l'acròpoli, a l'entrada de la qual havia dos guardians terribles. Però va entrar furtivament al taller comú d'Atenea i Hefest en el qual practicaven junts els seus arts i, robant l'art del foc de Hefest i les altres d'Atenea, les hi va donar a l'home. I, a causa de això, l'home adquireix els recursos necessaris per a la vida, però sobre Prometeu, per culpa de Epimeteu, va recaure després, segons es conta, el càstig del robatori.

L'home, una vegada que va participar d'una porció divina, fou l'únic dels animals que, a causa d'aquest parentiu diví, primerament va reconèixer als déus i va començar a erigir altars i imatges als déus. Després, va adquirir ràpidament l'art d'articular sons vocals i noms, i va inventar habitatges, vestits, calçat, abrics, aliments de la terra. Equipats d'aquesta manera, els homes vivien al principi dispersos i no en ciutats, sent, així, aniquilats per les feres, al ser en tot més febles que elles. L'art que professaven constituïa un mitjà, adequat per alimentar-se, però insuficient per a la guerra contra les feres, perquè no posseïen l'art de la política, del que el de la guerra és una part. Buscaven la forma de reunir-se i salvar-se construint ciutats, però, una vegada reunits, es ultratjaven entre si per no posseir l'art de la política, de manera que al dispersar-se de nou, perien. Llavors Zeus, tement que la nostra espècie quedés exterminada per complet, va enviar a Hermes perquè dugués als homes el pudor i la justícia, a fi que regissin en les ciutats l'harmonia i els llaços comuns d'amistat. Va preguntar, llavors, Hermes a Zeus la forma de repartir la justícia i el pudor entre els homes: "Les distribueixo com van ser distribuïdes les altres arts?".

Doncs aquestes van ser distribuïdes així: Amb un sol home que posseeixi l'art de la medicina, basta per tractar a molts, llecs en la matèria; i el mateix ocorre amb els altres professionals. Repartiment així la justícia i el poder entre els homes, o bé les distribueixo entre tots?. "Entre tots, va respondre Zeus; i que tots participin d'elles; perquè si participen d'elles sol uns pocs, com ocorre amb les altres arts, mai haurà ciutats. A més, establiràs en el meu nom aquesta llei: Que tot aquell que sigui incapaç de participar del pudor i de la justícia sigui eliminat, com una pesta, de la ciutat".>> ²⁵

En el text s'observa la idea dels antics grecs respecte a la tècnica. Els humans mitjançant la tècnica participaren, en un principi, d'una part del poder dels Déus. Aleshores, conscients de la força que tenia el regal proporcionat per Prometeu i temorosos, del seu poder, es dedicaren a rendre tribut als Déus. L'imaginari col·lectiu provocà aleshores una unió de la tècnica i la religió que sacralitzà la tècnica durant molts segles i que d'alguna manera continua avui en dia, encara que potser hagi perdut el seu sentit més originari i transcendent, essent la tècnica, o millor dit la tecnologia, la que s'ha convertit en una mena de religió indissociable de la societat i de la cultura actual.

---

²⁵Platón: *Protágoras*, 320d-321d a *Obras completas*, Aguilar, 1998, M (2ª edició). Traducció lliure.

A més si seguim, fil per randa el text, ens adonarem que fou precisament a causa del poder inabastable de la tècnica i de la possibilitat que aquesta menés als humans a la seva pròpia destrucció, el que va fer necessari distribuir a tots els humans l'art de la política, a diferència de les restants tècniques que podien distribuir-se només a uns quants. Només l'art de la política podia aportar els valors imprescindibles i essencials per a la convivència humana: el pudor i la justícia. El primer, el pudor, asseguraria que no es caigués en la desmesura o *hubris*; el segon, la justícia, ajudaria a establir una equitat distributiva en les seves aplicacions evitant la aniquilació total de l'espècie humana.

Del que no hi ha dubte és que la tècnica ha estat important per a l'evolució i progrés de la humanitat. La tècnica ha esdevingut un símbol de referència en la cultura i no es pot entendre del tot en un sentit neutral, sinó que ha provocat canvis significatius en la manera de relacionar-nos i d'entendre el món que ens envolta. La tècnica des dels seus orígens en la prehistòria ens ha ajudat a donar un sentit al món. Per exemple, en la prehistòria la tècnica es concebuda no com un mitjà que s'oposa al món natural sinó un mitjà que permet reintegrar-se en el món, d'obtenir un lloc en el Cosmos.

Com molt bé assenyalen C. Miquel i G. Ménard a *Les ruses de la technique*²⁶ la tècnica en els seus primers estadis ja va associada a la introducció de nous sistemes de valors simbòlics en cadascuna de les seves mutacions: domesticació del foc, revolució de l'agricultura i més endavant de la metal·lúrgia, que impliquen una transgressió de la naturalesa. Cadascuna de les diferents innovacions provoca un canvi en el sistema simbòlic de valors. La tècnica és un mitjà de sacralització del món i estableix, al mateix temps que assegura, una regulació social.

"C'est à ce lieu fondamental entre Technique et valeurs qu'il semble dès lors nécessaire de se référer, en dernière analyse, si l'on veut comprendre pourquoi, au-delà des raisons déjà évoquées, les Grecs n'ont pas appliqué la technique au monde du travail et de la productivité."²⁷

El sentit de la tècnica moderna i de la tecnologia en tant que discurs sistemàtic sobre la tècnica i els seus principis funcionals, s'ha de buscar en els seus inicis: en l'època Grega. Anem doncs a analitzar quin sentit tenia realment la tècnica pels grecs i com la van integrar a la seva forma de vida i valors culturals.

---

²⁶ C. Miquel-G. Ménard: *Les ruses de la technique: Le symbolisme des techniques à travers l'histoire*. Les Éditions du Boréal, Montréal, 1988.

²⁷ Op. Cit. Pàg. 93

1.1. L'antiguitat: la tècnica com a mesura o transgressió?

Es pot comprovar a través dels diferents escrits conservats, com des dels inicis de la seva introducció, la tècnica, ha provocat profundes reflexions sobre la seva naturalesa, origen, finalitat, aplicació... En els primers relats grecs es manté una tesi força homogènia sobre el seu origen. La tècnica, en principi, és propietat dels Déus. El que no queda tan clar és com l'adquireixen els humans: si per voluntat pròpia dels Déus o com explica el mite de Prometeu per un robatori que va contra els designis divins, en aquest cas de Zeus, que castiga a Prometeu per la seva insolència. A mesura però, que la tècnica progressava – sobre tot en el camp de l'agricultura amb la fabricació d'eines que facilitaven el conreu dels camps-, va començar a plantejar-se la qüestió de si realment era un do diví o una invenció humana. Com ens diu Xenòfanes:

“Certament els déus no van revelar totes les coses des del principi als homes sinó que, mitjançant la investigació, aquests van arribar, amb el temps, a descobrir millor.” (Fr. 18, Estobeu, Ant, I 8; 2)²⁸

Sembla com si el que ens volgués dir Xenòfanes fos que els humans van desenvolupar les diferents tècniques a partir de la investigació personal i no pas a través de revelacions divines. En tot cas la qüestió resta oberta a discussió. Una altra problemàtica important de l'època fou el prestigi social que implicava l'ús de les diferents tècniques. D'entrada les tècniques de tipus més manual eren força menyspreades, com així ho reflecteixen diversos escrits eleàtics i a Esparta la *constitució de Licurg*²⁹ fins i tot vetava als ciutadans de dedicar-se al treball manual. Posteriorment a l'Atenes de Soló la necessitat del comerç va revaloritzar la tècnica artesanal i l'especialització en les diferents arts. Els intel·lectuals de la democràcia i els ideòlegs de la classe artesanal van insistir en la importància de la tècnica per al desenvolupament de la civilització. Demòcrit, per exemple, va defensar la tesi de l'autonomia de la tècnica respecte les disciplines científiques. Per Demòcrit la tècnica no era un regal dels Déus, sinó el fruit de la iniciativa humana estimulada per una situació de necessitat i perill imminent.

²⁸ G.S. Kirk y J.E. Raven: *Los filósofos presocráticos*, Ed. Gredos, M, 1981. pàg. 256 (traducció pròpia)

²⁹ Es pot consultar a *Textos sobre la Agogé Espartana*, Plutarco: 24 [La educación de los espartanos llegaba hasta los años de plena madurez. A nadie se le permite vivir a sus anchas, sino que en la Polis, como en un campamento militar, siempre tiene un régimen prescrito, de cara al servicio público, pues se piensa que cada cual pertenece por entero a la patria -την πατρίδα- y no a sí propio; de modo que, si no hay mejor quehacer, han de atender a los más jóvenes para enseñarles cosas útiles o aprender ellos mismos otras de los de más edad. No se consiente el ocio inútil, como tampoco el trabajo manual ni el mercantil: para eso existen los hilotas, que cultivan la tierra y facilitan sus productos. Un espartano que estaba en Atenas supo que habían condenado a un ciudadano acusado de vagancia e improductividad. Y quiso conocerlo para -dijo- ver a aquel hombre a quien condenaban por vivir en libertad.] (Trad. básicamente de A. Pérez Jiménez, Gredos). Extret del web del departament d'Història: Àrea història antiga de la UN: <<http://www.unav.es/hAntigua/textos/docencia/grecia/practicas/agoge.html>>

Per Protàgores la tècnica ajudava a la supervivència, però no solucionava el conflicte de l'humà amb la natura i aquest necessitava d'altres elements com el llenguatge i la religió. Per Demòcrit, en canvi, el llenguatge i la societat s'havien format independentment i eren anteriors a l'ús de la tècnica. Empèdocles defensava la idea que la tècnica supliria les mancances humanes i era l'equivalent a les possibilitats animals, encara que la finalitat no era la mateixa: la supervivència. La tècnica, segons Empèdocles forma part del moment on predomina l'Odi per damunt de l'Amor (forces en constant contraposició) i és aleshores quan la tècnica es fa necessària per superar la infelicitat dels humans al sentir-se impotents davant les forces de la natura. Per la seva part la reflexió d'Anaxàgores sobre la tècnica es dirigeix a la necessitat humana d'assegurar la supervivència amb els instruments de què disposa: l'experiència, la memòria i la tècnica. El que ens distingeix dels animals és l'ús de les mans, tòpic clàssic en tota la cultura grega, i és el que caracteritza al tècnic en darrer terme.

En els orígens de la civilització es trobaven unides la ciència, considerada com una feina més de tipus intel·lectual, i la tècnica de caràcter més manual. Ara bé, a mesura que es van inventar nous aparells, la tècnica es va especialitzar i separar del simple coneixement racional i del seu estatus sagrat. Només les tècniques agrícoles van conservar el seu caràcter sagrat, en canvi les tècniques artesanals a l'especialitzar-se van ser considerades com activitats profanes, de transgressió de l'ordre natural. A poc a poc, doncs, la tècnica es va posar al servei dels comerciants i els guerrers, creant instruments i màquines per millorar la navegació i l'armament. Les principals innovacions tècniques van venir d'aquests dos àmbits: el transport i la guerra. Però la tècnica grega no va anar més enllà, què la va aturar?

Pels Grecs la tècnica era més un mitjà d'adaptació que no pas de domini (concepció més pròpia de la modernitat) de la natura i d'imposició d'un ordre. Pels grecs l'útil tècnic no serveix per dominar la natura sinó per desviar-la del seu curs natural. Aquesta desviació només es pot realitzar amb l'astúcia o les habilitats adients que es converteixen en paradigmes de la tècnica grega:

"Le rapport à la nature établi par ce paradigme de la ruse est donc un rapport de détournement des puissances naturelles destiné à leur faire viser autre chose tout en limitant étroitement la puissance ainsi captée. Deux processus se révèlent fondamentaux dans ce nouveau paradigme: celui de la *rétenion de la puissance techniciene*, et celui de son *détournement dans un autre but*."³⁰

---

³⁰ C. Miquel-G. Ménard: *Les ruses de la technique: Le symbolisme des techniques à travers l'histoire*. Les Éditions du Boréal, Montréal, 1988. Pàg. 102

Uns paradigmes que aniran associats a una limitació de la tècnica que és assegurada per tot un sistema axiològic que imposa no fer ús de la tècnica, a menys que sigui en uns límits molt marcats. Quines són les limitacions que imposen els grecs a la tècnica? La primera limitació és que la tècnica ha de servir a una funció concreta i no n'hi ha d'haver en excés. La segona limitació és que l'objecte tècnic no pot tenir qualsevol forma, perquè la forma o "eidos" és preexistent a l'objecte. Per exemple: una àmfora no pot tenir forma d'arma i tampoc al revés. El tècnic no crea, sinó que còpia, reproduïx la naturalesa. Idea que segueixen les filosofies platònica i aristotèlica sobre la importància de la forma com a essència de l'objecte. En canvi els sofistes no estaran d'acord amb aquesta interpretació i defensaran el joc de les formes. La tercera limitació és que la tècnica ha de respondre a una necessitat natural. La concepció grega de la tècnica és aliena a la noció de progrés indefinit. Cadascuna de les tècniques és des del principi bloquejada dins d'un sistema fix d'essències i poders. Per dir-ho més modernament, no creuen en la idea de la tècnica per la tècnica. La quarta limitació és la més axiològica perquè implica una interrogació sobre els efectes de la tècnica en el pla dels valors humans. La preocupació dels grecs se centra per damunt de tot en la qüestió dels límits de la tècnica. L'important de la tècnica no és la seva funció sinó l'habilitat que s'hi desenvolupa i l'astúcia aplicada. En la mentalitat grega, doncs, es valora l'ingeni, la simplicitat, la bellesa (*poiesis*) i els valors ètics.

"Les Grecs auront développé à l'égard de la Technique, une attitude tout empreinte de mesure, apparemment apollinienne, qui confinait cette technique au service d'un certain nombre de besoins sociaux reconnus comme vraiment nécessaires, n'allant jamais jusqu'à en faire un instrument de domination ou de *domestication* de la nature. Nombre de leurs mythes tenteront de justifier une telle attitude, en investissant notamment les techniques existantes de toute une symbolique de résistance à la démesure, de refus de l'*hubris*."³¹

La tècnica pels grecs ha de seguir l'esperit apol·lini de la mesura, de la raó, encara que manté una tensió amb els seus orígens, més dionisiacs que trenquen amb el sagrat, que transgredeixen la natura amb la desmesura, amb el joc. Un bon exemple són els seus *Thaumata*, artificis mecànics o enginyers tècnics construïts només amb l'objectiu de proporcionar diversió i no per servir com a eines de treball.

A través dels mites es pot comprovar aquesta precaució i limitació que imposen els grecs a la tècnica. Per exemple en el *mite de Prometeu* ja comentat a l'inici de l'apartat es mostra la possible transgressió de l'ordre diví establert que pot provocar un càstig. La

---

³¹ Op. Cit. Pàg. 111

tècnica és concebuda com una profanació que pot tenir els seus perills (representats per Pandora) sinó es dirigeix correctament (representat en la figura de l'incompetent Epimeteu). En aquest mite es pot comprovar com els grecs són conscients del risc que implica la tècnica sinó es dirigeix correctament. Tota una lliçó que es podria aplicar en la societat actual!

En un altre mite, el dels Titans, es mostra com la tècnica pot donar una força i un poder desmesurat a qui la utilitza, de manera que el tempti a voler dominar el món. En el mite, els Titans són castigats perquè volen dominar la terra. Per exemple, el Tità Atlas és castigat a suportar el món damunt les seves espatlles eternament, Sísif a fer rodolar una pedra pendent amunt per tota l'eternitat sense arribar mai al seu destí. El mateix pot succeir amb els humans, amb la tècnica es poden convertir en esclaus del seu afany de domini i ser condemnats a treballar sense parar per tota l'eternitat. Aquesta idea del perill de ser dominats per la tècnica apareixerà de nou avui en dia, en les interpretacions més actuals sobre la tècnica. Val a dir que els grecs ja ens van advertir, però no els vam fer gaire cas. El mateix ens diuen els autors de *Les ruses de la technique*:

“On voit en tout cas à quel point ce mythe de la révolte titanesque peut sans doute encore parler à notre époque. Outre l'orgueil de l'humanité moderne qui se divinise elle-même en remodelant techniquement la création, on songe bien sûr aussi à certaines critiques sociales ou éthiques contemporaines du *matérialisme* actuel, pour qui l'illustration la plus lucide et la plus terrible de ce vieux mythe pourrait bien être la réalité de notre propre monde et de ses choix technologiques –y compris celui d'une future éperdue vers la nouveauté...”³²

Seguint amb l'exemplificació mítica de prudència en referència als perills de la tècnica per part dels grecs, és en el mite d'Ícar on millor es mostren. Un mite que serveix al mateix temps per posar a l'humà en guàrdia contra la desmesura o *hubris* i l'exaltació del domini humà de la tècnica. Dèdal inventor de les ales simbolitza la intel·ligència tècnica i a la vegada l'astúcia i el risc implícits. Ícar vol anar més enllà i sucumbeix a la fascinació de la tècnica. Ícar és un irresponsable que no és conscient dels límits de l'ús de la tècnica igual com li passa a Faetó (*Phaeton*) amb el seu carro del sol que acaba estavellant-se, més que res perquè no sap controlar-se. Els dos mites insisteixen sobre el risc inscrit al cor de la fascinació de la tècnica i ensenyen què pot passar si es transgredeixen els límits.

La intenció, doncs, dels mites grecs sobre la tècnica és advertir dels seus perills i aturar a l'humà en el seu afany de progrés tècnic. Tot un exemple per als nostres dies on

---

³² Op. Cit. Pàg. 114

moltes vegades s'infravaloren els riscos de les noves tècniques. Per tant, i a tall de resum, podem dir que els grecs fan ús de la tècnica, no la menyspreen del tot, però són conscients dels perills que pot implicar el seu mal ús. Idea amb la qual Plató hi estarà d'acord en part, però per altra banda la seva visió de la tècnica és molt més crítica, sobretot envers un tipus de tècnica en concret, com així es podrà comprovar en el següent apartat.

Un exemple: Plató i la tècnica

"Dans la philosophie platonicienne, la réflexion sur la technique occupe une place déterminante et constante: la technique est le paradigme du rapport que l'homme entretient avec tous les objets. La technique est une activité, de production, d'usage ou de soin, qui met en rapport un agent et un objet unique, celui que le technicien produit (un outil, une sculpture), qu'il soigne (un corps, un troupeau) ou qu'il utilise (une flûte, un bateau). Le technicien maîtrise sa technique particulière grâce à la possession d'un certain savoir, d'une certaine science."³³

Plató va ser un dels filòsofs que va dedicar més esforços a tractar el tema de la tècnica, com així ho podem comprovar en alguns dels seus diàlegs. En els escrits de Plató³⁴, com també en els d'Aristòtil³⁵, podem trobar referències crítiques a la tècnica, que serà simplement concebuda com a art de la producció reservada als esclaus. La tècnica en tant que requereix un esforç i despesa d'energia, es contraposarà a la naturalesa i a l'activitat dels homes lliures, que es dediquen a altres arts o tècniques més especialitzades. Tot i això, en els primers diàlegs Plató fa una valoració positiva de la tècnica, segurament per influència del seu mestre Sòcrates que partint de la idea que la virtut és ciència, entén la tècnica com el model d'un comportament ètic i políticament correcte.

En el diàleg socràtic del *Gòrgies*, Plató realitza una profunda reflexió sobre la tècnica, la seva naturalesa i finalitat. Influenciat, per la moral socràtica, que se servia de la tècnica per explicar el funcionament de l'acció moral, Plató justifica l'ús de la tècnica com a

---

³³ L. Brisson – J-F. Pradeau: *Le vocabulaire de Platon*, Ellipses, Paris, 1988

³⁴ Per posar un exemple d'aquesta crítica ens pot servir el text de Plató a les *Lleis VIII*: "He aquí de qué manera hay que conducirse respecto del conjunto de los artesanos. En primer lugar, no hay que tolerar que trabaje en oficios de artesano ningún ciudadano residente en el país, como tampoco ningún servidor suyo. Pues el ciudadano tiene una tarea propia que le basta y que reclama a la vez mucha práctica y muchos estudios, con la solicitud de asegurar y mantener el orden general de la ciudad, tarea que no puede realizar como algo accesorio; apenas hay ninguna naturaleza humana que sea capaz de ejercer a fondo dos tareas o oficios, como tampoco lo es de realizar uno por sí mismo y el segundo vigilando a otro que lo realice." (846a/847d)

³⁵ Malgrat considerar la tècnica com un saber pràctic inferior al saber teòric, Aristòtil l'entén com una habilitat o art de saber fer coses i no com a simple producció. La tècnica o art per Aristòtil és una facultat guiada per la raó vertadera, a diferència dels seus efectes com la incapacitat que està dirigida per la raó falsa. "L'art és, per tant, certa facultat de produir dirigida per la raó veritable, mentre que l'efecte de l'art, la incapacitat, és pel contrari, una facultat de produir, conduïda només per una raó falsa, aplicada sempre a les coses contingents, que poden ser d'altra manera de com són." *Ètica a Nicòmac*, pàg.205

model de la *praxis*. En el *Gòrgies* es mostra com la *praxis* s'ha de recolzar en la producció tècnica perquè aquesta té unes característiques que són les més adients per orientar l'acció:

- La tècnica és una activitat que posseeix una força que proporciona superioritat al tècnic sobre el que no ho és i fa que sigui millor i més poderós. La superioritat del qual ve donada perquè la seva acció està orientada sempre cap a una finalitat: cercar el millor respecte a l'objecte tractat. [452 a-d, *Gòrgies*]
- La tècnica procura per l'ordre i la proporció, elements indisociables de la racionalitat³⁶.

"Tot artesà està atent a la seva pròpia obra i no escull a l'atzar el que afegeix, sinó que procura que el fruit del seu treball adquireixi una forma determinada. Per exemple: si vols veure als pintors, als arquitectes, als constructors de vaixells, o a qualsevol altre, advertiràs que cadascun d'ells posa en un cert ordre tots els materials que empra i obliga a cada part a acomodar-se i acoplar-se amb les veïnes, fins que el conjunt de l'obra queda format segons un ordre i unes proporcions."³⁷

- La tècnica és, també, objecte d'ensenyament i aprenentatge que requereix pràctica i exercici per part de qui aprèn amb l'objectiu de poder aconseguir facilitat i domini en el seu art. Totes les arts es poden ensenyar i transmetre. La seva claredat obtinguda a través de l'ordre i la racionalitat fa que la tècnica pugui ser comunicable i intel·ligible.

En el mateix diàleg Plató exposa la seva divisió de les tècniques segons tres criteris:

1. Instrumental: segons si són manuals o no, tenint en compte si fan servir la paraula, el llenguatge.
2. Segons l'objecte tractat: el cos o l'ànima.
3. Segons el coneixement dels fins: arts rectores (superiors) i arts servils (subordinades).

---

³⁶ "Racionalidad es, pues, sabiduría y conocimiento de la cosa y su causa, creación del orden y la proporción entre las partes diversas que contribuyen a la armonía de la configuración total. Hay que reparar en que motivos tan centrales del platonismo, como las nociones de orden, proporción y armonía, están referidos aquí a la operación técnica y al trabajo de los artesanos, en una relación en la que no queda claro si Platón la obtiene de la técnica o si es él quien la está poniendo en ella o si ambas cosas a la vez. El caso es que queriendo explicar el uso socrático de la analogía, está describiendo la obra técnica con unos caracteres de racionalidad que hubiese dejado perplejo a muchos de los artesanos atenienses..." R. Rodríguez Sández: *La Filosofía, técnica política y terapéutica. Una lectura del Gorgias de Platón*. Ed. Universidad de Cádiz-Servicio de publicaciones 1995, pàg. 33

³⁷ Plató: *Obras Completas*: Gorgias 504b-c

La darrera divisió entre tècniques superiors i subordinades reflecteix el menyspreu de Plató respecte a segons quines tècniques. Les tècniques subordinades són les que es dediquen a la cura del cos sense coneixement del que li és més convenient, com per exemple: els flequers, cuiners...; i a la imitació, com per exemple la poesia i l'escultura, perquè la seva finalitat és la d'imitar les idees per així mostrar-les a través dels objectes sensibles.

“Doncs, bé: jo crec que tu has concedit i reconegut repetides vegades que hi ha dos maneres d'ocupar-se tant del cos com de l'ànima. Una és un simple servei, gràcies al qual es possible procurar aliments, quan tenen gana els cossos; begudes, quan tenen set; vestits, mantes, calçats, si tenen fred, i, e general, tot allò del que senten desig (et parlo deliberadament amb els mateixos exemples, amb el fi que compreguis més fàcilment el meu pensament). Els que faciliten això són els comerciants al detall o a l'engrós, o els fabricants, tals com els flequers, cuiners, teixidors, sabaters, curtidors, etc, i no és estrany de cap manera, que en virtut d'aquesta condició se considerin a si mateixos cuidadors del cos i formin d'ells aquest mateix judici tots els que ignoren que, a més de totes aquestes arts, existeixen la gimnàstica i la medicina, que són la verdadera cura del cos i les que han de governar a totes les esmentades i prescriure l'ús que convé fer dels seus productes, doncs, ambdues saben quin aliment és útil i quin és nociu per al millor estat del cos, quina beguda és beneficiosa i quina perjudicial, mentre que totes aquelles altres ho ignoren. Aquí tens la raó per la qual són servils, subalternes i innobles en la feina que han de complir respecte al cos, en tant que la gimnàstica i la medicina són justament les seves senyores.”³⁸

La crítica de Plató es dirigeix als artesans manuals en la seva consideració social, diferent de l'apreci i valoració del seu treball com a tècnic. La qüestió és si aquest menyspreu és simplement social pel lloc que ocupa l'artesà dins de la ciutat o bé és provocat pel seu origen i procedència. Alguns analistes³⁹ de l'obra platònica han volgut assenyalar que aquest problema s'ha d'emmarcar dins d'un altre molt més general que versaria sobre la subordinació de les tècniques segons la seva proximitat o no als fins universals i últims de la vida humana.

---

³⁸ Op. Cit. Pàg 406. 518a-b

³⁹ “Si lo entendemos así, la falta de aprecio por los artesanos cuya técnica sea la más alejada de los fines universales, es poca estimación por la ignorancia invencible que tienen unos hombres entre cuyas dotes naturales no figura la racionalidad. Son buenos técnicos y excelentes artesanos en la técnica subordinada en la que han de trabajar de acuerdo con las instrucciones del que sabe, pero, en lo demás, son aquella parte de la ciudad que será educada en las rectas opiniones y en las firmes convicciones y creencias que los educadores formarán en ellos. El origen de la desigualdad, según esta manera de pensar, no es social sino natural, pues en cada hombre predomina una parte del alma y, de acuerdo con ella, realizará el trabajo y la función para los que esté dotado. Hay otros hombres en los que sí predomina la racionalidad y son los expertos en los fines y los que practican las técnicas a las que se subordinan las demás.” R. Rodríguez Sández: *La Filosofía, técnica política y terapéutica. Una lectura del Gorgias de Platón*. Ed. Universidad de Cádiz-Servicio de publicaciones 1995, pàg. 43

Un altre aspecte a tenir en compte és que en els primers diàlegs platònics, segons exposa G. Cambiano⁴⁰ la tècnica constitueix el model epistemològic per excel·lència. La tècnica és l'exemplificació del que significa saber. Tanmateix, Plató insisteix en la necessitat de delimitar la competència tècnica, perquè un home amb molta ciència però sense especialització no té cap funció en la comunitat humana. Per distingir un tècnic d'un altre que no ho és realment s'ha d'establir un camp de competència que ve determinat pel seu objecte. Establir, però, aquest camp de competència no sempre és fàcil, perquè depèn de quins siguin els coneixements necessaris per a cada tipus de tècnica. I precisament aquests coneixements venen donats pel seu objecte. Per tant, primer s'ha de delimitar l'objecte particular de cada tipus de tècnica per saber quins són els coneixements necessaris per poder-les practicar.

“En realitat, si el bon poeta ha de realitzar a la perfecció les seves composicions, haurà de fer-les amb ple coneixement, o, en cas contrari, no assolirà el fi proposat. Però podria ser que aquells homes pateixin l'engany d'aquests imitadors i que ni tant sols es donin compte, quan vegin les seves obres, que es troben a triple distàncies del ser i mancats del coneixement de la veritat. Doncs, les seves obres són simples aparences, però no realitats.”⁴¹

És l'objecte qui dóna nom a la tècnica i el seu coneixement la competència al tècnic. El coneixement que proporciona la competència necessària al tècnic ha de ser doble: en primer lloc ha de posseir un coneixement de la naturalesa de l'objecte a tractar i en segon lloc un coneixement del que és apropiat a aquesta naturalesa. Per exemple el metge ha de saber que és un cos humà -objecte- i conèixer quins són els remeis adients per a la seva salut. D'aquesta manera es poden distingir les vertaderes tècniques de les falses, que no tenen un objecte definit ni la competència necessària per realitzar-les com per exemple: la sofística considerada com la cosmètica de l'ànima.

El sentit que dóna Plató a la tècnica s'aproxima molt al sentit de la ciència, perquè demana al tècnic tenir els coneixements necessaris per treballar l'objecte que manipula. El tècnic ha de tenir coneixements científics. D'aquesta manera ciència i tècnica esdevenen inseparables. Plató també distingeix entre la producció tècnica i la tècnica de l'ús, per exemple no és el mateix fabricar una flauta que saber-la fer sonar.

Es pot observar, doncs, com Plató no està completament en contra de la tècnica ni tampoc la rebutja del tot, el que critica Plató de la tècnica són les conseqüències nefastes

---

⁴⁰ G. Cambiano: *Platone e le tecniche*, Laterza, Roma, 1991.

⁴¹ Plató: *La República* 599b

que aquesta pot tenir en la ciutat, en la Polis. El que denuncia Plató, segons C. Miquel i G. Ménard⁴², és que la tècnica pugui arribar a esdevenir un valor que posi en crisi els valors morals i polítics sobre els quals ell fonamenta la ciutat. Cal recordar que Plató viu en un moment de gran desconcert polític. Un desconcert provocat, en part, per la mort del seu mestre i amic Sòcrates. Tot el seu sistema polític – reflectit en el seu diàleg la *República o Politeia*– es dirigeix a fer prevaler uns valors en la ciutat, entre els quals destaca el de la justícia, amb la intenció de reinstaurar l'ordre perdut en els diferents canvis de govern. Per tant, no es d'estranyar que receli d'una tècnica que pot acabar per destruir l'organització social d'una Polis, que segons Plató, està en perill d'extinció. Així, doncs, el que Plató denuncia és el poc control axiològic de la tècnica i reclama la necessitat d'uns valors que posin límits a l'acció tècnica, que no deixin que funcioni a l'atzar, sinó a partir d'unes regles determinades i al servei de la ciutat.

“Notons par ailleurs que cette limitation axiologique de la technique, chez Platon, se fonde non sur quelque parole mythique et sacrée des Ancêtres mais bien plutôt sur une limitation imposée par la Raison et par la réflexion morale qu'il poursuit à la suite de Socrate”⁴³

Una idea que també serà compartida, en alguns aspectes, per Aristòtil que considera que si la tècnica no té quelcom de sagrat i religiós, si no segueix un conjunt de valors, aleshores és una simple activitat utilitària i servil, desvaloritzada i sense interès. Tant Plató com Aristòtil donen poc valor a la tècnica de l'artesà-tècnic, que treballa amb les mans, i al seu mode de vida. Una desvalorització que condueix a una sobrevaloració del treball intel·lectual molt més respectat per la seva visió universal, per oposició a una tècnica confinada al domini de l'incert i l'aproximat. Una tècnica obligada a adaptar-se al món sensible, sempre en moviment –com ja va indicar Heràclit-, que procedeix per temptatives i no per aplicació de lleis generals com ho fa el saber intel·lectual.

Plató ens mostra la consideració dual de la tècnica per part del món grec antic. Pels grecs, doncs, l'activitat tècnica i la tècnica en el seu conjunt, tenen aspectes molt positius perquè permeten crear instruments útils pels humans, ja sigui per al treball al camp, la guerra, el comerç o, fins i tot, el joc, però per altra banda, també són conscients dels seus aspectes més negatius, dels seus perills, que fan necessària una limitació de l'ús de la tècnica.

---

⁴² C. Miquel-G. Ménard: *Les ruses de la technique: Le symbolisme des techniques à travers l'histoire*. Les Éditions du Boréal, Montréal, 1988.

⁴³ Op. Cit. Pàg. 96

1.2. L'època medieval: la tècnica, entre el bé i el mal?

Amb la caiguda de l'Imperi Romà l'evolució de la tècnica va rebre un nou impuls. Fou aleshores, quan es produí una modificació en la concepció de la tècnica de la manera com s'havia entès en l'antiguitat i del simbolisme que hi anava associat, que es perllongaria durant els segles següents. La caiguda de l'Imperi va provocar un estat de desorganització que va afectar al poder polític i a l'estructura social. Una desorganització que va ser aprofitada per la tècnica per instaurar el seu propi ordre. Es pot constatar que va ser un moment en què reeixí de manera espectacular la tècnica dels enginyers, els tècnics i els comerciants, els quals van imposar un ordre que va assegurar durant força temps la regulació social de les activitats quotidianes. Fou aleshores quan es van accentuar els intercanvis tècnics entre diferents civilitzacions en contacte, com la dels pobles bàrbars, l'àrab i la bizantina.

"La barreja provocada per l'expansió àrab, seguida per les darreres grans invasions arribades principalment de l'Europa central, va afavorir la introducció de races d'animals més forts i de nous costums agraris, i també de tècniques metal·lúrgiques bàrbares molt més avançades que la dels romans. De totes aquestes aportacions l'agricultura del segle X en sabrà treure el millor partit i crear una nova forma d'explotació agrícola capital dins de l'expansió de l'Europa medieval. Aquest nou sistema es caracteritza per tres innovacions importants: la substitució de l'arada tradicional per l'arada pesant; la utilització del cavall amb els arres moderns i la posada en funcionament de les rotacions triennals."⁴⁴

Per primera vegada, doncs, es produí el que C. Miquel i G. Ménard⁴⁵ anomenen el *cosmopolitisme d'una tècnica mundialitzada*, independitzada fins a un cert punt dels valors propis de cadascuna de les civilitzacions on es va implantar.

Tot i que, el que s'imposà fou un ordre tècnic, durant un mil·leni aproximadament –segles 7è a 17è– no es van produir gaires innovacions tècniques. El domini tècnic restà assignat al camp de l'armament, l'agricultura, l'enginyeria (a destacar els avenços en l'aprofitament de la força hidràulica amb els molins), i l'habitat (construcció, filatura i teixit). Respecte a les actituds envers la tècnica, aquestes van ser molt diverses en les diferents cultures de l'època. La tècnica va ser bloquejada o limitada sobre tot en aquelles cultures on dominaven els valors simbòlics tradicionals. Per exemple a l'Orient Mediterrani

---

⁴⁴ B. Jacomy: "Història de les tècniques des de l'Antiguitat fins a l'Enciclopèdia" pàg. 94, dins el llibre: *Elements d'història de la tècnica* de Santiago Riera i Tuèbols (coordinador) ed. *Associació d'Enginyers Industrials de Catalunya/Col·legi d'Enginyers Industrials de Catalunya*, 1995.

⁴⁵ Op. Cit. Pàg. 130

la tècnica va patir un bloqueig, un estancament, que paradoxalment provocà un cert relaxament del codi simbòlic tradicional permetent la creació d'un nou sistema simbòlic que donarà un impuls remarcable a la tècnica. Un nou sistema simbòlic que portarà associada la idea d'organització i direcció de la natura. Apareix, doncs, un nou simbolisme tècnic de dominació de la naturalesa, que se superposa al simbolisme antic més conservador i que no pretenia dominar la naturalesa, com ja hem vist, sinó només desviar-la del seu curs natural en benefici de l'humà. El nou simbolisme tècnic anirà acompanyat d'un sentiment de poder, de conquesta de la naturalesa, de fer realitat tots els possibles, d'anar més enllà dels seus propis límits.

"Cette nouvelle attitude que se dessinait à l'égard de la technique s'accompagne du sentiment que le *monde des possibles* est toujours plus vaste, l'humanité découvrant que la technique permet de reculer toujours plus loin les limites qui la contraignent et d'accroître, à l'inverse, son désir de puissance. L'époque médiévale est en effet celle où l'amélioration des techniques de construction navale permet d'affronter la haute mer, de défier l'obstacle de la distance, d'ouvrir ainsi l'époque des grandes explorations et des grandes découvertes. Les anciennes limites du monde commencent à s'estomper tandis que se devinent au loin des horizons jusque-là à peine soupçonnés. Comme si la nouvelle voilure des caravelles et le perfectionnement de leur gouvernail ranimaient le vieux rêve chamanique de la distance enfin vaincue... L'amélioration des lunettes astronomiques permet, de même, de reculer encore les limites de l'accès à un univers que l'on avait cru jusqu'alors clos et limité."⁴⁶

Es pot caracteritzar l'evolució del conjunt tècnic de l'Edat Mitjana com: d'adopció d'un punt de vista funcional; predomini d'una racionalització de les tècniques; i, d'emergència d'un nou ordre on la mesura quantitativa es revelarà decisiva. No es tracta, doncs, d'una edat d'obscurantisme, com tot sovint se la presenta, sinó d'una edat que posa els elements necessaris per l'adveniment de la modernitat. Una edat que aporta una aproximació conqueridora de la natura i un simbolisme que li dona un nou valor de domini inèdit i determinant, sense frens axiològics explícits i amb noves valoritzacions simbòliques favorables al seu impuls.

No es pot dir que sigui una època que tingui una actitud del tot positiva envers la tècnica i, com veurem més endavant, tampoc del tot negativa. És més aviat una època de contrastos, de contradiccions que afecten a diferents dimensions de la realitat social, entre les quals s'ha de comprendre la mateixa tècnica. Segueix existint el dualisme axiològic respecte al valor de la tècnica iniciat pels grecs i que reflecteix la doble cara de la tècnica

---

⁴⁶ Op. Cit. Pàg. 141

en la seva aplicació i ús. Val a dir, que es tracta d'un dualisme fins a cert punt indissociable de l'activitat tècnica i que tindrà continuïtat fins els nostres dies en les actituds tecnòfobes i tecnòfiles contemporànies. Tanmateix, potser és en l'època medieval on hi trobem les veus més crítiques i reticents al seu ús. Unes veus que provenen dels àmbits, això sí, més religiosos, que consideren que la natura és una obra divina i en conseqüència inviolable per l'humà. Voler dominar la naturalesa és com voler canviar l'obra de Déu i si Déu la va disposar d'una determinada manera, l'humà no és ningú per modificar-la. Aquestes idees provenen, sens dubte, d'una visió teocèntrica del món i no seran capgirades fins al Renaixement on l'humà tornarà a situar-se en el lloc que li pertoca i de l'antropocentrisme es tendirà, cada cop amb més força, cap al tecnocentrisme. Un capgirament renaixentista que segurament no hagués estat possible sense la base que li proporcionaren les tècniques a l'època medieval.

La difusió de les tècniques a l'Occident Medieval va contribuir a accentuar el seu caràcter purament instrumental i profà. Un dels factors determinants va ser el creixement de la urbanització que va provocar la fugida de les tècniques respecte a codis de sistemes axiològics predefinitos i precisos. En el s. XII apareixen nous oficis al voltant de les ciutats amb els seus propis codis. Un segle més tard la literatura sobre les tècniques comença a difondre entre els diferents oficis, per exemple Villard de Honnecourt⁴⁷ escriu *Cahiers* on exposa la pedagogia de la tècnica com a manual a seguir en les diferents tècniques. També apareix una nova classe relacionada amb els diferents oficis i la seva especialització tècnica, la dels mestres d'ofici. A poc a poc, es va considerant la tècnica com un mitjà d'enriquiment i els diferents nobles recorren als mestres d'oficis per tenir-los al seu servei.

Aquest desenvolupament de les tècniques no hagués estat possible si no hagués deixat de funcionar el sistema simbòlic limitant el seu ús i nombre, com havia passat en temps antics, o si el sistema de valors no hagués deixat de fer pressió. Com és que no va ser així? Una raó va ser que la religió dominant a Occident, el cristianisme, va deixar d'interessar-se per una activitat que poc tenia a veure amb la transcendència divina,

---

⁴⁷ Un homme du XIIIe siècle, maître d'œuvre et dessinateur, Villard de Honnecourt, nous a laissé un carnet exceptionnel composé de notes et de croquis. La précision des schémas, la qualité des esquisses, l'exactitude des plans sont remarquables.

Le Carnet ne traite pas seulement de la construction des cathédrales mais plus généralement des techniques de construction de l'époque; on y trouve les plans de la tour de Laon, l'élévation intérieure des chapelles absidales de la cathédrale de Reims ainsi que des motifs décoratifs, tels une rose rappelant celle de Chartres ou un pavage vu en Hongrie. Les connaissances techniques se cachent souvent derrière des figures énigmatiques, cavaliers, visages humains ou figures animales qui sont autant de figures mnémotechniques que l'historien et architecte Roland Bechmann s'est appliqué à déchiffrer et à interpréter. <<http://classes.bnf.fr/villard/pres/index.htm>>

Le manuscrit de Villard de Honnecourt est composé de feuilles de parchemin portant des dessins sur les deux faces et réunies en cahiers comportant un nombre de feuilles variables. Il se présente comme un carnet de format réduit, d'environ 14 cm sur 22, relié et recouvert de cuir marron. Il est conservé à la Bibliothèque nationale de France. Entre un tiers et la moitié des feuilles du manuscrit, estimées au départ à une centaine, ont disparu. D'autres ont été modifiées ou grattées, 33 folios subsistent, soit 66 pages. <<http://classes.bnf.fr/villard/feuille/main.htm>>

objecte del seu culte. Per dir-ho d'alguna manera, la institució eclesiàstica dominant de l'època va fer *vacances*, es va desentendre de la majoria de qüestions terrenals de caràcter més aplicat o tècnic. Una bona part de l'església d'aquell moment es va interessar més per la praxis tècnica dedicada a la construcció d'edificis consagrats al culte (construcció de les grans catedrals a Europa) i a la lluita contra les heretgies (finançar la guerra a Terra Santa contra els infidels), que no pas a la reflexió sobre les diferents tècniques existents. És a dir, es va utilitzar la tècnica, però no es va fer filosofia de la tècnica en el sentit més actual de l'expressió. Tot i això, veurem que van existir algunes tímides reflexions sobre la tècnica per part d'Agustí d'Hipona, Hugo de Saint Víctor, Tomàs d'Aquino i Ramon Llull.

Paga la pena, possiblement, aturar-se a analitzar quina va ser l'actitud de l'Església a l'Alta Edat Mitjana per entendre millor què va succeir amb el fenomen tècnic en aquell moment. Sembla ser que a l'Església, com s'ha dit anteriorment, per una part no l'interessava la tècnica perquè estava més ocupada en la seva missió de convertir als infidels. Per altra banda, tampoc va afavorir la seva expansió, perquè si es té en compte el mite bíblic fundador, Adam i Eva al paradís terrenal, la tècnica juntament amb la ciència esdevenen la fruita prohibida i la causa del pecat original. Un pecat original –identificat amb la tècnica com a transgressora de l'ordre natural– que ha condemnat a l'humà a treballar. Com diu el llibre sagrat: "A partir d'ara et guanyaràs el pa amb la suor del teu front..." . O com en el cas de Caïn que és castigat a fugir i a ser el primer *constructor de ciutats* a causa d'haver matat al seu germà. Des d'aleshores la ciutat es converteix en el símbol del pecat i del desordre⁴⁸.

L'església però, no condemna la tècnica sinó que només l'interessa en tant que pot ajudar a realitzar activitats que poden ser saludables. Per exemple, admirarà la tècnica que està al servei dels cavallers de les creuades, perquè aquests tenen la missió de convertir als infidels a Terra Santa; o la tècnica dedicada a la construcció de catedrals amb una intenció clarament simbòlica⁴⁹; o també, aquella tècnica orientada a l'agricultura i als diferents oficis destinats a la millora de la vida humana.

L'església, doncs, no sempre va considerar la tècnica en sentit negatiu, sinó que va valorar també el seu aspecte més pràctic. Precisament, a l'època medieval van ser els monestirs i les associacions espirituals les transmissores de la cultura, de la ciència, i cal

---

⁴⁸Des del punt de vista ètic, la ciutat seria considerada com el desordre caïnita.

⁴⁹L'objectiu era el de fer participar als vilatans d'una creuada simbòlica contra l'heretgia, perquè no podien participar en la creuada a Terra Santa com els cavallers i els nobles. Fins i tot algun històriador ha parlat d'aquesta onada de construcció de catedrals com "la creuada de les catedrals" (v. Gimpel: *Les Bâisseurs de cathédrales*, pàg. 45 citat a A. Pacey: *El laberinto del ingenio*, Ed. Gustavo Gili, B. 1980. Pàg. 38

afegir, també, de la tècnica. Els monestirs no es dedicaven només al cultiu de la ciència, sinó que s'ocupaven de l'agricultura, l'horticultura, conservant i multiplicant les tècniques d'oficis de l'antiga Roma. Un dels monestirs que mereix una atenció especial, és el de St. Gallen (Alemanya, fundat l'any 820), que disposava tallers pels obrers en edificis separats. Un exemple de la importància dels monestirs en el desenvolupament de la tècnica a l'època medieval el trobem en els monestirs benedictins:

“El presbítero Teófilo, benedictino que vivió en el siglo XI, compuso una obra enciclopédica, *Schedula diversarium artium*, en la cual, basándose en la experiencia práctica, describió detenidamente todo el conjunto de técnicas y procedimientos laborales manuales, recurriendo ampliamente para ello también a la consulta de escritos de la Antigüedad. Teófilo no sólo dió múltiples y exactas instrucciones para la preparación y uso de herramientas y máquinas, como el torno, sinó también fórmulas para la técnica de los orífices, de les vidrieros, de los fundidores (incluyendo la fundición de campanas) y para la construcción de órganos; finalmente, dejó una descripción de los talleres técnicos de los monasterios.”⁵⁰

La tècnica, a l'Alta Edat Mitjana, és desvaloritzada i abandonada al seu propi desenvolupament sense frens que l'aturin. La desvalorització de la tècnica es manifesta en el rebuig constant al món sensible que es pot trobar des dels escrits neoplatònics, passant per S. Agustí fins a S. Tomàs d'Aquino... on s'intenta retrobar l'essència divina de les coses i on aquestes mateixes coses sensibles només tenen sentit en tant que serveixen per demostrar l'existència d'una divinitat.

“Déplaçant le champ du religieux et l'espace du sacré, l'Église occidentale laissait, elle, à toutes fins pratiques, libre cours au domaine de la technique profane. L'essor médiéval des techniques est ainsi lié à un déplacement de la sphère symbolique codant l'activité technique (cette sphère ne codant plus symboliquement les riches virtuels de la technique mais l'état profane actuel du monde technique), de même qu'à un glissement de sa fonction (qui est désormais d'inviter à une conversion spirituelle et non plus de limiter l'activité profane elle-même.)”⁵¹

Va ser així, com des de l'Alta Edat Mitjana, en una Europa on predominava la cultura camperola, el pagès, el llaurador va esdevenir el dipositari de l'habilitat tècnica. Els llauradors, la majoria serfs, eren tots els treballadors manuals de les viles, de les granges dels palaus imperials, dels castells senyorials o dels tallers dels grans monestirs. A través d'ells la tècnica va seguir el seu camí ascendent, malgrat el menyspreu que li prodigaven alguns sectors de l'església i la noblesa. Una de les innovacions importants de la tècnica

---

⁵⁰ Carl Von Klinckowstroem: *Historia de la tècnica*, Ed. Labor, B. 1980. Pàg. 71-72

⁵¹ Op. Cit. Pàg. 150

dels llauradors fou la introducció d'un nou tipus d'arada que farà solcs més profunds i provocarà menys cansament per al pagès i a més facilitarà la fertilització dels sòls de manera més ràpida i eficaç. Una altra innovació important en el progrés de la producció agrícola serà el canvi en l'ús del cavall, enganxat amb un nou collar d'espatlla més eficaç que el collar antic, i els cascots que es protegeixen amb peces de ferro (ferradures). Com ens explica Bruno Jacomy (Director adjunt del Musée National des Techniques de Paris):

"Aquests progressos agrícoles considerables de l'altra Edat Mitjana van jugar un paper motor important sobre l'evolució de totes les altres tècniques, directament per les necessitats de ferro, de mecanismes o mitjans de transport, i indirectament pel dinamisme de les poblacions assolit per la millora de les condicions de vida."⁵²

Amb tot, l'adveniment del segon mil·lenni les idees d'una imminent apocalipsi que portaria a la fi del món i l'establiment de la ciutat de Déu a la Terra, van configurar un nou escenari simbòlic farcit amb un conjunt de creences que provocaren una nova percepció del món on la tècnica ja no era necessària. Ara bé, els anys van passar i l'apocalipsi no es va produir, aleshores la societat sencera comença a adonar-se que si es vol instaurar el regne de Déu a la terra potser la tècnica sigui una gran aliada pel seu progrés. Fins i tot l'església va canviar la seva actitud envers la tècnica considerant-la com un bon camí per accedir a una vida millor a la terra. També el treball va ser revaloritzat, perquè en tant que podia ajudar a millorar les condicions de vida de la humanitat, tampoc havia de ser tan dolent. Aleshores, el treball i la tècnica se sacralitzen, perquè són activitats creadores que poden ajudar a dirigir la natura en funció d'un pla diví. L'humà es vist com l'obrer de Déu, és qui ha d'ajudar a sortir del "vall de llàgrimes" on es troba la humanitat per culpa del pecat original. Al mateix temps que es produeix la revalorització del treball i la tècnica, neix una nova curiositat científica.

"Revalorization axiologique du travail, promotion exemplaire des techniques: ce changement d'attitude de la société médiévale a l'égard de la technique se fera sentir, dans tous les domaines de la société, amenant enfin, comme troisième élément, un nouvel état d'esprit empreint de curiosité à l'endroit de la nature aussi bien qu'à celui des mécanismes mêmes de la technique."⁵³

Fins i tot, es considera que el treball i la tècnica responen a la divina providència, perquè com a eines transformadores de la natura creada per Déu han de estar relacionades intrínsecament amb les lleis divines que la regeixen. R. Bacon, G. d'Occam i Duns Scot seran alguns dels filòsofs que buscaran els principis de funcionament de la

---

⁵² Op. Cit. Pàg. 95

⁵³ Op. Cit. Pàg. 161.

natura per així explicar-la seguint les lleis que Déu hi ha inscrit. Tanmateix, es produeix també una actitud de desconfiança o de malfiança envers el treball i la tècnica, perquè podrien ser arts d'engany, eines del maligne. L'Església no acaba d'estar convençuda que la tècnica –element profà– ens porti pel bon camí i l'ombra de l'antiga Babilònia i del diable hi són constantment presents. Es prou coneguda, malauradament, la posició de la Inquisició respecte a les noves ciències i tècniques naixents. Inventors i científics són sovint cremats a les fogueres sota l'acusació de bruixeria o per haver tingut tractes amb el diable, quan realment l'únic que feien era experimentar amb els elements de la naturalesa.

Per tant a tall de resum o síntesi, podem observar que hi ha tres actituds envers la tècnica a l'època medieval, associades a diferents perspectives simbòliques:

- La tècnica és quelcom profà sense cap tipus de valor i interès (primera etapa de l'època medieval). Desinterès per la tècnica per part dels estaments privilegiats i consideració positiva per part d'alguns ordres monàstics com el dels benedictins.
- Revalorització de la tècnica com a mitjà per construir el regne de Déu a la terra. Sacralització de la tècnica i del treball. Un exemple és el de la construcció de catedrals com idealització de la missió religiosa, i que tenia un vessant més militaritzat en les creuades a Terra Santa.
- Control crític per part de la institució eclesiàstica que més aviat es malfia de la tècnica i la considera com a una enemiga que pot posar en perill la seva pròpia posició social.

Així, doncs, la tècnica en l'època medieval té un doble sentit simbòlic: ajudar als dissenys divins, per una banda i, per l'altra fer realitat els desitjos humans conduint-lo a la millora vital o a la perdició. La tècnica es converteix en una astúcia, no lúdica com en els grecs, sinó ontològica perquè està en joc l'ésser mateix, la seva supervivència o destrucció. En aquest sentit la consideració de la tècnica en aquesta època no està gaire allunyada de les interpretacions i perspectives més recents sobre la tecnologia. Com a exemple les anti-utopies o distopies més conegudes com *Un món feliç* d'A. Huxley o *1984* de G. Orwell, on ens mostren clarament el perill implícit derivat d'un mal ús de la tècnica i que molt sovint passa desapercebut fins que ja és massa tard per poder-hi fer res. Actualment estem destruint el planeta deixant anar gasos contaminants a l'atmosfera, a causa de la frenètica activitat industrial. En aquest sentit, potser hauríem d'haver tingut més en compte les advertències dels antics mites grecs i les dels savis medievals

D'Agustí d'Hipona a Ramon Llull

Els filòsofs medievals, en la seva immensa majoria, estaven més preocupats per qüestions teològiques –el dilema de la relació entre la raó i la fe, demostració de l'existència de Déu, el misteri de la santíssima trinitat... - que no pas tecnològiques –implicacions de la tècnica en la societat, simbolisme tecnològic...-, per tant es van dedicar molt poc o gairebé gens a reflexionar sobre la tècnica. Tot i això, es poden trobar algunes referències a la tècnica en els escrits d'Agustí d'Hipona, Tomàs d'Aquino, Hugo de Saint Víctor i Ramon Llull, tot i que aquest últim potser sigui el més interessat per la filosofia de la tècnica de tots tres.

Per Agustí d'Hipona la tècnica era entesa com un art diví i com a tal pertanyia a Déu. Només Déu posseïa el vertader art, és a dir, la tècnica necessària per crear les criatures i la naturalesa d'una manera unitària, ordenada i bella. La tècnica o l'art que podien crear els humans era imperfecta, si no contenia d'alguna manera les qualitats divines d'unitat, ordre i bellesa.

“Pero ¿quién es tan ciego que vacile en atribuir al divino poder y disposición el orden racional de los movimientos de los cuerpos, tan fuera del alcance y posibilidad de la voluntad humana? A no ser que se atribuya a la casualidad la maravillosa y sutil estructura de los miembros de los más minúsculos animales, o como si lo que no se atribuye al acaso, pudiera explicarse de otro modo que por la razón, o como si por atender a las fruslerías de la vana opinión humana osáramos abstraer de la dirección de la majestad inefable de Dios el orden maravilloso que se aplaude y admira en todo el universo, sin tener el hombre en ello arte ni parte.”⁵⁴

Segons el pensament agustinianà els humans, en tant que criatures creades per Déu, participaven, en certa mesura, de les qualitats divines, i com a conseqüència tenien la capacitat per construir artefactes artificials amb característiques semblants a la creació divina. El pensament de Tomàs d'Aquino fins a cert punt és força semblant, ja que entén la tècnica com un art que imita la naturalesa creada per Déu i a l'humà com a mitjà per expressar-la. Malgrat les diferències de plantejament entre Agustí i Tomàs ambdós coincideixen en considerar la tècnica com la millor possibilitat d'estendre la creació divina. Com escriu Tomàs d'Aquino al seu comentari al *De anima* d'Aristòtil:

“Es patente que toda ciencia es buena, puesto que la bondad de una cosa es aquello según lo cual la cosa alcanza la perfección de su ser, y esto es lo que toda cosa

---

⁵⁴ Agustí d'Hipona: *El orden*, llibre I, disputa primera. Traductor: P. Victorino Capánaga, OAR <<http://www.augustinus.it/spagnolo/ordine/index2.htm>>

busca y desea. Por tanto, como quiera que la ciencia es la perfección del hombre en cuanto hombre, tenemos que la ciencia es el bien del hombre. De los bienes, algunos merecen estimación, a saber, aquellos que son útiles en orden a un fin: estimamos al caballo porque corre bien; algunos merecen incluso honores, a saber, aquellos que son por sí mismos, toda vez que tributamos honores al fin. De las ciencias, unas son prácticas y otras especulativas, y las primeras se distinguen de las segundas en que son causa de la obra, mientras que estas últimas son por sí mismas. Y por ello, de entre las ciencias las especulativas son buenas y merecen honores, mientras que las prácticas únicamente merecen estimación.”⁵⁵

Un cas especial és el d’Hugo de Saint Víctor que va escriure un tractat sobre les *arts mecàniques*⁵⁶ on els hi atribueix un paper especial en el conjunt del coneixement humà. La seva concepció de la tècnica, però, està a anys llum de la que tenien els antics grecs, perquè considera aquesta com un mitjà de salvació, sempre i quan s’utilitzi de manera convenient, per a l’ànima humana perduda pel pecat original.

Per Ramon Llull, en canvi, l’art o tècnica s’ha de considerar com un model que des d’una perspectiva ontològica i metafísica parteix de Déu per trobar les seves petjades en el món. L’Art o la tècnica no transformen la naturalesa, ni tampoc la imiten, el que fan, més aviat, és cercar les qualitats divines existents en la naturalesa per expressar-les. La seva màquina de pensar, combinant conceptes, serà tot un referent per a posteriors invents matemàtics que a la llarga conduiran a la informàtica actual, com així ens ho expliquen Andoni Alonso i Iñaki Arzoz:

“Y finalmente hay que recordar a Raimon Llull, pues este monje y escritor mallorquín fue el primero que, basándose en el precedente árabe de la *zairja*, imaginó la posibilidad de automatizar el pensamiento. Su máquina de pensar no significaría otra cosa que combinar, lo que permitía supuestamente razonar mecánicamente la existencia de Dios. Esta concepción es el planteamiento protocibercultural más importante de la Edad Media y tendrá sus continuadores en *lulistas* como Giordano Bruno, Marsilio Ficino o G. Leibniz, convirtiéndose, según Martin Gardner (Máquinas y diagramas lógicos) en un antecedente de la informática.”⁵⁷

---

⁵⁵ Sancti Thomae Aquinatis in Aristotelis Librum de Anima Commentarium, lectio I, 3 (trad. Esp. José Mardomingo) Citat a DD.AA. *Filosofia y tecnología* (2004) dins l’article de Hans Jonas: “Acerca del uso práctico de la teoría” pàg. 452

⁵⁶ David F. Noble en el seu llibre *La religión de la tecnología*, Gedisa, Barcelona, 2000, explica com aquest terme fou ideat per Joan Escot Eurígena al segle IX per referir-se a les tècniques considerades com a innates en la naturalesa humana i que s’han vist enfosquides pel pecat. Aleshores, la tècnica apareix com una possibilitat redemptora de l’home.

⁵⁷ A. Alonso i I. Arzoz: *Carta al Homo ciberneticus*, pàg.45

1.3. La revolució tècnica del Renaixement?

El Renaixement, com indica el seu nom, és una època que reflecteix un renéixer de les antigues concepcions sobre l'humà, la naturalesa, la societat i s'ha d'afegir, també, de la tècnica. Es pot caracteritzar el Renaixement com una època d'innovacions, de canvis a tots els nivells. La seva pretensió era la de formar una nova societat. Un exemple d'aquesta voluntat de canvi social es pot observar en la literatura utòpica. T. Moro amb la seva *Utopia* (publicada l'any 1516 i inspirada en *la República* de Plató) fou qui donà nom a tots els escrits que parlaven d'una societat ideal i perfecte (cal recordar que el terme "*Utopia*" significa literalment "allò que no és enlloc"=*U-Topos* en grec). T. Campanella va ser un altre dels representants d'aquest moviment "utòpic" amb la seva *Ciutat del Sol* (1623) on proposava el comunisme radical de tots els béns materials, espirituals i científics⁵⁸. El representant més significatiu d'aquest moviment, però, va ser F. Bacon que en la seva obra *La nova Atlàntida* (1627), descriu una comunitat política ideal regentada pels científics i dominada per la tècnica. A més a més, F. Bacon, com veurem en un apartat dedicat a la seva utopia, fou el paradigma de l'afany tecnocientífic del Renaixement.

Les innovacions, però que més van influir en la concepció social de la tècnica del Renaixement, són precisament les innovacions tècniques que es van produir en tots els àmbits: brúixola (important per a la navegació); pólvora (ajuda en les guerres de la monarquia contra la noblesa); telescopi (canvi de concepció astronòmica); sense oblidar una de les innovacions més valuoses i amb grans repercussions per al desenvolupament cultural, científic i tècnic com fou la invenció de la impremta el 1443 per Gutenberg. Són aquestes innovacions tècniques, entre moltes altres, les que van conduir al desenvolupament tècnic cap al seu camí d'expansió imparabile fins als nostres dies. No és d'estranyar doncs que tingués lloc una nova concepció de la naturalesa com a quelcom que l'humà podia dominar (es manifesta, potser, per primera vegada la idea de *l'Homo faber* de la qual en farà ressò Ortega y Gasset en la seva *Meditació de la tècnica* quan defineix a l'ésser humà com a productor o constructor), és aleshores quan apareix la figura del savi artista, creador, inventor (Leonardo da Vinci). Es potencia la curiositat, l'anhel de saber i un fort optimisme respecte les capacitats humanes en el progrés del saber. Hi ha un important canvi en la manera de entendre el món: a l'Edat Mitjana es tenia una concepció transcendental: el món havia estat creat per Déu i l'humà havia estat creat a la seva

---

⁵⁸ "Este pueblo llegó desde la India a la Ciudad del Sol, huyendo de la inhumanidades de los magos, de los piratas y de los tiranos que desolaban aquel país y decidieron vivir en común con arreglo a principios filosóficos. Aunque en su país de origen no está establecida la comunidad de mujeres, ellos la adoptaron por ajustarse a la norma fundamental de que todo debía ser común y que solamente la autoridad de los magistrados debía regular su justa distribución. Las ciencias, las dignidades y los placeres son de tal manera comunes que nadie puede apropiarse cosa alguna." Moro-Campanella-Bacon: *Utopias del renacimiento*. FCE (pàg.151)

imatge i no es podia perfeccionar cap de les dues coses. En canvi el Renaixement contempla la realitat com quelcom que s'ha de perfeccionar, dominar. En definitiva, es tracta d'una mentalitat més crítica i dinàmica.

A simple vista, podríem dir que es tracta d'un moment de ruptura, de trencament amb l'època precedent. Però, si s'analitza més a fons aquesta època, sembla ser, segons alguns investigadors, que hi ha més aviat una continuïtat i no una ruptura amb l'Edat Mitjana. El paradigma tècnic del Renaixement, prové d'una revolució iniciada molt abans. Quina és la revolució que es produí en el Renaixement i que afectà al desenvolupament de la tècnica? d'on prové aquesta revolució?, són algunes de les qüestions que tot seguit s'intentarà respondre.

En el Renaixement té lloc una revolució científica sense precedents, però es tracta d'una revolució auspiciada, segons C. Miquel i G. Menard, per una revolució en la raó. Es produeix una revolució que posarà l'accent en la raó pràctica com a resultat del paradigma simbòlic existent a l'Edat Mitjana. Fou en l'Edat Mitjana quan la raó teòrica va ser confinada a uns límits concrets i precisos perquè representava un perill molt gran: podia revelar-se contra el dogma establert. Un exemple prou significatiu de la continuïtat d'aquest pensament medieval dogmàtic, va ser el procés obert a Galileu, perquè va voler canviar la concepció de l'univers cristià i establir una nova veritat a partir de les seves observacions. En aquest cas, l'Església no va permetre que es posés en dubte la "veritat absoluta" cristiana i el condemnà a abjurar de les seves tesis. A poc a poc, però es va exigint cada vegada més autonomia intel·lectual enfront la Teologia (una autonomia que tindrà el seu punt culminant en la Il·lustració); també es va guanyant terreny per a la llibertat de pensament. S'abandona la lògica estricta i se substitueix per un mètode basat en l'experiència com a únic criteri vàlid de certesa i veritat.

En canvi la raó pràctica va ser considerada menys perillosa des de l'òptica de l'Església cristiana. La raó pràctica es deixava fer servir per a l'edificació d'una nova ciutat, una ciutat divina a la terra, més d'acord amb la societat cristiana predominant. Pico Della Mirandolla en el seu *Discurs sobre la dignitat de l'home*, ja ens mostra aquesta nova disposició envers la tècnica a través d'un discurs on Déu es dirigeix a l'humà per deixar-li clar que llur destí és a les seves pròpies mans.

"Finalment, l'òptim artífex va decidir que a qui no podia atorgar res de singular, li fos comú tot el que era privatiu de cada una de les altres criatures. És així, doncs, que va acollir l'home com una obra d'imatge indefinida i, havent-lo situat en el centre del món, li parlà així: «No t'hem atorgat, Adam, ni un lloc concret ni una aparença pròpia ni cap obligació particular, amb la intenció que tinguis i posseeixis el lloc, l'aparença i les

obligacions que tu mateix triïs d'acord amb el teu desig i amb el teu criteri. La naturalesa de les altres criatures es manté dins els límits d'unes lleis que els hem prescrit. Tu, lliure de cap restricció, et delimitaràs la teva segons el teu arbitri, en les mans del qual t'hem posat. T'hem situat al mig del món per tal que, des d'allí, guaitis més còmodament el que hi ha en el món que t'envolta. No t'hem creat celestial ni terrenal, ni mortal ni immortal a fi que, com a lliure i noble terrissaire i escultor de tu mateix, et donis la forma que prefereixis. Podràs degenerar en les criatures inferiors, que són les bèsties; podràs regenerar-te en les criatures superiors, que són divines, seguint els criteris del teu esperit.»⁵⁹

És l'humà qui ha de construir llur propi destí i la tècnica és l'instrument que el pot ajudar a aconseguir-ho. En resum, la raó pràctica situava a l'humà com a demiürg, com a reordenador i co-creador del cosmos, per tant va ser indiscutiblement l'impulsora de l'avenç científic i tècnic del Renaixement.

La revolució més important, doncs, que tindrà lloc al Renaixement, és la revolució d'una raó que potenciarà el seu vessant més tècnic i pràctic, per altra banda, indissociable d'un nou projecte de conquesta del món. El canvi que accelerà el lliure impuls de la tècnica fou una mutació en el fonament mateix de la concepció epistemològica i ontològica subjacent a l'activitat tècnica.

“Jusque-là, la technique s'était présenté comme une activité rationnelle opérationnalisée par une raison instrumentale et codée par une raison symbolique qui lui donnait sens. Elle se déploiera désormais comme pure activité instrumentale et développement de la puissance technique que la raison théorique (au plan des connaissances scientifiques nécessaires à son développement) et la raison symbolique (au plain des valeurs) seront appelées à favoriser.”⁶⁰

Les conseqüències de la revolució en la raó foren la matematització de la naturalesa i la confiança en el mètode hipotètic-deductiu que utilitzarà l'experimentació per sotmetre la natura i fer-la parlar. Des d'aleshores anirà endavant el projecte de conquesta i reorganització metòdica de la natura que se sotmetrà al poder operacional de la raó.

“Ainsi, à l'aube de l'èpoque moderne, s'elabore un nouveau projet global dont la technique se trouve investie: celui d'un arraisonement généralisé des forces et des ressources de la nature. On le devine: ce projet de conquête et de transformation de la nature ne traduit pas une simple victoire de l'esprit rationnel désormais débarrassé de ses scories religieuses et découvrant l'éclatante puissance de sa fonctionnalité. Il est lui-

---

⁵⁹ G. Pico Della Mirandola: *Discurs sobre la dignitat de l'home*, Ed. 62, B. 2001. Pàgs. 61-62

⁶⁰ Op. Cit. Pàg. 186

même empreint d'une visée, d'une ambition qui déborde largement la seule rationalité et qui ne peut se comprendre qu'en termes symboliques et mythiques, en renvoyant au désir d'un remodelage alchimique de la nature grâce à la toute-puissance d'une raison technicienne divinisée, source ultimement d'une divinisation de l'homme." ⁶¹

En síntesi: són, precisament, les estructures ja existents a l'edat mitjana les que van fer possible la revolució tècnica del Renaixement i que van conduir a la tècnica moderna. Un exemple prou significatiu i premonitori fou el del so de la campana dels monestirs que prefiguraria, de manera ingènua, sense adonar-se'n de les seves conseqüències, el que en segles posteriors serà el so de la campana o xiulet de la fàbrica.

F. Bacon i la Nova Atlàntida

Possiblement un dels exemples, de la confiança posada en la raó i de l'esperit d'experimentació dirigida a la conquesta de la naturalesa en el Renaixement, en transició cap a l'època moderna, sigui la *nova Atlàntida* (1627) de F. Bacon. La *nova Atlàntida* és el reflex més representatiu d'un intent de fer realitat un *ars inveniendi* en una època que mira des del passat cap el futur. F. Bacon amb la seva imaginació proposa una societat ideal tecnòcrata, dominada per la tècnica, i on es pot arribar a ser feliç, viure més anys, tenir bona salut,... a través de l'experimentació, la investigació i la fabricació d'utensilis i màquines que ajuden a controlar la naturalesa al servei de la humanitat.

"Tenim grans i espaiats edificis, on imitem i demostrem meteors –com la neu , granissada, pluja, i fins i tot les pluges artificials de cossos, trons i llampecs i també reproduïm en l'aire cossos com granotes, mosques i d'altres varietats.

Tenim certes cambres a les que anomenem cambres de salut, on modifiquem l'aire segons creiem que és més bo i convenient per a la cura de diverses dolences i per a la conservació de la salut."⁶²

La *Casa de Salomó*, del regne de Bensalem, és la representació més fidedigna d'un centre d'investigació tècnica dels nostres dies, amb la diferència del seu caràcter divinitzat propi de l'època: "Està dedicada a l'estudi de les obres i criatures de Déu."⁶³

---

⁶¹ Op. Cit. Pàg. 190

⁶² Extret del llibre: *Utopías del Renacimiento: T. Moro, T. Campanella, F. Bacon: La nueva Atlántida*, FCE, México, 1982 (7ªreimpresión). Pàg. 265

⁶³ Op. Cit. Pàg. 252

La tecnocràcia que presenta la *Nova Atlàntida* té com a objectiu fer realitat tot el que sigui possible, és a dir, fer tot el que es pugui fer. Un imperatiu tècnic que serà criticat per J. Ellul al s. XX i davant el qual proposa una ètica del no-poder, de no-fer tot el que es pugui fer, de no deixar-se endur per l'afany tècnic, de fer realitat tot el que sigui possible, perquè aleshores hi ha el perill de quedar atrapats per la tècnica. Ara bé, en l'època del Renaixement, en els inicis de la modernitat no s'entreveuen, encara, quins poden ser els perills de la tècnica i en un optimisme ingenu, que tindrà continuïtat en la Il·lustració, només es pensa en el benestar que pot oferir la tècnica per a la vida humana.

"L'objectiu de la nostra fundació és el coneixement de les causes i les nocions secretes de les coses i l'engrandiment dels límits de la ment humana per a la realització de totes les coses possibles." ⁶⁴

És important fer esment a la consideració de la tècnica que exposa F. Bacon en el seu llibre i que resumeix en part el significat de la tècnica en el Renaixement i posteriorment en la modernitat. La tècnica que es defensa, no és una tècnica que funciona per atzar, independentment de la investigació científica, sinó que es tracta d'una ciència que opera a través de coneixements previs i d'experiments. Així ens ho explica després d'haver descrit el procés de modificació genètica que duen a terme amb diferents animals a la Casa de Salomó:

"I tot això no ho fem per atzar, sinó que coneixem d'antuvi, segons les substàncies i combinacions, la mena de criatures que han d'aparèixer." ⁶⁵

Per últim, s'ha de remarcar la idea que els diferents aparells, maquinàries i fàbriques que es construeixen a la *Casa de Salomó* tenen com a funció principal estar al servei de les necessitats humanes i procurar pel seu benestar, a més de proporcionar-los més poder. Una idea que tornarem a trobar, sobre tot ja en plena modernitat on el maquinisme, en una bona part, donarà pas a una concepció positiva de la tècnica al servei de les necessitats humanes i també, com no, al servei del poder.

"També tallers on es fabriquen màquines i instruments per a tota classe de finalitats. En ells ens exercitem en accelerar i perfeccionar el funcionament de les nostres maquinàries i en fer-les i multiplicar-les més fàcilment i amb menys esforç per mitjà de rodes i altres recursos, aconseguint d'aquesta manera construir-les més fortes i violentes que nosaltres, avantatjant als més grans dels vostres canons i basiliscs." ⁶⁶

---

⁶⁴ Op. Cit. Pàg. 263

⁶⁵ Op. Cit. Pàg. 266

La relació del poder amb la tècnica i la ciència es constata en altres escrits de F. Bacon i presenta una nova visió de les capacitats de la investigació i enginy humans. La tècnica i la investigació de la naturalesa perden el seu caràcter de suposada neutralitat. Els humans són conscients, potser per primera vegada (tot i que en segles anteriors ja s'havia intuït d'alguna manera) que la tècnica amaga un poder inimaginable.

“La ciència i el poder humans vénen a ser el mateix, perquè la ignorància de la causa impedeix de produir l'efecte. No es pot vèncer la naturalesa si no és obeint-la; i el que en la contemplació té el valor de causa passa a tenir, en l'operació, el valor de regla.”⁶⁷

Aquest poder de la ciència i la tècnica que hi va associada, però, no és del tot dolent, com en principi es podria pensar. No es tracta d'una ciència que provoqui la destrucció i la maldat, dedicada al domini de l'home sobre l'home, sinó que més aviat és tracta de dominar la naturalesa tot obeint-la. Per tant, podem concloure que per a F. Bacon, la ciència i amb ella la seva aplicació, la tècnica, són favorables al gènere humà perquè estan dirigides per l'ús de la raó i la sana religió:

“En darrer lloc, si algú manifestés l'objecció que les ciències i les arts han estat desviades cap a la maldat, la luxúria i semblants, que no s'esveri. Això pot afirmar-se de tots els béns mundans: de l'enginy, del valor, de la vigoria, de la bellesa, de la mateixa llum i de tota la resta. Recuperi ara el gènere humà el seu dret sobre la naturalesa que per divina donació li pertoca, i que se li doni poder: la recta raó i la sana religió en comandaran l'ús.”⁶⁸

Amb F. Bacon, s'inicia un pensament de confiança en el progrés, que tindrà els seus màxims defensors en la Il·lustració. Però, aquest progrés només serà possible, segons F. Bacon si es comença de nou en el coneixement científic:

“Fóra endebades esperar un gran progrés en les ciències per superposició i inserció de les coses noves en les velles. Cal començar de bell nou la restauració des del primer dels fonaments si no volem rodar eternament dins un cercle amb un progrés exigü i gairebé menyspreable.”⁶⁹

---

⁶⁶ Op. Cit. Pàg. 270

⁶⁷ F. Bacon: *Novum Organum*. Ed. Laia B. 1987. “Aforismes sobre la interpretació de la naturalesa i el regne de l'home”: III pàg. 80

⁶⁸ Op. Cit. Pàg. 178

⁶⁹ Op. Cit. Pàg. 87

1.4. La modernitat: maquinisme, confiança en el progrés i tecnocràcia?

Durant l'època moderna el pensament sobre la tècnica canvia considerablement. Quin és el fenomen que produeix aquest canvi? I, més encara, en quin sentit es pot dir que canvia el pensament envers la tècnica? Per respondre aquestes preguntes cal tenir en compte en primer terme a tota la tradició tècnica de l'època medieval; en segon terme el desenvolupament de les màquines, en principi com a mer entreteniment, a semblança dels antics *thaumata* grecs, i que més endavant seran aplicades a la indústria; en tercer terme la confiança generalitzada del moviment de la il·lustració en el progrés –encara que amb algunes crítiques importants com per exemple la de J.J. Rousseau⁷⁰–; i, per últim, l'inici del que N. Postman anomena en el seu llibre *Tecnòpoli*, la tecnocràcia –representació del poder de la tècnica– provoquen una concepció de la tècnica diferent de la de segles anteriors com tot seguit podrem comprovar.

El maquinisme: el somni del poder i el coneixement

Els segles XVII i XVIII són els exponents d'una època de maduració tècnica i d'un gran impuls del que s'ha anomenat *maquinisme*, que afectarà a tot l'imaginari simbòlic social. La màquina esdevé a partir d'ara una potent eina de progrés i millora social. Els conceptes, doncs, més importants d'aquesta època són els de *maquinisme* i *progrés*. Intentem, doncs, entendre quin és el seu sentit a nivell ontològic i epistemològic i quines seran les seves implicacions sobre el simbolisme tècnic de l'època, que finalment conduirà a les acaballes del segle XVIII al que L. Mumford ha qualificat de fase paleotècnica on la màquina esdevindrà l'eix central de la vida humana i de la societat.

El terme *màquina*⁷¹ va ser utilitzat probablement per primer cop a finals del segle XIV per Nicolau d'Oresme⁷² (1330-1382) per designar el funcionament de l'Univers, com

---

⁷⁰ En el seu *Discurs sobre les ciències i les arts* (assaig que va guanyar un premi de l'Acadèmia de Dijon sobre el tema: "Han estat beneficioses per la Humanitat les arts i les ciències?") considera que aquestes no han estat beneficioses per la Humanitat sinó tot el contrari, han provocat malestar i esclavitud. Com diu J. J. Rousseau en el seu *Discurs*: «... les arts i les ciències són els pitjors enemics de la Humanitat perquè són font d'esclavitud al crear necessitats a l'home».

⁷¹ "Según la definición de Franz Reuleaux, una *máquina* es una combinación de partes resistentes, cada una de las cuales se especializa en una función y todas operan bajo el control humano, para utilizar la energía y realizar trabajos." L. Mumford: *La megamáquina*, pàg.3 text electrònic disponible al web Fraternite libertarie: Texto extraído de la obra de Lewis Mumford, "The Myth of the Machine", 1967. Edición sudamericana: Emecé, Buenos Aires, 1969. <http://fraternitelibertaire.free.fr/catalogue_des_textes_en_espagnol.htm>

⁷²N. D'Oresme en el *Livre du ciel et du monde* afirma la possibilitat de la rotació diària de la terra i no dels cels. L'únic moviment observable és el relatiu. L'explicació del moviment celest aparent és més senzilla amb la hipòtesi de la rotació diària de la terra. T.S. Kuhn, *La revolución copernicana. La astronomía planetaria en el desarrollo del*

una gran màquina i del cos humà com a "màquina corporal". D'entrada podem constatar que el terme apareix relacionat a una concepció de l'Univers com un tot perfecte que funciona seguint unes lleis determinades i també a l'esquema organicista d'un cos que es pot descomposar en diverses parts que estan entrelaçades, que també es poden descomposar en altres parts i recombinar segons les necessitats del moment.

Tanmateix, els inicis del maquinisme es poden situar a la Grècia clàssica i hel·lenística, tot i que no s'utilitzava el concepte en el sentit que serà utilitzat més endavant. Archyles de Tarente (400 aC) o Arquímedes de Siracusa (287-211) serien alguns dels artífexs més antics de màquines o aparells automatitzats. Algunes màquines simples, com la politja ja es mencionava, segons M. Daumas⁷³, en una obra de l'escola aristotèlica (s.V aC) que portava per títol "La mecànica".

En els segles XVII i XVIII el terme "màquina" passa a tenir diferents sentits:

- Instrument que serveix per transformar una força natural (ex: un molí que sotmet la força del vent).
- Conjunt de parts que funcionen per elles mateixes (ex: un rellotge, el cosmos...).
- Inventiva, astúcia, artifici (entès ja d'aquesta manera al Renaixement) o els mitjans utilitzats per dur a terme un fi concret. En aquest sentit es refereix més al que entenem com a *maquinació*, *astúcia*... en un sentit estretament relacionat amb la política, el poder i a la voluntat de domini o conquesta.
- També es pot entendre com "maquinar" en el sentit de construir o idear.

En aquests període històric, les màquines seran tractades, com anteriorment s'ha esmentat, com a simples objectes d'entreteniment. La majoria de les màquines de l'època tenen en comú el fet d'estar destinades a provocar admiració i a alimentar el somni del poder. Les màquines, més ben dit, la seva possessió, estan considerades com a signes de distinció i de domini. Tenen una funció útil, però molt més d'entreteniment, a semblança

---

pensamiento occidental, Ariel, Barcelona 1978, p. 169: "En los escritos de Buridan, quizá por primera vez, se observa el intento de unir bajo un mismo conjunto de leyes al cielo y la tierra, idea que será ampliada y profundizada por su alumno, Nicolás de Oresme. Este sugería que "Cuando Dios creó [los cielos] [...], los dotó con una cierta cualidad y una cierta fuerza de movimiento de modo similar a como había dotado de peso a las cosas terrestres [...]; es exactamente igual que un hombre que construye un reloj y que lo abandona a su propio movimiento. Así pues, Dios abandonó los cielos a su continuo movimiento [...] según el orden [que El había] establecido". Concebir el cielo como un mecanismo terrestre, como una pieza de relojería, equivale a hacer añicos la dicotomía absoluta entre las regiones sublunar y supralunar."

⁷³ M. Daumas (1996): *Histoire générale des techniques: Des origines au XVe siècle*. Puf. Paris

dels antics *thaumata* grecs, com ja s'ha assenyalat al principi de l'apartat. Formen part d'un nou projecte de conquesta tècnica del món i de legitimació social. En definitiva són produïdes per a l'espectacle i atorguen prestigi a qui les posseeix. Així ho mostren la maquinària que feia funcionar les fonts de Versalles o les destinades a diferents actes socials de la monarquia.

Ara bé, hi havia, també, altres màquines. Les màquines que no servien per a l'espectacle eren simples reproduccions del propi cos o de la natura. La seva intenció era la de dominar la natura salvatge a diferència de com s'havia concebut en l'època dels grecs on les màquines eren un mitjà d'adaptació a la naturalesa. Un altre tipus de màquines eren les que funcionaven per elles mateixes com els rellotges que eren pre-programats amb anterioritat per la mà de l'humà. Màquines que alimentaven la il·lusió o somni de futures màquines autònomes i permetien concebre l'Univers com un gran mecanisme de rellotgeria que funcionava a la perfecció. Amb tot, també, existien màquines que eren més misterioses, en tant que jugaven amb l'invisible i es desconeixia el funcionament dels seus mecanismes interns, com per exemple les armes de foc, la presa hidràulica i el baròmetre.

"La machine du Grand Siècle et celle du 18e siècle est encore fragile, peu puissante. Elle se brise facilement. Mais n'est-il pas déjà merveilleux qu'elle puisse réussir à fonctionner? Même imparfaite, elle se trouve de plus en plus investie d'une fonction de régulation sociale, devenant un instrument permettant de mesurer l'efficacité du travail au moyen de la rationalité et du calcul. Le projet de domination qu'elle entretient n'est certes encore qu'un rêve, dont témoigne la métaphore suggérée par le dressage des animaux: il n'en demeure pas moins qu'il s'agit bien de domestiquer peu à peu la nature, de la dresser, de l'humaniser grâce aux techniques qui s'inspirent des mécanismes naturels eux-mêmes."⁷⁴

El domini tècnic apareix en relació al paradigma simbòlic del poder del racional. Tanmateix, per a que aquest paradigma es pugui desenvolupar plenament farà falta un pensament mecanicista que reduirà el món a un ensamblatge de parts i justificarà la possibilitat de transformar-lo per a la seva reestructuració. Un exemple prou significatiu d'aquest pensament mecanicista es troba en els escrits de R. Descartes, La Mettrie i Laplace, que interrelacionen mecanicisme amb el coneixement. La naturalesa es concebuda com una gran màquina que es pot arribar a conèixer si el coneixement humà té les capacitats suficients per fer-ho, com diu Laplace:

"Un intel·lecte que en un instant determinat conegués totes les forces que actuen en la natura i la posició de totes les coses de què es compon el món –suposant

que tal intel·lecte fos prou potent com per a sotmetre totes aquestes dades a l'anàlisi-comprendria en la mateixa fórmula els moviments dels cossos més grans de l'Univers i els dels àtoms més petits; per a ell res no seria incert, i el futur, de la mateixa manera que el passat, seria present als seus ulls."⁷⁵

R. Descartes i La Mettrie: *l'homme machine*

El gran representant del pensament mecanicista i que donarà l'impuls necessari al maquinisme, és R. Descartes que amb la seva *res extensa* equipara el món natural a una immensa màquina, però de rang inferior a la *res cogitans* dels humans. Així, demostra com la naturalesa, entesa com a cosa o *res* totalment material, composta per parts que funcionen com un mecanisme de rellotgeria, pot arribar a ser dominada per l'humà en tant que aquest és superior, perquè posseeix un *cogito*, una raó, un pensament o ànima de caràcter no material, sinó espiritual que el permet parlar i el distingeix de les altres criatures de la naturalesa i de les màquines, que ell mateix pot arribar a inventar. Amb tot, assenyala R. Descartes l'humà és diferent de la màquina:

"Cosa que de cap manera no semblaria estranya als qui, sabent quants autòmats diferents o màquines mòbils pot fer la indústria humana, utilitzant només molt poques peces en comparació de la gran multitud d'ossos, músculs, nervis, artèries, venes i totes les altres parts que hi ha en el cos de cada animal, considerin aquest cos com una màquina que, havent esta feta per les mans de Déu, és incomparablement més ben ordenada i té moviments més admirables que cap de les que poden ser inventades pels homes."⁷⁶

El dualisme cartesià estableix, doncs, una clara divisió entre el pensament i el món natural –al qual pertany també paradoxalment el propi cos humà, però no comparteix del tot les mateixes característiques–.

"Coneixem rellotges, fonts artificials, molins i altres màquines semblants, que encara havent estat realitzades per l'home tenen capacitat per moure's de diverses maneres en virtut dels seus propis mitjans, i em sembla que no encertaria a imaginar tantes classes de moviments en aquesta màquina que suposo ha sortit de la mà de Déu, ni tampoc arribaria a atribuir-li aital artifici com per a que algú no tingués motiu per pensar que encara pogués ser superior."⁷⁷

---

⁷⁴ Op. Cit. Pàg. 210

⁷⁵ Laplace, Pierre Simon de (1984): *Exposition du système du monde*, Paris, Fayard

⁷⁶ R. Descartes: *Discurs del mètode*. Cinquena part. Traducció de Pere Lluís Font, Barcelona, Edicions 62, 1996

Malgrat que Descartes es resisteix a reduir del tot l'ésser humà a una màquina, el pensament del maquinisme aplicat a tota la naturalesa, incloent-hi també a l'humà prendrà força. Però, serà a partir de l'escrit de La Mettrie –*L'homme machine*⁷⁸ (1748)- quan l'equiparació entre l'humà i la màquina es convertirà en una font d'inspiració tècnica sense precedents. A partir d'aleshores la manipulació de la naturalesa i del propi cos estarà justificada. Aquest pensament maquinista imbuirà progressivament tot l'imaginari simbòlic i conduirà a realitzar experiments de tot tipus, sense tenir en compte que podrien arribar a malmetre, a destruir, la naturalesa i el mateix cos humà.

La reflexió de La Mettrie té com a punt de partença el dualisme establert per Descartes entre *res extensa* i *res cogitans*. Una hipòtesi de la dualitat substancial que la Mettrie rebutjarà afirmant la unitat material de tot el real. L'home és una màquina i res més, no hi ha una substància espiritual seu del pensament. L'home és una substància material complexa que es pot equiparar a la gran màquina de l'Univers. El fonament d'aquest pensament no serà un altre que l'experiència.

“L'home és una màquina tan complexa, que és impossible de fer-se'n de bon principi una idea clara i, conseqüentment, de definir-la. És per això que totes les recerques que els més grans filòsofs han fet *a priori*, és a dir, volent-se servir d'alguna manera de les ales de l'esperit, han estat vanes. Així, doncs, no és sinó *a posteriori*, cercant d'esclarir l'ànima com a través dels òrgans del cos, que hom pot, no dic pas descobrir amb evidència la natura mateixa de l'home, sinó atènyer el grau més elevat de probabilitat possible sobre aquesta qüestió.”⁷⁹

Tot i això, La Mettrie no sap explicar quin és l'origen de moviment de la màquina humana, no deixa de comparar-la amb un mecanisme de rellotgeria, fet amb molta més habilitat i artifici. Es pot comprovar, així, com aquestes dues qualitats, l'habilitat i l'artifici són les que defineixen les màquines del moment. En el següent fragment és prou clara i evident la comparació, amb l'afegit que descriu com era la màquina per excel·lència de l'època:

“De cap manera no vaig errat, el cos humà és un rellotge, però immens, i construït amb tant d'artifici i habilitat, que si la roda que serveix per a marcar els segons s'arribava a aturar, la dels minuts rodaria i continuaria anant al seu ritme; com la roda dels quarts continuaria movent-se, i semblantment les altres, quan les primeres i rovellades o espatllades per la causa que fos, deixessin d'anar.”⁸⁰

---

⁷⁷ R. Descartes: *Tratado del hombre*, Ed. Alianza, M, 1990. Pàgs: 22-23

⁷⁸ “L'homme est une machine, et il n'y a dans l'univers qu'une seule substance diversement modifiée” extret de C. Miquel-G. Ménard: *Les ruses de la technique*, pàg. 214

⁷⁹ J. O. De la Mettrie: *L'home màquina*, Ed. Laia, B, 1983. Pàg. 100

⁸⁰ Op. Cit. Pàg. 93

No tothom, però, estarà d'acord amb aquesta visió mecanicista del món i de l'ésser humà. Des de posicions religioses, més conservadores, es lluitarà aferrissadament per mantenir l'especificitat i dignitat humanes. Val a dir, tanmateix, que la batalla serà guanyada pels mecanicistes, reforçats per la gran majoria de pensadors i científics del moment i també, pels del s.XVIII. Un exemple en seran Huygens amb la seva *representació artificial del sistema del món* on explica a través del seu planetari automàtic els moviments mecànics del món; G. W. Leibniz que presenta el món com un gran sistema amb unes lleis pre-definides mitjançant Déu, que actua com un gran rellotger i que el posa en funcionament per després deixar-lo funcionar tot sol; o Diderot que serà un dels primers a proposar l'aplicació de l'esquema mecanicista a l'organització social. Aquest darrer donarà el tret de sortida a un tipus de discurs que predominarà en el segle dinou, el discurs tecnocràtic.

Finalment, per concloure aquest sub-apartat, podríem dir que el paradigma simbòlic mecanicista de l'època moderna consisteix en el pas de la teoria i del somni albirat en l'època medieval de la dominació de la natura a la seva realització efectiva. Malgrat les crítiques constants, la màquina serà el suprem artífex d'aquesta transformació, que seguirà el seu curs en els segles posteriors fins arribar a ser un model de progrés econòmic i social.

"En realidad, empero, ni las cabezas ni las manos pueden alterar en nada el destino de la técnica maquinista, que se ha desarrollado por necesidad interna, por necesidad del alma, y que ahora marcha hacia su plenificación, hacia su término. Nos hallamos hoy en la cúspide, allí donde comienza el quinto acto. Las últimas decisiones sobrevienen. La tragedia acaba.

Toda gran cultura es una tragedia. La historia del hombre en conjunto es trágica. Pero el delirio y la caída del hombre fáustico es más grande que todo cuanto Esquilo y Shakespeare han contemplado jamás. La creación se subleva contra el creador. Así como antaño el microcosmos-hombre se sublevó contra la naturaleza así ahora el microcosmos-máquina se subleva contra el hombre nórdico. El señor del mundo tórnase esclavo de la máquina. La máquina le constriñe, nos constriñe a todos sin excepción, sepámoslo y querámoslo o no, en la dirección de su trayectoria. El victorioso despeñado es pisoteado a muerte bajo el golpe de los caballos."⁸¹

---

⁸¹ O. Spengler: *El Hombre y la técnica*, cap.IV 12 text electrònic extret del web: <<http://www.accionchilena.cl/Filosofia/elhombreylatecnica.htm>>

La Il·lustració i el progrés

Al llarg de l'època de la Il·lustració –sobre tot en la Il·lustració francesa, però extensible també a Anglaterra, que viurà una de les seves primeres revolucions industrials, i Alemanya de manera més feble- els conceptes de *progrés* i d'*optimisme* se solen presentar estretament interrelacionats de tal manera que provoquen un sentiment en l'imaginari col·lectiu d'esperança i d'il·lusió, un sentiment de que tot pot canviar, per a millor, i de que tot és possible. La tècnica és una de les aliades fonamentals per dur a terme aquest objectiu de canvi, de millora, d'un progrés indefinit cap a la perfecció i la felicitat. D'aquesta faigó ho expressa l'il·lustrat Condorcet, en una reflexió sobre les diferents arts o tècniques, en referència a les millores que ens han de proporcionar amb el seu progrés i perfeccionament:

“Si passem a les arts que en la seva teoria depenen d'aquelles mateixes ciències, veurem que els progressos que han de seguir els d'aquesta teoria no han de tenir uns altres límits; que els procediments de les arts són susceptibles del mateix perfeccionament i de les mateixes simplificacions que els mètodes científics; que els instruments, que les màquines, que els estris s'afegiran cada cop més a la força, a la destresa dels homes, i augmentaran, al mateix temps, la perfecció i la precisió dels productes, disminuint el temps de treball necessaris per a obtenir-los; aleshores desapareixeran els obstacles que encara s'oposen a aquells mateixos progressos, i els accidents, que hom aprendrà a preveure i a prevenir, així com la insalubritat, sia dels treballadors, sia de les habituds o dels climes.”⁸²

Ara bé, no tot seran elogis envers la tècnica, també sorgiran les veus més crítiques com les de J.J. Rousseau que proposarà un retorn als estadis més primitius de l'humà, amb la seva idea del bon salvatge –criticat sarcàsticament per Voltaire- del que trobarem referents actuals en la figura del pensador J. Zerzan⁸³ que, imitant en part les idees roussonianes, proposarà un retorn al primitivisme en els seus llibres i articles com es comentarà més endavant.

---

⁸² Condorcet: *Esbós d'un quadre històric dels progressos de l'esperit humà*. Ed. Laia, B. 1984. Pàg. 224

⁸³ Filòsof i escriptor nordamericà (Eugene-Oregon) que defensa un anarquisme primitivista. Més informació a: <<http://www.filosofia.org/ave/001/a079.htm>>

"DEFINIR" un mundo desalienado sería imposible, incluso indeseable, pero creo que podemos y debemos intentar desenmascarar el no-mundo de hoy en día y como hemos llegado a él. Hemos tomado un camino malo y monstruoso con la cultura simbólica y la división del trabajo; nos hemos ido de un lugar de encanto, de comprensión y de totalidad para ir a parar a la ausencia en que nos encontramos, en el corazón de la teoría del progreso. Vacía y cada vez más vacía, la lógica de la domesticación, con sus exigencias de total dominación, nos muestran la ruina de una civilización que arruina todo lo demás. Presumir de la inferioridad de la naturaleza favorece la dominación de sistemas culturales que no tardaran en volver la tierra inhabitable." <http://es.geocities.com/anticivilizacion/zerzan_futuroprimit.htm>

Tanmateix, s'ha de fer palès que no només al segle XVIII es donà aquesta idea sinó que també és comú en moltes altres èpoques, inclosa l'actual. De fet, no es estrany aquest pensament, perquè en certa manera, tot es pot millorar si s'avança en la direcció correcta, el problema és saber cap a on cal dirigir-se i com anar-hi. En el segle XVIII la majoria de la gent creu o, millor dit, confia en la raó (entesa com a sentit comú) com a vehicle de progrés, encara que, com sempre, no tots hi estan completament d'acord. Per exemple P. Bayle, considerarà que la raó, dèbil i lleugera, a vegades és més aviat un impediment, un obstacle, per al *progrés*, que no pas un instrument d'ajuda. Ara bé, tot i les opinions contràries, la raó no deixarà de ser considerada necessària en el camí cap a la millora de la societat i a més es confiarà també en la tècnica com a objecte d'esperança optimista, sempre i quan s'aconsegueixi situar-la en el lloc que li pertoca i ajudi a canviar la societat.

El que mou la Il·lustració, podríem dir que és un desig de canvi, d'autonomia, de fugir d'una situació incòmode de *minoria d'edat* -com dirà I. Kant en el seu article: *Resposta a la pregunta: ¿Què és la il·lustració?*⁸⁴ - de malestar social..., que es manifesta de moltes maneres: revoltes, pamflets, articles, llibres... L'optimisme, en tots els seus sentits (potser amb més força en el sentit físic i moral), acompanyat del progrés (que implica tot l'aparell tècnic, les màquines, indústries incipients, sobre tot a Anglaterra), es presentaran com els elements imprescindibles per aconseguir fer realitat la transformació social que condueixi a la humanitat a una situació òptima respecte a la d'èpoques anteriors.

Aquest desig de canvi, però, en un principi, només es refereix a la vida humana i no a la natura, fins que succeeix la inevitable catàstrofe natural del terratrèmol de Lisboa, que canviarà el pensament de molts il·lustrats com és un exemple el de Voltaire -com així ho manifesta en el seu *Poème sur le désastre du Lisboa*-. Un canvi produït no només pels mals físics, cal tenir també present la Guerra dels Set Anys, sinó també pels mals filosòfics i morals, que provocaran un intens terratrèmol ideològic a mitjans de segle XVIII i que farà trontollar, fins i tot, un dels projectes més ambiciosos de l'època: l'Enciclopèdia. L'intent de reunir tot el saber de l'època en un llibre corresponia a l'afany de tenir el domini necessari sobre el coneixement de la natura i d'aquesta manera poder ampliar el seu poder sobre ella mitjançant la tècnica. Amb els nous esdeveniments esmentats, com la catàstrofe del terratrèmol de Lisboa, aquest poder es veurà minvat i impotent per a fer-se realitat.

---

⁸⁴ "Il·lustració és la sortida de l'home de la minoria d'edat en què, autculpablement, es trobava. Minoria d'edat és la incapacitat de disposar del propi enteniment sense la direcció d'un altre. *Autoculpable*, ho és aquesta minoria d'edat, quan la seva causa no rau en una mancança de l'enteniment, sinó en una mancança de la decisió i del

Amb tot, i potser també, a causa d'aquestes disputes i desastres, per dir-ho d'alguna manera, hi ha la necessitat imperant de viure en "el millor dels móns possibles", no en un sentit purament metafísic sinó material, físic, i també moral, perquè "no tot està bé", expressió negativa de l'argument Leibnizià, encara que potser ell afegiria que segurament la nostra visió limitada de la vida i del món no ens permet veure que en l'harmonia universal de l'univers sí que "tot està bé" i que tots aquests suposats mals que patim no són més que ficcions humanes. A causa d'aquesta imperant necessitat de viure en "el millor dels móns possibles", Condorcet, entre d'altres, defensaran el progrés. Un progrés que implicarà el perfeccionament dels instruments tècnics i al mateix temps un canvi en el llenguatge utilitzat, un canvi indispensable en l'univers simbòlic de les idees per poder seguir avançant en la nostra relació amb la tècnica.

"El vigor i la capacitat real de les intel·ligències humanes continuaran essent els mateixos, però els instruments que poden emprar es multiplicaran i es perfeccionaran, i la llengua que fixa i determina les idees haurà pogut adquirir més precisió, més generalitat; i, mentre que en la mecànica no es pot augmentar la força si no es disminueix la velocitat, aquells mètodes, que dirigiran el geni en el descobriment de noves veritats, han afegit a la seva força la rapidesa de les seves operacions."⁸⁵

Molt lentament, però, l'impuls es dirigirà a repensar-ho tot de nou i en aquest intent és on es produirà el dubte, les crítiques, la insatisfacció, en definitiva, la crisi de la consciència europea tal i com ha exposat P. Hazard en el llibre *La crisi de la consciència europea* on es mostra l'esperit de l'època:

"Es busca, es dubta, es mostra un afany de conèixer que queda insatisfet; s'adquireix aquella trista saviesa que consisteix en saber que no se sap res."⁸⁶

Malgrat aquesta trista saviesa, provocada per la recerca insatisfeta del coneixement a causa de les limitacions de l'enteniment humà, se segueixen defensant les potencialitats humanes, perquè aquestes són les que han de permetre afrontar totes les adversitats de manera satisfactòria. La representació més clara d'aquest pensament el trobem en els contes de Voltaire: *Zadig*, i *Càndid*⁸⁷; on es mostra aquest esperit de lluita incansable a la recerca d'un nou ordre, en el cas de *Zadig* no es rendeix en la seva insistent recerca de la felicitat, encara que molt sovint, aquesta tasca, com molt bé diu el mateix protagonista, és prou difícil, però al final es demostrarà que no és impossible. Per altra banda el *Càndid* no

---

coratge de disposar de si mateix sense la direcció d'un altre. Atreveix-te a saber! Tingues coratge per a disposar del teu propi enteniment! Aquest és, doncs el lema de la Il·lustració." A 481- 492

⁸⁵ Op. Cit. Pàg. 223

⁸⁶ Op. Cit. Pàg. 45

⁸⁷ Voltaire(1994 3ª ed.): *Contes filosòfics*. Barcelona, edicions 62.

deixarà de ser un cant a l'optimisme i al progrés, fins al final, tot i que en un principi se'n burli i els critiqui irònicament. La crítica de Voltaire, es dirigirà al pensament de Leibniz de que "tot està bé" perquè no és real, però, admetrà al mateix temps que s'hi pot tendir si l'ésser humà comprèn la seva condició de mortal desgraciat. Aquesta última expressió ens remet al pensament de Pascal, però lluny d'estar-hi d'acord, el que pretén Voltaire és superar-lo.

De la mateixa faigó és el pensament de Pierre Bayle (molt admirat per Voltaire) al respecte de l'optimisme i el progrés. Un exemple d'aquest optimisme, de la creença d'un futur millor que s'ha de cercar incansablement, s'exposa en P. Hazard fent referència al pensament de Pierre Bayle:

"Mai va voler perdre la idea d'un cert bé moral que s'ha de realitzar, d'un progrés que cal afavorir." ⁸⁸

És per aquesta raó que s'intentarà amb tots els mitjans possibles allunyar les pors i temors que pot implicar el progrés, proclamant amb convenciment que aquest no provocarà misèries i penalitats sinó tot el contrari, perquè l'home també haurà progressat en la raó i coneixerà quins són els seus deures per procurar el benestar dels seus semblants. Una condició, per a que sigui possible el progrés racional de la humanitat, serà la de reflexionar més sobre la pròpia conducta i el llenguatge utilitzat –l'univers simbòlic que servirà de marc de referència-. Al seu torn, els intel·lectuals de l'època són conscients que caldrà perfeccionar les lleis i les institucions públiques, perquè només hi haurà progrés en les ciències si paral·lelament es produeix un progrés en l'art d'instruir. Propòsits que per cert, avui en dia encara s'han de fer realitat en la societat actual.

"Però, en aquests progressos de la indústria i del benestar, dels quals resulta una proporció més avantatjosa entre les facultats de l'home i les seves necessitats, cada generació, sia per aquests progressos, sia per la conservació dels productes d'una indústria anterior, és cridada a gaudis més extensos, i, així, com a conseqüència de la construcció física de l'espècie humana, a un creixement en el nombre d'individus..."⁸⁹

La idea de progrés prendrà força amb els nous invents, a destacar la màquina de vapor el 1769 i l'electricitat, que donaran pas a una revolució industrial. Una revolució –als voltants del 1780-, que rebrà el nom d'industrial, perquè tindrà el seu fonament en la indústria de les fàbriques i que es convertirà en el mite fundador de la civilització tecnicista. Un mite que a la vegada serà reforçat per un altre més taxatiu: el del progrés.

---

⁸⁸ Op. Cit. Pàg. 101

⁸⁹ Condorcet: pàg. 225

La confiança en el progrés de la raó i de la millora de la vida humana haurà de conduir, segons els pensadors il·lustrats, del mite del caos original a una veritable edat d'or. Els mitjans per aconseguir el seu propòsit seran: convertir les màquines en unes eines autònomes; i, esquinçar la metàfora entre la màquina i la visió organicista del cos humà. Serà, aleshores, quan la ciència i la tècnica podran esdevenir autèntics valors per elles mateixes i construir el seu propi discurs, el discurs tecnocràtic. Com assenyala N. Postman és en el segle XVIII, quan s'inicia el que ell anomena la *Tecnocràcia*, una època on les eines tindran un paper central en el pensament de la cultura i començaran a imposar-se enfront d'altres productes culturals com són les creences religioses, mítiques i tradicionals.

“Les eines no estan integrades a la cultura. Es proposen esdevenir la cultura. Com a conseqüència d'això, la tradició, els costums socials, el mite, la política, el ritual i la religió han de lluitar per sobreviure.”⁹⁰

Segle XIX: La tecnocràcia

Fins al segle XVIII es parlava de tècnica per referir-se al resultat de la capacitat humana de transformació del medi, utilitzant tot tipus de materials i instruments. Durant aquesta etapa, seguint la classificació de N. Postman a *Tecnòpoli*⁹¹, la cultura es caracteritzava, per fer servir eines. Les eines proporcionades per la tècnica eren integrades a la cultura de manera que no representaven contradiccions importants per a la seva visió del món.

A partir del segle XVIII, com ja hem vist, amb els nous avenços científics i tècnics, que van donar lloc a les diferents revolucions industrials, la tècnica pren una nova orientació i es converteix en tecnologia, simbiosi de la interacció de la ciència i la tècnica. La tecnologia serà el resultat de la sofisticació de la tècnica, amb la introducció de nous materials i eines per a la fabricació de màquines complexes de producció. A partir d'aleshores la ciència es convertirà, cada vegada més, en una auxiliar de la tècnica, al mateix temps que aquesta última ajudarà a desenvolupar de manera més eficient i eficaç les investigacions científiques. Es pot constatar amb exemples prou evidents com la simbiosi o millor dit sinèrgia entre ciència i tècnica ha estat imparabile fins l'actualitat on gairebé són indisociables.

---

⁹⁰ Op.cit. p.37

⁹¹ N. Postman. *Tecnòpoli* Ed.Llibres de l'Índex, B, 1994.

Avui en dia es poden trobar exemples prou rellevants que ens mostren com la ciència i la tècnica són inseparables. En aquest sentit alguns han volgut parlar de tecnociència⁹², concepte emprat per fer referència a les darreres imposicions de la tècnica sobre la ciència i les seves implicacions ètiques. Molts dels avenços científics del nostre temps, com per exemple el descobriment de la seqüència de gens que constitueix el genoma humà, no haguessin estat possibles sense els aparells tècnics adients. Els ordinadors, microscopis electrònics, telescopis de llarg abast... s'han convertit en eines imprescindibles per l'avenç científic. Simultàniament la tècnica s'ha posat al servei de les demandes de les investigacions científiques cada vegada més exigents.

En el segle XIX la ciència i la tècnica es converteixen en les promeses d'un esdevenidor brillant i millor. Totes dues es converteixen en un valor, en objectes preuats d'un nou culte i el punt de referència d'un nou univers simbòlic. La ciència s'independitza de la branca genèrica del saber on havia estat situada en segles anteriors i prenen força els seus valors al ser reconeguts: objectivitat, racionalitat, universalisme, neutralitat afectiva, escepticisme organitzat, communalisme en el coneixement... Uns valors que esdevindran dominants i que es convertiran en un nou paradigma en virtut del qual l'activitat científica serà valorada segons la seva utilitat social. És el mateix paradigma que ja es trobava, de fet, en estat virtual, per dir-ho d'alguna manera, en F. Bacon i R. Descartes per a qui la finalitat de la ciència era allargar la vida i fer-la més confortable. Una transformació semblant es produirà de retruc en l'àmbit de la tècnica. Els seus difusors en aquest cas seran *l'École Polytechnique* i *l'Académie des Sciences de París* i *la Royal Society anglesa*.

Davant de la persistent presència, cada cop més ineludible, de la tecnologia en la vida humana, van ser nombroses les reaccions des dels diferents àmbits socials i també des de la filosofia. Com ja havia passat segles enrere amb la tècnica, la tecnologia també estava disposada a tenir els seus defensors i els seus detractors.

No és d'estranyar, donats els antecedents, que en ple s.XIX uns veiessin a la tecnologia com la possibilitat de construir un espècie de nou *món feliç*⁹³, on les màquines ajudarien a millorar la vida humana; i que en canvi per altres, els perills que representaven els menés a la desconfiança i a iniciar moviments encaminats a la destrucció dels seus

---

⁹² Terme d'origen discutit, com ja s'ha indicat en la introducció, i que és utilitzat entre d'altres per J. Habermas en els seus escrits per fer palesa la interrelació existent entre ciència i tècnica (v. *Ciència i tècnica como ideologia*), i que posteriorment serà aplicat per altres autors com per exemple G. Hottis en el seu llibre *El paradigma bioètic* que l'utilitza per referir-se a l'actual interacció i mútua dependència entre la ciència i la tècnica. "Així com la ciència teòrica podia ser anomenada pura i innocent, la tecnociència, al ser activitat productora i modificadora del món, no és mai totalment innocent. La praxis és èticament problemàtica. Les qüestions ètiques se situen avui en el nivell de la investigació anomenada bàsica, car el projecte del saber és fer i poder." p.28

⁹³ Expressió que ens remet al llibre de A. Huxley: *Un món feliç*, exemple significatiu de distopia o utopia negativa, que té per objectiu mostrar una visió crítica d'aquesta il·lusió tecnòfila sobre les meravelles de la tecnologia.

productes, les màquines. Un exemple va ser el moviment social de principis del segle XIX encapçalat per Ned Lud, anomenat Ludisme⁹⁴.

Les causes de les diverses reaccions segurament tenien el seu origen en la nova cultura que s'estava creant. Una cultura on la presència de les màquines, de la tecnologia, s'estava imposant en tots els àmbits de la vida humana. Era el naixement de *Tecnòpoli*, com ens assenyala N. Postman, de la cultura de l'eficiència, del càlcul, de la mesura, del control de les màquines sobre el treball i la producció... de la complexitat tecnològica omnipresent, que tant podia millorar la supervivència de la societat com representar l'amenaça més gran per a la seva destrucció.

Malgrat les dures crítiques, la societat industrial va seguir el seu curs imparable. Com si un impuls interior la guiés invisiblement cap al seu desenvolupament, sense fer cas de les queixes i lamentacions dels qui estaven en contra de la tecnologia de les màquines aplicades a la producció industrial. En certa manera el progrés, tan defensat en l'època il·lustrada, havia triomfat.

Tanmateix, no tot van ser crítiques, també, hi va haver filòsofs i pensadors com per exemple alguns dels socialistes utòpics com R. Owen, Fourier o Saint-Simon (1760-1825) que van confiar cegament en el desenvolupament tècnic i l'aplicació de les màquines com a instruments que havien de conduir a l'home a un futur millor. Per Adam Smith l'humà podia ser alliberat de l'esclavitud del treball gràcies a les màquines que l'estalviarien esforços i li permetrien gaudir de més temps lliure i tenir més benestar. En certa manera, s'ha de reconèixer que ha estat així en alguns països on la industrialització va conduir a una societat del benestar i on la demanda es va anar situant més en el sector dels serveis que no pas de la indústria. Amb tot, la suposada alliberació per uns, ha tingut efectes negatius per altres, com per exemple el sud-est asiàtic i la Xina, que han vist com els camps on havien treballat tota la vida anaven desapareixent per deixar pas a la maquinària de la indústria deslocalitzada.

---

⁹⁴ Ludisme: Moviment sorgit entre els obrers anglesos al principi del s XIX que destruïa les màquines de la indústria. El ludisme rep el nom de Ned Lud (o Ludd), obrer que el 1779 destruï un teler mecànic. El ludisme és considerat com una reacció visceral, bé que pogués estar més o menys organitzat, a les conseqüències del maquinisme industrial: els obrers identificaven com a causa dels seus mals (atur, degradació del treball, baixos salaris, etc) els instruments, en lloc d'atribuir-los a l'organització i el sistema de la producció industrial. Tanmateix, el ludisme constitueix l'inici del moviment obrer. Als Països Catalans hi hagué accions ludites a Camprodon, Alcoi i Barcelona, on foren especialment greus l'incendi de la fàbrica Bonaplata (1835) i la destrucció de les selfactines (1855). <<http://www.grec.net/cgibin/hecc12.pgm?NDCHEC=0120636&PGMORI=A>>

De camí al segle XX fins a la revolució digital

El procés que condueix de la modernitat a la societat informacional es pot resumir en 4 aplicacions tecnològiques, que han modificat substancialment la vida dels homes durant el desenvolupament del sistema econòmic i social imperant en l'actualitat. Amb tot, s'ha de tenir en compte que tot procés d'innovació tecnològica reeixit té una condició necessària: el substrat econòmic adient, i dues condicions suficients: una necessitat social per a que es produeixi i una capacitat social per assumir-lo i utilitzar-lo. És evident, doncs, que per comprendre millor i analitzar el procés de canvi tecnològic, que va des de la modernitat fins als nostres dies, és imprescindible tenir en compte les característiques de l'economia sobre la qual s'estableix. Tot seguit, doncs, es mostraran quins són els passos o fases que condueixen de la modernitat al segle XX, a través de les diferents tècniques que han marcat decisivament el camí del sistema capitalista fins a la revolució digital actual.

La primer fase es caracteritza, com ja hem vist en aquesta primera part, en la utilització de la força mecànica aplicada a la producció: el maquinisme. És el moment de la primera revolució industrial a finals del s.XVIII, quan les bases de la producció s'estableixen a partir de la utilització de nous recursos naturals com el carbó, l'acer i l'energia del vapor a més de la revolució dels mitjans de transport i comunicació: el ferrocarril i la navegació a vapor. Lewis Mumford ha donat el nom de paleotècnica a aquesta fase, en què un cop assolida la dominació completa de la naturalesa iniciada en la fase eotècnica⁹⁵, es dirigeix tota l'atenció a la quantificació de la vida.

"En este mundo paleotécnico las realidades eran dinero, precios, capital, acciones: el ambiente mismo como la mayor parte de la existencia humana, se trataba como una abstracción"⁹⁶

La segona fase ve determinada pel descobriment de l'electricitat i la capacitat de controlar el seu ús. Ens trobem a meitats del s.XIX, en plena segona revolució industrial que afectà, no solament la producció, sinó també el conjunt de la societat, amb l'ús urbà i domèstic d'aquesta energia i amb la utilització massiva d'electrodomèstics a les llars. És el

---

⁹⁵ La fase eotècnica comprendria de l'any 1000 fins aproximadament el 1750 i tindria com a característiques principals: la reunió de tècniques disperses de diferents civilitzacions; disminució de l'ús dels humans com a motors productius; la separació de la producció d'energia de la seva aplicació i control immediat; increment continu de l'energia efectiva del cavall i el molí d'aigua; l'ús de l'aigua i la fusta com a fonts d'energia i elaboració d'eines respectivament; i l'harmonia entre la cultura i la tècnica, humanització i mecanització.

⁹⁶ L. Mumford (1987): *Técnica y civilización*. Alianza Universidad, 4ª reimpressió, Madrid. Pàg. 188. La Fase paleotècnica estaria caracteritzada per: el monopoli i concentració de diners gràcies al capitalisme carbonífer i la màquina de vapor; el gigantisme com a senyal de progrés; la destrucció del medi ambient; la degradació del treballador entès com un recurs natural; la importància de la noció de progrés "La vida se juzgaba por la extensión con que servía al progreso, el progreso no se juzgaba por la extensión con que servía a la vida."; la lluita pel mercat; el temps com article de consum...

moment de consolidació de la tecnocràcia (com dirà N. Postman) i dels inicis de la fase neotècnica⁹⁷, com ens indica L. Mumford en la seva anàlisi sobre l'anomenada "Era de la màquina".

La tercera fase consisteix en el descobriment del motor de combustió interna, a inicis del s.XX, que va donar pas a la construcció d'automòbils, noves generacions de ferrocarrils, vaixells, avions i finalment als vols espacials. Una de les seves conseqüències més significatives és el canvi que provocà en la noció d'espai-temps, perquè el món es va fer més petit i les distàncies es van reduir considerablement. El trajecte que fins aleshores demanava una gran inversió de temps, mesos fins i tot, es podia disminuir a uns quants dies. També, es van produir canvis en la producció amb la introducció d'un nou recurs natural: el petroli i nous sectors productius associats, com la petroquímica, les fibres artificials i els plàstics.

La quarta i de moment, darrera fase, és l'actual revolució digital o també anomenada tercera revolució industrial, que es produeix a la segona meitat del segle XX, amb la massiva introducció de les tecnologies de processament de la informació i la comunicació (TIC), que han modificat molts àmbits de la vida humana obrint importants oportunitats de creixement i desenvolupament econòmic i social. Un dels seus efectes ha estat la mundialització econòmica amb l'ampliació de mercats.

Des d'alguns sectors i per part de diferents historiadors de la tecnologia, s'ha volgut assenyalar que no es tracta pròpiament d'una revolució industrial, sinó d'un simple procés de canvi o de metamorfosi tècnica i cultural. Amb tot, M. Kranzberg⁹⁸ defensa la idea de que es tracta d'una revolució industrial en tota regla, perquè compleix amb tots els requisits necessaris per a ser-ho, és a dir, es produeixen un conjunt de canvis tècnics fonamentats en la producció i que van acompanyats per un conjunt de canvis socials i culturals prou rellevants. Segons Kranzberg a partir de la segona meitat del segle XX, no hi ha dubte que s'ha produït una revolució, perquè s'estan transformant les condicions de

---

⁹⁷ La fase neotècnica, segons Mumford, s'ha d'entendre com una barreja de les pràctiques civilitzadores eotècniques (parcs, jardins, música, teatre i pintura) amb els ideals barbaritzants de la fase paleotècnica. Una de les característiques més importants d'aquesta fase en la qual encara estem vivint, és l'aplicació del coneixement científic a la tècnica i a la conducta de la vida. En aquesta fase es produeix la unió entre ciència i tècnica. Apareix per primer cop la figura de l'enginyer com a especialista. La producció s'automatitza fins al punt de provocar un desplaçament de la importància del treballador. L'aparició de nous aparells de comunicació com el telègraf i el telèfon provocaran l'acceleració de la comunicació fins als nostres dies. Unes altres característiques d'aquesta fase són l'augment de la preocupació pel medi ambient, la conservació de la energia i la planificació de la població. S'ha de tenir en compte, però que aquesta fase encara no s'ha desenvolupat del tot, per tant és difícil establir de manera completa les seves característiques.

⁹⁸ M. Kranzberg (1985) "The information Age: evolution o revolution?", A: Bruce R. Guile (ed.) *Information Technologies and Social Transformation*. Washington DC: National Academy of Engineering.

vida i la societat. A més a més, aquesta revolució és industrial, perquè el desenvolupament de la tecnologia productiva estableix les bases dels canvis socioculturals.

Els canvis introduïts són: incorporació a la producció de les aplicacions derivades de les TIC; aparició de nous materials bàsics i noves fonts energètiques; revolució de les telecomunicacions a partir de tots els canvis anteriorment esmentats. Tots aquests canvis han generat un conjunt de nous béns i serveis, que van estenent un ampli ventall de connexions sinèrgiques cap a la resta d'activitats econòmiques. Com a conseqüència es produeixen nous patrons de comportament de tots els agents econòmics que desemboquen en canvis socials, institucionals i culturals de primera magnitud.

La qüestió més rellevant és analitzar com aquests canvis introduïts per la tercera revolució industrial o revolució digital estan afectant la manera de pensar i d'actuar del conjunt de la societat, fins al punt de provocar una transformació en el tractament, comprensió i aplicació de la tecnologia. Per tant, hauríem de veure reflectides, d'alguna manera, a través del pensament filosòfic les diferents interpretacions que provoca el nou poder i domini de la tecnologia en la vida social i humana en particular, per avaluar els seus efectes més immediats.

1.5. Interpretacions s.XX: la tecnologia del domini o el domini de la tecnologia?

El segle XX es caracteritza per ser un moment en què predominen, més que en cap altra època de la història, moltes perspectives filosòfiques divergents i contraposades. La complexitat existent és la culpable, segurament, de la diversitat de teories i punts de vista filosòfics diferents respecte a la societat, la naturalesa humana, el coneixement, la ciència... El mateix succeeix amb les reflexions envers la tècnica o, millor dit, tecnologia –entesa com a sofisticació i complexitat de la tècnica-. Malgrat sobresortir d'entre totes, dues posicions clarament definides unes a favor (tecnofília) i altres en contra o més crítiques (tecnofòbia), no són les úniques posicions existents envers l'aplicació i ús de la tecnologia. Raó per la qual podem trobar algunes reflexions, al llarg de la història recent del pensament sobre la tecnologia, de caire més aviat crític, però que no rebutgen o condemnen l'activitat tecnològica i els seus productes, com a font de pèrdua humana, sinó que busquen tant els seus aspectes positius com negatius. Algunes d'aquestes reflexions són les de J. Habermas i la majoria de la resta de filòsofs i sociòlegs pertanyents a l'Escola

de Frankfurt que es dediquen a reflexionar sobre les relacions entre la tecnologia, dominada per la raó instrumental considerant la tècnica com un fi en ella mateixa, i la societat. Raó de més per afegir un apartat que vol donar compte d'aquesta posició intermitja entre la tecnofòbia i la tecnofília.

En aquesta època on la tecnologia és considerada com una eina de domini de la naturalesa i un mitjà per a desenvolupar les capacitats humanes en tot el seu abast, es pot passar, imperceptiblement a vegades i en d'altres més visiblement, de la tècnica del domini a un domini de la tècnica o tecnologia. Una de les causes de la ceguesa i seducció del domini tècnic la podríem trobar en el fet que el segle XX és un segle totalment tècnic on l'humà gairebé no pot viure sense la tecnologia, ja sigui en l'àmbit estrictament industrial o en l'àmbit més general dels instruments d'ús individual. La impressió més comunament acceptada és que l'humà no és res sense l'aparell tecnològic. La tecnologia domina en tots els àmbits de la vida quotidiana i gràcies a l'electricitat, que va provocar la segona gran revolució industrial, vivim en un moment de revolució tecnològica que afecta, vulguem o no a tota la nostra vida i manera de fer les coses.

«El avance tecnológico tiene una inmediata incidencia en la experiencia cotidiana y transforma muchos de los rasgos de la vida ordinaria. Basta pensar lo que supone el invento de la lavadora o de la plancha para imaginar el cambio en los trabajos del hogar. El uso del frigorífico ha modificado pautas de alimentación y los hábitos de la compra diaria. Y la adopción progresiva del ordenador ha modificado operaciones cotidianas y transforma los criterios de organización hasta límites insospechados.

Pero el progresivo empleo de la tecnología introduce también un factor de dependencia. Cuando se utiliza un aparato que cumple sus funciones de modo eficaz, se pasa a depender de él. Nunca los seres humanos han sido tan dependientes de la tecnología como lo son hoy día. Basta pensar el trastorno que supone la rotura de la lavadora o la ausencia del televisor en las veladas familiares; y no digamos nada de las consecuencias que puede tener un fallo en el sistema informático para el funcionamiento de una empresa u organización importantes.

Tal dependencia es cada vez más refinada y se hace mayor cuanto más sofisticado sea el aparato que se utiliza. Se trata de una esclavitud de nuevo tono, que tiene consecuencias fundamentales y que se convierte en un rasgo importante de nuestra sociedad. Y es una dependencia que aumenta a la misma velocidad a la que aumenta la creatividad tecnológica. Hoy día somos, entre otras cosas, los aparatos que utilizamos.»⁹⁹

---

⁹⁹ Izuzquiza, Ignacio. *Filosofía del presente. Una teoría de nuestro tiempo*. Madrid: Alianza Ensayo, 2003. Pàgs, 115-6

La tecnologia ens envolta en qualsevol de les activitats quotidianes que realitzem, des que ens llevem fins que ens anem a dormir. Aparells d'ús particular com el secador de cabell, la torradora, la cafetera, la nevera, la rentadora... entre d'altres aparells tècnics – entre els quals es poden incloure totes les NTIC- ens són gairebé imprescindibles en el món occidental desenvolupat. El consum d'aparells tecnològics ha provocat com a conseqüència una unificació dels individus, com no s'havia produït mai abans. Es podrien establir, d'aquesta manera dos grups diferents: per una banda, els que tenen l'accés al consum, gaudint de tots els seus avantatges i comoditats; i, per altre part, els que són consumits a causa del seu ínfim poder adquisitiu i per tant exclosos de les noves tecnologies.

Val a dir, però, que encara, avui en dia, hi ha llocs on la tecnologia no ha assolit el seu domini total, com és el cas dels països de l'anomenat *Terçer món*, però no és per manca de voluntat sinó de poder adquisitiu, de l'economia deficient dels seus països, en cas contrari també estarien dominats per la tecnologia. El fet de no tenir la tecnologia suficient els domina en un altre sentit, el de no estar en el món tecnològicament desenvolupat i no poder gaudir dels seus avantatges. Per altra banda el desig que provoca la tecnologia amb el seu domini empeny, als habitants d'aquests països, a emigrar a altres llocs del planeta més desenvolupats, no només econòmicament sinó també tecnològicament per poder-ne gaudir. Vivim, doncs en un món on l'economia i el desenvolupament tecnològic són indisociables. Com a més tècnica més nivell econòmic i com més nivell econòmic més desenvolupament tecnològic.

Per tant la tecnologia ens domina però al mateix temps, podríem dir que volem i desitgem que ens domini, perquè tot i els seus aspectes negatius, també ens proporciona una vida més còmode (electrodomèstics), permet la comunicació a grans distàncies (telecomunicacions) i ens pot ajudar a viure més temps (avenços de la medicina i de la tecnologia aplicada als humans), malgrat els riscos que implica i dels quals molt sovint no en som del tot conscients. És davant d'aquesta dualitat ontològica de la tècnica que es produeixen un seguit de reaccions: unes més contràries a l'ús descontrolat de la tecnologia o tecnòfobes –es demana més conscienciació, responsabilitat, precaució i control- i unes altres més favorables al seu ús o tecnòfiles -pels avantatges que implica el poder disposar de la tecnologia: comoditat, creativitat, solidaritat.

La següent anàlisi de les diferents reflexions sobre la tecnologia en el s.XX es presenta dividit d'una manera una mica artificial a partir de les visions més crítiques que he situat sota l'epígraf de tecnòfobes, encara que algunes d'elles no ho siguin del tot –no és que rebutgin la tecnologia sinó que destaquen els seus aspectes negatius i davant els

quals cal estar alerta-; i les visions que destaquen per elogiar i accentuar els aspectes més positius de la tècnica. De fet, tota classificació en aquest sentit és només un recurs per presentar de manera ordenada un conjunt de teories i idees que a vegades poden resultar difícils de situar en una posició determinada per la seva mateixa complexitat.

Tecnofòbia: crítica de la tecnologia

Dels discursos més crítics envers la tecnologia, des de principis del segle XX, en l'àmbit filosòfic, cal destacar, entre d'altres, la *Meditació sobre la tècnica* (1939)¹⁰⁰ d'Ortega y Gasset on la tècnica es presenta com una tragicomèdia, perquè tot el que podem imaginar es pot fer realitat i per tant els seus productes tant poden tenir efectes positius – comèdia- com negatius –tragèdia-; o la reflexió metafísica de M. Heidegger en *La Qüestió envers la tècnica (Die Frage nach der Technik, 1953)*¹⁰¹, on exposa la seva preocupació per la vertadera essència de la tècnica. Aquestes, potser són algunes de les reflexions sobre la tècnica que han tingut un ressò més important en el segle XX, perquè han proporcionat un punt de partida a les diverses perspectives sobre la tècnica més actuals.

També s'han de tenir en compte els discursos més recents des de la perspectiva ètica per part de H. Jonas i J. Ellul. Un altre exemple, des d'un punt de vista més sociològic, seria el de P. Virilio¹⁰² i la seva reflexió sobre el *Cibermón* on fa extensible la pregunta per la tècnica a les noves tecnologies digitals i en especial a Internet. Sense oblidar un dels crítics més radicals, envers la tecnologia, Unabomber¹⁰³ amb el seu *Manifiesto* on la tècnica és presentada com una amenaça davant la qual l'única solució és la seva destrucció. I, per últim afegir, una de les perspectives més crítiques i revolucionàries respecte a la tecnologia, com la de J. Zerzan que proposa un retorn al primitivisme, perquè quan l'humà era un simple recolector-caçador era molt més feliç que en l'actualitat:

---

¹⁰⁰ J. Ortega y Gasset. Obras completas: *La meditación de la técnica* (v.5) Ed. Revista de Occidente 1970 M.

¹⁰¹ M. Heidegger. *Fites: La qüestió envers la tècnica* Ed. Laia, 1989, B.

¹⁰² P. Virilio. *Cibermundo ¿Una política suicida?* Ed. Dolmen Santiago (Chile) 1997

¹⁰³ Un exemple més actual, d'aquesta crítica a la tècnica i a les implicacions de la seva aplicació, és el d'Unabomber nom amb el que es coneix un dels més aferrissats crítics de la tecnologia, Theodore Kaczynski professor de matemàtiques de la Universitat de Berkley que va enviar 17 bombes per correu entre 1975 i 1978 a diferents investigadors, provocant 3 morts i 23 ferits. Va ser condemnat a cadena perpètua. El seu Manifiesto és un dels exemples més actuals de tecnofòbia. Per a més informació sobre el seu judici es pot consultar la següent web a Internet: <<http://www.unabombertrial.com/>>

“La división del trabajo, que tanto ha contribuido a sumergirnos en la crisis mundial de nuestro tiempo, actúa cotidianamente para impedirnos comprender el origen del horror actual. Mary Lecron y otros académicos afirman, eufemísticamente, que, hoy en día, la antropología está "amenazada por una fragmentación grave y destructiva". Shanks y Tilley se hacen eco de un problema similar "el objetivo de la arqueología no es solamente interpretar el pasado, sino transformar la manera en como es interpretado en beneficio de la reconstrucción social actual". Evidentemente las ciencias sociales, por si mismas, se limitan la perspectiva y la profundidad de visión que permitirían una reconstrucción como esta. En el apartado de los orígenes y del desarrollo de la humanidad, el abanico de disciplinas y subdisciplinas cada día más ramificado -antropología, arqueología, paleontología, etología, paleobotánica, etno-antropología, etc- reflejan el efecto reductor y incapacitante del que la civilización ha dado muestras desde sus inicios. ”¹⁰⁴

J. Ortega y Gasset: la meditació de la tècnica

J. Ortega y Gasset en la seva *meditació de la tècnica*, ens vol donar a entendre, de bon començament, que els humans som essencialment *homo fabers*, constructors, que ens definim per les nostres produccions, pel que fem, amb l'objectiu de millorar la nostra vida en un entorn poc propici. Vol fer-nos adonar que sense la tècnica no existiríem, que és gràcies a ella que hem pogut sobreviure en un món hostil i inhòspit per a uns éssers poc adaptats al medi. Però, també ens adverteix com aquesta tècnica, que ens ha permès fer un món habitable, també ens pot acabar controlant i destruint. El perill es troba sobretot en la tecnologia moderna, perquè l'humà s'ha convertit en un esclau al servei del poder i control de la màquina. Per tant, proposa, des d'una perspectiva totalment humanista, la necessitat d'una meditació reflexiva sobre els efectes tant positius com negatius que pot tenir la tècnica per als humans, és a dir, per a nosaltres.

La reflexió que proposa J. Ortega y Gasset parteix de la pròpia naturalesa humana i dels resultats de les seves accions. L'humà es pot definir, de bon principi, per la seva voluntat de viure, i per fer-ho ha de satisfer un conjunt de necessitats com alimentar-se, moure's per suprimir distàncies, protegir-se de les inclemències del temps i de l'entorn. Ara bé, de la necessitat de viure, si vol en pot prescindir; però, quan decideix viure, no es resigna davant de les dificultats sinó que genera instruments i aparells per sobreviure de la millor manera possible.

---

¹⁰⁴ J. Zerzan: *El futuro primitivo* <http://es.geocities.com/anticivilizacion/zerzan_futuroprimit.htm>

En la seva anàlisi del desenvolupament de la tècnica, J. Ortega y Gasset, distingeix tres moments o tres tipus diferents de tècnica:

- La tècnica de l'atzar: l'home primitiu ignora la seva pròpia tècnica, no és conscient de les seves capacitats i l'invent tècnic apareix de manera atzarosa, sense un propòsit concret. Es tracta, gairebé, d'una reacció instintiva en front la necessitat de subsistir més immediata i vital.
- La tècnica de l'artesà: es dóna un paper molt important a l'artesà, perquè és qui domina una tècnica concreta. Es desconeix què és la tècnica, perquè aquesta encara no té un paper rellevant en el conjunt de l'activitat social. La tècnica, però, cada cop es va fent més complexa i demana especialistes.
- La tècnica del tècnic: apareix amb la tècnica moderna pel seu tecnicisme i artificialitat. És el moment en què la tècnica segueix un mètode específic i és conscient dels seus fonaments i de les seves possibilitats.

La tècnica, doncs, apareix en un primer moment com a reforma que l'humà imposa a la naturalesa per satisfer les seves necessitats. És una reacció enèrgica sobre les imposicions de la naturalesa que condueix a crear una nova naturalesa, una sobrenaturalesa. La tècnica no és el que fa l'humà per satisfer les necessitats més immediates sinó que és la reforma que les anul·la. L'humà mitjançant la tècnica crea una nova circumstància favorable, adaptant el medi al subjecte i no a l'inrevés com s'ha entès en algunes ocasions. És en aquesta acció humana on entren en joc la creativitat i la imaginació que tenen com a resultat la fabricació material d'eines i instruments tècnics per a poder dur a terme el seu projecte vital.

J. Ortega y Gasset ens vol fer entendre que la necessitat bàsica de les necessitats humanes és el benestar, el viure bé, i és en la seva recerca que allò superflu esdevé necessari. La tècnica és la producció del superflu, de l'innecessari necessari per a viure bé. És així com en la mesura que canvia el sentit del benestar humà, també canvia la tècnica. Per aquesta raó és un error creure que hi ha tècniques superiors a les altres i considerar que la tècnica actual és superior, perquè es fonamenta en la ciència. Això només implica que es fonamenta, més que en altres èpoques, en supòsits i condicions que fan que sigui menys espontània i independent. Aquesta és una de les característiques importants de la

tècnica moderna, com ens assenyala A. Florensa en el seu article "Medi tècnic i ètica intercultural"¹⁰⁵:

"Ortega ens adverteix de la desorientació que provoca en l'home la potència il·limitada de la *tècnica del tècnic*, que tendeix a aprofitar o eliminar la capacitat de l'home per a definir què vol fer de la seva vida. Si desapareix el *programa humà*, la tècnica deixa de dependre del projecte de vida de l'home i esdevé el camí a recórrer. *Porque ser técnico y sólo técnico es poder serlo todo y consecuentemente no ser nada determinado. De puro llena de posibilidades, la técnica es mera forma hueca (...), es incapaz de determinar el contenido de la vida*¹⁰⁶."

La tècnica orientada al benestar humà estalvia esforç i proporciona seguretat. Però, al mateix temps aquesta també suposa un esforç. Aleshores es pregunta: perquè ens esforcem per estalviar esforç? on va l'esforç estalviat? La resposta podria ser que l'esforç estalviat està dirigit a proporcionar més benestar. Un altre aspecte a tenir en compte és que, en la recerca del benestar, la tècnica ens allunya de la realitat natural i la transcendim situant-nos en un món d'invenció imaginativa. Ens convertim en figures fantàstiques amb ocupacions irreal, i per aconseguir aquest nou món irreal ens transformem en tècnics.

Atenent a l'aspecte més ontològic de l'existència humana, J. Ortega y Gasset ens assenyala que el nostre existir consisteix en estar envoltats tant de facilitats com de dificultats; aquesta és la nostra realitat, el nostre ésser, que ha de conquerir la possibilitat de la pròpia existència. Som un projecte que s'ha de realitzar, un programa que encara no s'ha executat completament, sinó que es va fent perquè encara no és. La vida humana, per tant, té l'afany de realitzar un determinat programa o projecte d'existència imaginat en el jo intern de cadascú. Som una pura possibilitat imaginària que depèn de la circumstància o món on ens ha tocat viure. Hem de fer la nostra vida, perquè aquesta no ens ve ja donada.

La realització de la nostra essència és un problema a resoldre, perquè ens hem d'autofabricar. Per tant, en l'arrel mateixa de la nostra essència ens trobem en la situació del tècnic. Viure és trobar els mitjans per realitzar el programa que s'és, i el món, la circumstància, es presenta com a primera matèria i com a possible màquina. El desig més bàsic és el de realitzar la pròpia essència, i la tècnica ens serveix satisfer-lo. Però la tècnica actual ens ha situat en una situació tragicòmica perquè tot el que podem imaginar pot esdevenir real, fins a tal punt que podem perdre el sentit de la nostra pròpia essència.

---

¹⁰⁵ Article publicat en el llibre de N. Bilbeny (ed.): *Per una ètica intercultural. Reflexions interdisciplinàries*, Ed. Mediterrània, B. 2002. El text pertany a un fragment de la pàgina 215

¹⁰⁶ J. Ortega y Gasset: *Meditación de la técnica*, Revista de Occidente, Madrid, en Alianza Editorial, 1992, p.75

“Es decir, que el hombre está hoy, en su fondo, azorado precisamente por la conciencia de su principal ilimitación. Y acaso ello contribuye a que no sepa ya quién es –porque al hallarse, en principio, capaz de ser todo lo imaginable, ya no sabe qué es lo que efectivamente es. [...] ...la técnica, al aparecer por un lado como capacidad, en principio ilimitada, hace que al hombre, puesto a vivir de fe en la técnica y solo en ella, se le vacíe la vida. Porque ser técnico y sólo técnico es poder serlo todo y consecuentemente no ser nada determinado. De puro llena de posibilidades, la técnica es mera forma hueca –como la lógica más formalista-; es incapaz de determinar el contenido de la vida. Poer eso estos años que vivimos, los más intensamente técnicos que ha habido en la historia humana, son de los más vacíos.”¹⁰⁷

Al final de la seva meditació sobre la tècnica, Ortega y Gasset constata que actualment l'humà ja no pot viure sense la tècnica i que aquesta produeix uns efectes negatius sobre la vida humana com poden ser la pèrdua la consciència tècnica. Una pèrdua que implica una visió del món tecnificat com un món natural i no inventat. És com si tot el que ens envolta formés part de nosaltres mateixos sense tenir en compte que són productes creats artificialment per nosaltres. L'humà no s'adona que en comptes de ser ell qui controla les màquines i que aquestes han de servir per a la seva finalitat vital de benestar, és ell qui passa a ser l'auxiliar de la màquina quedant sotmès al seu control. A més a més, el tècnic ja no és l'artesà sinó l'enginyer, que no es sorprèn pels descobriments sinó que, utilitzant el mètode científic, preveu amb força seguretat els resultats de la seva activitat. El tecnicisme ha passat a dominar la producció tècnica seguint el mètode preestablert de la ciència, sense deixar lloc a la inspiració ni a l'atzar. D'alguna manera es pot dir que s'ha anul·lat la capacitat imaginativa o de desitjar, en èpoques anteriors per obtenir una cosa s'havia de pensar com fer-la, ara, en canvi, sabem com fer-la, però no sabem ben bé què és el que volem.

M. Heidegger: la qüestió envers la tècnica

M. Heidegger en *La qüestió envers la tècnica*, analitza de bon principi el concepte de tècnica per entendre millor què representa i quina és la seva essència. Des de la definició més instrumental i antropològica, la tècnica és un mitjà i manera de fer de l'humà. Però la tècnica no només és un mitjà, sinó un mitjà per a uns fins. Per aquest motiu l'humà vol dominar la tècnica abans que la tècnica el domini a ell. Com a mitjà, la tècnica, es revela com a causa que produeix uns efectes, però no s'ha d'entendre la causa només en el seu

---

¹⁰⁷ Op.cit. 366

sentit d'eficiència, sinó també de responsabilitat, com el que és responsable d'alguna cosa. Aquesta responsabilitat fa referència al que apareix al davant, al que dóna ocasió per a que es mostri quelcom que estava amagat. Aquesta és la possibilitat i també el perill, de tota elaboració productora, donar a llum al que encara no és, però pot arribar a ser en qualsevol moment. La tècnica té la capacitat per revelar la veritat de l'ésser, per donar a conèixer la seva realitat, la seva essència més profunda.

“La tècnica, per tant, no és merament un mitjà. La tècnica és un mode del revelar. Si prestem atenció a això, llavors se'ns obre un àmbit tot altre per a l'essència de la tècnica. És l'àmbit de la revelació, és a dir, de la veritat.”¹⁰⁸

Heidegger, igual com també han fet altres filòsofs de la tècnica, distingeix entre dues tècniques diferents segons el moment històric en què apareixen; així tindríem una tècnica antiga i una tècnica moderna. Totes dues són manifestacions del revelar de l'objecte que està ocult, però en la segona hi ha una intenció més provocativa que presenta un perill per a l'humà que pot quedar-ne seduït sense voler-ho.

Per altra banda, ens assenyala, tot referint-se a la tècnica antiga, que si es manleva el terme de tècnica del seu origen en la llengua grega, com a *Tekhné* aquesta s'ha d'entendre no com a simple fabricació, sinó en el sentit de produir alguna cosa, de donar a llum quelcom que abans no existia però que d'alguna manera ja hi era, i en aquest sentit és com es revela el que resta latent, ocult o amagat. Però, com hem dit anteriorment, en la tècnica moderna aquest revelar té el sentit de la provocació, perquè pren un nou lloc com a subsistent, que va més enllà de la simple existència. De fet no és altre que el mateix humà qui provoca aquesta nova ubicació o com-postatge [*Gestell*], però no és qui el crea ni a qui pertany. El com-postatge és el nom del dispositiu tècnic que se situa en el món humà donant-li un nou sentit.

“En el com-postatge s'esdevé apropiadorament la il·latència, a la mesura de la qual el treball de la tècnica moderna revela com a subsistent el real efectiu. Vet aquí perquè no és res que faci l'home ni, encara menys, un mer mitjà a l'interior d'aquest fer. La determinació només instrumental, només instrumental de la tècnica esdevé caduca en principi; tampoc no es pot completar mitjançant una explicació metafísica o religiosa *ad libitum*”¹⁰⁹

---

¹⁰⁸ Op.cit. 291

¹⁰⁹ Op.cit. 301

Per tant l'essència de la tècnica encara resta per resoldre. Cal entendre primer l'estructura del com-postatge [*Gestell*] o dispositiu tècnic, perquè on es mostra l'essència de la tècnica moderna i el paper que hi juga l'humà en ella. El com-postatge que s'ha d'entendre, també com a marc o estructura és la precondició transcendent de la tecnologia moderna. Es tracta d'una disposició d'una voluntat impersonal que provoca al món. La qüestió més important, però, és si la tècnica és el resultat de l'acció lliure de l'humà o si aquest últim només està destinat a servir-la.

"La il·latència d'allò que és va sempre per un camí del revelar. El destí de la revelació sempre domina de cap a cap l'home. Però aquest destí no és mai la fatalitat d'una coerció. Car l'home esdevé lliure només en la mesura que pertany [*gehört*] a l'àmbit del destí i, així, esdevé un servent atent [*Hörender*], però no pas un serf [*Höriger*]"¹¹⁰

Sembla, doncs, que la tècnica no és el destí de la nostra època, no estem a les seves ordres, sinó que és la mateixa tècnica, la que té com a destí revelar allò latent, el que s'amaga darrere l'acció tècnica. El perill està en el destí de la revelació i que l'humà s'equivoqui tocant a l'il·latent, al que encara no és però pot arribar a ser, i que el malinterpreti. Aleshores l'humà pot arribar a perdre fins i tot la seva essència i convertir-se en una subsistència més, o dit amb altres paraules, en un simple objecte més de la manipulació tècnica. La tècnica moderna obre una nova possibilitat a l'home occidental, la de reconèixer el seu oblit de l'ésser.

"Heidegger veu en la tècnica una manera de fer-se present l'ésser, que porta associat el perill de convertir-se en l'única manera possible. Considerar la realitat com a *reserva disponible* implica el perill de considerar el mateix home també com a *reserva disponible*, la qual cosa posaria la definició de l'home i de la seva vida en funció de la tècnica. (...) En Heidegger ens trobem amb l'advertiment del perill d'absolutisme per part de la tècnica moderna."¹¹¹

Amb tot, l'humà es pot creure que és el senyor de la terra i viure en la il·lusió capciosa que produeix l'aparença que tot el que subsisteix és un artefacte al seu servei. Així és com les màquines poden arribar a dominar-lo i, fins i tot, eliminar la seva pròpia essència.

---

¹¹⁰ Op.cit. 305

¹¹¹ Article A. Florensa pàgs. 216-217

“El destí que destina al cometre és, així, el perill extrem. El perillós no és pas la tècnica. No hi ha res de demoníac en la tècnica, sí, en canvi, el misteri de la seva essència. L'essència de la tècnica, en tant que un destí del revelar, és el perill.”¹¹²

Però, on està el perill també pot estar la salvació; per aquesta raó és necessari fer-se la pregunta per la tècnica. Només així es comprèn la seva vertadera essència, que es troba en el com-postatge o dispositiu tècnic, que vindica el revelar d'ell mateix. Aleshores deixarem d'entendre la tècnica com un simple instrument i entendrem el seu perill, el de deixar-nos endur per la seva vindicació, per la seva defensa.

L'essència de la tècnica és ambigua, perquè per una banda, a través de l'estructura de la ubicació, del lloc que li pertoca, permet fer aparèixer el que està amagat, latent, i per altre pot conduir a encobrir el seu vertader sentit. La qüestió és que si seguim veient la tècnica com un simple instrument, podem quedar atrapats en la voluntat de dominar-la sense entendre la seva vertadera essència. Dit amb unes altres paraules: un cop iniciada l'activitat tècnica, aquesta funciona per ella mateixa i pot conduir a l'humà a subsistir enfront el seu domini. Només si ens qüestionem per l'essència de la tècnica podrem arribar a descobrir què s'amaga al seu darrere, quin és el seu vertader sentit.

“Com més ens apropem al perill, més clarament comencen a il·luminar-se els camins que menen al que salva, més inquisitius esdevenim. Car el qüestionar és la pietat del pensament”¹¹³

La preocupació de M. Heidegger envers la tècnica té un doble sentit: per una part és una preocupació de caràcter ontològic-metafísic, perquè es pregunta per la seva essència, per quin és el seu sentit últim; tanmateix, per altra part, es tracta, també, d'una preocupació més aviat antropològica, perquè vol deixar clar quina és la situació humana davant el dispositiu tècnic, proposant vies de solució possibles davant el seu imminent domini. Al final, doncs, malgrat el perill de deixar-se arrossegat pel domini de la tècnica, sembla que resta un petit bri d'esperança. Segons M. Heidegger, hi ha una possibilitat de fugir de la imposició de la tècnica, al preguntar pel seu sentit profund i entendre les seves exigències. Aquesta és l'escapatòria a l'imposició cada dia més gran de la tècnica: reflexionar de manera crítica sobre les seves repercussions i perills.

---

¹¹² Op.cit. 309

¹¹³ Op.cit. 318

J. Ellul: pensar la tècnica

J. Ellul entén la tecnologia com la totalitat de mètodes que racionalment assoleixen l'eficàcia absoluta en tots els camps de l'activitat humana en un moment donat. En la seva obra *La technique ou l'enjeu du siècle* (1954) pretenia orientar la seva interpretació cap a l'essencial de la tècnica i la seva relació amb la societat de manera semblant com havia fet K. Marx amb la seva obra *El Capital*. Davant de l'optimisme científic, proposa una reflexió crítica i de desconfiança envers el progrés tecnològic. Una reflexió que ha de partir d'unes consideracions prèvies que el mateix J. Ellul sintetitza en l'article *L'ordre Tecnològic*¹¹⁴:

1. La tècnica s'ha convertit en un nou entorn que ha suplantat la naturalesa i on l'humà es veu obligat a existir.
2. Aquest nou mitjà tècnic té unes característiques específiques: és artificial, autònom respecte als valors, les idees i l'Estat; autodeterminat en un cercle tancat; creix seguint un procés causal, però sense estar orientat a fins; format per una acumulació de mitjans que tenen primacia sobre els fins; totes les seves parts estan interrelacionades de manera que no es poden separar a l'intentar abordar qualsevol problema tècnic.
3. El desenvolupament de les tècniques particulars és ambivalent, en el sentit que té aspectes positius com negatius. Per exemple: tant poden servir per allargar la vida humana, com provocar malalties que abans no existien.
4. En tant que nou entorn, tots els fenòmens estan situats en ell. La política, la tècnica i la cultura no estan modificades o influïdes per la tècnica sinó que formen part d'ella.
5. Inclou diferents tècniques com les organitzatives i psicosociològiques que en part poden ajudar a compensar els efectes de les tècniques en general o assegurar el control dels fenòmens tècnics. Ara bé, no impliquen cap domini de l'home sobre la tècnica, sinó tot el contrari, l'adaptació al domini de la tècnica.
6. Ha modificat significativament idees, judicis, creences i mites de l'home actual.

---

¹¹⁴ Treball presentat en el Congrés organitzat per l'Enciclopèdia Britannica a Califòrnia el març de 1962 i que ha estat publicat en el llibre: *Filosofia i tecnologia*, Carl Mitcham y Robert Mackey (Eds.). Edición española de Ignacio Quintanilla Navarro, Ed. Encuentro, M. 2004.

“El estado de la mente del hombre actual està completamente dominado por valores técnicos, y sus objetivos consisten en esa clase de progreso y felicidad que pueden obtenerse mediante las técnicas. El hombre moderno, al elegir, está ya inserto en el proceso técnico y se encuentra modificado por él en su naturaleza. No está ya en su situación tradicional de libertad respecto al juicio y a la elección.”¹¹⁵

Per J. Ellul, doncs, la tecnologia s’ha convertit en una nova forma d’alienació, perquè domina l’humà per comptes de ser ell qui la domina. Com a resultat, en el món actual l’humà està sotmès als interessos de la tècnica i és ella qui decideix què s’ha de fer. A més a més, assenyala que l’economia és una conseqüència de l’aplicació de la tecnologia i no al revés. D’aquesta manera la tecnologia té el seu propi *logos*, la seva pròpia raó d’existir, que dirigeix tota la vida humana i el seu món es converteix en un món tècnic sense el qual ja no és possible la supervivència.

“La technique englobe maintenant la civilisation. Des tentatives de culture, de liberté, de poésie, etc., sont simplement insérées dans ce classeur gigantesque, dans ce fichier vivant qu'établit la technique (p. 379). Ainsi se constitue un monde unitaire et total. Il est parfaitement vain de prétendre soit enrayer cette évolution, soit la prendre en main et l'orienter. Les hommes, confusément, se rendent compte qu'ils sont dans un univers nouveau, inaccoutumé. Et de fait, c'est bien un nouveau milieu pour l'homme. C'est un système qui s'est élaboré comme intermédiaire entre la nature et l'homme, mais cet intermédiaire est tellement développé que l'homme a perdu tout contact avec le cadre naturel et qu'il n'a plus de relations qu'avec ce médiateur fait de matière organisée, participant à la fois au onde des vivants et au monde de la matière brute. Enfermé dans son oeuvre artificielle, l'homme n'a aucune porte de sortie, il ne peut la percer pour retrouver son ancien milieu, auquel il est adapté depuis tant de siècles.

Il est aisé de se glorifier d'échapper à ce que l'homme a toujours considéré comme une nécessité - que la pesanteur vaincue permette désormais de voler! Mais cette victoire est au prix d'une soumission, plus grande encore, à une nécessité plus rigide, la nécessité artificielle, qui domine nos vies (p. 389).”¹¹⁶

La tecnologia, doncs, domina les nostres vides, decideix sobre la nostra voluntat i aconsegueix imposar el seu propi imperatiu “tot allò que hi podem fer, es farà”. El poder de la tècnica és tan extraordinari que ja no sabem viure sense ella. Amb tot, els perills que ens envolten gràcies a la tècnica, cada cop són més grans. Aquesta és la gran paradoxa: la

---

¹¹⁵ Op.cit. Pàg. 114

¹¹⁶ J. Ellul: *La technique ou l'enjeu du siècle*, economica Paris, 1990 Es poden llegir alguns fragments al web: <<http://agora.qc.ca/textes/ellul3.html>>; Més informació sobre J. Ellul al web de l'Association internationale des amis de J. Ellul: <<http://www.ellul.org/index.htm>>; i a: <<http://www.infoamerica.org/teoria/ellul1.htm>>

tècnica ens proporciona un gran poder per fer i al mateix temps per a deixar de fer, quan tot estigui destruït pels seus efectes.

De la tècnica, però, és important distingir dues fases marcades pel moment històric en què tenen lloc. La primera fase es refereix a la tècnica tradicional que correspondria a la tècnica anterior al segle XVIII. La segona fase, posterior a la primera, seria la tècnica moderna que té unes característiques concretes i que tot seguit es comentaran.

Les característiques principals del fenomen tècnic modern, segons J. Ellul, són la racionalitat de tipus, podríem dir, instrumental que domina en tota la producció tècnica, en el sentit que la tècnica serveix d'instrument per aconseguir certs objectius proposats; artificialitat, perquè ens allunya, cada cop més del medi natural; automatisme de l'elecció tècnica, en tant que funciona per ella mateixa; autocreixement de forma exponencial sense límits; indivisibilitat, per la seva mútua interdependència; universalisme, perquè s'estén a tot el món; i autonomia, que permet que es desenvolupi sense cap tipus d'impediment.

Per altra part, la tecnologia moderna ha introduït uns nous valors: simplicitat, eficàcia i activitat. Uns valors que s'imposen sobre la natura, les relacions socials i la política... Uns valors emergents que provoquen la subordinació de tot el que és constitutiu de la vida humana. La pròpia vida humana és valorada en funció de la seva simplicitat, malgrat que el nostre món és cada cop més complex, es busca amb afany la reducció a elements simplificadors en tots els àmbits de la vida humana; per la seva eficàcia en els resultats, el que produeix resultats negatius o no favorables és eliminat (selecció tècnica); i per la seva activitat productiva, tota aquella activitat que no serveix per a la producció és innecessària i no té sentit. Davant d'aquestes exigències de la tècnica moderna, l'humà resta impàvid. J. Ellul denuncia el fet que vivim sotmesos a la tècnica com somnàmbuls, sense adonar-nos del que realment està fent amb nosaltres.

“nous sommes modifiés à notre tour” [...] “nous sommes adaptés en vue d'une meilleure utilisation de la technique grâce aux moyens psychologiques d'adaptation”¹¹⁷

La tècnica està canviant, modificant, les relacions dels humans amb la naturalesa i amb els altres, mitjançant un procés d'adaptació provocat per la pròpia tècnica. És la tècnica la que imposa la seva voluntat, la seva pròpia ètica. La tècnica ens diu de manera imperativa què és el que hem de fer, què està bé i què està malament. El que està bé és allò útil i el criteri a seguir és el de l'eficàcia. Davant d'aquesta imposició de valors per part de la tècnica l'única solució, segons J. Ellul, és l'ètica del no-poder –també anomenada de

la no-potència, perquè no s'ha d'entendre com impotència-, de no fer allò que podem fer realment, per demostrar que no som esclaus de la tècnica. És, doncs, una ètica de la renúncia, del deixar de fer tot allò que es pot fer, de resistir a la demanda de la tècnica, a les seves exigències, de posar uns límits a la pràctica tecnològica i a no deixar imposar la voluntat de la tècnica per la tècnica. La tècnica és totalitària, vol imposar els seus propis imperatius. És per aquesta raó que és necessari no deixar-se dominar i de sotmetre a reflexió el desenvolupament tècnic.

“...No sólo busca una ética del no-poder para imponer límites, sino también para perseguir la libertad (de la tecnología) y, consiguientemente, introducir nuevas tensiones y conflictos en el mundo técnico”¹¹⁸

S'ha d'entendre que els problemes tecnològics són també problemes ètics, malgrat que l'especialització imposada per la tècnica ens vulgui fer veure tot el contrari. El que s'ha de fer és no participar en el sistema tecnològic i recuperar la llibertat perduda. Una llibertat que en l'actualitat ens ha pres la TV, la velocitat de les comunicacions, la contaminació de les fàbriques, el consum d'aparells tècnics per a l'ús diari... Però, quina és la sortida d'aquesta situació? Quines són les condicions necessàries per trobar la solució més convenient? Segons J. Ellul són les següents:

1. Fer un diagnòstic correcte del problema que ens ajudi a comprendre quin és el domini que la tècnica ha establert sobre l'ésser humà.
2. Destruir el mite de la tècnica que considera la tècnica com quelcom sagrat i inviolable. La tècnica no és més que un conjunt d'objectes materials, que si bé proporcionen comoditat, higiene i descans, no mereixen l'esforç de dedicar-hi tota una vida ni sacrificar a cap persona per al seu manteniment.

“Los hombres deben convencerse de que el desarrollo de la técnica no es la aventura suprema de la humanidad, sino la simple fabricación de algunos objetos que difícilmente merecen nuestro delirio entusiasta aunque resulten ser Sputnicks. En la medida que el hombre rinda culto a la Técnica, podemos afirmar rotundamente que no habrá ninguna posibilidad de dominarla.”¹¹⁹

3. Aprendre a distanciar-se i independitzar-se de l'ús de la tècnica, tot qüestionant i rebutjant els mitjans tècnics amb un cert sentit de l'humor.

---

¹¹⁷ Jacques Ellul. *Le bluff technologique*. Hachette, Paris, 1988

¹¹⁸ Mitcham, pàg.81

¹¹⁹ J. Ellul: *El orden tecnológico*, pàg. 133.

4. Reflexionar filosòficament sobre la tècnica, deixant de banda el vocabulari hermèticament segellat que fan servir alguns filòsofs, per d'aquesta manera arribar a qualsevol home que pensi i estigui compromès amb la vida. La reflexió filosòfica no ha d'estar monopolitzada pels filòsofs, perquè igual que passa amb els científics no se'ls fa gaire cas. Cadascun de nosaltres ha de ser capaç de qüestionar la tècnica i reflexionar sobre el seu progrés.
5. Establir més relacions entre els tècnics i els que pensen sobre la tècnica per intentar apropar punts de vista.

H. Jonas: el principi de responsabilitat

“Dado que hoy la tècnica alcanza todo lo que concierne a los hombres –vida y muerte, pensamiento y sentimiento, acción y padecimiento, entorno y cosas, deseos y destino, presente y futuro-, en resumen, dado que se ha convertido en un problema tanto central como apremiante de toda la existencia humana sobre la tierra, ya es un asunto de la filosofía, y tiene que haber algo así como una filosofía de la tecnología.”¹²⁰

H. Jonas també realitza una divisió en la tècnica, com els filòsofs tractats anteriorment. Per Jonas s'ha de distingir entre una *Tècnica pre-moderna* i una *Tècnica moderna*. La *Tècnica pre-moderna* està caracteritzada pels conceptes de possessió i d'estat, que condueix a la immobilitat i manté un equilibri entre finalitats i mitjans. Es tracta d'una tècnica que avança lentament, perquè no té una idea de desenvolupament i progrés tècnic continu. Per la seva banda, la *Tècnica moderna* està caracteritzada pels conceptes d'empresa, procés i impuls, que condueix al dinamisme i al desequilibri constant. És una *Tècnica* que té la noció de progrés com a inherent en la seva pròpia naturalesa. Les causes del dinamisme de la *Tècnica moderna* són diverses i alguns analistes les han volgut precisar fent incís en la pressió provocada per la competència en la recerca del benefici, poder, justícia. Altres han assenyalat com a impuls dinamitzador l'augment de la població i exhauriment dels recursos naturals; la necessitat de control en una societat cada cop més complexa; o altres, com O. Spengler¹²¹, han parlat d'una tècnica fàustica que provoca el desig incontrolable de novetat i irracionalitat.

---

¹²⁰ H. Jonas. *Tècnica, medicina y ética: La práctica del principio de responsabilidad*, Ed. Paidós, B. 1997 p.15

¹²¹ “Sólo el hombre fáustico piensa, siente y vive en sus formas. Para este es esa técnica *espiritualmente* necesaria; no sus consecuencias económicas, sino sus victorias. *Navigare necesse est, vivere non est necesse.*” O. Spengler: *El hombre y la técnica*, Espasa Calpe, Madrid. 1934

Donades aquestes característiques, H. Jonas, considera que la tècnica moderna o tecnologia ha de ser objecte d'estudi de la filosofia des d'una triple perspectiva que ha de tenir en compte:

- La dinàmica formal de la tecnologia com una empresa col·lectiva que avança amb les seves pròpies lleis internes de moviment;
- El contingut substancial de la tecnologia que consisteix en les seves implicacions presents i futures respecte a les formes d'actuació i conducta humanes;
- La cara ètica de la tecnologia com exigència a la responsabilitat humana.

El punt de partida de la seva reflexió és que l'humà i la naturalesa són fins en ells mateixos i no objectes d'ús, com succeeix en la tècnica moderna perquè, ha perdut el seu caràcter de mitjà per convertir-se en un fi per ella mateixa. D'aquesta manera la tècnica ha transformat la relació que mantenia amb els humans que han passat a ser els seus instruments d'ús. Els humans han perdut els seus privilegis de domini que els convertia en amos de la naturalesa. Avui en dia, la tècnica ens ha fet més vulnerables perquè no sabem quines són les repercussions que pot tenir sobre la naturalesa i la nostra pròpia vida. La tècnica s'ha convertit en una amenaça davant la qual sembla que no hi podem fer res.

El poder de la tècnica moderna és caracteritzat per la seva acció progressiva i acumulativa que provoca un sentiment de perill, de por –*heurística de la por*–, perquè no sabem quin pot ser el seu abast ni la irreversibilitat dels seus efectes. Davant d'aquest sentiment cal ser prudents i responsables. Per aquesta raó H. Jonas proposa el principi de responsabilitat que es converteix en un imperatiu, no categòric –com ho era l'imperatiu kantian– sinó ecoètic, dirigit a preservar la continuïtat de la vida humana sobre el planeta. La formulació de l'imperatiu ecoètic de Jonas seria la següent: "*Actua de tal manera que els efectes de la teva acció siguin compatibles amb la permanència d'una vida humana autèntica per a les generacions futures*"¹²². Un imperatiu que es dirigeix a una acció pública que té implicacions reals i que pressuposa un subjecte ètic, a diferència de l'imperatiu moral kantian de caràcter tan universal que no qüestionava la possibilitat de la no existència d'actors humans. En canvi H. Jonas posa l'accent del seu imperatiu en la responsabilitat envers les generacions futures, per tant s'ha de ser responsable de les

---

¹²² H. Jonas expressa aquest nou imperatiu ètic de diverses formes en el seu llibre: *El principio de responsabilidad*, Ed. Herder, p.40: "«Obra de tal modo que los efectos de tu acción sean compatibles con la permanencia de una vida humana auténtica en la Tierra»; o expresado negativamente: «Obra de tal modo que los efectos de tu acción no sean destructivos para la futura posibilidad de esa vida»; o, simplemente: «No pongas en peligro las condiciones de la continuidad indefinida de la humanidad en la Tierra»; o, formulado, una vez más positivamente: «Incluye en tu elección presente, como objeto también de tu querer, la futura integridad del hombre».

conseqüències de la tecnologia en referència a la vida present i sobretot, respecte a la vida que ha de venir, a les generacions del futur.

És a través de l'*heurística de la por* com es fonamenta la nova ètica que presenta H. Jonas en la seva reflexió. És mitjançant aquesta *heurística* com ens podem posar d'acord en el que no volem, projectant d'aquesta forma una visió de futur sobre les pitjors conseqüències de les aplicacions tècniques i fer que no es compleixin.

"La dificultad es que no sólo cuando se abusa de la técnica con mala voluntad, es decir, para malos fines, sino incluso cuando se emplea de buena voluntad para sus fines propios altamente legítimos, tiene un lado amenazador que podría tener la última palabra a largo plazo. Y el largo plazo está de algún modo inserto en la acción técnica."¹²³

Les conseqüències que extreu H. Jonas sobre la tècnica moderna el condueixen, a diferència de les anteriors reflexions sobre la tècnica, a una exigència ètica com a resultat del perill del mal ús de la tècnica sense cap mena de control: demanar més responsabilitat per part dels tècnics, és el que s'ha d'exigir amb insistència si volem que segueixi havent-hi vida en aquest planeta.

P. Virilio: reflexions sobre el cibermón

La crítica de P. Virilio a les noves tecnologies digitals representa una modernització de l'antiga crítica de J.J. Rousseau sobre la cultura tècnica. P. Virilio denuncia la militarització de la informació i dels coneixements en la tecnologia digital¹²⁴, que ens condueix a un totalitarisme militaritzat sense precedents.

"Internet es el fruto del Pentágono, y todas las tecnologías satelitales han sido en primera instancia, tecnologías militares. Estas son las responsables de la militarización de los conocimientos."¹²⁵

P. Virilio ens adverteix que per culpa de les tecnologies estem perdent el propi cos, per un cos espectral i el món propi per un món virtual. La qüestió és recuperar el contacte

---

¹²³H. Jonas. *Técnica, medicina y ética: La práctica del principio de responsabilidad*, Ed. Paidós, B. 1997 p.34

¹²⁴ Dit d'un sistema de transmissió o de processament que representa, emmagatzema i transmet informació de qualsevol formologia en codis binaris. Un codi binari és un codi en què el joc de caràcters d'origen està format per lletres, nombres o símbols i el joc de caràcters resultant, per cadenes de nombres de base dos, generalment 0 i 1. (Diccionari: SIC. Noves tecnologies i Internet. TERMCAT.)

¹²⁵P. Virilio. *Cibermundo ¿Una política suicida?* Ed. Dolmen Santiago (Chile) 1997. p.37

perdut amb la realitat en què vivim. En la nova realitat virtual ja no existeix aquí i ara *-hic et nunc-* sinó que tot és ara. El que domina és la immediatesa i la velocitat, fins a tal punt que el temps s'ha transformat, ja no existeix el passat ni el futur, tan sols el present.

P. Virilio insisteix en afirmar que el seu punt de vista no és negativista, sinó que va en contra dels qui creuen cegament en les bones virtuts de les noves tecnologies de la informació i la comunicació. Contra els qui es presenten com a taumaturgs –els que fan miracles o en parlen-, P. Virilio es presenta com a dramaturg, com aquell qui no està en contra de l'esdeveniment però vol evidenciar el seu drama, vol mostrar que alguna cosa s'està perdent. El que s'està perdent és la pròpia realitat, el propi *Dasein*, l'ésser-aquí-en-el-món-natural per un món fantasmagòric i virtual, al mateix temps que també es perd la relació directa amb l'altre. Perquè, en el fons, no hi ha adquisició sense pèrdua. No hi ha adquisició tecnològica sense pèrdua a nivell d'allò vivent, del vital.

Les noves tecnologies condueixen a un món tancat, a un món reduït al no-res on es transformen les distàncies a causa del domini exacerbant de la velocitat, i on també es transforma el temps a causa de la finitud del món i del fenomen "Tele"; en el sentit que s'està més a prop en el temps d'aquell qui es troba lluny que no del qui està més a prop. Les noves fronteres estan més lligades a l'ús del temps que de l'espai. Assistim no al final de la història –anunciat per F. Fukuyama-, sinó al final de la geografia, com així ho explica P. Virilio en un dels seus altres escrits: *La bomba informàtica*¹²⁶, on exposa que a partir d'ara haurem de parlar de metageofísica, perquè s'ha perdut el fonament geogràfic dels continents en benefici dels telecontinents de comunicació mundial gairebé instantània.

"Ya que toda presencia no es presencia más que a distancia, la TELEPRESENCIA de la era de la mundialización de los intercambios sólo podría instalarse en el mayor alejamiento posible. Distancia que se extiende, a partir de ahora, en las antípodas del globo, de una orilla a otra de la realidad presente, pero una realidad metageofísica que ajusta estrechamente los telecontinentes de una *realidad virtual* que acapara lo esencial de la actividad económica de las naciones y, al contrario, desintegra culturas situadas precisamente en el espacio de la física del globo."¹²⁷

Un dels aspectes que més han lloat els adeptes de la nova tecnologia de la informació és la interactivitat, però aquesta, per P. Virilio, més que donar llibertat el que fa és controlar. Si s'afirma que l'humà passa a ser una neurona més dins del cervell informàtic gràcies a la interactivitat, s'està davant d'una societat no ja de control sinó d'una societat cibernètica, que és la màxima antítesi de llibertat i democràcia. En comptes

---

¹²⁶ P. Virilio: *La bomba informàtica*. Ed. Cátedra, M, 1999

d'assolir una intel·ligència col·lectiva, la tendència és la d'anular qualsevol vestigi d'intel·ligència, de reduir la humanitat a la immaduresa que es deixa encantar pel dogmatisme d'una tecnocultura totalitària, resultat últim de l'adoració al progrés.

"Las autopistas de la información van a establecer un sistema interactivo que es tan temible para la sociedad como la bomba para la materia. Según Einstein, la interactividad es respecto de la bomba informática lo que la radioactividad es respecto de la bomba atómica. Es un fenómeno constitutivo y disociativo. Naturalmente, se abre la posibilidad de numerosos intercambios, pero existe, al mismo tiempo, la amenaza de una toma de control sobre la sociedad que es inaceptable."¹²⁸

Les noves tecnologies han provocat l'aparició de noves ideologies que defensen la tècnica, en el que es pot anomenar l'integrisme tècnic. Ja no és possible ser ateu, o es creu en la tecnociència o en el Déu de la transcendència. Els ateus actuals són devots del Déu-màquina -*Deus ex machine*-. La nostra visió del món ja no és objectiva sinó tele-objectiva. Aquesta visió té com a fruit més destacable la política de la percepció que colonitza la mirada i tiranitza el temps real provocant la desaparició de la democràcia. La democràcia demana temps per reflexionar i aquest temps ha estat suprimit en allò immediat.

La salvació només és possible a través de l'escriptura i el llenguatge -pensament del tot contraposat a J. Zerzan, que criticarà l'escriptura com a origen dels mals de la humanitat-, perquè són les eines imprescindibles que ens han d'ajudar a recuperar l'alteritat i el món en el seu conjunt. També, ens pot salvar l'anticipació de l'apocalipsi o més aviat del gran cataclisme, que poden provocar les noves tecnologies de la informació pel seu caràcter mundial. Tota tecnologia porta en si mateixa la seva negativitat que és innovada al mateix temps que el progrés tècnic. També Internet conté la seva negativitat. Aquesta negativitat es manifesta en l'accident, però tot accident provoca la seva millora. L'accident és la cara oculta del progrés científic i tècnic. Amb Internet l'accident pot ser imprevisible, pot generar la tant la unió de la societat com la seva fragmentació i desintegració a escala mundial. El risc, doncs, d'un accident global és possible. El que cal fer és anticipar-lo racionalment.

"Después de la primera bomba, la bomba atómica susceptible de desintegrar la materia por la energía de la radioactividad, surge en este fin de milenio el espectro de la

---

¹²⁷ Op. Cit, pàg 19

¹²⁸ *Cibermundo* p.76

segunda bomba, *la bomba informática* capaz de desintegrar la paz de las naciones por la interactividad de la información."¹²⁹

El pensament de P. Virilio és molt catastrofista i pessimista. No té mai en compte la possible salvació de la humanitat precisament a través de la mateixa tecnologia. Tot i això, no s'ha de menysprear, perquè representa una advertència respecte als perills del mal ús de la tecnologia.

Unabomber: Manifiesto¹³⁰

1. La Revolución Industrial y sus consecuencias han sido un desastre para la raza humana. Ha aumentado enormemente la expectativa de vida de aquellos de nosotros que vivimos en países «avanzados», pero ha desestabilizado la sociedad, ha hecho la vida imposible, ha sometido a los seres humanos a indignidades, ha conducido a extender el sufrimiento psicológico (en el tercer mundo también el sufrimiento físico) y ha infligido un daño severo en el mundo natural. El continuo desarrollo de la tecnología empeorará la situación. Ciertamente someterá a los seres humanos a grandes indignidades e infligirá gran daño en el mundo natural, probablemente conducirá a un gran colapso social y al sufrimiento psicológico, y puede que conduzca al incremento del sufrimiento físico incluso en países «avanzados».

Com ens adverteix Unabomber en el primer punt de la introducció al seu *Manifiesto: La sociedad industrial y su futuro*, la tecnologia empitjorarà la situació del món i conduirà a efectes desastrosos per a la vida humana. L'única solució és la revolució ja sigui pacífica o no. No elimina la possibilitat de l'ús de la violència per tal de destruir la tecnologia que tard o d'hora fracassarà i ens abocarà a tots a la destrucció.

La tecnologia és la culpable de tots els problemes actuals no tant sols a nivell social sinó també a nivell psicològic i per aquest motiu cal eliminar-la. Defensa la idea que l'afany de poder és connatural a l'humà i que al no poder dur-lo a la pràctica, perquè la tecnologia ho fa innecessari, genera una gran insatisfacció i desmoralització. Aquesta desmoralització condueix, en la majoria dels casos, a la depressió, a l'avorriment i a la frustració, que al seu torn genera agressivitat.

---

¹²⁹ *La bomba informática*, pàg. 74

¹³⁰ LA SOCIEDAD INDUSTRIAL Y SU FUTURO Manifiesto de "Unabomber" por FC
<<http://www.sindominio.net/ecotopia/textos/unabomber.html>>

El fracaso a la hora de obtener finalidades conduce a la frustración y a bajar la autoestima. La frustración lleva al enfado, y este a la agresión, a menudo en la forma de abuso del cónyuge o de niños. Se ha demostrado que la frustración continuada comúnmente dirige a la depresión, y esta tiende a causar ansiedad, culpabilidad, desórdenes del sueño, desórdenes alimenticios y malos sentimientos sobre uno mismo. Aquellos que tienden a la depresión buscan el placer como un antídoto; en consecuencia recurriendo al hedonismo insaciable y al sexo excesivo, con perversiones queriendo significar conseguir diversiones nuevas. El aburrimiento también tiende a causar excesiva búsqueda del placer ya que, a falta de otras, la gente usa con frecuencia éste como una finalidad. (44)

Tot i això, Unabomber reconeix que hi ha gent que s'adapta millor als canvis tecnològics i a la pèrdua de poder, ja sigui perquè no tenen l'impuls pel poder tan accentuat com altres, o perquè s'identifiquen amb alguna organització poderosa o amb algun moviment de masses. Malgrat tot, aquesta no representa la majoria, sinó tan sols una minoria dins del conjunt social.

Un altre cas és la motivació dels científics. Segons Unabomber, la majoria es pensen que treballen per curiositat o en benefici de la humanitat quan realment el que pretenen és aconseguir veure realitzat el seu propi afany personal en el que fan i en les seves aplicacions. També hi ha altres motius com els diners i la posició social.

També la qüestió de la llibertat es veu modificada pel grau tecnològic de la societat. El control de l'Estat és indiscutible i per molt que aquest defensi la llibertat de premsa, els individus no poden fer res davant del seu poder. A més tampoc és efectiu, així es justifica Unabomber pel fet d'haver utilitzat mètodes violents per aconseguir els seus objectius.

Si no hubiéramos hecho nada violento y hubiéramos presentado los presentes escritos a un editor, probablemente no hubieran sido aceptados. Si hubieran sido aceptados y publicados, probablemente no hubieran atraído muchos lectores, porque es más divertido ver el entretenimiento lanzado por los medios que leer un ensayo sobrio. Incluso si estos escritos hubieran tenido muchos lectores, la mayoría hubieran olvidado pronto lo que habían leído porque sus mentes habrían sido anegadas por la masa de material a que los medios las exponen. A fin de presentar nuestro mensaje ante el público con alguna oportunidad de crear una impresión duradera, tuvimos que matar gente. (96)

Donat que el sistema actual no es pot reformar, perquè es fonamenta en uns principis molt sòlids; que la restricció de la llibertat és inevitable en la societat industrial; que les parts bones de la tecnologia no es poden separar de les dolentes; i per últim, que

la tecnologia és una força social més poderosa que l'aspiració de llibertat; aleshores l'única solució possible, segons Unabomber, és la revolució.

193. La clase de revolución que tenemos en mente no implica necesariamente un alzamiento armado contra algún gobierno. Puede o no suponer violencia física, pero no será una revolución POLÍTICA. Su foco estará en la tecnología y en la economía, no en la política. Se puede concebir (remotamente) que la revolución pueda consistir sólo en un cambio masivo de actitudes hacia la tecnología resultando en una desintegración relativamente gradual y sin dolor. Pero, si esto pasa, seremos muy afortunados. Es bastante más probable que la transición a una sociedad no tecnológica sea muy difícil y esté llena de conflictos y desastres.

En definitiva, com a possible crítica es pot dir que Unabomber culpa a la tecnologia de tots els mals de la societat actual. Potser, exagera una mica i no n'hi ha per tant, no tot el que passa de dolent al món és per culpa de la tecnologia. L'economia i la política també hi tenen molt a veure, encara que les seves connexions amb la tecnologia són evidents, es fa difícil distingir les repercussions sobre la vida social per part de cadascuna d'elles.

John Zerzan: el retorn al primitivisme

Una de les veus més crítiques respecte al món tecnològic i "civilitzat", en què vivim avui en dia, és la de J. Zerzan un dels impulsors del retorn al primitivisme més pur i anàrquic. La raó de la necessitat d'aquest retorn al paleolític s'ha de buscar en la crisi que viu el món civilitzat per culpa de la divisió del treball. El que falla és el sistema econòmic capitalista que s'ha apoderat de les nostres vides. Totes aquestes idees de J. Zerzan estan exposades en diferents llibres, articles i pamflets¹³¹ com el que reproduïxo tot seguit, perquè expressa el seu pensament de manera clara i precisa:

¿El futuro de quién? Publicado en *Species Traitor* N°1, invierno del 2001

Mi consejo y exhortación es el mismo para tod@s, pero especialmente para vosotr@s que tenéis lo más que perder: Contraataca.

Estamos en un marcha mortal con un destino que cada vez se ve más claro.

Bill Joy, fundador de la CEO y jefe científico de Sun Microsystems, dice que nosotr@s tal vez tengamos treinta años hasta de que la ingeniería genética, la

---

¹³¹ J. Zerzan (1994): *Futuro primitivo*. Es poden llegir fragments del llibre i articles seus a: <http://es.geocities.com/anticivilizacion/zerzan.htm> a <http://www.nodo50.org/ecotopia/>, i <http://www.primitivism.com>.

nanotecnología y la robótica sean completamente auto-replicantes. El Nuevo Mundo Feliz de la alta tecnología entonces nos gobernará directamente.

Un centenar de especies de vida animal y plantas se extinguen cada día, y ese número se continúa a incrementar. Los océanos se están muriendo. Proliferan estudios que nos dicen que el recalentamiento global, sin parar de crecer, matará la biosfera en unas pocas décadas. Los agujeros de ozono se agrandan, y el cáncer se ha vuelto tan epidémico como el aire, agua y tierra se vuelven cada vez más tóxicos.

Desde la edad de dos años a l@s niñ@s ahora se les puede prescribir Ritalin y/o antidepresivos para drogarlos y así ponerlos de acuerdo con un mundo y vida aún más vacíos e insanos. Chaval@s disparando a otr@s chaval@s en las escuelas se ha convertido en algo de lo más común, añadiéndose al horror de los desenfrenos multi-homicidas en casa, en el trabajo, o en Burger King. El suicidio adolescente se ha triplicado en los últimas tres décadas, y de 40 a 50 millones de americanos toman Prozac. Aflicciones "misteriosas"-de las cuales no hay conocimiento de su causa- desde el Síndrome de Fatiga Crónica y Fribromialgia hasta el Síndrome de Falsa Memoria tortura a millones de personas, así como también lo hacen desórdenes comestibles, la amenaza para la salud de la obesidad, y una multitud más de otras formas de dolor. Una estéril, aislante, tecnicizada sociedad, verdaderamente patológica en sí misma nos sumerge en el empobrecimiento.

Resiste. Rompe filas. Confía en tus deseos. No eres tú el que estás jodido.

La cancerígena dominación de la tecnología y el capital debe ser parada y desmantelada.

Después de treinta años una corriente de oposición radical se está desarrollando y te necesita.

El nuevo movimiento es la anarquía, que trata de la libertad, la salud, la autenticidad. Cruzando el umbral a tus años adultos, ¿cuánta libertad, salud y autenticidad crees que la Megamáquina hará posible que tengas? ¿No hay alguna otra oferta en vez de una "vida" de mediación, jerarquía y aislamiento en un planeta moribundo?

Los human@s no hemos vivido siempre de este modo. Nuestr@s ancestr@s, que usaban ya el fuego hace 1.7 millones de años para cocinar vegetales fibrosos, tuvo una existencia cualitativamente diferente hasta hace 10.000 años. Nuestra adopción de la agricultura trajo consigo la división del trabajo y la domesticación. Hasta ese entonces, l@s human@s vivieron manteniendo un ethos igualitario con abundante tiempo de ocio, igualdad de género, y sin violencia organizada. Estudios arqueológicos en diferentes partes del mundo demuestran esto, nuestra historia verdadera.

Desconocido para la mayoría, este punto de vista ha sido la corriente principal en los libros de texto de antropología y arqueología en las últimas décadas. Suena utópico, pero es ahora el paradigma generalmente aceptado, y han tenido sinceras implicaciones para un creciente número de nosotr@s en la nueva cultura de oposición. Si una vez nosotr@s y por tanto tiempo vivimos en equilibrio con la naturaleza y entre nosotr@s, nosotr@s debemos ser capaces de volver a hacerlo otra vez. La catástrofe

que nos está sobrepasando tiene profundas raíces, pero nuestro previo estado de anarquía natural llega mucho más lejos en nuestra historia compartida.

Cuestionate tu vida, como te ha sido vendida por este sistema de mentiras. Tú, y tod@s nosotr@s, debemos romper el discurso de la negación y reclamar nuestro derecho a estar vivos: ¡Vive verdaderamente y lucha!¹³²

Com es pot comprovar el seu discurs assertiu i directe va dirigit a tota la societat, que està, en la seva major part, hipnotitzada pel món de la tecnologia. El que pretén J. Zerzan és despertar les consciències adormides per a que se n'adonin que és necessari reaccionar davant d'una situació com la que vivim en el present, creada per un sistema farcit de mentides. Un sistema on l'humà no és lliure, on ha perdut la seva autenticitat i de rebot, també, la seva salut tant física com mental. Tanmateix, la idea dominant és que les màquines ens proporcionaran més llibertat i més salut, quan realment, tal i com denuncia J. Zerzan, és tot el contrari.

La proposta de J. Zerzan consisteix en un retorn al món primitiu dels nostres avantpassats del paleolític, que utilitzaven les tècniques per a la seva supervivència i no per al domini. Ha estat precisament, la voluntat de domini sobre la naturalesa la que ha provocat l'impuls tecnològic fins als nostres dies. El neolític va ser l'inici de la gran ruptura amb la naturalesa, des d'aleshores mitjançant la tecnologia ens hem anat distanciant de l'edat d'or de la humanitat. Precisament ha estat el gran triomf de la tecnologia, segons Zerzan, la que ha suposat el fracàs de la humanitat. La tecnologia ens ha acabat domesticant, dominant a la seva voluntat, i dissortadament, potser ens acabarà matant. En canvi els homes del paleolític satisfets amb el seu coneixement, vivien d'acord amb la naturalesa, sense preocupacions ni patiments. La seva intel·ligència era com la nostra, encara que molt sovint se'ls presenta com uns homes salvatges i sense coneixements. Aquest ha estat el gran engany, se'ns ha volgut fer creure que ara som més avançats, més intel·ligents, quan potser o segurament és tot el contrari. J. Zerzan parteix dels estudis realitzats per antropòlegs i paleontòlegs de renom, per demostrar les seves tesis d'un passat primitiu més feliç sense la tècnica, font de tots els mals del nostre temps.

"La duración del período paleolítico sorprende por la débil transformación de las técnicas. Según Gerhard Kraus, la innovación, "a lo largo de dos millones de años y medio, medida por la evolución del utillaje de piedra es prácticamente nula". Considerada a la luz de lo que ahora sabemos de la inteligencia prehistórica, este estancamiento es especialmente descorazonador para muchos especialistas de las ciencias sociales. Para Wymer, "es difícil comprender un desarrollo de una tal lentitud".

---

¹³² <http://es.geocities.com/anticivilizacion/zerzan_futurodequien.htm>

Al contrario, a mí, me parece muy plausible, que la inteligencia, la conciencia de la riqueza que proporciona la existencia del recolector cazador, sea la razón de la marcada ausencia de "progreso". Parece evidente que la especie ha, deliberadamente, rehusado la división del trabajo, la domesticación y la cultura simbólica hasta una fecha reciente.

¹³³

Una altra de les causes, a part de la introducció del sedentarisme i l'agricultura en el Neolític, va ser, segons assenyala J. Zerzan en els seus articles, el desenvolupament de la capacitat simbòlica humana. Va ser a través dels símbols quan es van començar a distanciar la naturalesa i la cultura. El llenguatge va ser un dels mitjans que va fer possible la creació de tot un món simbòlic i ens va fer caure en el parany de la il·lusió més colpidora. Els homes del neolític, amb l'ajuda del llenguatge es van considerar els amos del món i es van creure fermament la fantasia de que podien dominar-lo i fer-lo seu, mitjançant la tecnologia, quan realment el que ha passat és que estem cada cop més dominats per ella.

"Parece razonable afirmar que el mundo simbólico nació con la formulación del lenguaje, aparecido de una manera u otra a partir de la "matriz de comunicación no verbal extendida" y del contacto interindividual. No hay consenso sobre la fecha de aparición del lenguaje, pero no existe ninguna prueba de su existencia antes de la explosión cultural de finales del paleolítico superior. El lenguaje parece haber operado como un agente inhibitor, como medio de someter la vida a un control mayor, de poner trabas a las olas de sensaciones a las que el individuo pre-moderno era receptivo. Visto así, se habría producido verosimilmente un alejamiento a partir de esta época, de la vida de apertura y de comunicación con la naturaleza, en dirección a una vida orientada hacia la dominación y la domesticación que siguieron a la aparición de la cultura simbólica."

Les idees de Zerzan es poden acceptar en certa mesura, sempre i quan es considerin només com una crítica a les condicions de vida actual on ens hem deixat seduir per la tecnologia. Però, el que no es pot admetre és la seva negació de la capacitat simbòlica humana com a culpable del distanciament del mateix humà respecte a la naturalesa. Fou precisament gràcies a la capacitat de crear símbols, de poder-nos comunicar a través del llenguatge com els homes primitius van poder relacionar-se millor entre ells i, també, amb la naturalesa. Voler separar la naturalesa de la cultura és un parany que condueix a la incomprensió de l'evolució de l'espècie humana. Segurament no seriem on som ara, és a dir no hauríem sobreviscut, sense l'eina màgica del llenguatge a partir de la qual vam aprendre a relacionar-nos amb l'entorn i crear les eines necessàries per a la supervivència.

---

¹³³ <http://es.geocities.com/anticivilizacion/zerzan_futuroprimit.htm>

Tecnofília: en defensa de la tècnica

Les lloances més notables envers la tècnica, cal trobar-les en els escrits dels pensadors il·lustrats del segle XVIII, caracteritzats pel seu optimisme i confiança en la raó, la ciència i el progrés. No s'ha d'oblidar que es tracta d'una època en què els avenços científics i tècnics conduiran a una Revolució Industrial sense precedents en la història de la societat humana.

“La ciència es converteix en un ídol, en un mite. Es comença a confondre ciència i felicitat, progrés material i progrés moral. Es creu que la ciència substituirà la filosofia, la religió, i que serà suficient per a totes les exigències de l'esperit humà”¹³⁴

No es d'estranyar, doncs, que filòsofs com Voltaire es dediquin a defensar la ciència i juntament amb ella la tècnica, com a possible instrument de progrés, en el sentit de millora de la vida humana. Malgrat tot, també hi ha discursos pessimistes com els de J.J. Rousseau als quals ja s'ha fet referència anteriorment, que proposa un retorn a la naturalesa per tal de salvaguardar l'humà dels possibles mals presents i futurs. Però l'optimisme s'imposa i la tècnica amplia el seu domini. Una tècnica que amb l'ajut de la ciència passarà a convertir-se en el que avui dia anomenem tecnologia.

En el pensament il·lustrat es comparteix la idea que el coneixement, la ciència, dóna poder i que ajudarà al progrés humà. Ara bé, és precisament aquest optimisme el que menarà cap a un descrèdit de la mateixa ciència i tècnica, quan aquesta esdevingui una eina de domini sobre l'humà.

També, des dels sectors més pragmàtics i utilitaristes la tècnica és el camí que ha de fer possible alleugerir l'humà de la pesada càrrega del treball manual i construir un nou món feliç. Aquesta és precisament la idea de la tècnica o tecnologia que domina també en alguns dels seus defensors, anomenats tecnòfils.

En els darrers anys l'aparició de moviments pro-tecnològics o tecnòfils, com per exemple el *Transhumanisme*¹³⁵, aporta esperances de futur i al mateix temps advertències implícites de perills, tot depenent de l'ús que es faci de la tecnologia i les seves aplicacions immediates. El moviment *Transhumanista* apel·la, des d'una perspectiva ètica, com ells mateixos afirmen, a la tecnologia per millorar l'ésser humà, les seves capacitats biològiques. El seu recolzament a les noves tecnologies es fonamenta en la creença que

---

¹³⁴ P. Hazard: *La crisis de la conciencia europea*. Ed. Alianza, 1988. M. Pàg. 95

aquestes permetran en un futur pròxim, gaudir a l'ésser humà d'una ment millor, un cos millor i una vida millor. El desig és de millorar a l'humà, de superar-lo, en un sentit que alguns han volgut veure un cert toc de superhome –*übermensch*- nietzschian (“L’home és quelcom que ha de ser superat” pròleg del Zaratrusta) de promoure un canvi qualitatiu en les seves valoracions i actitud davant la vida. Tanmateix, el que proposa el moviment transhumanista no és ben bé un canvi només qualitatiu. Pels transhumanistes es tracta per damunt de tot d’anar més enllà de les seves limitacions físiques, de transhumanitzar l'ésser humà en un sentit també quantitatiu, amb l’ajuda de la tecnobiologia.

*La declaració del moviment Transhumanista*¹³⁶ expressa clarament la seva confiança per la tecnologia com a possibilitat immillorable de canviar positivament la condició humana si se’n fa un bon ús, en comptes de prohibir o condemnar totalment algunes de les seves aplicacions, com així ho voldrien fer els tecnòfobs més radicals. Amb tot, els defensors d’aquest moviment són conscients dels reptes i dels desastres que pot provocar la tecnologia mal utilitzada, per aquest motiu proposen obrir fòrums de debat per tal de discutir quin és l’ús més apropiat que se’n pot fer. Ara és el moment, afirmen els transhumanistes, que l'ésser humà pot decidir el camí de la seva evolució i s’ha d’aprofitar de la millor manera possible. És en aquest sentit que defensen la *criogènia* (congelació del cos amb la finalitat que la persona pugui ser guarida quan aparegui algun remei), el *mind uploading* (possibilitat de fer una còpia de seguretat de la informació que guardem en la ment per copiar-la en un nou cervell: nosaltres moriríem, però no els nostres

---

¹³⁵ <<http://www.transhumanism.org/index.php/WTA/index/>> Associació mundial del transhumanisme. En castellà: <<http://www.transhumanismo.org>>

¹³⁶ 1.- En el futuro, la humanidad cambiará de forma radical por causa de la tecnología. Prevemos la viabilidad de rediseñar la condición humana, incluyendo parámetros tales como lo inevitable del envejecimiento, las limitaciones de los intelectos humanos y artificiales, la psicología indeseable, el sufrimiento, y nuestro confinamiento al planeta Tierra. 2.- La investigación sistemática debe enfocarse en entender esos desarrollos venideros y sus consecuencias a largo plazo. 3.- Los transhumanistas creemos que siendo generalmente receptivos y aceptando las nuevas tecnologías, tendremos una mayor probabilidad de utilizarlas para nuestro provecho que si intentamos condenarlas o prohibirlas. 4.- Los transhumanistas defienden el derecho moral de aquellos que deseen utilizar la tecnología para ampliar sus capacidades mentales y físicas y para mejorar su control sobre sus propias vidas. Buscamos crecimiento personal más allá de nuestras actuales limitaciones biológicas. 5.- De cara al futuro, es obligatorio tener en cuenta la posibilidad de un progreso tecnológico dramático. Sería trágico si no se materializaran los potenciales beneficios a causa de una tecnofobia injustificada y prohibiciones innecesarias. Por otra parte, también sería trágico que se extinguiera la vida inteligente a causa de algún desastre o guerra ocasionados por las tecnologías avanzadas. 6.- Necesitamos crear foros donde la gente pueda debatir racionalmente qué debe hacerse, y un orden social en el que las decisiones serias puedan llevarse a cabo. 7.- El transhumanismo defiende el bienestar de toda conciencia (sea en intelectos artificiales, humanos, animales no humanos, o posibles especies extraterrestres) y abarca muchos principios del humanismo laico moderno. El transhumanismo no apoya a ningún grupo o plataforma política determinada. Las siguientes personas han contribuido en este documento: Doug Bailey, Anders Sandberg, Gustavo Alves, Max More, Holger Wagner, Natasha Vita More, Eugene Leitl, Berrie Staring, David Pearce, Bill Fantegrossi, Doug Baily Jr., den Otter, Ralf Fletcher, Kathryn Aegis, Tom Morrow, Alexander Chislenko, Lee Daniel Crocker, Darren Reynolds, Keith Elis, Thom Quinn, Mikhail Sverdlov, Arjen Kamphuis, Shane Spaulding, Nick Bostrom. Traducción original: Ángel Fernández Bueno. Traducción revisada y corregida por Santiago Ochoa (sochoa@transhumanismo.org).

The Declaration was modified and re-adopted by vote of the WTA membership on March 4, 2002, and December 1, 2002. <<http://www.transhumanism.org/index.php/WTA/more/158/>>

pensaments), els *nanobots* per esmenar errades cel·lulars, etc. En definitiva, el seu objectiu és alliberar a l'ésser humà de les seves limitacions a través de la tècnica.

Les crítiques al *Transhumanisme* no s'han fet esperar, n'hi ha que els critiquen de sectaris, com si es tractés d'un estrany moviment d'alliberació, o de visionaris inconscients. Un dels seus crítics més coneguts potser sigui Francis Fukuyama¹³⁷ que té en compte tant els aspectes positius, de millora de la vida humana, com els més arriscats que poden aparèixer al modificar la naturalesa humana. Els interrogants i dubtes provenen del perfeccionament d'alguns dels humans, que podria entrar en conflicte amb els mateixos Drets humans que proclamen la igualtat de l'espècie humana i la pròpia constitució biològica humana. Què passaria si alguns humans fossin superiors als altres gràcies a les modificacions biotecnològiques en els seus cossos? Com seria l'ésser humà sense les seves limitacions característiques i que en certa mesura l'han permès sobreviure?

Deixant de banda el *Transhumanisme* i les seves ramificacions extropianes¹³⁸, dos dels exemples més actuals de reflexió sobre la tecnologia amb un marcat caràcter, podríem dir pròpiament tecnòfil, d'acceptació de la tècnica, en l'àmbit de les noves tecnologies digitals i d'Internet, són els de E.S. Raymond en el seu article *La catedral y el Bazar*¹³⁹ i P. Himanen amb el seu llibre *L'ètica del hacker*¹⁴⁰ on intenten defensar les possibilitats que ofereix Internet en l'àmbit de la creació individual i col·lectiva i, també, en la millora de les relacions humanes en general. Ells representen alguns dels moviments ciber-llibertaris apareguts els darrers anys en el ciberespai: hackers, ciberpunks, crackers, phreakers, zippies¹⁴¹... defensors d'una cultura lliure i més democràtica a través de les infotecnologies.

---

¹³⁷ Article de Francis Fukuyama: "El transhumanismo" a <http://www.fp-es.org/oct_nov_2004/story_5_9.asp>

¹³⁸ Extropia -- difusió d'un sistema d'intel·ligència, informació, ordre, vitalitat i capacitat de perfeccionament. Extropians -- aquells que busquen el creixement de l'extropia; recolzant la filosofia transhumanista que es desprèn de l'extropia. Els principis dels extropians es poden resumir en els següents conceptes: Progrés constant, autotransformació, Optimisme pràctic, Tecnologia intel·ligent, Societat oberta, Auto-direcció i Pensament racional. <<http://spock.extropy.org/ideas/principles-es.html>>

¹³⁹ E.S. Raymond. *La catedral y el Bazar*, Traducció: José Soto Pérez <<http://www.sindominio.net/biblioweb/telematica/catedral.html>>

¹⁴⁰ P. Himanen. *La ética Hacker y el espíritu de la era de la información*, Ed. Destino B. 2002

¹⁴¹ Els zippies hereus del moviment contracultural hippie dels anys 70, utilitzen la tecnologia per exaltar els valors humans. Es poden considerar com els neohippies dels 90 mostrant un sentiment comunitari enfront les noves tecnologies. El seu pensament és una fusió d'espiritualitat pagana, hedonisme i anarquisme. "Entre los representantes de esta corriente se encuentra Timothy Leary, visionario y teórico de la cibercultura que muestra al ciberespacio como un espacio mágico en donde la evolución está definida en términos del creciente poder del cerebro. Para Leary el cerebro humano es el más poderoso control de comunicación que se conoce en el universo; no es un simple órgano, sino una suma de microchips y moléculas, aglutinados en un enorme hardware de neuronas, por lo que considera que hacia el año 2000 el hombre estará en posibilidad de operar con neurocanales e implantes para reformatear y editar archivos de su cerebro. Junto con esta habilidad para recibir, procesar y enviar mensajes, Leary asevera que nuestro cerebro cibernético necesitará cierta ración diaria de información digital. En este escenario donde confluyen heterogéneas ideas ciber-rebeldes, los hackers se conciben como promotores de la descentralización de la información. Se basan en la convicción de que las nuevas estructuras comunicativas favorecen la creación de comunidades virtuales y promueven el ejercicio de una ética que facilite el libre flujo de datos y de ideas a través de las redes." Extret de l'article "Ciberespacio y ética hacker" de Hugo Alberto Figueroa Alcántara, professor de la Universitat de Mèxic: <<http://hfigueroaabsociol.tripod.com/hacker.htm>>

E.S. Raymond: catedral/basar¹⁴²

La reflexió que proposa E.S. Raymond té el seu punt central en l'aparició, fa uns anys, d'un nou sistema operatiu en codi obert que permetia ser modificat, el sistema Linux¹⁴³ (identificat amb el símil del basar), fruit de l'activitat d'un hacker, Linus Torvald, defensor del programari lliure enfront de les imposicions del fins aleshores únic programa dominant, el sistema Windows de Microsoft (identificat metafòricament amb el símil de la catedral).

"El estilo de desarrollo de Linus Torvalds ("libere rápido y a menudo, delegue todo lo que pueda, sea abierto hasta el punto de la promiscuidad") me cayó de sorpresa. No se trataba de ninguna forma reverente de construir la catedral. Al contrario, la comunidad Linux se asemejaba más a un bullicioso bazar de Babel, colmado de individuos con propósitos y enfoques dispares (fielmente representados por los repositorios de archivos de Linux, que pueden aceptar aportaciones de *quien sea*), de donde surgiría un sistema estable y coherente únicamente a partir de una serie de artilugios".

El canvi que va provocar el nou sistema operatiu en la manera de pensar dels programadors i usuaris d'Internet va ser remarcable. Des d'aleshores la col·laboració va ser un dels conceptes predominants entre els usuaris del nou sistema. L'estil basar guanyava terreny enfront de l'estil antic i tancat de la catedral.

Entre les virtuts d'aquest nou estil basar s'hi ha de tenir en compte l'estimulació a la participació dels seus usuaris i a la satisfacció del propi ego premiat per la millora i exhibició constant del seu treball. Una de les noves lleis o llei de Linus era la següent: "con muchas miradas, todos los errores saltarán a la vista".

Per Raymond la traducció de la llei era la següent:

"Mi formulación original rezaba que *todo problema deberá ser transparente para alguien*. Linus descubrió que la personas que entendían y la que resolvían un problema no eran necesariamente las mismas, ni siquiera en la mayoría de los casos. Decía que "alguien encuentra el problema y otro lo resuelve". Pero el punto está en que ambas cosas suelen suceder con gran rapidez."

---

¹⁴² E.S. Raymond. *La catedral y el Bazar*, Traducción: José Soto Pérez

<<http://www.sindominio.net/biblioweb/telematica/catedral.html>>

¹⁴³ <<http://www.linux.org>>

Idea que reflecteix amb claredat la distinció fonamental entre l'estil basar i l'estil catedral. Altres idees o regles que promou l'estil basar són:

- la perfecció (en disseny) s'adquireix no quan ja no hi ha res a afegir, sinó quan no hi ha res a eliminar.
- S'han de reconèixer les bones idees dels altres, abans que les pròpies. En el sentit que primer s'han de tenir en compte altres idees innovadores, per després elaborar les idees més personals i originals.
- La solució més espectacular i innovadora molt sovint procedeix de reconèixer que la concepció del problema era erroni.
- Tota eina és útil si s'usa de la manera prevista, però la gran eina és la que pot ser utilitzada de la manera més imprevisible.
- Fomentar l'entusiasme i les relacions socials, perquè el sistema funcioni. S'ha de tenir en compte que el que es pretén per damunt de tot és la construcció social del coneixement. Per tant, compartir els coneixements a través de les relacions socials serà imprescindible per a la creació.
- Per a resoldre un problema interessant s'ha de començar per trobar un problema que resulti interessant.
- Maximitzar la utilitat en la que es genera el procés autocorrectiu espontani.

Perquè funcioni l'estil basar necessita una reformulació del que s'entén tradicionalment per lideratge –sense coerció- i l'arrelament d'hàbits cooperatius. Sense aquests requisits no es possible el seu desenvolupament i millora. Només així es pot obtenir un màxim profit del medi. És necessari l'esforç seriós de moltes voluntats convergents.

"El "esfuerzo serio de muchas voluntades convergentes" es precisamente lo que todo proyecto estilo Linux requiere; mientras que el "principio de orden y disciplina" es efectivamente imposible de aplicar a los voluntarios del paraíso anarquista que llamamos Internet. Para poder trabajar y competir de manera efectiva, los hackers que quieran encabezar proyectos de colaboración deben aprender a reclutar y entusiasmar a las comunidades de interés de un modo vagamente sugerido por el "principio de entendimiento" de Kropotkin. Deben aprender a usar la Ley de Linus."

Però, quin és realment l'objectiu de l'estil basar? Hi ha una motivació altruista que el promou? De fet, l'objectiu dels seus voluntaris no és altre que obtenir reputació –*egoboo* com diu Raymond- davant dels altres. En el fons l'estil basar no menysprea ni elimina les excel·lències individuals sinó que les integra en el servei de la comunitat. Un estil que de moment és utilitzat com a model pels hackers, però que potser, a la llarga, és podria aplicar en un futur pròxim a la societat en general.

P. Himanen: l'ètica del Hacker i l'esperit de l'era de la informació.

Seguint l'estil de E.S. Raymond, defensa una nova manera d'entendre l'activitat tècnica aplicada a Internet. El model que proposa P. Himanen té a veure amb una disposició innovadora respecte al treball, aquest passa a ser entès com a plaer en si mateix i no com una càrrega. Es recolza en una distinció bàsica entre el que suposadament era el treball en un monestir i el treball en l'Acadèmia, del més pur estil platònic. En el primer hi ha una jerarquia i un ordre preestablert que no es pot modificar, en canvi en l'altre, en l'anomenada Acadèmia, el treball o estudi es va creant amb les aportacions de tots els qui hi participen, dels qui hi intercanvien els seus coneixements. Els valors de cada concepció també són diferents. En el monestir predomina l'obediència i l'ordre, s'han de seguir els canons establerts. En l'Acadèmia xarxa, en canvi, la col·laboració, la crítica, la creativitat i l'autocorrecció són els valors més importants. Uns valors que també es podrien aplicar a nivell social com ens exposa, com a exemple P. Himanen:

"El modelo abierto del hacker podría transformarse en un modelo social, llamémosle modelo de libre acceso a los recursos, en el cual alguien anuncia: itengo una idea; ésta puede ser mi contribución; por favor, únios a mí! Si bien esta versión del modelo abierto comportaría también actuación física en un lugar concreto, Internet se utilizaría como un medio efectivo para unir fuerzas y, posteriormente, expandir y desarrollar aún más la idea."¹⁴⁴

Les similituds monestir/Acadèmia –P. Himanen- i catedral/basar –E.S. Raymond- són ostensibles. Tant en una distinció com en l'altre és evident el canvi en la manera d'enfocar la relació que s'estableix amb la tècnica, ja sigui des del punt de vista del resultat com de l'activitat que es realitza. En tots dos casos es presenta la tècnica, més en concret a la xarxa proporcionada per Internet, com un mitjà que té la novetat de servir per a l'aprenentatge obert, la creació i desenvolupament d'idees entre els que hi participen. En el

---

¹⁴⁴ Op.cit. p.100

fons el més important és promoure la participació en la xarxa que elimini la pura recepció passiva d'informació.

El model a seguir és el del hacker: informàtic (en pocs casos, informàtica) que no treballa per sobreviure sinó que utilitza el seu ordinador per relacionar-se socialment i com a entreteniment perquè frueix amb el seu treball. Es tracta d'un treballador autoprogramable que es capaç de reciclar-se i adaptar-se ràpidament als canvis que provoquen els nous processos i fonts d'informació tecnològica. Un Hacker que es caracteritza per tenir una ètica pròpia amb uns valors determinats com són:

- *La passió*: per una recerca intrínsecament interessant que li proporcioni gaudi constant.
- *La llibertat*: no segueix un horari fixat sinó que treballa quan vol, encara que sigui diumenge.
- *El valor social*: busca que la seva creació serveixi per a la comunitat i sigui reconeguda pels altres.
- *Accessibilitat*: que tothom pugui accedir al seu treball i col·laborar en la mesura de les seves capacitats.
- *Activitat*: que implica una completa llibertat d'expressió en l'acció, privacitat per protegir la creació d'un estil de vida individual i rebuig de la receptivitat passiva en favor de l'exercici actiu de les pròpies passions.
- *Preocupació responsable*: aconseguir que tots puguin participar i ajudar als que segueixen tenint la mentalitat de supervivència, de només treballar per diners.
- *Creativitat*: superació individual i donació al món d'una aportació genuïnament nova i valuosa.

Unes característiques morals que molt sovint no es troben per la xarxa de xarxes, ocupada per lammers, crackers, hijackers, pseudo-hackers... que violen constantment les normes ideals i preferibles de convivència de la cibersocietat. De vegades es pot posar en dubte que existeixen realment els hackers de debò, tal com els descriu Pekka Himanen. Potser sí hi ha alguns informàtics que el que pretenen és fer una xarxa més solidària, on no hi hagi marques registrades ni productes amb patents, ni programes tancats sense

poder-se modificar; però d'aquesta mena lamentablement n'hi ha pocs, els altres es dediquen a fer malbé una eina de creació i cooperació com podria arribar ser la xarxa internàutica, amb virus, troians, spams, dialers..., que l'únic que fan és crear desconfiança i inseguretat a tots els que naveguen o surfeuen per Internet.

A part d'explicitar les característiques i ètica que hauria de tenir l'usuari de les noves tecnologies de l'era de la informació, a l'epíleg M. Castells ens explica quines són les novetats que impliquen aquestes tecnologies respecte a les existents en èpoques anteriors. La diferència se situa en el nou paradigma tecnològic que representen i que es fonamenta en el següents principis (p. 174):

- La capacitat per ampliar el processament d'informació en quant a volum, complexitat i velocitat. Aquest és el resultat de la revolució en el camp de la microelectrònica.
- Capacitat recombinatòria d'informació en múltiples formes gràcies a l'hipertext o www.
- Flexibilitat distributiva que permet distribuir el potencial de processament en diversos contextos i aplicacions.

Entre la Tecnofòbia i la Tecnofília: J. Habermas

Dividir les diferents posicions respecte la concepció de la tècnica, només en les que estan a favor i les que estan en contra, no seria fer justícia a les veus més reflexives i crítiques, que se situen al bell mig de les dues opcions. El que caracteritza aquestes posicions és que no odien la tècnica, no són simplement tecnòfobes, ni tampoc l'estimen a cegues, com si es tractés d'un amor a primera vista, més aviat la tenen en compte i ens adverteixen del que pot passar si no es preveuen els seus efectes més devastadors. Un exemple és el de J. Habermas, que ens proposa més comunicació, més diàleg entre la tècnica i els humans, per comprendre millor les implicacions de la tècnica sobre la vida humana.

J. Habermas en el seu article *Ciència i Tècnica com "ideologia"* considera la tècnica com un instrument de domini, al contrari de H. Marcuse que l'entén com una forma de dominació. La tesi que vol rebatre J. Habermas és la següent:

“La força alliberadora de la tecnologia –la instrumentalització de les coses- es converteix en un impediment per a l’alliberació, es converteix en una instrumentalització de l’humà.”¹⁴⁵

Per H. Marcuse un canvi en la societat hauria d’anar precedit d’un canvi en la tècnica, perquè la tècnica no és més que l’expressió d’interessos polítics. H. Marcuse parteix del concepte de racionalitat introduït per M. Weber al definir la forma de l’activitat econòmica capitalista. Per M. Weber la progressiva racionalització de la societat depèn de la institucionalització del progrés científic i tècnic. La idea és que l’acció racional sempre es dirigeix tant als mitjans com als fins de l’organització social. Marcuse està convençut que aquesta “racionalització” de la que parla M. Weber, no implica “racionalitat” sinó que amaga un domini (ja sigui de la naturalesa o de la societat) polític.

En la seva crítica a M. Weber, Marcuse arriba a la conclusió que el concepte de raó tècnica es pot entendre com una ideologia al servei de certs interessos. La racionalitat, aleshores, es presenta com a legitimadora de les relacions de producció i no com a crítica a les mateixes. La racionalitat de la tècnica i de la ciència és una racionalitat del disposar, una racionalitat del domini. La tecnologia racionalitza la manca de llibertat de l’home justificant la necessitat de sotmetre’s a l’aparell tècnic per a tenir una vida més còmode i elevar la productivitat del treball. La tecnologia es converteix en una forma de dominació. Aleshores qualsevol revolució social hauria d’anar precedida d’una revolució tècnica.

La reflexió de J. Habermas respecte al que exposa H. Marcuse és la següent: si l’evolució de la tècnica obeeix a una lògica que respon a l’estructura de l’acció racional respecte a fins, controlada per l’èxit, aleshores mentre haguem de mantenir la nostra vida a través del treball social, no és possible renunciar a la tècnica sense canviar l’organització de la naturalesa humana. Com a conseqüència seria necessària una actitud alternativa davant la naturalesa, però d’aquí no s’ha de deduir, pensa J. Habermas, una idea d’una nova tècnica.

“En comptes de tractar la naturalesa com objecte d’una disposició possible, se la podria considerar com l’interlocutor en una possible interacció. En comptes de la naturalesa explotada, s’ha de cercar una naturalesa fraternal.”¹⁴⁶

El que proposa J. Habermas és una comunicació amb la naturalesa. Tanmateix, aquesta està encadenada i només podrà ser alliberada fins que la comunicació entre els humans estigui lliure de domini. No es tracta, doncs, de canviar la tècnica sinó la nostra

---

¹⁴⁵ J. Habermas: *Ciencia y tecnica como "ideologia"*, Ed. Tecnos (3ª edició) 1997, Madrid.

relació amb la naturalesa. La dificultat rau en l'estructura mateixa de l'acció, en la mediació de la seva interacció simbòlica, que en realitat és el que defineix l'acció comunicativa. Per explicar millor el que vol dir, Habermas distingeix entre treball i interacció. El treball constitueix l'acció racional respecte a uns fins que són l'elecció racional: fa servir determinades estratègies recolzades pel saber analític; i l'acció instrumental, que s'orienta per regles tècniques que reposen sobre el saber empíric. La interacció simbòlicament mediada és la que representa l'acció comunicativa, que s'orienta d'acord a normes intersubjectivament vigents. Unes normes que defensen expectatives recíproques de comportament i que han de ser enteses i reconegudes per dos subjectes agents.

Fent servir aquests dos tipus d'acció (treball i interacció) es poden distingir els diferents sistemes socials, segons predomini en ells l'acció racional respecte a fins o l'acció comunicativa. Les societats tradicionals són l'exemple de societats on domina l'acció comunicativa, en tant que el marc constitucional reposa en les tradicions i només poden subsistir mentre l'evolució de l'acció racional es mantingui dins dels límits de l'eficàcia legitimadora de les tradicions culturals. En canvi, les societats modernes (capitalisme) dominades pel treball són les representants més fidels de l'acció racional respecte a fins i posen en dubte els sistemes tradicionals.

Per últim, J. Habermas constata que des de finals del s. XIX s'imposa cada vegada amb més força una altra tendència evolutiva que caracteritza el capitalisme tardà: la científització de la tècnica. Una tendència provocada sobretot per la retroalimentació que es produeix entre el progrés científic i el progrés tècnic dominat per interessos socials que tendeixen a mantenir el sistema. Cada vegada domina més la tecnocràcia fent possible la integració de l'humà en el seu propi aparell tècnic amb el perill de convertir-se en un "homo fabricatus".

"En la consciència tecnocràtica no es reflecteix el moviment d'una totalitat ètica, sinó la repressió de l'"eticitat" com categoria de la vida. La consciència positivista imperant aboleix el sistema de referència de la interacció en el mitjà del llenguatge ordinari, sistema en el que el domini i la ideologia sorgeixen sota les condicions d'una distorsió de la comunicació i en el que també poden ser envaïts per la reflexió."¹⁴⁷

És així, com l'humà s'objectiva a favor d'una consciència tecnocràtica que legitima la despolitització de la gran massa de la població. Aquesta és la nova ideologia: la consciència tecnocràtica, que lluny de ser una il·lusió o una fantasia desiderativa, va més enllà, i es constitueix com la generadora de l'eliminació de la diferència entre pràctica i

---

¹⁴⁶ Op. Cit. Pàg. 62

tècnica. El seu poder es tan gran que no en té prou en cosificar els elements de la ciència, sinó que afecta també al món sociocultural de la vida objectivant-lo de tal manera que obliga a una reconstrucció de les interpretacions tradicionals del món.

Segons Habermas, és en la comunicació sense obstacles, restriccions ni coaccions on resideix l'únic mitjà per aconseguir la "racionalització" i la "subjectivització" humanes abandonades al control de la tècnica. Només serà possible recuperar la llibertat social a través de la interacció entre els subjectes que componen la societat. Per aquesta raó Habermas proposa un Estat social reflexiu que metamorfositi el concepte de treball pel de comunicació, és d'aquesta manera que la societat del treball es transformarà en una societat de la comunicació.

La societat de la comunicació que proposa Habermas, és una societat on predomina la interacció, el diàleg íntegre, el consens democràtic. Una societat on es té més en compte l'opinió dels individus que no pas el de la tècnica. Ara bé, es tracta d'un projecte més aviat utòpic, on es donarien les condicions ideals de diàleg entre els individus que componen la societat i que tindria en consideració les necessitats de cadascun d'ells. Però, encara que la teoria de Habermas sobre l'acció comunicativa sigui utòpica té la seva funció, la de servir de punt de referència a l'acció pràctica, la de ser una alternativa al domini que la tècnica vol imposar, sense haver de renunciar a ella.

1.6. Perspectives de futur.

"La tecnociència ha produït tant el foc nuclear com les xarxes interactives. Tanmateix, ni la salvació ni la predicció resideixen en «la Tècnica». Sempre ambivalents, les tècniques projecten en el món material les nostres emocions, les nostres intencions, els nostres projectes. Els instruments que hem construït ens ofereixen uns poders, però, col·lectivament responsables, la tria és a les nostres mans. La xarxa o el napalm? La temptació del tancament o l'universalment obert?"
Pierre Lévy¹⁴⁸

Què ens espera en el futur més pròxim? La veritat és que és prou difícil respondre a aquesta pregunta, el futur sempre és incert i no el podem predir. No tenim una esfera màgica, semblant a la de les atraccions de fira, que ens permeti saber amb exactitud què pot arribar a passar d'aquí a uns anys. L'únic que podem fer són previsions de futur respecte al que ara tenim per saber a on ens pot conduir previsiblement, sempre i quan

---

¹⁴⁷ Op. Cit. Pàg. 98

¹⁴⁸ P. Lévy: *La cibercultura, el segon diluvi?*, Ed. UOC-Proa, B, 1998. Un fragment del llibre es pot consultar a través de la següent web: <http://www.telug.quebec.ca/diverscite/SecArtic/Arts/96/06apl0/06apl0_ftxt.htm>
« Essai sur la cyberculture: l'universel sans totalité »

continuem pel mateix camí. Tot i així, el resultat de la nostra anàlisi serà del tot provisional, perquè la nostra societat complexa canvia constantment.

La flexibilitat de la nostra època o era dominada per la informació ens pot conduir per viaranyos del tot imprevisibles. El que sí podem afirmar, d'entrada, és que s'està creant una societat diferent a partir de les noves tecnologies de la informació i la comunicació, una cibersocietat. Com arriba a ser aquesta cibersocietat dependrà dels seus usuaris, és a dir, de nosaltres mateixos. Podem arribar a construir un món feliç on regni la llibertat i la cooperació, seguint els esquemes democràtics de participació, però també podem generar un monstre, una mena de *Golem*¹⁴⁹ proveït amb una gran i terrorífica caps de Pandora, fent servir una metàfora dels antics mites grecs, d'on surtin tots els mals possibles i que ens acabi destruint, si és que abans no acabem amb ell.

El que és evident és que la tecnologia està al nostre abast, la qüestió serà com utilitzar-la. Els canvis socials que el fenomen tecnològic pot produir, com ja hem assenyalat abans, són del tot incerts. En el següent apartat tractarem només el mitjà de transmissió d'informació tecnològic per excel·lència en l'actualitat com és Internet. En el segon apartat analitzarem més en concret els canvis socials provocats per Internet en el conjunt de l'*era informacional*. Anàlisi que serà de gran utilitat per comprendre millor quin lloc ha d'ocupar la filosofia en referència a les NTIC associades a la SIC.

La cibersocietat: Internet un nou món feliç o una caps de Pandora?

"Les utopies pressuposen la possibilitat de l'existència d'una societat perfecta. Com seria aquest món? Correspondria al que entenem avui en dia per naturalesa humana? Són els humans perfectes? o arribaran a ser-ho algun dia?"
Isaiah Berlin¹⁵⁰

Cada vegada es poden trobar més llibres, articles, novel·les i pel·lícules que ens parlen no tan sols de les característiques principals de les noves tecnologies digitals, també anomenades TIC: tecnologies de la informació i la comunicació, sinó també dels seus

---

¹⁴⁹ Monstre creat pels humans que personifica els perills de la tècnica. "... monstruo que construyó el rabino Judah Loew ben Bezabel, de Praga (1525-1609) amigo, según la tradición, de Tycho Brahe y de Kepler. El Golem es una figura de hombre mecánico que lleva inscrita en la frente la palabra "emet" cuyo significado es "verdad". Así "Elohim emet" se traduce por: "Dios es verdad". Pero si se borra la primera letra aparece la palabra "met" [muerte] por lo que surge un inquietante "Elohim met" ["Dios está muerto"]. La idea es, obviamente, que lo mecánico es la muerte. Pero, pensando un poco más, algunos han intuido una idea de nihilismo profundo: lo mecánico estaría así destinado a matar a Dios." <<http://alcoberro.info/mettrie.htm>>

¹⁵⁰ I. Berlin. *El fuste torcido de la humanidad*, Ed. Ariel, M. 1995

efectes tant a nivell positiu com negatiu; i més en concret, sobre les implicacions d'Internet a llarg i a curt termini en la societat.

Un dels exemples més importants és l'anàlisi exhaustiva de M. Castells en referència a les noves tecnologies i en especial sobre Internet, en els seus llibres *La era de la Informació: economía, sociedad y cultura*¹⁵¹ i *Galaxia Internet*¹⁵², on s'expliquen les principals característiques dels nous mitjans informacionals, com afecten a la societat en el seu conjunt i els reptes que plantegen en relació a la llibertat i la propietat privada; a l'exclusió social provocada per la manca d'infraestructures i a la integració de la capacitat de processament de la informació i de generació de coneixements en cadascun de nosaltres.

"Una nueva estructura social, la sociedad red, se está estableciendo en todo el planeta, en formas diversas y con consecuencias bastante diferentes para la vida de las personas, según su historia, cultura e instituciones. Al igual que en otros cambios estructurales anteriores, esta transformación ofrece tantas oportunidades como retos plantea. Su evolución futura es bastante incierta y está sometida a las dinámicas contradictorias que oponen nuestro lado oscuro a nuestras fuentes de esperanza. O sea, a la perenne oposición entre, por un lado, los renovados intentos de dominación y explotación y por otro, la defensa por parte de la gente de su derecho a vivir y buscar el sentido de su vida."¹⁵³

Una de les novel·les cabdals i que ha reflectit amb més cura la realitat que representen les noves tecnologies, convertint-se en l'estandard de tot un moviment cibercultural –cyberpunk¹⁵⁴–, és *Neuromante*¹⁵⁵ de W. Gibson. En aquesta novel·la els microxips es converteixen en els protagonistes d'una història envoltada de tecnologia en xarxa, oferint una visió més aviat pessimista, encara que potser per alguns no sigui així, del control que poden exercir sobre la vida humana.

En el cinema també els exemples més recents són els de pel·lícules com *Matrix* (primera i segona part), en què, malgrat les seves crítiques més iròniques com les de P. Sloterdijk¹⁵⁶, hi podem trobar reflexions més aviat tímides sobre les conseqüències que

---

¹⁵¹ M. Castells. *Galaxia Internet*, Ed. Plaza & Janés, M. 2001

¹⁵² M. Castells. *La Era de la Informació: economía, sociedad y cultura*. 3.vols Ed. Alianza, M, 1999 (2a Edició).

¹⁵³ M. Castells. *Galaxia Internet*, Ed. Plaza & Janés, M. 2001. Pàg. 305

¹⁵⁴ Veure la web d'aquest moviment cibercultural a: <<http://www.ciberpunk.org>>

¹⁵⁵ W. Gibson. *Neuromante*, Ed. Minotaure, 1997, B

¹⁵⁶ La crítica de P. Sloterdijk exposada en l'article "La ironía cibernética" és de caràcter metafísic per la polivalència ontològica que expressa utilitzant el concepte d'ironia cibernètica per reflectir les contradiccions ontològiques que genera el ciberespai, mostrades a través de la pel·lícula amb el joc del món virtual de les aparences, però que es viscut com ontològicament real per als seus habitants. "En el ciberespacio el ser-en-el-mundo será elevado al grado de la permutabilidad técnica; en él, una conciencia (Bewußtsein) aparece como algo que puede ser cercado por una trampa integral. Y ésta entonces es a su vez el equivalente funcional de la realidad." [...] "Aun cuando la estructura profunda de la película tiene una gramática del todo paranoica, la ida y vuelta cinematográfica entre ambos lados produce un efecto contundente y muy subversivo de achatamiento entre ambos niveles, pues el film

poden provocar. En el primer episodi de la trilogia es qüestiona si seria millor viure en un món virtual que no pas en un món real. A *Matrix Reloaded*, el segon episodi, en canvi, es planteja la qüestió de la dominació humana respecte a les màquines i què implica el mateix concepte de domini. Per altra banda, també hi ha films on l'ús de la tecnologia no es tractada com un mal, sinó com una possibilitat d'explorar nous móns i de canviar la vida humana tot millorant-la; aquest seria el cas d'*Star Trek*¹⁵⁷, sèrie televisiva de culte dels anys 70 convertida en pel·lícula de cinema amb continuïtat fins als nostres dies (fa poc encara s'han estrenat nous episodis), que es dedica a mostrar altres formes de vida i de societat, a través de l'exploració de l'espai exterior. Una de les seves principals directrius és la no intervenció, però sempre que poden es dediquen a ajudar als més necessitats. Una altra de les sèries futuristes posteriors, amb un important ressò mediàtic, ha estat *Babylon 5*. Aquest és el nom d'una estació espacial on hi conviuen diferents espècies d'alienígenes, entre elles la humana. El món que presenta és un món altament tecnificat on no s'ha deixat de banda, però, els aspectes més espirituals. La recerca interior i el desenvolupament de les capacitats intel·lectuals, com per exemple la telepatia, també hi tenen lloc. El seu missatge és que es pot viure en un món tècnic sense deixar de banda els aspectes més psíquics de la personalitat humana.

Tot plegat condueix a preguntar-se si la tecnologia que tenim avui en dia (mòbils amb ordinadors incorporats, televisió digital, aparells cada cop més robòtics...), i més específicament Internet, pot esdevenir una oportunitat immillorable per a la construcció d'un nou món feliç –és clar que seria diferent del proposat per A. Huxley¹⁵⁸- on la creativitat i la sociabilitat tindrien un aspecte prou important, o bé no és més que una capsa de Pandora que en qualsevol moment pot obrir-se i esclatar una catàstrofe, això sí, aquest cop sense cap possible esperança.

---

no puede hacer otra cosa que otorgar a ambos estados precisamente la misma visibilidad. De este modo, entre ser-en-la-realidad y ser-en-la-matriz, se muestra una tercera dimensión: un ser-en-el-film, que es a la vez ambas y ninguna." Versión castellana: FLV El original alemán de esta nota fue publicado en Der Schnitt. Peter Sloterdijk es profesor de estética y filosofía en la Hochschule für Gestaltung, Karlsruhe, Alemania. <http://www.petersloterdijk.net/international/texts/es_texts/es_texts_ironia_cibernetica.html> © otrocampo.com 1999-2001 (info@otrocampo.com).

¹⁵⁷ Una sèrie mítica per als amants de la ciència ficció on es mostra un futur sense diners, religió, sense problemes socials... A través de la nau *Enterprise* els exploradors trekies poden traslladar-se a nous móns possibles i altres maneres de viure. Per a més informació es pot consultar: <<http://www.startrek.com>>

¹⁵⁸ *El Món Feliç* d'A. Huxley, és tot menys feliç. Huxley presenta en la seva obra un futur dominat per la tècnica suposadament al servei de l'home, però la realitat és que l'home s'ha convertit en un instrument més de la tècnica totpoderosa. Els individus són clonats en diferents classes socials per a complir determinades funcions. La instrucció que es realitza des de ben petits els condiciona el comportament i converteix als menys privilegiats en uns esclaus obligats a treballar en les feines menys agradaes. Fora de les muralles d'aquest món, tanmateix, existeix un altre món, un món prohibit, el dels salvatges lliures i sense condicionaments tecnificats, però també, molt més infeliços, perquè estan obligats a guanyar-se el pa amb la suor de la seva front, en tant que no gaudeixen dels avantatges de la tècnica.

Potser cal ser realistes i entendre bé què pot passar en el futur més pròxim, fent un estudi detallat d'alguns dels aspectes més positius i negatius de la introducció de les noves tecnologies en les nostres llars. Potser cal situar-se més enllà del bé i del mal per entendre quines poden ser les conseqüències a curt i llarg termini del seu ús. L'anàlisi se centrarà només en una de les més recents i que més impacte pot arribar a tenir: Internet. En aquest sentit ens pot ajudar la reflexió crítica que ens ofereix G. Graham en el seu llibre *Internet: Una indagación filosófica*¹⁵⁹, les idees principals del qual s'exposaran a continuació.

Realisme crític: G. Graham

La pregunta per la naturalesa d'Internet condueix a la distinció entre el que és nou i el que és una novetat. Les novetats són modificacions al que ja existeix, en canvi el que és nou implica una diferència, un canvi respecte al que existeix. Internet és una novetat en el sentit que el podem considerar com el resultat de l'invent de l'escriptura. La seva novetat consisteix en el fet que representa una nova manera de ser, "...no només és possible observar el món d'Internet: és possible existir i actuar-hi"¹⁶⁰. A Internet a més de navegar per la seva superfície s'hi pot existir a dins. El ciberespai representa una dimensió on hi podem tenir una vida pròpia. Però, aquesta vida en el ciberespai, per exemple a través de comunitats, no té els mateixos matisos que en la vida real, li manca la relació cara a cara. És clar que podem establir relacions amb altres usuaris que s'assemblin molt a les reals, però no hi pot haver contacte físic.

Si ens preguntem per la importància d'Internet, aleshores la resposta s'ha de cercar en la seva capacitat de transformació social. Una transformació social que es tradueix en un augment de poder i un conseqüent augment d'elecció. Internet participa de les dues característiques, permet participar interactuant més enllà de les fronteres nacionals – internacionalisme- i escollir –democràcia-.

Com a innovació tecnològica Internet té avantatges i inconvenients que cal tenir en compte. Per aquesta raó s'ha de considerar tant des del punt de vista de la seva utilitat (per a la supervivència) com del seu valor (satisfacció dels desigs). La reflexió se centrarà en el valor que pot tenir Internet i les millores que pot aportar. Com tota innovació tecnològica un dels seus valors més importants consisteix en la capacitat que té o pot

---

¹⁵⁹ G. Graham: *Internet: Una indagación filosófica*, Càtedra, M. 2001

¹⁶⁰ Op.cit p.34

arribar a tenir per resoldre problemes. Però, com determinar el valor d'una innovació abans de saber exactament a on ens pot conduir?

“La tecnología posee verdaderamente valor si ayuda a la creación de un mundo mejor. Un mundo más democrático sería un mundo mejor. Ahora por primera vez tenemos los medios –Internet- para llevar a cabo dicha mejora.”¹⁶¹

Si partim de la idea d'Internet com una nova forma de democràcia hem de saber fins a quin punt pot ajudar a formar un consens més ampli dins de la polis mundial, perquè també hi ha el perill que ens condueixi a una fragmentació anàrquica no tan sols social, sinó que afecti també la moral. La llibertat que pot proporcionar la xarxa per a exposar les pròpies idees pot convertir-se en una mena de llibertinatge on tot sigui possible a l'estil de *l'everything goes*.

Un altre dels valors que pot tenir Internet és el seu internacionalisme, és a dir, la capacitat per anar més enllà de les fronteres nacionals, i crear una societat civil, que tindria com a característiques principals la possibilitat d'unir diferents individus dins d'un mateix àmbit polític. Si l'entendem d'aquesta manera, Internet podria ser políticament subversiu. Els diferents Estats s'han adonat i intenten regular-lo. Malgrat tot, Internet és molt difícil, per no dir impossible, de regular, de poder-hi establir lleis, perquè l'espai que ocupa, el ciberespai, és immens i dispers. La pròpia Xarxa ha creat un codi de circulació propi, la *Netiqueta* –Netiquette- però no tothom la segueix. Internet està creant una anarquia que pot esdevenir, en el pitjor dels casos, dolenta i impossible de regular. Però, a parer de G. Graham, mentre només sigui un aspecte de la vida moderna, integrat en el comerç, l'educació i l'oci, s'ha de suposar que les interaccions entre els usuaris continuaran essent tutelades pels processos normals de socialització. Una suposició esperançadora que pot convertir-se en una simple il·lusió.

També, es pot valorar positivament l'Internet com a font de comunicació que ens proporciona un coneixement, com mai havíem tingut. Però aquesta és una manera ingènua d'entendre la xarxa. La veritat és que la informació que podem trobar a Internet proporciona a més de coneixement, desinformació i creences equivocades. Cal verificar el que ens comunica amb altres mitjans, llibres, premsa... Internet no és una font d'informació sinó només un mitjà. Sempre és necessari avaluar d'on prové la informació.

---

¹⁶¹ Op.cit p.70

“Internet puede ayudar a engañar de la misma manera que a transmitir una verdadera información, de modo que es tan útil para publicar lo trivial y lo falso, como para revelar lo importante y lo verdadero.”¹⁶²

Tornant a la qüestió de la vertadera naturalesa d’Internet, G. Graham es pregunta per la realitat que presenta. En principi es tracta d’una realitat virtual que no és igual a la real, però igual de bona si serveix per a certs propòsits com poden ser: saber com és una cosa o viure, sentir, una situació. De totes maneres mai podrà ser substituïda per l’experiència real. G. Graham compara la realitat virtual d’Internet amb la que ens pot oferir la lectura d’un llibre o el cinema i la televisió, en tots els casos es una experiència sense realitat, un simple simulacre.

Ara bé, si la realitat d’Internet és un simulacre¹⁶³, en el sentit de simulació¹⁶⁴ de la realitat, d’aparentar tenir el que en realitat no és té, de ser-ne una imitació poc real, el que no ho és són les relacions que s’hi poden establir. Aquestes són reals, malgrat que hi hagi la possibilitat que els que hi participin amaguin la seva vertadera identitat. Pot haver-hi virtualitat en els que interactuen, però no en la relació, en la interacció que es produeix. En aquest sentit les comunitats virtuals constitueixen un model de realitat i no una còpia o simulació.

“La situación està así: la realidad virtual –interpretada no como simulación, sino como el tipo de mundo realizado en la comunidad virtual descrita- puede ser considerada como un modo distinto de existencia que no es simplemente un juego, sino un mundo propio, en el que es posible lograr y perder un número importante, aunque limitado de cosas.”¹⁶⁵

De totes maneres, viure la vida a Internet, assenyala G. Graham, seria una forma molt pobre de viure, malgrat els riscos que es podrien evitar. Internet pot esdevenir un nou món i, segons els tecnòfils un món millor; però també té aspectes negatius. Tota investigació d’Internet pot estar destinada al fracàs. És molt difícil de jutjar. Així com les medicines poden curar malalties però no eliminar-les, Internet pot oferir noves possibilitats però no sabem on ens conduirà. Més enllà de la ingenuïtat dels tecnòfils, s’han de tenir en compte les perspectives negatives que pot oferir Internet.

---

¹⁶² Op.cit.p.100

¹⁶³ Un simulacre es defineix com un exercici de la instrucció militar fet en condicions com més semblants millor a es del combat autèntic. <<http://www.grec.net/cgi-bin/hecccl2.pgm?NDCHEC=0210944>>. Tanmateix, el concepte “simulacre” pot tenir altres sentits, per exemple si l’apliquem a la realitat aleshores es referix a una simulació, a una representació més o menys fícticia de la realitat. Per exemple, es pot dur a terme un simulacre d’incendi per recrear o representar quina seria la situació en el cas de que succeís un incendi de debó, realment.

¹⁶⁴ “La simulación no corresponde a un territorio, a una referencia, a una sustancia, sino que es la generación por los modelos de algo real sin origen ni realidad: lo hiperreal.” J. Baudrillard: *Cultura y Simulacro*. Editorial Kairós, Barcelona, 1978. Pàg. 5

Thamus i Theuth

El títol d'aquest apartat fa referència al *Judici de Thamus* extret del diàleg de Plató: *Fedre*, que és utilitzat per Neil Postman com a introducció a *Tecnòpoli*. Thamus és el rei d'una gran ciutat d'Egipte que desconfia de la tecnologia. Theuth és un déu inventor que no té escrúpols envers la tecnologia i que la considera com un gran avenç per a la humanitat:

SÒC.: -Vaig sentir, doncs, que a la vora de Nàucratis, a Egipte, va viure un dels déus antics d'allí: l'ocell qui li està consagrat s'anomena Ibis, i el nom d'aquella divinitat és Theuth. Va ser aquest déu el primer a descobrir el nombre i el càlcul, la geometria i l'astrologia, a més del jaquet i els daus, i sobretot les lletres. Aleshores era rei de tot l'Egipte Thamus, que vivia a la gran ciutat de la part alta d'aquell país, la que els grecs anomenen Tebes d'Egipte, com també el déu l'anomenen Ammon. Theuth va anar a trobar-lo i li va mostrar les seves arts, i li va dir que havien de ser lliurades als altres egipcis. Però el rei li va preguntar quina era la utilitat que tenia cada una: a mesura que li ho mostrava, segons que li semblaven belles o no belles les coses que deia, ho blasmava o ho elogiava. Es diu que van ser moltes les observacions que va fer Thamus a Theuth, tant a favor com en contra de cada art, però es necessitaria un discurs molt extens per referir-les. Tanmateix, un cop van arribar a les lletres, Theuth va dir: «L'aprenentatge d'això, oh rei, farà més savis els egipcis i els atorgarà més memòria, car s'ha descobert com a medicina de la memòria i de la saviesa.» Però Thamus li va respondre: «Oh Theuth, molt expert en arts! Alguns són capaços de crear arts, mentre que d'altres tenen la capacitat de judicar fins a quin punt faran mal o seran profitoses per a aquells qui es disposaran a emprar-les. I ara tu, essent el pare de les lletres, per benevolència els atorgues poders contraris als que tenen. És l'oblit, en efecte, el que causaran en les ànimes d'aquells qui les aprenguin, per descuit de la memòria, ja que refiant-se de l'escriptura assoliran els records des de fora, en virtut de caràcters aliens, i no des de dins, per si mateixos i en virtut des si mateixos; per consegüent, no has descobert pas una medicina de la memòria, sinó una forma suplementària de recordar. D'altra banda, quant a la saviesa el que proporciones als alumnes és opinió, no pas veritat. En efecte, havent llegit moltes coses, sense un ensenyament instructiu, faran la impressió que són plenes de coneixements, essent en la gran majoria dels casos exempts de coneixements i a més a més difícils de tractar, tot semblant savis i havent esdevingut el contrari de savis. »¹⁶⁶

Per tractar de resumir el que té de positiu i negatiu la tècnica, a l'estil del *Thamus i Theuth* platònic, i que és aplicable a la tecnologia digital d'Internet, he concentrat els

---

¹⁶⁵ Op.cit.p.161

¹⁶⁶ Plató, *Fedre*, Edicions 62, B, 1999

diferents aspectes a tenir en compte en tres apartats, orientats a respondre aquelles qüestions que fan referència a la identitat del jo, a l'individu; a la nova societat que s'està construint i com queda afectada en ella el que s'entén per realitat; i, per últim, a les seves implicacions en el camp de l'ètica, a conseqüència dels nous valors que es promouen o que es poden fomentar a través de la xarxa.

S'ha de dir, però, que els aspectes negatius o més crítics guanyen en arguments als més positius. Potser la raó cal buscar-la en el fet que es tracta d'un mitjà tecnològic que encara no ha mostrat del tot la seva potencialitat, i les reserves als seus elogis en són una evidència.

Ciberespai i Individu: com queda afectada la identitat del jo?

En sentit negatiu:

- Segons M. Heidegger hi ha el perill de perdre la pròpia essència; per tant, el jo pot diluir-se en la tecnologia fins al punt de desaparèixer. El subjecte restaria sota el domini de l'objecte, convertint-se el primer en una subcategoria del segon. Aquesta és una idea també compartida per P. Virilio segons el qual es produeix una pèrdua del *Dasein* que dóna lloc a una identitat fantasmagòrica en el món virtual.
- La inconsciència pot arribar a dominar el nostre jo i deixar de ser conscients de que hem de ser nosaltres qui sotmetin les màquines als nostres desigs i no al contrari. Aquesta és una de les idees que ens mostra Ortega y Gasset en els seus escrits sobre la tècnica. Al mateix temps que deixem de ser conscients també deixem de pensar, deixem que les màquines pensin per nosaltres tal com ens diu N. Postman a *Tecnòpoli*.
- El jo pot quedar desdoblant i entrar en un estat de somnambulisme o d'esquizofrènia. En la possibilitat de crear noves identitats el jo es multiplica i perd la identitat essencial, que li és pròpia. J. Ellull ens assenyala aquesta deixadesa de la voluntat humana en favor de les màquines, deixant-se endur per les seves exigències de domini.

- La identitat del jo, individual o col·lectiva? També es podria interpretar la situació anteriorment esmentada, de creació de noves identitats, com un pas de la identitat del jo individual a una identitat de tipus col·lectiu. D'aquesta manera Internet es convertiria en una mena de *panòptic benthamià* i que Foucault¹⁶⁷ exposa com un paradigma de la nova societat que s'està construint, on ja no hi hauria intimitat.

"El principi panòptic es pot adaptar amb èxit a tots els establiments que han de vincular la inspecció amb l'economia; no va necessàriament lligat amb idees de rigor: es poden suprimir les cadenes; pot existir la comunicació; la inspecció pot esdevenir còmoda i no gens molesta. [...] En fi aquest principi pot aplicar-se amb facilitat a les escoles, a les casernes, a tots els oficis en què un home sol s'encarrega del control de molts. Enmig d'un panòptic, la prudència desinteressada d'un únic individu és una millor garantia d'èxit que la que seria, en qualsevol altre sistema, la probitat de molts."¹⁶⁸

En sentit positiu:

- Connexió d'intel·ligències que pot afavorir, a més d'enriquir, el pensament i la creació col·lectiva. Aquesta és una de les idees que defensa Raymond i P. Himanen, entre d'altres. L'individu ja no està sol davant la màquina, abandonat al seu servei, sinó que pot demanar la col·laboració dels altres en la xarxa per a dur a terme el seu treball.

¹⁶⁷ Sobre aquesta idea es pot consultar l'article: Alan Aycock "Technologies of the Self": Foucault and Internet Discourse. Department of Anthropology University of Wisconsin-Milwaukee <<http://www.ascusc.org/jcmc/vol1/issue2/aycock.htm>>

"Aquesta regulació panòptica esmenta una varietat d'assumpptes importants com llibertat, poder, tècnica, i intimitat, i els connecta de prop en la pràctica d'Internet..."

Potser això és un exemple extrem de vigilància d'Internet, però molt discurs d'Internet és com a mínim furtivament normatiu malgrat l'èmfasi públic que els practicants d'Internet posen a la seva natura objectiva o tècnica (p. ex., "el monitor" és tant un objecte físic com una classe de vigilància). Prop de la mateixa fitxa, la Internet és en gran part un domini de paraules sense coses, la qual cosa no obstant això és representat pels que envien allà com ser completament referencial (p. ex., un "sistema" és tant un l'arranjament de maquinari com una imatge d'un organisme autònom). Els agents de discurs ells mateixos són desiguals sense tenir en compte el seu coratge tècnic (p. ex., en l'argot de computació, les autoritats tenen "privilegis" allò que els usuaris fan, no). Aquestes contradiccions impregnen el discurs de propi modelant la Internet en general ... "

¹⁶⁸ J. Bentham: *El panòptic*, Ed. 62, B. 1985. pàg. 65. Com descriu J. Ramoneda en el pròleg del llibre: "La utopia de Bentham s'enuncia així: «Si hom trobés un mitjà per fer-se senyor de tot allò que pot esdevenir a un cert nombre d'homes, d'estructurar tot allò que els envolta, del mètode per a obtenir la impressió que hom vol produir, d'assegurar-se de llurs actes, llurs relacions, totes les circumstàncies de llur vida, de tal manera que res no pogués escapar-se ni oposar-se a l'efecte desitjat, hom no pot pas dubtar que un ressort d'aquest tipus seria tan enèrgid i tan profitós que els governs podrien fer-ne ús per assolir objectius de la més gran importància.» Calia, doncs, trobar una tècnica que assegurés aquesta maximització en l'exercici del poder, que permetés situar un nombre determinat d'homes en posició de visibilitat permanent. Aquest és el gran principi d'inspecció que guiarà el projecte de Bentham: que res del que puguin fer no passi desapercbut. El binomi informació-control s'erigeix com a criteri fonamental de l'exercici del poder." Pàg. 6

- Possibilitat de traspasar les limitacions de la pròpia consciència i crear identitats noves en la xarxa, que no tenen per què donar a lloc a una dissociació del jo sinó a un enriquiment de la pròpia identitat. En posar-se al lloc de l'altre es pren una consciència universal que pot arribar a copsar millor els conflictes i les relacions humanes.

Societat i realitat: quines són les repercussions sobre la societat? Com s'ha d'entendre la realitat?

En sentit negatiu:

- Canvi de valors socials: la societat valora l'eficàcia per damunt d'altres aspectes de la vida humana. A més de l'eficiència un altre dels valors predominants, segons J. Ellul, és el de simplicitat, velocitat i activitat.
- Fragmentació social que fàcilment pot conduir a la desmesura, a l'excés. La dispersió que afavoreix el ciberespai provoca la proliferació de continguts de tot tipus, des de com fabricar una bomba casolana a discursos ideològics totalitaris. Aquest és un dels possibles perills davant dels quals s'ha d'estar prevenint quan es navega per la xarxa, com ens adverteix G. Graham.
- Agressivitat provocada per la pèrdua de control per part de l'individu que pot conduir a la generació de conflictes. A més, aquest control passa a mans de l'Estat que exerceix el seu domini més absolut sobre l'individu com ens assenyalava Unabomber en el seu *Manifest*.
- Respecte a la realitat les crítiques es dirigeixen a manifestar un rebuig a la realitat virtual que presenta Internet, perquè és un món de simulacre diferent al món que podem percebre i palpar. A més, la distorsió que provoca pot conduir a confusions i a creure que és més real el que es viu a través de la xarxa que no pas en la mateixa realitat.

En sentit positiu:

- Fa que sigui possible una nova manera d'entendre el treball i la productivitat, que deixen d'estar reclosos en les parets del que Raymond anomena "l'estil Catedral" per constituir-se en un nou barri sense límits visibles com és "l'estil basar".
- Internacionalisme: permet que les barreres nacionals deixin d'existir en la xarxa i sigui realitat la comunicació lliure entre individus de diferents països. Aquest intercanvi d'opinions albira un nou futur per a la societat fins aquests moments impensable.
- Construcció de nous móns i societats virtuals independents de les establertes cara a cara, que poden donar lloc a noves relacions i grups socials. Unes noves relacions i grups que poden ajudar a modificar aquells aspectes més perjudicials de la societat real, com l'aïllament, incomunicació, indiferència...
- La realitat pot esdevenir virtualitat també en la vida de cada dia a través de llibres, pel·lícules, programes de televisió. Malgrat que no es poden ubicar en cap lloc concret les relacions que s'estableixen en la xarxa, aquestes relacions existeixen realment, com ens recorda G. Graham.

Responsabilitat, propietat, control i llibertat: quines són les implicacions ètiques?**Sentit negatiu:**

- Des de la reflexió ètica sobre la tècnica o tecnoètica es pretén conscienciar i advertir del perill de fer un mal ús de la tecnologia. Davant de la imposició de nous valors per part de la tècnica, J. Ellul proposa una ètica de la renúncia, una ètica del no-poder, per tal de recuperar la llibertat perduda i el domini sobre nosaltres mateixos.
- La llibertat en sentit extern resta sota el domini de la màquina, només la llibertat interna o lliure albir és posat en qüestió, perquè encara podem decidir, per dir-ho d'alguna manera, si ens hi volem sotmetre o no. En últim terme, som

nosaltres qui podem tancar l'ordinador. Encara que es prou difícil per a qui ha quedat atrapat¹⁶⁹ en la seva addicció.

- Control: llibertat o disbauxa? Una de les altres qüestions és la del control. La qüestió és: certs continguts i accions malèvols han de ser controlades per la xarxa? Com ens diu P. Virilio la interactivitat, més que donar llibertat el que fa és controlar. Si s'afirma que l'humà passa a ser una neurona més dins del cervell humà gràcies a la interactivitat, s'està davant d'una societat no ja de control sinó d'una societat cibernètica, que és la màxima antítesi de llibertat i democràcia.
- Hem de ser responsables de les nostres activitats relacionades amb la tècnica i més en concret amb la xarxa internàutica. Aquesta és la idea que ens proposa H. Jonas a través del seu imperatiu de responsabilitat.
- Un altre aspecte important de les innovacions introduïdes per la World Wide Web és la qüestió de la propietat intel·lectual. Fins fa poc els autors podien protegir la seva creació intel·lectual mitjançant patents que asseguraven la seva propietat i permetien obtenir els guanys corresponents pels drets d'autor. Ara aquesta relació ha entrat en crisi. Els autors no poden controlar l'ús de les seves produccions, i la culpable és la Xarxa. Els textos, arxius, un cop han accedit al món internàutic ja no tenen propietari, estan a disposició de tothom, sense haver de pagar drets d'autor.

Sentit positiu:

- Renovació dels valors ètics: la xarxa fomenta la participació i la creació col·lectiva, molt relacionades amb la preocupació responsable. Alguns exemples es poden trobar en les webs dedicades a l'ajuda a webmasters, programadors o simplement a aquells que busquen recursos per a la navegació a través d'Internet. La solidaritat, doncs, és un dels valors que molts hackers converteixen en símbol de la seva activitat.
- La llibertat és defensada tant a nivell individual com col·lectiu. Individualment desapareix la idea del diumenge com a dia festiu, qualsevol dia és apte per

---

¹⁶⁹ En aquest sentit es prou significatiu el títol del llibre d'Albert Folch: *Atrapats a Internet*, Ed. Empúries, B. 1997

treballar i navegar per la xarxa. Col·lectivament es permet i es demana la lliure circulació d'idees a través dels diferents servidors.

- El control és difícil a través d'una xarxa tant complexa, com és Internet. A més tampoc es considera necessari. Se suposa que com a teixit social encara que no ubicable en un espai determinat funcionarà com a qualsevol espai social concret i visible. Es a dir, s'aplicaran les mateixes normes socials, no lleis, de conducta que fan possible la vida social.
- La llibertat de la cultura: els autors ja no són els únics propietaris de les seves produccions. Els textos, arxius, que s'incorporen a Internet sense la voluntat dels seus propietaris, passen a formar part d'una cultura sense traves i a disposició de tothom sense haver de pagar per adquirir-la. La cultura és més lliure, ja no hi ha limitacions de poder adquisitiu sempre i quan hi hagi accés a la xarxa. Per altra banda estan augmentant, cada cop més en els webs i portals, les llicències "Creative Commons"¹⁷⁰ que permeten fer ús dels seus continguts, però amb certes normes. Una de les condicions és que se citin les fonts d'on s'ha extret la informació, s'ha de reconèixer i citar l'autor original. Tot seguit un resum de la llicència:

Reconeixement-CompartirIgual 2.0 - Sou lliure de:

- copiar, distribuir i comunicar públicament l'obra
- fer-ne obres derivades
- fer un ús comercial de l'obra

Sota les condicions següents:

Reconeixement. Heu de reconèixer i citar l'autor original.

Compartir amb la mateixa llicència. Si altereu o transformeu aquesta obra, o en genereu obres derivades, només podeu distribuir l'obra generada sota una llicència idèntica a aquesta.

- Si altereu o transformeu aquesta obra, o en genereu obres derivades, només podeu distribuir l'obra generada sota una llicència idèntica a aquesta.
- Quan reutilitzeu o distribuïu l'obra, heu de deixar ben clar els termes de la llicència de l'obra."

Els drets derivats d'usos legítims o altres limitacions no queden afectats per l'anterior."¹⁷¹

¹⁷⁰ Més informació a: <<http://creativecommons.org/>>

¹⁷¹ Llicència de Creative Commons: <<http://creativecommons.org/licenses/by-sa/2.0/deed.ca>>. Existeix una nova versió de la llicència 2.5. (Agost-2005)

2. REFLEXIÓ FILOSÒFICA SOBRE LA SIC

"Hem modificat tan radicalment el nostre entorn que ara hem de modificar-nos nosaltres mateixos per poder existir dins d'ell"
Norbert Wiener

La SIC és la conseqüència inevitable de la transformació tecnològica produïda en els països avançats, en els darrers anys, i que té efectes globals. Aquesta transformació ha estat el resultat dels canvis que ha sofert l'economia mundial des de la segona revolució industrial. El model d'economia industrial vigent durant el s.XX entrà en crisi quan es van disparar els costos energètics (en una indústria on eren molt grans i no s'estalviava gaire). Al mateix temps va tenir lloc una crisi en l'anomenat "Estat del benestar", perquè el mecanisme de distribució de riquesa deixà de ser eficient, fet que va provocar un gran col·lapse als anys 80. També, es consolidaren nous models culturals i socials fent desaparèixer o entrar en crisi, els models culturals i socials establerts (com per exemple l'estructura de classes socials).

El resultat d'aquesta crisi fou la construcció d'una societat organitzada en xarxa, molt flexible i globalitzada (que no implica, en principi, una democratització de la informació, ans al contrari la informació no és compartida per tothom, ni de la mateixa manera); i d'una societat molt més complexa i individualista. Simultàniament es van produir canvis profunds en l'estructura social (les classes socials es van anar fragmentant) i en la distribució de la riquesa (molta més gent podia accedir als nous avenços tecnològics).

Per a definir-la d'una manera més precisa, La SIC és l'expressió utilitzada en referència a la nova societat dominada per les *Noves Tecnologies de la Informació i les Telecomunicacions* (NTIC). De fet totes les societats són societats de la informació (com ens assenyala el sociòleg i expert en el tema: M. Castells en la seva extensa obra sobre *La era de la informació*¹⁷²), perquè en totes les societats hi ha un procés de transmissió de dades (comunicació i informació –que no impliquen necessàriament coneixement–), entre els membres que les constitueixen. Per aquest motiu, M. Castells ens comenta que seria millor utilitzar uns altres conceptes com els de *Societat informacional* i *economia informacional*, tanmateix en la nostra reflexió utilitzarem només el de SIC.

---

¹⁷² M. Castells: *La era de la informació*, Alianza, M. 1997-1998, 3 vols. Vol. I. "... la informació, en su sentido más amplio, es decir, como comunicación del conocimiento, ha sido fundamental en todas las sociedades, incluida la Europa medieval, que estaba culturalmente estructurada y en cierta medida unificada en torno al escolasticismo, esto es, en conjunto, un marco intelectual...".

Una de les diferències, però, respecte societats anteriors, consisteix en la manera com es transmeten les dades en el procés de comunicació. El que ha canviat és el mitjà de transmissió, perquè si en èpoques anteriors va predominar la tradició oral i més endavant l'escriptura, en l'actualitat aquesta transmissió es realitza a través de les telecomunicacions (televisió, ràdio, telèfon...) i tot plegat gràcies a la tecnologia informatitzada o millor dit, digitalitzada, aplicada a tots els àmbits, que ha permès transmetre moltes més dades a molta més velocitat. Una velocitat que està marcant les relacions socials i la mateixa vida, fins al punt de ser tot un símbol de la nova època en què vivim. El temps i les distàncies es redueixen, l'aquí ja no existeix tot és ara -així ens ho remarca P. Virilio en el seu llibre: *Cibermundo ¿Una política suicida?*¹⁷³. El mitjà de transmissió es converteix en el propi missatge, com va dir McLuhan: "El mitjà és el missatge" i al mateix temps "*Message is massage*"¹⁷⁴, donat que el mitjà és més important i transforma el missatge que es vol transmetre. Fins al punt que el mitjà digitalitzat, en tant que està format per bits, deixa de ser el missatge per convertir-se en llur encarnació, com afirma N. Negroponte¹⁷⁵.

Una altra de les diferències i que provoca un canvi de denominació d'aquesta nova societat en què vivim, és que la informació passa a convertir-se en la base econòmica de la societat, en el seu fonament principal, en la seva infraestructura o tenint en compte la importància de la informació i de la informatització, potser seria més adient dir: en la seva infoestructura. Avui en dia, ja no són els diners i el mercat, els que tenen el control dels intercanvis comercials, sinó que el que és rellevant és la informació organitzada a través de xarxes. És per aquesta raó, com ja hem dit anteriorment, M. Castells proposa que seria més convenient anomenar aquesta nova societat: *societat informacional*.

"El término sociedad la información destaca el papel de esta última en la sociedad. En contraste, el término informacional indica el atributo de una forma específica de organización social en la que la generación, el procesamiento y la transmisión de la información se convierten en las fuentes fundamentales de la productividad y el poder, debido a las nuevas condiciones tecnológicas que surgen en este periodo histórico [...] Por ejemplo, uno de los rasgos clave de la sociedad informacional es la lógica de interconexión de su estructura básica, que explica el uso del concepto de *sociedad red*."¹⁷⁶

---

¹⁷³ P. Virilio. *Cibermundo ¿Una política suicida?* Ed. Dolmen Santiago (Chile) 1997

¹⁷⁴ McLuhan a *Comprender los medios de comunicación. Las extensiones del ser humano*, planteja aquest joc de paraules per referir-se als artefactes tècnics com a perllongacions del nostre cos i a l'existència de mitjans càlids i freds. En els primers el receptor del missatge participa activament i els segons on la seva participació en la decodificació és pràcticament nul·la.

¹⁷⁵ N. Negroponte a *El mundo digital* (2000) pàg: 93 "En un mundo digital el medio no es el mensaje, sino una encarnación de éste. Un mensaje puede tener varias encarnaciones que derivan de manera automática de la misma información. En el futuro, el emisor enviará una corriente de bits, como en el ejemplo de la previsión meteorológica, que el receptor convertirá de muchas maneras."

¹⁷⁶ Op.cit. Vol. I, pàg. 47, nota.

Així doncs, tenim una societat amarada d'informació, fins i tot podríem dir col·lapsada de dades de tot tipus; ara bé, aquest fet no implica, com podrem constatar més endavant, que sigui una societat amb més coneixement. Tot el contrari, la distància entre informació i coneixement cada cop és més gran. La gran quantitat de dades disperses provoquen una desorientació cada cop més extensa i estesa en el conjunt de la societat. Tenim molta informació i poc coneixement. A més tenim la informació que volen que tinguem els diferents poders (ja siguin de caràcter polític, econòmic...), en canvi de l'essencial, del més vital, molt sovint no en tenim tota la informació que caldria.

La desinformació constitueix el revers equívoc i indissociable de la SIC. Cada dia és fa més palès que tenir molta informació no implica estar més ben informat, ni tampoc tenir més coneixement. Actualment el savi, ja no és, segurament, qui té més informació sinó qui està més ben documentat, qui sap triar i buscar les dades que l'interessen i elaborar-les de manera adient per a obtenir coneixements nous, que aportin una ampliació del seu bagatge intel·lectual.

"Para crear conocimiento, el individuo utiliza sus máximas capacidades intelectivas, pero, en cambio no se impone el mismo grado de facultat para crear información. Por el contrario, sí resulta obligada una labor intelectual y habilidad extrema en la tarea de informarse o documentarse convenientemente. Esto es fabricar de la información conocimiento y del conocimiento saber."¹⁷⁷

A la vegada la ràpida comunicació d'aquestes dades provoca un sentiment de vertigen molt acusat entre la població receptora, que ja no sap què és el que se li està transmetent. A més a més, es viu en un món on hi ha molts mitjans de comunicació, però, al mateix temps i de forma paradoxal, on es comunica poc. Existeix un debilitament comunicatiu a nivell elemental, entre les persones cara a cara. Aquesta manca de comunicació serà tractada en capítols posteriors al fer referència al sentit de la noció de comunicació.

Informació, comunicació, dades... configuren aquesta nova SIC o millor dit, potser, *Societat informacional*, de la que tant es parla avui en dia. Una societat que és l'efecte immediat d'una nova època, l'era postindustrial¹⁷⁸ i que es defineix pel seu bast entramat informacional i telecomunicatiu. Una societat que s'estructura, seguint la seva pròpia

---

¹⁷⁷ N. Amat: *De la informació al saber*. Ed. Fundesco, M. 1990

¹⁷⁸ "Concepto defendido por quienes creen que los procesos de cambio social nos están llevando más allá del orden industrial. Una sociedad postindustrial es la que se basa en la producción de información más que en la de bienes materiales. De acuerdo con los que defienden este concepto, actualmente estamos experimentando una serie de cambios sociales tan profundos como los que iniciaron la era industrial hace unos doscientos años." (Giddens: *Sociología*, pàg 739)

definició, en *xarxa* –encara que aquest concepte no exhaureix tot el significat de la *Societat informacional*-. Una societat que necessita una anàlisi profunda per a comprendre totes les seves implicacions a curt i llarg termini. Serà necessari, doncs, primer de tot, clarificar alguns dels conceptes esmentats, per després realitzar una reflexió filosòfica crítica i comprensiva del que suposen i poden suposar d'ara endavant els nous paradigmes informacionals en la societat.

En el primer dels apartats d'aquesta reflexió filosòfica sobre la *SIC* s'intentarà desemmascarar el sentit ocult dels conceptes més utilitzats en aquesta nova societat, amb la intenció de tenir més clar a què ens referim quan els fem servir en l'ús quotidià o els trobem escrits en diferents articles, publicacions, llibres... Una anàlisi que ens serà útil per tenir un punt de referència a l'analitzar altres aspectes importants que van associats a la *SIC*.

En el segon apartat s'exposarà de manera reflexiva i crítica quin és l'origen i trets essencials o fonamentals de la *SIC* amb l'objectiu d'entendre millor d'on venim i on estem, per finalment copsar les interrelacions que molt sovint s'estableixen com a evidents entre Informació i Coneixement. Actualment s'està configurant una societat informacional que pretén formar, construir una societat del coneixement, serà, doncs, convenient descriure quins són els elements que poden fer possible aquest pas de la informació al coneixement.

En el tercer apartat, l'objectiu és oferir una visió general, una perspectiva filosòfica de caire hermenèutic, per saber de quin tipus de Societat estem parlant quan ens referim a la *SIC* a partir de les seves conseqüències i repercussions: es tracta d'una societat programada o tecnocràtica?; d'una societat de masses amb tendències democràtiques?; d'una societat del risc?; o d'una societat cada cop més complexa i incerta? En darrer terme, l'objectiu serà prendre consciència de cap a on ens està conduint la *SIC*. Potser, d'aquesta manera, podrem adonar-nos dels avantatges, però també del risc i dels perills que presumiblement serà necessari afrontar durant el s. XXI.

Per últim, la reflexió es dirigirà a respondre la pregunta: en quina societat vivim? fent una anàlisi de les perspectives que ofereixen tres llibres més o menys recents, per tal de proporcionar una possible definició sintètica de la societat actual. Els llibres dels quals s'extraurà la resposta a la pregunta formulada anteriorment són: *La societat trasparente* (2000 –reedició-) de G. Vattimo, *La sociedad invisible* (2004) de D. Innerarity i *El mundo digital* (1995) de N. Negroponte. Tots ells ens serviran, també, per exemplificar d'una manera més clara els valors, objectius i tendències predominants de la nova era *informacional* que tot just fa poc hem iniciat.

2.1. Clarificació conceptual: de què estem parlant?

Si volem comprendre millor la societat que ens ha tocat viure, és important saber de què estem parlant quan ens referim als elements que la constitueixen i defineixen en la seva singularitat. Com veurem en el tercer capítol, una de les funcions de la filosofia és la d'ajudar-nos a clarificar conceptes i sistematitzar-los. Per tant, és imprescindible fer una anàlisi comprensiva, no exhaustiva -per les dificultats que implica tractar de termes en constant canvi-, dels conceptes més importants i utilitzats en la societat actual.

Com hem assenyalat en la introducció del capítol, hi ha un conjunt de conceptes predominants en el llenguatge utilitzat en aquesta nova *SIC*, que ajuden a definir-la i que configuren el marc conceptual des d'on es pot albirar una possible comprensió de la realitat que presenta. Es parla molt per una banda d'*informació*, *coneixement* i *comunicació* per fer esment als continguts d'aquesta nova societat; i, per altra banda, d'*informacionalisme*, *xarxa*, *cyber*¹⁷⁹ o *info*¹⁸⁰ ... per caracteritzar-la.

Aquests són alguns dels conceptes potser més utilitzats i que caldrà deixar clar a què ens referim quan els apliquem. També, pot ser de gran ajuda entendre d'on provenen i analitzar altres conceptes que es deriven del seu ús. Els exemples més populars els trobem en els prefixos *info* i *cyber*: *infotecnologies*, *infonomia*, *infoesfera*, *infoespai*... ; *cibersocietat*, *ciberespai*, *cibercafé*, *cibercultura*, *ciberpunk*... Respecte a aquests dos prefixos se centrarà l'atenció més en el de *cyber* per haver estat el primer a utilitzar-se, encara que avui en dia pren força el prefix *info* en referència a la informatització digitalitzada.

Informació, comunicació i coneixement.

D'entre els conceptes més rellevants d'aquesta "nova era", que ens ha tocat viure inesperadament, potser cal accentuar, en primer lloc, els d'*informació*, *comunicació* i *coneixement*. Uns conceptes centrals, que constitueixen l'essència i la manera com es presenta la *SIC*. Al mateix temps, ens serviran de punt de referència quan vulguem situar la reflexió filosòfica en aquesta societat. Una reflexió que també haurà de dirigir la seva

---

¹⁷⁹ En la neoloteca del termcat al cercar el mot ciberespai trobem la següent Nota: El prefix ciber- indica relació amb les xarxes informàtiques i la realitat virtual.

¹⁸⁰ Forma prefixada que indica relació o connexió amb la informació o la informàtica i la realitat virtual. <<http://www.termcat.net/dicci/tsi2/index.html>>. El concepte info és molt semblant al de cyber, per tant són molt sovint utilitzats com a sinònims. <http://www.termcat.net/termgia/termnorm/fitxes/2/206777_36.html>.

mirada més crítica a la informació que s'està produint, a la manera com es realitza la comunicació d'aquesta informació i a com es pot generar i es genera coneixement en un sentit ampli del terme. És obvi doncs, aturar-se per fer una anàlisi comprensiva del que volen dir aquests conceptes, si volem entendre millor de quina societat estem parlant i com pot arribar a ser el segon diluvi al qual haurem de fer front probablement molt aviat, com ens indica de manera profètica i alarmista P. Lévy:

“Les telecomunicacions comporten una mena de diluvi a causa del caràcter exponencial, explosiu i caòtic del seu creixement. La quantitat bruta de dades disponibles es multiplica i s'accelera. La densitat dels lligams entre les informacions augmenta de manera vertiginosa en els bancs informàtics, els hipertextos i les xarxes. Els contactes transversals entre la gent proliferen de manera anàrquica. Per això, es produeix el desbordament caòtic de les informacions, les onades de dades, les aigües tumultuoses i els remolins de la comunicació, la cacofonia i el psitacisme eixordador dels mitjans de comunicació, la guerra de les imatges, les propagandes i les contrapropagandes, la confusió dels esperits.”¹⁸¹

Informació:

Aquest és, potser, un dels conceptes més abstractes i difícils de definir d'una manera exacta, perquè depèn de l'ús que se'n faci es pot referir a coses diferents. També és un concepte prou important perquè està íntimament lligat, com es veurà tot seguit, a les dues altres nocions, que seran tractades en aquesta anàlisi terminològica: la comunicació i el coneixement.

Tot i la multiplicitat semàntica, el seu origen etimològic ens remet al verb llatí *formo*=configurar, constituir, moldejar...; l'afegit del prefix *in-* vindria a donar el caràcter d'íntern a aquesta formació. *In-formar*, donar forma, constituir a dins, interiorment... En un principi els romans feien servir el terme *informare* per designar l'activitat gràcies a la qual es donava forma a alguna cosa; indicava el fet de dissenyar, per tant també tenia un sentit d'exterioritat. *Informatio* era utilitzat per referir-se al primer traç o esborrany d'una obra. Quan un ciutadà romà enviava informació a un altre, a través d'unes tauletes, traçava a la memòria del segon un senyal que obria un espai participatiu. En aquest sentit la informació se situaria al servei de la comunicació i del coneixement. De fet, en la mateixa arrel de la paraula hi podem trobar les connotacions d'aquest sentit en tant que es refereix a un procés que dóna forma al coneixement gràcies a l'estructuració de fragments de coneixement. De totes maneres, l'important és adonar-se de l'estreta relació que

mantenen la informació, la comunicació i el coneixement, fins al punt que a vegades es confonen. La informació és una de les condicions necessàries per a que pugui donar-se la comunicació i el coneixement, però no és suficient. La comunicació i el coneixement són alguna cosa més que simple informació, com veurem en tractar els conceptes més detalladament.

Centrem-nos ara en el concepte d'informació, si ens remetem al seu sentit, a la semàntica contextualitzada del terme en l'època actual, aleshores, la informació pot adquirir les següents accepcions:

- La informació és el conjunt de matèria, bits¹⁸², dades que es transmeten en el procés de comunicació. Les dades per si soles no constitueixen informació, només a partir de les percepcions i dels filtres conceptuals adients poden arribar a formar el que coneixem com a informació.
- Contingut d'una o més dades, tot fent abstracció de la representació concreta que adopta.¹⁸³
- Notícia o notícies que hom tracta de saber, que hom rep.¹⁸⁴
- N. Wiener, el pare de la cibernètica defineix la informació com el contingut del que és objecte d'intercanvi amb el món extern, mentre ens ajustem a ell i fem que aquest s'acomodi a nosaltres.

“El proceso de recibir y utilizar informaciones consiste en ajustarnos a las contingencias de nuestro medio y de vivir de manera efectiva dentro de él. Las necesidades y la complejidad de la vida moderna plantean a este fenómeno de intercambio de informaciones demandas más intensas que en cualquier otra época; la prensa, los museos, los laboratorios científicos, las universidades, las bibliotecas y los libros de texto han de satisfacerlas o fracasarán en sus propósitos. Vivir de manera efectiva significa poseer la información adecuada.”¹⁸⁵

---

¹⁸¹ Op. Cit. Pàg. 11

¹⁸² Unitat mínima de mesura del contingut informatiu d'un missatge transmès per un sistema informàtic o un sistema de telecomunicacions, equivalent a triar una possibilitat entre dues, 0 i 1. (Diccionari SIC Noves tecnologies i Internet. TERMCAT)

¹⁸³ Hiperenciclopèdia: <<http://www.grec.net/cgi-bin/hecc12.pgm?NDCHEC=0188839&PGMORI=A>>

¹⁸⁴ Hiperenciclopèdia: <<http://www.grec.net/cgi-bin/hecc12.pgm?NDCHEC=0188836&PGMORI=A>>

¹⁸⁵ N. Wiener: (1969) *Cibernética y sociedad* pàg.17

- Segons el *Diccionario de la Real Academia Española*: "Comunicación o adquisición de conocimientos que permiten ampliar o precisar los que se poseen sobre una materia determinada"¹⁸⁶.
- Forma més característica de la comunicació de massa. Emprat amb significats diferents i sovint com a sinònim de comunicació, el terme, en l'accepció més usual, equival al d'informació d'actualitat o periodística, i significa la difusió pública d'un fet, d'un esdeveniment o d'unes idees que tenen caràcter d'actualitat, en forma de missatge prèviament elaborat per un periodista, a través d'un mitjà tecnològic de comunicació de massa, i que és rebuda per una audiència heterogènia de receptors. Cal distingir entre informació estricta i opinió, però també en la primera poden intervenir elements ideològics o d'interessos que deformin la realitat objectiva del fet intrínsec i manipulin el missatge informatiu, la qual cosa sovint fa difícil la diferenciació entre informació i propaganda. En les societats industrials avançades la informació (rebuda diferentment segons el lloc i el moment, així com segons la ideologia i els interessos del receptor) constitueix una necessitat social. Hom en pot distingir diferents tipus (relacionats amb el contingut dels mitjans d'informació), com és ara la informació local, regional, nacional i internacional (segons l'àmbit geogràfic), o política, econòmica, laboral, esportiva, cinematogràfica, etc. L'estudi del fenomen informatiu pot ésser fet (a causa de la seva complexitat ha d'ésser fet) des d'angles tan diversos com el polític, sociològic, jurídic, econòmic, semiòtic, antropològic, etc.¹⁸⁷
- En l'àmbit més estricte de les Ciències de la Comunicació, la informació també és entesa com el conjunt de dades estructurades, que donen a conèixer algun aspecte de la realitat, i que ajuden a orientar les accions humanes, la presa de decisions. En aquest sentit té un **valor** cada cop més important, ja que ens permet reduir la incertesa i facilitar les decisions ⇒ **Era de la informació**.
- En l'àmbit econòmic: la informació és el mitjà de producció i mercaderia final del nou sistema econòmic. Seria, doncs, el nou motor de l'engranatge econòmic i social. J. Delors¹⁸⁸, que fou President de la Comissió Europea sobre el

---

¹⁸⁶ <http://buscon.rae.es/draeI/SrvltObtenerHtml?TIPO_HTML=2&LEMA=información&SUPIND=0&CAREXT=10000&NEDIC=No#información>

¹⁸⁷ Hiperenciclopèdia: <<http://www.grec.net/cgi-bin/hecc12.pgm?NDCHEC=0233211&PGMORI=A>>

¹⁸⁸ Pel desembre de 1993, Jacques Delors, va presentar el "**Llibre blanc sobre el creixement, la competitivitat i el treball**". En aquest s'establien les directrius que havien de seguir els estats membres de la Comunitat Europea. El capítol 5 d'aquest document, titulat "La societat canviant, les noves tecnologies",

desenvolupament de les noves tecnologies, l'ha definida com al petroli del segle XXI, és a dir, com a una nova font d'energia. Aquesta concepció ha estat criticada per alguns sociòlegs, perquè no es pot parlar de canvi de paradigma social sinó es produeix, al mateix temps, un canvi en l'estructura econòmica.

- En l'àmbit psicològic: és un procés humà que inclou elements científics (teòrics i pràctics) i sensorials (Debons¹⁸⁹, 1974, p.13)¹⁹⁰. La informació seria la base o estructura cap al saber.
- Informar és un acte lingüístic (*locutio*) que té una intenció que pot ser diferent segons els casos: persuadir, impressionar, quedar bé... Els recents estudis en filosofia del llenguatge posen un èmfasi especial en la intenció dels actes lingüístics, és més important el que es vol dir, la intenció del parlant, que no pas el que es diu, el significat de les paraules. Als anys 50 J. Austin ja va posar de manifest que les paraules són mitjans per a fer coses, distingint entre actes *locutius* a través dels quals s'expressen continguts, actes *ilocutius* com els de prometre o preguntar, que es fan directament amb les paraules, i actes *perlocutius* duts a terme a través de les anteriors com per exemple intimidar com a conseqüència d'haver formulat una pregunta.
- Niklas Luhmann defineix la informació com un esdeveniment que produeix una diferència. És a dir, comprèn aquest concepte com una categoria operacional. Tota diferència genera com a conseqüència una informació pel mateix fet de distingir. Quan es tracta d'operacions en sistemes socials, l'esdeveniment-diferència-informació selecciona entre els possibles estats d'un sistema, amb la qual cosa influeix selectivament sobre les estructures del sistema –i al mateix temps produeix transformacions. La capacitat per a elaborar informació depèn de la capacitat d'orientar-se dins d'aquest sistema segons distincions: un contingut d'una notícia és informació en la mesura que es desencadena aquesta

---

desenvolupa el concepte de SIC. Al text, Delors relaciona l'imparable procés de les noves tecnologies i l'organització social i econòmica.

¹⁸⁹ Anthony Debons professor Emèrit de la Universitat de Pittsburg és un dels primers teòrics en el camp de les ciències de la informació i la seva relació amb els processos cognoscitius d'aprenentatge. El seu interès se centra en l'estudi del desenvolupament cognitiu humà a través dels mitjans tecnològics.

<<http://infosci.tripod.com/paper.htm>>: Debons és un psicòleg experimental que va ajudar a desenvolupar els sistemes de control de la Força Aèria dels EUA durant els anys 1950 i primer 1960. La contribució teòrica inicial de Debons és el seu EATPUT (Esdeveniment, Adquisició, Transmissió, Processament, Utilització, i Transferència) model d'un sistema d'informació reiteratiu. El model d'EATPUT seria interessant per a qualsevol que treballés en l'anàlisi de sistemes o sistemes d'informació.

El 1986 Debons proposava que els {quan/ on/ que/ què} servien d'elements cognitius centrals de consciència humana i són per això informació, mesurant-los en unitats que anomenava Informes. També proposava que el {com/ per què} servien d'explicació i comprensió i són per això coneixement, en unitats que anomenava Knowgs. La informació serviria de suport al coneixement i el faria operacional. Seria difícil actuar sobre coneixement sense tenir la informació que dona suport.

producció de selecció entre expectatives. Així la informació genera una ulterior diferenciació. La diferència entre l'estat actual del sistema i un estat seleccionat d'entre les expectatives imposa ajustaments en la pròpia estructura del sistema: sense la seva transformació no percebria informació.¹⁹¹

La informació, doncs, és una part de la comunicació i del coneixement, n'és la seva base. Però, la informació també és quelcom més. La informació no és neutre, primer perquè és selectiva i segon perquè té una intenció, que pot ser la de comunicar, influir, conduir-nos al saber o a la confusió (desinformació). Per dir-ho d'una altra manera no tota la informació ens informa (o in-forma en el sentit de formar, de tenir significat). Les informacions que rebem ens proporcionen un nou punt de vista per a interpretar esdeveniments o objectes. Per tant, podem dir que és un material o mitjà en part necessari per a obtenir i construir el coneixement. La informació influeix en el coneixement en la mesura que hi afegeix quelcom més o el reestructura. Podem entendre, doncs la informació com un *input* o flux de missatges a partir del qual es genera el coneixement.

Ara bé, cal distingir entre informació pública, a l'abast de la gran majoria de la població i informació restringida, a l'abast només d'uns quants. Si tenim en compte aquesta distinció, podrem entendre millor la incidència que pot arribar a tenir en el coneixement global de la humanitat. Perquè no és el mateix tenir una informació general, com sol ser la *informació pública*¹⁹², que tenir una bona informació de caràcter més específic. És aleshores quan es parla d'estar ben informat o mal informat.

Un altre aspecte important i a tenir en compte quan es parla de la informació en l'actualitat és la seva digitalització, gràcies a les infotecnologies. Vivim en un món digitalitzat, com ens indica N. Negroponte en el seu llibre: *El Mundo digital*¹⁹³. La informació es transforma, d'aquesta manera, en quantitats de díbits binaris (1,0). Per tant, es pot afirmar que té una entitat en certa manera numèrica, material i quantificable. Una entitat totalment diferent d'altres èpoques on predominava la informació només oral o escrita de caràcter més personal i difícil de traduir en dades quantitatives. Per altra banda, aquesta quantificació de la informació ens ha permès poder saber quanta informació es

---

¹⁹⁰ Citat a N. Amat: *De la información al saber*, Fundesco, M, 1990 p. 25

¹⁹¹ Conceptos básicos en Luhmann:

<http://sunwc.cepade.es/~jrivera/bases_teor/episteme/epist_complex/glosar_luhmann.htm>

¹⁹² Apunts curs on-line Març 2005 "Donar i rebre informació: problemes filosòfics" a <<http://terrificabras-filosofia.info>>. J. Gifreu: *Informació i propaganda*: "Entenem per informació pública aquell tipus d'informació que tracta dels fets, afers i problemes relatius a l'esfera pública, que són posats a disposició de l'opinió pública principalment a través dels mitjans de comunicació social."

¹⁹³ N. Negroponte: *El Mundo digital*, Ediciones B, B. 2000. "Los bits han sido siempre el elemento básico de la computación digital, pero durante los últimos veinticinco años hemos ampliado enormemente nuestro vocabulario binario hasta incluir mucho más que sólo números. Hemos conseguido digitalizar cada vez más tipos de información, auditiva y visual, por ejemplo, reduciéndolos de igual manera a unos y ceros." Pàg 28-29

transmet, però no quina és la qualitat d'aquesta informació. Ja no interessa tant saber de que s'està informant sinó que hi hagi informació de la classe que sigui i no importa a quin preu. La informació s'ha convertit en un dret social i en un producte de consum. Es tracta d'una informació que crea curiositat, però no aprofundeix.

"La informació del nostre temps sempre és general i insatisfactòria. Ens invita a interessar-nos per moltes coses, però mai ens dóna la oportunitat de satisfer el nostre interès. (...) La informació forma, educa, crea preferències, desitjos, sentiments, interessos, proposa models de comportament. I la massa es deixa o no es deixa influir i formar, però, sigui com sigui, és una multitud la que respon d'una manera molt similar a la mateixa informació. Així, és cert que la informació comunica, posa en contacte móns molt distanciat i diferents. Al mateix temps, però, la informació unifica i esborra les diferències, simplifica els móns que ha posat en contacte."¹⁹⁴

Per tenir més clar com avui en dia, la informació, juntament amb el coneixement, s'ha convertit en una mercaderia de consum, podem fer esment al concepte econòmic de *Béns d'informació* que es refereix a qualsevol cosa que pugui ser digitalitzada; o sigui, codificada com un conjunt de bits: resultats d'esports, llibres, bases de dades, enquestes, pàgines webs... Amb tot, s'és conscient, seguint en l'àmbit econòmic, que la informació és cara de produir, però molt barata de reproduir, sobre tot en el context digital. La informació té uns costos fixos elevats i uns costos marginals baixos.

Els problemes més importants, respecte a la informació actual són, per una banda, el *soroll*, que distorsiona la transmissió de les dades i, per altre, la gran quantitat de dades, que provoca una saturació en la seva recepció, també anomenada: *infoxicació* (actualment també es parla de *web-lag* per referir-se a l'excés d'informació a Internet). El soroll en el procés de transmissió d'informació provoca els efectes contraris als que es pretenia, doncs, en comptes d'informació, el que s'obté és desinformació, confusió i incertesa, perquè les dades arriben distorsionades al seu receptor. L'entropia afecta de manera important a les dades segons el mitjà en que siguin transmeses. De fet, C.E. Shannon ja va utilitzar el concepte d'entropia per referir-se a la quantitat d'informació, però avui en dia l'entropia també afecta a la seva qualitat. Raó per la qual s'està anunciant una època de la desinformació com a resultat de la gran quantitat d'informació que s'està generant.

No es gens estrany, doncs, que les preguntes que més s'estan plantejant actualment són si la *SIC* és una societat informada o més aviat desinformada i si hi ha

---

¹⁹⁴ V. Camps: "¿Una societat incomunicada? Informació i Comunicació." pp.16-17 Article que forma part de les II Converses a la Pedrera: DD.AA *¿Una societat incomunicada? Informació i Comunicació*. Generalitat de Catalunya, Monografies i Documents 7, 1993, B.

d'haver un criteri ètic per a la bona informació, que seria aquella que connectés amb els interessos reals de la societat. Respecte a aquesta última el que es qüestiona és si no hi hauria d'haver un criteri ètic en la base de no tota informació, sinó de la més rellevant, que sensibilitzés i fos capaç de crear actituds, de formar persones, que tingués en definitiva una finalitat educadora i estigués al servei de l'interès comú. En referència a la primera de les qüestions intentarem dilucidar l'entrellat més endavant en l'anàlisi més concreta sobre la SIC.

Per últim, assenyalar la interrelació que es produeix entre informació i poder. Tenir informació o estar ben informat pot proporcionar un cert poder sobre els que no disposen de la informació necessària, perquè permet prendre millors decisions. Aquest és un dels altres perills o avantatges, depèn des d'on es miri, de la informació: el poder que proporciona, sobretot a l'hora de decidir. Tot i això, l'important és l'ús que es faci, tant de la informació com del poder. Tot poder implica una informació prèvia, però no tota informació ajuda a obtenir més poder. Qui té informació pot influir sobre els altres i manipular les seves decisions, per tant té poder sobre els que estan desinformatos. Però, això no vol dir que a més informació, s'obtingui com a resultat més poder (mite de la quantitat d'informació). El que importa, però, és la qualitat de la informació, com ja s'ha assenyalat anteriorment, i la forma com aquesta s'avalua, s'ordena, es prioritza...

"Atès que una informació nova ens pot obrir noves possibilitats, tendim a creure que, si hi ha més informació, hi ha més poder, almenys més poder potencial. (Heus aquí el mite de la quantitat d'informació.) No hem d'oblidar, però, dues coses: que el poder potencial només té sentit si es pot convertir en poder real; i que el poder real prové de la cooperació amb els altres. És a dir que la informació prèvia a la cooperació no dóna poder directament, sinó només de manera indirecta. Perquè la informació doni poder, ja s'ha de tenir també el poder d'usar-la."¹⁹⁵

Comunicació:

"La comunicació és definida com l'acció i procés de transmetre un missatge, establint una relació i una interacció socials. La font, o punt d'origen, pot ésser de natura individual o col·lectiva, i en aquest cas es produeix en un pla d'organització i en nom d'aquesta, tot i que hom l'exterioritzi mitjançant una acció humana individual. El missatge, que conté l'objecte de la comunicació, i a través del qual hom cerca la consecució d'una finalitat concreta, es compon de signes o símbols. La comunicació es materialitza en el missatge servint-se, ordinàriament, de mitjans de comunicació

---

¹⁹⁵ Josep-Maria Terricabras. *La comunicació. Tòpics i mites de filosofia social*. Barcelona: Proa, 1996. p. 114-121

auditius, visuals (siguin escrits o no) o tàctils i, en general, per qualsevol forma, senyal o mitjà susceptible d'ésser interpretat. La manera com el missatge és concebut, exterioritzat, transmès, rebut i interpretat en determina sovint l'efectivitat; així mateix, tot i que es pot dir que és una unitat inseparable, cal distingir sempre que hom pugui entre el seu fons i la seva forma, car ambdós hi tenen un paper essencial. Perquè la comunicació sigui efectiva cal que l'actitud del destinatari sigui sociològicament, ideològicament i psicològicament receptiva, car altrament és difícil que es produeixi la seva aprehensió, la interpretació i la posterior acceptació o refús. La comunicació té un paper important en l'exercici de les diverses branques de la sociologia, per exemple, el que representa en funció de les classes socials, en relació amb l'exercici del poder polític i amb l'origen i desenvolupament de les ideologies, o respecte a l'educació i a la formació permanent dels ciutadans, a llur progrés cultural, llur oci, llurs opcions religioses o existencials, etc. Filosòficament el problema de la comunicació o, dit d'una altra manera, del coneixement d'altri ha estat sempre objecte de reflexió. Plató i Sèneca parlen de l'amistat com de l'element més pur de la relació interpersonal. Kant s'ha referit al respecte, i Max Scheler, a la simpatia. Jaspers diu que la comunicació es manifesta com a consciència individual (que coincideix amb el fet d'ésser membre d'una comunitat), com a oposició d'un jo a un altre, com a aspiració a una transcendència objectiva. Martin Buber n'ha parlat en estudiar el diàleg, i ha dit que es dóna en la relació entre el tu i el jo, i que el diàleg és autèntic quan la comunicació cristal·litza en una relació viva entre persones com a tals.¹⁹⁶

Les arrels del concepte de comunicació provenen d'un altre mot: comunió o unió en comú. Comunicar és posar quelcom en comú. *Communicare* –de *communis*– en llatí significava compartir, fer partícip l'altre, interactuar amb ell. Comunicar, doncs, implica una unió entre dos individus, un que emet un missatge –emissor– i un que el rep –receptor–. Des de la perspectiva lingüística la comunicació és la transmissió d'informació, mitjançant missatges, d'un emissor a un receptor. En el procés comunicatiu intervenen, doncs, segons la interpretació lingüística, diferents elements entre els quals es poden destacar: un emissor (font de la informació o del missatge que es transmet); un codi (que l'emissor ha de codificar i el receptor descodificar); un canal (medi o suport físic); un context o referent (situació en què es dóna la comunicació); un receptor (destinatari del missatge); i per últim, un element essencial que consisteix en el contacte entre l'emissor o receptor que s'anomena retroalimentació o *feedback*. Ara bé, aquest últim no sempre és indispensable perquè molt sovint es comunica sense que hi hagi una resposta. Un exemple serien els diversos mitjans de comunicació on es transmeten informacions, sense que es produeixi cap intercanvi entre la font emisora de la notícia (per exemple el locutor de ràdio o

---

¹⁹⁶ <<http://www.grec.net/cgi-bin/hecccl2.pgm?NDCHEC=0170511&PGMORI=A>>

televisió) i el que la rep (l'espectador o usuari). Tanmateix, se segueix parlant de comunicació a través dels *mass media*, encara que s'ha d'entendre des d'uns altres paràmetres com veurem més endavant.

Es pot parlar de diferents tipus de comunicació: animal, humana, natural, interpersonal, artificial i de masses. S'ha de destacar la importància de dues darreres, perquè són font de grans controvèrsies en la societat actual. Respecte a la comunicació artificial s'està qüestionant la capacitat de les màquines informàtiques, els ordinadors o la IA (Intel·ligència Artificial) per transmetre a part d'informació als seus usuaris, també, coneixement. Els ordinadors poden oferir-nos molta informació perquè tenen una capacitat d'emmagatzematge molt gran, gairebé infinit gràcies a Internet, però una altra cosa és que aquesta informació estigui elaborada, classificada i ben organitzada per tal de poder proporcionar coneixement i es pugui comunicar de manera adient.

"El concepte de comunicació apuntat implica el d'informació, una font emissora transmet dades –retenibles per una memòria- a una estació receptora. No necessàriament allò transmès constitueix coneixements; sovint es tracta de senyals. Hi ha informacions nues de significació, el valor de les quals és sols estadístic; altres informacions, en canvi, posseeixen contingut semàntic."¹⁹⁷

Un altre aspecte diferent és el de la comunicació de masses que fa referència al missatge tramès a través de diaris, ràdio, TV, cinema i també hi podríem afegir Internet, a masses d'individus dispersos en múltiples espais de gran abast allunyats del punt d'emissió del missatge. La comunicació de masses i els anomenats *mass media* són objecte d'estudi d'especial interès per les ciències socials, tant pels continguts emesos, com pel seu impacte i manipulació. Aquesta última és objecte d'especial atenció darrerament, perquè les notícies, informacions de fets, que s'esdevenen arreu del món, cada cop més provenen de llocs distants i és fa difícil comprovar la seva veracitat.

Tenint en compte la comunicació a través de les noves tecnologies digitals i en especial a través d'Internet, com explica C. Hine en el seu llibre *Etnografia virtual*¹⁹⁸, els primers estudis sobre comunicació mediada per ordinador (CMC: Computer Mediated Communications) van considerar que Internet empobria la comunicació, perquè es veien limitades les capacitats d'expressió, provocant com a conseqüència la generació d'agressions i malentesos. Més endavant, però van poder constatar que també

---

¹⁹⁷ O. Fullat: "La comunicació impossible" pàg. 23. Article que forma part de les II Converses a la Pedrera: DD.AA *¿Una societat incomunicada? Informació i Comunicació*. Generalitat de Catalunya, Monografies i Documents 7, 1993, B.

¹⁹⁸ Christie Hine (2005): *Etnografia virtual*, Ed. UOC B.

proporcionava noves formes d'interacció molt riques i variades, així com l'espai idoni per a la creació de comunitats. Per tant, Internet ofereix unes noves vies de comunicació que en cap cas han de ser ignorades, sinó que s'han de tenir molt en compte al fer un estudi de les interaccions humanes.

Amb els avenços de les noves tecnologies de la informació i de la comunicació, es plantegen, en l'àmbit comunicatiu, un conjunt de reptes que tenen a veure amb les seves implicacions ètiques a nivell de responsabilitat legal; responsabilitat moral i consciència moral. La comunicació, en tant que difusió d'informació, pot provocar malentesos, afectar a la privacitat dels individus i malestar a la població en general. Per totes aquestes raons i d'altres no esmentades, cada vegada es fa més necessària una autoregulació de la comunicació pel que fa referència a:

- Codis deontològics professionals sobre la comunicació, en el sentit de què és el que s'ha de comunicar i què no.
- Estatuts de redacció respecte a com s'ha de comunicar.
- Recomanacions del que s'ha de comunicar i del perquè s'ha de comunicar una notícia.
- Autocontrol de publicitat sobre quines dades es poden fer públiques.
- Codis ètics: La recent *Associació de comerç electrònic* exigeix la necessitat d'un conjunt de normes de comunicació per a facilitar la interacció entre emissor i receptor i evitar els possibles malentesos.
- Manual d'estil sobre el tractament de les minories ètniques en els mitjans de comunicació.

Malgrat les qüestions que es plantegen avui en dia entorn a la comunicació, ja sigui artificial, a través dels mitjans digitals, com de masses, a través de la premsa o les notícies de la televisió, el que no podem deixar d'evidenciar és que la comunicació ha estat companya de viatge de l'ésser humà des dels seus inicis i segurament no seriem com som sense ella. Ara bé, es podria argumentar que els animals també es comuniquen, què té d'especial la comunicació humana? La diferencia es troba en la manera com ens comuniquem, en com transmetem els missatges, en els símbols utilitzats... E. Casirer va

proposar la idea que som "éssers simbòlics", perquè creem símbols a diferència dels animals.

"L'home [...] ja no viu solament en un pur univers físic, sinó en un univers simbòlic. El llenguatge, el mite, l'art i la religió constitueixen parts d'aquest univers, formen els diversos fils que teixeixen la xarxa simbòlica. L'ordit complicat de l'experiència humana. L'ésser humà ja no pot enfrontar-se a la realitat d'una manera immediata; no la pot veure, com si diguéssim, cara a cara [...]. La *raó* és un terme vertaderament inadequat per abastar les formes de vida cultural humana en tota la seva riquesa i diversitat, però totes aquestes formes són formes simbòliques. Per tant, en lloc de definir l'home com una animal racional, el definirem com un animal simbòlic."¹⁹⁹

Per tant, podem dir que la comunicació humana és una comunicació simbòlica i que dels símbols més utilitzats s'ha de destacar el llenguatge. Amb tot, s'ha de tenir en compte que el llenguatge natural no està exempt d'equívocs i paranys, com a conseqüència a vegades més que ajudar a la comunicació el que provoca és incomunicació. En canvi el llenguatge artificial, ja sigui de tipus formal com el creat per la lògica o les ciències o el compostat per dígit binari dels ordinadors és més segur, encara que menys utilitzat en el processos de comunicació estàndards, precisament per la seva manca de flexibilitat.

Com a punt final, només dir que es pot establir una relació entre la informació i la comunicació força tangible, encara que aquesta relació no impliqui que sense un dels elements no es pugui donar l'altre. No sempre la informació produeix comunicació de manera efectiva ni la comunicació informació significativa. El mateix succeirà amb el coneixement, el tercer element a analitzar.

"La comunicació és el paradigma de la nostra cultura perquè la necessitem per sobreviure. La qüestió és quin ús en fem: si la sabem utilitzar com un factor de progrés o si, en canvi, ens utilitza a nosaltres com si fóssim peces d'un joc que no controlem."²⁰⁰

Coneixement:

El *coneixement* és un dels conceptes que darrerament estan essent més utilitzats en aquesta nova societat on predomina la informació. De fet, la informació influeix en el coneixement en la mesura que hi afegeix quelcom i el reestructura. Per altra banda, si ens

---

¹⁹⁹ Cassirer, E. (1945): *Antropologia filosòfica: introducció a una filosofia de la cultura*. Mèxic D.F., FCE. Pàg. 47-49

fixem en l'etimologia del concepte, la paraula *coneixement* prové del llatí *cognoscere* que té els seus orígens en el mot grec: *gnosi*=saber o tècnica de comprovació. En un principi es referia al saber, però a un tipus de saber tècnic, en el sentit d'especialitzat. Val a dir que, si prenem el terme en un sentit més estricte, el coneixement es defineix com un procés humà i dinàmic que consisteix en una creença vertadera justificada²⁰¹. Cal destacar, doncs, que es tracta d'una acció humana dinàmica, en tant que els coneixements es generen activament tot creant una interacció entre individus, grups, organitzacions i societats. L'acte mateix de conèixer és la suma de tres elements que intervenen en el seu procés: les dades, les informacions i els coneixements ja adquirits. A tots aquests elements s'han de sumar les creences o prejudicis personals de cadascú. D'aquesta forma, el coneixement vindria a ser la creença vertaderament justificada de les dades convertides en informació.

Tanmateix, el coneixement és un concepte prou complex, com tots els que s'han tractat anteriorment, que pot provocar serioses confusions. A vegades ens pensem que tenim coneixement quan realment no és així, confonem coneixement amb saber i no és exactament el mateix. Per altra banda, s'acostuma a identificar la informació amb el coneixement, perquè com hem vist al tractar el concepte d'informació, aquesta és necessària per a que es pugui donar coneixement. Però, no tota informació proporciona coneixement, ni conèixer alguna cosa implica saber com és en realitat, ni tampoc el coneixement sempre necessita informació.

"Darrere el repte de la globalitat i de la complexitat se n'amaga un altre: el de l'expansió incontrolada del saber. El creixement ininterromput del coneixement basteix una gegantina torre de Babel que retruny de llenguatges discordants. La torre ens domina perquè no podem dominar els nostres sabers. Deia T.S. Eliot: "On és el coneixement que perdem en la informació?" El coneixement només és coneixement en tant que organització, relació i contextualització d'informacions. Les informacions constitueixen parcel·les de saber disperses. Arreu, tant a les ciències com als mitjans de comunicació, les informacions ens colguen. Per restringida que sigui la matèria, l'especialista ni tan sols pot arribar a tenir coneixement de tota la informació dedicada a la seva àrea. Cada cop més la proliferació gegantina de coneixements s'escapa al control humà.

A més, ja ho hem dit abans, els coneixements aïllats només serveixen per a les aplicacions tècniques. No arriben a conjugar-se per nodrir un pensament que pugui considerar la situació humana en l'àmbit de la vida, damunt de la terra, en el món, i que

---

²⁰⁰ V. Camps: "¿Una societat incomunicada? Informació i Comunicació." Pàg. 20 Article que forma part de les II Converses a la Pedrera: DD.AA *¿Una societat incomunicada? Informació i Comunicació*. Generalitat de Catalunya, Monografies i Documents 7, 1993, B.

²⁰¹ J.Ll. Blasco i T. Grimaltos: *Teoria del coneixement* Ed. UV València 1997, pàgs. 63-64

pugui enfrontar els grans reptes del nostre temps. No aconseguim integrar els nostres coneixements per tal de menar la pròpia vida. D'aquí ve el sentit de la segona part de la frase d'Eliot: "On és la saviesa que perdem en el coneixement?"²⁰²

Per tant, es pot tenir molta informació sense tenir coneixement o ser-ne conscient del coneixement que es té; es pot tenir coneixement i no saber, i per últim es poden obtenir coneixements de manera intuïtiva, encara que potser en el fons aquest coneixement s'obtingui d'informacions prèvies. Molts han estat els filòsofs que han remarcat la importància de la intuïció en el coneixement: R. Descartes, H. Bergson... Per R. Descartes la intuïció era una part important del procés de coneixement, juntament amb la deducció racional. H. Bergson dóna molta importància a la intuïció filosòfica per al plantejament i resolució de problemes filosòfics. També, s'ha de considerar el fet que hi ha un coneixement no manifest (no traduïble a informació) com és el que es concreta en les diferents habilitats i capacitats específiques dels investigadors o en l'ús de certes metodologies.

El concepte de *coneixement* també es pot entendre de maneres diferents, com a conèixer en general –saber com o *know-how*, coneixement actiu que s'aprèn a través de l'experiència pràctica o l'estudi dels fets-; o bé, com a conèixer en particular –saber què o *know-what*, coneixement passiu sobre els fets-. El primer sentit correspondria al que anomenem saber, que inclouria també el coneixement científic –saber per què o *know-why*- que tracta sobre les lleis de desenvolupament de la natura, la ment humana i la societat. En canvi el segon sentit correspondria al que anomenem pròpiament coneixement.

Tot i que *coneixement* i *saber* normalment s'identifiquen, el saber és més que el coneixement. El *coneixement* és més concret i immediat. Hi intervenen elements neurofisiològics. És passiu, perquè no calen intermediaris (llibres, teories...) per assolir-lo. En canvi el *saber* és el conjunt de coneixements més o menys sistematitzats que ens permet donar un sentit a tot el que ens envolta. Es tracta d'un coneixement actiu, indirecte i mediat. Per exemple: es pot *saber* que hi ha tal cosa en un lloc determinat, i a més a més, per què hi és i quines són les seves propietats. El saber normalment s'entén d'una manera més amplia i general, a diferència del conèixer que és més concret. Es tracta d'un saber com funcionen les coses, com s'han de fer servir, com s'expliquen... No és d'estranyar que avui dia s'identifiqui el saber amb la ciència, perquè comparteix totes les seves característiques.

---

²⁰² Edgar Morin: *Tenir el cap clar. Per organitzar els coneixements i aprendre a viure*. Ed. La campana B. 2001, pàgs. 17-18

En un sentit més general el *coneixement* es pot definir com: aprehensió (captació mental) d'un objecte per part d'un subjecte. En el coneixement hi ha sempre una part subjectiva del propi subjecte cognoscent i una d'objectiva a la que pertany el conjunt d'informacions conegudes o apreheses pel subjecte. Per tant, si ens referim a la *SIC* com a una *societat del coneixement*, estem suposant que hi ha unes dades que són cognoscibles i apreheses pels subjectes, però que també aquests mateixos subjectes intervenen en la seva recepció i poden modificar-les. Com ens diu E. Morin:

"Qualsevol coneixement constitueix alhora una traducció i una reconstrucció, a partir de senyals, signes, símbols, en forma de representacions, idees, teories, discursos."²⁰³

És important, doncs, no confondre de bon principi informació amb coneixement. El coneixement no és el simple resultat de rebre informació, sinó que és una activitat de reconstrucció de la informació rebuda. Aleshores, quan ens referim a la *SIC* s'ha de tenir en compte que el coneixement pot transformar irremissiblement la informació, al mateix temps que la informació transforma el nostre coneixement de la realitat. El coneixement es pot entendre com informació potencial i la informació com a coneixement en acció. Aleshores, el mapa mental (coneixement) del territori que construïm amb les informacions rebudes pot esdevenir problemàtic, perquè sempre hi ha el perill o error de confondre el mapa o interpretació de la realitat amb el territori, és a dir, la realitat autèntica.

A més, s'ha de tenir present, com així ho assenyala R. Capurro²⁰⁴, que només es pot parlar d'un coneixement informatiu en relació a un pressupòsit conegut i compartit amb altres, per a que la informació pugui tenir el caràcter de novetat i rellevància necessària per a un grup o individu i d'aquesta manera convertir-se en coneixement. És a dir, tant en la informació com en el coneixement intervenen interessos *a priori* que configuren el model o paradigma cognoscitiu i informacional resultant. El resultat és que es té coneixement del que es vol i es pot tenir coneixement, perquè ja es tenen unes informacions i coneixements previs, sense els quals no seria possible entendre noves dades ni compartir-les.

Un altre aspecte a considerar és el fet que avui en dia, tant la informació com el coneixement s'han convertit en mercaderies, en objectes valuosos en les transaccions econòmiques. El valor de canvi, ja no són els diners, sinó la informació i el coneixement, perquè aquestes són les eines que permeten adquirir riquesa pel poder que proporcionen.

---

²⁰³ Op. Cit. Pàg. 26

²⁰⁴ Epistemología y ciencia de la información (2003): <<http://www.capurro.de/enancib.htm>>

Quan més coneixement es posseeix, més poder s'obté per generar nous coneixements, i així successivament. Aquesta és la novetat de l'anomenada tercera revolució industrial de les tecnologies digitals, que no es fonamenta en nous coneixements i informacions, sinó que la veritable novetat és la utilització del coneixement per a generar aparells que incideixin directament en la generació de coneixement i en la substitució d'habilitats mentals. Com assenyala Castells en el seu llibre *La Societat xarxa*:

"Així, els ordinadors, els sistemes de comunicació i la descodificació i programació genètica són amplificadors i prolongacions de la ment humana. El que pensem i com ho pensem queda expressat en béns, serveis, producció material i intel·lectual, ja sigui aliment, refugi, sistemes de transport i comunicacions, ordinadors, míssils, salut, educació o imatges."²⁰⁵

Quadre comparatiu: Informació-Comunicació-Coneixement

Es pot establir una mena de quadre comparatiu entre els tres conceptes analitzats per entendre millor les seves semblances i diferències segons el seu caràcter més purament ontològic, en referència a la seva dependència o independència existencial, o segons els elements que intervenen en el procés i els resultats obtinguts. D'aquesta manera podem observar com la informació, tot i mantenir un caràcter independent, ontològicament parlant, només ens proporciona dades, bits... molt sovint desordenades i que hauran de ser sistematitzades i ordenades en el procés de coneixement per a que tinguin un estatus significatiu important.

Per altra banda la comunicació fa de punt d'enllaç entre la informació i el coneixement, és a dir, sense la comunicació no podríem rebre les dades informatives que constituïran la font del nostre coneixement. Per tant l'important en darrer terme és la manera com es transmeten les dades per a obtenir un coneixement rellevant un cop sistematitzades i organitzades.

---

²⁰⁵ Castells (2002): *L'era de la informació*. (Vol. I) *La societat xarxa*. Barcelona, UOC. Pàg. 64

Trets a comparar	Informació	Comunicació	Coneixement
Caràcter ontològic	Existència independent, no necessita de cap subjecte per a existir	Necessita d'un subjecte que transmeti la informació.	Necessita d'un objecte i un subjecte amb suficients habilitats d'aprehensió, assimilació i comprensió.
Elements que intervenen en el procés.	Dades, bits,...	Emissor - receptor	Objecte - subjecte
Resultats obtinguts	Quantitat de dades molt sovint desordenades	Obtenció d'informació que en alguns casos pot proporcionar coneixement addicional	Reconstrucció i elaboració sistemàtica i ordenada de les dades obtingudes en el procés de comunicació gràcies a les diferents facultats intel·lectuals.

Informacionalisme, xarxa, cyber.

Uns altres tres conceptes són els que ajuden a definir la societat actual: *informacionalisme*, en tant que la informació està en la base del sistema econòmic i de la societat que s'està construint i per la forma com s'emmagatzema i transmet aquesta informació a través de les infotecnologies; *xarxa*, perquè és l'organització horitzontal reticular adoptada per les noves tecnologies informacionals i les relacions socials, afectant com a conseqüència a tots els àmbits en general; i, per últim, *cyber* perquè fa referència a l'espai generat per les relacions que s'estableixen mitjançant els ordinadors interconnectats i que formen una nova entitat situada en un entorn virtual o tercer entorn, seguint la terminologia de J. Echevarría.

Informacionalisme:

L'informacionalisme és el concepte que serveix per categoritzar el contingut i el model o paradigma de la nova societat xarxa, dominada per la informació, el coneixement i la seva aplicació a través de la tecnologia informatitzada. Es refereix, doncs, tant a la informació que es transmet a través dels diferents mitjans de comunicació, com a les

noves tecnologies de la informació, la comunicació i el coneixement, que tenen com a característiques principals ser digitals i globals, fent així possible la comunicació de la pròpia informació a través de nous mitjans tecnològics basats en transistors i xips de silici. Així com a l'època industrial es parlava d'*industrialisme* a la nostra època o era de la informació li correspon el terme d'*informacionalisme*, en tant que paradigma tecnològic que té com a fonament principal l'augment de la capacitat humana per al processament de la informació i l'impacte que té aquest processament en la generació i aplicació del coneixement.

"L'informacionalisme és el paradigma tecnològic sobre el qual s'està formant l'estructura social que caracteritza el nostre món, la societat xarxa, tot i que el procés d'integració de les societats i persones de tot el món en el si d'aquesta societat xarxa, estesa globalment, és molt desigual. Comprendre que hi ha entorns institucionals que propicien la innovació i el canvi tecnològic, mentre que altres no, és essencial per identificar les fonts de riquesa, el poder i el benestar del nostre món. La innovació, tan cultural com tecnològica, és l'origen del desenvolupament informacional, i la innovació depèn principalment de l'existència en el marc d'una societat lliure d'universitats centres de recerca lliures i d'alta qualitat. En la llibertat de l'informacionalisme la ciència i el poder estan interrelacionats dins un cercle virtuós." ²⁰⁶

L'informacionalisme es tracta d'un concepte recent que no es pot entendre deslligat de la tecnologia, i que indirectament afecta a la ciència, la política, l'economia i la cultura actuals. En primer terme, la tecnologia informacional és la base de la ciència contemporània, perquè sense les dades que proporciona la primera, difícilment tindríem la ciència que tenim. En segon terme, la política també es veu afectada pel paradigma informacional, perquè el flux d'informació transforma el poder dels Estats, fins al punt que aquests han de buscar estratègies per mantenir-lo. En tercer lloc, pel que fa referència a l'economia el lligam encara és molt més evident, perquè també és una economia de tipus informacional per la seva dependència a la informació. I per últim, l'informacionalisme també afecta la cultura, entesa com a base social que estableix vincles entre els individus de la societat i que marca les normes i conductes de relació entre ells, no pot ignorar els canvis que provoca la nova situació informacional de la societat.

Resumint: el que caracteritza l'*informacionalisme* no és el paper central del coneixement i la informació en la generació de riquesa, poder i significat, sinó la forma

---

²⁰⁶ Manuel Castells: "La Interacció entre les tecnologies de la informació i la comunicació i la societat xarxa: un procés de canvi històric". *CONEIXEMENT I SOCIETAT* (Revista d'Universitats, Recerca i SIC. Ir quadrimestre 2003.)

com es processa la tecnologia sobre la generació i aplicació del coneixement, de la informació i la comunicació de símbols.

L'informacionalisme és un dels conceptes, no l'únic, que serveix per descriure la manera com s'està configurant la SIC en base a la informació digitalitzada, gràcies a l'impuls de les NstIC. Es presenta com el nou paradigma social, un model que està influït de manera decisiva en l'organització de la societat i que està provocant transformacions a tots els nivells. L'informacionalisme provoca l'aparició d'una nova forma d'estructura social basada en xarxes d'informació, un concepte que serà analitzat tot seguit.

"El informacionalismo es un paradigma tecnológico; se refiere a la tecnología, no a la organización social ni a las instituciones. El informacionalismo ofrece la base para cierto tipo de estructura social, a la que denomino sociedad red. Sin el informacionalismo, la sociedad red no podría existir, si bien esta nueva estructura social no es producida por el informacionalismo sino por un proceso más amplio de evolución social."²⁰⁷

Xarxa:

El mot xarxa va molt sovint associat a una estructura on totes les parts estan interconnectades. La imatge natural d'una estructura en xarxa seria la d'una teranyina. L'origen de la xarxa tecnològica, que ha donat lloc a Internet i que, posteriorment, s'ha estès a la societat i a l'economia, prové de la necessitat de trobar un sistema de comunicació entre diferents nodes prou resistent per a seguir funcionant davant d'un possible atac a algun dels seus punts de connexió. Paul Baran (1959) va ser el primer a descobrir que el millor sistema de control de les comunicacions era el sistema de distribució en xarxa. La xarxa, doncs, consisteix en un sistema distributiu on cadascun dels seus components interactua amb els altres restants.

El concepte de xarxa s'aplica tant per referir-se a l'estructura de connexió entre diferents ordinadors –Internet és el nom que s'ha donat a aquest model-, com a l'estructura social resultant de l'aplicació de les noves tecnologies a la societat. De fet si fem servir el sentit general del concepte, una xarxa és un conjunt de nodes interconnectats i els diferents nodes són el punt on la corba s'intersecciona. En resum una xarxa és un

---

²⁰⁷ Conferència de M. Castells: *La sociedad red. Un marco analítico*, pàg. 124, publicada a: M. Castells, A. Giddens, A. Touraine: *Teorías para una nueva sociedad*, Ed. Fundación Marcelo Botín, M. 2002

sistema interconnectat que no té cap centre. Com es controlen, organitzen? A través de la interacció dels seus nodes, com ens explica M. Castells:

“Las redes distribuyen el funcionamiento y comparten la toma de decisiones a lo largo de los nodos de la red de acuerdo con un patrón interactivo”²⁰⁸

Les noves tecnologies han propiciat el naixement d'aquesta nova estructura en xarxa, gràcies a Internet. El que es coneix com a Xarxa de xarxes o Internet²⁰⁹ – **International network**- té els seus inicis a finals dels anys 60 amb ARPANET: xarxa d'intercanvi d'informació científica.

“L'eclosió d'Internet s'ha donat a la dècada dels 90, però la seva història arrenca als anys 60 en plena guerra freda. El Departament de Defensa dels Estats Units va crear una xarxa de comunicacions que interconnectava els punts neuràlgics de la seva estratègia militar. L'objectiu principal d'aquest sistema era, en el cas del temut atac soviètic, poder mantenir les comunicacions i, sobretot, que l'estructura de defensa no trontollés si l'enemic aconseguia destruir algun dels punts de la xarxa de defensa. En aquest darrer element hi ha un dels aspectes que han resultat claus en el creixement i popularització de l'actual Internet i que fa que sigui indestructible.”²¹⁰

Internet és una gran xarxa oberta que facilita la democràcia, perquè pot ser utilitzada per tota mena de ciutadans (marginals, pensament alternatiu, bandes terroristes, moviments antisocials) i institucions (organismes polítics, universitats...). Tanmateix la xarxa també ha esdevingut un perill, perquè la flexibilitat del seu funcionament i el trencament de fronteres ha provocat la impotència dels diferents Estats que pretenen controlar-la.

Les xarxes funcionen seguint una lògica binària: inclusió/exclusió (1/0). Són autòmats, els manquen valors, tot depèn dels seus objectius i de les seves habilitats de comunicació. Les xarxes poden connectar-se amb altres xarxes alimentades per les NTIC. La xarxa és la unitat, no el node per si sol.

---

²⁰⁸ Op.cit. pàg. 132

²⁰⁹ La xarxa de xarxes o conjunt d'ordinadors de diferents arquitectures i diferents sistemes operatius interconnectats a nivell mundial connectades i que utilitza la tècnica de commutació de paquets TCP (Transmission Control Protocol) i el protocol de comunicació IP (Internet Protocol). Gràcies a Internet es pot accedir a serveis com la transferència de fitxers, accés remot, correu electrònic i notícies, entre d'altres.

<http://si.uab.es/si/formacio_documentacio/in_m_z.htm>

²¹⁰ Per desenvolupar aquest projecte l'Agència de Projectes d'Investigació ARPA va crear el 1969 la xarxa ARPANET instal·lant un ordinador a la Universitat de Califòrnia per transmetre informació als centres de computació de tres altres universitats.

<<http://www.xarxacentifica.com/doc/doc200111060001.html>>

“En una estructura social, los actores y las instituciones sociales programan las redes. Pero una vez programadas, las redes de información, alimentadas por la tecnología de la información, imponen su lógica estructural a sus componentes humanos. Hasta que su programa se cambia: normalmente con un elevado coste social y económico.”²¹¹

La societat actual també s’organitza en Xarxa. Avui en dia són moltes les associacions, comunitats, empreses que han adoptat aquest model de la Xarxa per al seu funcionament. Un model que, a diferència d’altres formes estructurals com per exemple l’estructura piramidal jeràrquica on hi ha una gradació en la interacció, estableix relacions d’igualtat de tipus horitzontal entre els diferents punts que la formen, és a dir, no hi ha una jerarquia de domini, control i poder, ans més aviat el contrari, a priori tots els punts tenen el mateix grau de domini i control sobre el conjunt del sistema. Com indica F. Fukuyama a *La gran ruptura*²¹², la dificultat consisteix en el seu propi control i coordinació, en tant que és una organització que neix de manera tot sovint espontània i que es recolza en valors informals que van més enllà de les regles establertes socialment.

“Una red es un grupo de agentes individuales que comparten normas o valores informales que van más allá de los necesarios para las transacciones corrientes de mercado”²¹³

Al mateix temps, gràcies a aquesta possibilitat d’obertura i flexibilitat, l’estructura de la xarxa s’ha aplicat a l’organització social i econòmica d’una forma ràpida i sorprenent. La societat en el seu conjunt ha començat a fer servir l’estructura en xarxa per millorar les interrelacions entre els individus, grups, comunitats i associacions. Les empreses han substituït la seva organització jeràrquica per l’organització en xarxa. Una substitució que ha permès una millor comunicació entre els seus components.

La xarxa, en el sentit d’estructura organitzativa de la societat, té avantatges i també perills o inconvenients, entre els avantatges més significatius està el de la seva transparència²¹⁴, no exempta d’inconvenients en tant que pot afectar la intimitat dels individus. Una altra de les seves aportacions és la de permetre que la informació no tingui fronteres físiques, encara que com a contrapartida pugui ser molt més manipulada per la impossibilitat de contrastar el rigor de les dades, perquè molt sovint no se sap d’on provenen i per la dificultat de controlar el flux d’informació que es genera.

---

²¹¹ Op. Cit. Pàg 133

²¹² F. Fukuyama (2000): *La gran ruptura*. Barcelona, Ediciones B

²¹³ Op.cit: pàg. 256

²¹⁴ En referència a la transparència es pot consultar el web: <<http://www.transparencia.es.org>> on es pot consultar l’observatori sobre la corrupció al món i articles sobre el tema

Les Xarxes són les estructures més eficients, segons M. Castells, perquè són flexibles, poden ser reconfigurades segons les necessitats i canvis de l'entorn; són graduables o escalables en el seu tamany que pot augmentar o disminuir a conveniència; i tenen un alt grau de supervivència, és a dir, és molt difícil destruir-les, perquè no tenen centre i estan en tots els nodes –només es poden destruir eliminant la seva infraestructura de connexions. Si ens referim a la Xarxa de xarxes o Internet els perills o inconvenients superen als avantatges que pot proporcionar:

Avantatges:

- Comunicació sense fronteres: globalització de la informació. Gràcies a la Xarxa la informació es pot comunicar a grans distàncies i de manera immediata.
- Autonomia, llibertat dels individus que poden accedir a la informació quan volen –tot i que a vegades és quan poden, perquè hi ha limitacions tant econòmiques com polítiques-.
- Homogeneïtzació cultural: que pot tenir un sentit negatiu perquè es tendeix a uniformitzar la societat en el predomini de certs consums. Maneres de vestir, begudes,... són homogeneïtzades a través dels diferents mitjans de comunicació facilitant la comprensió i comunicació entre diferents cultures.
- Democratització: permet la participació ciutadana més àmplia, sempre i quan es tingui accés a la Xarxa. La democratització del poder tindrà conseqüències importants en la nova societat que s'està formant, fins al punt que establirà grans distàncies entre els que estan connectats i els que no. Per tant, serà una democràcia restringida a tots aquells que hi puguin participar, quedant una bona part de la població exclosa, al no poder accedir als mitjans tecnològics. Es tracta, doncs, d'una democratització parcial i poc representativa del conjunt total de la societat. En aquest sentit potser s'hauria d'incloure també en l'apartat d'inconvenients perquè el poder seguirà en mans dels que poden accedir a la xarxa.

Inconvenients:

- Invasió de la intimitat: coneixement de dades personals i gustos de consum que poden ser utilitzats per grans empreses o per polítics. Com a exemple les

cookies o spybots (programes espia) que deixen informació als servidors sobre les nostres preferències per després utilitzar-les per oferir-nos diferents serveis o enviar correu spam (propaganda) de manera indiscriminada.

- Manipulació de la informació: impossibilitat de contrastar el rigor de les dades. Les dades provenen de centres desconeguts, en la seva majoria, pels receptors.
- Propietat intel·lectual afectada per la manca de protecció. Aquest és un dels temes més debatuts actualment i que es pretén controlar mitjançant lleis de protecció, rebutjades en gran part per la mentalitat hacker de la xarxa de compartir distributivament els seus continguts.
- Dificultats per controlar el flux d'informació. Cada dia es generen milions i milions de dades al món sense cap tipus de control.
- Fragmentació de la realitat que pot servir també per refermar la pròpia identitat. Grups minoritaris troben un espai de comunicació i expressió de les seves idees a través d'Internet.
- Problemes de seguretat: grans xarxes de control, com per exemple "Echelon" a nord-amèrica i el super-ordinador de dades "Clara" a Espanya.
- Promou l'individualisme: individu sol davant l'ordinador. Aïllament cada cop més gran dels que es connecten a la xarxa.
- Hipnotització de la societat. "Ens convertirem en presoners de les noves tecnologies?"²¹⁵ Anul·lació del pensament, que és converteix en un immens esforç en les ments dels joves i dels no tan joves.
- Concentració de poder en mans dels que es poden connectar, dels que tenen accés a la informació, creant-se nuclis de marginació d'aquells que no tenen els mitjans per accedir amb facilitat a les noves tecnologies.

---

²¹⁵ J. L. Cebrian: *La Xarxa* UOC, Proa B. 1998, es formula aquesta pregunta davant el predomini de les noves tecnologies: "No es tracta simplement de la interconnexió de les tecnologies, sinó de la interconnexió dels éssers humans a través de la tecnologia... No és sols una era de connexió d'ordinadors sinó d'interconnexió de l'enginy humà. És una era de moltes i noves promeses i d'inimaginables perills." p.20-21

Cyber:

Cyber prové del grec "Kubernetes" que significa "timoner" i del qual deriva també el verb governar en el sentit de conduir o dirigir una nau: "art del pilotatge dels vaixells". Plató va ser dels primers a utilitzar el mot de manera més àmplia per referir-se a la ciència del govern. El 1841 Ampère en un intent per sistematitzar les ciències va fer servir el mot *cybernética* per designar els models de conducta del govern. Però va ser Norbert Wiener²¹⁶ un matemàtic de l'Institut tecnològic de Massachusetts (MIT) qui va introduir la paraula cibernètica²¹⁷ per referir-se a l'activitat científica que estudia la comunicació i el control en els animals i en les màquines. El sentit donat a la paraula per Wiener té a veure amb la direcció i control d'un autòmat, màquina amb moviment propi i com l'activitat científica que estudia la comunicació i el control en els animals i les màquines.

"La palabra *cibernética* fue introducida por Norbert Wiener, un matemático bastante excéntrico y de gran talento del Instituto Tecnológico de Massachusetts ([MIT](#)), que fue un niño prodigio y nunca dejó de demostrarlo de las maneras mas estrafalarias. Cuando yo era un estudiante graduado en el MIT me lo encontraba de vez en cuando durmiendo en las escaleras y obstaculizando el paso con su oronda figura. Una vez asomó la cabeza por la puerta del despacho de mi director de tesis, Viki Weisskopf, i profirió unas palabras absolutamente incomprensibles para Viki. *Oh, pensaba que todos los intelectuales europeos conocían el chino!*, y se fué corriendo."

"La palabra cibernética deriva del vocablo griego *kubernetes*, que significa timonel, del cual deriva también el verbo *governar*. La cibernética, en efecto, tiene que ver con la dirección y el gobierno, como en el control de un autómata. Pero en los comienzos de la cibernética los autómatas no eran capaces de crear un esquema susceptible de evolución más allá de sus percepciones sensoriales. Sólo ahora estamos entrando en una era de autómatas que pueden considerarse verdaderos sistemas complejos adaptativos."²¹⁸

²¹⁶ El 1948 publicà *Cybernetics (Cibernética o control y comunicación en animales y máquinas)*, obra que representava la culminació dels treballs del mateix Wiener i de Rosenblueth, encaminats a esbrinar la identitat essencial dels problemes referents a la comunicació i el control en els éssers vius i en les màquines. L'abast de la cibernètica, però, no restà limitat a això, i ha anat conquerint nous camps als quals ha aportat els seus mètodes d'estudi, eixamplant ensems el seu bagatge teòric (anàlisi i estadística, emmagatzematge de la informació, teletècnia). <<http://www.grec.net/cgibin/hecc12.pgm?NDCHEC=0090350&PGMORI=A>>

²¹⁷ La cibernètica té essencialment un caràcter interdisciplinari, per tal com els sistemes de comunicació i de control són trobats pertot en la natura (comportament animal, ecosistemes, psicologia) i en el treball de l'home (enginyeria, processos de fabricació automatitzats, comportament dels individus o dels petits grups). La formalització cibernètica d'aquests sistemes unifica conceptes de diversos camps, i per això hi ha pocs especialistes en cibernètica, mentre que un gran nombre d'investigadors utilitzen els seus principis en llur treball. Primàriament, la cibernètica és la ciència de construir, manipular i aplicar models cibernètics, els quals representen entitats físiques (com animals, cervells, societats, plantes industrials i màquines) o entitats simbòliques (com sistemes d'informació, llenguatge o processos cognoscitius). <<http://www.grec.net/cgibin/hecc12.pgm?NDCHEC=0090350&PGMORI=A>>

²¹⁸ Murray Gell-Mann, Premio Nobel de Física 1969 *El Quark y el Jaguar* Metatemias, Tusquets Editores, 1995.

Per N. Wiener, però, el concepte cibernètica comprèn un camp molt més ampli i l'estén a la teoria dels missatges fent un estudi en profunditat de les relacions entre els missatges emesos en el procés de comunicació i el govern o direcció de les màquines. D'aquesta faigó la cibernètica comprèn no només l'estudi del llenguatge (com a eina fonamental de transmissió) sinó també inclou l'estudi dels missatges com a mitjà per a dirigir aparells o grups humans; el desenvolupament de les màquines de calcular i altres autòmats similars; i algunes reflexions sobre la psicologia i el sistema nerviós en relació al seu paper en la comunicació.

Els objectius de la cibernètica, com explica el mateix N. Wiener en el seu llibre *Cibernética y sociedad* (1969), són desenvolupar una llengua i unes tècniques que permetin encarar els problemes més bàsics de comunicació i regulació, i a més a més, establir un repertori adient d'idees i mètodes per classificar les seves manifestacions particulars en conceptes. Uns objectius que podríem considerar en certa manera molt pròxims a l'activitat filosòfica en tant que analitza la comunicació des d'un punt de vista conceptual, intentant establir unes idees bàsiques i mètodes de classificació dels conceptes que intervenen en la comunicació.

Ara bé, el terme cibernètica en el seu sentit originari, com ja hem vist, feia referència al "governalle" o timó automàtic dels vaixells, que fou un dels primers aparells que va "pensar" per ell mateix, una de les primeres formes de mecanismes de feed-back o retroacció. Del concepte de cibernètica en deriva un altre concepte, el de Ciborg: màquina autodirigida amb components biològics.

El primer, però, a utilitzar i popularitzar el vocable *cyber* per referir-se a l'espai creat pels ordinadors connectats en xarxa o *ciberespai* i descriure la societat generada al seu voltant, la cibersocietat, va ser W. Gibson en la seva novel·la "Neuromancer"(1984)²¹⁹. Des d'aleshores s'ha utilitzat el prefix per anomenar a tot el que està en relació amb la Xarxa internàutica. Així tenim conceptes com:

- *cibercafé*: cafès on la gent es pot connectar a Internet i al mateix temps prendre un cafè o el que es vulgui;
- *cibercultura*: en referència als diferents grups i tipus de comportament, normes... que genera la xarxa. És un neologisme que com ens defineix P. Lévy:

---

²¹⁹ Gibson, W: *Neuromante*, Minotaure, B, 1997

"...designa el conjunt de tècniques (materials i intel·lectuals), de pràctiques, d'actituds, de maneres de pensar i de valors que es desenvolupen de manera conjunta en el creixement del ciberespai."²²⁰

- *cibereducació*: cada dia són més nombrosos els portals educatius que ofereixen activitats interactives de caràcter educatiu.
- *ciberfilosofia o hiperfilosofia*: nom amb el qual es vol definir a la filosofia que es realitza a través de la xarxa de pensaments interconnectats.
- *ciberliteratura*: que resumiria el conjunt de literatura que es pot llegir, descarregar i crear a la xarxa a través de diferents webs i portals.
- *cibermúsica*: s'utilitza per referir-se a la música creada a través de l'ordinador i que circula per la xarxa.
- *cibernauta*: que correspondria a l'usuari d'Internet o navegador de la xarxa, que donades les recents velocitats de connexió es dedica més aviat a fer surf, a surfejar, com s'anomena avui en dia, perquè es visiten les webs de forma ràpida fins que es troben els continguts cercats, més que a navegar llegint atentament els continguts.
- *ciberpunk*: per referir-se a un grup concret de cibernautes que creuen en una xarxa anàrquica i al servei de tots els usuaris;
- *cibersocietat*: societat de tipus virtual que es genera al voltant de la xarxa. Respecte a la cibersocietat, es poden trobar estudis detallats en un web dirigit per un grup d'antropòlegs i sociòlegs que porta per títol el mateix concepte de *Cibersociedad*²²¹ on s'està duent a terme una exhaustiva anàlisi sobre les seves implicacions més immediates, àdhuc convocant congressos per aportar nous coneixements..

El derivat que potser mereix més atenció és el de *Ciberespai*, perquè constitueix l'eix central a partir del qual es configuren la resta dels termes abans esmentats. Aquestes serien algunes de les possibles interpretacions i usos del concepte de *Ciberespai*:

---

²²⁰ P. Lévy: *La cibercultura, el segon diluvi?*. Ed. UOC-Proa, B, 1998. Pàg. 15

²²¹ En el darrer congrès (2004) es va tractar la pregunta: *Cap a quina societat del coneixement?* <<http://www.cibersociedad.net>>

- Lloc on es realitzen comunicacions (intercanvis de coneixement i informacions) a distància mitjançant l'ús de la informàtica.
- Concepte utilitzat per referir-se a l'espai virtual (simulat, no real) generat per Internet (sistema electrònic de comunicació en xarxa interna²²², també anomenat WWW -world wide web-, que té el seu origen en la creació de l'hipertext -manera de presentar i processar la informació digital- per part de Theodor Holm Nelson) i dotat d'autonomia pròpia.
- Xarxa de connexions metafísiques informatitzades. Metafísiques en tant que van més enllà de l'espai físic conegut. Les connexions entre ordinadors i els seus servidors són físiques però l'espai on s'intercanvia informació és de tipus virtual, en el sentit que no es pot situar en cap lloc físic.
- Element d'un espai més ampli, anomenat "infoespai" que inclou tots els elements que constitueixen el món tecnològic actual.
- Espai multidimensional format per la gran xarxa d'ordinadors interconnectats que formen la WWW²²³
- Segons P. Lévy investigador del ciberespai des d'un punt de vista sociològic considera que el ciberespai afavoreix les connexions sinèrgiques entre intel·ligències individuals, en el sentit que seria lloc de la "intel·ligència col·lectiva de la humanitat":
"El *Ciberespai* (que també anomenarem xarxa) és el nou mitjà de comunicació que emergeix de la interconnexió mundial dels ordinadors. Aquest terme designa no sols la infraestructura material de la comunicació numèrica, sinó també l'univers oceànic d'informacions que conté i els éssers humans que s'hi cabussen i que l'alimenten."²²⁴
- Les característiques del ciberespai serien: desordenat, immens, desigual, descontrolat, democràtic, creatiu i lliure...

---

²²² Aquesta és la definició que proposa G. Graham. *Internet: Una indagación filosófica* Càtedra 2001 M. Pàg: 32.

²²³ Una altra definició és la de Lluís Codina en el seu article *El ciberespai i l'ecosistema informatiu de la WWW* a UOC: <www.uoc.es/web/cat/articulos/codina/codina.html> on s'exposen les característiques més importants del ciberespai: immens, desordenat i desigual.

²²⁴ Op. Cit. Pàg. 15

- Desordenat, perquè l'acumulació de webs i de pàgines hipertextuals és cada vegada més desorbitada, fet que fa gairebé impossible la seva catalogació.
- Immens, perquè al no estar reclòs en un espai bidimensional definit sinó tridimensional i virtual, la seva capacitat és il·limitada.
- Desigual, perquè provoca ruptures i esclatxes significatives entre els que estan connectats a la xarxa i els desconnetats.
- Descontrolat i lliure, perquè com ja s'ha dit anteriorment és molt difícil abastar tot l'espai que ocupa, al tractar-se d'un espai virtual, no present en cap lloc concret. Aleshores l'intent d'exercir un control sobre els seus continguts és una feina més pròpia de Titans que d'humans. D'aquesta manera la xarxa del ciberespai es converteix en un nus Gordià sense límits.
- Democràtic, perquè tothom que s'hi connecti hi pot participar, ja sigui a través de fòrums, xats, llistes de correu o elaborant els seus propis hipertextos enllaçant-los a altres webs o construint el seu espai particular.
- Creatiu, perquè permet l'expressió de sentiments, emocions a través de les diferents eines de construcció de signes, símbols, ... El ciberespai es converteix en el gran tapís artístic somiat pel geni més agosarat.

2.2. Anàlisi històrica i semàntica de la SIC: informació versus coneixement?

En principi, està prou clar que estem vivint en una societat diferent, però què té de nou aquesta societat respecte les anteriors? Com apareix aquesta noció de *SIC*? Quines són les seves característiques? Quines són les seves implicacions en el sistema de valors existent? Quines són les repercussions més immediates en la manera de viure i de relacionar-nos? Tot seguit es donara una resposta a aquestes preguntes d'una manera breu, senzilla i entenedora malgrat la seva complexitat. Amb tot, potser l'interrogant més important i difícil de tractar sigui el de si realment existeix l'anomenada *SIC* o potser només és un tòpic per referir-se a una societat molt dinàmica, en procés de canvi constant i d'unes característiques molt complexes. Tanmateix, la seva complexitat no és excusa

suficient per eludir la seva anàlisi i reflexió, com així ho demostren els diferents estudis realitzats.

En la primera part de la reflexió es tractaran qüestions com: per què es parla de la societat actual com a *Societat de la Informació*? d'on prové aquest nom? On es troben els seus referents més immediats? De quin tipus de societat estem parlant? Què té de diferent respecte a les altres societats com per exemple, la societat industrial del segle XIX? Es tracta d'una societat postindustrial o n'és el seu resultat? A què ens referim quan parlem de *SIC*? Es tracta d'una societat molt informada, comunicativa i amb molt coneixement? Tota informació proporciona coneixement? Estem informats de tot? A més informació més desinformació? Vivim en una societat saturada d'informació on es comunica poc, o molt? Val la pena estar informat de tot? Què en fem de tanta informació? Cap a on ens conduirà aquesta nova societat?

En el segon apartat s'explicarà què té de nou la *SIC* respecte a altres tipus de societat i quines són les seves peculiaritats que la fan tan especial, singular i diferent de les societats anteriors, per després passar a descriure quins són els canvis que provoca en la manera d'entendre les relacions socials, en l'organització política i econòmica. I per últim, es durà a terme una síntesi comprensiva per tal d'entendre millor, des d'una perspectiva filosòfica crítica i reflexiva, quina relació es pot establir entre la informació i el coneixement, en tant que cada cop més s'està parlant d'aquesta nova societat com una *Societat del Coneixement*, però ho és realment?

L'objectiu final serà proporcionar una perspectiva general de la complexitat d'una societat que es presenta sense avisar, amb unes eines tecnològiques molt potents, amb uns límits poc definits, que provoca un astorament i perplexitats tan grans que dona la impressió que poc s'hi pot fer per aturar-la. Hi estem abocats, vulguem o no, per tant és millor saber a què atedir-nos.

Genealogia de la SIC: d'on venim?

Els orígens del que coneixem avui en dia com a *SIC*, segons A. Mattelart²²⁵ -que s'ha dedicat a estudiar els seus orígens i implicacions en diferents llibres i articles-, s'han de buscar en els primers estudis realitzats sobre criptografia en el s.XVI per F. Bacon on s'inicia un cert culte místic al nombre que més endavant serà materialitzat en els estudis

---

²²⁵ A. Mattelart: *Historia de la sociedad de la información*, Ed. Paidós, B. 2002

sobre càlcul i les màquines *autòmats* per part de W.G. Leibniz²²⁶ que s'aproximà a una *automatització de la raó* mitjançant una aritmètica binària i un *calculus ratiocinator* o màquina aritmètica. La idea resultant de les reflexions de Leibniz és que el pensament pot manifestar-se a l'interior d'una màquina. Una idea que es formalitzà amb les màquines intel·ligents de la Segona Guerra Mundial –un exemple, prou significatiu és la màquina d'enciptació: *Enigma*, construïda pels serveis secrets alemanys i de la qual A. Turing²²⁷ va ser l'encarregat de desxifrar el seu codi. Fou el mateix A. Turing qui va formular un nou principi tècnic que es convertí en un referent acadèmic i administratiu a partir dels anys 60: la idea de programa gravat i la taula d'Estat, assenyalant una via d'accés a la construcció d'un "cervell electrònic", anomenat posteriorment "ordinador".

A partir de la Segona Guerra Mundial van aparèixer els primers instituts d'investigació dedicats a "Operations Research" que produïren els anomenats "Think Tank" o caixons d'idees. Un d'aquests fou el de l'Air Force de Santa Mònica a Califòrnia (1946), la RAND (*Research And Development Corporation*) que fou el bressol de l'anàlisi de sistemes. El 1948 Norbert Wiener publica *Cibernètica o control* que donarà impuls a les idees d'informació descentralitzada. La informació comença a ser tractada no com a un simple conjunt de dades (estadística) sinó com a un conjunt de mitjans de recollida, utilització, emmagatzematge i transmissió d'informacions descentralitzades. A partir d'aleshores, segons Wiener, la informació se situarà a l'origen de la "segona revolució industrial" que serà portadora de la promesa de l'alliberació de la ciutadania.

"La concepción cibernética de la causalidad es circular: ya no hay inteligencia central que irradia des de la cima, responsable de la toma de decisiones, hacia la que converge la información y que difunde su decisión a través de una jerarquía de agentes, sinó una organización, un sistema, de control descentralizado e interactivo."²²⁸

Una de les dates clau potser sigui la del 1958 quan el Pentàgon crea una nova agència dels contractes federals d'investigació: DARPA (*Defense Advance Research Projects Agency*) que deu anys més tard, el 1969, per tal de facilitar els intercanvis entre

---

²²⁶ Segons explica N. Wiener en el seu llibre *Cibernètica y sociedad*, l'interès de Leibniz per la maquinària dels autòmats (bàsicament rellotges) del seu temps se centrava en demostrar el model d'harmonia preestablerta que havia definit respecte al comportament de les mònades. La concordança dels rellotges posats a la mateixa hora així ho reflectia. A més, les ordres que van de la maquinària a les agulles del rellotge són fixades pel mecanisme, obeint d'aquesta forma a un pla preestablert d'antuvi. El missatge que es transmet és unilateral, perquè va únicament de l'engrenatge a les agulles del rellotge, i aquestes últimes no aporten cap comunicació al món exterior sinó que són cegues, sordes i mudes (com les mònades) i no poden desviar-se de l'activitat imposada pel seu constructor. Així, és com funcionaven les primeres màquines autòmates, sense admetre variacions després d'haver iniciat el moviment. En canvi avui en dia els mecanismes electrònics, les màquines electròniques de calcular d'alta velocitat (ordinadors) estan regulats pel món exterior, poden transformar les dades d'entrada en unes altres completament diferents de sortida i tenen la capacitat per autorealimentar-se.

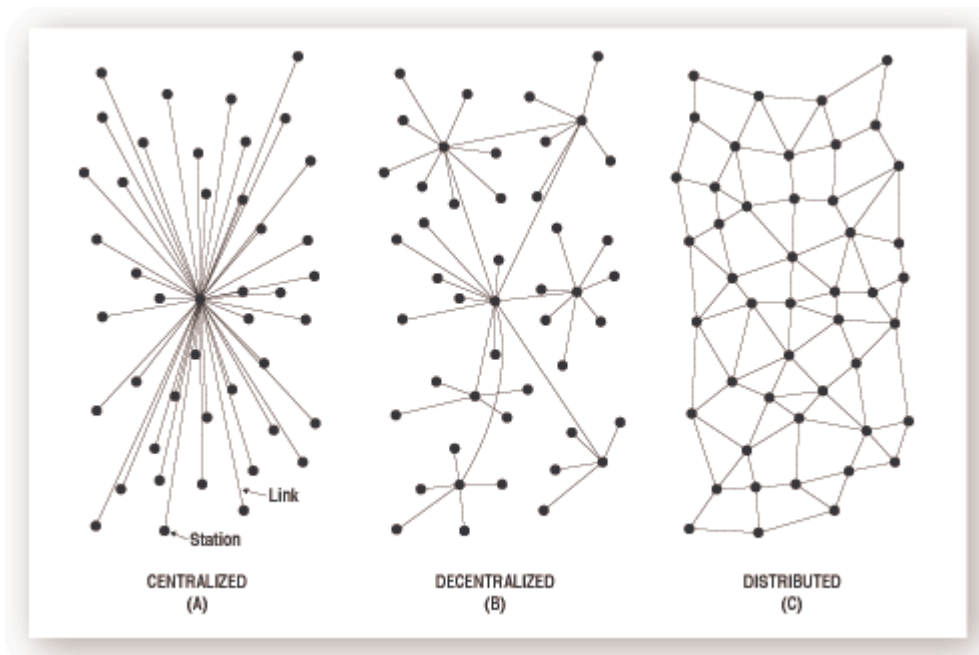
²²⁷ És també l'inventor del famós test de Turing que havia de permetre equiparar el pensament d'una màquina al pensament humà. Si una màquina passava el test es podria considerar una màquina intel·ligent.

²²⁸ Op. Cit. Pàg. 59

diferents equips de la Universitat de Califòrnia inaugura la xarxa ARPANET (avantpassat de l'Internet actual): un tipus de sistema a través de nodes i terminals, que es podria estendre a tot el món, a la societat en general, com així ha succeït.

Abans, però, de que es desenvolupés ARPANET, va tenir lloc un fet de cabdal importància que incidí indirectament en el seu funcionament. El 1959 els directius de la *Rand Corporation* van demanar a Paul Baran que construís un sistema de comunicació capaç de resistir un possible atac nuclear soviètic. P. Baran comprovà que la xarxa de comunicacions que s'utilitzava era molt vulnerable a intromissions alienes. Aleshores va analitzar els sistemes existents de l'època i va trobar tres models d'organització de xarxes: centralitzat, descentralitzat i distribuït. Els dos primers no eren suficientment operatius, perquè es podien destruir completament si queien alguns dels seus enllaços. L'únic sistema resistent als atacs i que permetia preservar la xarxa enterament encara que es destruïssin alguns dels seus nodes, era el sistema distribuït.

"Para Baran, una estructura invulnerable a esos presuntos ataques habria de ser una red distribuida en forma de retícula (muy parecida al sistema de autopistas) con tan alto grado de redundancia que, aún cuando muchos de los nodos fueran borrados del mapa por un ataque, caminos alternativos mantendrían la conexión entre el resto de nodos supervivientes."²²⁹

²²⁹ A. Pisticelli: *Internet, la imprenta del siglo XXI*. Ed. Gedisa, B, 2005, pàg. 23

Els militars no varen fer cas a les investigacions de P. Baran, que a més van tenir una forta oposició per part de les multinacionals que controlaven en aquella època el sector de les telecomunicacions a EEUU. Una de les raons fonamentals per oposar-se a la proposta de P. Baran fou que aquesta implicava descomposar els missatges en petits paquets d'informació (pocket-switching) capaços de viatjar independentment uns dels altres a través de la xarxa. Per poder-ho dur a terme es necessitava un sistema de comunicació digital inexistent en aquell moment i ningú va estar disposat a crear-lo, perquè hagués substituït els sistemes analògics predominants en aquella època.

No fou però, fins els anys de la guerra freda quan el 1965 Washington proposa als països del món lliure el primer sistema de comunicació de cobertura global: Intelsat (*International Telecommunication Satellite Consortium*) aparador d'un model d'opulència informacional; juntament amb la doctrina del lliure flux d'informació (*free flow of information*) que s'identificaria cada cop més amb una altra doctrina, la del lliure canvi. A partir d'aleshores es produí una conversió civil de les tecnologies. L'any 1975 ARPA transfereix la direcció d'ARPANET a la DCA (*Defense communications Agency*). Durant els anys setanta ARPANET adopta el TCP/IP²³⁰ (*Transmission Control Protocol/Internet Protocol*) o conjunt de protocols de xarxa o *net* (en anglès) que ordenen els diferents aspectes del seu funcionament. Al 1988 la *Net*²³¹ (que es pot definir com una col·lecció indeterminada de nodes i xarxes) s'introdueix en l'ARPANET, que deixa d'existir per donar lloc a la World Wide Web o Internet (no s'ha d'identificar amb la *Net*, tot i que la utilitza). La WWW consisteix en la unió d'una gran quantitat de servidors d'hipertext a través de la *Net* i de la combinació de dues tecnologies: la hipermèdia i la *Net*. La tecnologia de la hipermèdia és la versió multimèdia de l'hipertext²³².

La noció, però, de la *Societat de la Informació*, pren el seu sentit geopolític a finals del s. XX amb l'anomenada "revolució de la informació"²³³ i l'aparició d'Internet com a nova xarxa d'accés públic. Pròpiament l'expressió prové del Japó –a mitjans anys 70: *Johoka Shakai* en japonès- i va arribar a Europa a través del conegut informe de Simon Nora i Alain Minc: *La informatisation de la société* (La documentation française, París, 1978). En

---

²³⁰ IP: té la missió de dirigir els datagrames (missatges empaquetats i enviats a través d'una xarxa) entre ordinadors.

²³¹ "Los servicios de la Net pueden dividirse en seis categorías: 1) servicios básicos como la transferencia de archivos, el correo electrónico o el uso de ordenadores remotos; 2) listas automatizadas y distribución de noticias; 3) servicios de información interactiva con la WWW o WAIS; 4) servicios de directorios que permiten encontrar las direcciones de los miembros conectados; 5) servicios interactivos multiusuario que permiten la interacción entre grupos; y 6) servicios de indexación que facilitan la búsqueda de la información." J. B. Terceiro: *Sociedad@digit@l. Del homo sapiens al homo digitalis*. Ed. Alianza, Madrid 1996. Pàg. 95

²³² Forma no lineal o seqüencial de llegir un text i que implica una expansió multidimensional dels conceptes implícits en un text.

²³³ La informació ja no es redueix a estadística (conjunt de dades) sinó que és el conjunt de mitjans de recollida, utilització, emmagatzematge i transmissió d'informació: ràdio, cinema, telèfon, telègraf, llibres, premsa, però també el sistema escolar, l'església... (extret de Mattelart: *Història de la SIC*, pàg 60)

aquest informe es reflectia la importància de la informació en l'economia i els canvis que estava provocant en la societat. Des d'aquest moment la anomenada *SIC* es converteix en el nou paradigma social.

Seguint les idees del gran expert en, el que ell mateix anomena: "societat informacional", per la importància de la informació digitalitzada en l'estructura social (a la que hauríem de dir, més pròpiament, infoestructura), M. Castells²³⁴, es pot afirmar que hi ha tres processos que condueixen a la *SIC*:

- La revolució tecnològica de la informació –en estret lligam amb el coneixement– que provoca la possibilitat d'emmagatzemar i transmetre informacions a gran escala. És un fet que les noves tecnologies proporcionen el mitjà més adient, de tots els que han existit fins ara, per a desenvolupar un marc de referència sobre el qual erigir un nou sistema de transmissió d'informació a un nivell impensable en èpoques anteriors. L'exemple per antonomàsia és Internet, el web permet connectar ordinadors distants de manera que la informació no està continguda en cap ordinador en concret i en tots al mateix temps.
- Crisi del model econòmic que afecta tant al sistema capitalista (*fordisme*: treball en cadena; i *taylorisme*: divisió del treball), com al sistema socialista (estatisme dels mitjans de producció). Un clar exemple que ens explica com s'ha produït aquesta crisi el trobem en el llibre de F. Fukuyama: *La gran ruptura*²³⁵, on s'explica com entra en crisi la *societat industrial* i el seu derivat *l'Estat del Benestar*, perquè el mecanisme de distribució de riquesa deixa de ser eficient. Aquesta crisi provocarà un gran col·lapse al voltant dels anys 80, amb la introducció d'un nou model d'organització de tipus horitzontal en xarxa, que, en principi, no accepta jerarquies de poder. El model que més s'està imposant en l'actualitat i que reflecteix millor l'organització horitzontal en xarxa, és el del *toyotisme*, anomenat també, *postfordisme*, que té com a característiques principals: la col·laboració entre la direcció i el treballador; participació dels treballadors en el procés de producció; control de la qualitat total; reducció de la incertesa en les comandes; sistema de subministrament Kan-Ban (*just for time*); descentralització; i treball en equip. Com ens assenyalava M. Castells:

"Las redes son el elemento fundamental del que están y estarán hechas las nuevas organizaciones y son capaces de formar-se y expandirse por

---

²³⁴ M. Castells: *La Era de la Información: economía, sociedad y cultura*. 3.vols, Alianza, M, 1999 (2a Edició).

²³⁵ F. Fukuyama: *La gran ruptura*, Ed. B, B, 2000

todas las calles principales y los callejones traseros de la economía global porque se basan en el poder de la información, proporcionado por el nuevo paradigma tecnológico.²³⁶

- Consolidació de nous models culturals i socials amb noves reivindicacions. Aquests models trobaran el seu mitjà d'expressió fonamental en la World Wide Web, o també anomenada Internet, la xarxa de xarxes. A través de la xarxa podran formar grups, associacions, llistes de discussió, fòrums... que els permetran expressar les seves opinions, formar noves identitats i qüestionar el sistema establert.

El resultat serà una societat més complexa (amb més informació, comunicació i coneixement), individualista (individu sol davant l'ordinador) i flexible (organització en xarxa). Al mateix temps, però, es produiran canvis en l'estructura social i la distribució de riquesa: les classes socials es fragmenten, el sistema de producció es descentralitza i es torna més flexible gràcies a les noves tecnologies caracteritzades pel seu disseny difús. A la vegada el sistema es torna més incert, el grau de risc és més alt, en una xarxa cada cop més globalitzada en què els nodes dels quals s'alimenta poden estar en qualsevol altre lloc. Al final, la societat emergent serà el producte de totes aquestes transformacions produïdes en els països més avançats i que tindrà efectes globals.

Un dels exemples més propers sobre els esforços que estan duent a terme alguns països i governs per a fer realitat la SIC és el de la Unió Europea, que des dels anys 80 ha estat donant suport a diferents programes i projectes. Tanmateix, serà amb el *Llibre Blanc de Delors*²³⁷ (reflexió política sobre quins han de ser els objectius a perseguir) i l'*Informe Bangemann*²³⁸ (1994) que estableix un pla d'acció on es proposen les estratègies que conduiran a la SIC.

L'objectiu del *Llibre Blanc* (1993) és el de definir un espai comú d'informació i crear al seu voltant tota una indústria de continguts. Per assolir els objectius marcats s'ha de tenir en compte el següent²³⁹:

---

²³⁶ Op. Cit. Pàg. 196

²³⁷ J. Delors: *Libro Blanco sobre Crecimiento, Competitividad y Empleo. Retos y Pistas para entrar en el s. XXI*. Brussels, 5 December 1993 *White Paper on growth, competitiveness, and employment: The challenges and ways forward into the 21st century* COM(93) 700 final. <<http://europa.eu.int/en/record/white/c93700/contents.html>>

²³⁸ <<http://osi.conselldemallorca.net/pdf/bangemancat.pdf>> Informe Bangemann: Europa i la societat global de la informació. Recomanacions al Consell Europeu

²³⁹ Extret de M. Caridad Sebastián (coordinadora): *La sociedad de la información. Política, Tecnología e Industria de los contenidos*. Ed. Centro de Estudios Ramón Areces, S.A. M. 1999. Pàg. 38

- Difusió de les tecnologies de la informació i comunicació europees.
- Modificació del marc reglamentari de les telecomunicacions en la Unió Europea.
- Estímul al desenvolupament de sistemes telemàtics d'interès general.
- Establir objectius estratègics en les empreses amb una formació i assistència recolzada pels sistemes informàtics.
- Efectuar anàlisis precises sobre els mitjans que es necessiten per a que tots els europeus puguin utilitzar les NNTT.
- Generalitzar l'ús de les NNTT en l'educació i formació.

Per la seva banda *l'Informe Bangemann* parteix d'una reflexió sobre les noves maneres de viure i treballar junts en la societat informacional, per tal de poder establir les mesures necessàries per a la consolidació de les diferents infraestructures imprescindibles per aconseguir l'objectiu final: una societat del coneixement. *L'Informe Bangemann* suposa tot un repte, com expressa en el primer capítol²⁴⁰:

Un repte revolucionari per als decisors

A tot el món, les tecnologies de la informació i les comunicacions estan generant una nova revolució industrial, que fins ara es pot considerar tan important i profunda com les que l'han precedit.

És una revolució fonamentada en la informació, que és en si mateixa expressió del coneixement humà. Avui dia el progrés tecnològic ens permet processar, emmagatzemar, recuperar i comunicar informació en qualsevol de les seves formes - oral, escrita o visual -, amb independència de la distància, el temps i el volum.

Aquesta revolució aporta a la intel·ligència humana noves capacitats, i constitueix un recurs que altera la nostra forma de treballar i conviure.

Tot i que Europa ja participa en aquesta revolució, el seu plantejament és massa fragmentari i podria anar en detriment dels beneficis esperats. Una Societat de la Informació constitueix un mitjà per assolir els objectius de la Unió. Cal actuar, i fer-ho immediatament. [...]

Si aprofitem l'oportunitat

Totes les revolucions comporten incerteses, trencaments... i també oportunitats, i aquesta no és una excepció. La nostra manera de reaccionar i les nostres possibilitats de convertir les oportunitats dependran, en guanyos reals, de la nostra rapidesa a crear la Societat de la Informació europea. Davant els notables avenços tecnològics i oportunitats econòmiques, tots els grans agents industrials del món es replantegen les seves estratègies i opcions. [...]

Controlar els riscos, optimitzar els beneficis

Hem de trobar la manera de controlar els riscos amb els màxims beneficis possibles. Aquest fet planteja a les autoritats públiques la responsabilitat de garantir la unitat de la nova societat. Caldrà garantir a tothom un accés igual a la infraestructura, així com la prestació d'un servei universal, la definició del qual ha de ser paral·lela a l'evolució tecnològica.

El seu pla d'acció havia d'influir en els següents punts:

1. Creació de nous mercats
2. Potenciació de les PYMES
3. Mercats per als consumidors
4. Acabar amb els monopolis
5. Interconnexió i interoperabilitat tecnològica
6. Aparició d'una massa crítica
7. Protecció dels drets de propietat intel·lectual.
8. Enfortir les xarxes existents i accelerar la creació de noves xarxes.

El mateix Informe estableix 10 mesures claus per assolir la SIC:

1. Teletreball
2. Educació a distància
3. Xarxa d'Universitats i Centres d'Investigació
4. Serveis Telemàtics per a les PYMES
5. Gestió del Tràfic per carretera
6. Control del Tràfic aeri
7. Xarxes d'assistència sanitària
8. Licitació electrònica
9. Xarxa transeuropea d'Administracions Públiques
10. Autopistes urbanes de la informació

A partir d'aquest pla d'acció proposat per l'Informe Bangemann s'han anat elaborant diferents programes i projectes com el *llibre verd: Viure i treballar en la Societat de la informació. Una dimensió humana*²⁴¹. (1996) que reflexiona sobre els canvis provocats per la SIC en la manera de viure i de treballar; a més de diferents comissions encarregades de valorar les transformacions produïdes per la SIC.

També, hi ha una preocupació internacional sobre la SIC i amb la finalitat de crear un document de base amb unes directrius concretes que defineixen aquesta nova societat s'està duent a terme una *Cimera Mundial sobre la Societat de la Informació, Ginebra 2002-Tunísia 2005*²⁴² on s'estableixen els principis fonamentals que han de regir l'ara anomenada *Societat Global de la Informació i del Coneixement*:

B Una Sociedad de la Información para todos: principios fundamentales

19 Estamos decididos a proseguir nuestra búsqueda para garantizar que las oportunidades que ofrecen las TIC redunden en beneficio de todos. Estamos de acuerdo en que, para responder a tales desafíos, todas las partes interesadas deberían colaborar para ampliar el acceso a la infraestructura y las tecnologías de la información y las comunicaciones, así como a la información y al conocimiento; fomentar la capacidad; reforzar la confianza y la seguridad en la utilización de las TIC; crear un entorno propicio a todos los niveles; desarrollar y ampliar las aplicaciones TIC; promover y respetar la diversidad cultural; reconocer el papel de los medios de comunicación; abordar las dimensiones éticas de la Sociedad de la Información; y alentar la cooperación internacional y regional. Acordamos que éstos son los principios fundamentales de la construcción de una Sociedad de la Información integradora.

La Societat de la informació en el web

Aquest és un recull d'alguns webs que tracten sobre la SIC arreu del món proporcionant estudis i anàlisis força completes sobre el seu estat actual i possible desenvolupament:

- <http://www.sociedadelainformacion.com/>: Web d'articles sobre la SIC. També disposa d'un fòrum de discussió en línia: *Nuevas Tecnologías de la Comunicación e información*. I d'un xat.

²⁴¹ <http://europa.eu.int/comm/employment_social/soc-dial/info_soc/green/green_fr.pdf> Llibre verd VIVRE ET TRAVAILLER DANS LA SOCIETE DE L'INFORMATION: PRIORITE A LA DIMENSION HUMAINE

²⁴² Documento WSIS-03/GENEVA/4-S 12 de mayo de 2004 Original: inglés <www.itu.int/wsis>

- <http://www.desarrollosi.org/>: Exposició en format web dels resultats de la cimera que va tenir lloc a Ginebra del 10 al 12 de desembre del 2003 amb el tema: *La Sociedad de la Información en el siglo XXI: un requisito para el desarrollo. Buenas prácticas y lecciones aprendidas.*
- <http://www.unesco.org.uy/informatica/observatorio/>: Web de l'Observatori de la SIC de l'UNESCO. Accés als indicadors actualitzats de la SIC i revista de premsa en línia en espanyol.
- http://europa.eu.int/information_society/index_en.htm (en anglès);
http://europa.eu.int/information_society/index_es.htm (en espanyol):
Web de la comunitat europea sobre la SIC. Els temes tractats són: el desenvolupament de la Indústria en Europa, comunicacions i contingut; economia i món del treball; el paper que la societat de la informació juga en l'UE polítiques regionals i internacionals; l'impacte en la qualitat de vida de tots els europeus; com la societat de la informació millorarà l'educació i la formació a Europa; etc.
- <http://www.itu.int/wsis/index-es.html>: Web sobre la Cimera Mundial de la SIC: Ginebra 2003 – Tunísia 2005
- <http://www.campus-oei.org/salactsi/conodoc.htm>: Web de l'Organització d'Estats Iberoamericans sobre l'impacte de les noves tecnologies. Esta iniciativa de la Secretaria General de la OEI tiene por objeto elaborar una biblioteca virtual sobre Ciencia, Tecnología, Sociedad e Innovación (CTS+I).
- <http://www.min.es/dgdsi/>: Web del Ministeri Espanyol d'Indústria, Comerç i Turisme. Ofereix la possibilitat de consultar els darrers documents i lleis referents a la SIC a Espanya.
- http://www.diplomatie.gouv.fr/label_france/ESPANOL/DOSSIER/soc_info/sommaire.html: La SIC a la francesa. Articles d'opinió i informacions sobre la SIC a França.
- http://www.gencat.net/csi/cat/linies_mestres/: Web de la Generalitat de Catalunya del Comissionat sobre la SIC. Documents, estadístiques, fòrums, xats, notícies, agenda, projectes...

- <http://www10.gencat.net/dursi/ca/si/observatori.htm>: Observatori de la SIC des de la Generalitat de Catalunya. Enllaços a altres observatoris Internacionals.

Què té de nou la SIC?

Quina novetat representa l'anomenada *SIC*? És realment una nova societat o només una etiqueta, un simple epítet com molts d'altres per referir-se a no se sap què ben bé. Fins i tot, hi ha alguns politòlegs i sociòlegs que prefereixen parlar d'una *societat tecnotrònica* (Z. Brzezinski²⁴³), perquè està molt influenciada per la tecnologia capitalista globalitzada; o d'una *societat programada* (A. Touraine²⁴⁴), perquè és una societat d'alienació que sedueix, manipula i integra; o d'una *societat global digital o de la informació*, perquè no té fronteres i utilitza la tecnologia digital com a instrument de difusió més important de la informació. Aquesta última, potser és la que més està predominant avui en dia. A finals de febrer de 1995 els G7 (actualment G8) ratifiquen a Brussel·les aquest concepte de *Global Society of information*. Anomenada com es vulgui, la veritat és que estem vivint el creixement d'una societat que té com a comú denominador en les relacions socials, polítiques i econòmiques la transmissió d'informació. Per tant, anem a definir quins són els elements que permeten caracteritzar-la i definir-la.

Les característiques que constitueixen la *SIC* estan molt relacionades als instruments utilitzats per aquesta mateixa societat: les TIC. No és d'estranyar doncs que comparteixin trets comuns. El més característic és que la informació s'ha convertit en la estructura de base de la societat, raó per la qual es tendeix a parlar més en termes d'infoestructura: constituïda per les relacions d'informació en xarxa i la capacitat de produir informació; que no pas en termes econòmics anteriors d'infraestructura: formada per les relacions de producció i les forces productives. En la nova societat el que hi domina és la informació.

Després d'haver estat analitzant diferents articles i llibres sobre el tema que es poden consultar a la bibliografia i afegint-hi constatacions directes i personals, podem dir que els *trets més característics* de la *SIC* són els següents:

---

²⁴³ Z. Brzezinski : *La Era Tecnocrónica*. Paidós, Buenos Aires, 1973

²⁴⁴ A. Touraine: *La sociedad postindustrial: nacimiento de una sociedad*. Ariel, 1971, B.

- *Exuberància*: moltes dades i en gran quantitat. Internet, la TV en cable, satèl·lits, ràdio, premsa, notícies a través del mòbil... Ben mirat el resultat de les noves aplicacions tecnològiques és extraordinari. Tots aquests mitjans esmentats al principi estan disposats a transmetre dades arreu del món i sense parar, dia i nit. Però per altra banda també és un problema, com per exemple el que succeeix a Internet. Un dels problemes actuals de la Xarxa de xarxes és que hi ha massa dades sense ordenar, sense classificar, categoritzar. Si es busca informació a través d'alguns dels cercadors més coneguts es poden trobar milers i milers de pàgines que estaran relacionades amb el tema en qüestió. Aquest fet provoca seriosos problemes per l'usuari que fa la consulta, perquè molt sovint distorsionen la cerca provocant més confusió que la inicial al fer la recerca.
- *Omnipresència*: la informació és present en tots els àmbits de la vida social. La majoria dels mitjans de comunicació, els mass media estan a l'abast de qualsevol. Fins i tot, en pobles aïllats de l'Àfrica s'hi poden trobar aparells de ràdio portàtils. A les escoles cada cop més s'està difonent l'ús d'Internet en algunes classes. En el món occidental l'ús de les tecnologies en xarxa s'està estenen amb molta rapidesa, afectant a les relacions familiars, tant en sentit positiu com negatiu. En el primer sentit, perquè afavoreixen les relacions familiars en la distància i en el segon, perquè poden provocar més incomunicació entre els membres d'una mateixa família.
- *Irradiació*: disminueixen les distàncies. Efecte globalitzador de la informació. Un exemple molt clar va ser la introducció del telèfon i actualment d'Internet que permet, per exemple, als immigrants estar en contacte amb els seus familiars del país d'origen a través del correu electrònic o e-mail, els xats, messenger... Les notícies també es veuen afectades, perquè, ara per ara, és molt difícil que un fet que succeeix a les antípodes no sigui conegut gairebé immediatament a l'altra banda del món.
- *Velocitat*: les dades es transmeten amb gran rapidesa. La comunicació, sempre i quan es disposi dels mitjans adients, és gairebé instantània. S'estan potenciant polítiques d'extensió del cablejat a tots els municipis rurals i ciutats, per a fer que les transmissions siguin més ràpides. Les línies de cable, ADSL, RDSI... estan deixant pas a altres sistemes de comunicació encara en projecte (satèl·lit, electricitat...) molt més ràpids, perquè és el que demana la societat, més velocitat en la transmissió. Vivim en una època on s'estan superant les barreres de la velocitat de transmissió de dades i d'informació.

- *Multilateralitat*: les dades provenen de molts llocs diferents, tot i que, la gran majoria provenen d'alguns centres determinats o servidors de continguts, com per exemple els servidors d'espai de la Xarxa o canals de notícies especialitzats tipus CNN, Agència EFE, Routers...
- *Interactivitat*: els usuaris no tan sols són consumidors passius dels missatges que reben, sinó que també poden participar en la seva construcció i modificació. Encara que la gran majoria d'usuaris són passius (Ciutadania passiva). Per una banda hi ha la possibilitat d'interactuar a través de llistes de discussió, fòrums, xats... però, per un altre part, també hi ha gent que renuncia a participar de manera virtual, perquè se senten aliens al ciberespai i prefereixen interactuar en la realitat o renunciar a qualsevol interacció, desenganyats del sistema social que els estan imposant.
- *Dinamisme*: Canvis socials i tecnològics constants. A mesura que passa el temps s'està presenciant uns canvis socials en les institucions polítiques, familiars i en els aparells tecnològics prou importants i davant dels quals ja no es produeix cap reacció, o si n'hi ha és mínima, perquè ens hem acostumat al que fa segles deia Heràclit: *Panta rei* o el constant fluir de les coses. El que predomina és la indiferència, perquè constatem que no hi ha res de permanent. Per exemple els ordinadors (hardware) i els programes (software) estan pensats per durar uns pocs anys i s'estan renovant contínuament. Uns canvis que afecten fins i tot als llenguatges de programació en la construcció de webs: html, Xml, php, asp...
- *Desigualtat*: info-rics/info-pobres que rep el nom d'*escletxa* o *fractura digital*. La xarxa està provocant l'aparició de noves classes socials: la dels *inclosos* a la xarxa, els rics, els connectats a Internet i la dels *exclusos* a la xarxa, que no es poden connectar a Internet, perquè no tenen les infraestructures necessàries o no tenen el nivell econòmic suficient. Aquesta divisió té com a rerefons les capacitats econòmiques individuals i, també, de cada país per connectar-se a la xarxa.
- *Heterogeneïtat*: manifestacions diverses. Un clar exemple el tenim a Internet on es poden trobar webs dedicades a diferents ideologies i manifestacions culturals dispars. Malgrat els intents d'homogeneïtzació, globalització, d'establir un pensament únic, a través de la xarxa les diferents identitats tenen el seu espai d'expressió i de reafirmació del seu pensament.

- *Desorientació*: angoixa davant de la gran quantitat d'informació que rebem diàriament. De moment no és una situació alarmant, però a la llarga pot arribar a ser-ho. Les nostres capacitats psíquiques no estan preparades, almenys de moment, per assimilar la quantitat d'informació que circula pel món actualment. No es pot estar al dia de tot, fet que pot provocar un distanciament o angoixa social i segons com, una certa apatia, al no poder estar al corrent de tot el que succeeix al món.
- *Dispersió-confusió*: es transmeten dades diverses sense classificar, fet que pot provocar la confusió en els receptors, perquè no entenen què se'ls està comunicant. Un exemple serien els missatges amb informacions falses que naveguen per Internet com els *hoaxes* que informen o més ben dit mal-informen de virus inexistents.
- *Domini de les imatges*: les imatges i els símbols associats a elles s'han convertit en els màxims referents culturals i socials. El refrany "Una imatge val més que mil paraules" és més palès que en èpoques anteriors. Les NTIC amb les aplicacions multimèdia han contribuït de manera significativa a potenciar les imatges, els símbols sense cap tipus de restriccions. La informació ja no es transmet mitjançant paraules, sinó a través d'imatges carregades d'un fort simbolisme mediàtic. El nou domini de les imatges ha transformat la societat, que s'ha tornat transparent i visible. Tot i que, la visibilitat a vegades no és tan transparent com a primera vista podria semblar.
- *Organització en Xarxa* que implica:
  - *Descentralització*: no hi ha un únic punt d'emissió, sinó que per exemple a Internet la informació es transmet a través de diferents servidors interconnectats.
  - *Espontaneïtat*: afavoreix la creació d'organització espontània de dades o grups amb interessos comuns a través de fòrums i xats.
  - *Comunitats informals*: grups d'usuaris que no segueixen unes normes establertes, sinó que creen les seves pròpies normes. Per exemple: *Wiccac*, *Webmasters Independents en Català de Cultura i Àmbits cívics*. <http://www.wiccac.org>
  - *No-Jerarquia*: les dades s'organitzen en xarxa, sense prioritats aparents. En una xarxa hi ha diversificació de punts connectats sense que cap d'ells tingui més importància que un altre.

- *Valoració de la Informació* més que del Mercat, encara que es regeixi per les mateixes regles: l'oferta i la demanda. No són els diners qui controlen el món en l'actualitat, sinó la informació, per exemple és més important saber on s'ha d'invertir els diners per a obtenir uns beneficis que no pas l'acumulació estàtica de capital.
- És una *societat global*: s'estén a tots els països, no té fronteres. És aquest efecte globalitzador el que ha permès l'extensió de la xarxa. Es tracta d'un efecte retroactiu, perquè la xarxa també afavoreix la globalització econòmica. A partir del *Consens de Washington*²⁴⁵ que proposà anular qualsevol limitació per a l'expansió de l'economia, s'ha produït una globalització creixent que ha afectat a tots els àmbits socials. Per altra banda, no tothom hi està d'acord, no existeix una societat totalment global, encara existeixen fronteres i limitacions a l'exportació de certs productes per part de certs països, sobre tot els menys desenvolupats són els qui troben més barreres per a l'expansió de la seva economia.
- Té com a *instrument les TIC* o info-tecnologies: ús de la tècnica informatitzada com a instrument de transmissió d'informació i de coneixement. Les TIC han de conduir-nos a una societat del coneixement. Un exemple prou significatiu és el d'Internet. El que s'està potenciant més en l'actualitat és el coneixement, la xarxa ens ha d'ajudar a construir una societat del coneixement i per assolir aquest objectiu molts governs estan estenen l'ús de la xarxa a les escoles, centres públics, biblioteques...
- *Efectes "miraculosos"*: s'anuncia com una societat necessàriament més solidària, oberta i democràtica que solucionarà tots els problemes socials. Tot un miracle en una societat cada vegada més egoista i tancada als canvis socials, que darrere l'aspecte de democràcia imposa el seu poder econòmic a tort i a dret. Aquests serien els efectes resultants de les noves polítiques neoliberals que estan provocant molts de dubtes als suposats efectes miraculosos de la nova societat informacional. Per tant, tot i presentar-se com una societat que farà realitat el somni utòpic d'una convivència més humana, també està essent molt discutida,

---

²⁴⁵ El nom "Consens de Washington" va ser utilitzat per l'economista anglès John Williamson en la dècada dels vuitanta, i es refereix als temes d'ajustament estructural que van formar part dels programes del Banc Mundial i del Banc Interamericà de Desenvolupament, entre altres institucions, en l'època del reenfocament econòmic durant la crisi del deute desencadenat l'agost de 1982. Alguns se'n refereixen a l'"Agenda de Washington", altres a la "Convergència de Washington" i uns quants l'anomenen l'"Agenda Neoliberal".

<<http://members.tripod.com/~propolco/4sem/washington.htm>>

<<http://www.eumed.net/tesis/alhc/21.htm>>

<<http://www.imf.org/external/pubs/ft/seminar/1999/reforms/Naim.HTM#I>>

perquè la xarxa també permet més insolidaritat (xarxes de màfies, prostitució infantil, grups neo-nazis...), més tancament (en alguns països, com per exemple la Xina els usuaris a la xarxa no poden accedir a tots els seus continguts, n'hi ha que són censurats) i més poca participació i control dels ciutadans a través de programes espia o xarxes globals d'espionatge com *Echelon*.

- *Sedució*: és l'eina més utilitzada per la SIC com a mitjà per assolir els seus objectius abans que fer ús de la coacció. És cert que vivim fascinats per les noves tecnologies fins al punt de no qüestionar-nos el que poden representar per la nostra vida social a llarg termini. Volem aconseguir el que ens agrada i ens ho venen de manera que ens agradi. Informació, coneixement, comunicació, és el que suposadament volem i la publicitat s'encarrega que realment sigui així.
- *Gran panòptic*: transparència de les dades emeses i control dels usuaris. Una novetat molt relacionada amb les grans xarxes de control estatal com per exemple Estats Units on a partir dels atacs terroristes de l'11M s'han incrementat considerablement els serveis de vigilància i de control de les comunicacions. A Espanya, per exemple existeix un gran arxiu de dades de la Policia anomenat PERPOL²⁴⁶ guardat en una supercomputadora "Clara", on tots els ciutadans estan fixats i no només respecte a les seves dades identificatives sinó també respecte a les seves preferències sexuals, costums, tradicions, associacions, transaccions monetàries, comercials...

En resum la SIC tindria unes qualitats intrínseques que constitueixen el seu eix vertebrador essencial i la distàncien d'èpoques precedents. Alguns estudis recents, però, han volgut sintetitzar-les destacant només alguns aspectes, com és el cas de l'optimista N. Negroponte pel qual les diferents característiques de la nova societat, a la qual prefereix anomenar de la post-informació, serien la punta de l'iceberg de quatre virtuts cardinals del que ell anomena ser digital: descentralització, globalització, harmonització i permisivitat.

"Pero más que nada mi optimismo deriva del carácter permisivo de ser digital. El acceso, la movilidad y la habilidad para propiciar el cambio són los factores que haran que el futuro sea diferente del presente. La superautopista de la información puede estar de moda ahora, pero subestima el futuro. Se extenderá más allá de lo que nadie haya sido capaz de predecir. En la medida en que los niños se apropien de un recurso de

---

²⁴⁶ <<http://www.rebellion.org/cibercensura/prieto021102.htm>> La base de dades europees s'anomena SIS

información global y descubran que sólo los adultos necesitan permiso para aprender, podremos encontrar nuevas esperanzas en lugares donde antes había muy pocas.”²⁴⁷

Quins canvis provoca en la societat?

La classificació de les característiques principals de la *SIC* ens condueixen a preguntar-nos quins són els canvis que provoquen en la societat des de diferents punts de vista: socio-econòmic, ontològic-metafísic i socio-polític.

Des d'un punt de vista socio-econòmic: la *SIC* provoca canvis en la relació entre el Capital i el treball, és a dir en el sistema de producció. En la societat industrial l'individu es definia per la feina que feia, ara ja no és així. Es dona més importància al coneixement, a la informació, que es converteix en un bé econòmic. Fins ara la riquesa (bé econòmic) era el producte que depenia del cost de les matèries primeres, treball... En canvi en el nou sistema el cost de producció ja no depèn de res físic, sinó de la quantitat de coneixement (tecnològic) aplicat per aconseguir el producte.

El que caracteritza el nou sistema és el moviment del Capital, com més es mouen els diners més riquesa s'obté. El Capital es mou seguint les ordres dels ordinadors que controlen les dades d'informació binàries. Sense la digitalització de la informació, avui en dia seria gairebé impossible moure el capital d'un cantó a l'altre del planeta. Per tant, el que sustenta el propi sistema és la tecnologia que depèn del coneixement o la capacitat per generar, gestionar i emmagatzemar informació. Un coneixement genèric i autoprogramable, en tant que té una gran flexibilitat d'aprenentatge. La convergència entre tecnologia-coneixement, Capital-treball provoca una estructuració social diferent a l'existent anys enrere.

Des d'un punt de vista més ontològic-metafísic: es produeixen canvis en la manera com les persones interpreten i participen de la realitat. Canvia l'experiència de la realitat, que ve condicionada per llocs i individus aliens a la persona que gaudeix d'aquesta experiència (un clar exemple el trobem en la TV i els *reality shows* com *Gran Hermano*, o en les sales de Xat d'Internet). La virtualitat, l'espectacle, l'aparença... es converteixen en aspectes importants de la vida quotidiana, amb l'agravament que són acceptats sense qüestionar-se, més sovint del que seria convenient, quina és la realitat que emmascaren.

---

²⁴⁷ N. Negroponte: *El mundo digital*, 1995 pàg. 273

Vivim en una societat on guanya el simulacre per damunt de la realitat, en una cultura del simulacre com constata J. Baudrillard en el seu llibre: *Cultura y simulacro*²⁴⁸. I el simulacre ens fascina, com ens fascinen les imatges que desprenen les noves tecnologies, de tal manera que ja no podem distingir entre el que és la realitat i el que és només aparença, el que és vertader del que és fals.

“El desafío de la simulación es inaceptable para el poder, ello se ve aún más claramente al considerar la simulación de virtud: no se castiga y, sin embargo, en tanto que simulación es tan grave como fingir un delito. La parodia, al hacer equivalentes sumisión y transgresión, comete el peor de los crímenes, pues anula la diferencia en que la ley se basa. El orden establecido nada puede en contra de esto, está desarmado ya que la ley es un simulacro de segundo orden mientras que la simulación pertenece al tercer orden, más allá de lo verdadero y de lo falso, más allá de las equivalencias, más allá de las distinciones racionales sobre las que se basa el funcionamiento de todo orden social y de todo poder. Es pues ahí, en la ausencia de lo real, donde hay que enfocar el orden, no en otra parte.”²⁴⁹

Des d'un altre punt de vista més socio-polític: també es produeixen canvis en les relacions de poder que han conduït a una crisi de la noció d'Estat i en la seva legitimació al trencar-se les fronteres que el consolidaven com a entitat amb poder dins d'un territori determinat. Ara amb les noves tecnologies, sobretot amb Internet, les fronteres estatals han perdut el seu domini. Internet ha suprimit el poder de l'Estat perquè té un abast mundial. Els Estats es veuen impotents de controlar el nou espai internautic, el ciberespai, perquè no és un espai localitzable en cap lloc físic concret, és un espai virtual que va més enllà de qualsevol control polític. Per exemple, els servidors de webs poden estar en un altre país diferent al del creador de certs continguts web. En el cas que un Estat consideri que una web s'ha tancar perquè va contra les lleis del país, aquesta pot estar allotjada en un servidor d'un altre país que no segueixi les mateixes lleis. Un altre exemple és el de les transaccions monetàries que es poden fer a través de la xarxa a empreses d'altres països.

El mateix Estat, però, es veu forçat a crear estratègies per recuperar, d'alguna manera, la seva essència i tornar a ser imprescindible. Per exemple, es converteix en el gran difusor de les noves tecnologies i es constitueix ell mateix com una gran Xarxa (per exemple la UE és un Estat d'Estats que funciona per pactes i intercanvis). Per altra banda s'està intentant crear una comissió legal per controlar Internet a nivell mundial que aniria més enllà de qualsevol frontera estatal establerta. A més, un altre mecanisme de l'Estat és

---

²⁴⁸ J. Baudrillard: *Cultura y Simulacro*. Editorial Kairós, Barcelona, 1978.

²⁴⁹ Op. Cit. Pàg. 45

la generació d'un nou discurs d'identitat i legitimació (el neopatriotisme o neonacionalisme més radical), enfront la pèrdua de poder que genera la Xarxa.

Com es pot constatar, doncs, són nombrosos els canvis que provoca la SIC a tots nivells i que podríem sintetitzar, a tall de resum, en els següents:

- **Canvis en la relació entre el capital i el treball, en el sistema de producció.** La pròpia identitat no ve definida per la feina que hom fa, com així havia estat en la societat industrial anterior. Com es manifesten aquests canvis? Doncs, diluint-se els límits en l'aportació de capital i treball, donant més importància al coneixement i al pensament. Fins aleshores la riquesa (bé econòmic) era el producte que depenia del cost de les matèries primeres, treball... Ara ja no és així, el cost no prové de res físic sinó de la quantitat de coneixement -tecnològic- aplicat en l'obtenció del producte. També, es produeixen canvis en el capital per la gran mobilitat que s'obté, d'alguna manera traslladant, canviant de lloc, els diners es genera riquesa.
Aspectes crítics: Fins a quin punt no és una gran bombolla que pot explotar en qualsevol moment? Sembla ser que hi ha una base que manté el sistema, tot i les crisis: el coneixement com a capacitat de generar, gestionar i emmagatzemar informació. El que no queda prou clar és de quin tipus de coneixement es tracta.
- **Pas de la realitat a la virtualitat.** El món es presenta no en la seva actualitat present, sinó en una virtualitat que desplaça el centre de gravetat ontològic de l'objecte cap a una problematització i dinamisme constant. Per exemple: les comunitats virtuals no tenen un lloc de referència estable, les empreses es virtualitzen fins al punt de no poder-se situar en cap coordenada espai-temporal concreta. La virtualitat no és una desrealització, com bé ens assenyala P. Lévy²⁵⁰, sinó una mutació d'identitat que no s'ha de considerar com a imaginària en tant que és una altra "realitat", amb uns efectes determinats. La virtualització del món ens situa en un altre nivell ontològic on els marcs de referència canvien segons les necessitats. Es tracta d'una altra manera de ser en un procés de transformació de l'espai i del temps, que ens trasllada a una altra dimensió, ens permet estar aquí i allà simultàniament, a més a més, ens permet sobreviure i evolucionar d'una manera diferent a la dels nostres avantpassats.

"Gracias a las técnicas de comunicación y telepresencia podemos estar a la vez aquí y allá. [...]"

---

²⁵⁰ P. Lévy: *¿Qué es lo virtual?* Ed. Paidós B. 1999

La virtualización del cuerpo que experimentamos hoy, al igual que la de las informaciones, los conocimientos y la sociedad, es una nueva etapa en la aventura de la autocreación que perpetúa nuestra especie.”²⁵¹

Es produeixen d'aquesta manera canvis en les relacions d'experiència -en com participem de la realitat-, en la manera com les persones interpreten la realitat. Ja no hi ha una sola realitat sinó diferents perspectives. Aquesta experiència ve condicionada per llocs, individus... que són aliens a la persona que té aquesta experiència. Es pot dir que el que domina en la vida quotidiana és la virtualitat, l'espectacle, l'aparença, el simulacre²⁵²... Lloc on podem situar el ciberespai, entre d'altres espais com poden ser parcs temàtics, televisió, cinema ...

Aspectes crítics: el problema rau en què podem estar rebent informació que no és veritat. Com distingir el que és real del que no ho és? (Una problemàtica que també s'haurà de tenir en compte i d'una manera especial quan ens referim a les característiques del ciberespai). Davant del dilema de la realitat no és d'estranyar el que proposa N. Negroponte assenyalant que el concepte «realitat virtual» s'ha convertit en un *oxímoron* (una contradicció aparent):

“Si entendemos las palabras «realidad virtual» como mitades iguales, la conclusión lógica es que realidad virtual es un concepto redundante. La realidad virtual puede hacer que lo artificial parezca tan real, o incluso más, que la propia realidad.”²⁵³

- **De l'estructuració de la societat en classes socials** (típica de la societat industrial i del benestar) **a l'estructuració en grups socials** que es distingeixen per la seva capacitat d'accés a la xarxa: els connectats i els no-connectats. Apareixen doncs, dos grups socials caracteritzats pel seu nivell adquisitiu en referència als serveis i les noves tecnologies. L'esclatxa digital s'expandeix proporcionalment al seu ús. Només un 15% de la població mundial té realment accés a la informació, tot i aquestes estadístiques la societat es defineix per una minoria que controla la informació i amb ella, naturalment, el poder. La informació es converteix en un mitjà de poder molt més gran que en èpoques anteriors.

---

²⁵¹ Op. Cit. Pàg 27

²⁵² J. Baudrillard: *Cultura y Simulacro*. Ed. Kairós pàg. 13

“Al contrario que la utopía, la simulación parte del principio de equivalencia, de la negación radical del signo como valor, parte del signo como reversión y eliminación de toda referencia. Mientras que la representación intenta absorber la simulación interpretándola como falsa representación, la simulación envuelve todo el edificio de la representación tomándolo como simulacro.”

²⁵³ N.Negroponte: *El Mundo digital*, Ediciones B, 2000, B. Pàg. 141

- Dóna lloc a l'aparició de **noves categories** que van lligades als canvis en la concepció tradicional del temps, com són el **moviment, la velocitat i la immediatesa**. El que passa a un lloc es pot saber de forma gairebé immediata a milers de quilòmetres de distància. Desapareix el passat i el futur, tot és ara i aquí, pur present virtualitzat. Es produeix un trencament de les pautes lineals de l'experiència del temps (construït socialment). El resultat és la necessitat de pensar una redistribució, diferent de les anteriors, de la gestió del temps, la informació i el coneixement. Es produeix un nou repte el de crear una nova ciència amb nous valors: *Infonomia*.
- **Revolució dels mitjans de comunicació i de la informació:** adaptació a les noves exigències socials i tecnològiques. Els *mass media* han sofert una revolució important. La TV ha guanyat terreny gràcies al poder de la imatge, el que no es veu no existeix. La premsa escrita ha perdut consumidors. Ha canviat la noció d'informació, abans informar era proporcionar no només una descripció precisa – i verificada- d'un fet, esdeveniment, sinó també aportar un conjunt de paràmetres contextuals que permetessin al lector comprendre el seu profund significat. Els *mass media* no saben distingir el vertader del fals. Informació i comunicació tendeixen a confondre's. Ens trobem en una *era de la Informació global* i virtual, influïda pel mimetisme mediàtic (on alguns esdeveniments són més importants que uns altres) i la hiper-emoció, que afecta a tots els mitjans provocant una equiparació entre emoció i veritat.

“Informar és ahora enseñar la historia sobre la marcha, o en otras palabras, hacer asistir (si es posible en directo) al acontecimiento. Se trata de una revolución copernicana, de la cual aún no se han terminado de calibrar las consecuencias y supone que la imagen del acontecimiento (o su descripción) es suficiente para darle todo su significado.”²⁵⁴

- **Modificació dels sistemes de producció i transmissió de coneixement** provocat per les infotecnologies. La unió de la telefonia, la TV i la informàtica ha creat uns nous mitjans molt potents: el multimèdia i Internet. De totes maneres, encara sobreviu la televisió com a mitjà comunicatiu per excel·lència per davant dels altres mitjans. A més a més la seva digitalització està conduint a la seva cotització més alta, perquè permetrà als usuaris la interconnectivitat exclusiva de moment a Internet. Possiblement d'aquí a pocs anys, ja no es navegarà per la

---

²⁵⁴ I. Ramonet: *La tiranía de la comunicación*, Ed. Debate, M, 1998. Pàg: 22

xarxa a través de l'ordinador personal, sinó a través de la pantalla de la televisió digital terrestre o TDT.

- **Canvis en el sistema democràtic.** El món es presenta sota l'aparença de ser cada cop més obert, més participatiu, gràcies a que hi ha més informació amb l'ampliació de les xarxes de comunicació. Paradoxalment, també hi ha la impressió, que cada cop hi ha més control i vigilància. La suposada transparència en la informació es contradiu amb la quantitat de documents i sumaris secrets que van sortint en comptagotes dels organismes oficials. Per altra banda, cada dia és més factible la possibilitat de participació directa en els assumptes importants de la vida social, encara que després no sigui del tot així.

"Nadie niega la indispensable función de las comunicaciones de masas en una democracia. La información es esencial para la buena marcha de la sociedad. No hay democracia posible sin una buena red de comunicaciones y sin el máximo de informaciones. Gracias a la información el hombre vive como un hombre libre. Todo el mundo está convencido de esto. Y, sin embargo, los *media* han entrado en una era de la sospecha."²⁵⁵

- **Redefinició de les identitats individuals i col·lectives** (els processos d'hibridació i mestissatge són cada cop més importants). Com més obert és el món, més necessari és trobar la pròpia identitat i construir noves identitats a partir de la diversitat. Per exemple: en un principi es va suposar que la llengua que dominaria per excel·lència Internet seria l'anglès, efectivament és una de les llengües majoritàries, però es pot comprovar com a mesura que passa el temps hi ha més webs de llengües minoritàries com per exemple el català. A més, segons els darrers informes el castellà s'està imposant cada vegada més.
- **Crisi relativa del model Estat-Nació:** l'antiga organització de l'Estat ha patit canvis significatius, però no està desapareixent. El model d'Estat-Nació s'està modificant cap a un model de tipus més global que vagi més enllà de les fronteres geogràfiques polítiques existents. Només d'aquesta manera podrà fer front a les noves exigències de control del ciberespai.
- **Canvis en les relacions de poder** que han implicat una crisi de l'Estat, on es qüestionen els elements que abans el definien: moneda, policia, relacions exteriors, estratificació classista... A molts dels grups socials ja no els interessa

---

²⁵⁵ I. Ramonet (1998) pàg: 191

l'Estat i qüestionen la seva legitimitat. (Aquest aspecte serà molt important tractar-lo quan es faci referència al control jurídic del ciberespai, perquè si l'Estat ja no representa a la societat, si la gent ha deixat de creure en les funcions de l'Estat, fins a quin punt pot establir lleis que controlin, per exemple, els continguts del ciberespai?)

Aspectes crítics: el fet que l'Estat ja no interessi, vol dir que desapareixerà? De moment sembla ser que a curt termini no serà així, sinó que s'està en un moment o procés de reestructuració. L'Estat està intentant adaptar-se a la nova societat, a l'arquitectura de xarxa, i busca noves estratègies i mecanismes per tornar a ser imprescindible. D'aquests mecanismes cal destacar-ne tres: creant un Estat de xarxa o Estat d'Estats, com ho és la UE, que funciona per pactes (com en el cas de la nova llei sobre els ciberdelictes), per intercanvi; convertint-se en el gran difusor de les noves tecnologies i recerca (en aquest mecanisme el ciberespai hi té un paper molt important, perquè l'Estat també hi vol tenir el seu lloc i potenciar-lo. Motiu pel qual el control es fa necessari, sobre tot per controlar tot el que estigui en contra del poder de l'Estat); i per últim generant un nou discurs d'identitat i legitimació de l'Estat, com una mena de Neopatriotisme, de retorn al sentit de formar part d'una pàtria o nació diferent de les altres.

- **Canvis en la propietat i en el paper de l'intel·lectual:** S'està passant del copyright, dels drets d'autor, al copyleft, a la llibertat de còpia, sempre i quan se citin les fonts. L'intel·lectual deixa de ser un mercenari a sou per convertir-se en un lliurepensador i artista sense guanys immediats. La xarxa permet compartir fitxers, imatges, arxius de llibres, poemes, quadres... La propietat intel·lectual té els dies comptats, malgrat les noves lleis que intenten controlar-la. La creació de l'intel·lectual es converteix en objecte d'intercanvi lliure i no de mercat especulatiu. A Internet l'art i la cultura són per a tothom que es pugui connectar. Llicències com les de *Creative Commons*, són cada dia que passa més nombroses al ciberespai. El llibre de Lawrence Lessig: *Free culture. De com els grans mitjans de comunicació utilitzen la tecnologia i les lleis per enclaustrar la cultura i controlar la creativitat*²⁵⁶ s'ha convertit en un dels estendards d'aquesta nova cultura del ciberespai provocat per la SIC.
- **Canvis en els valors i normes morals** que impliquen la reelaboració d'una ètica diferent, capaç d'afrontar els nous reptes imposats per la tecnologia a tots els nivells, des de la qüestió de la propietat intel·lectual, la seguretat de la

---

²⁵⁶ Es pot llegir el llibre Sencer per Internet a: <<http://www.culturallibre.org/>>

intimitat de les dades personals, la intromissió en els correus electrònics, la desmesurada publicitat o *spam* que afecten a milions de usuari d'Internet diàriament, els virus informàtics i pirates o crackers que els distribueixen per la xarxa, el codi de conducta o *netiquette* apropiat en les relacions dels internautes... A part que haurà de tenir present, també, els problemes generats per la societat global de la informació, els fluxes migratoris i els drets dels altres.

És la Societat de la informació una *Societat del Coneixement*?

Una de les preguntes que ens podem formular al respecte de la *SIC* és si hi podem afegir en la seva presentació el concepte de coneixement. En els anteriors apartats hem intentat deixar clar què vol dir informació i coneixement. Anem a intentar ara establir un punt d'unió entre ells, de manera que puguem posar-los conjuntament de manera inequívoca, quan parlem de la nova societat que està emergint al nostre voltant i que donades les seves característiques, potser ni tan sols puguem referir-nos a ella sota el terme de "societat" de la manera com s'havia entès en temps passats.

Coneixement informacional: a més informació, més coneixement?

Avui en dia tenim molta informació, ningú ho pot negar, és un fet prou constatat. Els mitjans de comunicació, Internet,... ens proporcionen diàriament un munt de dades que molt sovint som incapaços de poder assimilar completament. La informació està superant, en la majoria de casos, les nostres capacitats intel·lectuals de recepció i processament de dades. Tanmateix, aquest fet no implica que aquestes dades, aquesta informació, que ens envaeix diàriament a través de tots els mitjans de comunicació o *mass media*, ens proporcioni automàticament més coneixement, més saber. Molt sovint el resultat és tot el contrari, com ja hem dit anteriorment, el que obtenim és desinformació, superficialitat i manipulació. Per altra banda, ens podríem preguntar si és tan important la informació per tenir coneixement, i el paper de la intuïció?

Amb tot, el coneixement es nodreix fonamentalment d'informació i avui en dia la informació es presenta, per damunt de tot, a través de mitjans informàtics –Internet n'és un exemple prou clar-. Raó per la qual s'ha subtitulat l'apartat com a *Coneixement informacional: a més informació, més coneixement?* Perquè el que interessa és saber si realment s'està construint una *Societat del coneixement* i com serà el coneixement

resultant. Si finalment podem parlar d'una tendència cap a una *Societat del coneixement*, més que de la informació, serà necessari, més que mai, analitzar quin paper hi pot arribar a tenir la filosofia, entesa en el seu sentit més originari, com a recerca del saber o des del seu vessant més epistemològic com a teoria o estudi del coneixement.

Malgrat els interrogants que ens puguem plantejar respecte a la relació entre la informació i el coneixement: de si tota informació proporciona coneixement o de si el coneixement necessita informació, la tendència més actual és la de construir una societat que vagi més enllà de la simple informació i que proporcioni coneixement, és a dir, del que s'està parlant és de construir una *Societat del coneixement* o com diu Peter Drucker²⁵⁷ una *Societat del saber* que estaria caracteritzada per l'aplicació del saber al saber per millorar el saber existent. La qüestió fonamental és: com assolir la *Societat del coneixement*? El primer pas a donar serà convertir la informació en saber, però no serà gens fàcil.

"Parece que hay consenso en pensar que la nueva sociedad estará basada más que en la información, en el saber, en el conocimiento. El conocimiento, el saber, es la información asimilada por las personas. La materia prima es la información, el producto, el conocimiento. La información, sobre todo en cantidad excesiva, a menudo supone un impedimento o una dificultad para que las personas sean capaces de seleccionarla, entenderla y asimilarla al propio conocimiento."²⁵⁸

La nova *Societat del coneixement* s'haurà d'organitzar en funció del saber de que disposin les persones i les organitzacions –ambient on es difondrà i assimilarà la informació a més de ser el lloc d'aprenentatge-. Les persones aïllades quedaran al marge del coneixement. La posició socio-econòmica i cultural de les persones vindrà donada per la seva capacitat de participació en diferents comunitats professionals, geogràfiques o socials connectades en xarxes a través de les quals circularà la informació. Les xarxes, doncs, seran l'instrument bàsic de comunicació i la participació en elles marcarà el grau de competència de les persones per considerar-se *in* –incloses- o *out* –excloses- del sistema informacional. Simultàniament, la productivitat passarà a dependre de la capacitat de les diferents organitzacions per la millora i innovació del seu saber fent servir tecnologies cada cop més potents. D'aquesta manera la cultura dels pobles serà la que determinarà el seu

---

²⁵⁷ Per a Peter Drucker [http://en.wikipedia.org/wiki/Peter_Drucker] (un dels "gurús" de la gerència) la "Societat del Coneixement", no suposa (com ho fa el sentit comú) la generalització de sabers per a tota la societat, sinó l'adquisició per part de la "persona instruïda" d'un tipus de saber específic. És a dir la formació d'"una persona instruïda universal... diferent de l'ideal pel qual lluiten els humanistes". El "coneixement" a què es refereix el concepte és l'exaltació del model gerencial (management) concebut per a l'organització del treball empresari i en conseqüència de les formes de consum en la societat postcapitalista que defineix com "una societat del saber i una societat d'organitzacions" Drucker, P. *La sociedad post-capitalista*. Buenos Aires, 1993, 177. <<http://www.hapress.com/index.php?pg=f051&tp=30>> *Educación y nuevas tecnologías de la información: ¿ingreso en el 'Primer Mundo' o versión post-moderna de colonialismo cultural?* Roberto Gerardo Bianchetti

²⁵⁸ Ponència de M. Barceló a l'ICT: *La nueva sociedad del conocimiento a La sociedad del conocimiento*, DD.AA, Beta Editorial, S.A. B, 1998. Pàg. 17

nivell econòmic i no a l'inrevés com passava en la societat industrial. És a dir, com més saber o coneixement, més tecnologia hi haurà a la base o infraestructura social i es podrà créixer econòmicament.

Ens trobem en un procés de canvi històric, que es pot denominar com a *revolució del coneixement*. Una revolució que ens ha de conduir cap a una *Societat del coneixement* en tota la seva plenitud. Sobre quins són els factors del canvi M. Barceló²⁵⁹ ens explica que bàsicament són tres, que interactuen mútuament com a causa-efecte:

1. Globalització de l'economia que es pot comprovar en la gran influència dels mercats mundials sobre les organitzacions i empreses i en la liberalització de la informació a tots nivells.
2. Tecnologia o NTIC que va iniciar el seu desenvolupament en l'invent del transistor (1947) i que va continuar amb els xips (1969), els primers PC i finalment amb Internet. Ha provocat una acceleració de les comunicacions i de la transmissió de la informació en continu creixement i expansió.
3. Organitzacions i les xarxes de relació entre organitzacions que ha propiciat l'adopció d'estructures organitzatives i de programes que afavoreixen l'autoaprenentatge permanent –un dels elements claus per incrementar els coneixements i la creativitat personal.

Un altre aspecte a tenir en compte és el de quines són les característiques que haurà de tenir la *Societat del coneixement* per a ser considerada com a una societat on precisament predomini el coneixement per damunt de la informació. De moment, és difícil definir clarament quines seran aquestes característiques descriptives i substantives en la seva totalitat, perquè encara estem vivint un procés, com ja hem assenyalat més amunt, de canvi. De totes maneres el que s'ha fet, per part d'alguns especialistes, és avançar algunes tendències significatives de futur, com les que fan referència als seus requisits essencials respecte a les persones, les polítiques culturals, socials, econòmiques...

Pel que fa referència a les persones, serà necessari un canvi en la seva relació amb el coneixement i el treball. Es demanarà una gran capacitat per l'autoaprenentatge i la multidisciplinarietat en el seu treball.

---

²⁵⁹ Op. Cit.

“La nueva sociedad plantea nuevos requisitos para las personas, que deberán adquirir y mantener lo que podemos llamar una cultura de la información. La sociedad del conocimiento deberá tener ciudadanos “informacionalmente” cultos. Y ello plantea problemas importantes en el terreno de la educación y la formación permanente, en el de las políticas económicas y tecnológicas y en el de las políticas sociales.”²⁶⁰

Si es tenen en compte les polítiques culturals i de formació, s’haurà d’incidir més en la importància de l’aprenentatge, de manera que l’educació s’haurà d’orientar cap al desenvolupament de les habilitats fonamentals i l’aprenentatge permanent. L’educació més que ensenyar continguts, en tant que aquests es poden trobar, actualment de manera ràpida a Internet, haurà de dirigir els seus esforços a ensenyar com adquirir coneixements, a saber trobar el que es necessita per dur a terme el procés d’aprenentatge satisfactòriament. Les persones instruïdes seran els nous protagonistes de la *Societat del coneixement*, en tant que tindran una perspectiva de conjunt global i sabran integrar-la en la pròpia estructura global. Seran persones que integraran les característiques intel·lectuals de reflexió, creativitat i imaginació amb les diferents organitzacions, persones, treballs... amb que hagin de relacionar-se. Una utopia o una realitat? Arribaran a formar-se persones amb aquests perfils? Potser, la filosofia hi pugui ajudar, però aquest tema el tractarem en el tercer apartat.

I en darrer terme, pel que fa a les polítiques econòmiques i tecnològiques, hauran d’establir un pacte entre les institucions de l’Estat i les de la societat civil per fomentar la creació de xarxes, equips i sistemes d’informació que afavoreixin l’ingrés de la població en la cultura de la informació i del possible coneixement que pot generar. Per últim, respecte a les polítiques socials, s’haurà de fer un esforç continuat per disminuir la fragmentació social entre els que poden accedir a la informació i els que no tenen els suficients mitjans per accedir-hi.

Tots aquests requisits i alguns altres, són els que probablement faran possible poder parlar d’una *Societat del Coneixement*. Dic alguns altres que no he esmentat, perquè espero poder-hi afegir la filosofia com a requisit principal per poder constituir plenament una *Societat* pròpiament dita del *Coneixement*. Tanmateix, potser mai s’aconsegueixi construir una *Societat del Coneixement*, però les bases hi són i el projecte es pot realitzar, si hi ha la voluntat necessària per a que sigui possible.

---

²⁶⁰ Op.Cit. pàg. 24

2.3. Conseqüències i repercussions de la SIC en la concepció de la societat.

La SIC està generant molts interrogants per les conseqüències i repercussions que està tenint en la societat actual. Un cop hem exposat les seves característiques més bàsiques, serà necessari doncs, fer una anàlisi fenomenològica descriptiva i comprendre quines són les seves repercussions i conseqüències a curt i llarg termini. Només així, segurament podrem comprendre quin és el seu abast i quines són les accions o reflexions que s'han de dur a terme. A la vegada serà imprescindible elaborar una hermenèutica comprensiva del fenomen objecte d'estudi –la SIC–, si volem situar d'alguna manera la filosofia en aquesta *societat global de la informació* i tant de bo, també, ho arribi a ser del *coneixement*.

Les repercussions que pot provocar la SIC poden arribar a ser tan importants que fins i tot, s'està anunciant la fi de la societat²⁶¹, tal i com s'ha entès fins als nostres dies. Els canvis soferts, en els darrers anys, en la societat han provocat interrogants en referència tant a l'estructura social com a la seva pròpia existència. La societat està perdent la seva pròpia identitat personal i territorial, perquè ja no està formada només per grups d'individus, sinó també per informacions i comunicacions, a més a més, s'està expandint més enllà de les fronteres geogràfiques.

La nova societat que s'està construint és una societat global, flexible i dinàmica, que necessita uns altres paràmetres, diferents dels establerts fins ara, per a que sigui factible d'una manera global la seva definició i comprensió. Però, de quina societat es tracta? Com és aquesta nova societat desterritorialitzada o millor dit virtualitzada pels nous mitjans tècnics? Com la podem caracteritzar? Quines són les seves conseqüències i repercussions? És una societat que tendeix a ser programada, fent servir el terme inicial proposat per A. Touraine respecte a la nova societat emergent postindustrial, o una societat tecnocràtica, anunciada per N. Postman, i dominada per la tecnologia? És una societat que proporciona benestar o més aviat tot el contrari, una societat on cada vegada hi ha més malestar, angoixa i frustracions? O potser es tracti d'una societat de masses que tendeix cap a una democratització mundial? És una societat de risc imminent, a punt de

---

²⁶¹ A. Giddens: *Sociologia*, defineix "societat" com un grup de persones que viuen en un territori determinat, que està sotmès a un sistema comú d'autoritat política i que és conscient de posseir una identitat pròpia que la distingeix dels altres grups. (pàg. 739) Una definició diferent és la que proposà Niklas Luhmann per a qui la societat actual ja no estaria formada per homes sinó per comunicacions. La societat esdevé el conjunt de totes les comunicacions possibles. Izuzquiza, Ignacio (1990). *La sociedad sin hombres. Niklas Luhmann o la teoría como escándalo*. Barcelona: Anthropos.

desaparèixer o de quedar ofegada per la seva pròpia tecnològització? O per últim és una societat cada vegada més complexa on hi predomina la incertesa constant?

Respondre als interrogants proposats respecte a com és la societat actual i quina és la tendència que seguirà en els pròxims anys, no és una tasca fàcil. Simplement, es tracta de mostrar quines són les repercussions i conseqüències més significatives provocades per la societat que anomenem de la informació, de la comunicació i del coneixement.

D'una societat programada a una societat tecnocràtica?

El concepte de "societat programada" va ser utilitzat per A. Touraine en el seu llibre: *La societat postindustrial*, per definir la nova societat emergent com a conseqüència dels canvis soferts per la tecnificació. La definició pretén definir la societat a partir de la seva pròpia *praxis*, tenint en compte la naturalesa del seu mode de producció i d'organització econòmica. Una societat programada és una societat organitzada en vistes a un objectiu, ja sigui aquest, econòmic, social o polític. En la societat postindustrial o societat industrial avançada, l'organització és impulsada per l'economia, tanmateix s'ha de tenir present, el seu rerafons, que no és altre que la informació. La informació és el nou poder que domina l'economia i l'organització de la societat en general. En canvi si és té més en consideració el poder que la domina, el concepte que la definirà millor serà el de tecnocràtica. Amb tot, Touraine prefereix amb escreix la primera denominació: la de "societat programada" perquè conté implícits els mitjans que promouen l'acció.

"Ante nuestros ojos se están formando sociedades de un tipo nuevo.

Se las denominará sociedades post-industriales si se pretende señalar la distancia que las separa de las sociedades de industrialización que las han precedido, y que todavía se mezclan con ellas, tanto bajo su forma capitalista como bajo su forma socialista. Se las denominará sociedades tecnocráticas si se pretende designarlas según el poder que las domina. Se las denominará sociedades programadas si se intenta definir las ante todo por la naturaleza de su modo de producción y de organización económica. Me parece que esta última expresión es la más útil por ser la que indica más directamente la naturaleza del trabajo y de la acción económica."²⁶²

---

²⁶² A. Touraine: *La sociedad postindustrial*, Ed. Ariel, B. 1973. pàg. 5

S'ha de tenir present, però, que la societat programada depèn més del coneixement i de la seva capacitat per generar creativitat que no pas de l'acumulació del capital. Les forces de producció són el resultat de la integració de tots els factors de producció en tots els terrenys de la vida social: l'educació, el consum i la informació. És una societat, doncs, que inclou el coneixement com a força productora. Els conflictes se situen més en l'ordre del consum més que en el de la producció. L'organització racional de l'equip tècnic i humà es constitueixen en els veritables elements que presideixen el desenvolupament econòmic.

Les característiques principals d'aquesta anomenada "societat programada" són les següents:

1. Els gèneres de vida són substituïts per nivells de vida en una societat de masses. Al mateix temps que es produeix una pèrdua de la consciència obrera, perquè la pobresa ja no és una qüestió de classe sinó de nivell de vida. La burgesia perd el seu llegat, en tant que la riquesa ja no és qüestió d'herència. Es produeix una decadència dels mitjans i gèneres de vida tradicionals, que no seran més que un reflex d'una transformació social a més gran escala. Per últim, assenyalar, que la naturalesa social és substituïda per l'acció social.
2. Canvi de la noció de classe social a la de relacions de classe, que passarà a ser un element central de la dinàmica econòmica. Pren cada cop més importància el concepte d'organització. El conflicte industrial s'ha institucionalitzat a causa de l'acció sindical i la intervenció política. Una altra conseqüència és la formació d'una *massa* mancada de particularismes i dels mitjans tradicionals de participació i intervenció en el procés de desenvolupament social.
3. L'accés al poder social està cada vegada més obert i l'Estat ja no és un Déu civil que planeja per damunt dels seus súbdits. Apareix una organització del poder que és més coherent i poderosa que no pas abans. L'Estat ja no és una unitat social autònoma sinó una organització. Les societats industrials avançades ja no són societats d'acumulació, sinó societats de programació.
4. Es produeix una separació entre diversos tipus de problemes socials, apareixen nous conflictes: per una banda, els que fan referència a l'organització o sistema administrat i per altra, els que es refereixen a l'empresa o unitat de decisió econòmica independent.

5. La figura del tecnòcrata canvia: ja no són simplement tècnics sinó dirigents, tant si pertanyen a l'administració de l'Estat com a grans empreses vinculades als ambients de decisió política. S'ha de dir, però, que A. Touraine exagera una mica, al presentar als tecnòcrates com els amos i senyors, és a dir, com els dominadors, del sistema polític, perquè controlen la informació i per tant dirigeixen el coneixement. Tot i això, admet l'ambigüitat del terme i reconeix que, per exemple, a França existeixen tecnòcrates liberals. Amb tot, té raó quan afirma que la tecnocràcia es converteix en una "meritocràcia" que controla la pertinença a les seves files, perquè controla els títols d'accés a determinats graus d'especialització.

"La tecnocràcia es un medio porque se define por la dirección de los grandes aparatos económicos y políticos que orientan el crecimiento. Sólo concibe la sociedad como el conjunto de los medios sociales que hay que movilizar para este crecimiento. Es una clase dominante porque al proclamar la identidad de crecimiento y progreso social identifica el interés social con el de las grandes organizaciones, que, por vastas e impersonales que sean, no por ello dejan de ser centros de intereses particulares."²⁶³

Una de les característiques més destacades de la ideologia tecnocràtica, ja sigui liberal o autoritària és que sempre nega el conflicte social, però, aquest existeix i té la seva arrel en l'acumulació i la concentració del poder de decisió i del coneixement. Així, doncs, la ideologia tecnocràtica, és una ideologia manipuladora, que intenta desenvolupar el seu propi poder sense fer cas de les desigualtats que provoca.

6. Com a resultat del domini tecnocràtic emergeix una nova classe dominada: la classe dels qui s'oposen a la dominació i a la manipulació. Aquesta no és altra que la identitat personal i col·lectiva respectivament. El que tindrà més importància serà, doncs, la comunitat, la cultura... a la que es pertany i no a l'ofici com passava en les societats industrials. La consciència regional i la defensa de les llibertats locals seran el fonament principal de resistència a la tecnocràcia que s'imposa cada vegada amb més insistència.

"Las clases dominadas no se definen ya por la miseria, sino por el consumo y la ejecución y, por tanto, por la dependencia de formas de organización y de cultura elaboradas por los grupos dirigentes. No son excluidas, sino integradas y utilizadas."²⁶⁴

---

²⁶³ Op. Cit, pàg. 57

²⁶⁴ Op. Cit. Pàg. 77

7. El treball es defineix, cada vegada més, com un *rol* destacat en un sistema de comunicacions o de relacions socials i no com una aportació personal. La tendència és anar d'una societat d'exploatació a una altra d'alienació, perquè es produeixen contradiccions insuperables entre les necessitats dels sistemes socials i les necessitats de les persones. El resultat és una concepció mecànica, programada, de la societat, que ensopega amb la resistència dels grups i individus a la participació en la decisió, perquè no estan prou informats.

“Estar informado no es solamente saber lo que ocurre, sino conocer el expediente, las razones y los métodos de la decisión, y no solamente los hechos aducidos para justificar una decisión. [...]

La información es, en realidad, acceso a la decisión.”²⁶⁵

8. Alienació per l'absència d'informació i de participació en els sistemes de decisió i organització per part del consumidor empès per la publicitat i el treballador sotmès a uns sistemes d'organització que impliquen, cada vegada més, una despesa humana més elevada. La participació cultural va cada cop més lligada al nivell socioeconòmic.
9. Augment de la importància social dels *professionals*, sobretot en els àmbits de l'educació i la sanitat pública, que es defineixen molt menys per la seva autoritat jeràrquica que per la seva competència científica. A un nivell menys elevat se situen els experts (enginyers, consultors, juristes, psicòlegs, metges d'empresa, instructors i monitors) que intervenen en el funcionament de les organitzacions sense pertànyer enterament a elles. Segons A. Touraine, tant els professionals com els experts són els més capacitats per formar la nova vanguardia dels moviments reivindicatius.
10. L'última de les característiques més importants, que també defineixen aquesta anomenada “societat programada”, és el canvi en la concepció del temps lliure i l'oci. El temps lliure passa a comercialitzar-se de tal manera que provoca com a reacció més important la passivitat social. Els mass-media o mitjans de comunicació de masses condueixen a l'aïllament social i a una summissió i dependència als imperatius econòmics i tecnològics. Els més afectats són els joves, els adolescents amb el seu consum massiu d'oci mecanitzat provoquen una ruptura dels llaços socials primaris, constituint-se en una nova categoria social autònoma. Tot i els aspectes negatius del domini dels mass-media,

---

²⁶⁵ Op. Cit. Pàg. 66

també s'han de considerar aspectes més positius, com són els de la llibertat d'elecció, en tant que proporcionen, al mateix temps, alternatives més diferenciades. Per tant, hi ha menys coerció per part de l'ordre social establert.

Una de les repercussions, doncs, de la SIC serà la de construir una nova societat programada i programable que tendeix cada cop amb més força cap a la tecnocràcia? O com diria N. Postman cap a una Tecnòpolis en la que la tecnologia formarà part de tots els aspectes de la vida social?

D'una societat del benestar a una societat del malestar? (Com més informació més benestar o més malestar?)

La *Societat del Benestar* és el nom que rep el tipus de societat resultant de la consolidació de la societat industrial en els països més desenvolupats (els menys desenvolupats, encara hi somien). Una societat que té o, potser, millor dit, tenia (ja no funciona a principis del s. XXI), en la seva base una estructura social definida en classes i que havia de procurar pel benestar de la majoria dels seus membres, encara que això suposés que hi havia sectors de la població que restessin al marge. L'anomenada *Societat del benestar*, com a resultat de les lluites del moviment obrer havia de proporcionar riquesa i igualtat d'accés als béns bàsics, que implicava uns serveis d'atenció públics i gratuïts com per exemple l'educació i la sanitat. A més, es tractava d'una societat que gestionava el risc i que estava dissenyada per protegir als individus dels perills com eren les malalties, l'atur, la incapacitat, vellesa,... Podríem dir que, en principi es tractava d'una societat que tenia com funció primordial procurar per la seguretat dels seus participants i on l'oci esdevenia la divisa fonamental per al seu bon funcionament.

La nostra societat de principis del segle XXI és sens dubte una societat de l'oci però, completament mercantilitzat i organitzat, que ens indica a què hem de dedicar el temps lliure (parcs d'atraccions temàtics, activitats culturals i esportives preparades per a la diversió familiar) sense deixar lloc a la improvisació i l'activitat contemplativa del no fer res o a l'acció simplement creativa, que no provoqui alguna despesa econòmica. En referència a la qüestió de la seguretat, que havia de proporcionar la societat del benestar, aquesta ja no està gens garantida després dels espectaculars atacs terroristes de l'11S, 11M i 7J, de l'explosió de la central nuclear de Txernòbyl, dels diferents accidents en fàbriques químiques (Índia, EUA...), del canvi climàtic a causa de la contaminació i dels mil i un perills, que ens assetgen de manera invisible diàriament sense que en siguem

pràcticament conscients. Un altre exemple de disfuncionament del benestar es pot comprovar en la privatització de determinats serveis, que fins fa pocs anys havien estat d'accés gratuït. Les perspectives de futur, doncs, tampoc són gaire optimistes, donat que els diferents governs estan tendint a marxar forçades o voluntàries a l'augment de la privatització del sector públic amb l'excusa que no poden fer front a les despeses que ocasionen. Els transports, la sanitat i l'educació privades, per posar alguns exemples significatius, s'estan imposant per damunt de les públiques, fins i tot en governs de caire socialista. El resultat és que malgrat les subvencions, molts ciutadans veuen restringits els seus drets fonamentals i se senten menyspreats per la seva condició econòmica. Apareix aleshores, la cultura de la queixa. Els ciutadans comencen a queixar-se de tot, fins i tot del que no s'haurien de queixar com per exemple dels immigrants a qui acusen de tots els seus mals dient que reben ajudes i subvencions especials que a ells els són negades i que els treuen els llocs de treball, quan la realitat és una altra: la causa que provoca les queixes prové del mateix malestar econòmic, de la incapacitat per accedir a certs béns i serveis.

Per tant, ja no està tan clar que visquem en una *Societat del benestar*, més aviat s'ha de dir tot el contrari perquè ens trobem davant d'una societat que genera constantment malestar i ansietat (s'ha arribat a fer servir l'expressió de "l'ira de l'home blanc" per representar la situació dels ciutadans occidentals actuals respecte a les seves condicions de vida infravalorades econòmicament). Ha desaparegut del tot, doncs, l'anomenada *Societat del benestar*? Sembla ser que sí, segons la majoria d'experts dedicats a estudiar els fenòmens socials. En quina societat, doncs, ens trobem actualment? És una societat que genera malestar? És aquest malestar el resultat de l'abundància excessiva i molt sovint irrellevant d'informació? O és, més aviat, és la conseqüència de l'economia globalitzadora i de les polítiques neoliberals, que ponderen per damunt de tot la independència del sistema econòmic informacional envers el control de l'Estat? O per altra banda es tracta d'una societat que està generant una nova elit, la dels info-rics, la dels connectats, la dels que tenen accés a la informació (privilegiada en algunes ocasions)?

El cert és que estan apareixent diferents moviments *anti* el que sigui que lluiten contra un sistema que no els agrada i consideren injust. Moviments anti-globalització²⁶⁶ econòmica neoliberal, que prefereixen anomenar-se altermundialistes, contraris a la política econòmica que estan duent a terme el FMI i els membres del G8. Moviments anti-fòrum de les cultures, perquè no estan d'acord amb els diferents patrocinadors i empreses que es dediquen al tràfic d'armes i a l'explotació dels treballadors en fàbriques al tercer

---

²⁶⁶ La gran majoria d'aquests moviments utilitzen paradoxalment la xarxa global per a expressar-se: un exemple d'aquests moviments més propers a les nostres contrades és el d'ATTAC: <<http://www.attac.org>>

món gràcies a la deslocalització. Moviments ecològics, com per exemple *Greenpeace*, que denuncien els danys que s'estan provocant sobre el medi ecològic natural a causa de la incontrolada emissió de gasos contaminants a l'atmosfera, del perill de l'exhauriment dels recursos naturals, de la poca cura respecte als animals i espècies en extinció o la manca de precaució envers els dipòsits o magatzems de residus nuclears. A tots aquests moviments també es poden afegir els moviments terroristes globals, que estan prenent un protagonisme important després dels darrers atacs a interessos nord-americans i a tots els que col·laboren en la seva política expansionista. Moviments diversos, que es van estenen i propagant a través de la xarxa de xarxes, és a dir, d'Internet, com són els moviments: okupes, islamistes radicals, neo-marxistes, neo-nazis, neo-ecologistes...

L'existència de tots aquests moviments deixen ben clar que no vivim en una societat del benestar sinó més aviat del malestar. Un malestar generat per una part per l'economia neo-liberal que afavoreix als que tenen més recursos deixant a l'intempèrie els menys afortunats (com diu l'expressió popular: "sempre plou sobre mullat") i per altra part per l'expansió global de les noves tecnologies que ens provoquen desesperació i desorientació en un món altament tecnificat com així ho remarquen Unabomber i J. Zerzan (dels que ja s'ha fet referència en el primer apartat) en els seus articles, al presentar les crítiques més agosarades a la teconologia, visionaris d'un nou model social primitivista que ens allunyi del poder de dominació de la tecnologia. Tanmateix, potser no sigui necessari arribar a l'extrem de rebutjar completament la tecnologia, perquè el malestar que ara sentim, també pot conduir a una conscienciació respecte a l'ús de la tecnologia i aconseguir alliberar-nos del seu domini i poder de seducció, que ens manté atrapats en la gran receptacle del poder tecnològic com a petites mosques que no troben la sortida de l'ampolla tecnificada on hem caigut.

"Lejos de circunscribirse a las relaciones interpersonales, la seducción se ha convertido en el proceso general que tiende a regular el consumo, las organizaciones, la información, la educación, las costumbres. La vida de las sociedades contemporáneas está dirigida desde ahora por una nueva estrategia que desbanca la primacía de las relaciones de producción en beneficio de una apoteosis de las relaciones de seducción."²⁶⁷

---

²⁶⁷ G. Lipovetsky: *La era del vacío*, ed. Anagrama, B. 1986. pàg: 17

D'una societat de masses a una societat democràtica de la diferència?

(Informació global, per a tothom? Democràcia de la informació?)

El títol d'aquest apartat pot provocar una certa estranyesa en un món on triomfa, cada vegada més, el valor de l'individualisme més exacerbat. Parlar d'una *societat de masses* és fins a cert punt contradictori si només es té en compte els individus concrets, però no és així si considerem la societat en el seu conjunt, en la seva globalitat. El que predomina en el nostre món és la informació dirigida no als individus en la seva singularitat, ans el contrari en la seva integració en la globalitat. El que es pretén donar a entendre és que avui en dia, la informació es transmet a través d'uns mitjans de comunicació, anomenats precisament *mass media* –mitjans de massa- de manera global a tot el món. Fet que provoca, per un costat una massificació de la informació –és prou evident que hi ha molta informació-, i per altra banda una consciència de massa, de formar part d'un conjunt, d'una totalitat o d'una *globalitat*, fent servir el mot més de moda actualment, que condueix paradoxalment a la recerca de la pròpia identitat diferencial.

Gràcies a les noves tecnologies, en aquest cas, dels satèl·lits artificials de comunicacions, les companyies de comunicació global van irrompre fa uns anys en l'escenari mundial de forma immediata i generalitzada. Un exemple és el canal de notícies CNN –un dels primers a fer servir les noves tecnologies-, que transmet contínuament informació de qualsevol lloc del planeta a tot el món gairebé en temps real. Aleshores, tothom que posseeixi els mitjans tecnològics adients pot rebre instantàniament informació de les antípodes sense el més mínim esforç.

Es pot dir, doncs, que amb l'aparició de les noves tecnologies la *SIC* es converteix en una *Societat de masses* i *per a les masses*, en tant que la informació està dirigida a tot el món. Una altra qüestió és si aquesta informació és del tot accessible per a tothom i de la mateixa manera. Tot i que, els nous mitjans tecnològics augmenten exponencialment i de manera vertiginosa, la facilitat per rebre la informació d'arreu del món, no per això aquesta informació arriba per igual a tots els integrants del planeta. Se sap que hi ha països on la informació és censurada i restringida només a uns quants supervisors dels seus continguts –Un exemple en són la Xina i Cuba amb una connexió a Internet controlada per l'Estat, que no permet entrar en segons quins webs considerats oposats i amenaçadors per als seus interessos-.

Per altra banda els propis mitjans de comunicació s'estan posant en dubte, perquè se sospita que no proporcionen informació verídica. La informació no està al servei de la veritat sinó dels efectes que provoca en els seus receptors. Pressionats per la necessitat de

provocar emocions, els mitjans ens mostren imatges i difonen notícies que no estan suficientment verificades, sinó tot el contrari, molt sovint, manipulades pels poders fàctics. Estem encara lluny, potser, d'una veritable democratització de la informació.

“La información, durante mucho tiempo difícil y costosa, se ha tornado prolífica y pululante. Junto con el agua y el aire, se trata indudablemente del elemento que más abunda en el planeta. Cada vez menos cara, en la medida que aumenta su caudal, pero como sucede con el aire y el agua, cada vez más contaminada.”²⁶⁸

Deixant consideracions prèvies, potser sigui convenient deixar clar a què ens referim quan utilitzem el terme de “massa”²⁶⁹, de quin tipus de “massa” estem parlant –no totes les masses són iguals, ni funcionen de la mateixa manera- i quines són les seves característiques o trets elementals que permeten definir-la. Només aleshores, podrem dir si realment la SIC és una cultura o societat de masses.

El terme “massa” és fruit de la societat industrial i s'aplica a grups extensos d'individus afectats per fenòmens dinàmics com poden ser les migracions, escolarització, comunicacions, treball... Va ser utilitzat al segle XIX per referir-se als processos de formació del proletariat industrial, a l'ascens polític de les classes petit-burgeses, als moviments revolucionaris de 1848 i la Comuna de París (1871); i en el segle XX per representar el fenomen de manipulació de gran nombre de persones per part del fascisme i el nazisme.

El fenomen de les masses ha estat objecte d'estudi tant des de la Sociologia, com de la Psicologia, l'Antropologia i la Filosofia social. L'estudi psicològic més rellevant és el de S. Freud a *Psicología de las masas* (1921), on exposa que la massa representa per a l'individu una instància que permet alliberar allò reprimat, els impulsos instintius

---

²⁶⁸ I. Ramonet: *La tiranía de la comunicación*, pàg. 209

²⁶⁹ S'ha de distingir el concepte “massa” del d'“agregat” o “multitud”. Com ens assenyala A. Negri en el seu llibre *Multitud: guerra y democracia en la era del Imperio*. Madrid: Debate, 2004: “La massa és un conjunt d'individus agrupats de forma inconscient que actua per instints primitius de supervivència, en canvi la multitud, segons el mateix autor, representa la nova classe social treballadora que es mou de manera organitzada, conscient de les seves demandes i interessos més immediats. Per altra banda el concepte d'agregat només es refereix a un conjunt aplegat d'individus o coses que estan juntes, apilades, sense objectius ni finalitats.

La multitud és la base social del projecte polític democràtic de Hardt i Negri, ja que “hoy día sólo es posible conducir la acción política encaminada a la transformación y a la liberación sobre la base de la multitud”. La multitud és allò encara no definit que emergeix de la desintegració de les comunitats modernes. El poble, la nació, la família i tots els enquadraments societaris tradicionals desapareixen i emergeix la multitud, que “se compone de un conjunto de singularidades, y aquí entendemos por singularidad un sujeto social cuya diferencia no puede reducirse a uniformidad: una diferencia que sigue siendo diferente [?]”, tot això en el benentès que “las singularidades plurales de la multitud contrastan con la unidad indiferenciada del pueblo”. Com si el concepte poble hagués comportat mai una “unidad indiferenciada”! No obstant això, en la tercera part del llibre se'ns aclareix que per a Hardt i Negri el terme poble és un terme polític, i no l'usen en cap cas com a sinònim de comunitat humana. Tot el món conceptual que usem nosaltres, els catalans, per a analitzar les comunitats humanes els és completament aliè. Parteixen d'un món conceptual completament diferent, subsidiari de l'estatisme burgès, que ignora voluntàriament, per exemple, tota la crucial problemàtica de la qüestió nacional. “<<http://www.geocities.com/eltalpa/multitud.htm>>

inconscients; i assenjala per al subjecte la sortida de l'individualisme egoista en una aproximació a l'alteritat.

Des de la filosofia són coneguts els treballs de J. Ortega y Gasset: *La rebelión de las masas* (1930), on interpreta les masses com a negatives i irracionals, encara que resulten gratificants per als individus, en tant que sadollen les seves necessitats culturals i socials. Per Ortega y Gasset la massa es defineix en contraposició a l'individu:

“Davant d'una sola persona podem saber si és massa o no. Massa és tot aquell que no es valora a si mateix –en bé o en mal- per raons especials, sinó que se sent «com tothom», i malgrat això, no s'angoixa, se sent a gust sentint-se idèntic als altres. Imaginem un home humil que, en intentar valorar-se per raons especials –preguntant-se si té talent per això o allò, si sobresurt en algun ordre-, s'adona que no té cap qualitat excel·lent. Aquest home se sentirà mediocre i vulgar, mal dotat; però no se sentirà massa.”²⁷⁰

Un dels assaigs significatius sobre les masses és el d'E. Canetti: *Masa y poder*(1960), on interrelaciona d'una manera més directa la formació de les masses i el poder que poden generar a nivell social. Un estudi prou adient per als nostres objectius, perquè el que ens interessa demostrar és primer de tot si la SIC és una *Societat de masses*; i en cas afirmatiu, si condueix a la democratització de la societat o no, i finalment a determinar, doncs, quin és el seu poder.

L'origen de la massa s'ha de cercar en la necessitat de l'individu de satisfer unes necessitats, ja siguin de pertinença a un grup o com diu E. Canetti per fugir de la por al contacte amb l'altre. En principi la massa funciona com un sol cos creat per un grup reduït de persones i que es va fent més gran de manera espontània. Existeixen diferents tipus de massa: *oberta*, la més natural, sense límits en el seu creixement i desenvolupament; i *tancada* que té uns límits concrets –assenyalats normalment per una institució- i d'una durada organitzada. El moment més important dins de la massa és el de la *descàrrega* quan tots els seus membres se senten com a iguals, en aquest moment es pot generar un cert impuls de destrucció inconscient, encara que no sempre és així. La veritat és que la massa dóna força, un poder impensat, als seus participants, els quals per si sols no s'atrevirien a dur a terme segons quines accions de manera individual fora de la massa. La massa té poder de decisió, però fins a quin punt es tracta d'un poder democratitzador? Les masses es poden manipular, com s'ha pogut comprovar a meitats del segle XX amb diferents ideologies: capitalisme, comunisme, nazisme i fascisme.

---

²⁷⁰ Ortega y Gasset, J (1983): *La rebelión de las masas*, Barcelona, Orbis.

Segons E. Canetti²⁷¹ les propietats o trets bàsics de la massa són els següents:

1. La massa sempre vol créixer: tendència a una acumulació creixent de membres.
2. En el seu interior domina la igualtat: no es plantegen les diferències, té una finalitat comú.
3. La massa estima la densitat: tot i que pot haver moments de descàrrega quan la densitat arriba a ser crítica.
4. La massa necessita d'una direcció, una finalitat que agrupa als seus membres intensificant el seu sentiment d'igualtat. Requereix un fi únic que elimina tots els objectius privats que puguin sorgir del seu interior. El temor a que la massa es desintegri per pèrdua de finalitat, fa que sigui fàcil marcar uns objectius que provoquin a la massa a seguir endavant. Ara bé, cal que aquests objectius no s'arribin mai a aconseguir, en cas contrari la massa desapareixeria un cop acompanyats.

Respecte al primer tret es pot parlar de *massa oberta* o *tancada*, que ja s'han anomenat anteriorment; en el segon i tercer de *massa retinguda* (comença amb la densitat i té per objectiu la igualtat, és una massa parada, estàtica, que espera el moment de l'acció) i de *massa rítmica* (coincideixen densitat i igualtat, té per objectiu el moviment, és una massa abocada a la lògica del moviment); i per últim, en referència al quart tret es pot parlar de *massa lenta* (l'objectiu està fora de perspectiva) i de *massa ràpida* (té uns objectius concrets) segons quin sigui el seu objectiu, per exemple les masses esportives, polítiques són ràpides i les religioses són lentes. També existeixen *masses invisibles* (hi són però no es manifesten fins que arriba el seu moment), *masses festives* (de celebracions espontànies), *masses de fugida* (actuen per por), *masses d'assetjament* (tenen per objectiu provocar la fugida dels seus oponents), *masses de prohibició* (no accepten les lleis establertes o no volen que s'apliquin certes normes)...

Donades les propietats i els tipus de massa es pot afirmar que avui en dia existeixen majoritàriament les *masses retingudes i ràpides*, encara que molt sovint *invisibles*, perquè la SIC provoca el creixement d'aquests tipus de massa, amb escreix. Però, realment té poder aquesta massa? Es tracta d'una massa capaç de decidir

---

²⁷¹ E. Canetti: *Masa y poder*. Alianza editorial, M, 1983. pàg 23-24

políticament? Quin és el seu poder? De fet no té gaire poder, en els darrers temps molts manifestants han sortit al carrer per protestar contra la globalització econòmica neoliberal, contra la guerra a l'Iraq o contra el terrorisme. Els efectes de les masses posades en moviment, per diferents grups ideològics, ha tingut alguns efectes immediats, com el cas del vot de càstig contra algun partit polític en les eleccions i poca cosa més. En canvi els que sí han aconseguit crear masses efectives han estat els mitjans de comunicació: TV, ràdio, premsa, cinema... i sobre tot a destacar un dels mitjans amb més èxit actualment: la publicitat. En aquests últims casos la informació transmesa ha estat més efectiva. Els *mass media* convoquen a les masses i les manipulen per als seus objectius. El resultat per exemple de la publicitat és ben evident: construeix una massa de consum ràpid i immediat. Cal assenyalar que un dels factors imprescindibles per a obtenir els resultats desitjats ha estat el de la introducció de les noves tecnologies, perquè han contribuït a accelerar els seus efectes en el conjunt de la societat.

Quines són les característiques de la cultura de masses? Segons els estudis realitzats per l'Escola de Frankfurt i les seves manifestacions es pot dir que la cultura de masses és una cultura de la *homogeneïtzació*, perquè tendeix a uniformar als seus participants, ja sigui en la manera de vestir, de parlar, de pensar, d'actuar... mitjançant uns missatges superficials i sincrètics. Fa temps que s'està parlant del *pensament únic* com a paradigma de la societat postindustrial. En aquest cas, el *pensament únic* seria un bon exemple d'aquesta homogeneïtzació de la societat. Tanmateix, molt sovint, s'ha qüestionat l'existència d'un *pensament únic*, a favor del criteri personal de cadascun dels individus. De fet cada vegada hi ha més veus crítiques, d'ideologies diverses (ecologistes, altermundialistes, neonazis, fonamentalistes islàmics...) sobre la societat actual, que posen en evidència de manera clara i contundent la manca, precisament, d'un *pensament únic*, uniformat i globalitzador. Fenomen que posa en dubte una altra de les característiques que s'atribueixen a la cultura de masses com és la *fragmentació*. La *fragmentació* ve donada per la impossibilitat de trobar coherència en els missatges que es transmeten i provoca desordre i desconcert en els individus sense que puguin disposar d'un sentit crític. Per últim, una altra de les característiques de la cultura de masses és que es fonamenta en una *moral de l'èxit*, on només hi tenen cabuda els valors que són més rentables per a la ideologia dominant, com per exemple l'*eficàcia*, la *velocitat*, la *utilitat* i fins i tot es pot afegir la *violència*.

"La cultura de masas representa, en esencia, el triunfo de la comercialización sobre todos los aspectos de la vida cultural: el arte, la poesía y cualquier tipo de manifestación expresiva. Significa la búsqueda máxima del beneficio, aprovechando al máximo las posibilidades de la producción en serie. Y alcanza a consolidar un completo

sistema persuasivo cuya finalidad última es el consumo masivo. Detrás de todo ello, hay una gigantesca operación de búsqueda de conformidad por parte de los ciudadanos.”²⁷²

Tenint en compte les característiques de la cultura de masses, no serà gens forassenyat afirmar que la SIC en tant que es presenta com una *Societat de la comunicació* –que utilitza els *mass media* i les noves tecnologies- és una *Societat de masses*, perquè fomenta uns *valors de massa* i produeix uns efectes semblants. Ara bé, s’ha de dir que es tracta d’una massa que respecta les diferències individuals, que té en compte la idiosincràsia dels seus components. Per tant, un cop establert que la SIC és una *societat de masses*, la qüestió de si és una societat democràtica sembla quedar al servei de quina sigui la ideologia, el lloc on s’ubiqui i el tipus de *massa* dominant en la societat. Si es tracta d’una *massa tancada*, no es podrà parlar d’informació democràtica. En canvi si es tracta d’una massa més oberta, fonamentada en una ideologia democràtica i participativa, com sembla ser o volen que sembli en la majoria de països desenvolupats amb governs constitucionals i representatius, aleshores sí que podríem trobar-nos davant d’una societat on la informació seria de tothom i per a tothom, és a dir podríem parlar d’una *Societat democràtica*. Paradoxalment, només una *Societat democràtica* pot fomentar el desenvolupament de la *Societat global de la informació*.

“En un mundo basado en la comunicación activa, el poder puro –poder que sólo va de arriba a abajo- pierde arraigo. Las condiciones económicas que la economía estabilizada soviética u otros regímenes autoritarios no pudieron manejar –la necesidad de descentralización y flexibilidad- se reflejaban en la política. El monopolio de la información, en el que se basaba el sistema político, no tenía futuro en un espacio intrínsecamente abierto de comunicaciones mundiales.”²⁷³

Però, què s’ha d’entendre per *democràcia*? Democràcia està formada per dos termes: “demos”=poble i “cratos”=direcció, govern. Es diu que la democràcia va néixer a Atenes, però realment no era una democràcia, en el sentit que tot el poble participés del govern, al contrari només tenien dret a votar els homes lliures. Ni les dones, ni els esclaus, ni els forasters (*metecs*) podien prendre cap tipus de decisió política. Ara bé, nosaltres tampoc tenim una democràcia completa en el sentit més dur i estricte de la paraula, perquè tampoc permet que els immigrants votin en les eleccions. Aleshores, hem de tenir present que hi ha diferents tipus de democràcia segons el seu grau de participació i dels documents en què es fonamenti: democràcies participatives, representatives, parlamentàries, constitucionals... S’ha d’afegir, també, que hi ha diferents nivells i formes

---

²⁷² J.M. Pérez Tornero: *Comunicación y educación en la sociedad de la información*. Ed. Paidós, B. 2000. pàg: 25

²⁷³ A. Giddens: *Un mundo desbocado: los efectos de la globalización en nuestras vidas*, Ed. Santillana, M, 2000 pàg 86.

diferents de democratització i que el seu grau depèn del tipus d'organització social i econòmica. A. Giddens defineix la democràcia d'una manera prou entenedora i encertada:

"...es un sistema que implica competència efectiva entre partidos políticos que buscan puestos de poder."²⁷⁴

El mateix autor ens assenyala com la democràcia és l'únic sistema polític possible en una SIC, però afegeix la necessitat de democratitzar-la encara molt més, perquè la gent ha perdut la confiança que tenia en la democràcia a causa dels freqüents casos de corrupció. La democratització de la democràcia només serà possible si es prenen mesures eficients contra la corrupció del poder polític vigent; si es fomenta una cultura cívica sòlida on hi hagi un equilibri estable entre govern-economia-societat civil; i per últim si es realitza una supervisió de l'emergent societat global de la informació a través d'un nou ordre global.

Un dels mitjans que darrerament està més de moda en l'intent de democratitzar la democràcia és el que s'està realitzant a Internet, on s'intenta fomentar la participació democràtica a través de diferents webs, enquestes, fòrums... A poc a poc s'ha anat constituint el que s'anomena una *Àgora virtual*²⁷⁵ al servei dels ciutadans, per a que puguin participar i dir el que pensen sobre diferents temes que els afecten de manera directa. A Catalunya tenim un exemple: el de Democraciaweb²⁷⁶ creada a mitjan 1998 al voltant de l'activitat del Parlament de Catalunya en un intent d'establir nous punts de contacte entre la ciutadania i les institucions públiques. Un intent que encara no ha reeixit del tot, malgrat ser una eina que pot facilitar l'accés a la participació política per la seva minimització d'esforços, a causa de la manca de motivació dels ciutadans, en alguns casos, i en d'altres, perquè potser encara no té el suficient impuls que caldria per part de les institucions públiques. S'haurà d'esperar com es van introduint aquests nous mitjans de democratització en un futur pròxim en la societat civil i el ressò que poden arribar a tenir en la vida política dels diferents Estats.

---

²⁷⁴ Op.cit. Pàg. 82

²⁷⁵ Un exemple és l'anàlisi realitzada pel grup de treball Democràcia Participativa Digital 2002 de la Fundació Catalunya Segle XXI publicada en el llibre: *Àgora virtual. Internet al servei de la participació democràtica*. Ed. Mediterrània, B, 2003. També es pot consultar al web: <<http://www.seglexx1.com>>

²⁷⁶ <<http://www.democraciaweb.org>> Gestionada per la fundació Jaume Bofill.

Una societat de la seguretat a una societat del risc? (Dels perills de la nova societat)

En un principi la societat es va formar de manera espontània i tenia com a objectiu principal assegurar la supervivència de l'espècie humana, és a dir, servia per protegir-nos dels riscos que implicava viure en una naturalesa salvatge i amenaçadora. Així, doncs, des dels seus inicis la societat proporcionava seguretat davant dels riscos imprevisibles d'una naturalesa dinàmica, canviant i incerta. Un dels elements que van ajudar a configurar, des de bon principi, la societat com a font de seguretat, no hi ha dubte, que fou la cultura i tot el que implicava: coneixements teòrics i pràctics, llenguatge, aprenentatge de tècniques diverses, costums, normes, valors... A través d'ella vam aprendre les tècniques necessàries que ens permetrien dominar les forces de la naturalesa i sobreviure. A partir de la societat industrial, però, la nostra condició va començar a canviar. Per primer cop les tècniques que ens havien ajudat a sobreviure en un món massa hostil, es presentaven com a elements generadors de riscos. Paradoxalment, la societat tecnològica que havíem creat generava riscos en comptes de seguretats.

“La sociedad del riesgo es una nueva forma social que surge como consecuencia de la modernización de la sociedad industrial. De acuerdo con este paradigma, el nacimiento de esta nueva forma social no se produce por un estallido político, sino como consecuencia de la propia modernización de la sociedad industrial. Tal como afirma Beck, «la sociedad industrial se despidе del escenario de la historia mundial por la puerta de atrás de los efectos secundarios».

La sociedad del riesgo tiene dos caras. En la primera cara, encontramos la pérdida de la inocencia de las fuerzas productivas. La industrialización representó una materialización del pensamiento ilustrado. El hombre creyó que con la razón dominaría la naturaleza y la transformaría, sometiéndola para satisfacer sus necesidades. Y este proceso sería lineal, es decir, sin límites. Hoy en día vemos que la producción de riqueza va acompañada de la producción de riesgo. Aquello que en un principio podría verse como efectos secundarios del desarrollo, en la actualidad reclama un estatuto de igualdad con los efectos positivos, es decir, reclama convertirse en variables endógenas del modelo de desarrollo.

La segunda cara de la sociedad del riesgo está relacionada con el hundimiento de las coordenadas sociales de la sociedad industrial, tanto en lo referente a la pérdida de las tradiciones de sus formas de vida como en la relación entre ciencia y sociedad, y política y sociedad.”²⁷⁷

---

²⁷⁷ Article de Narcís Mir Soler: “La importancia del riesgo en la sociedad moderna: la sociedad del riesgo” <<http://www.gencat.net/mediamb/revista/rev24-cast.htm#riesgo>>. Narcís Mir fou durant alguns anys Director de l'Observatori del risc: <http://www.seguretat.org/observatori/frames_observatori.html>

De fet, el concepte de *risc* no existia a l'Edat Mitjana. Sembla ser que va aparèixer, segons explica A. Giddens²⁷⁸, els segles XVI i XVII a través d'exploradors occidentals que el van aplicar als seus viatges per terres desconegudes. El concepte ha arribat a l'anglès a través de l'espanyol o el portuguès (una de les arrels de la paraula vol dir *atrevir-se*) i es feia servir per referir-se a navegar en aigües desconegudes. Després es va aplicar al temps utilitzat en la banca i el món de les inversions per indicar el càlcul probabilístic de conseqüències de les decisions i més endavant va passar a referir-se a una àmplia gamma de diferents situacions d'incertesa. Actualment la noció de risc és inseparable de les nocions de probabilitat i incertesa. El risc representa una amenaça o perill i es característic de les societats orientades al futur. La idea de risc, doncs, és inseparable de la modernitat.

"El riesgo es la dinámica movilizadora de una sociedad volcada en el cambio que quiere determinar su propio futuro en lugar de dejarlo a la religión, la tradición o los caprichos de la naturaleza."²⁷⁹

El mateix autor assenyalava que s'han de distingir dos tipus diferents de risc:

- L'extern que prové de l'exterior, de la naturalesa (plagues, inundacions...) i és incontrolable.
- El manufacturat: creat per l'impacte del nostre coneixement sobre el món (ex: riscos mediambientals). L'única manera de controlar-lo és limitar la responsabilitat aplicant el principi de precaució²⁸⁰ –precautorio-.

Actualment el risc s'entén com la possibilitat que passi alguna cosa no desitjada (danys o pèrdues). El risc és un concepte normatiu (estableix normes d'acció) i descriptiu d'una situació determinada. Davant del risc cal actuar, però si n'hi ha molts –com passa avui en dia- o bé no es perceben o bé no se sap què s'ha de fer. Un factor de risc és qualsevol ens, material, substància o energia que té la capacitat de generar guanys o pèrdues. Cada vegada, però, hi ha més dificultats per percebre el risc ja sigui per la

---

²⁷⁸ A. Giddens: *Un universo desbocado*, pàg. 34. Es pot llegir un resum traduït al català a la biblioteca digital de l'IIGC Institut Internacional de Governabilitat de Catalunya: <http://www.iigov.org/seguridad/?p=11_04c>

"Les cultures tradicionals no tenien un concepte del risc perquè no el necessitaven. Risc no és igual a amenaça o perill. El risc fa referència a perills que s'analitzen activament en relació a possibilitats futures. Només s'assoleix un ús estès en una societat orientada cap el futur –que veu el futur precisament com un territori a conquerir o colonitzar-. La idea de risc suposa una societat que tracta activament de trencar amb el seu passat –la característica fonamental, en efecte, de la civilització industrial moderna. (...)

Ambdós aspectes del risc –el seu costat negatiu i el positiu- apareixen en els primers dies de la societat industrial moderna. El risc és la dinàmica mobilitzadora d'una societat abocada al canvi que vol determinar el seu propi futur enlloc de deixar-lo a la religió, la tradició o els capricis de la naturalesa. El capitalisme modern difereix de totes les formes anteriors de sistema econòmic per les seves actituds cap el futur. (...)"

²⁷⁹ Op. Cit: pàg. 36

²⁸⁰ Aquest principi va aparèixer a Alemanya als anys 80 fruit de debats ecologistes i proposa que s'ha d'actuar amb cautela encara que no hi hagi una evidència científica definitiva.

confiança en els experts, consideracions socials, coneixement o familiaritat de l'activitat tecnològica, per la voluntarietat de l'exposició, pel control de les conseqüències...

El concepte de "Societat del Risc" apareix per primera vegada amb la publicació del llibre d'U. Beck: *La sociedad del riesgo*²⁸¹, on analitza les característiques de la societat post-industrial. Són els conflictes contradictoris dins la societat post-industrial els que provoquen el que s'anomena la *Societat del risc* que no és altra cosa que el resultat del procés de maduració de la societat industrial, juntament amb la *SIC*. D'alguna manera tant la *Societat del risc* com la *SIC* són dues cares d'una mateixa moneda, d'una mateixa societat. De la societat industrial on el problema central era el repartiment de la riquesa hem passat a una societat centrada en el repartiment del risc. Un risc que no s'ha d'entendre només des de la perspectiva tecnològica, sinó també s'han d'incloure els riscos industrials, les incerteses científiques i la inseguretat social.

El mateix autor, U. Beck en un llibre posterior, prefereix parlar de la *Societat del risc global*²⁸² perquè en el món actual ja no hi ha fronteres ni tan sols per al risc. Amb tot, parlar del risc global no implica que tothom pateixi de la mateixa manera el risc, sinó que com sempre hi surten perjudicats els menys preparats per afrontar-lo i aquests són precisament els que no han generat el risc. No hi ha una igualtat global del risc, explica U. Beck, sinó que segueix la primera llei que s'aplica als riscos mediambientals: *la contaminació sempre segueix al pobre*. Una altra característica de la societat del risc global és la seva interrelació amb la responsabilitat. La qüestió principal és l'atribució de responsabilitats davant d'un risc fabricat per la mateixa societat. Avui en dia podem constatar com es produeix una nova forma d'irresponsabilitat organitzada impersonal davant la qual no existeix ningú en concret que sigui capaç de respondre del risc generat. La paradoxa és que vivim en una societat individualista on el que mana és l'imperatiu del "primer jo". Aquest, individualisme però no és egoista, sinó que té en compte la comunitat, perquè s'és conscient que no es pot viure sol, sense l'ajuda dels altres. Per tant, el resultat és que la societat és més cosmopolita que mai i té molt present les implicacions morals de les accions. Així ho confirmen els diferents moviments ecologistes, humanistes, preocupats pel futur del món i de la humanitat. El problema de la societat actual, com assenyala U. Beck, és saber com compartir els riscos, socialitzar el risc, perquè el risc ja no es considera com a quelcom negatiu, que s'ha d'evitar o minimitzar, sinó que ara al poder-se compartir entre tots és vist com a un fenomen positiu. Compartir riscos implica, doncs, assumir les pròpies responsabilitats i tenir present que hi ha altres societats, menys tecnològiques, que

---

²⁸¹ U. Beck: *La sociedad del riesgo: hacia una nueva modernidad*. Barcelona: Ediciones Paidós, 1998

²⁸² U. Beck: *La sociedad del riesgo global*. Ed. s.XXI, Madrid 2002

hauran de viure suportant els riscos generats per les més desenvolupades tecnològicament.

“La sociedad del riesgo, pensada hasta sus últimas consecuencias, quiere decir sociedad del riesgo global. Pues su principio axial, sus retos, son los peligros producidos por la civilización que no pueden delimitarse socialmente ni en el espacio ni en el tiempo. En este sentido, las condiciones y principios básicos de la primera modernidad, la modernidad industrial –antagonismo de clase, estatalidad nacional, así como las imágenes de la racionalidad y el control lineal, tecnoeconómico- son eludidas y anuladas.”²⁸³

Així, doncs, la *societat del risc global* és un dels efectes col·laterals de la nova societat que està generant canvis en el paradigma establert. La societat postindustrial genera cada cop més riscos que no agraden a la societat en general. D'aquests n'hi ha que són prou visibles i d'altres que no ho són tant, com poden ser les fuites radioactives o químiques, les malalties dels animals (grip aviar), que en principi no són visibles, sinó que només poden ser detectades a través dels seus efectes i analitzades utilitzant aparells tècnics especialitzats. En certa manera són els mateixos conflictes contradictoris dins la societat postindustrial els que provoquen el que s'anomena la *societat del risc* constituïda per dues dimensions: la importància dels efectes col·laterals, efectes negatius que al principi quedaven amagats com els macroperills ecològics, nuclears, genètics...; i, la ruptura dels sistemes de relacions socials que generen desconfiança entre els seus agents.

Un altre aspecte a tenir en compte és la relació de l'emergent *Societat del Risc* moderna amb el coneixement, entenent aquest com a procés de conscienciació, perquè s'ha de ser conscient del risc per poder-lo percebre. A la llarga aquesta *Societat del Risc* anirà indissolublement interrelacionada amb la *SIC*. Un dels exemples el trobem a Internet on la privacitat i intimitat són constantment posades en dubte. El propi mitjà s'està convertint en risc.

Quines són les característiques bàsiques de la *Societat del Risc*, que ens poden ajudar a entendre millor el seu sentit? En primer terme s'ha de constatar que el risc s'origina per causes modernes, és a dir, per l'augment del desenvolupament tecnològic de l'era postindustrial. Això, no vol dir que en altres èpoques no existís el risc sinó que era minimitzat i fins a cert punt s'assegurava la seva anul·lació –*Societat del Benestar*-. En segon terme existeix una globalització del risc en el sentit que s'estén a tot el món (ex: fuites radioactives, SIA, vaques boges, grip aviar...). En tercer lloc augmenta el component

---

²⁸³ Op.Cit. Pàg. 29

del futur del risc, hi ha més expectatives de danys futurs, no actuals (ex: transgènics) que molt sovint no es perceben i que arribaran a ser globals, en el sentit que poden afectar a tot el món. En quart lloc, hi ha un canvi en la percepció del risc a través de lleis probabilístiques o estocàstiques de percepció. Només la ciència se n'adona i quan més a prop, més els pot acotar. La ciència descriu el risc i la gent el percep. En cinquè lloc es produeix un trencament de la dialèctica existent en altres societats amb la naturalesa. En la Societat del risc la naturalesa i la societat s'identifiquen, per tant el que succeeix en la naturalesa també succeeix en la societat i al revés. I per últim es viu en un estat continu d'excepció on la normalitat gairebé no existeix i la llibertat d'acció queda molt restringida, a causa de la persistent possibilitat de perill implícit en qualsevol dels mitjans tecnològics.

Davant els macroperills que ens assetgen contínuament, la *Societat del Risc* no té les suficients eines per a solventar-los per diverses raons: dificultat de preveure els danys i individualització de la culpa; la dificultat d'una compensació econòmica possible; no és possible la cura postraumàtica; els efectes que pot provocar qualsevol catàstrofe no tenen límits. Aleshores l'única resposta factible no és altra que la negació del perill, la minimització del risc –legalització– que es deixa en mans del destí, la incompatibilitat entre la seguretat probable i el pitjor accident o bé l'explicació de la causa dels accidents o catàstrofes per errors humans.

Quines són les possibles solucions per fer front a la *Societat del Risc* i els seus perills? Algunes de les solucions proposades són, primer de tot neutralitzar la tecnocràcia; després, provar les tecnologies abans de comercialitzar-les o el que s'anomena la inversió de la càrrega de la prova; donar més informació dels perills i no encobrir-los; ser més conscients dels perills d'algunes tecnologies; augmentar la participació democràtica en l'extensió i aplicació de les noves tecnologies; i per últim aplicar el *principi de precaució*²⁸⁴

---

²⁸⁴ El «principio de precaución» [traducción del alemán "Vorsorgeprinzip"] es objeto de debate en tecnoética, en bioética y en teoría de la sostenibilidad desde mediados de la década de 1990, cuando fue repetidamente invocado como argumento en las decisiones gubernamentales de los Estados europeos a propósito de la epidemia de «vacas locas». A nivel internacional su eclosión se produce en la Declaración de Rio (1992) y, en Estados Unidos emerge con la Declaración de Wingspread (1998). Sin embargo, en el Estado español la apelación jurídica y moral al «principio de precaución», conocido sólo en ambientes académicos, se popularizó algunos años más tarde, en el contexto de la lucha contra el transvase del Ebro y sus graves consecuencias sobre el medio ambiente. El debate llegó a la opinión pública al plantearse la cuestión de los fallos de "precaución" que provocaron el hundimiento del petrolero «Prestige» ante las costas gallegas (2002), convertido ya en la mayor catástrofe ecológica europea de los últimos decenios. [...] El origen del «principio de precaución» estrictamente se encuentra en Alemania, vinculado a la justificación de la necesidad de leyes restrictivas sobre los usos del agua y del aire. En 1980 el gobierno alemán, preocupado por la contaminación en el mar del Norte, encargó ya a una comisión de expertos independientes que se estudiaran formas de hacer efectivos los criterios de precaución medioambientales. Y desde la reunión de países ribereños de dicho mar (Bremen, 1984) se acordó que: «los Estados no deben esperar para actuar a que estén demostrados los peligros para el medio ambiente». Como se ve, pues, la idea de precaución lleva implícito un contexto político que tiene poco que ver la tradicional concepción liberal y laxista ante la tecnociencia, sino que supone una concepción del Estado como instrumento de control y no de suplencia. <<http://alcoberro.info/V1/tecnoetica3.htm>>

[traducció de l'alemany "Vorsorgeprinzip"] esmentat anteriorment i que té com a principis generals reduir els riscos i evitar els perills fins i tot quan no es constaten efectes immediats; formular objectius de qualitat tecnocientífica i ambiental; i, per últim, definir una aproximació ecològica de la gestió ambiental. En definitiva el «principi de precaució» proposa:

- a) No fer córrer a ningú riscos inútils per causes tecnocientífiques o medioambientals.
- b) Davant de la incertesa, privilegiar sempre la hipòtesi més pessimista.
- c) Quan un perill és inevitable i irreversible treballar per minimitzar els seus efectes.
- d) Ponderar sempre equilibradament els riscos potencials amb els beneficis.
- e) Crear una consciència social sobre les conseqüències de la tecnociència i de les biotecnologies per al medi natural i per als individus concrets.
- f) Exigir als fabricants, industrials, etc., que demostrin de manera feacent la idoneïtat dels seus productes, tant cap el medi com als consumidors, usuaris i treballadors que els manipulen.
- g) Oferir informació transparent sobre riscos, sense discriminar a ningú i sense crear situacions de pànic o d'angoixa injustificats.

A tall de síntesi es pot dir que actualment el risc s'ha convertit en el límit, en l'horitzó futurible que assetja la humanitat. La materialització externa del risc no deixa de manifestar-se a través de catàstrofes ambientals de manera violenta i anihiladora, o tecnològiques impensables fins fa poques dècades. Hem d'esperar i demanar una certa precaució que ens pugui ajudar a superar el risc generat per l'extensió de les noves tecnologies i convertir la *Societat del risc* en una *Societat de la precaució*, que ens mantingui allunyats d'una possible, però no improbable, *Societat de la catàstrofe*.

Una societat de la incertesa i de la complexitat? (de la incertesa i complexitat social a una societat complexa i incerta)

Es pot parlar de la societat actual com d'una societat que tendeix cap a la incertesa i la complexitat desmesurada? Què té a veure la incertesa amb la complexitat? I què és la complexitat? Respondrem a totes aquestes preguntes seguint l'ordre invers a la seva formulació. Si atenem al sentit etimològic del concepte complexitat, s'ha de dir que el seu origen és llatí i prové de la paraula "complectere", que té la seva arrel en el terme "plectare": entramar o entrellajar; i s'utilitzava per referir-se al treball de construir cistelles formant un cercle unint el principi amb el final tot entrellaçant branquetes de palla. L'afegit "com" fa referència a la dualitat de dos elements oposats que s'entrellacen íntimament, però sense perdre la seva identitat. Segons l'*Instituto Internacional para el pensamiento complejo*²⁸⁵ la complexitat s'ha d'entendre com un teixit format per diferents elements:

"La complejidad, es a primera vista un tejido de constituyentes heterogéneos inseparablemente unidos, que presentan la paradójica relación de lo uno y lo múltiple. La complejidad es efectivamente el tejido de eventos, acciones, interacciones, retroacciones, determinaciones, azares, que constituyen nuestro mundo fenoménico. Así es que, la complejidad se presenta con los rasgos perturbadores de la perplejidad, es decir de lo enredado, lo inextricable, el desorden, la ambigüedad y la incertidumbre. Hoy la complejidad es nuestro contexto."²⁸⁶

Un dels filòsofs que s'ha dedicat a fer un estudi de la complexitat és Edgar Morin, per a qui la complexitat és el concepte que defineix millor, el món físic, les relacions humanes, la pròpia condició humana, en resum: tota la realitat. Edgar Morin defineix la complexitat de la següent manera:

"¿Què és la complexitat? A primer cop d'ull la complexitat és un teixit (*complexus*: allò que està teixit en conjunt) de constituents heterogenis inseparablement associats: presenta la paradoxa de l'u i del múltiple. Al mirar amb més atenció, la complexitat és, efectivament, el teixit d'events i d'accions, interaccions, retroaccions, determinacions, atzars, que constitueixen el nostre món fenomènic. Així és que la complexitat es presenta amb els trets inquietants d'allò enredat, de l'inescrutable, del desordre, l'ambigüitat, la incertesa... D'aquí la necessitat, per al coneixement, de posar ordre en els fenòmens rebutjant el desordre, de descartar l'incert, és a dir, de seleccionar els elements d'ordre i de certesa, de treure ambigüitat, clarificar, distingir, jerarquitzar... Però tals operacions, necessàries per a la intel·ligibilitat, corren el risc de

---

²⁸⁵ Per a més informació es pot consultar el web de l'IIPC: <<http://www.complejidad.org/>>. Un altre web d'interès és el del *Programme européen MCX "Modélisation de la CompleXité"*: <<http://www.mcxapc.org/>>

²⁸⁶ <<http://www.complejidad.org/penscompl.htm>>

produir ceguesa si eliminem els altres caràcters del complex; i, efectivament, com ja he indicat, ens han tornat cecs.”²⁸⁷

Davant, doncs, de la realitat complexa en què vivim, cada vegada es fa més necessari, assenyala Edgar Morin, un pensament complex que pugui comprendre la situació del món actual. Tot i això, se'ns fa difícil entendre la complexitat, perquè des de sempre els humans al llarg de la història hem volgut establir diferències dualistes reduint aquesta mateixa complexitat a la seva més mínima expressió.

“El reconocimiento de la realidad compleja, de nuestra realidad humana, social, histórica, es muy difícil. El paradigma de disyunción/reducción que controla la mayoría de modos de pensamiento, separa unos de otros los distintos aspectos de la realidad, aísla los objetos o fenómenos de su entorno; es incapaz de integrar un conocimiento en su contexto y en el sistema global que le da sentido. Es incapaz de integrar la potencia transformadora del tiempo y es incapaz de abrir las posibilidades.”²⁸⁸

No és la multiplicitat dels seus components, sinó les interrelacions que s'estableixen entre ells, les que donen lloc a la complexitat. No és gens estrany que es produeixi al mateix temps incertesa, perquè no se sap amb seguretat com s'estableixen les interrelacions, per altra part imprevisibles, entre els diferents components d'un conjunt determinat. És la mateixa complexitat la que genera incertesa en les interaccions dels elements que la componen. D'aquesta manera ja tenim la resposta a la segona de les preguntes que ens havíem fet al principi. I la tercera? És la societat actual una societat més incerta i complexa que les societats anteriors?

De la manera com s'estableixen les diverses relacions entre els diferents individus socials en la SIC, s'ha d'admetre que potser només tenen sentit si se'ls atribueixen els conceptes de complexitat i incertesa, en tant que tenen com a característiques principals: la imprevisibilitat de les seves possibilitats de interacció, les seves inesperades reaccions i el seu dinamisme fluctuant constantment en la incertesa. A més a més, els elements contraposats i algunes vegades contradictoris, que componen les societats actuals, es troben en una estreta interrelació, també, imprevisible uns dels altres. Per tant, a partir d'aquestes premisses, probablement, s'haurà d'acceptar que la SIC és una *societat complexa*, perquè té un grau d'incertesa i complexitat considerable.

Amb tot, s'ha d'assenyalar que totes les societats que s'han donat al llarg de la història han tingut un cert grau de complexitat i d'incertesa, que ha estat directament

---

²⁸⁷ E. Morin: *Introducción al Pensamiento Complejo*, Ed. Gedisa, B, 2001, pàg. 32

²⁸⁸ E. Morin: *Tierra-Patria*, Kairós, M. 1993. pàg 152

proporcional a la seva dimensió. Les societats formades per grups reduïts de persones aconseguen disminuir la complexitat i la incertesa als seus graus mínims. En canvi quan més gran és la societat, més gran és la incertesa i la complexitat que provoca. La societat actual és una societat, com ja s'ha dit al principi, incommensurable, perquè ja no té límits ni fronteres espai-temporals que la puguin situar en un lloc i temps determinats. Els nous mitjans de comunicació assistits per les noves tecnologies han convertit la societat en una societat global-interconnectada.

Els mateixos governs s'estan qüestionant quin ha de ser el seu paper en la societat globalitzada, perquè les seves polítiques locals són insuficients per dirigir o gestionar la nova societat que s'està generant. Per exemple els delictes informàtics ja no poden ser regulats només per un govern, perquè les seves implicacions són a nivell global. O la propietat intel·lectual i els drets d'autor, que estan greument amenaçats, perquè la xarxa ofereix la possibilitat d'intercanviar arxius de manera gratuïta entre els seus navegants a través de programes com el *Kaaza* o *E-Mule* de transferència d'arxius entre diferents ordinadors connectats. A més a més, els moviments ciberlibertaris o hackers defensen el lliure intercanvi d'arxius i d'informacions, considerant que el ciberespai ha de ser lliure i sense control de cap tipus.

"Em sembla que en l'univers actual en el qual ens movem la paraula clau és complexitat. I tinc la impressió que, davant de la complexitat, continua funcionant un tic, antic i prehistòric, que fa por. Avui en dia ningú no s'atreveria a dir que no vivim en una societat complexa. Si tenim una societat complexa, necessitem informació complexa. En canvi, volem fer la prova del buit tenint una societat complexa que tingui una informació simple. Això és tan elemental que no pot ser. Per tant, l'element de complexitat s'ha de valoritzar positivament i crec que aquest és el primer pas fonamental amb el qual ens hem d'aproximar quan intentem entendre la societat digital i, més enllà d'això, quan intentem entendre la cultura contemporània."²⁸⁹

La complexitat que constitueix la societat actual és la mateixa complexitat que constitueix el món físic. Així com la complexitat és la responsable de les variacions i fluctuacions de la matèria, la diversitat i els diferents canvis que pateix la SIC també són provocats per la complexitat existent. Una de les propietats de la complexitat²⁹⁰ és que només es dona en un sistema, és a dir, quan hi ha interaccions entre diferents elements, perquè un sol element no pot generar per si mateix complexitat. Es podria afirmar com

---

²⁸⁹ Vicent Partal: "La gestió de la complexitat"
<<http://www.uoc.edu/culturaxxi/cat/articles/partal0602/partal0602.html>>

Article del cicle de conferències: *SegleXXI, nova societat? Nova economia?*
<<http://www.uoc.edu/culturaxxi/cat/index.html>>

²⁹⁰ <<http://www.redcientifica.com/doc/doc200301110300.html>> "La complejidad" Guillermo Agudelo Murguía; José Guillermo Alcalá Rivero. Instituto de Investigación sobre la Evolución Humana, A. C.

sostenia Luhmann que el sentit del sistema mateix vindria donat per constituir una representació de la realitat en un moment determinat. "El sentit és una forma d'estructurar la complexitat i fer-la accessible."²⁹¹

Un sistema –ja sigui biològic o social–, es defineix com a complex quan es constitueix com a quelcom més que la suma de les seves parts, perquè les relacions entre els seus components són diverses i variades. En aquest sentit el tot és més que la suma de les parts, el tot va més enllà dels elements que el constitueixen. Precisament són les relacions que s'estableixen entre les diferents parts del sistema les que influeixen en el seu funcionament: "Un sistema complex és un conjunt d'elements en interacció" ²⁹². Aquesta definició dels sistemes complexos es pot aplicar a l'actual SIC, perquè també es presenta com un sistema complex, en tant que els elements que la constitueixen, és a dir les informacions en constant interacció, influeixen notablement en el seu funcionament i organització. Segons la quantitat i qualitat de les interaccions obtindrem més o menys complexitat. Un sistema o societat serà més complexa com més interaccions s'estableixin entre els seus components, és a dir a més comunicació i informació, més incertesa es produeix. En canvi, N. Luhmann considerava la comunicació com a reductora d'incertesa, com tractarem més endavant.

Tot sistema complex té unes característiques com són: una finalitat, unes influències, un impacte sobre l'entorn i una resposta de l'entorn que reactiva i equilibra el sistema. La SIC comparteix les mateixes característiques, en el sentit que té una finalitat, compleix una funció concreta –organització i transmissió d'informacions en xarxa–; rep unes influències de l'entorn on se situa –depèn dels components socials que l'utilitzen–; té un impacte considerable sobre l'entorn –allau o diluvi, com anomena P. Lévy, d'informacions–; i per últim hi ha una resposta de les seves repercussions per part de qui han rebut les seves informacions –d'aquesta manera la mateixa informació és informada de les implicacions de la seva recepció–.

Un dels problemes que ha d'afrontar un sistema biològic complex o una societat complexa com la SIC és la seva permanència davant la incertesa de l'entorn. L'equilibri és fonamental per a la supervivència del conjunt del sistema i com que aquest està en continu

---

²⁹¹ I. Izuzquiza: *La sociedad sin hombres. Niklas Luhmann o la teoría como escándalo*. Ed. Anthropos, B. 1990.

²⁹² <<http://www.esi.unav.es/asignaturas/ecologia/Hipertexto/01IntrCompl/110Complej.htm>> Llibre electrònic: *Ciències de la terra i del medi ambient*. "Un sistema complejo es un conjunto de elementos en interacción". Cuando en un sistema alguno de sus elementos es modificado todos los demás se ven afectados y por tanto, todo el conjunto cambia.(...) Como hemos visto, la tensión y la ruptura del equilibrio, pueden suponer en cualquier sistema natural, social o humano o una oportunidad para la innovación y el logro de un nuevo equilibrio enriquecedor o su destrucción. El que suceda una cosa o la otra depende de factores tan complejos que no es fácil saber de antemano el camino que seguirá un sistema cuando es sometido a fuertes tensiones.

canvi i transformació, ha de trobar la millor manera d'organitzar-se per mantenir l'estabilitat més convenient. Ara bé, si el canvi és molt fort, aleshores o bé el sistema social es renova, a partir de mecanisme autoorganitzatiu²⁹³, o bé s'acaba per destruir. Un dels factors que més poden influir en el desequilibri social de la SIC en què vivim és el desordre –entropia- d'informacions. Contra aquest desordre lluita constantment la societat xarxa, buscant mecanismes d'autoorganització (autopoiètics), que li permetin continuar existint. De moment sembla que se'n surt prou bé. Malgrat que l'entropia és cada vegada més gran, com per exemple es pot comprovar a la xarxa de xarxes o Internet on es van acumulant informacions diàriament, el conjunt del sistema segueix mantenint un cert ordre, encara que cada cop més precari.

La solució davant la problemàtica generada per l'acumulació d'informacions amb tendència al desordre, no és altra que la de saber gestionar la complexitat. Una gestió que, per exemple, en l'àmbit d'Internet s'està realitzant a través de robots cercadors especialitzats. La funció d'aquests robots és classificar la informació, tot i això aquesta no sempre s'obté convenientment ordenada. En l'àmbit social, l'ordenació de la informació és més complicada, tot i que els mitjans o mass media l'ofereixen de manera ordenada segons els seus interessos, el ciutadà encara no posseeix un mitjà eficaç per a classificar-la. Niklas Luhmann en aquest sentit, accentuà el paper rellevant dels mitjans en el seu llibre *La realidad de los medios de masas*²⁹⁴, com a proveïdors de l'imaginari de la realitat, i que tindrien com a funció simplificar la complexitat proporcionant els elements necessaris per a la intel·ligibilitat de la societat, de manera que es garantís l'equilibri i supervivència del sistema social. La reducció de la complexitat s'aconseguiria, segons Luhmann, amb la selecció de la informació per part dels mitjans de comunicació, encara que això suposi la falsedat, engany i simulació (que poden formar part de la realitat dels mitjans). La selecció de la informació es realitzaria tenint en compte els valors diferencials del sistema social en què s'opera, la dialèctica que s'estableix entre el sistema de mitjans i la resta de sistemes especialitzats que configuren la realitat social complexa.

La dinàmica de la comunicació consistiria en buscar l'equilibri del sistema a través dels elements que ella mateixa filtra i distribueix: les informacions; i també, en reduir la complexitat. Aquest és el punt central de la teoria de Luhmann²⁹⁵ que prové del seu

---

²⁹³ Maturana i Varela utilitzen el terme d'*autopoeisis* per referir-se a la capacitat dels sistemes per crear i mantenir la pròpia organització. Maturana, H. y Varela, F. (1990). *El árbol del conocimiento*. Madrid: Debate. (Ed. chilena 1983). <<http://www.ediuc.es/libroweb/3/210.htm>>

²⁹⁴ Niklas Luhmann (2000). *La realidad de los medios de masas*. Barcelona: Anthropos / México: Universidad Iberoamericana. Recensió del llibre a <http://www.infoamerica.org/documentos_pdf/luhmann_01.pdf>

²⁹⁵ Alguns dels assajos de N. Luhmann sobre la complexitat han estat recopilats en el llibre: N. Luhmann: *Complejidad y modernidad, de la unidad a la diferencia*, Ed. Trota, M, 1998.

interès per comprendre el sentit, valor i funció dels sistemes socials complexos formats per diferents subsistemes especialitzats amb autonomia pròpia i en els quals la comunicació interna es converteix en l'element essencial per a reduir la inseguretat i incertesa que neix de la complexitat. La comunicació és la que constitueix els sistemes i els individus resten relegats a l'exterior o entorn del sistema.

“Sobre este fundamento se hace evidente que los concretos seres humanos forman parte no de la sociedad, sino de su entorno. Tampoco sería muy adecuado decir que la sociedad consiste de las «relaciones» entre seres humanos. El concepto de comunicación encierra una oferta mucho más precisa (pero que posiblemente reconstruye lo que en común de los sociólogos quiere decir cuando habla de «relaciones»). No basta, por ejemplo, con que un ser humano vea u oiga a otros seres humanos –a no ser que observe esta conducta con ayuda de la distinción entre participación (*Mitteilung*) e información-. Tampoco basta con hablar o escribir acerca de alguien para catalogar la relación con él como una relación social. Sólo la comunicación misma es una operación social.”²⁹⁶

Com a crítica negativa a la teoria de Luhmann val a dir que no sempre la comunicació redueix la complexitat i aconsegueix l'equilibri. Els mitjans comunicatius moltes vegades distorsionen i falsifiquen la informació fins al punt que generen encara més incertesa. A tot plegat cal afegir que minimitza un pèl massa el paper dels individus en el conjunt del sistema social, que resta reduït només a comunicacions. Segurament hauria de tenir més present els agents generadors i transformadors d'aquestes mateixes comunicacions i de la seva complexitat. En tant que vivim, doncs, en una societat complexa i incerta, aquesta exigeix com a conseqüència més immediata, un pensament complex, com bé assenyala E. Morin, un pensament capaç de contextualitzar i de globalitzar sense perdre mai de vista la singularitat i l'especificitat. Un pensament que tingui en compte la incertesa de l'entorn social en què vivim diàriament i l'englobi, per trobar camins de comprensió que, probablement, també seran molt complexos.

“La complejidad no es una receta para conocer lo inesperado. Pero nos vuelve prudentes, atentos, no nos deja dormirnos en la mecánica aparente y la trivialidad aparente de los determinismos. Ella nos muestra que no debemos encerrarnos en el contemporaneísmo, es decir, en la creencia de lo que sucede ahora va a continuar indefinidamente. Debemos saber que todo lo importante que sucede en la historia mundial o en nuestra vida es totalmente inesperado, porque continuamos actuando como si nada inesperado debiera suceder nunca. Sacudir esa pereza del espíritu es una lección que nos da el pensamiento complejo”²⁹⁷

---

²⁹⁶ N. Luhmann: *Complejidad y modernidad, de la unidad a la diferencia*, Ed. Trota, M, 1998. Pàg: 58

²⁹⁷ E. Morin: *Introducción al pensamiento complejo*, pàg.115

2.4. Perspectives actuals: en quina societat vivim?

Respondre a aquesta pregunta pot semblar d'entrada ben fàcil: com ja s'ha dit anteriorment, vivim en una societat informacional, perquè el que predominen són les informacions. Tanmateix, si tenim en compte les característiques d'aquesta societat, hem d'afegir que no està composta simplement per informacions, sinó que intervenen altres elements que constitueixen tot un univers simbòlic sobre el qual es desenvolupa i, fins a un cert punt, ajuden a definir-la: bits, xarxes, velocitat, risc, incertesa, seguretat, transparència, invisibilitat, poder, control, llibertat...etc. Podríem dir, doncs, que es tracta d'una societat programada i amb tendències a la tecnocràcia. A més, s'hauria d'afegir que en comptes de dirigir-nos cap el benestar, cada vegada la sensació més palesa és la del malestar, provocat en part pel risc cada vegada més present en una societat de massa dominada pels mitjans de comunicació. Una societat que també es presenta al mateix temps com a incerta i complexa, per l'allau d'informació existent i la manera com s'organitza.

Tenir més informació no implica més seguretat, tot el contrari. Es pot tenir molta informació del risc que pot suposar acceptar una determinada tecnologia (centrals nuclears) i acceptar-lo, assumir-lo com a inevitable, sense sentir-se responsable de les conseqüències que pot ocasionar. A part, val a dir que molt sovint no sabem que hem de fer amb la informació que tenim i com que n'hi ha tanta moltes vegades ja no en fem ni cas. Ens hem acostumat a tenir al voltant tanta informació que, de la mateixa manera com succeeix amb la publicitat, aquesta ja forma part de la nostra vida, ja la considerem com un element més, sense parar-nos a reflexionar, a pensar, si és realment vertadera o falsa. Hem perdut el sentit crític, ho acceptem tot, sense adonar-nos que ens estan manipulant invisiblement.

La societat és cada vegada més transparent, com diu G. Vattimo en el seu llibre *La società trasparente*, i no només per la importància dels mitjans de comunicació (*mass media*) que donen un poder exagerat a les imatges, sinó que podríem afegir, perquè ja no hi ha secrets que no puguin ser punxats, escoltats, hackejats, ja sigui pels serveis secrets –Xarxa Echelon a EEUU- o pels intrèpids pirates de la xarxa –hackers-. Tot i això i de forma paradoxal la societat es torna cada vegada més invisible, segons explica Innerarity en el seu darrer llibre *La sociedad invisible*. Qui del dos estarà més encertat o s'aproxima a la veritat? Com s'ha d'entendre la societat en què vivim? No serà simplement una societat digitalitzada i virtual, que comprèn tant la transparència com la invisibilitat? Fa anys Nicolas Negroponte ja ens parlava d'un món digital format per uns elements invisibles, els bits, i uns altres elements visibles, transparents, les interfícies de les pantalles de la TV i

dels ordinadors que havien substituït les pàgines dels llibres. Tot seguit podrem comprovar qui de tots tres ens permet respondre millor a la pregunta inicial.

Una societat transparent?

Gianni Vattimo fa uns anys (1989) ens parlava d'una societat transparent, una societat on predominava la mediatització dels mitjans de comunicació, on la visió s'havia convertit en un element imprescindible, on tot era públic. Tot i això, en una recent reedició del seu llibre (2000) sembla haver-se adonat de que les seves tesis inicials s'han vist modificades, en part, per la rapidesa dels avenços tecnològics. Amb tot, segueix mantenint la idea que en els darrers anys la mediatització de l'existència ha transformat la manera de viure la subjectivitat i el mateix sentit de l'ésser.

Què vol dir Vattimo al qualificar la societat com a transparent? De fet en el primer apartat del seu llibre s'ho planteja com una pregunta: *Postmoderno: una societat trasparente?* per referir-se a un nou tipus de societat que ha deixat enrere l'era moderna caracteritzada per un trencament amb la repetició, la imitació i la tradició, que cercava l'originalitat i creia en la creativitat del geni, en el misteri del desconegut i en el progrés de la societat. La societat "postmoderna" ja no creu en el progrés, perquè ha entrat en crisi la concepció unitària de la història que la concebia com a quelcom lineal; tampoc creu en l'originalitat ni en el misteri, perquè sembla com si tot ja estigués dit i vist. La nova societat és diferent, és transparent.

"Ciò che intendo sostenere è: a) che nella nascita di una società postmoderna un ruolo determinante è esercitato dai *mass media*; b) che essi caratterizzano questa società non come una società più «trasparente», più consapevole di sé, più consapevole «illuminata», ma come una società più complessa, persino caotica; e infine; c) che proprio in questo relativo «caos» risiedono le nostre speranze di emancipazione."²⁹⁸

Els mitjans de comunicació han estat doncs, en bona part, decisius en el trencament amb la modernitat perquè han multiplicat les visions del món, malgrat que en principi s'havia augurat tot el contrari. Alguns analistes crítics de l'Escola de Frankfurt, com per exemple T. Adorno havien profetitzat una homogeneïtzació de la societat que conduiria al "Gran Germà" Orwellià. Vattimo considera que l'efecte dels mitjans ha estat tot el contrari, han provocat una complexitat caòtica i una pluralitat social com mai s'havia donat

---

²⁹⁸ G. Vattimo: *La società trasparente*. (Nuova edizione accresciuta) Ed. Garzanti, 2000. Milano.

abans. És en aquesta complexitat on resideix el poder emancipatori dels *mass media*. Tot i que Vattimo admet com a possibles objeccions la manca d'emancipació política, en tant que el poder econòmic encara es troba en mans del gran capital.

"Questa moltiplicazione vertiginosa della comunicazione, questa «presa di parola» da parte di un numero crescente di sub-culture, è l'effetto più evidente dei *mass media*. Ed è anche il fatto che -intrecciato con la fine, o almeno la trasformazione radicale, dell'imperialismo europeo- determina il passaggio della nostra società alla postmodernità. Non solo nei confronti con altri universi culturali (il «terzo mondo», per esempio), ma anche al proprio interno, l'Occidente vive una situazione esplosiva, una pluralizzazione che appare irresistibile, e che rende impossibile concepire il mondo e la storia secondo punti di vista unitari"²⁹⁹

La tesi proposada per Vattimo és que en la societat on dominen els *mèdia* en comptes d'un ideal emancipatiu modelat per una autoconsciència totalment desplegada (a l'estil de l'Esperit Absolut hegelian) o d'un perfecte coneixement de la realitat, el que hi té lloc és un ideal d'emancipació que té en la seva base l'oscil·lació, la pluralitat i en definitiva l'erosió del mateix "principi de realitat". S'ha perdut el sentit únic de la realitat, com a conseqüència la llibertat ja no es pot concebre en sentit spinozià, com a coneixement de les determinacions de la voluntat, perquè es desconeix quina és l'autèntica estructura de la realitat. La societat transparent produeix multiplicitat de realitats possibles. Aquesta diversificació de la realitat té els seus inconvenients, com és la conversió del món en un projector d'imatges fantasmagòriques, on es multipliquen les aparences a través dels mitjans de comunicació; però també té els seus avantatges, perquè ens proporciona la llibertat de la diferència, el regne de l'efímer, la difusió del que és local, l'afirmació de la pròpia individualitat, en definitiva a una cultura plural on poden emergir les pròpies diferències, identitats i individualitats.

"Caduta l'idea di una razionalità centrale della storia, il mondo della comunicazione generalizzata esplode come una molteplicità di razionalità «locali» - minoranze, etniche, sessuali, religiose, culturali o estetiche- che prendono la parola, finalmente non più tacitate e represses dall'idea che ci sia una sola forma di umanità vera da realizzare, a scapito di tutte le peculiarità, di tutte le individualità limitate, effimere, contingenti. Questo processo di liberazione delle differenze, detto di passaggio, non è necessariamente l'abbandono di ogni regola, la manifestazione brutta dell'immediatezza: anche i dialetti hanno una grammatica e una sintassi, e anzi solo quando acquistano dignità e visibilità scoprono la propria grammatica. La liberazione delle diversità è un atto con cui esse «prendono la parola», si presentano, dunque si «mettono in forma» in

---

²⁹⁹ Op. Cit. Pàg. 13

modo da potersi far riconoscere; tutt'altro che una manifestazione brutta dell'immediatezza"³⁰⁰

Les diferents formes de manifestar la diferència produeixen un efecte emancipatori de la confusió de la "dialèctica", segons afirma Vattimo. Ja no hi ha un món acabat i donat sinó que s'han multiplicat les parles, les formes d'expressar la realitat, les diferents possibilitats de representar el món i d'interpretar-lo. És precisament aquesta oscil·lació de visions del món *postmodern* la que proporciona diferents possibilitats de ser, d'una altra manera, humans. La societat transparent permet l'ampliació dels horitzons del consens i del diàleg entre els seus participants, allunyant-se d'una representació única, permanent i anquilosada del món. La visibilitat proporciona pluralitat i riquesa conceptual.

Una societat invisible?

Per Daniel Innerarity³⁰¹ la societat actual és un assumpte interpretatiu, perquè a mesura que passa el temps, es fa més difícil comprendre l'entramat social que la configura ontològicament. No hi ha dubte que la societat actual és cada vegada més complexa i en ella l'home no se sent alienat, en el sentit marxista del terme, sinó estranyat, perquè ja no sap què és el que està passant per culpa de la, podríem dir, superabundància d'imatges i del soroll informatiu. Les imatges ja no mostren la realitat, sinó que com a representacions que són la transfiguren i emmascaren subtilment. Les noves magnituds que configuren la dimensió social com la virtualitat, el risc, l'exclusió, la simulació, l'alternativa... estan produint la impressió d'un món menys clar, menys visible, menys transparent. El món s'ha convertit en indeterminat i obert, interpretable i possibilitador del pluralisme que augmenta desmesuradament. En aquest sentit la visió de la societat de D. Innerarity es distància de la societat transparent de Vattimo, amb la qual, com ell mateix manifesta, no està gens d'acord. La *SIC* no és transparent com en principi podria semblar, sinó tot el contrari, intransparent, invisible, com així ho expressa en el seu llibre *La sociedad invisible*:

"Que las cosas no suelen ser casi nunca lo que parecen es un principio elemental en la observación de las sociedades y las culturas. Si hubiera una plena coincidencia entre lo real y su representación no haría falta interpretar y las teorías serían un mero resultado de la agregación de datos y hechos sociales tomados tal como aparecen, que nadie tendría motivo para discutir. Pero las cosas son más complejas y de manera

---

³⁰⁰ Op. Cit. Pàg. 17

creciente en la sociedad, en la que vivimos, especialmente expuesta al desajuste entre lo que se ve y lo que tan solo cabe suponer. Más aún: esta incoincidencia puede incluso considerarse como un rasgo definitorio de la sociedad contemporánea, a la que sin exageración puede denominársela una sociedad invisible.”³⁰²

Precisament com que la societat s’ha tornat invisible es fa necessària, més que mai, en la història una visió filosòfica que sospiti del que s’està mostrant com a real. La feina de la filosofia serà la de descobrir la realitat amagada darrera les aparences produïdes per uns mitjans tècnics que s’han convertit en *a priori* històrics de la nostra percepció i comportament. Fa falta una filosofia que reveli el fons amagat darrere les imatges, que ajudi als humans a sortir de la caverna on còmodament s’han instal·lat. Una filosofia crítica de la situació social, però que no s’ha de quedar en la simple crítica, sinó que també ha de proporcionar línies d’acció pràctica reals i efectives. Tanmateix, d’aquesta funció pràctica de la filosofia ja en parlarem més endavant al tractar de la funció de la filosofia en la societat informacional.

Tornant al tema de la invisibilitat social, Innerarity és conscient que pot semblar paradoxal en una societat que es defineix d’entrada com a visible. Vivim en una societat on es dóna molta importància a la visibilitat, a la imatge que es mostra, més que a les idees abstractes. “Una imatge val més que mil paraules” diu el refrany, però en una societat farcida d’imatges fins a l’exasperació, aquestes poden perdre el seu sentit inicial, es poden buidar de tota significació. La visibilitat es converteix en problemàtica o fictícia, perquè quan s’abusa de les imatges ja no se sap amb seguretat què és real o què és ficció, perquè no totes les imatges representen la realitat. Aleshores, el resultat pot ser la ceguesa. Les imatges en comptes d’ajudar a veure la realitat, l’amaguen i provoquen l’efecte contrari, la no visió.

La profusió desmesurada de les imatges pot emascarar la realitat de manera que darrere les imatges s’amagui una realitat oculta, que la hipervisibilitat no ens deixi veure el que és més obvi i evident. L’autor posa com a exemples la protesta i la disculpa, en els dos casos no tot és el que sembla. Pel que fa referència a la protesta aquesta es fa difícil de dur a terme en el sentit que hauria de tenir. La protesta pot acabar per justificar el que està establert. Als mateixos polítics els és útil una certa protesta per als seus objectius. A més, els diferents moviments de protesta no saben a qui han de dirigir la protesta, perquè el culpable s’ha tornat invisible. Les disculpes són un altre exemple de la societat invisible.

---

³⁰¹ Daniel Innerarity (Bilbao, 1959) és doctor en Filosofia i professor d’Història de la Filosofia de la Universitat de Saragossa. Col·laborador en les pàgines d’opinió del País i El Correo/Diario Vasco, així com de la revista *Claves para la razón práctica*.

³⁰² Op. Cit. Pàg. 51

Avui en dia els polítics utilitzen la disculpa com a justificació de les guerres, de les lluites antiterroristes. Ens trobem en una era de les disculpes que s'utilitzen per a justificar qualsevol error, qualsevol infracció als drets humans (val com a exemple: la mort a trets d'un noi d'origen brasiler a Londres després dels atemptats del 7J 2005, per part de la policia perquè no es va aturar en un control, tot i que les darreres investigacions Agost-2005 han descobert que no va ser així exactament). Aquests serien només alguns exemples de la nova opacitat social:

“La dificultad de protestar o el uso abusivo de la disculpa se deben a la invisibilidad social y son una de las pruebas de que constituye una categoría apropiada para hacerse cargo de la naturaleza de nuestras sociedades. La invisibilidad es el resultado de un proceso complejo en el que confluyen la movilidad, la volatilidad, la fragmentación y las fusiones, la multiplicación de realidades inéditas y la desaparición de bloques explicativos, las alianzas insólitas y la confluencia de intereses de difícil comprensión. La distribución del poder es más volátil; la determinación de las causas y las responsabilidades, más compleja; los interlocutores son inestables; las presencias, virtuales, y los enemigos difusos. Todo contribuye a que vivamos en un mundo más enigmático.”³⁰³

La societat cada vegada s'entén menys a partir de les accions visibles dels individus. Una de les raons que expliquen aquesta incomprensió es troba en què les interaccions socials teixeixen una trama complexa i difícil d'identificar. La trama social es converteix en una xarxa invisible amb una organització jeràrquica inobservable que permet als que la conformen amagar-se (per exemple els terroristes ho saben prou bé). Com a conseqüència el risc augmenta, (l'autor fa referència a la societat del risc d'U. Beck tractada anteriorment), perquè s'ha perdut la significació dels límits, la territorialitat és difusa, ja no hi ha certes, estabilitat ni punts d'orientació. No hi ha límits pel poder, la destrucció del medi ambient o el terror. Els riscos s'han tornat invisibles i la complexitat ofereix la visió d'un món inabastable (fent servir el terme de “nova inabastabilitat” de J. Habermas).

El resultat de tot plegat és el retorn a l'espionatge, perquè se sospita d'una conspiració invisible, no palpable, però present d'alguna manera en el rerefons social. Les càmeres de seguretat, les noves prohibicions, la vigilància constant, palesen d'una manera prou clara la sospita que hi ha quelcom amagat darrere els signes, darrere les paraules i les accions. Un altre cas seria el canvi produït en les guerres actuals on es mostra una violència difusa. Qui controla la informació, controla el poder. Ja no hi ha un territori marcat on la guerra es fa visible, ara la guerra no té fronteres. L'enemic no és a fora, no és

extern, sinó que viu dins del mateix territori. Un enemic que s'ha tornat intransparent, invisible, assetja constantment i amenaça la seguretat, per tant creix amb força un sentiment d'inseguretat, d'impotència que afavoreix la inestabilitat, la por i la desconfiança d'uns amb els altres. Les mateixes imatges de la guerra ja no mostren la realitat, sinó que la seva funció és la d'influir sobre l'opinió pública mostrant allò que es vol veure, no el que passa en realitat. Un clar exemple de manipulació informativa s'ha pogut comprovar en les imatges que s'han emès per part dels mitjans de comunicació sobre la guerra d'Iraq.

La prevenció és un dels principis més utilitzats en la societat invisible. Segons aquest principi és millor equivocar-se que córrer el risc de la inseguretat. A partir d'ell es justifiquen guerres i matances. Abans que ataquin és millor atacar, diu el principi de prevenció. Però, el principi falla, perquè per evitar riscos a vegades es generen d'altres que poden tenir conseqüències imprevisibles.

Un dels conceptes que ha canviat el seu significat en l'anomenada *societat invisible* és el d'espai, perquè ja no es pot entendre en el sentit clàssic com el lloc on es genera moviment, sinó que el mateix espai s'ha tornat dinàmic gràcies als processos de virtualització. No és que l'espai hagi desaparegut, com pensen alguns, sinó que s'ha multidimensionat. Ara no hi ha només un espai, sinó pluralitat d'espais on els individus interaccionen i formen diferents identitats (el ciberespai n'és un bon exemple de creació d'identitats noves). L'espai ja no és el *background* -terme que no utilitza directament l'autor- de les nostres accions, sinó que són les accions les que configuren l'espai. El mateix territori ha perdut el seu sentit de lloc tancat i concret on conviuen certes cultures i es regeix per una política determinada. Ara el territori és global, l'espai és obert, líquid (fent servir el concepte popularitzat per Z. Bauman³⁰⁴), fluid i flexible, davant del qual la política local, no desapareix, però va perdent el seu poder. Les distàncies ja no compten, es pot estar més a prop del que està lluny i més lluny del que està a prop.

"Aunque nuestro modo de estar en el mundo supone necesariamente estar en algún lugar, y aunque toda nuestra experiencia es local, la relación que tenemos con el espacio se modifica en función de muchas variables, en virtud de los cambios que experimentan la producción, el transporte, la burocracia o los medios de comunicación. El lugar es un contexto que puede variar en alguna de sus dimensiones: la relación con el lugar puede ser más o menos consciente, puede haber un mayor o menor conocimiento de otros lugares y de sus habitantes: nuestra relación con los que están

---

³⁰³ Op. Cit. Pàg. 65

³⁰⁴ Z. Bauman (2003): *Modernidad líquida*. Buenos Aires, FCE.

lejos es también variable, hasta el punto de no ser necesaria en ocasiones la cercanía física para que haya una verdadera interacción.”³⁰⁵

La societat per altra banda s'està enredant cada vegada més, a mesura que les xarxes socials es van estenen, van desapareixent els centres de referència cultural, social i política. Una de les conseqüències més evidents de l'enxarxament de la societat és la construcció d'un món sense voltants, sense marges, sense afores, sense extraradis. Això no vol dir, però, que el món s'hagi quedat sense fronteres excloents, sinó que les fronteres ja no separen entre el que està a dins i a fora, sinó que es troben dins del mateix món. L'exclusió, no ha desaparegut, sinó que opera des de dins de la societat, d'una manera invisible com ens diu Innerarity:

“¿Quiere esto decir que un mundo sin alrededores la exclusión ya no existe? Lo que un mundo sin alrededores indica es que los excluidos ya no se encuentran fuera, que la exclusión se realiza en el interior, con otras estrategias y de una manera menos visible que cuando había unos límites claros que nos separaban de los otros, aquí los de dentro y allí los de fuera; ahora los excluidos pueden estar en el centro mismo de la ciudad, del mismo modo que las amenazas no proceden de un lugar lejano, sino del corazón mismo de la civilización, como parece ser el caso del nuevo terrorismo.”³⁰⁶

Un dels conceptes més controvertits en la societat actual és el de l'atenció, al qual es dóna una gran importància en el domini visible de les imatges. Com ja s'ha dit al principi, la societat es presenta com a visible, perquè el que hi predomina és la visió, la imatge. Per tant, el més important és acaparar l'atenció de les mirades, si el que es pretén és tenir èxit en un món altament públic i observable. En una societat que gira entorn als mitjans de comunicació no fer-se visible, implica no existir (només és algú en el món "real" qui surt a la televisió o en el món virtual del ciberespai, qui té una pàgina web o un weblog). El món no s'ha convertit en un gran *panòpticum* (Jeremy Bentham), on un mira i els altres són els observats, tot el contrari, segons Innerarity, el món és un gran *synòpticum* on són molts els que miren i uns pocs els observats. L'important és fer-se notar, ser observat i escoltat, no passar inadvertit, perquè si passa el contrari ja no s'existeix, no s'és ningú. Aleshores el que comptarà per a ser atès serà la capacitat de fascinació, de seducció que se sigui capaç de transmetre. La publicitat fa temps que utilitza aquestes tècniques per a vendre els seus productes, perquè sap que l'atenció s'ha convertit en el sinònim de diners. Els polítics d'abans utilitzaven el poder de veure, d'observar, de mirar, per controlar als seus súbdits, però ara el poble s'ha tornat invisible. Ja no té el

---

³⁰⁵ Op. Cit. Pàg. 110

³⁰⁶ Op. Cit. Pàg. 126

control qui mira sinó qui és vist. Guanya les eleccions qui és més popular, més conegut, el que ha estat vist per més gent.

Com a conclusió, el que caracteritza de manera global la nostra societat, segons Innerarity, és la invisibilitat, que ens aboca a una inseguretat i vulnerabilitat mai conegudes en tot el seu abast per les societats precedents. De fet totes les societats han estat insegures i incertes, com ho és, també, la pròpia vida humana. Tanmateix, la societat actual és en aparença almenys més segura que mai (han baixat els índexs de mortalitat gràcies als avenços en medicina, han millorat les condicions de vida per una bona part de la població), el que succeeix és que genera riscos invisibles, que no es veuen a simple vista i que provoquen molta més inseguretat perquè no es veuen a venir. La societat ha perdut els seus límits fronterers i s'ha obert globalment, provocant un sentiment més gran de vulnerabilitat, perquè no se sap d'on pot provenir el perill. Aleshores, es demana insistentment més seguretat, perquè ja no es vol acceptar el risc. Per Innerarity hi ha una explicació a aquesta actitud:

"Hay motivos por los cuales ha disminuido nuestra disposición a aceptar el riesgo. Voy a tratar de mostrar que esos motivos tienen su base en las peculiaridades de la civilización contemporánea. Aunque las cosas podrían divisarse desde otra óptica: trataré de iluminar el asunto desde una constelación que se agrupa en cuatro motivos: la ambigüedad que acompaña a nuestro creciente poder, la insólita extrañeza del mundo que resulta del dinamismo civilizatorio, la fragilidad biográfica de los individuos i la peculiar inseguridad que resulta de una vida desterritorializada."³⁰⁷

En la societat invisible no s'ha perdut només la seguretat, sinó fins i tot la visió del futur. Es viu en un breu present i en un futur pròxim, perquè els canvis són tan ràpids que no dóna temps a pair-los, tot està en constant moviment i caducitat. El futur ja no és el que era i només es pot preveure amb bones dosis de sentit comú i molta imaginació. El futur cada vegada és més intransparent, invisible.

"En paralelo a la abreviación del presente, el futuro se acerca cronológicamente. Su propiedad más acentuada es su inminencia. El futuro ya no es lo que era, a saber, algo lejano y distante; pasa a ser una magnitud cercana y próxima. Por eso mismo el futuro se hace más extraño, pues lo extraño es realmente lo que está cerca y se desconoce, mientras que las cosas muy lejanas no llegan siquiera a extrañarnos."³⁰⁸

---

³⁰⁷ Op. Cit. Pàg. 154

³⁰⁸ Op. Cit. Pàg. 185

Tot aquest canvi en la visió del temps ve donat per la incertesa de la societat, de manera que es desconeix el que pot arribar a passar, perquè en certa manera ja està passant. S'han perdut els referents espai-temporals i la idea de progrés s'ha de reinventar. Ja no es pot parlar d'un progrés cap a una direcció concreta, perquè les possibilitats s'han accentuat fins el paroxisme. Davant de tota aquesta situació potser és necessari, afirma D. Innerarity, tornar a les utopies (realistes) amb una visió renovada i possibilitadora de futurs alternatius, que obrin nous camps de visió en una societat invisible.

"A la realidad pertenecen también muchas cosas que no se ven. Tal vez sea esa invisibilidad la causa de que la realidad resulte algo especialmente controvertido. Siempre ha habido una dimensión intransparente o confusa de la realidad que suscita la sospecha, los deseos, la seducción, la intriga y las aspiraciones. Esta dimensión parece haber adquirido una importancia sin precedentes en una cultura que en cierto modo se ha desmaterializado, que se articula en torno a nociones tan poco visibles como el riesgo, la oportunidad, las alternativas y los imaginarios. La virtualización de la sociedad y la cultura puede ser una ocasión para poner a prueba y tal vez ensanchar nuestra idea de realidad que, como casi todo, tiende a encogerse con el uso."³⁰⁹

Una societat digital?

L'any 1995 es va publicar un llibre de Nicholas Negroponte: *Being digital* (traduït al castellà amb el títol *El mundo digital*) anticipant tot un somni futurista que en certa manera ja s'ha fet realitat en el present, o no? La SIC ja és digital en la seva totalitat? Si partim de la distinció de Negroponte entre àtoms i bits, certament els bits estan guanyant la partida als àtoms. La informació ja no es transmet a través dels àtoms (premsa escrita, llibres...), sinó que augmenta la seva transmissió a través dels bits (ciberespai). Els bits són l'element més petit en l'ADN de la informació i l'element bàsic de la computació digital. Els bits, formats per entitats numèriques (1,0) no tenen pes, ni tamany, ni color i viatgen a la velocitat de la llum. Els bits són els responsables de la digitalització del món, una digitalització que té unes implicacions importants en el conjunt de la societat, en la manera de relacionar-nos, en la concepció de la intel·ligència i en la forma de transmetre la comunicació. Una de les conseqüències de la digitalització és el trasllat de la intel·ligència del transmissor al receptor. En la premsa escrita per exemple o en la televisió analògica, la intel·ligència està en el transmissor i el receptor es limita a rebre la informació, en canvi amb la digitalització els bits poden anar del transmissor al receptor i al revés permeten la interacció a dues bandes fins al punt que el receptor es pot convertir en la verdadera

intel·ligència i el transmissor en un simple intermediari. A més a més, la digitalització permet classificar la informació per a que el receptor triï el que més l'interessa, passant a tenir un lloc destacat en la comunicació.

Una altra qüestió rellevant en el domini dels bits és que no tots els bits tenen el mateix valor, n'hi ha que són més importants que altres. La digitalització també implica una economia del bit. No es tracta de transmetre més bits, sinó menys a més velocitat. És més important la qualitat que no pas la quantitat. Uns bits de bona qualitat poden generar altres bits. "Ser digital és poder créixer." (p.60) Aquesta és una de les característiques, segons N. Negroponte, del món digital: la capacitat per poder evolucionar, canviar i créixer a partir de poques dades de la mateixa manera en què ho fa un organisme viu.

"El mundo digital es en esencia ampliable. Puede crecer y cambiar de una manera más orgánica y continua que los anteriores sistemas analógicos. Cuando decidimos cambiar un aparato de televisión, tiramos uno y compramos otro completamente nuevo. En cambio, si tenemos un ordenador, podemos añadirle características, *hardware* y *software* en lugar de cambiarlo por el modelo superior."³¹⁰

El que ens interessa, però, és veure com el món digital afecta a l'organització de la societat. Per aquesta raó, primer de tot analitzarem quines són les seves característiques, incloent les esmentades anteriorment:

- **Ampliabilitat:** el món digital pot créixer, ampliar-se sense haver de canviar els aparells. El hardware i el software són intercanviables en els seus elements. Es pot ampliar la memòria o la velocitat de transferència de dades de l'ordinador sense haver de canviar d'ordinador.
- **Flexibilitat i elasticitat:** és possible modificar-lo a la nostra conveniència. Es poden transformar els bits en imatges, sons, text...
"Los hipermedia son como una colección de mensajes elásticos que se pueden expandir o contraer según los deseos del lector. Las ideas se pueden consultar y analizar a distintos niveles de complejidad"³¹¹
- **Recombinació:** permet combinar els diferents elements i el seu contingut. Podem acoblar l'ordinador a la televisió o a l'equip de música per millorar el so o la imatge. Els continguts es poden recombinar, de manera que un text

---

³⁰⁹ Op. Cit. Pàg. 200

³¹⁰ N. Negroponte: *El mundo digital*, Ediciones B, B, 2000. pàg. 62

³¹¹ Op. Cit. Pàg. 92

es pot llegir o escoltar, les seqüències de vídeo es poden passar a imatges, etc.

- Multimèdia: el món digital està compost per imatges, vídeo, so, text... Aquesta característica transforma tant el mitjà com el missatge de manera que segons indica Negroponte el mitjà deixa de ser el missatge per convertir-se en la seva encarnació.

“En un mundo digital el medio no es el mensaje, sino una encarnación de éste. Un mensaje puede tener varias encarnaciones que derivan de manera automática de la misma información. En el futuro, el emisor enviará una corriente de bits, como en el ejemplo de la previsión meteorológica, que el receptor convertirá de muchas maneras. El espectador podrá mirar los mismos bits desde muchas perspectivas.”³¹²

- Independència respecte a normes: no hi ha límits i és difícil controlar-lo, fins al punt que s'estan qüestionant les lleis de propietat intel·lectual, d'intimitat i de privacitat en les comunicacions. Aquesta independència porta implícita la descentralització de la informació, que provoca la dificultat a l'hora de controlar la seva difusió.
- Velocitat: permet transmetre els bits d'informació a grans velocitats, creant superautopistes digitals. En l'autopista electrònica no existeixen límits de velocitat, assenyala Negroponte, perquè quan ens pensem anar a la màxima velocitat ens adonem que podem anar encara més ràpid.
- Interactivitat i dinamisme: els nous mitjans digitals provoquen la proliferació de diferents punts de transmissió i de retroalimentació de la informació. Els bits són dinàmics a diferència dels àtoms, fet que facilita el seu intercanvi entre diferents receptors i emissors. En el món digital no es rep la informació de manera passiva i prou, sinó que es pot interactuar de manera activa en la seva modificació i formació.

Totes aquestes característiques es poden aplicar a la societat actual, perquè es tracta d'una societat ampliable en el seu creixement de població i en els continguts culturals que la constitueixen; perquè és una societat flexible en tant que es va modificant amb les aportacions dels seus diferents components; perquè és una societat recombinable tant pel que fa als seus components o agents socials (fluxos migratoris) com pel que fa

---

³¹² Op.cit. Pàg. 93

referència als seus continguts (canvis en els seus valors, normes...); perquè és una societat multimèdia (concepte que analògicament podríem aplicar a la multiculturalitat); perquè és una societat cada vegada més independent cosa que dificulta el seu control per part dels diferents governs polítics; perquè és una societat on predomina la velocitat (un exemple el tenim en els *fast foods* o el *fast thinking*). I per últim, perquè és una societat dinàmica i interactiva, molt més del que mai abans ho havia estat.

El món digital, segons N. Negroponte, ens està conduint a una societat postinformacional sense que en siguem del tot conscients, per la rapidesa amb que s'està produint tot el procés.

“La transición de una era industrial a una era postindustrial o de la información se ha discutido tanto y durante tanto tiempo que quizá no nos hemos dado cuenta de que estamos pasando a una era de la postinformación. La era industrial, en esencia una era de átomos, introdujo el concepto de «producción en masa», con economías originada en la fabricación mediante métodos uniformes y repetitivos, en un espacio y momento dados. La era de la información, la de los ordenadores, mostró las mismas economías de escala, pero con menos dependencia del espacio y del tiempo. Los bits se podían fabricar en cualquier lugar, en cualquier momento y se podían mover, por ejemplo, entre las bolsas de Nueva York, Londres y Tokio como si fueran tres herramientas de la misma máquina.

En la era de la información, los medios de comunicación de masas se hicieron más grandes y al mismo tiempo más pequeños. [...]

En la era de la postinformación a veces la audiencia es sólo una persona. Todo se hace por encargo y la información se personaliza al máximo.”³¹³

No vivim, doncs, a parer de N. Negroponte, en una *SIC* sinó en una *societat de la postinformació* que es caracteritza per la individualització de la informació (no és transmet informació per a molts sinó per a individus concrets), per la personalització a la carta (és l'individu el que controla i selecciona la informació), per la superació de les restriccions que imposa la ubicació geogràfica (es pot rebre i enviar informació des de qualsevol lloc) i temporal (en qualsevol moment que decidim). Respecte a aquesta darrera característica, Negroponte posa l'exemple del correu electrònic (mitjà asincrònic) que permet enviar i rebre missatges en qualsevol lloc i en el moment que vulguem. Afegeix, que la *Societat de la postinformació* facilitarà l'aprenentatge, l'expressivitat i la creativitat, i que a més a més, dissiparà les línies divisòries entre les afeccions i les obligacions gràcies a un denominador comú: ser digital.

---

³¹³ Op. Cit. Pàgs. 195-196

Malgrat els aspectes negatius que implica la societat postinformacional o digital, Negroponte es mostra optimista respecte a les seves qualitats. Tanmateix, potser sigui necessari conservar un cert esperit crític i observar com es desenvolupa aquesta societat o món digital en els pròxims anys.

“Los bits no se comen; en ese sentido no pueden calmar el hambre. Los ordenadores tampoco son entes morales; no pueden resolver temas complejos como el derecho a la vida o a la muerte. Sin embargo, ser digital nos proporciona motivos para ser optimistas. Como ocurre con las fuerzas de la naturaleza, no podemos negar o interrumpir la era digital. Posee cuatro cualidades muy poderosas que la harán triunfar: es descentralizadora, globalizadora, armonizadora y permisiva.”³¹⁴

*****

Finalment, a partir de les anàlisis anteriors, podem aventurar una definició que ajudi a respondre a la pregunta formulada al principi: en quina societat vivim? Podríem dir que vivim en una societat transparent invisiblement digitalitzada de complexitat canviant. Transparent, perquè hi predomina la imatge que ha multiplicat les perspectives de la realitat; invisible, perquè les relacions entre els seus components s'estableixen en xarxes invisibles; digitalitzada perquè el mitjà de transmissió són els bits que han substituït als àtoms i han estès el seu regne a tots els àmbits de la vida quotidiana; i de complexitat canviant, perquè es tracta d'una societat formada per relacions en xarxa, que es van recombinant de forma dinàmica.

---

³¹⁴ Op. Cit. Pàgs. 270-271

3. LA FILOSOFIA EN LA SIC

*"Ha habido, y sigue habiendo, muchas, y muy diversas, maneras de hacer filosofía. Tantas y tan variadas, que la palabra 'filosofía' parece ser sólo un rótulo más o menos cómodo para archivar casi todo lo que no cabe bajo otra etiqueta."*³¹⁵
Josep Ferrater Mora.

Al llarg de la història, la filosofia a Occident –originària de les antigues colònies gregues de l'Àsia Menor i entesa, en el seu sentit més etimològic, com a φίλο: recerca + σοφία: saviesa– s'ha fet de moltes maneres i ha utilitzat diferents espais per expressar-se: fent servir el propi discerniment per reflexionar sobre la naturalesa de les coses, de l'humà, de la vida, l'amor, la felicitat...; passejant per la natura o en el despatx particular de cadascú; dialogant en grups reduïts o acadèmics, en llocs tancats i destinats per aquesta finalitat concreta; conversant a la plaça pública -o *àgora*- en els seus inicis, després en sales de reunió, de conferències, congressos, i fins i tot en cafès -actualment a França tenen molt d'èxit els cafès filosòfics³¹⁶-...; magistralment en Universitats; educativament en Instituts d'Ensenyament Secundari...

En els nostres dies, en plena societat informacional, amb els nous mitjans de telecomunicació -ràdio, televisió, premsa escrita i Internet- l'espai de reflexió filosòfica, s'ha ampliat i modificat. És imprescindible, doncs, comprendre quin és el lloc que ha d'ocupar la filosofia donades les noves circumstàncies. La nova *era informacional* ha provocat canvis profunds en la forma de relacionar-nos i de viure, és prou obvi preguntar: n'ha quedat al marge la filosofia? Es pot seguir fent la mateixa filosofia de sempre?

Fa uns anys, concretament el 1968, M. Sacristán³¹⁷ es preguntava per quin havia de ser el lloc de la filosofia en els estudis superiors i una de les seves conclusions era que per a obtenir una raonable orientació filosòfica dels estudis superiors, el que s'havia de fer era eliminar la llicenciatura o secció de filosofia i crear un *Institut Central de Filosofia* per a llicenciats de qualsevol especialitat. Es tractava de canviar la forma com es presentava institucionalment la filosofia si es pretenia fomentar, com defensava M. Sacristán, l'agudització de la capacitat crítica i autocrítica, i millorar la capacitat d'entendre's amb el món, d'aclarir els seus propis condicionaments. La filosofia no podia restar reclosa en les

---

³¹⁵ José Ferrater Mora (1983): *De la materia a la razón*, Madrid, Alianza. Pàg. 191

³¹⁶ <<http://cafephiloweb.free.fr/>>

³¹⁷ M. Sacristán: *Papeles de filosofía: Panfletos y materiales II* Ed. Icaria, B 1983-1985: "Sobre el lugar de la filosofía en los estudios superiores" (Publicat a Editorial Nova Terra, 1968, B.) p. 336-380 "El filosofar tiene que ir pobre i desnudo, sin apoyarse en secciones que expidan títulos burocráticamente útiles, sin encarnarse en asignaturas de aprobado necesario para abrir bufete, y sin deslizarse siquiera, más modestamente, como lección 1ª, en programas de materias positivas."p. 376

parets de la Universitat amb els ulls tancats respecte les altres disciplines com havia fet la filosofia acadèmica en segles anteriors. Era necessària una reforma, perquè la filosofia havia d'estar en contacte amb el món, per tant calia obrir la filosofia a altres especialitats i compartir espais de diàleg, d'intercanvi de coneixements.

Avui en dia, davant les transformacions socials provocades per la introducció de les NTIC, davant l'incommensurable oceà d'informació en el que estem indefugiblement submergits, sembla més aviat urgent aquest canvi en la forma de presentar la filosofia, per no deixar-la instal·lada exclusivament en les aules de les facultats de filosofia o a uns cursos del batxillerat en l'Educació Secundària Postobligatoria, sinó donar-li tot l'abast i la importància que es mereix. Si volem que la filosofia tingui el paper que li pertoca i un lloc rellevant en la societat actual, aleshores, la filosofia necessita una renovació, no de tots els seus continguts sinó de la manera com es presenta i d'alguns dels nous temes a tractar. Potser, sigui necessari, canviar la forma de fer filosofia, mantenint, això sí, el seu contingut de base, el seu sentit més originari, el seu caràcter reflexiu, crític i interrogador, de tot el que ens envolta. Les diferents webs, portals, revistes electròniques³¹⁸, cercadors, fòrums, xats, blocs... de filosofia que es poden trobar per Internet en són un bon exemple d'aquest canvi adaptatiu a les noves exigències socials i dels nous temes que han de ser objecte d'anàlisi i reflexió.

Precisament, en el primer capítol s'ha volgut demostrar com la *Filosofia de la Tecnologia* és una eina bàsica per a poder dur a bon port una reflexió profunda del nou món tècnic-informacional al que estem abocats, gairebé inexorablement, sense gaires possibilitats d'escapatòria. Només una anàlisi de les noves tecnologies ens pot ajudar a comprendre quin és l'univers simbòlic que està dirigint l'imaginari col·lectiu en els darrers anys. El repàs realitzat sobre el pensament respecte la tècnica des de l'antiguitat ens pot proporcionar punts de referència, prou rellevants, per a comprendre el paper que ha tingut en la vida social des del principi de la seva aparició i dirigir una nova mirada al present tecnocientífic en què vivim.

Els antics filòsofs grecs, com Plató i Aristòtil, van tractar la qüestió de la tècnica des d'un punt de vista molt crític, conscients de les seves implicacions prou significatives en la vida política i les relacions socials. Com s'ha mostrat en la primera part, la tècnica representava una amenaça per a l'ordre social establert. Tanmateix, es pot comprovar com el món grec no menyspreà la tècnica, sinó que la va posar entre parèntesi, no van voler

---

³¹⁸ Per saber com crear una revista electrònica o digital es pot consultar: <<http://www.tecnociencia.com/e-revistas>>

sotmetre's al seu domini. Tota una lliçó per als nostres dies, seduïts com estem per les noves tecnologies no ens adonem dels perills que impliquen. Raó de més per a que la reflexió filosòfica sigui de vital importància -en uns moments de ceguesa tecnocientífica-, perquè ens pot ajudar a posar-nos les ulleres adients per comprendre la realitat. Com dur a terme aquesta reflexió en l'actualitat és la qüestió a la que s'haurà de respondre. Potser sigui necessari fer servir la pròpia tecnologia per a que tingui el ressò adequat com estan fent paradoxalment alguns pensadors que la rebutgen com Unabomber i J. Zerzan. De fet ja s'han efectuat algunes anàlisis filosòfiques sobre un dels nous mitjans tecnològics amb més projecció actualment com és l'Internet, de les que destaquen la de G. Graham: *Internet: Una indagación filosófica*, (2001); P. Virilio: *Cibermundo. ¿Una política suicida?* (1997), P. Alessandro: *Internet e la Filosofia* (2001); o P. Lévy en diverses publicacions, llibres i articles.

En el segon capítol s'han mostrat de manera general les característiques més importants de la SIC que es vol convertir en una societat del coneixement. La filosofia també hi pot tenir, o millor dit, ha de tenir un lloc de preferència, sobretot en el camp virtual de la xarxa internàutica. Perquè, malgrat tot, la filosofia, que es pot entendre en molts sentits i té la capacitat, en principi, de dur a terme diverses funcions, no deixa de ser una recerca del coneixement, del saber. Per tant, si del que es tracta és de construir una *Societat del coneixement* s'haurà de tenir en compte primer de tot de quin coneixement es parla, després de com es construeix i, per últim, si es tracta realment d'un veritable coneixement o simplement d'un pseudoconeixement manipulat pel poder de la tecnologia. Sigui de la manera que sigui, el que està prou clar és que la filosofia ha de tenir un paper destacat en la SIC, aquesta és la tesi que al llarg de les pàgines anteriors i de les següents es voldria demostrar.

Ha arribat el moment, doncs, de dirigir la reflexió a la filosofia mateixa, de dur a terme una anàlisi meta-filosòfica, per comprendre millor quina ha de ser la seva funció i el paper o lloc que li pertoca en la nova era *informacional*, que tot just fa poc hem iniciat. L'objectiu de les següents pàgines, no és un altre que el de dur a terme una anàlisi hermenèutica del sentit i funció de la filosofia en aquesta *nova era de la informació i del "coneixement"* (qualificatiu que està en procés de desenvolupar-se), per delimitar, de la manera més clara possible, la seva estructura ontològica transcendental. Només, quan haguem entès el seu sentit i funció podrem indicar quin ha de ser el seu lloc, la seva ubicació i la seva transcendència.

En primer lloc, s'haurà de començar per comprendre quins canvis provoca la SIC en la manera de fer filosofia a partir de les eines proporcionades per les noves tecnologies. Es

tracta de comprovar com aquestes influeixen o poden incidir considerablement tant en la forma externa de presentar-se la filosofia a través d'una de les tecnologies emergents actualment: Internet; com en el seu contingut i estructura interna, és a dir, en com afecta als temes o conceptes que són objecte d'estudi i a la pròpia constitució interna de l'anàlisi filosòfica.

En segon lloc, l'objectiu es dirigirà a l'estudi de com es pot veure afectat el pensament a través de la xarxa, en el sentit de si produeix canvis en la intel·ligència individual creant una intel·ligència col·lectiva o connectada, com han apuntat alguns analistes com D. De Kerckhove o P. Lévy, segons els quals, el mitjà a través del que es transmet el pensament, modifica al seu torn la manera de pensar. Donada aquesta possibilitat de transformació del pensament, la xarxa produiria una manera de fer filosofia diferent a la del text escrit. Conseqüentment el transmissor de la filosofia en xarxa, haurà de tenir unes característiques diferents a les que tenia en èpoques anteriors, en tant que haurà de conèixer i dominar les eines que ofereix el nou mitjà internàutic. Ja no serà possible tractar al filòsof com un llec en tecnologia, sinó que aquest es podrà convertir en un especialista en la transmissió de coneixements filosòfics a través de la xarxa. El filòsof podrà esdevenir un ciberfilòsof, si així ho desitja i vol compartir els seus coneixements i habilitats en xarxa.

En tercer lloc, serà convenient dirigir l'anàlisi a la recerca de quins són els diferents sentits que s'han donat a la filosofia en el passat, prenent com a referents principals les concepcions dels filòsofs més rellevants de la història de la filosofia. La selecció realitzada, tot i que en un principi pot semblar arbitrària i ingènua, té com a finalitat oferir un ventall obert de possibles sentits, sense que hagin de considerar-se com a únics referents de la filosofia en tot el seu conjunt. Un cop completada aquesta classificació provisional i perfectament revisable, es podrà comparar amb els diferents sentits de la reflexió filosòfica en l'*era informacional* a partir de les diferents visions que ofereixen les corrents més actuals de pensament filosòfic. Posteriorment, es durà a terme la mateixa anàlisi i comparació amb les funcions de la filosofia. El resultat d'aquesta anàlisi tindrà la pretensió, fins a un cert punt agosarada, de fer una predicció intuïtiva del que hauria de ser la filosofia en el futur més proper.

Per últim, es plantejarà la qüestió de com és la filosofia virtualitzada a través d'Internet, per saber quina filosofia s'hi pot fer, què té de diferent respecte a la filosofia d'altres èpoques i quines reflexions pot provocar més enllà de la xarxa internàutica.

3.1. Quins són els canvis que provoca la SIC en la filosofia?

Aquesta és la qüestió més important a tractar quan es parla de la filosofia en la SIC, perquè incideix, bàsicament, en el problema de quina és la novetat que implica la nova societat informacional a nivell de la reflexió filosòfica. En els apartats anteriors s'ha tractat de quines són les característiques de la societat informacional, amb la finalitat d'aportar dades significatives per a una hermenèutica de la SIC; ara, però, és el moment de relacionar totes aquestes característiques en el marc més concret de la reflexió filosòfica, per examinar com poden arribar a influir a la filosofia en la societat en què vivim.

Si la SIC a l'estendre's per una xarxa de complexitat canviant com és Internet, implica dinamisme, velocitat, seducció, complexitat, interactivitat,... s'haurien de veure reflectides algunes d'aquestes característiques, també en el pensament filosòfic. Hauríem de poder parlar d'una filosofia dinàmica en la presentació dels continguts i activitats; ràpida en el seu accés; seductora en el disseny de les seves reflexions; complexa en el sentit de clarificadora i senzilla, tot el contrari de complicada i difícil; interactiva provocant la participació dels usuaris a la reflexió directa a través de xats o indirectament en els fòrums; reticular en el sentit d'expressar el seu pensament no com un continu lineal sinó fragmentat i interrelacionat amb el tot. Abans, però, de comprovar si realment la filosofia compleix els requisits esmentats, serà indispensable tenir en compte com s'ha vist modificat el mateix pensament amb la introducció de les NsTIC i dedicar una part de la investigació a mostrar quin és el nou espai que s'obre amb la SIC i quines són les eines que aquest ens pot proporcionar. L'anàlisi centrarà l'atenció en la xarxa internàutica i les seves possibilitats per a la recerca filosòfica.

Quin és el nou espai que ofereix la SIC a la filosofia?

Per començar s'ha de tenir en compte que el nou espai que ofereix la SIC a la filosofia és molt més ampli que en èpoques anteriors. Les noves tecnologies proporcionen uns nous àmbits de reflexió il·limitats, només cal pensar amb la TV o Internet per adonar-se que el seu abast és mundial i inabastable. En primer lloc la TV amb la seva difusió, s'ha convertit en el nou mitjà de masses per excel·lència, tanmateix la filosofia de moment no hi té la cabuda que seria convenient. Hi ha molts pocs programes de debat i discussió filosòfica, la gran majoria de televisions ofereixen el que avui en dia s'anomena "teleporqueria", programes d'entreteniment on la gent s'exilia del pensament. Malgrat aquest menyspreu de la TV per la filosofia, s'han emès alguns programes com els de K.

Popper a la RAI o els de la cadena de televisió Alemanya Westdeutschen Rundfunks Köln (WDR), que han estat publicats (2002) en el llibre d'Ulrich Boehm: *Filosofía hoy*³¹⁹, que des del gener de 1988 va presentar temes filosòfics en forma de ressenyes, retrats, documentació, reportatges i discussions en més de cent transmissions (fins el desembre de 1996).

“A través de la televisión como foro, la filosofía regresa también a su origen en la Antigüedad, como un asunto que era debatido en las plazas y en los mercados públicos.

Filosofía hoy, una serie de Westdeutschen Rundfunks Köln (WDR), es la única transmisión regular sobre filosofía en la televisión. Desde enero de 1988 presentó temas filosóficos en forma de reseñas, retratos, documentación, reportajes y discusiones en cerca de cien transmisiones (hasta diciembre de 1996). La serie se propone presentar ante el gran público a los filósofos más notables e informar sobre las corrientes filosóficas más destacadas de la actualidad; busca una filosofía concreta, viviente y cotidiana, que satisfaga la creciente necesidad de orientación.

En una sociedad en la que, cada vez más, sólo se considera importante y real lo que aparece en televisión, sería fatal si la filosofía no estuviera presente. Evidentemente, los filósofos especializados aceptaron este desafío: desde hace algunos años, el tema *filosofía y público* se encuentra con más frecuencia que antes en los programas de sus sesiones y congresos.”³²⁰

A Catalunya també es van oferir fa uns anys una sèrie de capítols d'un programa anomenat "Coses de la vida" on hi participaven psicòlegs, sociòlegs i filòsofs, i un altre anomenat "Via lliure" dirigit pel doctor en filosofia Josep-Maria Terricabras dedicat a la realització d'entrevistes a personatges rellevants de la cultura catalana actual amb un rerefons filosòfic. És molt probable que si ens dediquéssim a fer un estudi més extensiu, trobaríem que la filosofia no és un dels temes més habituals de les graelles de programació televisiva, més preocupades per les audiències i per tant en oferir programes d'entreteniment que captin l'atenció dels televidents.

Per altra banda, s'ha de tenir en compte que la televisió és un mitjà comunicatiu estàtic, és a dir, el telespectador resta davant la pantalla del televisor sense poder interactuar (potser aquesta situació canviarà d'aquí a poc amb la introducció de la televisió digital terrestre o TDT), a diferència per exemple de la ràdio on moltes vegades hi ha la possibilitat de trucar i de participar en el diàleg. Tanmateix, algunes cadenes de televisió,

---

³¹⁹ Inclou unes 203 converses amb diferents filòsofs actuals com Hans Georg Gadamer, Dieter Henrich, Carl Friedrich von Weizsäcker, Jürgen Habermas, Richard Rorty, Odo Marquard y Jürgen Mittelstrass, a més de científics, polítics, sociòlegs i comunicadors, que es van reunir per tractar diferents temes: Coneixement, moral, política, vida...

³²⁰ Boehm, U. (2002): *Filosofía hoy*. Buenos Aires, FCE. Fragment del pròleg extret de:
<<http://www.fce.com.ar/fsfce.asp?p=http://www.fce.com.ar/detalleslibro.asp?IDL=2946>>

anticipant-se a la televisió digital, estan oferint la possibilitat de interactuar enviant missatges i preguntes en alguns dels debats on es plantegen temes socials i en comptades ocasions, filosòfics.

En segon lloc un dels altres espais que ofereix la SIC a la filosofia, i potser el més interessant, donades les seves capacitats interactives, és Internet, un espai virtual informatitzat, o millor dit, digitalitzat, format per unitats binàries (1,0) o paquets de bits. És, segurament, en l'espai internàutic on la filosofia té més possibilitats de reeixir, perquè de moment no està controlat per audiències ni monopolis mediàtics. Tot i que en un principi la xarxa havia estat concebuda com a simple mitjà de transmissió d'informació, a través dels e-mails o correus electrònics, i després utilitzada per exposar informació en les diferents pàgines web, gràcies a la invenció de l'hipertext, gradualment ha anat guanyant terreny la interactivitat a partir de diferents aplicacions que permeten intercanviar, no tant sols arxius, sinó també opinions, reflexions argumentades, comentaris... Tot seguit, doncs, tractarem de constatar que és el que pot oferir el ciberespai a la filosofia i com pot ajudar a la reflexió i creació de coneixement.

Internet: Un nou espai per a la filosofia?

Un dels mitjans més importants, a part de la TV, on la filosofia pot aplicar-se en la societat actual és el d'Internet. Però, què ofereix Internet de nou i que sigui diferent del mitjà tecnològic amb més ressò arreu del món com és la TV? Com es pot fer filosofia a través d'Internet? i com ha de ser la filosofia amb Internet?

Internet és un espai que està constituït pel que es coneix actualment amb el nom anglès de **web**³²¹ (xarxa) que no és altre que el nom que rep la xarxa, o si es prefereix, la teranyina mundial o *world wide web*, que forma part de l'entramat complex del que s'ha anomenat Internet i del seu espai concret d'actuació virtual o ciberespai.

-World Wide Web: Les paraules World Wide Web (La teranyina mundial), també conegudes com WWW, W3 o WEB , fan referència al conjunt abstracte d'informació que podem trobar al ciberespai, espai virtual format per Internet. World Wide Web és un conjunt de protocols que permeten compartir informació a través d'Internet. El creador de la World Wide Web és Tim Bernes-Lee, un físic de la CERN, que

---

321 -WWW, WEB o W3 .- World Wide Web. Teranyina mundial, per a molts la WWW és Internet, per a altres n'és només una part. Podríem dir estrictament que la WEB és la part d'Internet a la que accedim a través del protocol

en 1989 va començar a desenvolupar una forma senzilla de presentar informació multimèdia a través de la Xarxa. La World Wide Web s'ha convertit en el servei més popular i utilitzat d'Internet. Consisteix en la publicació de documents que poden estar formats per text, gràfics, música, sons, animacions i altres recursos multimèdia. Aquests són del tipus hipermèdia, això vol dir que hi ha determinades paraules o imatges que són enllaços cap a altres documents de la xarxa.³²²

També és el nom donat al conjunt de pàgines en codi html o hipertext, que enllaçades a partir d'una de principal, anomenada genèricament índex, configuren un tot temàtic³²³. Així es parla de webs de filosofia, de ciència, de socials...

- **HTML:** L'HTML (Hyper Text Markup Language) és la "lingua franca" per a la publicació d'hipertext -document electrònic organitzat en forma no lineal (xarxa) i caracteritzat per les interconnexions entre els seus elements- en la World Wide Web. És un format lliure (sense propietari), un llenguatge de definició de planes derivat del SGML (Standard Generic Markup Language). Com tot llenguatge informàtic l'HTML ha sofert diverses revisions i evolucions. Ens trobem, doncs, davant d'un estàndard que està en procés de creixement accelerat, i això obliga a actualitzar constantment els navegadors que fem servir per visualitzar aquests documents. Actualment, el comitè que s'encarrega de regular totes les normes del llenguatge HTML és el World Wide Web Consortium, més conegut per les sigles W3C.³²⁴

S'ha de destacar un altre tipus de webs que són els anomenats **portals**³²⁵ o **webs de webs** en el sentit que ofereixen diferents serveis i enllaços a altres webs, ja sigui per temes, continguts, o per àrees generals, i que són finançades, en la seva majoria, per entitats públiques, empreses privades o per la publicitat de diferents productes. Des de fa uns pocs anys aquests portals s'han dinamitzat amb la introducció de nous llenguatges de programació, fent possible l'enviament de comentaris, articles... Sense deixar de banda els **cercadors** generals com el *Google*, *Alltheweb*, *Altavista*... o les **guies especialitzades** com per exemple les de filosofia: *Philosophy in Cyberspace*³²⁶, *Voice of the Shuttle*³²⁷, *Guide to philosophy on the Internet*³²⁸, *Philosophy pages*³²⁹, que ens permeten localitzar, dins del vast entramat de pàgines, aquelles referències que busquem. Actualment també

HTTP i en conseqüència gràcies a Browsers normalment gràfics com Netscape.

<http://si.uab.es/si/formacio_documentacio/in_m_z.htm>

³²² <<http://www.salleurl.edu/citem/benvinguda/novetats/enciclopedia/glossari/glossari.htm>>

³²³ Node de l'àrea WWW, també s'anomena web (o pàgina web) cadascun dels documents d'hipertext que presenten els servidors. <<http://personales.com/espana/barcelona/isaac/diccionario.htm>>

⁹⁰ <<http://www.salleurl.edu/citem/benvinguda/novetats/enciclopedia/glossari/glossari.htm>>

³²⁵ <<http://terrabras-filosofia.info>>, <<http://www.filosofia.net>>, <<http://www.webdianoia.com/>>,

<<http://www.pensament.com>>, <<http://www.boulesis.com>>, <<http://www.filosofia-internautica.info>>

³²⁶ <<http://www-personal.monash.edu.au/~dey/phil/>>

³²⁷ <<http://vos.ucsb.edu/browse.asp?id=2724>>

³²⁸ <<http://www.earlham.edu/~peters/philinks.htm>>

estan tenint molt d'èxit, en tant que nou fenomen mediàtic internàutic que afavoreix l'emergència d'una nova intel·ligència col·lectiva, un altre tipus de webs que són els **weblogs o dips**³³⁰, una mena de diaris personals on s'exposen notícies que es van actualitzant diàriament i on els usuaris poden deixar per escrit els seus comentaris.

Aquestes serien les bases que constitueixen l'espai d'Internet, però també cal tenir en consideració els diferents serveis que ofereix la xarxa i que de retruc també són útils a la filosofia, com per exemple:

- El correu electrònic **-e-mail**³³¹- un dels sistemes més senzills i populars per a enviar missatges, fitxers de text, imatges, arxius de qualsevol format i de forma comprimida o **zip**;
- Les **Llistes de Correu**³³² i els **Grups de notícies** són sistemes que reenvien els correus electrònics a tot un seguit d'adreces d'usuaris d'Internet que prèviament s'hi han donat d'alta;
- La **Missatgeria instantània** o Messenger (MSN) que permet establir converses privades amb altres usuaris i l'enviament d'arxius multimèdia.
- Els serveis de transferència d'arxius com l'**FTP** (File Transfer Protocol) és una aplicació que permet intercanviar arxius. El procés és bidireccional i quan es connecta a un servidor de FTP que permet baixar o penjar els arxius a la xarxa. Quan es tracta de recollir informació és imprescindible saber si el servidor és

³²⁹ <<http://www.philosophypages.com/>>

³³⁰ Diaris interactius personals (dips), coneguts també com *blocs o bitàcoles*. És una pàgina web on l'autor publica periòdicament opinions i comentaris personals sobre qüestions diverses, i en què els lectors poden expressar comentaris sobre els temes tractats. Exemples de blocs de filosofia: en català <<http://www.lamevaweb.info/438>> i en castellà <<http://www.ideasapiens.com/blogs/Filosofia/>>

DIP, blog, weblog, bloc, bitàcora, quadern o ciberdiari: Plana web en que l'autor hi escriu quan vol tot allò que hi considera convenient. En general són planes webs molt intuïtives, on a través de sistemes de publicació automàtics com <<http://www.blocat.com>>, lacomunitat.net o blogger.com qualsevol usuari novell pot fer-se la seva pròpia web sense coneixements de programació i amb qüestió de minuts. Aquests DIPs (Diaris Interactius Personals) poden tractar temes molt diferents. N'hi ha de temàtics, on l'autor sempre parla d'informàtica, de cinema, de literatura,... N'hi ha de generalistes, on l'autor parla de tot el que vol i n'hi ha de més personals, semblants als diaris personals de tota la vida.

A més a la majoria de DIPs els lectors poden interactuar amb l'autor a través de comentaris que queden penjats a la web. La nomenclatura varia depenent de l'idioma. En anglès s'anomenen weblogs o, de forma reduïda, blogs. En castellà s'empra l'anglès weblog o el terme bitàcora. En català s'empen aquests noms o d'altres propis com bloc (emprat a Vilaweb) o DIP (que és l'acrònim de la terminologia oficial, Diari Interactiu Personal).

Existeixen variants del DIP amb petites variacions. Serien el fotoblog (plana on l'autor no hi escriu articles sinó que hi penja fotografies regularment) o els radioblog (Diaris on l'autor hi penja arxius de so, per tan no hi escriu sinó que hi parla i els lectors esdevenen oients) <<http://www.catapings.com/?s=diccionari>>

³³¹ Hi ha programes dedicats específicament a la gestió del correu electrònic (Eudora, Pegasus,...) i les últimes versions dels principals navegadors (Netscape i Internet Explorer) porten els programes d'e-mail incorporats (Netscape Mail i Internet Mail).

³³² Sobre les diferents eines per a la filosofia es pot consultar la següent adreça: <<http://www.cinicos.com/internet.htm>>

d'accés públic o cal donar una contrasenya. En molts casos els arxius que poden recollir-se són comprimits i s'ha conèixer prèviament la informació que contenen. A través de l'FTP es col·loquen les noves pàgines web amb els gràfics i altres arxius corresponents dins de l'estructura del servidor.

- Un altre exemple dels serveis que proporciona Internet és el **Xat** i els sistemes de conversa. El Xat o IRC (Internet Relay Chat) és el principal servei de comunicació i conversa personal a través d'Internet. Amb la progressiva incorporació de la multimèdia al parc d'ordinadors, també hi ha noves possibilitats tècnicament més completes: la telefonia per Internet (Internet Phone) i la videoconferència (Cu-SeeMe, Netmeeting...).
- Els **Fòrums** que cada cop són més nombrosos i dedicats a temàtiques diverses, i que tenen molta acceptació per part dels internautes.

Actualment els llenguatges de programació com el **XML**, **DHTML**, **Javascript**³³³, el **PHP**³³⁴ i **ASP**³³⁵, estan oferint noves possibilitats d'interacció amb l'usuari. Amb els *scripts de java* i *dhtml* les webs adquireixen dinamisme i amb el *php* i *asp* interactivitat, perquè permeten elaborar bases de dades i formularis senzills a partir del seu propi llenguatge. Com es pot comprovar cada cop són més nombroses les webs que ofereixen serveis propis de fòrums, formularis i exercicis interactius en les que el visitant pot avaluar els seus coneixements, opinar sobre algun tema d'actualitat i participar en diferents enquestes. Fins ara el recurs més utilitzat i encara ho segueix essent, però no tant, era el que oferien alguns servidors com els de melodysoft: <<http://www.melodysoft.com>> per als fòrums i formularis, i els servidors d'irc-hispano per als xats. Actualment, però amb els nous llenguatges de programació amb *visual basic* i els *applets de java* es poden fer xats personalitzats.

Per altra banda, davant la demanda cada cop més creixent d'interactivitat, per part dels usuaris d'Internet, existeix un programa, que és de gran utilitat a l'hora de donar dinamisme als continguts de la web i molt útil alhora d'elaborar exercicis d'autoavaluació interactius, com és el **Hotpotatoes** que utilitza el llenguatge javascript i que s'ofereix

---

³³³ JAVA.- Llenguatge de programació orientat a objectes semblat al C++. Utilitzat en WWW per a la telecàrrega i teleexecució de programaris a l'ordinador client. Desenvolupat per Sun microsystems. <http://si.uab.es/si/formacio_documentacio/in_i_l.htm>

³³⁴ PHP, acrónimo de "PHP: Hypertext Preprocessor", es un lenguaje "Open Source" interpretado de alto nivel, especialmente pensado para desarrollos web y el cual puede ser embebido en páginas HTML. La mayoría de su sintaxis es similar a C, Java y Perl y es fácil de aprender. La meta de este lenguaje es permitir escribir a los creadores de páginas web, páginas dinámicas de una manera rápida y fácil, aunque se pueda hacer mucho más con PHP <<http://www.php.net/>>

gratuïtament dins l'àmbit educatiu a Internet: <<http://www.hotpot.uvic.ca/>>. Amb aquest programa es poden realitzar exercicis, com mots encreuats, qüestionaris, frases seleccionables... per després passar-los a format web i compartir-los a la xarxa.

En qüestió de dinamisme i d'interactivitat, però, el programa per excel·lència és el **Flash** de Macromedia que permet combinar imatges i textos en moviment. L'únic inconvenient és que és més difícil de dominar i és més vulnerable als atacs per part de crackers o scriptkiddies que, a través de la seqüència de comandaments dels seus scripts, introdueixen codis perillosos per als ordinadors dels usuaris que visualitzen les seves aplicacions.

També s'han de tenir present totes les possibles **aplicacions multimèdia** que ofereix el ciberespai com són la inserció de fitxers de so de tipus mp3, midi, mwa... pel·lícules no només de flash sinó de vídeo en diferents formats avi, mpg..., dibuixos animats en format gif... Aplicacions que ajuden a donar més dinamisme i atractiu a les diferents webs: com per exemple les presentacions de diapositives en **powerpoint**...

Una altra eina que cada cop té més adeptes i que permet la publicació de documents en línia de llarga extensió i a pocs bits és el programa **Adobe Acrobat i Adobe Acrobat Reader**. Un dels avantatges dels fitxers en format **pdf** és que permeten incloure imatges i conserven el format inicial del document, millorant notablement la seva presentació i posterior impressió. A més a més, poden ocupar menys espais (bits), que alguns altres formats de documents, facilitant la seva descàrrega i emmagatzament d'una manera més ràpida. En les darreres versions, també, és possible activar el lector de veu en els documents, fet que els fa molt assequibles per als invidents o als qui tenen problemes de visió.

Una de les eines més recents per a la creació de webs o portals dinàmics que inclouen diferents aplicacions i utilitats són els anomenats **CMS**³³⁵ o sistemes de gestió de continguts (*Content Management Systems* o CMS) que és un *software* que s'utilitza principalment per a facilitar la gestió de webs, ja sigui a Internet o en una intranet, i per aquest motiu també són coneguts com a gestors de contingut web (*Web Content Management* o WCM). Alguns dels gestors de continguts més utilitzats en els darrers anys

---

³³⁵ Active Server Pages (ASP) es una tecnología desarrollada por Microsoft para la creación dinámica de páginas web ofrecida junto a su servidor IIS. <<http://www.programacion.com/asp/articulos/asp/>>

³³⁶ Per a més informació es pot consultar l'article de Xavier Cuerda Garcia i Julià Minguillón Alfonso: "Introducción a los Sistemas de Gestión de Contenidos (CMS) de código abierto" <<http://www.uoc.edu/mosaic/articulos/cms1204.html>>

són el **Phpnuke**³³⁷ (amb la seva variant el **Postnuke**) i el **Mambo**³³⁸. Un dels gestors de continguts que està en fase de proves des del 2004 és el **moodle**³³⁹ amb el que s'estan construint aules virtuals d'aprenentatge. El moodle és un gestor de continguts que combina html i php i ofereix la possibilitat d'integrar continguts, tests interactius, fòrums, sales de xat, estadístiques, notes dels alumnes... en una sola web. El moodle, com es descriu en la pàgina web de presentació, "és un paquet de programari per a creació de cursos basats en internet i llocs web. És un projecte de desenvolupament en marxa, dissenyat per donar suport a un marc educatiu constructivista social."

Per últim, no s'ha d'oblidar una nova eina de treball, que ofereix internet a la filosofia, dins l'àmbit educatiu, com és la possibilitat de construir **webquests**³⁴⁰: es tracta d'una nova forma de presentar diferents materials didàctics fent ús d'Internet i d'altres aplicacions informàtiques, com recerca d'informació consultant diferents adreces de webs o l'elaboració de llistes de consulta, exercicis... Val a dir que, en l'àmbit filosòfic català, encara no n'hi ha cap que compleixi tots els requisits per a ser-ho, però algunes webs ofereixen exercicis molt semblants. En canvi en altres països se'n poden trobar diferents exemples³⁴¹.

La filosofia en la Xarxa o World Wide Web

La filosofia cada cop és més present en la Xarxa de xarxes o Internet. Si busquem pàgines de filosofia en qualsevol dels cercadors disponibles, ens trobarem amb una multitud de pàgines sobre filosofia d'arreu del planeta. Hi ha webs de revistes, de

---

³³⁷ <<http://www.phpnuke.com>>. Un exemple d'aquest gestor és el portal de filosofia internàutica: <<http://www.filosofia-internautica.info>> o La stoa: <<http://lastoa.com>>

³³⁸ <<http://www.mamboserver.com/>>. Un exemple d'un portal fet amb mambo és l'aula virtual de Filosofia-batxillerat: <<http://www.filosofia-internet.net/batxillerat>>.

³³⁹ <<http://www.moodle.org>> Moodle es distribueix lliurement com a programari de codi font obert (sota la Llicència Pública GNU). Bàsicament això significa que Moodle té drets d'autor (copyright), però l'usuari gaudeix de llibertats addicionals. Se us permet copiar, utilitzar i modificar Moodle sempre que: faciliteu el codi a altres; no modifiqueu o suprimiu la llicència i el copyright original i apliqueu la mateixa llicència a qualsevol producte derivat. Per a més informació llegiu la llicència i contacteu si us plau directament amb el propietari dels drets si teniu cap pregunta. Moodle funcionarà en qualsevol ordinador que pugui executar PHP i és compatible amb molts tipus de bases de dades (particularment MySQL). El mot Moodle era originalment un acrònim de Modular Object-Oriented Dynamic Learning Environment (Entorn d'Aprenentatge Dinàmic i Modular Orientat a l'Objecte), cosa que és útil principalment a programadors i teòrics de l'educació. També és un verb que descriu el procés de vagarejar ociosament, fent les coses a mesura que se us acudeixen: una manera de divertir-se joguinejant que tot sovint porta noves percepcions i creativitat. S'aplica, així, tant a l'estil de desenvolupament de Moodle com a una possible manera d'apropar-se l'estudiant a l'aprenentatge, o el professor a l'ensenyament, en un curs en línia. Aquell qui fa servir Moodle és un Moodler.

³⁴⁰ <<http://www.webquestcat.org/>>: Comunitat de creadors de webquests en català. Servidor de webquests en php: <<http://phpwebquests.org>> on els professors poden elaborar les seves pròpies webquests de manera gratuïta a partir d'unes plantilles bàsiques que s'ofereixen.

departaments universitaris o d'Instituts d'Educació, webs dedicades a filòsofs rellevants o escoles, blocs o dips de temàtica filosòfica, webs de grups heterogenis presentant la seva pròpia filosofia, buscadors especialitzats o guies de webs de temàtica filosòfica, centres d'assessorament filosòfic o de filosofia pràctica, etc. En fi, de webs de filosofia o relacionades amb la temàtica filosòfica n'hi ha un munt. Les qüestions que es poden plantejar són: quina filosofia s'està oferint i què es pot fer amb tota la hiperfilosofia, com diuen alguns, existent a la Xarxa o web? Quina és la informació filosòfica que ofereixen? És només informació o també proporcionen coneixement? Serveixen aquestes webs per a aprendre filosofia? Serem tots plegats més filosòfics accedint als seus continguts? O, com alguns pensen són només un pur i simple entreteniment?

Aprendre filosofia amb Internet?

Una de les qüestions a tenir en compte i que més s'està discutint actualment, entre els qui estan interessats en la didàctica de la filosofia, és si es pot aprendre filosofia amb Internet. Les reticències són considerables, perquè la Xarxa mai podrà substituir del tot el grau d'interactivitat i de participació que permet el debat d'idees cara a cara, ja sigui a l'aula o en un grup de discussió filosòfica en altres àmbits. Per altra banda, els recents estudis sobre els avantatges dels *Entorns Virtuals d'Ensenyament i Aprenentatge* o EVEA, ens poden predisposar, de manera favorable, a intentar inserir la filosofia dins d'aquests entorns de la millor manera possible.

"L'oportunitat que ens ofereixen les tecnologies de la informació i la comunicació (TIC) per a desenvolupar nous continguts educatius en canals de comunicació virtuals presenta avantatges com l'accés a la informació de persones aïllades geogràficament o amb dificultats físiques; la possibilitat de personalitzar l'aprenentatge segons les diferents capacitats, coneixements i interessos de l'alumne, i l'actualització constant de materials i continguts, entre altres."³⁴²

Abocats com estem a les noves tecnologies de la informació i la comunicació no podem girar l'esquena a les eines que ens ofereixen. A més a més, si el que volem és apropar la filosofia als alumnes i a la societat en general, hem de fer servir les seves

---

³⁴¹ <<http://www.swif.uniba.it/lei/scuola/insegnanti/WQ%20Diritti/d-index.htm>> Un viatge a la descoberta dels drets humans des d'Itàlia. A Estats Units:

<<http://homepages.wmich.edu/~r8macinn/Philosophy/philosophywebquest.html>>

³⁴² Josep M. Duart, Pablo Lara i Francesc Saigó, FUOC, 2003 *Gestió de continguts en el disseny de continguts educatius en línia* <<http://www.uoc.edu/dt/20248/index.html>> - A part dels avantatges també tenen en compte els seus inconvenients i els reptes que suposen: "Tanmateix, i com a repte, plantegen problemes de gestió de la

pròpies armes. Així com la televisió, encara que sigui en comptades ocasions, com és el cas del canal 33, presenta programes de debat –*Àgora* en podria ser un exemple-, d'argumentació –com el de *Via lliure*, ja esmentat al fer referència del que ens pot oferir la SIC, presentat i dirigit pel professor de filosofia de la UdG J.M. Terricabras i director de la Càtedra Ferrater Mora de pensament contemporani-, i fins i tot de filosofia -com el dirigit i presentat per Alain de Botton³⁴³ de la BBC *Filosofia per a ser feliços*³⁴⁴-, per què no fer servir Internet per promoure i facilitar d'alguna manera l'aprenentatge de la filosofia?

Aleshores, potser, la pregunta que ens hem de fer és: què es pot aprendre, filosòficament parlant, a través d'Internet? Doncs, es pot aprendre a:

- distingir conceptes com els d'ètica / moral, determinisme / indeterminisme, evolució / involució / progrés, entre molts d'altres. En algunes de les webs analitzades es poden trobar exercicis d'aquest tipus.
- argumentar les pròpies idees a través de fòrums o xats temàtics, ja sigui en la mateixa aula d'informàtica de l'Institut, d'algun organisme públic o des de casa.
- saber què van dir sobre alguns temes els filòsofs més representatius de les diferents èpoques històriques, per exemple: identificant textos sobre conceptes que van tractar; o trobant les idees principals dels fragments d'alguna de les seves obres cabdals.
- descobrir fal·làcies i discursos erronis, a través d'exercicis interactius on cal trobar errors o completar textos,
- raonar de manera lògica descobrint i solucionant enigmes, amb exercicis sobre lògica...
- saber com fer comentaris de textos, a trobar les idees principals d'un text, a fer dissertacions, treballs...

---

informació, manca de capacitació dels usuaris en el coneixement de les TIC i d'adaptació de les persones i institucions a la comunicació en entorns virtuals".

³⁴³ <<http://www.alaindebotton.com/>>

³⁴⁴Per a més informació sobre el programa es pot consultar: <<http://www.tvcatalunya.com/filosofia/>>

Aquestes només són algunes de les aplicacions didàctiques que podem trobar navegant per Internet. Recursos, tots ells, que aporten el seu gra de sorra a l'aprenentatge filosòfic. Un altre avantatge que proporciona la Xarxa és que si bé fins ara els llibres de text o els apunts dels professors dedicats a ensenyar filosofia estaven dirigits només als seus alumnes, ara al penjar-los –com es diu en argot internàutic- a Internet, aquests s'han convertit en unes eines molt més potents, perquè poden ser consultades en qualsevol moment per tothom que hi estigui interessat.

Tot i això, s'ha de tenir en compte que encara són nombroses les llars que no disposen de connexió a Internet i ni tan sols d'ordinador. Encara avui dia, en plena era de la informació i del coneixement, no s'ha reduït el preu de la tecnologia fins a tal punt que pugui ser extensible a la gran majoria de la gent. Encara hi ha alumnes que no tenen Internet a casa seva i en molts Instituts i escoles públiques el nombre d'ordinadors és insuficient.

Nous mitjans, noves formes de pensar?

Derrick De Kerckhove, Paul Lévy, Gordon Graham, Dominique Wolton, Paolo D'Alessandro, Iginio Domanin, Massimo Parodi, entre d'altres, són alguns dels noms de referència al tractar el tema del pensament en xarxa. Cadascun d'ells ofereix des de la seva particular perspectiva, una interpretació suggestiva i interessant sobre el nou, o no tan nou, pensament produït per l'hipertext. Perquè, donats els nous mitjans, ja no es tracta d'expressar el pensament en un simple paper imprès, sinó a través d'una nova dimensió de l'escriptura, l'hipertext i d'una nova interfície, la del PC o Ordinador personal, que té unes característiques diferents a les del llibre estàtic i immo­dificable, a menys que es facin reedicions. Per alguns, no es tracta de res innovador, seria més aviat el mateix, sense diferències significatives, en el sentit de ser un retorn a l'estructura més primària de la comunicació oral. Massimo Parodi utilitza la metàfora del *platonisme digital* per mostrar com la filosofia a través del mitjà tecnològic de la xarxa no és més que una altra manera de representar el diàleg socràtic i el món de les idees platònic, com ell mateix diu:

“Il processo di virtualizzazione, schematicamente ricordato prima, si trova di fronte al medesimo bivio che si delinea davanti agli interrogativi di Socrate. [...] La conseguenza estrema del processo potrebbe essere un fenomeno di progressiva virtualizzazione del mezzo stesso, che il personal computer sia direttamente coinvolto in una dinamica di decostruzione, fino a scomparire per lasciare il posto a uno spazio di

comunicazione del tutto trasparente, e che quindi si tenda ad attribuire una qualche forma di realtà ai flussi d'informazione.

In questo senso mi sembra possa profilarsi l'eventualità di una sorta di reificazione di quelle strutture, modelli, schemi che paiono finalmente acquistare un'esistenza propria, nei risultati delle nostre analisi con strumenti informatici, sui monitor dei nostri computer, nella struttura degli ipertesti. In tal modo si verrebbe a formare una sorta di teoria delle idee, come talvolta si è presentata nella storia del platonismo, e soprattutto del neoplatonismo, per cui si danno universali esistenti come oggetti trascendenti rispetto alla realtà sensibile e separati dalla mente dell'uomo, conoscibili solo mediante l'intelletto, il platonico *occhio della mente*, che potrebbe prendere la moderna forma del monitor del computer, e collocati in un mondo a sé o nella mente di Dio, che forse è ciò che l'occhio-monitor ci consente di vedere e cioè il computer stesso o l'articolarsi dei processi che generano quelle strutture sullo schermo."³⁴⁵

Tanmateix, per altres filòsofs la introducció dels nous mitjans digitals implica una nova manera de pensar en xarxa, una pensament reticular (Izuzquiza) que té com a resultat un pensament o intel·ligència connectada (De Kerckhove) i col·lectiva (P. Lévy). Ara bé, la qüestió de fons però, com assenyala P. D'Alessandro³⁴⁶, és: què és pensar? Fins a quin punt la nostra ment és modificada pel mitjà que utilitzem per exposar el pensament? El pensament que es produeix de forma lineal o en xarxa, fins a quin punt és modificat pel mitjà expressiu? L'escriptura alfabètica molt probablement ja va introduir canvis en el pensament i en la memòria (Plató ho exposa en el famós mite, reproduït en la primera part de la present investigació, de "Thamus i Theuth" en el seu diàleg: *Fedre*). No seria doncs, forassenyat tenir en compte que l'hipertext també pot provocar transformacions en les nostres connexions cognitives, de la mateixa manera que ho va fer l'escriptura en el seu moment en la forma de pensar?

Per aquestes raons, esmentades anteriorment, s'ha de considerar la gran importància que poden tenir els nous mitjans en la modificació de la consciència epistemològica o cognoscitiva, orientada al coneixement de la realitat. Amb Internet l'ordinador es presenta com una extensió del cervell, que té com a resultat l'emergència, segons D. De Kerckhove³⁴⁷, d'una intel·ligència connectada. La *webness* seria el terme utilitzat per referir-se a la condició cognitiva de la web. L'*Hipertextualitat*, l'accés interactiu a qualsevol cosa des de qualsevol part. Seguint la definició de Ted Nelson (*Literary machines* - 1965) l'*Hipertext* és "l'escriptura no seqüencial (lineal) amb enllaços controlats

---

³⁴⁵ Massimo Parodi: "Platonismo digitale" pàgs. 103-104 a Paolo D'Alessandro: *Internet e la Filosofia*, <<http://www.ledonline.it/lededizionallegati/dalessandrointernet.pdf>>

³⁴⁶ Paolo D'Alessandro: *Internet e la filosofia*: "Ermeneutica del testo e pensiero della Rete"

³⁴⁷ D. De Kerckhove: "Principi di architettura del web" a *Internet e la filosofia* a cura di Paolo D'Alessandro.

pel lector³⁴⁸. Tant la *webness* com l'*Hipertextualitat* són noves formes d'expressió introduïdes per la xarxa. De totes maneres la interacció entre el mitjà d'escriptura i el cervell, ja des dels temps més antics, ha implicat una certa transformació en la forma de pensar. En el moment en què es va passar de la comunicació simplement oral a la comunicació escrita, es va produir una nova organització del pensament, on la memòria ja no era tan important com la capacitat per relacionar i estructurar els diferents coneixements. Al seu torn, amb Internet el desenvolupament de la consciència s'introdueix en el mitjà, fent que el mitjà manipuli la pròpia consciència. La separació entre el text escrit i el pensament es dilueix en la connexió entre ordinadors i entre consciències, formant un tot inseparable. La interfície es converteix en la consciència i la consciència en la interfície. La xarxa serveix de mirall del pensament i aquest s'amplia proporcionalment a les consciències connectades. Avui en dia, l'important és saber compartir i connectar el pensament amb altres pensaments, per formar una unitat virtual de consciències connectades en xarxa.

No ens hauria d'estranyar, doncs, que amb la introducció d'un nou mitjà, tot i que molt semblant al text escrit, com és la interfície de l'ordinador en xarxa, es modifiqui, també, el que De Kerkchove anomena "Brainframe" perquè ha canviat la manera de representar del pensament. Pensar ja no és simplement una operació mental que té com a contingut imatges, idees o conceptes, ni tampoc un acte intencional, discursiu o intuïtiu, sinó quelcom més. Pensar es transforma en un procés col·lectiu i compartit, que afegeix com a contingut els mateixos mitjans tecnològics. Uns mitjans que es converteixen en el suport i transport virtual del pensament.

Amb tot, el llenguatge no deixa de tenir una importància cabdal en tot el procés. S'ha de tenir en compte que el llenguatge és el mitjà de traducció, per excel·lència del pensar. Sense el llenguatge no és possible una organització de la intel·ligència, ni per descomptat del pensament. Aleshores, si el mateix llenguatge és modificat pels mitjans tecnològics, el pensament també en rep les conseqüències. El llenguatge es fragmenta en l'hipertext, per afavorir la seva agilitat. La interfície demana noves expressions lingüístiques i noves fórmules del llenguatge. La precisió, brevetat, consistència, són algunes de les demandes de l'hipertext al llenguatge en general i a l'expressió lingüística de la filosofia, més en concret.

---

³⁴⁸ P. Alessandro- I. Domanin: *Filosofia dell'ipertesto*. Ed. Apogeo, Milano 2005, pàg. 7 i ss. Més definicions d'Hipertext a: <<http://www.iaa.upf.es/~ctomas/ctp47.htm>>

Com a conseqüència dels canvis introduïts per l'hipertext al llenguatge, el pensament expressat mitjançant aquest, també es presentarà de manera precisa, breu i consistent. Unes característiques, però, que no constitueixen cap novetat. A través de la història del pensament trobem filòsofs, com per exemple Heràclit l'obscur, que s'expressaven a través de sentències breus, precises i de manera prou consistent, amb un sentit que calia descobrir. Ara bé, si tenim en compte els darrers segles, els primers filòsofs que constituïrien els antecedents a la filosofia de l'hipertext, serien F. Nietzsche amb els seus cops de martell expeditius i concisos; L. Wittgenstein que mai va voler sistematitzar el seu pensament, exposant les seves idees fragmentades, com si haguessin de ser llegides a través d'una interfície en xarxa i no en un llibre de forma lineal; i J. Derrida que amb la seva deconstrucció es converteix en un dels precedents més immediats de la filosofia en xarxa, com així ho explica P. D'Alessandro:

"Wittgenstein, insomma, non riesce a proporre il suo pensiero, in uno scritto che lo rappresenti in forma gerarchico-lineare, ma nel suo «viaggio filosofico» è costretto a rimanere entro la trama di luoghi (*topoi*) correlati. Troviamo così scritto: «la sola presentazione di cui sono ancora capace consiste nel *connettere* le mie note in una *rete* di numeri, che possa rendere evidente l'estrema complessità delle loro *interconnessioni*» (L. Wittgenstein, *Ricerca filosofica*, Torino, Einaudi, 1974, p.3). Le *Ricerca wittgensteiniane*, dunque, hanno la struttura di un vero e proprio ipertesto."³⁴⁹

A la vegada que es transforma el pensament a través del nou ús donat al llenguatge, la intel·ligència esdevé una intel·ligència connectada, en xarxa, de manera col·lectiva com així ho expressa P. Lévy en el seu llibre *L'intelligence collective, pour une anthropologie du cyberspace*³⁵⁰. El pensament, la intel·ligència, malgrat sempre ha estat compartida socialment, amb els nous mitjans comunicacionals traspasa els límits de la comunitat territorial i cultural més pròxima, estenent-se per tot el planeta a través de la xarxa internàutica. Amb Internet el pensament és compartit democràticament per tots els que s'hi connecten, siguin d'on siguin i pensin el que pensin. El pensament va més enllà de l'individu i de la col·lectivitat social i cultural objectivant-se en la xarxa de xarxes. És per aquesta raó que De Kerckhove vol deixar clar que Internet no crea la intel·ligència

³⁴⁹ Op. Cit. p. 86

³⁵⁰ La Découverte, 1994. Un fragment del llibre es pot consultar a: <<http://www.t0.or.at/levy/plevy.htm>>

"Le point commun des nouvelles formes d'intelligence collective est la structure de communication "tous-tous". Selon des modalités encore primitives, mais qui s'affinent d'année en année, le cyberspace offre des instruments de construction coopérative d'un contexte commun dans des groupes nombreux et géographiquement dispersés. La communication se déploie selon toute sa dimension pragmatique. Il ne s'agit plus seulement d'une diffusion ou d'un transport de messages mais d'une interaction au sein d'une situation que chacun contribue à modifier ou stabiliser, d'une négociation sur des significations, d'un processus de reconnaissance mutuelle des individus et des groupes via l'activité de communication. Le point capital est ici l'objectivation partielle du monde virtuel de significations livré au partage et à la réinterprétation des participants dans les dispositifs de communication tous-tous. Cette objectivation dynamique d'un contexte collectif est un opérateur d'intelligence collective, une sorte de lien vivant tenant lieu de mémoire, ou de conscience commune. Une subjectivation vivante renvoie à une objectivation dynamique. L'objet commun suscite dialectiquement un sujet collectif."

connectada, sinó que tan sols la potencia fins a uns extrems que mai haguéssim pogut imaginar.

“Toda inteligencia conectada está a nuestro alrededor. La hemos conocido de diferentes tipos desde la infancia, pero raramente la hemos reconocido porque pensábamos que, como personas individuales, somos bastante permeables a los demás. La inteligencia conectada puede calcularse en una clase, en una ciudad o en una cultura. [...] De hecho, la gran ruptura del desarrollo humano y de las redes tecnológicas de la inteligencia conectada no sólo son la promesa de nuevas vías a la solución de problemas urgentes, sino también revela una inteligencia conectada natural y orgánica como un viejo recurso por explotar como la electricidad, las ondas de aire y alguna vez el átomo.”³⁵¹

Al mateix temps, el pensament es converteix en dinàmic i transcorre més ràpid pel nou mitjà. El text on s'expressa el pensar ja no és estàtic, sinó en continu moviment i revisió. Pensar i fer interaccionen d'una manera diferent a com ho havien fet tradicionalment, a través dels llibres, per construir quelcom diferent, un pensament emergent i supraindividual com a resultat del conjunt de pensaments interconnectats. El pensament o coneixement resultant de la sinergia de ments connectades i de pensaments en xarxa, es transformaria en pensament o coneixement objectiu, sense subjecte cognoscent (un concepte atribuït en principi per Popper³⁵² al tercer món, al món de les produccions culturals humanes, incloent els sistemes teòrics i arguments crítics i que, amb la introducció de les noves tecnologies i en especial, Internet, s'hauria d'aplicar també al quart món emergent de les intel·ligències connectades de la xarxa).

Amb les noves tecnologies l'acció es converteix en pensament i el pensament en acció. El coneixement o saber ja no es pot entendre com a *ser*, sinó com a *fer*. L'abstracció passa de ser virtual a fer-se real i el real a ser virtual. Les categories s'entrellacen en un entramat infinit de connexions proporcionades per un espai que paradoxalment no té cap ubicació definida, el ciberespai, on convergeixen tots els contraris possibles, pensar i fer, virtual i real, local i global.

“En el nuevo contexto de la digitalización, todo lo impreso se convierte en datos digitales, todo lo estático empieza a moverse, lo virtual toma el relevo a lo real, lo local

---

³⁵¹ D. De Kerckhove (1999): *Inteligencias en conexión: hacia una sociedad de la web*, pàg. 238

³⁵² K. Popper en el seu llibre *El coneixement objectiu*, distingeix entre dos sentits del coneixement o del pensament diferents: “1) *coneixement o pensament en el sentit subjectiu*, que consisteix en un estat de la ment o de la consciència o en una disposició a comportar-se o a reaccionar, i 2) el *coneixement o pensament en un sentit objectiu*, que consisteix en problemes, teories i arguments en qualitat de tals. El coneixement en aquest sentit objectiu és totalment independent de les pretensions de coneixement de qualsevol individu; també és independent de la creença o disposició a assentir de qualsevol subjecte; o a afirmar o a actuar. El coneixement en el sentit objectiu és *coneixement sense coneixedor: és coneixement sense subjecte coneixedor.*” Pàg 129

pasa a ser global y viceversa, y el tiempo a veces se hace más crucial que el espacio. Muy pronto, para no decir que inevitablemente, lo cultural debería convertirse en la forma dominante de todas las tecnologías. El significado del diseño, en términos de la tecnología cultural más que estrictamente industrial o científica, es una forma de cognición. Aprendemos las cosas con la ayuda del diseño. Pensar tarde o temprano será equivalente a hacer. Cuando eso ocurra, necesitaremos todos los bits de sofisticación cultura a largo término y de capas múltiples sólo para sobrevivir a la velocidad de nuestra propia transformación.”³⁵³

P. D’Alessandro insisteix, en el seu llibre *Internet e la Filosofia*, en la importància del subjecte com a una entitat activa en la xarxa. No tan sols el mitjà transforma l’estructura del nostre pensament, sinó que afecta també tot el nostre comportament. Aleshores la filosofia ja no és només simple *Theorein*, en el més pur sentit aristotèlic, sinó també *Praxis*, abstracció activa, dinàmica interactiva i interactuant, com el mateix mitjà on s’ubica, per dir-ho d’alguna manera, perquè s’hauria de parlar més desubicació o de deslocalització de la filosofia digitalitzada, de virtualització filosòfica, que no pas de filosofia localitzada en un espai concret.

“L’ipertesto è una particolare scrittura, che, a differenza di quella alfabetica del libro a stampa, non viene disposta più in sequenza lineare. Si tratta pur sempre, però, di un testo, che si fruisce in condizioni ottimali, però, solo davanti al monitor di un PC, in una ricezione che impegna quali soggetti attivi, piuttosto che passivi, a differenza di quel che accade di solito davanti allo schermo televisivo. L’ipertesto è una composizione strutturata in una serie di piccoli brani di testo (*topics*), che sono associati tra loro mediante collegamenti (*links*).”³⁵⁴

Resumint, l’exposat fins ara, les NTIC provoquen transformacions en l’àmbit del pensament a tres nivells diferents: el llenguatge, la intel·ligència-pensament-coneixement i el comportament dels subjectes.

- El llenguatge es modifica per adequar-se a les noves interfícies, pantalles d’ordinador. Es produeix una creació d’un vocabulari específic, de conceptes aplicables, en principi, només a la xarxa, però que després són utilitzats en la vida diària afectant al pensament i a la filosofia. Ciberfilosofia, cibercafé, tenir ple el disc dur al referir-se a la saturació mental, ser lent en processar dades o tenir poca memòria RAM... són alguns dels nous conceptes i expressions.

---

³⁵³ Op. Cit. Pàg. 218

³⁵⁴ P. D’Alessandro: *Internet e la Filosofia*, article “Ermeneutica del testo e pensiero della Rete” pàg. 81

- La intel·ligència emergent és connectada i col·lectiva. El pensament en xarxa ja no és el resultat d'un individu o col·lectivitat restringida, sinó d'un grup sense límits espacials definits i concrets. El coneixement que es pot obtenir és un coneixement de caràcter enciclopèdic i democràtic, sense subjecte cognoscent o coneixedor concret i individual, que permet la interactivitat i revisió. Amb Internet es possible crear a diferència dels llibres, per exemple, laboratoris interdisciplinaris de pensament o webs on diferents científics comparteixen les seves idees i pensaments com el Laboratori de filosofia italià Hermes_Net dirigit per P. D'Alessandro: <http://lnx.filosofiateoretica.it/laboratorio/>; o el portal Edge on es proposa que diferents científics i filòsofs responguin a unes preguntes sobre temes problemàtics, que després els visitants o usuaris connectats poden llegir i consultar en línia: <http://www.edge.org/questioncenter.html>.
- El subjecte ja no és passiu sinó actiu, canvia la seva manera de comportar-se en la recepció del missatge, perquè interactua amb el mitjà tecnològic. Aquest comportament té conseqüències importants en el pensament molt més dinàmic i participatiu com es pot observar en alguns fòrums i xats de la xarxa.

El ciberfilòsof i la ciberconsciència

Les noves condicions tecnològiques i informacionals han introduït nous espais per a l'expressió i creació del pensament. Val a dir que, totes aquestes innovacions també han afectat de retruc a la filosofia. Una de les raons que ho constaten és que en els nostres dies, el filòsof disposa de mitjans dels que no disposava en èpoques anteriors. Davant seu s'ofereixen tot un ventall de possibilitats innovadores, entre les quals destaca, com s'ha tractat anteriorment, l'espai que ofereix Internet: el ciberespai. Amb la introducció d'Internet s'ha obert tot un camp nou d'experimentació filosòfica, de manera semblant com ho va fer en els seus dies la invenció de la impremta. Aleshores, amb la publicació de les grans obres dels filòsofs antics i del moment, es va ampliar el camp de difusió del pensament; el mateix succeeix avui en dia amb la filosofia propagada a través d'Internet. Amb tot, el ciberespai ofereix una àmplia gamma de recursos multimèdia, i d'aplicacions interactives, que el llibre, donades les seves característiques com a paper imprès, és incapaç d'oferir.

Tot i això, la filosofia aplicada al ciberespai, des de la seva introducció, no ha estat exempta de crítiques profundes i clamoroses. Per exemple, J.L. González Quirós, en el seu llibre *El porvenir de la razón en la era digital* manifesta la seva absoluta disconformitat respecte a tot el que estigui relacionat amb la *ciberfilosofia*, perquè, segons el mateix autor, es tracta d'una reducció del pensament a la màquina, a un procés de dades algorítmiques, que anul·la la pròpia capacitat de pensament de la consciència.

“La ventaja que tenemos en relación con la novedad que supone la *ciberfilosofia*, es que se trata de un sistema que se deja escribir con facilidad, de un conjunto coherente de creencias sin mayor fundamento, porque, al fin y a la postre, no es otra cosa que una maniobra intelectual brusca, voluntarista e ingenua puesta al servicio de la exaltación del supuesto poder de una forma de pensamiento que oculta su primitivismo tras un buen manojo de cables.”³⁵⁵

Tot i els fonaments que puguin tenir aquestes crítiques, s'ha de dir que no són gaire encertades, perquè la ciberfilosofia no es redueix a un simple conjunt de cables i bits, sinó que els transcendeix amb escreix. La ciberfilosofia, pot provocar més pensament, o si més no un pensament molt més vast del que s'havia donat anteriorment. Abans, l'individu tot sol elaborava el seu pensament i després altres el llegien i comentaven (*lectio* i *comentatio* era un dels mètodes utilitzats per l'Escolàstica a l'època medieval), en canvi ara, l'individu ja no està sol en la construcció de les seves idees, perquè pot compartir-les i crear-les juntament amb altres, de manera gairebé simultània en el ciberespai. La xarxa de xarxes, Internet, permet construir pensament en xarxa, en comunitat, transcendint les pròpies consciències individuals i formant una supraconsciència col·lectiva a través d'una dialèctica virtual amb altres consciències. La filosofia pot expandir-se de manera quasi indefinida a través del ciberespai internàutic i lluny de diluir-se o simplificar-se, pot créixer de forma exponencial, al mateix temps que guanya en complexitat.

Si la filosofia en el ciberespai es presenta d'una manera diferent de com ho havia fet en èpoques anteriors, com serà el filòsof en el ciberespai, el ciberfilòsof? En tant que la consciència s'ha connectat, convertint-se en ciberconsciència, quina serà la característica que definirà millor al filòsof en la xarxa, al ciberfilòsof? Com a representant del ciberpensament, de la hiperfilosofia o filosofia en xarxa, el ciberfilòsof haurà de deixar de ser l'academicista, el *summo pontífex* del saber, per convertir-se en un dissenyador, en un constructor d'hipertext que domini el llenguatge del web? El contingut no serà tan rellevant, com la manera de presentar-lo? Davant les exigències dels nous usuaris dels mitjans tecnològics com Internet, el ciberfilòsof haurà d'estar al dia de les novetats en

---

³⁵⁵ Op. Cit. Pàg. 112

quant a la presentació de la filosofia? Restarà el ciberfilòsof sotmès a les exigències multimediàtiques de la xarxa? Com haurà de ser la seva participació en els diferents recursos interactius, com els fòrums, xats, missatgeria instantània? Serà el ciberfilòsof el nou model d'intel·lectual del segle XXI, que no té por a expressar-se públicament?

Aquestes són algunes de les preguntes que es poden plantejar respecte a les característiques que hauria de tenir el ciberfilòsof. Però realment, qui és el ciberfilòsof? Quina relació té amb la ciberconsciència? Serà el ciberfilòsof el nou *Übermensch* (superhome o transhumà) nietzschia, que anirà més enllà dels límits establerts de la realitat i tot surfejant en la virtualitat provocarà una transmutació de la filosofia?

La ciberconsciència en xarxa és col·lectiva i es presenta com una alternativa a la consciència individual, perquè treballa a partir de múltiples interconnexions sinàptiques virtuals més enllà del simple cervell singular dels individus. Les neurones ja no treballen només dins de la cavitat cranial, en el sentit que el cervell i les capacitats cognitives de la ment s'estenen a tota la xarxa connectada. Aleshores el ciberfilòsof, no s'ha d'entendre com a una entitat individual, sinó supraindividual. Tenint en compte aquestes característiques el ciberfilòsof com a producte del pensament col·lectiu tindrà la funció, entre moltes altres, de potenciar la creació col·lectiva i compartida del pensament, la seva revisió i crítica.

El ciberfilòsof no haurà de ser necessàriament un tècnic, però sí que haurà de conèixer les diferents tecnologies que la xarxa posa al seu abast, no en el sentit de dominar-les, sinó de saber-les utilitzar correctament. No se li demanarà saber construir un fòrum o un xat (encara que si en sap millor, perquè podrà personalitzar-los), però sí conèixer la seva existència i saber com poder participar-hi, per si els vol utilitzar o consultar en alguna ocasió. Serà convenient, tanmateix, que tingui la seva pròpia pàgina web, construïda per ell mateix o per un webmestre, per poder, d'aquesta manera, exposar les seves pròpies idees, articles, comentaris o materials que vulgui fer extensius a tota la comunitat del ciberespai. Aquesta és una de les característiques, potser més importants del ciberfilòsof: la disposició a compartir la filosofia, a fer-la extensiva a tota la xarxa. El ciberfilòsof ja no pot restar per sempre més tancat en ell mateix, guardant els seus materials i idees en el bagul de la saviesa privada, sinó que ha de donar llibertat a les seves idees i no tenir vergonya o timidesa de fer-les públiques. Es podria dir que el ciberfilòsof serà l'encarregat de fer sortir a la filosofia de l'armari, fent servir una metàfora popular, o de la caverna (fent servir el conegut mite platònic) on paradoxalment s'ha acomodat, quan en realitat és la filosofia la que ens hauria d'ajudar a sortir-ne. A més a més, també es pot afegir que el ciberfilòsof hi pot guanyar en coneixement, perquè pot

comprovar quin grau d'acceptació tenen les seves tesis i argumentacions i corregir els errors a partir dels comentaris que li puguin comunicar la resta d'internautes.

El ciberespai, ofereix una oportunitat única al pensament: la de poder ser compartit i revisat abans de publicar-se definitivament (terme aliè a la xarxa on res és definitiu i acabat d'una vegada per totes). Amb els llibres, calia esperar a segones o terceres edicions per solventar algunes errades o incorreccions de la primera edició, ara amb Internet el procés pot ser gairebé immediat. Aquest és un dels avantatges de la xarxa i el ciberfilòsof haurà de saber fer-ne l'ús més correcte o convenient per als seus interessos. Tot i això, encara hi ha moltes reticències i malfiances per part dels especialistes, dels més acadèmics professionals, guardians de la filosofia rigorosa i d'altres branques del saber, a fer servir l'espai internàutic, per exposar les seves idees i si ho fan, és un cop ja s'han publicat en paper imprès. Una de les possibles causes que ho poden explicar és en primer lloc el desconeixement de les característiques interactives de la xarxa i en segon lloc, probablement, perquè a través d'Internet no poden cobrar per les seves idees, a menys que restringeixin la seva lectura a usuaris subscrits com fan algunes de les revistes de filosofia existents en la xarxa.

Una altra de les característiques que han d'ajudar a definir el ciberfilòsof és el seu caràcter original i provocatiu en l'exposició del seu pensament i reflexions. A Internet hi ha molta informació, a hores d'ara podem dir que la xarxa està saturada d'informació, per tant si es pretén que les idees siguin captades pels internautes, aquestes han d'oferir quelcom nou, diferent, original i provocatiu, només d'aquesta manera seran tingudes en consideració i podran produir noves reflexions.

S'haurà de tenir en compte, doncs, les preferències dels internautes i el que cerquen quan es connecten a la xarxa. En la majoria dels casos el que cerquen no és altra cosa que pur i simple entreteniment (jocs, sexe, humor...), comunicació amb altres internautes (xats, missatgeria instantània, fòrums...), materials que els ajudin a complementar les informacions o coneixements que ja posseeixen (apunts, notícies, treballs, diccionaris...) que siguin diferents al que ja saben, que els proporcionin idees, reflexions noves i originals. Encara que n'hi ha que també cerquen informacions bàsiques sobre diferents temes, obres i autors. Per tant, el ciberfilòsof haurà de saber captar l'atenció dels intrèpids internautes interessats per la filosofia, utilitzant tots els mitjans disponibles al seu abast, oferint idees, continguts, d'una manera diferent a la tradicional amb els llibres de text. Alguns dels recursos que pot utilitzar, per exemple, poden ser els següents: els exercicis interactius, que simulant un joc afavoreixin l'aprenentatge; els fòrums on es faciliti l'intercanvi de pensaments; els xats per a fomentar la participació i

comunicació en temps real d'idees; els blocs, com a complement de les classes i on els internautes o alumnes exposin els seus comentaris; i també, per aquells que simplement volen ampliar els seus coneixements webs amb continguts i articles on consultar bibliografia, textos, biografies, comentaris sobre diferents temes i autors.

Quina rellevància tenen les noves tecnologies per a la filosofia?

En l'apartat anterior hem vist, doncs, que la *SIC* proporciona nous espais a la filosofia, entre els quals destaca Internet com a novetat més significativa. La xarxa permet la difusió del coneixement i la construcció del pensament d'una manera diferent a la que s'havia donat en èpoques anteriors. Però, no permet només difondre el coneixement per poder ser transmès posteriorment de la manera més tradicional, si és el que es prefereix. A més a més, també ofereix la possibilitat de construir un coneixement compartit i d'interactuar directament, de modificar el pensament d'una manera més directa i participativa. La qüestió que més interessa tractar, però, és com afecta el nou mitjà tecnològic a la filosofia, no simplement des de l'aspecte més formal o extern, sinó també des de l'aspecte més profund, del propi contingut intern de la recerca filosòfica, és a dir, com es veu afectada la filosofia intrínsecament.

Si només tinguéssim en compte la forma externa de la filosofia podríem dir que extrínsecament aquesta es veu clarament afectada i modificada per les interfícies de l'ordinador. És evident que la forma de presentar-se la filosofia ha canviat a través de la xarxa. Les pàgines dels llibres s'han substituït per les pàgines web hipertextuals i els llibres com a suports materials, per les pantalles dels ordinadors, Ipods, Palms (ordinadors de butxaca) o mòbils d'última generació. Malgrat que també hi podem trobar revistes, enciclopèdies i webs amb textos filosòfics al més pur estil tradicional (articles escanejats de revistes o publicacions diverses) hi ha unes característiques especials de la xarxa que s'han de tenir en compte com són les següents: la interfície de l'ordinador, molt diferent a la dels llibres; l'accessibilitat dels continguts des de qualsevol lloc amb connexió a la xarxa, sense haver-se de traslladar a un espai concret (una biblioteca per consultar un llibre o una llibreria per comprar-lo); la democratització del pensament, sense privilegis de classe o nivell social (els accessos públics a Internet són cada vegada més comuns); o la "gratuitat" amb que es poden consultar els continguts, encara que algunes revistes electròniques són accessibles només per als seus subscriptors de pagament; la possibilitat d'introduir hipervincles o enllaços a altres webs per ampliar els coneixements sobre el text (una eina que converteix el discurs en un element més d'una xarxa molt més àmplia); la inserció

d'arxius multimèdia: imatges, música, vídeos... Totes aquestes característiques, i d'altres que es comentaran tot seguit, permeten afirmar de manera força contundent que la filosofia no es presenta de la mateixa manera en la xarxa internàutica, de com s'havia presentat amb el llibre imprès abans de la introducció de les noves tecnologies.

Un altre aspecte que ha canviat és la possibilitat d'interactuar amb la filosofia presentada en el web, ja sigui a través d'exercicis interactius elaborats amb subrutines de java o flash, d'scripts, de formularis on poder enviar textos o resultats dels exercicis realitzats on-line, de comentaris als posts en els weblogs, de converses en temps real en els xats, o participant en els diversos fòrums oberts en la xarxa. I per últim, s'ha de remarcar la possibilitat de revisió col·lectiva del pensament filosòfic d'una manera directa, sense intermediaris editorials, al poder modificar personalment i de manera gairebé immediata els continguts presentats gràcies a les pròpies característiques de l'hipertext, molt més flexible i dinàmic que el text estàtic dels llibres.

Per altra banda, en referència a l'aspecte més intern de la recerca filosòfica, és a dir, els continguts intrínsecs de la filosofia, pot semblar, d'entrada, que aquesta no es veu alterada en cap sentit. Es pot argumentar fàcilment que els continguts són els mateixos de sempre, que només ha canviat l'aspecte, la forma de presentar-se i res més. De fet, les diferents enciclopèdies³⁵⁶, revistes electròniques³⁵⁷, guies de filosofia amb nombrosos enllaços a pàgines webs i llistat d'articles³⁵⁸, segueixen oferint els mateixos continguts que en èpoques anteriors. Uns continguts que permeten difondre el coneixement i transmetre'l posteriorment de la manera tradicional a través de classes magistrals en les universitats o en altres centres d'ensenyament. En aquest aspecte, efectivament, la filosofia no es pot considerar que hagi sofert cap canvi.

Ara bé, si es tenen en compte altres aplicacions que ofereix el mitjà internàutic, ja no es pot seguir mantenint la suposada invariabilitat dels seus continguts. Primer de tot cal constatar que el propi mitjà genera una reflexió meta-filosòfica, semblant a la que havia

---

³⁵⁶ Stanford Encyclopedia of Philosophy: <<http://plato.stanford.edu/contents.html>>
Routledge encyclopedia of philosophy: <<http://www.rep.routledge.com/>>

³⁵⁷ On-line information about journals in philosophy and related disciplines:
<http://homepages.ed.ac.uk/pmilne/links_html/journals.html>

³⁵⁸ The WWW Virtual Library Philosophy: The WWW Philosophy Virtual Library is located at the University of Bristol, hosted jointly by the Department of Philosophy and the Institute for Learning and Research Technology. This Virtual Library section is now provided in collaboration with SOSIG, the Social Science Information Gateway.

<<http://www.bristol.ac.uk/Depts/Philosophy/VL>>

Guide To Philosophy on Internet. Episteme Links: <<http://www.epistemelinks.com/>>

Guide to Philosophy on the Internet: <<http://www.earlham.edu/~peters/philinks.htm>>

La Philosophie sur Internet: <<http://www.cam.org/~lanteign>>

Philosophy Documentation Center: <<http://www.pdcnet.org/>>

People with Online Papers in Philosophy: Compiled by David Chalmers

<<http://www.u.arizona.edu/~chalmers/people.html>>

provocat anteriorment l'ús de mitjans impresos o orals més tradicionals. Podem trobar al llarg de la història algunes reflexions que evidencien com el canvi de la transmissió oral a l'escrita suposava un gran perill (com a exemple més emblemàtic es pot recordar el mite de *thamus i theuth* de Plató exposat en la primera part) i, posteriorment, com gràcies a la impremta la difusió popular dels llibres, restringits fins aleshores a un públic especialitzat, va provocar canvis en el pensament en general. En aquest aspecte es pot recordar el divertit opuscle de Voltaire³⁵⁹ sobre els horribles perills de la lectura, o algun comentari enginyós de Montaigne sobre els llibres i els seus lectors.

El que sí s'ha pogut analitzar detalladament són les conseqüències que va provocar la introducció de la impremta. Amb la impremta la lectura va patir seriosos canvis entre 1500 i 1800 com així ho expliquen A. Briggs i P. Burker en el seu llibre *De Gutenberg a Internet*³⁶⁰ on analitzen els diferents estils de lectura que es van donar amb la diversificació dels llibres impresos: una lectura crítica (al poder comparar el que deien diferents autors sobre un tema); una lectura perillosa (s'advertia dels perills de la lectura privada per la possibilitat de pensar per un mateix); una lectura creativa (afavoria diverses interpretacions incentivant la creativitat del pensament imaginatiu); una lectura extensiva (es podia consultar diversos llibres o fullejar pàgines per ampliar els coneixements sobre un tema); o per últim, una lectura privada (provocant un auge de l'individualisme i de l'empatia). Uns canvis que també es poden aplicar avui en dia a la lectura en xarxa. Les transformacions que va provocar la impremta en la lectura en certa manera són similars a les que pot provocar actualment Internet al pensament filosòfic.

“La imprenta facilitó la acumulación de conocimiento al permitir que los descubrimientos se conocieran más ampliamente y hacer menos probable la pérdida de información. Por otro lado, como se ha dicho ya, la imprenta desestabiliza el conocimiento o lo que se pensaba que era el conocimiento, al potenciar la conciencia de los lectores acerca de la existencia de relatos e interpretaciones en conflicto. Por tanto, lo mismo que en el caso de los textos, la fijeza del conocimiento que la imprenta estimuló fue relativa, no absoluta. Los cambios que tuvieron lugar, por importantes que fueran, eran cambios más de grado que de calidad.”³⁶¹

---

³⁵⁹ Voltaire en el seu opuscle “Del horrible peligro de la lectura” explica en un to satíric com l'invent de la impremta pot suposar un perill pels Estats autoritaris per diverses causes com poden ser la dissipació de la ignorància, el fet que poden despertar el geni i excitar l'ingeni, afavorir la protecció contra malalties, il·lustrar i fer millor als homes: “Podria ser que, amb el temps, alguns miserables filòsofs, amb el fals pretext, però punible, d'il·lustrar als homes i fer-los millors, vinguessin a ensenyar-nos virtuts perilloses que el poble no ha de conèixer mai.” Traduit de Voltaire (1978): *Opusculos satíricos y filosóficos*, Madrid. Ed. Alfaguara. Pàg: 304

³⁶⁰ A. Briggs i P. Burker (2002): *De Gutenberg a Internet. Una historia social de los medios de comunicación*. Madrid, Taurus.

³⁶¹ Op. Cit. Pàg: 83

Tanmateix, la filosofia expressada en els llibres no tenia com a contingut la meta-reflexió sobre la filosofia exposada a través del paper escrit, que servia de suport per a la difusió dels seus continguts. En canvi actualment, el mitjà internàutic genera una reflexió filosòfica no simplement sobre el mateix mitjà (exposada en el en la primera part sobre la Filosofia de la Tecnologia), com ja va passar amb els llibres i la impremta, sinó també respecte a la mateixa filosofia i els diferents coneixements filosòfics i continguts que es difonen a través de les noves tecnologies, de manera prou rellevant i significativa per a tenir-la en una consideració molt més elevada de la que en un principi es podria pensar. Per tant, la filosofia es veu afectada en el seu contingut de recerca, en primer lloc pels temes que ha de tractar: la reflexió sobre la pròpia filosofia en xarxa, els mateixos mitjans tecnològics utilitzats per a la seva difusió, les seves repercussions socials i les implicacions ètiques i cognitives de l'ús de les NTIC en la transmissió de la informació i el coneixement.

En segon lloc, es pot constatar que també es produeix un canvi en la manera de fer la recerca filosòfica, en el seu mètode. Primer de tot, perquè les aplicacions que incorporen els mitjans informàtics possibiliten l'agilització dels aprenentatges en el camp de la lògica i en altres matèries filosòfiques. Segon, perquè la xarxa ofereix la possibilitat de compartir de manera col·lectiva i a distància el pensament. Un fet que permet la revisió i creació constant dels continguts, donades les característiques de l'hipertext, com anteriorment s'ha assenyalat. En un dels darrers llibres sobre la filosofia en el ciberespai: *Ciberphilosophy: The Intersection of Philosophy and Computing (Metaphilosophy)*³⁶², s'expliciten amb força claredat quins són aquests nous mètodes i eines amb les quals compta la filosofia actualment:

"Computers provide philosophers with new methods that may or may not incorporate modeling. Some of the most widely used computerized tools are teaching applications in logic and in other philosophical subjects. Networked computers also make possible distance learning that combines rapid, continual interaction among teachers and students with sophisticated pedagogical evaluation tools. Computer programs are used for research in philosophy to examine and compare texts in ways that would be prohibitively expensive and time-consuming without computers. Philosophy done with computers has an empirical dimension that distinguishes it from philosophy typically thought of as pure conceptual analysis or synthetic construction. It is not uncommon nowadays to find philosophers and computer scientists forming teams to explore intellectual subjects common to philosophy and computing. And finally, such standard computing tools as e-mail and the Web make possible the rapid, global exchange of

---

³⁶² DDAA: *Ciberphilosophy: The Intersection of Philosophy and Computing (Metaphilosophy)* by James H. Moor (Editor), Terrell Ward Bynum (Editor). Blackwell Publishers (January 2003)

professional, philosophical information for purposes like the organization of conferences, the creation of books, the assesment of journal submissions, the establishment of high-quality information banks, and the seach for employment opportunities.”³⁶³

A més a més, els hiperenllaços permeten establir vincles entre els continguts d'un text amb d'altres existents en la xarxa afavorint, d'aquesta manera, l'extensió del coneixement presentat, d'una manera molt més fàcil i ràpida que en èpoques anteriors. Per últim, s'ha de tenir en compte, que la introducció d'arxius multimèdia visuals o auditius, poden ajudar significativament a elaborar una nova reflexió que vagi més enllà de la simple paraula escrita. Amb tot, la majoria d'aquests recursos encara no són del tot utilitzats per a la recerca filosòfica i pels filòsofs que comencen a emergir en la xarxa. És d'esperar però, que ben aviat en trobem cada vegada més exemples.

Des del punt de vista conceptual, les noves tecnologies també han influït en el contingut de la recerca filosòfica en el sentit d'ampliar els conceptes objecte d'estudi i la seva hermenèutica. Alguns conceptes com poden ser els de virtualitat, connectivitat, xarxa, interactivitat, invisibilitat, transparència o participació són tractats en la recerca filosòfica per establir interrelacions amb altres conceptes més propis de la reflexió filosòfica de tots els temps, com poden ser els de realitat, intencionalitat, dualitat, independència, sensibilitat, identitat, veritat o democràcia. Alguns d'aquests conceptes han estat tractats en la segona part de la present investigació.

Resumint, es pot arribar fàcilment a la conclusió que les modificacions en la forma de presentar-se la recerca filosòfica en la *SIC* venen donades per les noves aplicacions –com les que s'han exposat– que ofereix la xarxa. A través d'elles s'ofereixen continguts hipertextuals flexibles i dinàmics, al mateix temps que s'obre un ampli ventall de possibilitats d'interacció que no existien anteriorment. Des dels fòrums, xats, weblogs, qüestionaris en línia, exercicis d'autoavaluació, el navegant interessat en qüestions filosòfiques pot interactuar en temps real o en diferit amb altres internautes compartint els seus coneixements o bé amb ell mateix autoavaluant els continguts adquirits. La forma, doncs, ja no és la mateixa que la que s'havia donat amb la lletra impresa.

Respecte a les modificacions en alguns dels seus continguts la xarxa ha provocat que la recerca filosòfica amplifiqui el seu àmbit de reflexió no només a la xarxa en ella mateixa, a la seva ontologia constitutiva, sinó també a la mateixa filosofia que s'hi exposa.

---

³⁶³ Op. Cit. "Introduction to cyberphilosophy". pàg. 3.
<http://www.amazon.com/gp/reader/1405100737/ref=sib_rdr_toc/104-4670424-0820711?%5Fencoding=UTF8&p=S006&j=0#reader-page>

Alguns llibres com el de N. Gordon: *Internet: Una indagación filosófica* o el de Paolo d'Alessandro: *Filosofia e Internet* en són un bon exemple de la reflexió filosòfica generada per la xarxa i sobre la mateixa filosofia en xarxa. En el primer es realitza una anàlisi filosòfica del mitjà internàutic, tenint en compte tant el seu caràcter positiu, els seus avantatges, com els seus inconvenients. En el segon es tracta de reflexionar sobre la relació entre la filosofia i el nou espai obert per la world wide web, amb l'objectiu de besllumar quines són les possibilitats reals i virtuals de la reflexió filosòfica.

*****

Com a conseqüència de tots els canvis introduïts pels nous mitjans tecnològics, es pot considerar fins a un cert punt rellevant preguntar no tan sols pel sentit, sinó també per la funció que té i ha de tenir la filosofia, des dels seus mateixos continguts per entendre millor quin ha de ser el lloc i el paper de la filosofia en la SIC. Raó per la qual tot seguit es presentarà una síntesi resum dels diferents sentits de la filosofia que haurà de servir per després comparar-los amb els sentits de la filosofia en la SIC. L'objectiu principal serà el de mostrar que d'alguna manera es mantenen els sentits més tradicionals de la filosofia, però que al mateix temps, també emergeixen altres sentits, diferents, i fins a un cert punt "nous", de la filosofia a partir de la introducció dels nous mitjans tecnològics.

3.2. Del sentit de la filosofia

Com ja s'ha dit al principi d'aquest tercer capítol, la filosofia té o pot tenir molts sentits, només s'ha tractat de moment d'un d'ells, l'inicial: la recerca de la saviesa³⁶⁴. Segons la tradició, Pitàgores³⁶⁵ va ser el primer a anomenar-se a si mateix *filòsof* per a diferenciar-se dels savis, els que ja posseeixen el saber. Però, al llarg de la història del pensament la filosofia ha tingut altres significats, altres sentits. Des de l'antiga Grècia fins als nostres dies la filosofia ha sofert diverses mutacions ontològiques, alteracions en la seva essència fonamental, que l'han permès evolucionar, al mateix temps que també ho feia el pensament humà i la vida social.

---

³⁶⁴ No s'ha d'entendre com a saber=saber teòric, sinó com a saviesa=saber pràctic més teòric.

³⁶⁵ Expliquen els antics estudiosos de la filosofia pre-socràtica que fou Pitàgores el primer d'anomenar-se a si mateix i als seus seguidors com els cercadors de la veritat, els filòsofs, en contraposició als set savis com així els anomena la tradició.

Les diverses mutacions que ha experimentat la filosofia en el curs de la seva història han estat provocades en gran part pels canvis socials soferts al llarg del temps. La societat grega on va néixer la reflexió filosòfica, com la coneixem avui en dia, no és la mateixa societat del segle XXI. Profundes transformacions socials de caràcter revolucionari han modificat l'entorn humà a tots nivells, i de retruc també han afectat de manera implacable el pensament filosòfic. Tot i això, la preocupació dels antics filòsofs grecs per la naturalesa tant a nivell físic com humana, encara segueix vigent avui en dia. El que ha canviat no són les preguntes inicials, a les que se n'han afegit de noves, sinó les respostes als interrogants plantejats des de fa segles. Algunes d'aquestes qüestions han trobat més o menys una resposta versemblant (sense arribar a ser completament definitiva, com diria K. Popper³⁶⁶) en la ciència, en el sentit que s'aproxima a la veritat. Altres interrogants, de moment irresolubles, però, la filosofia encara els segueix cercant. Sabem com és més o menys la naturalesa física, de què està composta, però encara desconeixem quina és la veritable naturalesa humana o perquè hi ha coses en comptes de no-res. Encara no sabem per què actuem d'una determinada manera, ni què és el que realment ens defineix com una espècie diferent de les altres espècies animals, i encara menys, què ens fa ser humans (si és que ho som del tot).

La filosofia, però, no ha desistit en el seu afany, segueix insistint en la recerca d'esbrinar quina és la naturalesa singular que ens fa humans, igual que ho fa la ciència. La filosofia continua la seva singladura en el camí de descobrir què són les coses, per què hi són i què som nosaltres. Navegant per un oceà d'incerteses, la filosofia del segle XXI preocupada pel que és i pel que hauria de ser el seu objecte d'estudi, s'enfronta a noves dificultats a causa de les noves exigències socials. La seva navegació ha deixat les terres segures i estàtiques dels llibres, àgores polsoses i acadèmies terrenals, per endinsar-se en una nova aventura de navegació virtual pel ciberespai. Amb tot, no s'ha de deixar de banda el fet que el ciberespai també proporciona el suport adient per a publicar materials filosòfics de caràcter més clàssic, com llibres, articles i dissertacions, que després són utilitzats per transmetre coneixements filosòfics per mitjans purament tradicionals.

---

³⁶⁶ K. Popper (1985): *La lògica de la Investigació científica*. La ciència avança fent hipòtesis que no són més que conjectures, aproximacions a la veritat. Els seus resultats són versemblants. "La ciència no és pas un sistema d'enunciats certs o perfectament confirmats, ni tampoc és un sistema que avança fermament cap a un estat final. La nostra ciència no és coneixement (episteme): no pot pretendre mai d'haer assolit la veritat, ni tan sols un substitut d'aquesta com la probabilitat." Pàg. 426 i ss. "La ciència no persegueix mai el fi il·lusori de fer que les seves respostes siguin definitives, ni tan sols probables. Tot al contrari, el seu avenç s'encamina cap a una meta infinita i, tanmateix, aconseguible: la de descobrir incessantment problemes nous, més profunds i més generals, i de sotmetre les nostres respostes, sempre provisionals, a contrastacions constantment renovades i cada vegada més rigoroses." Pàg. 30

Anem però, al principi, per així poder comprendre millor el canvi que ha sofert la reflexió filosòfica al llarg del temps. En els seus orígens (filosofia pre-socràtica), la filosofia consistia, més aviat, en una recerca dirigida a l'exterior, a la naturalesa, amb la finalitat d'assolir un coneixement vertader, tant a nivell pràctic com teòric, que proporcionés una certa seguretat enfront dels diversos avatars de la vida. Més endavant la filosofia anirà canviant el seu sentit per donar resposta a nous interrogants, a poc a poc la recerca es dirigirà cap a l'interior d'un mateix, residència del vertader coneixement, segons Sòcrates, a la vida pública per trobar la millor forma de govern, o a la recerca de les claus que ens condueixin a la felicitat.

És necessari deixar clar, doncs, d'entrada que malgrat que el sentit i la funció a vegades poden coincidir, no són ben bé el mateix. Una cosa és el sentit o manera com s'entén un ens, una realitat, en el cas que ens ocupa: la filosofia; i una altra la funció o objectiu que pugui tenir. Per exemple: la filosofia es pot entendre com a recerca de la saviesa i tenir com a funció la comprensió de la realitat, saber què i com són les coses, o per altra banda fer servir aquest saber per aconseguir dominar als altres mitjançant la manipulació i l'engany. Per tant, en algunes ocasions el sentit i la funció poden arribar a ser molt diferents.

Per posar un exemple ens podem referir als primers filòsofs de l'antiga Grècia. Per a ells la filosofia tenia un sentit ambivalent, pràctic i teòric, és a dir, no es tractava només de reflexionar de manera contemplativa sobre la naturalesa i la vida, per tal de descobrir quina era la seva essència, el seu sentit últim. La seva reflexió tenia també un sentit pràctic, havia d'ajudar a comprendre el món per a poder-hi viure millor. És força conegut l'exemple de Tales i com les seves observacions astronòmiques el van ajudar a preveure una bona collita d'olives i a fer-se ric comprant totes les premses d'oli disponibles. Aquest és només un exemple, però força significatiu de com la filosofia, la recerca de la saviesa, ajudava a proveir-se de coneixements útils, de caràcter pràctic. El sentit i la funció es barrejaven. La pregunta pel sentit tendia a una mena de funcionalitat de caràcter pragmàtic.

Els primers filòsofs eren també científics, no en el sentit que donem a la paraula avui en dia, sinó en el sentit que cercaven explicacions al que els envoltava i sobre qui eren ells mateixos. Una excepció al caràcter més pràctic la trobem en els pitagòrics, molt més místics i contemplatius, la seva intenció era obtenir un coneixement prou ampli de la naturalesa i de l'humà que els permetés viure amb certa comoditat, preparant la purificació de la seva ànima per poder fugir de les successives reencarnacions (influència de les

creences òrfiques sobre la transmigració de les ànimes). Amb ells, podríem dir que comença la recerca interior, el vessant més intimista de la filosofia.

De tot plegat el que es pot observar és que darrere tota especulació filosòfica moltes vegades hi ha una espurna de praxis en el sentit més *light* de la paraula, contradient les interpretacions més teorètiques que pretenen presentar la filosofia com a metafísica, com a saber pur i dur, allunyat de la praxis vital i del moment històric en què es produeix. No és d'estranyar, doncs, que per alguns la filosofia tingui altres sentits, amb les seves respectives funcions, diferents als que hem fet esment fins ara, perquè la filosofia, en tant que producte humà, és filla del seu temps i no pot defugir de les circumstàncies socials i vitals on s'exerceix. Per exemple, en èpoques d'insatisfacció o d'incertesa com les dels darrers segles, la filosofia s'ha convertit en una eina de denúncia de les ideologies dominants, de la ciència, de la societat...; o en una manera de viure, entenent la filosofia més com una ajuda a veure-hi clar o de tenir el cap clar davant la complexitat i incertesa del món en què vivim. En aquest sentit pot ser útil el que ens diu E. Morin:

"La filosofia no és una disciplina, és una capacitat d'interrogació i de reflexió que tracta no només del coneixement i de la condició humana sinó també dels grans problemes de la vida. En aquest sentit, la filosofia hauria d'estimular sempre la capacitat crítica i autocrítica, ferments irremplaçables de lucidesa, i sempre encoratjar la comprensió humana, tasca fonamental de la cultura."³⁶⁷

Es clar que per altres, que redueixen la filosofia a simple metafísica, fins i tot és entesa com un avorriment, un donar voltes al mateix sense donar solucions a res, que provoca més interrogants que respostes, i que per tant no té sentit dedicar-hi gaire temps:

"L'univers no es discuteix; s'expressa. I la filosofia no l'expressa. No comencem a viure realment més que al final de la filosofia, sobre les seves runes, quan hem comprés la seva terrible nul·litat..."³⁶⁸

Sigui en el sentit que es vulgui, la filosofia és present en més àmbits dels que ens podríem imaginar i cada cop la seva presència és més habitual en ambients poc academicistes (un exemple és Internet, on comencen a proliferar webs d'iniciats en l'àmbit filosòfic presentant una filosofia allunyada dels estrictes cànons oficials i institucionals; un altre exemple el podem trobar en els cafès filosòfics: on gent de diferents professions i estudis es reuneixen per discutir sobre temes filosòfics). De totes maneres, tant si fem filosofia tenint en compte els escrits dels filòsofs més significatius de la història del

---

³⁶⁷ E. Morin. *Tenir el cap clar*. Ed. La Campana B. 2001 p.64-65

³⁶⁸ E.M. Cioran: *Adiós a la filosofia y otros textos*. Ed. Alianza, M. 1982 p. 106

pensament, com si filosofem sense tenir en compte el llegat dels sistemes filosòfics del passat, estem fent filosofia i aquest fer es manifesta en qualsevol dels mitjans que utilitzem, els éssers humans, a l'hora de comunicar, expressar, el que pensem, sentim, imaginem, volem... Perquè la filosofia és pensar, discernir, reflexionar, criticar, enraonar... amb els altres, i sense aquesta interacció no hi ha pensament ni humanitat possible.

"Viure sense filosofar és pròpiament tenir els ulls tancats, sense procurar obrir-los mai; i el plaer de veure totes les coses que la nostra vista descobreix no té punt de comparació amb la satisfacció que ens dóna la seva coneixença mitjançant la filosofia; i, aquest estudi és més necessari per regir els nostres costums i guiar-nos en aquesta vida que l'ús dels nostres ulls."³⁶⁹

La filosofia es pot entendre de moltes maneres.

Aristòtil fa segles va dir que l'ésser es pot dir de moltes maneres, per donar a entendre que el que és no és únic i estàtic com afirmà Parmènides, ni que tampoc calia cercar-lo en un món ideal com mantenia Plató. Si l'ésser es pot dir de moltes maneres, la filosofia també s'ha de poder entendre de moltes maneres, en tant que expressió i representació a nivell de pensament del que és o hauria de ser. Aquestes maneres d'entendre la filosofia han anat canviant a mesura que canviaven les condicions socials, les èpoques, la manera d'entendre la mateixa societat i el pensament dels homes i dones al llarg de la història.

En les següents pàgines no es pretén fer una exposició exhaustiva del sentit de la filosofia al llarg de la història, sinó simplement mostrar de manera esquemàtica, i el més sintèticament possible, alguns dels diferents sentits que ha adoptat la filosofia tenint en compte el pensament dels filòsofs més rellevants en la història del pensament. L'objectiu no és un altre que el de presentar de manera simplificada com s'ha entès la filosofia en general a través dels segles, per després poder relacionar el seu sentit amb la funció que ha dut a terme i analitzar quina relació es pot establir entre ambdós. Aquesta anàlisi ens ha de permetre establir comparacions amb el sentit de la filosofia actualment i comprendre millor quina funció té o pot arribar a tenir en la SIC amb l'objectiu últim de trobar el lloc que li correspon. A continuació, doncs, s'exposaran alguns dels possibles sentits que ha adoptat la filosofia en el seu pas per la història:

La filosofia com a recerca:

El sentit de la filosofia com a recerca (de la veritat o de l'essència última de l'ésser) es presenta de dues maneres diferents al llarg de la història del pensament: com a recerca externa o com a recerca interna. La filosofia com a recerca externa té un caràcter d'extrospecció, que es dirigeix a la comprensió de la naturalesa o *physis*. El primer exemple d'aquest sentit el trobem en els primers filòsofs, anomenats pre-socràtics, perquè és precisament a partir de Sòcrates quan la filosofia canvia de sentit i es torna més intimista, adoptant un caràcter molt més introspectiu. Tot seguit s'exposen algunes de les variacions més significatives, i fins a cert punt rellevants, produïdes en el sentit de la recerca filosòfica.

A) La filosofia com a recerca externa:

Com ja hem dit en la presentació de l'apartat, el sentit de la filosofia pels grecs comprenia al mateix temps un sentit teòric, que consistia en una interrogació de caire racional, que anés més enllà de les explicacions mítiques, i un sentit pràctic de saber anar pel món. Per una banda, doncs, la recerca se centrava en la pregunta per la naturalesa, la seva constitució i origen; per l'home en totes les seves dimensions: material i espiritual; i per l'ésser en general. I per altra banda, l'interès s'orientava a com aconseguir viure millor davant la incertesa del món. Els primers filòsofs dirigiran l'especulació filosòfica a tot el que incentivava la seva curiositat, amb l'objectiu de donar una explicació raonada a tot el que els envoltava, lluny de la narració imaginativa dels mites; però cercant també una praxis vital que superés les mancances humanes davant les exigències de la naturalesa. L'important, era saber què i com era, la naturalesa, l'humà o l'ésser en un sentit més general i abstracte, per així, poder donar una explicació unitària de la realitat malgrat la seva multiplicitat, a la vegada que pretenia oferir unes indicacions pràctiques per a la vida humana.

Tales, Anaxímenes i Anaximandre van ser els primers que van formular la pregunta per l'ésser de les coses, volien saber d'on provenia tot el que existia, perquè suposaven que la multiplicitat s'havia de poder reduir a una unitat. La seva intenció era simplificar la complexitat per poder-la comprendre en tota la seva magnitud. Les seves conclusions potser no van ser gaire encertades, però van obrir un camí important a la investigació i a la ciència.

---

³⁶⁹ R. Descartes: *Los principios de la filosofía*, Ed. Alianza Universidad, M, 1995. Pàgs.8-9

No serà fins Aristòtil que la filosofia no recupera el seu sentit més originari, el de recerca del saber sobre la naturalesa, sobre l'ésser pròpiament dit. Tanmateix, Aristòtil distingeix entre tres tipus de saber diferent: saber teòric, orientat al coneixement de la realitat; saber pràctic, orientat a l'acció; i saber poètic o productiu.

B) La filosofia com a recerca interna:

Sòcrates va ser qui posar la primera pedra d'una filosofia amb un sentit més intimista. La seva filosofia manifesta per primera vegada la necessitat d'interrogar el mateix humà i no la naturalesa, com havien fet els filòsofs anteriors. Es tracta d'una filosofia que parteix de l'interior d'un mateix, perquè la veritat (*aletheia* en grec, terme que es referia al desvetllament del que està amagat) anhelada no es troba en la naturalesa, sinó que està en el mateix interior de l'humà. Sòcrates va voler donar a la filosofia el sentit de recerca de la veritat, fent servir el llenguatge com a un instrument que ens ajudaria a sortir de la ignorància. El seu mètode, la *maièutica*, constava de dues parts: la primera consistia en fer-nos adonar de les nostres mancances, és a dir, ens conduïa al reconeixement de la pròpia ignorància (*només sé que no sé res*); la segona part tenia com a funció construir de nou els conceptes per poder apropar-nos al seu vertader significat ontològic.

Per Sòcrates, com ens explica Plató en els seus diàlegs, el sentit de la veritat s'havia de trobar en les definicions que donem als conceptes, en el llenguatge. Un llenguatge exclusiu de l'humà, per tant la resposta al sentit s'havia de buscar en el mateix home, en el seu jo intern. Sòcrates conscient d'aquesta exclusivitat humana del llenguatge es dedica a parlar a dialogar per trobar el sentit de les paraules i en definitiva de la mateixa veritat. El seu art maièutic ens vol ajudar a entendre que només coneixent les nostres pròpies qualitats o virtuts, comprendrem la realitat, el que està al nostre voltant. Aleshores, tenint en compte que una de les qualitats més específiques de l'humà i que el diferencia dels animals és el llenguatge, només dominant les paraules comprendrem el significat de la realitat, el sentit de tot plegat.

“-El meu art maièutic, en efecte, s'assembla en quasi tot al de les llevadores, però es diferencia en això: que s'exerceix en els homes, però no en les dones, i que afecta les ànimes gràvides, però no els cossos. I el més important en el meu art és la capacitat de discernir completament si l'ànima del jove engendra fantasmes i mentides o bé allò que és fecund i vertader. Perquè també tinc en comú amb les llevadores això: que sóc estèril en saviesa, i els retrets que em fan molts des de fa temps, que, d'una banda, interrogo els altres, però, de l'altra, no responc res a cap qüestió perquè no tinc

res savi per dir, són retrets vertaders. I la causa d'això és la següent: el déu em força a exercir de llevadora, però em va negar el donar a llum. Jo, doncs, no sóc de cap manera un savi ni he fet cap descoberta que provingui de la meva ànima; d'aquells, però que són deixebles meus, alguns, al principi, semblen certament ben ignorants, però tots els que freqüenten la meva companyia –aquells precisament a qui el déu ho permet-progressen molt, segons opinen ells mateixos i també els altres. És evident que això no ho aprenen mai de mi, sinó que ells descobreixen i engendren, d'ells mateixos, moltes i belles coses.”³⁷⁰

La filosofia socràtica es presenta com una recerca de la veritat i al mateix temps, té un sentit pedagògic d'introspecció, segons Sòcrates calia educar-se en el sentit de les paraules, en fer-les servir correctament, només així comprendríem la nostra pròpia essència. Una tasca educadora que va dur a terme al llarg de la seva vida impulsat per un *Daimon* interior i que finalment el va conduir a la seva pròpia mort.

La filosofia com art o tècnica

Altres vegades la filosofia pren el sentit d'art o tècnica que ens ha d'ajudar a trobar la veritat o a triomfar en la vida pública. La filosofia pot ser una tècnica de coneixement, com per exemple ens proposa Plató amb la seva dialèctica, o també pot esdevenir un art d'engany i manipulació com ensenyaven els Sofistes.

A) La filosofia com art o tècnica d'engany i manipulació:

Els Sofistes o mestres de retòrica van aparèixer a l'antiga Grècia per una creixent necessitat de participació en la vida pública i pel fracàs dels resultats obtinguts en l'explicació de la naturalesa per part dels primers filòsofs. Fou així com s'abandonà en part l'intent de comprendre la naturalesa i es dedicaren més a l'humà i a la vida política. Un cop es van adonar que era molt difícil respondre a les preguntes que es formularen –actualment la ciència encara ho intenta-, els filòsofs que els van precedir, entre ells els Sofistes (encara que per alguns no se'ls pot considerar vertaderament filòsofs, perquè no estimaven el saber sinó que promovien l'engany i la manipulació) van convertir el preguntar ontològic en una propedèutica.

---

³⁷⁰ Plató: *Teetet*, 149a –150d. Text extret de I. De Puig – J.M^a. Terricabras: *Textos de filosofia ERGO*, Ed. Vicens Vives, B. 1986

Pels Sofistes la filosofia no era entesa com a recerca, com a interrogació sobre la naturalesa sinó com a un art o tècnica, en algun cas, fins i tot, com una eina de manipulació o persuasió a través del llenguatge. Possiblement, els sofistes van ser els primers que van descobrir el poder de les paraules. Aleshores, el sentit de la filosofia es transformà utilitzant el llenguatge com a eina de descobriment, però també com a instrument d'engany. Els Sofistes, doncs, són els qui representen millor aquest nou sentit de la filosofia i els que li donaren una funció molt més pràctica que els filòsofs anteriors. La pregunta ja no era per l'ésser sinó per les paraules, pels conceptes que s'utilitzaven, perquè com ja havia dit Parmènides *l'ésser, el pensar i el dir són una i la mateixa cosa*³⁷¹.

Hereus de tot el pensament anterior i conscients de la necessitat de l'època, on era molt important el domini del llenguatge per a la vida pública, els sofistes van utilitzar el pensament i la filosofia -convertida en art de manipulació-, per confondre al contrincant en qualsevol disputa. Protàgores i Gòrgies són els representants més importants d'aquesta nova filosofia, que ja no es preocupa per saber què són les coses -com bé diu Gòrgies encara que coneguéssim què són no ho podríem comunicar, perquè el llenguatge no és com la realitat ni tampoc pertany a l'àmbit pur del pensament, sinó que és quelcom diferent-. La filosofia ja no ens diu què són les coses, perquè no podem saber què són amb seguretat, tot és relatiu, en el sentit que és el propi humà qui decideix les normes socials que han de regir la ciutat. Així ens ho exposa Protàgores en la seva coneguda i controvertida frase: *"L'home és la mesura de totes les coses, de les que són en tant que són i de les que no són en tant que no són."*

B) La filosofia com a tècnica de coneixement:

Plató va seguir els passos del seu mestre, Sòcrates, tant en la seva tasca educadora -però amb una finalitat política-, com en la del domini del llenguatge com a mirall de les idees del pensament. Per Plató les paraules són imatges que reflecteixen l'autèntica realitat, una realitat ideal que serveix de model per a donar sentit a les coses. Per Plató el sentit de la filosofia és la de servir d'enllaç entre les aparences proporcionades pels ulls dels sentits i la veritat de les idees que només pot ser captada pels ulls de la ment. La filosofia ens ha d'enlairar a la *Veritat* amb majúscules, al suprem Bé que podem assolir encara que no sigui en aquesta vida, sinó en una altra. La tècnica utilitzada serà la dialèctica o art del diàleg del pensament amb si mateix. Un altre cop el llenguatge és l'eina més adient per al coneixement de la realitat, perquè aquesta és la manera com s'expressa

---

³⁷¹ Parmènides: "El que es pot dir i pensar ha de ser." G.S. Kirk y J.E. Raven: *Los filósofos presocráticos*, Ed. Gredos, Madrid, 1981 3ªreimpresió. Pàg. 379

el pensament. Simultàniament, però, la filosofia té un sentit també més pràctic, perquè el coneixement resultant haurà de servir per a governar la ciutat.

“- És doncs –afegí–, el mètode dialèctic l’únic que s’encamina a aquell fi [contemplació de la veritat], prescindint en absolut de les hipòtesis per a enfortir el seu mateix principi. I treu suaument l’ull de l’ànima del bàrbar fang en el que es troba atrapada i s’eleva cap amunt, fent servir per aquest objectiu, com a companyes de treball i col·laboradores, les arts abans esmentades [geometria i derivades]”³⁷²

La filosofia com a saber:

Molts filòsofs han entès la filosofia com una forma de saber (o coneixement vertader) que es distingiria del saber mític-religiós: subjectiu, sense justificació racional, basat en creences i de caràcter dogmàtic. Així va ser com va començar, en part, la filosofia a Occident, amb la voluntat d’anar més enllà del saber mític-religiós, per trobar una explicació racional als fenòmens naturals. Tanmateix, els primers filòsofs van fer servir com a base dels seus raonaments les explicacions mítiques existents a l’època. De totes maneres el seu intent va ser el de construir un tipus de saber diferent, el saber filosòfic.

Uns segles més tard dels seus inicis, doncs, la filosofia va mantenir la seva voluntat originària de constituir-se com un saber. Per exemple, per Aristòtil la filosofia és un saber, tot i que s’han de distingir diferents tipus de saber, com ja s’ha esmentat anteriorment. És prou coneguda la seva afirmació taxativa i força discutida avui en dia: “Tots els homes per naturalesa desitgen saber”. L’ésser humà té modes de saber propis que el distingeixen dels animals. És així com la filosofia formarà part d’aquest desig de saber, de posseir intel·lectualment la veritat de les coses. La filosofia, però, és un saber tripartit:

- un *saber teòric* sobre l’ésser (*episteme* o ciència), perquè ens mostra la causa de l’ésser i fa saber a més amb veritat la interna articulació de la necessitat constitutiva de l’ésser mateix. “Per consegüent, la ciència consisteix en fer que l’objecte, allò que ell és, mostri des d’ell mateix el seu per què”.³⁷³
- un *saber pràctic* (*phrónesis* o prudència), que ens ha de conduir a la felicitat. “És un saber universal, perquè es refereix a la totalitat de la vida i del bé de l’home: saber la manera d’actuar en la vida, en tot el seu conjunt.”³⁷⁴

---

³⁷² Platón: *La República*, Obras Completas, Ed. Aguilar 533a-534d

³⁷³ Aristòtil: *Metafísica*, pàg. 23

³⁷⁴ Aristòtil: *Metafísica*, pàg. 21

- un *saber poètic* (poiesis) o productiu (Tekhné) de caràcter creatiu i essencial de la pròpia naturalesa humana. L'humà fa coses i saber-les fer és el mode primari i elemental de saber, d'estar en la veritat de les coses.

Per Aristòtil la filosofia serà la "ciència" que expliqui els seus propis principis. La filosofia és la ciència que cerca la comprensió de la realitat i per a fer-ho primer ha de saber com és ella mateixa. L'objecte de la ciència filosòfica ha de ser universal, per tant s'ocuparà de tot, si el que realment vol és constituir-se com a saviesa, com un saber integral i amb característiques pròpies, que serà la guia o paradigma de les altres ciències.

En el segle XIX, en ple auge del científicisme, A. Comte, va voler equiparar el saber filosòfic al saber científic. El seu afany va ser el de convertir la filosofia en ciència. Per assolir els seus objectius va dividir l'evolució del saber de la humanitat en el que es coneix com la llei dels tres estadis o etapes: el primer estadi l'anomenà teològic, el segon metafísic i el tercer positiu. El primer estava caracteritzat per les creences en poders divins i forces sobrenaturals, el segon per la racionalitat que cerca coneixements absoluts com a causes dels fenòmens i el tercer per l'observació i l'experiència. La seva filosofia, doncs, té el sentit de constituir-se en un saber sobre els fets d'experiència.

La filosofia com a guia per a la vida:

A l'època hel·lenística la filosofia prendrà un caire molt més pràctic i el seu sentit serà el de proporcionar una vida feliç. Per exemple: Epicur considera que la filosofia ha de ser un tetrafàrmacon un remei als mals que ens afecten, encara que no en sigui una solució definitiva. En aquesta època el sentit i funció de la filosofia s'identifiquen plenament. La filosofia s'entén com a una guia per a la vida que ens ha de conduir a la felicitat. Com diu Epicur:

"És buit el discurs del filòsof que no guareix cap passió humana. De la mateixa manera que el metge no serveix de res si no cura les malalties del cos, igualment el filòsof no serveix de res si no expulsa de l'ànima les passions que l'afecten (Usener, 221)."

Només la filosofia podia proporcionar la felicitat que consistia en l'ataraxia o tranquil·litat de l'ànima i l'aponia o absència de dolor físic.

“Que ningú, pel fet de ser jove no dubti a filosofar, ni per haver arribat a la vellesa no es cansi de filosofar. Ja que, per assolir la salut de l'ànima, mai no s'és ni massa jove ni massa vell.

Aquell que diu que encara no li ha arribat l'hora, o que ja li ha passat l'edat de filosofar, és com el que diu que per a la felicitat no ha arribat encara el moment, o bé que ja li ha fugit. Per tant, han de filosofar el jove i el vell. El vell perquè tot envellint es mantingui jove de felicitat gràcies als records passats. El jove perquè pugui ser jove i vell alhora per la seva impertorbabilitat enfront del futur. Ens cal meditar, doncs, sobre les coses que ens reporten felicitat, ja que si posseïm la felicitat, ja ho tenim tot, i si ens manca la felicitat, fem tots els possibles per posseir-la.”³⁷⁵

La resta d'escoles d'aquesta època també comparteixen aquesta idea epicúria tot i que les solucions que proposen són força diferents. Pels Estoics la solució consistia en acceptar el destí i pels Escèptics del moment, renunciar a qualsevol pronunciament posant-ho tot en dubte suspenent qualsevol judici precipitat o *epoché*. En canvi pels cíncics, la solució residia en viure de manera natural com animals, deixant-se endur pels instints més bàsics.

La filosofia com a consolació:

A vegades la filosofia s'ha presentat com a consolació enfront la desesperació de la condició humana. Aquest sentit de la filosofia no pretén tant ser una guia per a la vida, com hem vist en l'apartat anterior, sinó com un consol, com una resposta que calmi les nostres angoixes. No ens diu que hem de fer, sinó que es converteix en una companya inseparable davant els avatars i contrarietats de la vida.

Un exemple seria el de Boeci que entén la filosofia com a un consol davant els infortunis de la vida que li ha tocat viure. Boeci reclòs a la presó a causa d'una mala gestió política, s'imagina la Filosofia com una dama que el va a visitar per consolar-lo del seu empresonament i aïllament injust. En mig del deliri de la desesperació més profunda establirà un diàleg amb la filosofia parlant dels temes (el destí, la fortuna, i el bé), que més el preocupen i el neguiteixen. El primer pas a seguir serà fer palesa la seva ignorància, per iniciar tot seguit el recorregut cap el coneixement, vertadera font de consolació. En aquest cas, la filosofia no es presenta com una divinitat com així ho fa en el poema de Parmènides, sinó com l'exemplificació de la raó humana, en la recerca d'un

---

³⁷⁵ Epicur: *Carta a Meneceu a Epicur: Una filosofia moral*. (2001)

sentit a la vida davant la incertesa del món i com a instrument de fugida davant les angoixes d'una ànima entristida per la soledat.

"1. Havent-se dissipat d'una manera semblant la calitja de tristor, vaig devorar el cel amb els ulls i em vaig deixondir, capaç ja de reconèixer la faç de qui em guaria. 2. Tan bon punt, doncs, li vaig dirigir la mirada i la vaig fitar, vaig veure la meva nodrissa, la Filosofia, a la llar de la qual havia viscut des de l'adolescència. 3. ¿Per què has vingut, vaig fer jo, oh mestra de totes les virtuts, i has descendit del pol de la volta celest en aquestes solituds del meu exili? ¿Que potser tu, esdevinguda rea de falses acusacions, també ets perseguida amb mi? -4. ¿És que t'hauria d'abandonar, digué ella, a tu, deixeble meu, i no hauria de compartir amb tu la càrrega feixuga que has traginat a causa de l'enveja a la meva persona? 5. Ara bé, a la Filosofia no li és lícit deixar d'acompanyar l'innocent en el seu camí. ¿O és que hauria de témer l'acusació que se'm fa i m'hauria d'horroritzar com si succeís res de nou?".³⁷⁶

El sentit de la filosofia com a consolació ha tingut seguidors fins als nostres dies, com per exemple en el llibre *la consolació de la filosofia* –convertit en sèrie televisiva amb força èxit- d'Alain de Botton, en el llibre de L. Marinoff: *Més Plató i menys Prozac* i en les diferents assessories o consultoris filosòfics.

La filosofia com a instrument o mètode de coneixement:

Fou segurament Aristòtil el primer filòsof que proposà la necessitat d'un instrument o *Organon* que ajudés a construir coneixements a partir dels que ja es posseïen. Aquest instrument no era un altre que la lògica. Els seus estudis dels raonaments deductius o *syllogismus* (deducció en grec) i dels principis fonamentals que havien de seguir de guia al coneixement, esdevingueren un punt de referència per a molts filòsofs posteriors.

Segles més tard, en el segle XVII el mateix R. Descartes va concebre la filosofia com un mètode que ens ha de permetre obtenir un coneixement segur i vertader de la realitat. Seguint aquest objectiu utilitza com a referent el mètode de les matemàtiques i formula una sèrie de regles que ens han de conduir a la veritat. Resumint-les podríem dir que la primera d'aquestes regles consisteix en no acceptar res que no es presenti amb absoluta claredat i distinció, per tant només hem de tenir en compte allò que es presenti de manera evident sense possibilitat de dubtar-ne. La segona regla ens encomana fer una anàlisi de tots els nostres coneixements evidents. La tercera consisteix en fer una síntesi i la quarta en revisar tot el procés.

---

³⁷⁶ Boeci: *Consolació de la filosofia*, Ed. Laia, B. 1989. Pàg. 36-37

"I com que la multitud de les lleis proporciona amb freqüència excuses als vicis, de manera que un estat està molt més ben regit quan en té ben poques, però molt estrictament observades; així, en lloc del gran nombre de preceptes de què es compon la lògica, vaig creure que en tindria prou amb les quatre següents, sempre que prenguéss la ferma i constant resolució de no deixar d'observar-los ni una sola vegada. El primer era de no acceptar mai com a veritable cap cosa que no conegués amb evidència que ho és; és a dir: d'evitar curiosament la precipitació i la prevenció, i de no comprendre en els meus judicis res més que allò que es presentés tan clarament i distintament al meu esperit que no hi hagués cap ocasió de posar-ho en dubte. El segon, de dividir cadascuna de les dificultats que examinés, en tantes parts com fos possible i com requerís la seva millor solució. La tercera, de conduir per ordre els meus pensaments, començant pels objectes més simples i més fàcils de conèixer, per ascendir a poc a poc, com per graus, fins al coneixement dels més compostos, i suposant àdhuc un ordre entre els que no es precedeixen naturalment. I el darrer, de fer pertot enumeracions tan completes, i revisions tan generals, que adquirís la seguretat de no ometre res."³⁷⁷

En aquest sentit també es pot situar la filosofia com a fenomenologia d'E. Husserl. El seu mètode, tot i que diferent del cartesià, es dirigeix a la recerca de l'essència de la realitat a través de l'anàlisi dels fenòmens presents a la consciència. El punt de partença també és diferent, no es cerca en l'evidència de la raó sinó en els productes provocats per l'experiència fenomènica dels objectes de la realitat. Per Husserl la filosofia s'ha de poder presentar com una ciència veritable, com a ciència de les ciències i com una forma especial de coneixement de l'essència. Per tant el mètode de la filosofia no ha de ser el mateix que el de les ciències, sinó que ha de tenir un mètode propi, el fenomenològic.

La filosofia com a clarificació:

Al llarg dels segles, la filosofia, també, s'ha presentat com a clarificadora, com a una ajuda per a veure-hi clar, per ajudar a sortir de la foscor de l'engany i de l'error. La clarificació s'ha dut a terme en diferents àmbits, com per exemple: la fe, la raó, el llenguatge, el món... Tot seguit comentarem alguns dels intents de clarificació de la raó i del coneixement humà més importants que s'han donat al llarg de la història de la filosofia.

---

³⁷⁷ R. Descartes: *Discurs del mètode*. Segona part: pàgs. 107-109

A) La filosofia com a clarificació de la fe: època medieval

A l'època medieval el sentit de la filosofia va ser divers, moltes van ser les maneres d'entendre la filosofia i una d'elles va ser com a clarificadora de les qüestions de la fe. Per S. Agustí la filosofia havia d'ajudar a entendre les veritats de la fe: "Creda ut intelligas" creure per entendre, "Intelligas ut creda" entendre per creure. Agustí no va separar mai la Filosofia de la Teologia. Considerava que la filosofia havia de ser un instrument clarificador que ajudés a fer entendre les veritats revelades. La Fe i la Raó havien de col·laborar per donar llum a la veritat cristiana. Tot i això, la Fe, segons Agustí d'Hipona, és la que dona les regles de com ha de procedir la Raó (aquesta té la seva pròpia veritat donada per Déu, i només pot arribar a Déu partint de les coses sensibles).

Un altre exemple és el de Tomàs d'Aquino, que intentà conciliar el pensament cristià, sobretot influït per Agustí d'Hipona, amb el pensament aristotèlic. Al revés d'Agustí d'Hipona, però, posa en un mateix nivell a la Filosofia i a la Teologia. La Filosofia es converteix en una preparació per la Teologia i té tres funcions: preàmbul de la Fe; aclaridora de les veritats de la Fe; ha de rebatre les objeccions contra la Fe.

B) La filosofia com a clarificació de la raó: La Il·lustració (s.XVIII)

La il·lustració, «Segle de les llums», o «segle de la raó», «illuminismo» (a Itàlia), «Enlightenment» (a Anglaterra), o «Aufklärung» (a Alemanya), és l'exemple més eloqüent de l'inici del sentit de la filosofia com a clarificadora de la raó i del coneixement que aquesta pot obtenir. L'època il·lustrada és caracteritzada perquè la raó i la ciència són les encarregades d'il·luminar, clarificar el coneixement humà, per allunyar-lo de les supersticions i manipulacions externes. Es tendeix a l'optimisme respecte al coneixement i a les potencialitats humanes. Amb tot, la raó serà durament criticada en la filosofia d'I. Kant, perquè aquesta a vegades pretén anar més enllà dels seus límits possibles, transcendent les dades de l'experiència sensible.

Durant la Il·lustració, la filosofia es converteix en la llum que ha d'il·luminar el camí cap al progrés humà. La seva divisa és: *Sapere aude!* Atreveix-te a saber, a pensar per tu mateix sense que ningú et marqui el camí que has de seguir. L'autonomia és la consigna. L'home autònom guiat per la filosofia serà capaç de fer tot allò que vulgui fer. La filosofia ha d'ajudar a superar tot dogmatisme i obscurantisme, presentant-se com a una potent eina de crítica.

"La filosofia és el sistema de tot coneixement filosòfic. Cal prendre-la objectivament si per ella s'entén el model que ens serveixi per valorar tots els intents de filosofar i tota filosofia subjectiva, l'edifici de la qual sol ser tan divers i canviant. D'aquesta forma, la filosofia és la mera idea d'una ciència possible que no està donada en concret en cap lloc, però a què es tracta d'aproximar-se per diversos camins fins a descobrir el sender únic, recobert en gran part a causa de la sensibilitat, i fins que aconseguim, en la mesura del concedit als homes, que la còpia fins ara defectuosa sigui igual al model."³⁷⁸

C) La filosofia com a clarificació del llenguatge: filosofia analítica

A partir del Neopositivisme, a principis del segle XX, la filosofia es converteix en una crítica de la ciència i del seu llenguatge. El problema que es vol solucionar és el que ja havia iniciat Kant, el de la demarcació entre la ciència i la metafísica. L'anàlisi filosòfica se centra, en aquest moment, en les proposicions utilitzades per referir-se al que és la realitat. S'analitza el llenguatge científic per saber quines són les proposicions que tenen sentit, és a dir, es refereixen a fets d'experiència, de les que són sense sentit, buides de significat empíric. Al mateix temps, es pren consciència de la importància del llenguatge com a eina del pensament sobre la realitat. L'anàlisi del llenguatge utilitzat per expressar els pensaments esdevé fonamental per a la resolució dels problemes filosòfics, que no són més que problemes lingüístics. Des de B. Russell fins a L. Wittgenstein la clarificació lògica dels enunciats esdevindrà la feina essencial de la filosofia.

"La finalitat de la filosofia és la clarificació lògica dels pensaments.

La filosofia no és cap doctrina, sinó una activitat.

Una obra filosòfica consta essencialment de dilucidacions.

El resultat de la filosofia no són -proposicions filosòfiques- sinó l'aclariment de les proposicions.

La filosofia ha de clarificar i ha de delimitar rigorosament els pensaments que, si no, són, per dir-ho així, tèrbols i borrosos."³⁷⁹ (Wittgenstein)

D) La filosofia com a clarificació del món: filosofia de la complexitat

En el s.XX la filosofia es diversifica en múltiples disciplines, perquè el món és cada vegada més complex. És aquesta complexitat del món la que donarà un nou sentit a la

---

³⁷⁸ Traduït de: I. Kant. *Crítica de la razón Pura*. Ed. Alfaguara. M, 1985 p. 651

filosofia de finals de segle, que intentarà fer un esforç d'integració de les diferents ciències com a mitjà possible per comprendre millor el món actual. E. Morin és un dels filòsofs més representatius d'aquesta filosofia de la complexitat. La filosofia ha de fer front als reptes de la nova societat i, per aquest motiu, ha de tenir un marcat sentit de clarificació dels problemes socials. La filosofia ha d'ajudar a tenir el cap clar, com ens indica E. Morin, a treure a la humanitat de les feixugues i aclaparadores ombres de la ignorància i de la incertesa que l'assetgen diàriament. Algunes de les característiques principals de la filosofia que proposa Edgar Morin per al món tecnocientífic emergent, dominat per l'allau d'informacions, hauria de ser la multidimensionalitat –tractar les diferents dimensions del món i la vida humana- i la interdisciplinarietat –estar en contacte directe amb les altres ciències-, al mateix temps que hauria de proporcionar un esperit crític i un cap apte (clar o ben fet) per organitzar els diferents coneixements i evitar-ne l'acumulació estèril. Així ens ho explica E. Morin en el llibre *Tenir el cap clar. Per organitzar els coneixements i aprendre a viure*:

“La filosofia ha de contribuir eminentment al desenvolupament de l'esperit crític. La filosofia és abans de res un potencial d'interrogació i de reflexió que porta als grans problemes del coneixement i de la condició humana. La filosofia, avui encongida en una disciplina gairebé tancada en si mateixa, ha de reprendre la missió que havia tingut des d'Ariost fins a Bergson i Husserl, sense abandonar, tanmateix, les línies de recerca que li són pròpies. Així, en ensenyar filosofia, el professor hauria d'aportar la capacitat reflexiva i interrogativa d'aquesta a la literatura i a la poesia, alhora que s'hauria de nodrir de les ciències i de la literatura.”³⁸⁰

La filosofia ha d'ajudar a tenir el cap clar o ben fet amb l'objectiu de saber organitzar els coneixements i informacions que provenen de la *noosfera*, nom que dona E. Morin al món viu, virtual i immaterial format per informacions, representacions, conceptes, idees i mites que gaudeixen d'una relativa autonomia, tot i que en bona part s'ha de reconèixer que depenen de nosaltres mateixos i del context social i cultural en què vivim. La filosofia, doncs, ens ha d'ajudar a clarificar la totalitat d'aquest món informacional. Però, encara més, ha d'ajudar-nos a viure millor, a ser conscients de la nostra pròpia condició i de la necessitat que tenim d'aprenentatge de la vida. Per tant, E. Morin, admet una dimensió pràctica de la filosofia, perquè aquesta no és simplement una disciplina esotèrica dedicada al coneixement del món, sinó que té a veure, també, d'una manera molt directa, amb l'existència de cadascú. I així ho mostren la proliferació de tertúlies filosòfiques i de consultoris arreu del món.

---

³⁷⁹ L. Wittgenstein: *Tractatus logico-philosophicus*, Ed. Laia, B, 1989 p.91

³⁸⁰ E. Morin: *Tenir el cap clar. Per organitzar els coneixements i aprendre a viure*, pàg. 26

La filosofia com a denúncia, crítica i sospita:

En èpoques de crisi és quan la filosofia s'ha entès com a crítica, com a sospita davant una situació que no era la més desitjable, ja sigui respecte al coneixement, la societat, l'economia... No es d'estranyar doncs que trobem representants d'aquesta filosofia en totes les èpoques: Plató va sospitar del sistema de govern de la Polis i de la mateixa realitat; Descartes va sospitar del coneixement que tenim quan estem desperts perquè podria ser una imatge falsa i que en realitat estiguéssim somiant o algun geni maligne ens estigués enganyant. Els grans filòsofs de la sospita i que han rebut pròpiament aquest nom han estat: K. Marx, F. Nietzsche i S. Freud. Cadascun d'ells va sospitar a la seva manera de la tradició heretada, del suposat racionalisme dominant del pensament i accions humanes, de la cultura encarcarada del seu temps.

Amb tot, si parlem de la filosofia com a denúncia, aquesta s'ha entès d'aquesta manera quan es produeixen canvis de paradigma conceptual importants en el conjunt del coneixement i de la societat, en canvi quan hi ha un poder dominador de les consciències ha estat més difícil que tingués aquest sentit, perquè s'han silenciat les veus discordants immediatament. Pensem per exemple en l'època medieval i la Santa Inquisició o en les dictadures totalitàries del segle XX com el nazisme alemany, l'estalinisme soviètic o el maoisme xinès.

A) Denúncia de la societat: moviments utòpics, Marx, Escola de Frankfurt.

La filosofia com a reflexió social i com a denúncia de l'organització de la societat ha tingut diversos representants. *La República* de Plató n'és un dels primer exemples, perquè la seva intenció és denunciar la societat corrompuda i dominada per interessos partidistes que havia conduït al seu mestre a la mort. Altres exemples els trobem en el Renaixement, amb els diferents moviments utòpics que també representen la filosofia en aquest sentit de denúncia social amb les seves propostes de societats alternatives. En el segle XIX aquest sentit de la filosofia com a denúncia social s'accentuà a causa de les infrahumanes condicions en què vivia bona part de la societat treballadora, els proletaris (nom que rebien els treballadors industrials, perquè l'única propietat que tenien era la seva prole o família). K. Marx dedicà bona part de la seva filosofia a denunciar les condicions socials dels treballadors en el capitalisme emergent i a promoure una filosofia, menys metafísica i més activa:

"Els filòsofs s'han limitat a interpretar el món de diferents maneres. Del que es tracta, però, és de transformar-lo."³⁸¹

En el segle XX en el període d'entreguerres aparegué un altre cop aquest sentit de la filosofia com a denúncia en l'anomenada Escola de Frankfurt dedicada als estudis socials. La seva crítica es dirigeix contra la raó instrumental que converteix a l'individu en un instrument de la tècnica allunyat de tota iniciativa i llibertat. La seva intenció és la de fer realitat el vell ideal Il·lustrat d'emancipació i autonomia de la raó humana a qualsevol domini que s'imposi, però des d'una altra perspectiva molt més crítica, superant les contradiccions que havien conduït la Il·lustració a la seva autodestrucció.

Els representants de l'Escola de Frankfurt es plantegen de nou les relacions entre Teoria i Praxis a través d'una *Teoria crítica* que refusa els sistemes filosòfics tancats. La filosofia s'havia d'integrar en l'anàlisi social ajudant a la transformació de la societat. La *Teoria Crítica*, com ens explica G. Therbon³⁸², seria l'encarregada de treure a la llum les contradiccions bàsiques de la societat capitalista, situant-la fora dels mecanismes de reproducció i dels límits de l'habitual divisió del treball. La *Teoria crítica* proposada per l'Escola de Frankfurt i més en concret per Horkheimer³⁸³, aleshores, es presenta com una part inherent al procés històric i a la lluita per aconseguir una societat lliure.

"Hem de lluitar perquè la humanitat no resti desmoralitzada per sempre pels terribles esdeveniments del present, per a que la fe en un futur feliç de la societat, en un futur de pau i digne de l'home, no desapareixi de la terra."³⁸⁴

B) Crítica del coneixement i les pretensions de la raó: Hume

El coneixement s'ha presentat moltes vegades com l'instrument que ens ha de proporcionar la veritat absoluta. Els racionalistes més dogmàtics de la història del pensament, com per exemple C. Wolff (1679-1754), han pretès obtenir aquest coneixement vertader, en el sentit més absolut. Per contra, hi ha hagut filosofies que han denunciat aquestes pretensions de la raó ja des dels antics sofistes escèptics, com Gòrgies o Pirró, que proposaven com a contrapartida la suspensió de tot judici, perquè la veritat mai ens seria donada. Un altres com per exemple els empiristes i entre ells D. Hume, també dediquen la seva filosofia a denunciar i criticar les pretensions d'una raó que

---

³⁸¹ K. Marx: *El manifiesto Comunista. Once tesis sobre Feuerbach*, (Edición y material didáctico: Anselmo Sanjuan) Ed. Alhambra, M, 1985. Pàg. 109

³⁸² G. Therbon: *La escuela de Frankfurt*. Ed. Cuadernos Anagrama, B. 1972. Pàg. 11

³⁸³ M. Horkheimer: *Teoria Tradicional i teoria crítica*, Ed. Amorrortu, Buenos Aires, 1974

s'impone com a garantia de coneixement vertader. D. Hume retorna a l'antic escepticisme, davant l'atzucac de la raó més dogmàtica i metafísica.

"Un altre espècie d'escepticisme mitigat que pot ser de profit per al gènere humà i que pot ser resultat natural dels dubtes i escrúpols pirrònics, és la limitació de les nostres investigacions als temes més ben adaptats a la poca capacitat de l'enteniment humà. (...) Mentre no puguem donar una raó satisfactòria de per què creiem, després de mil experiments, que un pedra caurà o el foc cremarà, ¿podrem mai restar satisfets d'alguna determinació nostra que prenguem respecte a l'origen dels móns i a la situació de la natura, des de l'eternitat i fins a ella?"³⁸⁵

"Si convençuts d'aquests principis donem un cop d'ull a les biblioteques, quins estralls caldrà que fem? Si agafem, per exemple, algun volum de teologia o de metafísica escolàstica, preguntem-nos: és que conté algun raonament abstracte sobre la quantitat o el nombre? No. És que conté algun raonament empíric sobre els fets d'existència? No. Confieu-lo llavors a les flames, car no pot contenir més que sofisteria i il·lusió"³⁸⁶

El gran crític de la raó, però, va ser I. Kant que es va despertar del seu somni dogmàtic gràcies a la lectura de l'obra filosòfica de D. Hume. La filosofia kantiana rep el nom de criticista precisament per la crítica duta a terme a la raó des del seu vessant més pur al més pràctic. La raó ha de ser controlada per l'enteniment, per evitar que vagi més enllà dels límits de qualsevol coneixement possible. Les idees de la raó restaran recloses en la regió de la metafísica, mentre que l'enteniment es dedicarà a la ciència. I. Kant va ser el primer a establir una demarcació entre la ciència i la metafísica, que va tenir continuïtat fins el segle XX amb el pensament dels filòsofs neopositivistes.

C) Sospita dels valors dominants: F. Nietzsche

La sospita dels valors dominants en una època determinada ha estat un altre dels sentits que s'ha donat a la filosofia en el transcurs de la història del pensament. Cadascuna de les filosofies pràctiques han tingut l'objectiu de proposar noves valoracions diferents a les existents. El filòsof que més ha insistit en la sospita i denúncia als valors morals existents proposant la seva necessària transvaloració ha estat F. Nietzsche. Tot i que la seva filosofia té el sentit de ser una denúncia o sospita al pensament en general: a la cultura, la societat, al coneixement, a l'home... i al nihilisme decadent de la cultura occidental, podríem destacar la sospita als valors com un dels seus elements més

---

³⁸⁴ M. Horkheimer (1974): "La funció social de la filosofia" a *Teoría Crítica*. Buenos Aires, Amorrortu. Pàg. 289

³⁸⁵ D. Hume: *Investigació sobre l'enteniment humà*. Ed. 62, B, 1995. Secció XII, pàg. 130

³⁸⁶ Op.cit. Secció XII, pàg. 132

característics, perquè aquesta sospita pren el sentit de crítica contra la valoració tradicional. Els valors existents en la cultura occidental, són uns valors que van contra la vida. Es potencien els valors de resignació, compassió, bondat, propis d'una moral d'esclaus, menyspreant aquells valors que van estar a l'inici de la cultura a Occident, la valentia, l'orgull, el coratge, que correspondrien a una moral de senyors. Per Nietzsche Sòcrates és el culpable del canvi produït en la valoració moral que provocarà una renúncia a tot el que porta d'implícit la vida: goig, canvi, lluita, contradicció.

La filosofia que proposa Nietzsche és una filosofia que ha de servir com a crítica respecte a tota la tradició i a tota valoració que es contraposi a la vida. El seu objectiu és el de retornar a la valoració originària, la dels textos d'Homer. No es tracta, doncs, de canviar els valors sinó de recuperar el sentit que han perdut. El seu pensament també es contraposa a la filosofia que s'ha volgut convertir en una ciència exacta i rigorosa apartant-se dels trets més essencials de la vida: dinamisme i canvi.

"La història de la filosofia és una ràbia secreta contra les condicions de vida, contra els sentiments de valor de la vida, contra la decisió en favor de la vida. Els filòsofs mai van dubtar a afirmar un món, a condició que estigués en contradicció amb aquest món, que posés en els seus mans un instrument que pogués servir per parlar malament d'aquest món. La filosofia va ser fins aquí la gran escola de la calúmnia, i de tal manera es va imposar que encara avui dia nostra ciència, que es feia passar per intèrpret de la vida, ha acceptat la posició fonamental de la calúmnia i manipula aquest món com si no fos més que aparença, aquest encadenament de causes com si no fos més que fenomenal. Quin és l'odi que entra en joc?"³⁸⁷

D) Sospita de la ment humana i la cultura: S. Freud

La filosofia com a denúncia o crítica de la ment humana té el seu màxim exponent en S. Freud, considerat també un dels anomenats *filòsofs de la sospita* juntament amb Nietzsche i Marx. L'anàlisi de la ment humana condueix a S. Freud a afirmar que les concepcions existents fins aquell moment sobre el psíquic són errònies. Fins aleshores s'identificava el psíquic amb la consciència, per contra S. Freud considera la consciència com una part de la vida anímica total formada per diverses parts i de les més importants serà l'inconscient. D'aquesta manera proposa un mètode d'anàlisi de la ment humana, que rebrà el nom de Psicoanàlisi, dedicada a estudiar la ment humana tenint en compte la seva part més amagada i desconeguda: l'inconscient. La sospita de S. Freud, doncs, es dirigeix

---

³⁸⁷ La voluntat de poder, text de Textos dels grans filòsofs: edat contemporània, Herder, Barcelona 1990, p.88-92. Text extret de <<http://www.pensament.com/filoxarxa/filoxarxa/niet1gkh.htm>>

contra tot intent racionalitzador del pensament humà al proposar la intervenció d'elements irracionals que no controlem directament en la pròpia vida psíquica conscient.

De fet més que una teoria filosòfica, el que proposa S. Freud, serà una teràpia psicològica. Ara bé, no obstant el seu afany metodològic i terapèutic, també es pot considerar com una teoria filosòfica, perquè l'aplicació del seu mètode a la cultura oferirà per una banda, noves perspectives a la reflexió sobre l'evolució de la societat; i per altra banda, possibles solucions per al malestar que provoca en els seus integrants. La filosofia es convertirà, d'aquesta manera, en una denúncia a la cultura repressiva dels instints o pulsions més bàsics i que són connaturals a l'essència humana.

"La qüestió decisiva per a l'espècie humana em sembla que és si, i fins a quin punt, el seu desenvolupament cultural aconseguirà de dominar els trastorns de la vida en comú provocats pels instints humans d'agressió i d'autodestrucció. Podria ser que en aquest sentit, l'època actual fos especialment interessant. Els homes han arribat a un domini tan aclaparador de les forces de la natura, que amb el seu ajut podrien exterminar-se mútuament, fins que no en quedés ni un. Això ells ho saben, i d'aquí ve una gran part del seu habitual malestar, de la seva infelicitat i de la seva angoixa. Però, cal esperar que l'altra de les dues "potències celestials", l'Eros etern, faci un esforç per imposar-se en la lluita contra el seu adversari, també immortal. Però, qui en podrà predir la victòria i el desenllaç final?"³⁸⁸

La filosofia com comprensió o hermenèutica:

Al llarg de la història del pensament la filosofia s'ha presentat com una eina important de comprensió de la realitat, ja sigui entenent aquesta com la totalitat del que és o existeix, o com al conjunt de fets donats a través de l'experiència. La filosofia, en ambdós casos s'ha d'entendre com una comprensió, com un intent de penetrar en la realitat per a copsar el seu autèntic sentit.

A) Comprensió de la totalitat:

El moviment cultural del romanticisme amb el seu desig o anhel d'infinitud va trobar en la filosofia idealista alemanya l'expressió més fidel del seu esperit. L'idealisme proposa una filosofia que vagi més enllà de qualsevol límit i copsi l'absolut en la seva totalitat. No hi pot haver entrebancs per a la raó, sinó que aquesta ha de poder conèixer la cosa en si, el

---

³⁸⁸ S. Freud: *El malestar en la cultura*, cap. 8

noümen. El real és racional i el racional és real, com dirà G.W.F. Hegel el gran representant d'aquest corrent de pensament. Amb l'idealisme la filosofia esdevindrà la màxima representació de l'absolut i al mateix temps la justificació de la realitat existent. És precisament, segons Hegel, quan la filosofia expressés l'esperit absolut en tot el seu abast, quan la mateixa filosofia arribaria a la seva fi.

B) Interpretació del món:

El terme hermenèutica³⁸⁹ deriva del grec "hermenéuiein" que significa expressar o enunciar un pensament, desxifrar i interpretar un missatge o un text. En un principi, com així s'expressa en algunes de les obres d'Aristòtil, l'hermenèutica es presentà com un art o tècnica de la interpretació. No fou, però fins el Romanticisme que l'hermenèutica es va constituir en una disciplina autònoma. Va ser Schleiermacher, qui la va configurar com una teoria general de la interpretació, dedicada a la correcta interpretació d'un autor i la seva obra textualment. Més tard, Wilhelm Dilthey (1833-1911) va ampliar el seu àmbit d'aplicació a totes les "ciències de l'esperit" incloent la filosofia.

A partir d'E. Durkheim (1858 - 1917) l'hermenèutica pren força dins la reflexió filosòfica, i es presenta com a interpretació social que ha d'ajudar a comprendre els fets, els esdeveniments de la societat. No és suficient la simple reflexió, el pensament sobre els fets, sinó que demana la necessitat de comprendre el que s'esdevé dins del seu marc històric i social. Per tant, no n'hi ha prou en descriure els fets, com fan les ciències naturals, sinó que és necessari interpretar-los per poder-los comprendre millor. La filosofia, i més en concret, el seu mètode hermenèutic esdevé una eina imprescindible per a la comprensió de la realitat a nivell social.

Per Durkheim l'estudi de la societat es realitza a través d'una nova perspectiva. S'inicia una nova ciència, la Sociologia, que portarà associades altres ciències anomenades *Ciències socials* en el seu conjunt. Actualment l'hermenèutica s'ha de concebre com una síntesi de la fenomenologia de E. Husserl i el vitalisme de F. Nietzsche, presentant-se de maneres diferents segons el filòsof que la utilitza. Per exemple, per M. Heidegger

---

³⁸⁹ Etimològicamente, el concepto de hermenéutica se remonta y entronca con la simbología que rodea a la figura del dios griego **Hermes**, el hijo de Zeus y Maya encargado de mediar entre los dioses o entre éstos y los hombres. Dios de la elocuencia, protector de los viajeros y del comercio, Hermes no sólo era el mensajero de Zeus. También se encargaba de transmitir a los hombres los mensajes y órdenes divinas para que éstas fueran tanto comprendidas, como convenientemente acatadas. El hermeneuta es, por lo tanto, aquel que se dedica a interpretar y desvelar el sentido de los mensajes, haciendo que su comprensión sea posible y todo malentendido evitado, favoreciendo su adecuada función normativa.
<<http://www.cibernous.com/glosario/alaz/hermeneutica.html>>

l'hermenèutica és una ontologia del Dasein, una manera d'interrogar-se per l'ésser. S'aplica, doncs, el procés interpretatiu dels textos a la veritat i a l'ésser, en tant que aquests s'expressen a través del llenguatge.

En el segle XX, com es tractarà més endavant, han estat diversos els filòsofs (Michel Foucault, Jacques Derrida, Jürgen Habermas, Otto Apel i Richard Rorty) que han utilitzat l'hermenèutica en les seves investigacions respecte a la veritat i l'ésser. Un d'ells Paul Ricoeur, per exemple, entén l'hermenèutica com una "filosofia reflexiva" que ha d'explicar el conflicte existent entre les diferents interpretacions dels símbols del llenguatge.

La filosofia com a experiència vital: Ortega y Gasset

En el segle XX la filosofia com a filla del seu temps que és, es dedicarà a fer ressò dels problemes socials que assetgen la humanitat. En aquest sentit José Ortega y Gasset parteix de la pròpia experiència vital humana, entenent l'humà com a un ésser destinat a una existència tràgica que cerca el sentit de la seva vida. La filosofia haurà de ser un punt de suport a l'experiència vital humana. La diferència entre els humans i els animals, se situa en la capacitat per adonar-se de la seva pròpia consciència vital. Per altra banda, l'experiència humana no és única, sinó que s'emmarca dins d'un conjunt de perspectives possibles i diferenciadores.

"Per tant, el problema radical de la filosofia és definir aquest mode de ser, aquesta realitat primària que anomenem «la nostra vida». Ara bé, viure és el que ningú pot fer per mi -la vida és intransferible-, no és un concepte abstracte, és el meu ser individualíssim. Per primera vegada, la filosofia parteix de quelcom que no és una abstracció.

Aquest és el nou paisatge que anunciava el més vell de tots, el que deixàvem sempre a l'espatlla. La filosofia, per començar, va darrere si mateixa, es veu com a forma de vida, que és el que és concretament i en veritat: en suma, es retreu a la vida, se submergeix en ella -és, de moment, meditació de la nostra vida. Paisatge tan vell és el més nou. Tant que és el descobriment enorme del nostre temps. Tan nou és que no serveixen per a ell cap dels conceptes de la tradicional filosofia: aquest mode de ser que és viure requereix les noves categories -no les categories de l'antic ser còsmic; es tracta precisament d'evadir-se d'elles i trobar les categories del viure, l'essència de «la nostra vida»."³⁹⁰

---

³⁹⁰ Ortega y Gasset: Qué es filosofía?, en «Obras completas», vol. VII, Revista de Occidente, Madrid 1966-69, p.401-404.

La filosofia s'ha de centrar, primer de tot, en la manera de ser pròpia de l'home, la vida. La definició del que significa viure, ha de ser un dels principals objectes de reflexió filosòfica, perquè si no entenem el que ens constitueix de manera ontològica, no podrem entendre ni tampoc conèixer el que ens envolta.

La filosofia com a intuïció: H. Bergson

La intuïció sempre ha tingut un paper destacat en la filosofia dirigida a la recerca de la veritat, en tant que expressa una visió directa i immediata d'una realitat o la comprensió directa i immediata d'una veritat. Alguns filòsofs fins i tot l'han considerat com un tipus de coneixement primari i fonamental, al qual se subordinarien altres formes de coneixement. Altres, en canvi, l'han vist com una font de falsedats i errors en el coneixement. Plató i Aristòtil van intentar combinar-la amb altres formes de coneixement, tot i que el primer li va donar més importància.

Durant l'època moderna R. Descartes va recuperar aquesta forma peculiar de coneixement posant la intuïció al mateix nivell que la deducció, en el sentit de ser una eina important per al coneixement de la veritat. L'empirista J. Locke també va utilitzar el concepte per a referir-se al coneixement d'experiència. Un cas diferent va ser el de I. Kant que va distingir entre diferents tipus d'intuïció: intuïció empírica, intuïció intel·lectual i intuïció pura; de totes elles, només va acceptar la primera, perquè és la que està en relació més directa amb els objectes donats per la sensibilitat. Per Schopenhauer, en canvi, la intuïció artística era l'única que ens podia ajudar a copsar les idees. En plena època contemporània, qui va retornar a situar la intuïció com a element fonamental de la filosofia va ser E. Husserl per a qui la intuïció era considerada com a principi suprem i criteri de validesa del coneixement per la seva immediatesa. Ara bé, va ser H. Bergson el que va comprendre la mateixa filosofia com a intuïció, i és en aquest sentit que més ens interessa exposar, encara que sigui breument, el seu pensament.

La filosofia per H. Bergson és fruit d'una intuïció. Així ho manifestà en la seva conferència "La intuïció filosòfica" realitzada en el Congrés de filosofia de Bologna el 10 d'abril de 1911. En aquesta conferència H. Bergson reflexiona sobre l'esperit filosòfic afirmant que de bon principi s'ha de tenir en compte què hi ha d'espontani en el pensament filosòfic. Aleshores es pot comprovar que com més s'estudien les teories dels filòsofs, més s'observa que es podrien resumir a un punt que simplifiqués tot el seu pensament. Tota la seva filosofia es pot reduir a una simple intuïció original que és molt difícil de descriure conceptualment. La intuïció per Bergson és un tipus de coneixement que va més enllà de la pura i simple exterioritat del pensament. És només a través de la

intuïció com es pot captar la realitat última de les coses, que en definitiva és el que dóna sentit a la filosofia. S'ha de tenir en compte, però, que tota la construcció filosòfica intuïtiva bergsoniana és fruit dels mitjans que disposava en aquell moment per expressar-la. Tanmateix, és la intuïció original la que preval, més enllà de qualsevol època històrica. Tots els filòsofs només han tractat de dir una sola cosa, assenyala Bergson en la seva conferència, encara que l'han expressat a través de diferents conceptes. Podrien haver viscut en un altre moment històric i haver dit el mateix. La filosofia es redueix a una simple intuïció, perquè la filosofia és un acte simple. La filosofia és l'esperit de la simplicitat.

“Des d'aquest punt de vista, l'essència de la filosofia encara continua essent l'esperit de simplicitat. Tant si encarem l'esperit filosòfic en ell mateix com en les seves obres, tant si comparem la filosofia amb la ciència com una filosofia amb altres filosofies, sempre trobem que la complicació és superficial, la construcció un accessori, la síntesi una aparença: filosofar és un acte simple.”³⁹¹

La filosofia com a deconstrucció: J. Derrida

El concepte que defineix la filosofia de J. Derrida és el de *deconstrucció* —terme introduït en el món filosòfic per Heidegger a *Sein und Zeit*— que consisteix en sotmetre a revisió els fonaments del pensament occidental "logocèntric", basat única i exclusivament en la racionalitat, amb la finalitat de demostrar-ne les carències i obrir el camp filosòfic, perquè pugui seguir sent el terreny de la creativitat i la invenció. La deconstrucció ens porta no a la destrucció de la filosofia, sinó a situar-nos en els seus límits, en les seves fronteres. Cal anar a la recerca de les diferències que no es poden explicar amb les definicions, perquè no són més que generalitzacions.

Deconstruir consisteix en desmuntar, en desfer quelcom que s'ha construït, amb l'objectiu de comprendre com s'ha arribat a estructurar, a formar. La intenció no és simplement analitzar, sinó reflexionar sobre quines són les forces que actuen sobre les diferents parts, les articulacions i les relacions, que constitueixen el tot. L'objectiu final de la filosofia deconstructora és la de fer trontollar les bases sobre les que s'ha construït un determinat pensament, per demostrar que no eren tant sòlides com es pensaven. La deconstrucció no és un mètode, ni una crítica nihilista, negadora dels conceptes; sinó que es vol presentar com una estratègia, com un recurs, dirigit a combatre tot afany d'universalisme i de dogmatisme racionalitzador.

---

³⁹¹ E. Bergson: *Assaig sobre les dades immediates de la consciència. Intuïció filosòfica*. Ed. 62, B. 1991 pàg. 176

“Cal entendre el terme «deconstrucció» no pas en el sentit de dissoldre o de destruir sinó d’analitzar les estructures sedimentades que formen l’element discursiu, la discursivitat filosòfica dins la qual pensem. Això passa per la llengua, per la cultura occidental, pel conjunt d’allò que defineix la nostra pertinença a aquesta història de la filosofia.”³⁹²

*****

En definitiva, com es pot comprovar a través dels exemples exposats, són molt variats els sentits que es poden donar a la filosofia, tot depèn en major o menor grau, de l’època i de les inquietuds humanes que els diferents filòsofs, segons el seu tarannà, han intentat reflectir, amb més o menys fortuna, en el conjunt del seu pensament. Tota filosofia, igual com tot pensament, és filla de la seva època i cada moment històric produeix els seus filòsofs i dona un sentit especial a la filosofia que fan. En els primers temps del pensament occidental l’accent filosòfic es va centrar en la comprensió dels fenòmens naturals i de la vida social més immediata. La filosofia i la ciència eren gairebé indistingibles. Després la filosofia va transformar-se en una reflexió de la transcendència metafísica i religiosa. Més endavant, un cop l’home es va emancipar dels seus lligams amb la divinitat, la filosofia es va tornar a preocupar pel coneixement i la veritat. Posteriorment amb la industrialització la filosofia va prendre o bé un sentit crític envers la realitat social, o bé va intentar justificar aquesta mateixa realitat. Per últim, en l’època contemporània el sentit de la filosofia s’ha anat diversificant, com a mirall d’una realitat diversa i cada vegada més complexa.

Tenint presents aquests condicionaments històrics, tot seguit es podrà comprovar com la *SIC* ha donat origen a unes altres reflexions, algunes d’elles convergents d’alguna manera amb les que s’havien donat en èpoques anteriors, i algunes altres modificades o transmutades per la nova situació social.

---

³⁹² QUÈ ÉS LA DECONSTRUCCIÓ?, per Jacques Derrida a Cahier du «Monde» du Mardi 12/10/2004 p. III

El sentit de la filosofia en l'era informacional

En l'era *informacional* la filosofia hauria de tenir un sentit que englobés tots els anteriors o bé múltiples sentits, perquè l'amplitud de problemàtiques i d'interessos fa que sigui una època diferent, molt més diversa que en èpoques històriques anteriors. Donada aquesta situació de diversitat de perspectives es pot dir que s'hauria de tractar d'una filosofia multidisciplinar, perquè hauria d'abastar tots els àmbits de la vida social humana. En aquest sentit s'ha proposat una filosofia capaç d'expressar la complexa societat en què vivim. Es tracta, més aviat, d'una filosofia de la complexitat, de la qual ja hem parlat en apartats anteriors. Un dels exponents d'aquesta filosofia és Edgar Morin i el seu propòsit és precisament el de construir una filosofia interdisciplinar, que tingui en compte les altres ciències i permeti una comprensió global de la realitat natural, humana i social. No obstant, segons els seus crítics, la filosofia de la complexitat és massa complexa, per dir-ho així, com per poder aprofundir en certs aspectes concrets i essencials de l'ésser humà. Pot servir per tenir una visió de conjunt, més aviat generalista, però no serveix per dilucidar dilemes filosòfics més específics i concrets. Amb tot, ens pot ser de gran utilitat per a comprendre la realitat complexa de la nova *SIC*.

Des d'aquesta perspectiva del que hauria de ser la filosofia és necessari, segurament, primer de tot, copsar, o millor dit, comprendre de manera clara com es presenta actualment la filosofia i no simplement en l'àmbit estrictament acadèmic sinó en l'àmbit més popular, de l'home i dona del carrer. Avui en dia, sobresurten uns sentits concrets de la filosofia tenint en compte la varietat social existent. En els nostres dies, davant la complexitat de la societat i l'emergent incertesa provocada per l'entropia informativa, la filosofia, es pot entendre de quatre maneres diferents:

- Com a una disciplina exclusiva d'uns quants especialistes que ofereixen els seus coneixements en les Universitats o a través dels seus treballs d'investigació en revistes especialitzades, en Jornades dedicades a algun filòsof, tema o Congressos convocats per Instituts especialitzats en alguna àrea de la filosofia. En aquest sentit el que predomina actualment és una filosofia de caire analític, complexa i reflexiva respecte als problemes ontològics i ètics que plantegen les noves tecnologies.
- Com una matèria curricular amb caràcter educatiu, impartida per professors d'educació secundària en Instituts d'Educació pública o privada; on s'intenta donar uns coneixements mínims necessaris per a elaborar un pensament

ordenat i acurat, o bé es forneix als joves amb uns coneixements culturals sobre els principals filòsofs de la història.

- Com a anàlisi crítica de la realitat social, política i tecnològica; a través de diferents reflexions de filòsofs o dels articles d'opinió dels diaris, de webs o portals de filosofia, de weblogs creats per a complir un objectiu de crítica social.
- Com una guia d'autoconeixement i d'autoajuda a través d'Escoles o Associacions d'Assessorament filosòfic, Cafès filosòfics, Centres de filosofia terapèutica...

Totes aquestes maneres d'entendre la filosofia es reflecteixen, en els diferents àmbits esmentats i tenen una incidència més o menys important, depenent de les necessitats que han de respondre cadascuna d'elles.

Deixant de banda la filosofia reclosa en la seva torre d'Ivori, dedicada exclusivament a difondre els seus coneixements en revistes o congressos molt especialitzats, allunyats de la gran majoria de la gent; es podria parlar d'una filosofia en primer terme com a espectacle, en el sentit que es dirigeix a un públic molt ampli, buscant per damunt de tot la complicitat amb el conjunt de la societat; i en segon terme, d'una filosofia més personal, intimista, perquè també hi ha una filosofia, que més enllà de l'àmbit estrictament acadèmic es dirigeix a la recerca interior individual i intransferible. Així obtindríem per una banda una filosofia oberta en el sentit de pública-espectacle dels articulistes dels diaris o dels llibres de divulgació, de les pàgines web, portals dinàmics, fòrums, xats o weblogs, escoles de filosofia o cafès filosòfics més populars, i per altre una filosofia més privada-intimista, que aniria des de la reflexió academicista professional a la dels centres de filosofia terapèutica. En la primera, la filosofia pública-espectacle l'objectiu consistiria a tractar la filosofia d'una manera senzilla, amena i interactiva; en canvi en el segon sentit, en la filosofia privada-intimista la tendència predominant seria la recerca del coneixement d'un mateix i del sentit del món a través del llenguatge que fem servir per expressar-lo, convertint-se en una administradora o gestora dels conceptes.

Fins aquí s'han mostrat algunes de les característiques més importants que hauria de tenir la filosofia avui en dia, obtingudes, en la seva majoria, d'observacions personals i de la xarxa internàutica. Però, és així realment? Quin és el sentit de la filosofia actual? Com entenen la filosofia els mateixos filòsofs de professió? Per ajudar-nos en aquest intent de trobar una resposta a quin és el sentit de la filosofia actual, farem ús de dos llibres

recents en l'àmbit espanyol i que ens permetran oferir una visió panoràmica del que és la filosofia avui en dia. Un d'aquests llibres és *La filosofía hoy*³⁹³ (publicat l'any 2000) on diferents filòsofs espanyols, la majoria professors de filosofia a diferents universitats de l'Estat espanyol, mostren a través dels seus articles la diversitat de tendències i àmbits que constitueixen el pensament filosòfic actual. L'altre llibre, publicat recentment, és el del professor de filosofia de la Universitat de Saragossa, I. Izuzquiza: *Filosofía del presente*³⁹⁴ on s'exposa com ha de ser la filosofia emmarcada en una temporalitat concreta, el present i en una societat dominada per la indústria, la tecnologia i l'economia. A través d'ells dibuixarem un mapa aproximat del sentit de la filosofia actual.

En el llibre *La filosofía hoy* s'analitzen les diferents tendències i corrents filosòfiques contemporànies i el seu llegat més recent. A partir d'aquestes tendències es pot configurar una aproximació al sentit o manera d'entendre la filosofia en l'actualitat:

Filosofia com anàlisi del llenguatge:

Una de les tendències que consta amb més seguidors avui en dia és la **Filosofia analítica**³⁹⁵, tot i que s'ha de tenir en compte que el seu sentit originari ha canviat amb la introducció de noves corrents com seria el cas de la filosofia de la ment, la filosofia epistèmica i metafísica i la seva interacció amb altres disciplines, com la psicologia, la sociologia, etc. Malgrat les discrepàncies entorn al sentit del concepte de filosofia analítica, es pot considerar com una corrent filosòfica que dóna primacia a l'anàlisi sobre el llenguatge –herència directa de la filosofia del llenguatge fundada per G. Frege (1848-1925) i que va desplaçar la teoria del coneixement predominant des de Descartes- i l'interès per les qüestions de caràcter lògic-lingüístic iniciat per G.E. Moore (1873-1958) i B. Russell (1872-1970). Les dues visions lluny de ser incompatibles, com en principi podria semblar, esdevenen complementàries en tant que l'anàlisi lògica del llenguatge condueix a problemes de semàntica, denotació o referència que tenen mútues implicacions en la filosofia del llenguatge tradicional. Amb tot, a partir dels anys 60 (segle XX) l'anàlisi ha tendit a adoptar una perspectiva ontològica que la distanciaria d'aquests dues posicions. En els darrers anys han tingut un paper destacat les *Teories de la referència directa*, que tenen el seu origen en les reflexions de Kripke i Putman sobre la semàntica dels noms

---

³⁹³ DDAA J. Muguerza y P. Cerezo eds. (2000): *La filosofía hoy*. Barcelona, Crítica.

³⁹⁴ I. Izuzquiza (2003): *Filosofía del presente, una teoría de nuestro tiempo*. Madrid, Alianza.

³⁹⁵ Op. Cit. Articles de Carlos J. Moya: "La evolución de la filosofía analítica"; i J. Hierro Sánchez-Pescador: "El análisis filosófico después de la filosofía analítica"

propis i dels termes del gènere natural que han donat lloc a una alternativa a la semàntica de Frege segons la qual la referència d'una expressió ve determinada pel seu sentit. Per contra, en les *Teories de la referència* s'invertirien els termes essent el sentit el que ve determinat per la referència de l'expressió.

Una altra alternativa recent, són les teories pragmàtiques inspirades en H. P. Grice que donen més importància a la intenció lingüística com a seu del significat d'una expressió. Altres teories i corrents filosòfics també han intervingut en la renovació de l'anomenada filosofia analítica, com la filosofia analítica de la ment de D. Davidson, interrelacionada subtilment i amb diferències notables amb la teoria del coneixement i la justificació epistèmica dels conceptes del llenguatge. En referència a aquesta relació una de les disputes més apassionades ha estat la de la importància o no de les influències externes (externisme) o internes (internisme) en la justificació epistèmica. A fi d'entendre millor el sentit de la filosofia analítica actual s'ha d'afegir les seves implicacions en el camp de la metafísica en relació a la interacció entre llenguatge, pensament i realitat; el caràcter epistèmic o no de la veritat, que es trobaria en estreta relació amb la naturalesa del significat; l'anàlisi clàssica dedicada a la investigació de les nocions de substància, propietat i identitat (de cabdal importància encara en la filosofia analítica actual i que han estat enriquides per les investigacions aportades per la filosofia de la ment); i per últim la metafísica d'orientació analítica que s'ocupa de problemes tradicionals com el lliure albir, la causalitat i la vaguetat. Com ens diu C.J. Mayo al final del seu article:

"La filosofía analítica actual, con su exigencia de claridad y de argumentación explícita, su preferencia por la precisión frente a la grandilocuencia, por la discusión reflexiva frente a la adhesión la adulación, constituye un movimiento intelectual que enlaza con la gran tradición crítica de la filosofía occidental y la desarrolla en nuevas direcciones, preservando el compromiso de dicha tradición con la razón y la búsqueda racional de la verdad."³⁹⁶

Quin és el llegat en l'actualitat de la filosofia analítica? Segurament sigui la seva atenció al llenguatge, doncs, és a través d'aquest com s'expressa el pensament. Només en el llenguatge el pensament es transforma en intersubjectiu i pot ser explicat fugint, com assenyala J. Hierro en el seu article, del perillós abisme de l'especulació subjectiva. És aquest interès pel llenguatge que millor defineix el sentit de la filosofia analítica actual i a tots els seus seguidors. Tanmateix, no és l'únic sentit de la filosofia que es realitza avui en dia, sinó que hi ha altres corrents com veurem tot seguit.

---

³⁹⁶ Op. Cit, pàg. 26

Filosofia com a teoria crítica de la societat:

Una altra de les corrents de pensament contemporani que ha tingut un ressò destacat fins avui en dia és la **Teoria crítica** o **Escola de Frankfurt**³⁹⁷. L'origen d'aquest corrent filosòfic és la fundació per part d'un jove intel·lectual, F. Weil, els anys 20 a la ciutat que li dóna el nom, d'un "Institut per a la investigació social" que tenia com a objectius immediats recuperar el marxisme autèntic. Es tractava d'un Institut dedicat a la investigació dels problemes de la societat. L'esdeveniment fonamental per a l'Institut va ser el nomenament de Max Horkheimer com a director l'any 1930, perquè amb la seva conferència inaugural va configurar les bases del que més tard ell mateix anomenaria *Teoria crítica*. El programa "materialista" presentat per Horkheimer tenia com a objectiu crear una teoria de la societat que tingués en compte els aspectes econòmics, socials i psicològics. Els encarregats d'estudiar cadascun d'aquests aspectes van ser F. Pollock (economia), Leo Löwenthal (sociologia de la literatura), E. Fromm (psicologia social), H. Marcuse (filosofia i teoria del fascisme). L'Institut va haver de ser traslladat, a causa de la persecució dels seus integrants per part del nacionalsocialisme alemany, primer a Ginebra (1933) i després a Nova York (1934).

El 1937 Horkheimer publicà un estudi sobre "Teoria tradicional i crítica" on apareix per primera vegada l'expressió "Teoria crítica", nom amb el qual seria coneguda arreu del món, com a oposada a "Teoria tradicional". La primera a diferència de la segona completament dominada per la raó instrumental, pren com a model la teoria marxista fixant el seu punt de vista en la transformació del conjunt i deixant-se guiar per interessos racionals, és a dir, universals. Després del retorn de l'Escola a Frankfurt a Europa i del seu tancament per Adorno el 1968, la *Teoria crítica* pren un nou rumb en la reflexió social. Alguns opten per la radicalització revolucionària, com per exemple: W. F. Haug, R. Reiche, K. Horn, O. Neggt. Altres com J. Habermas prefereixen recuperar el programa interdisciplinar inicial, tot partint dels nous coneixements de les ciències socials. Habermas proposa desenvolupar la idea d'una teoria de la societat amb intencionalitat pràctica, que tingui com a base l'acció comunicativa –on s'accentua la importància del llenguatge en el coneixement i les normes socials- i estigui guiada per un *interès emancipador* universal.

"El filósofo no es un acomodador sino un vigilante. Lo suyo es señalar los problemas e indicar el procedimiento para resolverlos racionalmente: la acción comunicativa animada por el principio del discurso racional. Pero la solución concreta dependerá de los participantes. Es una cuestión empírica."³⁹⁸

---

³⁹⁷ Reyes Mate: "Las escuelas de Frankfurt o "un mensaje en una botella". A: *La filosofía hoy*.

Fins aquí, s'ha presentat el que s'ha considerat el nucli intern de l'Escola de Frankfurt, però alguns dels seus analistes parlen d'un nou nucli extern, que estaria format per pensadors que no s'identifiquen amb el programa oficial, ni amb el marxisme, però sí participen de la crítica a la societat del seu temps i senten la necessitat de començar de nou. Alguns dels que conformarien aquest nucli extern serien Eric Fromm i Walter Benjamin, que proporcionen noves perspectives particulars i especials de la Teoria crítica.

“«Somos como un mensaje en una botella», decía Adorno de aquellos filósofos que componían el Institut für Sozialforschung. Nada más alejado de la Escuela de Frankfurt que un pensamiento uniforme u organizado. La famosa Escuela era una atalaya privilegiada desde la que se supo descifrar la realidad de su tiempo. Quisieron cambiar el mundo aunque la verdad es que no acertaron con la acción. Como decía Löwenthal, «nosotros no abandonamos la acción, fue ella la que nos abandonó a nosotros». Pero supieron ver más allá de las convenciones de su tiempo, incluidas las académicas. Lanzaron a un mundo náufrago un mensaje con el envoltorio de «teoría crítica». Era un aviso filosófico que ellos extraían de su rica y olvidada tradición: ¡alerta, que el enemigo anda suelto!»³⁹⁹

Davant el relativisme de l'època actual, el pensament crític potser sigui més necessari que mai. Les contradiccions entre actituds respecte a la política, l'economia, la societat, el treball, les tecnologies, etc, han fet tornar a plantejar la teoria crítica des de nous punts de mira. Un d'aquests és el d'Albrecht Wellmer que renuncia al negativisme d'Adorno i al mateix temps a la possibilitat de recuperació habermasiana. La seva aposta és l'abandonament de tota possible reconciliació de la modernitat amb ella mateixa, mantenint no obstant un pensament positiu en referència al control democràtic de l'economia i que ateny a la justícia social, a la seguretat social, a la igualtat d'oportunitats, al dret a unes condicions de treball dignes... Es renuncia, però, a qualsevol *Gran Ètica*, a tot *Gran projecte redemptor*, a favor d'assumir els propis límits. El que es reclama és un subjecte crític i reflexiu capaç de donar sentit a totes les contradiccions que dominen la societat actual.

---

³⁹⁸ Op. Cit. Pàg 47

³⁹⁹ Op. Cit. Pàg 49

Filosofia com a mètode de comprensió dels fets de la realitat:

Molt probablement, una de les corrents filosòfiques amb més seguidors directa o indirectament, en tant que l'han integrat en la seva pròpia filosofia, hagi estat **la fenomenologia** fundada per E. Husserl (1859-1938) davant la desesperació -com explica D. Blanco Fernández⁴⁰⁰ en el seu article- que li produïa veure que hi havia tantes filosofies com a filòsofs:

“La necesidad de aportar solución a la crisis de la humanidad que resulta de esa insuficiente racionalidad fue la motivación que llevó a Husserl a fundar la «fenomenología» como un movimiento cuyo designio era la radical refundación de la filosofía científica y, a través de ésta, de todas las ciencias.”⁴⁰¹

Husserl parteix de la distinció kantiana entre fenòmens i noumèns per centrar la seva atenció en els fenòmens, perquè és a través d'ells que es mostra la realitat. S'ha de tenir en compte, però, que no existeix l'objectivitat pura en els fets, perquè aquests sempre venen mediat per una consciència intencional. Per tant, l'objectiu és el de comprendre la realitat com a una unió entre el subjecte i l'objecte, que constitueixen un tot essencial, sense la qual no es pot entendre el mateix subjecte i el món. Potser, el renaixement dels estudis fenomenològics en els anys vuitanta i noranta del segle XX obeeixi a la proposta unificadora de Husserl de comprensió dels fets de la realitat. La veritat és que la fenomenologia ha estat adoptada per molts filòsofs, entre els que destaquen, P. Ricoeur, J. Derrida i J.F. Lyotard. Com s'explica aquest interès per la fenomenologia? Una de les raons és que proporciona un mètode apropiat per a la descripció dels fets de la realitat, que per altra banda serien incomprendibles sense el pensament o consciència i la intencionalitat.

“Sin el pensamiento o la conciencia, el mundo no estaría ahí siempre como realidad. A la totalidad del mundo que me rodea, hombres, animales, plantas, utensilios, pero también valores y fines, se refieren las espontaneidades de mi conciencia, el comparar, distinguir, suponer, inferir, explicitar, numerar, así como los estados de mi sentimiento o de mi querer, alegrarme o entristecerme, sentir atracción o repulsión, apetecer, esperar, temer, decidir, intenciones todas que estan comprendidas para Husserl, como lo estuvieron para Descartes en una sola palabra cogito.”⁴⁰²

---

⁴⁰⁰ D. Blanco Fernández: “El movimiento fenomenológico”. A: *La filosofía hoy*

⁴⁰¹ Op.cit. Pàg.65

⁴⁰² Op.cit. Pàg. 69

Un dels continuadors del projecte fenomenològic és M. Merleau Ponty que proposa reaprendre a percebre la realitat. El resultat és una fenomenologia integrada dins d'una "filosofia reflexiva" que apunta a conquerir la interioritat espiritual. La intenció última és la de reconduir el pensament al pensament a les coses mateixes per retornar la racionalitat a la convivència. En el fons la fenomenologia va néixer del projecte d'estudiar les estructures essencials en general, centrant-se en els objectes, per anar més enllà. Es pot dir com així ens ho indica Javier San Martín en el seu article "La fenomenologia como estilo de pensamiento"⁴⁰³, que era una filosofia amb una perspectiva transcendental. Tanmateix, la seva evolució històrica ha introduït canvis en els temes tractats, però no en la forma de tractar-los.

"La evolución de la fenomenología, por tanto, su entrada en el siglo XXI, va a unificar todos los temas anteriores, centrándose más en la configuración de la antropología filosófica, vertida ésta en esas tres direcciones: multiculturalismo y etnicidad, vida humana y género; y vida humana y medioambiente."⁴⁰⁴

La fenomenologia com a exigència d'anar a les coses mateixes vol restaurar el sentit de la racionalitat humana tot prenent la realitat tal i com és. I la realitat inclou elements que no són físics ni psíquics, sinó abstractes, com per exemple els objectes matemàtics o els bits virtuals que componen la xarxa. Aquests darrers objectes no es poden reduir a mecanismes arbitraris. Però, la realitat també inclou totes les estructures essencials del món, de la pròpia vida mental, dels fets històrics, en definitiva e l'estructura significativa del món. Ortega y Gasset ja va voler deixar clar en les seves *Meditacions del Quixot* que el món no és només matèria i ànima, sinó quelcom més, una perspectiva, una interacció d'estructures, podríem afegir, de xarxes entrelaçades tenint en compte les característiques de la realitat social informacional en què vivim.

"La vuelta a las cosas mismas implica la aceptación del mundo tal como es, en el nivel de profundidad, complejidad y necesidad que exhibe en sí mismo. Esta vinculación y dependencia de la estructura de significado del mundo en relación a un sujeto o grupo humano es la nota señera de la llamada reducción fenomenológica, que siempre debe ser leída en su significado latino como reducción."⁴⁰⁵

Si per Husserl el món venia definit com un conjunt de fets classificats, la fenomenologia actual en una de les ramificacions més importants es dedicarà a estudiar la

---

⁴⁰³ A: *La filosofía hoy*

⁴⁰⁴ Op. Cit. Pàg. 76

⁴⁰⁵ Op.cit. Pàg. 79

naturalesa històrica de les classificacions amb que veiem el món per a comprendre'l millor, suposant que això sigui possible.

Filosofia com a reflexió i comprensió del sentit de l'existència humana:

Més enllà de la fenomenologia se situa l'**existencialisme** que actualment ha estat la corrent filosòfica més abandonada, per dir-ho d'alguna manera. Malgrat tot, el llegat de l'existencialisme ha estat prou considerable en el sentit de que ha proporcionat una reflexió filosòfica dedicada a recuperar el sentit de l'existència humana i del nostre pas pel món. És precisament des d'aquesta preocupació de recuperar el sentit de l'existència, que l'existencialisme es fa present en les grans filosofies i també, podríem conjeturar, en l'àmbit més quotidià a través de consultoris i assessories de filosofia.

"Quien no resulta transformado por la comprensión de algo es que no ha comprendido nada: la transformación de la propia vida es el único test válido de comprensión, al que no supe certificado académico alguno. En este sentido, todas las grandes filosofías son susceptibles por algunas de sus vetas de ser interpretadas en clave existencialista, cuando no ofrecen momentos específicamente existenciales en sus sistemas."⁴⁰⁶

L'existencialisme és un dels últims moviments globals de pensament (ara ja en queden pocs i els que queden no són gaire ben considerats per massa globalistes, com seria el cas de Noam Chomsky) que va marcar tota una època (final de la segona guerra mundial). J. P. Sartre va ser un dels seus darrers filòsofs i la seva reflexió es va centrar més en el subjecte que no pas en els objectes. Sartre va saber mostrar, com ningú ho havia fet abans, el desig constantment insatisfet de l'ésser humà, condemnat a ser lliure i a sentir-se frustrat en una existència absurda. Amb l'existencialisme el subjecte humà ha esdevingut una passió inútil i anuncia clamorosament la seva fi imminent.

Amb tot l'existencialisme, i més en concret J. P. Sartre, ha proporcionat, un marc conceptual que pot ser de gran utilitat per comprendre la situació de l'humà en el món actual. Conceptes com els d'*Angoixa*, *Mala Fe* o *Nàusea* poden tornar a ser reinterpretats davant la situació de desconcert que viu l'ésser humà en la societat informacional. L'*Angoixa*, producte de la nostra insuficiència, ens obre a la responsabilitat, ens fa adonar que hi ha un costat dolent en la vida humana i ens solidaritza amb els altres que també estan sols. La *Mala Fe* consisteix en voler dissimular l'angoixa amb una vida mecànica que té resposta a tot; en el fons no és altra cosa que fer trampa, mentir-se tot etiquetant la

vida. La *Náusea* és la desesperació que produeix descobrir que vivim en un món deshumanitzat i tot i això seguir endavant. Davant aquesta situació, només queda una sortida possible, el compromís respecte a tot el que ens envolta i més en concret, aplicant-ho al món actual, al medi ambient i a les repercussions de la tècnica en les nostres relacions amb els altres.

Filosofia com a interpretació i comprensió del sentit del món a través dels símbols i de l'alteritat:

Un dels moviments que, juntament amb la fenomenologia per la seva proximitat d'intencions, ha estat adoptat per alguns filòsofs destacats del segle XX, és l'**hermenèutica**. El sentit que proporciona aquesta corrent filosòfica a la filosofia és la de constituir-la com a una interpretació i comprensió del món. *Hermes* era l'enviat dels Déus, el que transmetia als humans un missatge en clau divina –els Déus s'expressaven enigmàticament–, que després aquests havien d'interpretar. Per tant "hermeneia" significa interpretació dels enunciat, ja siguin del pensament o dels missatges enviats. L'hermeneuta era l'encarregat d'interpretar-los i comprendre'ls per poder-los transmetre a la comunitat. És d'aquesta manera com s'ha d'entendre la filosofia, com una interpretació comprensiva dels enunciat del llenguatge i de la realitat que s'expressa a través d'ells, i val a dir que davant l'allau de missatges informatius actuals, pot ser molt útil tenir aquesta eina a l'abast. Però, d'aquesta funció de la filosofia ja en parlarem més endavant. Anem primer de tot a entendre millor el que significa per a la filosofia i quin sentit li proporciona avui en dia. Per a dur a terme aquest camí interpretatiu-comprensiu farem ús de l'article de Juan Manuel Navarro Cordón: "Hermenéutica filosófica contemporánea"⁴⁰⁷.

Fins el segle XIX l'hermenèutica es va entendre com una tècnica o metodologia de lectura o interpretació. Per tant el seu lligam intrínsec amb el llenguatge és indiscutible. Va ser en el Romanticisme a través de Schleiermacher (1768-1843) quan es converteix en una teoria general de la interpretació, en un art d'evitar el malentès mitjançant la repetició de la producció mental de l'autor, per mitjà de la "simpatia" entre ell i l'interpret. En aquest sentit l'hermenèutica té un caràcter merament psicològic, com a reconstrucció del que volia dir l'artista. L'hermenèutica contemporània, però, té els seus fundadors en Nietzsche i Heidegger, i són el punt de referència de les hermenèutiques més actuals des de Gadamer fins a Vattimo i Ricoeur. Nietzsche amb la seva afirmació que no hi ha fets, sinó només interpretacions va posar el punt de partida per a la reflexió hermenèutica posterior. En

---

⁴⁰⁶ Célia Amorós: "El existencialismo", A: *La filosofía hoy* pàg. 112

⁴⁰⁷ Dins el llibre: *La filosofía hoy*. Diversos autors.

canvi, Heidegger considerà la comprensió com un constituti ontològic del ser de l'humà (Dasein). També, s'ha de tenir en compte la fenomenologia de Husserl com a una de les corrents filosòfiques que més ha influït en l'hermenèutica sobretot per la importància donada al problema del sentit i la seva íntima relació amb el llenguatge per la seva funció reveladora del món; per l'aportació rellevant del concepte d'horitzó com a marc general de sentit i de fusió entre l'objecte i el subjecte; i per últim per l'expressió "el món de la vida" com a substrat o fons en moviment de tota comprensió. Per últim, en referència a les influències de l'hermenèutica actual, no s'ha d'oblidar, ens diu J. M. Navarro Cordón, el pes decisiu que ha tingut la filosofia analítica en el pensament interpretatiu.

"Junto a la crítica nietzscheana de la cultura occidental y su desenmascaramiento como nihilismo, y a la heideggeriana radicación ontológica del comprender, en el desarrollo de la hermenéutica contemporánea está, y de un modo igualmente decisivo, el «giro lingüístico» llevado a cabo por la filosofía analítica. Especial relevancia ha tenido la teoría wittgensteiniana de los juegos del lenguaje, que a su vez no constituyen sino diferentes formas de vida."⁴⁰⁸

Davant totes aquestes influències divergents, la filosofia hermenèutica contemporània no es pot entendre en un sol sentit, sinó que es presenta com un complex entramat de teories o pràctiques hermenèutiques que configuren bona part del pensament contemporani. Per alguns com Rorty, l'hermenèutica resulta un terme polèmic, per Gadamer com un ampli ventall de reflexions, per Vattimo seria una nova *koiné*, és a dir, una nova espècie de llenguatge comú no tan sols de la filosofia, sinó de la cultura. És així com filòsofs com M. Foucault, Derrida, Habermas, Apel, Rorty i Davidson, no es poden considerar plenament hermenèutics, però conserven un cert aire de família o parentiu amb l'hermenèutica. Potser els més pròxims siguin Apel amb la seva idea d'una "hermenèutica transcendental" i Rorty que l'oposa a l'epistemologia, que és amb el que s'ha convertit bona part de la filosofia actual.

Els filòsofs més representatius de l'hermenèutica actual són Hans-Georg Gadamer, Paul Ricoeur i Gianni Vattimo. Tot seguit s'exposa una breu presentació del sentit que té per a cadascun d'ells la filosofia hermenèutica. Per Gadamer l'hermenèutica és la matriu de tota forma de vida i experiència, que sobrepassa de llarg l'abstracció de la ciència i la reducció de la comprensió a la metodologia de la ciència de l'esperit. Gadamer es refereix a l'hermenèutica com a *experiència hermenèutica* que es caracteritza per considerar com a moments importants de tota comprensió els següents: primer de tot, els prejudicis existents en tota comprensió; després, la circularitat de la pròpia comprensió en tant que

---

⁴⁰⁸ Op. Cit. Pàg 125

interrelació permanent entre la tradició i l'íntèrpret; tot seguit, la historicitat del món, canviant i productiu que afecta a la consciència; i per últim, la fusió d'horitzons que tenen lloc en tota comprensió, perquè comprendre té lloc des d'un horitzó personal. Amb tot, s'ha de suposar que en tots aquests moments intervé decisivament el llenguatge com a mitjà i element universal del comprendre, perquè és a través d'ell que tenim un món i que hi ha un món. Per Gadamer el llenguatge s'ha d'entendre com una experiència del món i sense el qual el món no seria possible de la manera com l'entendem. Sobre el llenguatge, doncs, Gadamer fonamenta el caràcter ontològic i universal de l'hermenèutica, que es concebuda com una interpretació del llenguatge a través del qual es constitueix i es comprèn el món.

Un altre dels filòsofs contemporanis que es poden considerar estrictament hermenèutics és Paul Ricoeur, per a qui l'hermenèutica i la fenomenologia van de la mà en el viatge de la comprensió, que per damunt de tot ha de ser una crítica del món. Una de les característiques més particulars de l'hermenèutica de Ricoeur és la seva visió crítica en constant diàleg amb les diferents disciplines científiques. El caràcter crític de l'hermenèutica significa que no hi ha comprensió del que és sense una mediació semàntica, a través de símbols. Si volem comprendre el món hem d'interpretar convenientment els símbols, que trobem representats a través dels textos. Per Ricoeur és amb el text com es prefigura la realitat i a través de l'experiència humana del temps es conforma narrativament la nostra identitat: identitat narrativa. Una de les aportacions més importants de Paul Ricoeur a la filosofia hermenèutica contemporània, ha estat la interpretació de la dimensió religiosa dels símbols i dels textos.

El tercer del filòsofs hermenèutics a presentar en aquest breu resum, és Gianni Vattimo que representaria, segons J. M. Navarro Cordón, l'hermenèutica nihilista. Vattimo radicalitza l'hermenèutica perquè s'ha convertit en una fútil o vana filosofia de la cultura, que afirma repetitiva i avorridament el relativisme cultural. El gir nihilista a l'hermenèutica la transforma en un nihilisme que té en compte l'esdevenir del ser i els canvis introduïts en la realitat per la tecnologia. La validesa de la filosofia hermenèutica també s'ha d'entendre des d'aquesta perspectiva de la narració canviant de la modernitat i la seva història.

"Vattimo considera a la hermenéutica no sin más como la filosofía de la modernidad, sino com *la* filosofía de la modernidad: es la filosofía que pertenece a esta época y a sus fenómenos decisivos. Esta «pertenencia» tiene un significado muy preciso. En la época del nihilismo consumado y del final de la metafísica, la verdad ya no se entiende ya como descripción correcta de un estado de cosas (verdad como adecuación), sino como abertura de una época y pertenencia a una tradición. La hermenéutica es *la* filosofía de la modernidad en el sentido de que *pertenece* y

corresponde a (en el sentido también de que responde a) esta época de disolución del ser y de la transformación tecnológica de la realidad."⁴⁰⁹

És a partir de totes aquestes consideracions anteriors com la filosofia hermenèutica contemporània es divideix, com així indica M. Peñalver en el seu article: "La hermenéutica contemporánea. Entre la comprensión y el consentimiento."⁴¹⁰, en una *filosofia hermenèutica del sentit* (orientada a la *comprensió* dels textos com a configuració complexa de significats) i una *filosofia hermenèutica de l'acció* (centrada en el *consentiment* envers l'altre entès com alteritat reconeguda com a tal des d'un subjecte). La primera estaria representada per G. Gadamer i la segona per P. Ricoeur. Tots dos serien exponents de la temàtica predominant en l'hermenèutica contemporània: la *comprensió del sentit* i el *consentiment amb l'altre*. El primer s'ha de buscar en el fons no present de les presències significatives i en el fons virtual construït per la temporalitat (passat-futur) sobre la qual es teixeix el procés visible del present. En definitiva, el fons no és altre que l'establert per les figures del llenguatge, per la relació entre el sentit i el signe. La millor manera de representar aquest fons és a través del mite de la caverna de Plató on els presoners veuen unes ombres (coses del món sensible), que no són més que reflexos imprecisos d'uns objectes fabricats imitacions de l'autèntica realitat, projectades sobre el fons d'una paret, sense saber que la realitat està més enllà. Per aquests presoners, però, les ombres no serien possibles sense el fons on es veuen projectades. Per al pensament hermenèutic contemporani, aquest fons que permet comprendre les coses del món, és al mateix temps el seu sentit. Amb tot, no s'ha d'entendre aquest *fons de sentit* com el fonament últim de les coses, sinó com a determinant de la manera com es mostren els objectes del món, de la forma com els experimentem, actuem i pensem. Com assenyala, M. Peñalver:

"El hermeneuta contemporáneo de la caverna de Platón es como un prisionero lúcido que, encadenado «por las piernas», sabe que no podrá escapar de su situación para poder salir a la luz del Bien que adivina y desea. Encadenado «por el cuello», «lo que le impide volver la cabeza», es un prisionero paciente que consentirá con no volverse para ver qué es aquello que produce las sombras, aunque abrigue la esperanza de que llegará el momento en que desprendiéndose de sus cadenas se liberará de su antigua servidumbre."⁴¹¹

El segon tema de l'hermenèutica contemporània, el *consentiment amb l'altre* pertany a l'aspecte més pràctic de l'hermenèutica. El consentiment, segons M. Peñalver és

---

⁴⁰⁹ Op. Cit. Pàg 136

⁴¹⁰ A: *La filosofía hoy*

⁴¹¹ Op. Cit. Pàg 144

un concepte pràctic més de caràcter antropològic que ètic-moral, (caracterització força discutible segons el nostre parer, perquè té implicacions ètiques i morals considerables en tant que implica una pèrdua d'autonomia personal que no tothom està disposat a acceptar), que conté la idea d'acceptació lliure de la coerció o del poder de l'altre sobre un mateix, l'acceptació de la pèrdua d'autonomia i la d'una autolimitació consentida. El consentiment parteix del reconeixement lúcid de la pròpia insuficiència, de la pròpia finitud, de la consciència de la necessitat de l'altre com a identitat diferent. Aquest consentiment no s'aplica només als altres com a éssers humans, sinó també als mateixos textos, que són considerats com a identitats independents del subjecte que vol comprendre'ls. En el fons, com deia Gadamer, tota comprensió és una forma de consentiment. Un consentiment envers quelcom singular, diferent, necessari per a la comprensió. Podríem afegir, que és possiblement aquest sentit de la filosofia hermenèutica el que més ens interessa si volem comprendre l'espai que ha d'ocupar la filosofia de la societat informacional. Com a referent ens pot servir el que diu M. Peñalver al final del seu article:

“La hermenéutica es hoy un *recurso* contra las censuras de lo que hay, contra el silencio (el sin sentido) de las cosas, contra la incomprensión de los discursos, contra la amenaza de la violencia del otro. La hermenéutica nos enseña cómo salvarnos de la violencia del otro, cómo respetar su alejamiento, su mirada, su espontaneidad, sin disolverlo en mi propio discurso, sin someter su diferencia a la invasión de mi identidad.

Si la hermenéutica, como exégesis del texto sagrado, fue ese esfuerzo por salvar sin negarla la distancia entre la palabra proferida y la escucha de la criatura, hoy, después de la muerte de Dios, la hermenéutica se ofrece como uno de los caminos para llenar el abismo de la palabra del otro, finito y frágil como yo, y así evitar caer en la tentación de su aniquilamiento o de su exclusión.”⁴¹²

Filosofia com anàlisi dialèctica dels conceptes econòmics i socials:

La filosofia entesa en aquest sentit vindria representada per les tendències neomarxistes més actuals. Malgrat la crisi del marxisme amb la caiguda dels blocs socialistes de l'Est d'Europa i del mur de Berlin, s'ha produït un revifament de corrents marxistes, sobretot en el món anglosaxó. El neomarxisme anglosaxó ve caracteritzat per una major atenció a la investigació empírica i a la reflexió històrica contextualitzada. Sempre prenent com a base la crítica i revisió de les tesis de Marx, es discuteixen conceptes bàsics del materialisme històric, com els de *classe*, *consciència de classe*, *ideologia*, *industrialització*, *revolució burgesa*, etc.

---

⁴¹² Op. Cit. Pàg. 151

“En general, se podría decir que las corrientes marxistas de formación historiográfica de esta década han asumido las consecuencias del «giro lingüístico» en filosofía: han aceptado la imposibilidad de fundamentación racional de las cosmovisiones de origen romántico y tienden a entender el marxismo más como una teoría (vocacionalmente científica) de la historia que como una filosofía de la historia propiamente dicha o como una concepción general del mundo.”⁴¹³

En les darreres dècades ha ressorgit un marxisme de caràcter analític, com a conseqüència de la profunda revisió metodològica del marxisme, que ha vingut a anomenar-se marxisme analític o de l'elecció racional. L'objectiu del marxisme analític és eliminar els equívocs lingüístics i irrellevants, millorar la precisió de les proposicions i liquidar les contradiccions lògiques, que es troben en el substrat de moltes metàfores i filosofemes marxistes sobre contraposicions o conflictes reals. Alguns dels conceptes en què han centrat una atenció especial han estat els d'explotació i classe social. Un dels representats més importants d'aquest corrent són J. Roemer i J. Elster.

El marxisme analític també ha estat objecte de profundes crítiques que consideren que el seu mètode d'estudi està fora de context i no és el més apropiat per a l'anàlisi econòmica i social. Aquestes crítiques solen provenir d'altres corrents marxistes que prioritzen l'estudi dels sabers, l'extensió de l'idiotisme del superespecialista, el paper de la metàfora en la ciència i la recerca d'una tercera cultura que faci de pont entre la cultura científica i la cultura humanística. Algunes d'aquestes corrents marxistes entenen la dialèctica històrica com un procés real, dialògic, apropant el marxisme a l'hermenèutica. Les corrents marxistes dialògiques insisteixen en la insatisfacció que produeix la fragmentació dels coneixements a l'hora d'afrontar els greus problemes del nostre temps, en particular el de la crisi ecològica planetària, les desigualtats socials o la nova dimensió de la divisió internacional del treball amb l'automatització i robotització del procés productiu en les societats més industrialitzades. Altres, com per exemple Adam Schaff, Agnes Heller, Alain Lipiez i James O'Connor, s'han centrat en assumptes com el de la pau i la guerra en una època d'armes exterminadores d'abast mundial, les conseqüències de l'ús generalitzat de la tecnologia en els processos de producció i la continuació de la vida de l'espècie humana sobre la terra. La tendència actual és la d'un marxisme ecològic i ètic.

---

⁴¹³ Francisco Fernández Buey: “Marxismos y neomarxismos en el final del siglo XX”. A: *La filosofía hoy*

Filosofia com a racionalitat crítica del coneixement:

En aquest sentit es pot incloure el **Racionalisme crític** proposat per Karl Popper (1902-1994) i Hans Albert (1921-) a partir de la intenció d'elaborar una teoria de la ciència que expliqués la relació entre veritat i error, saber i fiabilitat, realitat humana i construcció social. K. Popper defineix el *racionalisme crític* com una crítica a les pròpies teories i presumpcions de coneixement de la realitat en la seva globalitat. Respecte a la societat, K. Popper proposa la necessitat de societats obertes, eficaces en la lluita contra els abusos de la cobdícia i la brutalitat, que estableixin formes socials i polítiques democràtiques en les que sigui possible delimitar el poder i introduir mecanismes de control i de canvi. Uns mecanismes que serveixin per a corregir els possibles errors de les relacions socials i dels polítics que no compleixin amb les seves obligacions. Les decisions a prendre per corregir els errors han de tenir com a guia criteris racionals i crítics. El mateix criteri serà aplicat a la ciència que progressarà a partir dels seus errors i no de les seves veritats sempre qüestionables, hipotètiques i probables.

"Toda la filosofía popperiana se encuentra de algún modo relacionada con sus preocupaciones epistemológicas y su concepción del método científico, que es la parte más relevante de su contribución filosófica. Concibe su teoría del conocimiento relacionada con una idea de origen darwinista: el ensayo-error. La dinámica del ensayo-error es la base del desarrollo de los organismos vivos; el conocimiento humano, si bien constituye un estadio superior de organización, autorregulación e intervención, también se rige por este principio elemental."⁴¹⁴

Hans Albert, seguirà la mateixa línia de Popper adoptant el nucli del falibilisme de les teories científiques, la crítica a les pretensions de fonamentació última dels sabers, el caràcter constructiu, conjectural i deductiu dels enunciats científics, etc., però accentuarà la seva posició epistemològica monista i de filòsof social pluralista que assumeix de forma crítica les tradicions empiristes i liberals de l'economia i la sociologia. La seva orientació es dirigirà, per damunt de tot a la racionalització de la vida social que només s'aconsegueix quan s'integren els diversos coneixements de les ciències socials i s'organitzen en funció de les necessitats, preferències i interessos, dels individus. Inseparable de la filosofia social s'ha de concebre una filosofia moral, una ètica que respongui de les normes establertes en la societat, tenint en compte l'adequació dels mitjans als fins i l'avaluació crítica dels objectius perseguits i les seves conseqüències.

---

⁴¹⁴ Op. Cit. Pàg. 172

Filosofia com a dialògica reflexiva conceptual i pragmàtica:

De fet la tradició dialògica és molt antiga en filosofia i es pot dir que es tant antiga com el discurs socràtic, com així ens ho explica Adela Cortina en el seu article "Filosofía del diálogo en los umbrales del tercer milenio"⁴¹⁵. A principis de l'època medieval Agustí d'Hipona va recuperar aquest mètode socràtic com un instrument per trobar el que ja es té a l'interior d'un mateix. No va ser, però fins a mitjans del segle XIX que aquesta tradició es veuria reforçada a través de J. Royce i C.S. Peirce, que van fer especial incidència en la importància de la comunitat de parlants per comprendre el significat dels conceptes i progressar en el coneixement científic. En el segle XX la continuïtat de la tradició dialògica ha vingut de mans de filòsofs personalistes com M. Buber o M. Lévinas i de filòsofs pragmatistes convidats al diàleg com R. Rorty, o posmoderns com J.F. Lyotard. Tot i això, quan avui en dia es parla de filosofia dialògica se sol fer referència a la proposta que han elaborat des dels anys 70 per K.O. Apel i J. Habermas.

"La razón que sea a esta propuesta a la que se adscriba normalmente el calificativo de «dialógica» consiste –a mi juicio– en que tiene al diálogo, no sólo como un tema apropiado para la filosofía, ni siquiera sólo como el instrumento más adecuado para construir la convivencia, sino también como el medio específico de la vida humana, a través del cual cabe descubrir la verdad de las proposiciones y la corrección de las normas. La validez, a fin de cuentas, del mundo teórico y práctico."⁴¹⁶

La filosofia dialògica és una filosofia compromesa amb l'acció, que té com a nucli principal una pragmàtica universal i transcendental, i que engloba diverses teories com la teoria de l'acció comunicativa, la teoria dels tipus de racionalitat, la teoria del consens entre el vertader i correcte, la teoria de l'evolució social, l'ètica del discurs i la teoria deliberativa de la democràcia. El seu caràcter universal de crítica al coneixement i a l'acció ha provocat que tinguí representants en diferents països i continents. A més, s'ha d'afegir que l'interès per la filosofia dialògica s'ha vist accentuat en la SIC i de la comunicació, perquè aporta elements d'anàlisi i reflexió fonamentals per a la comprensió de les relacions socials, del canvi de significat dels conceptes utilitzats en les noves tecnologies i dels problemes que genera la comunicació en xarxa, com són els del poder i l'opinió pública.

---

⁴¹⁵ A: *La filosofía hoy*

⁴¹⁶ Op.cit. pàg. 180

Filosofia com a ruptura del sistema conceptual tradicional:

Aquest sentit de la filosofia actual té les seves arrels en un dels sentits de la filosofia mencionats al principi en la classificació inicial de l'apartat. Jacques Derrida és el pensador més inventiu, segons Patricio Peñalver ("Movimientos de desconstrucción, pensamientos de la diferencia"), dels moviments de desconstrucció o de ruptura, com s'assenyala en el títol, que no tenen com a objectius destruir la filosofia anterior, sinó d'anar més enllà, sortir de les distincions metafísiques tradicionals. La pretensió és qüestionar l'original mitjançant la traducció dels conceptes deformats per l'ús metafísic. Volen trencar esquemes dualistes establerts: matèria/forma, sensible/intel·ligible, essència/accident, representació/presència... El trencament també afecta a tot un seguit de distincions que se suposen fixades i segures com les del pensament i llenguatge, parla i escriptura, la vida i la tècnica, allò natural i la pròtesi.

"El programa (pero sin proyecto, sin teleología) de la desconstrucción, y su cuasimetodocidad (pero sin discurso del método), hay que situarlo, por lo que se refiere a su motivación más original, como la tentativa de salir a *un cierto afuera* (más bien desconocido), a partir de *un cierto adentro* (conocido hasta cierto punto). Ese adentro estaría configurado por un cierto sistema: el sistema de distinciones esenciales que vertebran el marco categorial mediante el que las distintas culturas occidentales han pensado sus experiencias históricas de la vida, y, en sede filosófica, su experiencia del sentido del ser."⁴¹⁷

La desconstrucció és una filosofia que lluita contra la seguretat clàssica en la puresa de les distincions essencials i contra les violentes temptatives de restauració de la certesa perduda. Per J. Derrida la desconstrucció no és un sistema filosòfic, ni una anàlisi, ni un mètode, ni tan sols una operació, sinó quelcom que passa. Els pensaments de la diferència també participen del gest anticlàssic o desestructurador, però amb una nova sensibilitat vers allò singular i l'esdeveniment. Val a dir que la desconstrucció ha estat un dels moviments filosòfics que més ha influït en altres àmbits extrafilosòfics, com l'arquitectura, la lingüística i la política. Per a tots aquests moviments la filosofia és l'eina que ha de permetre trencar amb el sistema conceptual establert per la tradició, proporcionant noves perspectives de comprensió i, com a conseqüència, de construcció de la realitat.

---

⁴¹⁷ Op. Cit. Pàg. 204

Filosofia com anàlisi estructural dels fenòmens de la vida en societat:

Per altres filòsofs, la filosofia es converteix en una activitat d'anàlisi de les relacions socials en les seves estructures significatives. La tendència filosòfica que representaria millor aquest sentit de la filosofia seria l'estructuralisme, que es presenta com una activitat més que com una disciplina. Alguns dels seus representants són: J. Derrida, G. Deleuze, M. Foucault, sense oblidar alguns dels seus fundadors com Lévi-Strauss, Louis Althusser i Jacques Lacan. Alguns d'ells, però, es poden inscriure també en altres corrents actuals de pensament. Un dels seus trets distintius és la importància del llenguatge com a expressió d'estructures profundes que configuren la consciència humana de manera inconscient. Es parteix de la idea proposada per Saussure de que el llenguatge té unes lleis que el mateix home desconeix.

Lévi-Strauss és un dels seus fundadors, com ja hem dit abans, i caracteritza l'activitat estructuralista com un estudi que va dels fenòmens lingüístics conscients a la seva infraestructura inconscient; que rebutja considerar els termes com a entitats independents i la corresponent recerca de llurs relacions; que introdueix el concepte de sistema i estructura subjacent als sistemes; i per últim, que descobreix sota una base deductiva i inductiva les lleis generals que regulen aquestes estructures. L'estructuralisme de Lévi-Strauss, com ens explica Miguel Morey en el seu article "La ilustración parisina: del estructuralismo a las ontologías del presente", es pot entendre com una operació en dos passos: reducció dels principals fenòmens de la vida en societat a sistemes d'intercanvi (paraules, béns, dones...) i reducció dels elements reals dels sistemes a sistemes de signes. El mètode d'anàlisi estructural així concebut es pot aplicar també a la resta de ciències humanes. L'objectiu final no és construir l'home sinó dissoldre'l. És en aquest sentit on se situa el projecte de M. Foucault, com a crítica a tota projecció etnocèntrica. L'home és una invenció recent, que mostra finalment l'arqueologia del seu pensament i també, dirà Foucault, de la seva pròpia fi.

"Esa imposibilidad de imaginar la otredad radical de toda mirada futura sobre nuestro presente (sin dejar empero de presentirla cada vez que asumimos nuestra propia otredad radical respecto al pasado, la misma que nos impide ya escribir la historia en los términos de nuestro presente) señala una tarea a la medida de una experiencia de la zozobra que, cuanto menos a partir de lo que conocemos como estructuralismo, ha pasado a ser para nosotros cada vez más urgentemente contemporánea: pensar el presente."⁴¹⁸

---

⁴¹⁸ Op. Cit. 200

*****

Uns altres aspectes a considerar en aquest mapa de la filosofia actual serien els àmbits de la seva aplicació, com per exemple: el llenguatge, la tecnologia, el coneixement, l'acció, la política, el dret, la història, la religió i l'estètica. Tanmateix, d'aquests diferents àmbits on indiscutiblement la filosofia hi té molt a dir, ens ocuparem abastament en el següent apartat sobre les funcions de la filosofia.

Una filosofia del present

Abans, però, de passar a analitzar quines són les funcions de la filosofia en la SIC i seguint amb la recerca de dilucidar el sentit de la filosofia en l'actualitat, ens remetrem al que ens proposa I. Izuzquiza en el seu llibre: *La filosofia del presente*, a partir del qual potser podrem acabar de dibuixar el perfil filosòfic propi de la nostra època i completar el mapa ontològic de la filosofia avui.

I. Izuzquiza inicia el seu recorregut per la filosofia del present analitzant el mateix concepte de "present". Entre les característiques del present es poden destacar les següents: la temporalitat, la simultaneïtat, la proximitat, i sobretot, la novetat i el consegüent trencament amb el passat. El resultat d'aquests últims aspectes del present són: l'obscuritat i l'estranyesa, i la possibilitat i incertesa, provocades per la ruptura amb tota la tradició.

El present es pot viure de moltes maneres, rebutjant-lo (restant en la marginalitat i la raresa) o acceptant-lo com a destí inevitable de manera passiva, sense fer res. Una altra cosa ben diferent és "estar" en el present, perquè implica una participació activa en la diferència, buscant allò rellevant de l'existència i essent conscients de la diferència dels canvis que es van produint. Les reflexions que podem extreure de la seva anàlisi del concepte del present és que una possible filosofia del present ha de viure el moment present de manera activa, és a dir, ha d'estar en el present, tenint en compte totes els elements abans esmentats: l'obscuritat, l'estranyesa, la possibilitat, la incertesa resultants de viure ara i aquí. I a més a més, ha de ressaltar i ocupar-se del que és realment important i rellevant per a la vida dels humans en la societat actual.

I què és el que importa avui en dia? Doncs, si és té en compte el poder que exerceix sobre la societat, segons Izuzquiza, el més valuós i el que importa realment és l'activitat industrial, el progrés de la tecnologia i el domini de l'economia. L'activitat industrial ens ha permès produir més i a baix cost, satisfent les necessitats bàsiques de supervivència. Avui en dia però, ja no es produeixen només béns sinó també informació, fet pel qual alguns teòrics prefereixen anomenar la societat actual com a societat post-industrial, encara que no és el cas d'Izuzquiza. El progrés tecnològic ha convertit els aparells tècnics en imprescindibles, perquè ens han fet la vida més còmode, fins al punt que ja no podríem sobreviure sense ells. El domini de l'economia ens ha proporcionat les eines bàsiques d'organització (empresa) necessàries per al funcionament del comerç en una societat globalitzada. Els diners, per exemple, s'han convertit en l'imaginari simbòlic, altament eficaç, perquè han donat un sentit especial no només a les transaccions comercials, sinó també a la resta de relacions socials. La filosofia del present haurà de tenir com a objectes d'anàlisi aquests tres elements que componen la realitat del present i també s'haurà d'entendre des de les diferents perspectives que proporcionen l'activitat industrial, el progrés tecnològic i el domini econòmic.

Un altre aspecte important a tenir en compte al parlar del món present, com ens indica Izuzquiza, és la complexitat. A vegades es pensa que parlar de complexitat és referir-se a quelcom complicat i difícil, però no sempre ha de ser així. Hi ha realitats complexes que són molt senzilles, com per exemple algunes de les accions d'un organisme viu, com pot ser caminar i altres molt complicades com escriure una carta sense per això ser complexes. La complexitat no ha d'estar necessàriament contraposada a la claredat i simplicitat.

"El camino de la complejidad verdadera lleva, por el contrario a conquistar nuevos territorios de sencillez, más rigurosos que aquellos que no son complejos. Es en estos espacios donde aparecen las cuestiones relevantes. Esa complejidad simple es la complejidad verdadera. Del mismo modo que parece simple vivir, amar, moverse o pensar. Todos son actos con apariencia de sencillez. Pero la tienen porque se encuentran apoyados en una complejidad extraordinaria. Y precisamente por ello, plantean cuestiones relevantes y expulsan la falsa oscuridad que sólo sabe expresarse de un modo inteligible."⁴¹⁹

I segueix, dient que l'important és fer que la complexitat sigui transparent (partint de l'expressió de N. Luhmann "transparència de la complexitat"). Fer que la complexitat sigui transparent implica mostrar l'estructura que la complexitat amaga. Per a crear

---

⁴¹⁹ Op. Cit. Pàg. 157

transparència és imprescindible en primer lloc construir simplicitats complexes fent comprensible el seu accés per a després, descobrir de manera efectiva la multidimensionalitat que afecta a tot el que és complex per poder arribar a la seva comprensió.

Si relacionem aquestes idees d'Izuzquiza sobre la complexitat del present amb el que hem dit abans sobre la societat en què vivim (transparent, invisible i digital) podríem dir que la filosofia avui en dia, com a filla del seu temps, s'hauria d'entendre com una activitat reflexiva de transparència complexa i invisible digitalment. Activitat, perquè suposaria una participació activa per part del subjecte. Reflexiva, perquè implicaria un parar-se a pensar. Transparent, perquè mostraria les seves estructures de raonament de manera clara i simple. Complexa, perquè estaria formada per diferents elements en interacció dinàmica i canviant. I per últim, els seus fils o entramats argumentatius estarien construïts de manera invisible, és a dir, digitalment en xarxa.

Quadre comparatiu del sentit de la filosofia

A través del següent quadre comparatiu es pretén fer un resum de tot el que s'ha exposat en aquest apartat. L'objectiu és el d'establir algunes interrelacions entre els diferents sentits de la filosofia a través de la història del pensament i els sentits que pot arribar a tenir la filosofia en la *SIC*. Com ja s'ha dit al principi de l'apartat, la classificació no és excloent ni l'única possible. Segurament mancaran alguns sentits i serien possibles altres classificacions, però en totes elles molt probablement trobaríem canvis significatius en la comprensió ontològica de la filosofia. Precisament són aquests canvis de sentit els que es pretenen albirar en la següent comparació.

Abans però, s'ha d'advertir que malgrat les relacions establertes a priori entre els diferents sentits puguin semblar coincidents, a posteriori la manera d'enfocar-los i tractar-los no és ja ben bé la mateixa. Inexorablement el pas del temps produeix canvis en la societat i en el pensament que es reflecteixen en la filosofia. Fins a cert punt, és inevitable trobar certes connexions entre el sentit de la filosofia en el passat i el sentit que pot tenir actualment. Amb tot, les diferències són prou significatives per a considerar que la filosofia ha sofert una transmutació en la seva base ontològica a través del temps i que actualment ja no s'entén igual que en el passat.

El sentit de la filosofia en la història	El sentit de la filosofia en l'actualitat
Recerca: interna i externa	Aquest sentit es conserva, en part, a través de les diferents investigacions filosòfiques o en els ensenyaments que es poden realitzar en Centres educatius de Secundària o d'Universitat. També s'hi podrien afegir alguns centres d'investigació filosòfics especialitzats i els cafès filosòfics amb caràcter més popular. Amb tot, ja no es tracta de la mateixa recerca que en èpoques anteriors. La recerca externa gairebé s'ha deixat en mans de la ciència.
Art o tècnica de diàleg	Entenent la filosofia com un art del diàleg, actualment tindria la seva representació en una filosofia dialògica reflexiva conceptual i pragmàtica .
Recerca del saber o veritat	La recerca del saber, de la veritat es duta a terme per alguns filòsofs, centres institucionals o d'investigació especialitzats. De totes maneres sembla que aquest sentit també ha estat substituït, en la seva major part per la recerca científica.
Guia per la vida	Aquests sentits es poden trobar en els diferents Cafès filosòfics, Assessories filosòfiques, Centres de filosofia terapèutica i llibres d'autoajuda des de la perspectiva més filosòfica.
Consolació	
Instrument o mètode de coneixement	Més que ser un instrument o mètode de coneixement la filosofia s'ha convertit en un Mètode de Comprensió dels fets de la realitat . Tot i que, l'eina de la Lògica se segueix utilitzant.
Clarificació: de la fe; de la raó; del llenguatge; del món	El sentit de la filosofia com a clarificació es dirigeix actualment a l' Anàlisi del llenguatge i Anàlisi dialèctica dels conceptes econòmics i socials .
Denúncia, crítica i sospita	En aquest sentit la filosofia encara es pot entendre com a Teoria crítica de la societat i Racionalitat crítica del coneixement .
Comprensió o hermenèutica	La filosofia hermenèutica s'ha convertit en una Interpretació del sentit del món a través dels símbols i l'alteritat .
Experiència vital	El sentit de la filosofia com a experiència vital ha deixat pas a una Reflexió i comprensió del sentit de l'existència humana .
Intuïció	En aquest sentit potser es podria incloure una part de la Filosofia del present , per la intuïció que requereix comprendre la complexitat present.
Deconstrucció	Aquest sentit és prou nou per mantenir-se en la corrent de pensament que proposa la Ruptura del sistema conceptual tradicional .

3.3. De les funcions de la filosofia

La filosofia pot tenir diferents funcions o no tenir-ne cap. Tenir una funció vol dir realitzar l'acció que és pròpia, connatural a qui o a aquella cosa que l'ha de dur a terme. Un fuster, per exemple té la funció de fer mobles, és el que s'espera que faci, per tant la funció i la finalitat vindrien a ser el mateix. Si ens referim a la filosofia, la seva funció correspon a realitzar aquella acció per la qual ha estat bastida, que segurament no és altra que complir amb la seva finalitat: el saber, ser una guia per a l'acció, fer-nos feliços... El terme funció, però, també, s'utilitza en àmbits teatrals per referir-se a una representació d'una obra escènica. Si sumem els dos significats obtenim que la funció de la filosofia seria representar la seva finalitat, és a dir, realitzar la funció que li ha estat encomanada i dur-la a bon port. Hem comprovat, en l'apartat anterior, com la filosofia es pot entendre de diferents maneres, pot tenir diversos sentits. A cadascun d'aquests sentits li pot correspondre més d'una funció, perquè com ja hem pogut comprovar, podem entendre la filosofia, per exemple, com a art o tècnica que tant pot tenir la funció de manipular com d'assolir el coneixement absolut.

Fins ara s'ha intentat eludir el concepte de "servir" o d'"utilitat", perquè l'objectiu no era el d'entrar en qüestions utilitaristes amb regust pragmàtic. Per aquesta raó, es farà més esment al concepte de funció que al d'utilitat, encara que ambdós conceptes es confonguin avui en dia. Tanmateix, la funció implica el per a què serveix una cosa o quina utilitat pot tenir. Però, el propòsit no es tractar la filosofia com un estri que té una utilitat concreta o serveix de mitjà per alguna cosa, sinó com a fi en si mateixa. L'anàlisi de la funció de la filosofia que es presenta tot seguit, vol ser una fenomenologia de la finalitat o objectiu últim de tota filosofia possible.

La filosofia pot tenir diferents funcions

Malgrat hi ha opinions contràries a la funció de la filosofia, defensant que aquesta no ha de servir per a res, sinó que ha de ser un exercici lliure del pensament sense cap finalitat concreta, podem constatar com la filosofia ha tingut diverses funcions al llarg de la història, a partir dels diferents sentits en què s'ha entès. Les seves funcions es poden englobar en dues: una funció pràctica, en tant que servia per entendre el món, a un mateix i orientar l'acció; i una funció teòrica, perquè ajudava al coneixement a trobar el camí cap a la veritat. Fem, tot seguit, un breu repàs de quines han estat les funcions atribuïdes a la filosofia:

- Saviesa: com a funció intel·lectual superior que serveixi de guia a les altres ciències. Aquesta era la funció de la filosofia segons Aristòtil, perquè té el saber exacte de les coses i el seu objectiu és el saber pel saber. La filosofia es presentaria com el fonament a tots els altres sabers.
- Recerca del coneixement vertader davant dels enganys i il·lusions, que ens atrapen en una caverna d'opinions i falsos miratges. Per exemple: Sòcrates o Plató, cercaven el coneixement d'un mateix i de la realitat per no deixar-se seduir per les ombres de la *doxa*. Una funció que va tenir seguidors en el camí cap el renaixement del pensament en els filòsofs més crítics, envers les veritats revelades, o en els que cercaven la simplicitat i volien fugir dels falsos ídols, com per exemple G. d'Occam i F. Bacon.
- Guiar-nos cap a una vida millor, més plaent i feliç. Recerca d'uns valors que ens menin a una vida virtuosa i mesurada. Un exemple el trobem en el terme mitjà aristotèlic i un altre exemple prou significatiu seria la filosofia hel·lenística amb les seves diferents escoles epicúries i estoiques. El gran mestre Epicur ja ens advertia que "*Vana és la paraula del filòsof que no guareix els sofriments de l'home*"⁴²⁰.
- Recerca d'un mètode segur de coneixement que equiparés el pensament filosòfic amb la ciència per la seva seguretat. Per exemple R. Descartes amb el seu *Discurs del mètode*⁴²¹.
- Eina que ens ha d'ajudar a sobreviure als paranys del llenguatge i a dilucidar els problemes filosòfics encoberts darrere les paraules i els conceptes. Aquesta és la funció que ha de tenir la filosofia analítica o neopositivista.
- Reflexió sobre el sentit de l'existència, una filosofia per a la vida i la mort, també es presenta com una disposició natural humana que ens diferencia dels animals o com una actitud vital que transcendeix la realitat donada. Sense oblidar el seu caràcter de crítica a la ciència ni el seu vessant més ètic. Com a exemple: "*Filosofar és una manera de viure*"⁴²²

---

⁴²⁰ Text citat a C. Garcia Gual. *Epicuro*, Ed. Alianza, M, 1981 p.55

⁴²¹ Tal com diu R. Descartes en la Primera Part del seu *Discurs* es tractava de buscar un mètode infalible semblant al de la geometria per construir un coneixement capaç de distingir el vertader del fals.

⁴²² J. Ortega y Gasset: *Obras completas: ¿Que es filosofia?*, Ed. Revista de Occidente, M. 1970

- Formulació d'interrogants que la ciència no pot respondre, com: té un origen l'Univers? Quin és el sentit últim de l'existència humana? Què és la felicitat?

"És l'home el que els astrònoms defineixen: una petita part de carboni impur i d'aigua, reptant sense força sobre un planeta petit, sense importància? Ha de ser el bé etern amb el fi que sigui estimat, o val la pena cercar-lo encara que l'univers es dirigeixi inexorablement a la mort?... Cap d'aquestes preguntes no troba solució en els laboratoris. L'estudi d'aquestes preguntes i la possibilitat de respondre pertany al domini de la filosofia."⁴²³

- Una crítica a la societat en un intent metòdic d'introduir racionalitat en el món:

*"La verdadera funció social de la filosofia resideix en la crítica a l'establert."*⁴²⁴

Quina ha de ser la funció de la filosofia en la SIC?

Fa un parell de dècades que J. Habermas escrivia: "Per a què filosofia encara?"⁴²⁵, un article on criticava de manera ferotge a la filosofia en sentit clàssic teòric, abocant-la a la seva dissolució. En l'article també exposava quines havien de ser les funcions de la filosofia:

- Crítica: com element reflexiu de l'activitat social, conseqüent amb els canvis estructurals que s'estan produint. Hauria d'aprofundir en l'anàlisi de les crisis (legitimació i identitat) que es donen en el món contemporani.
- Ha de renunciar a la idea de fonamentació última del saber i dedicar-se a reflexionar sobre els aspectes més quotidians de la vida humana: la comunicació i interaccions que s'estableixen entre els individus.
- Ha de preservar els continguts utòpics i els interessos de la humanitat per l'emancipació. El seu interès ha d'estar en consonància amb l'interès de l'individu per a que així, aquest, pugui recuperar el seu aspecte antropològic i cultural.

⁴²³ B. Russell *Los problemas de la filosofía*. Ed. Labor. B, 1981 p.129

⁴²⁴ M. Horkheimer: "La funció social de la filosofia", *Teoría Crítica*, Amorrortu, Buenos Aires, 1974. pàg. 282. També es pot llegir un fragment al web: http://www.nodo50.org/pimientanegra/teoria_critica.htm

⁴²⁵ L'article es pot consultar a J. Habermas (1982): *Sobre Nietzsche y otros ensayos*, Madrid, Tecnos

- Crítica respecte a ella mateixa, amb l'objectiu de no caure en els paranys de la teoria desconnectada del món.

Per J. Habermas la filosofia tenia una missió: proclamar la força d'autoreflexió radical enfront l'objectivisme i l'automatització ideològica que tendeixen a dominar el món cada vegada amb més força. Només, a partir d'aquesta autoreflexió seria possible engendrar la unitat de la raó pràctica i teòrica, i fer realitat la nostra pròpia identitat com individus i com a col·lectivitat. La seva proposta partia de la situació de la societat en aquells moments que, tot just, començava a iniciar-se en l'*era informacional*. Avui en dia, les circumstàncies socials s'han modificat lleugerament, per tant si volem saber quina és la funció de la filosofia en la *SIC*, haurem de tenir també en compte els canvis que s'han produït en la societat.

Així, doncs, la funció de la filosofia en l'*era de la informació o informacional* haurà de ser diferent a la d'èpoques anteriors, perquè ens trobem davant d'un fenomen amb unes característiques singulars –com ja s'ha assenyalat anteriorment-, i com a conseqüència haurà de ser molt més heterogènia, segons els diferents àmbits d'aplicació. El primer d'aquest àmbits serà de tipus pràctic, en tant que haurà de fer referència directa a la vida social: la filosofia tindrà com a finalitat generar espais de diàleg a través de conferències, congressos, cafès filosòfics, escoles o tallers pràctics... que ajudin a provocar reflexió de manera argumentada i raonada, tant a nivell individual com col·lectiu, creant per aquest objectiu espais d'intercanvi de pensament entre en els ciutadans.

El segon àmbit de funcionalitat filosòfica, tindrà un caràcter més teòric, en el sentit de dirigir la seva atenció cap a la tecnologia en general, per després parar atenció en les repercussions del que s'ha anomenat les noves tecnologies i d'entre elles al mitjà tecnològic més innovador com és la xarxa internàutica: el web o Internet. Serà necessari, doncs, en primer lloc, tenir en compte quina funció ha de realitzar la Filosofia de la Tecnologia en l'actualitat i més en concret a Internet, duent a terme una anàlisi filosòfica hermenèutica (d'interpretació), fenomenològica (de descripció) i ontològica (de sentit essencial) del que significa la xarxa, entesa com a potent eina tecnològica de transmissió d'informació i de coneixement, per a la vida social en general, amb l'objectiu d'albirar les seves possibles implicacions a curt i, en la mesura del possible, a llarg termini. En segon lloc, analitzar que és el que ofereix el mitjà internàutic per a l'aplicació de la filosofia, per saber quina filosofia es pot fer amb Internet; i per últim descriure com és o ha de ser la filosofia a Internet.

Funció pràctica: aplicació de la filosofia en la SIC

Primer de tot s'han de distingir els àmbits d'aplicació de la filosofia, perquè no tindrà la mateixa funció si s'aplica a l'àmbit educatiu, o bé, si s'aplica al nivell cultural en general, institucionals, científic, tecnològic, individual... Per tant s'ha de deixar clar a quin àmbit s'aplica per saber quina és o ha de ser la seva funció en la nova era informacional.

Àmbit educatiu:

En aquest àmbit serà important tenir en compte la didàctica de la filosofia, perquè el públic al qual es dirigeix molt sovint té altres motivacions que no pas les de dedicar-se a la recerca de la saviesa. Actualment els interessos dels adolescents es dirigeixen envers temes que els afecten o els preocupen directament, com són la moda, els esports, l'aspecte físic, les relacions amoroses, els jocs de consola o ordinadors, l'amistat... A més a més, es troben sota la influència dels mitjans de comunicació, que no es dediquen precisament a difondre el coneixement (en el sentit més filosòfic) sinó més aviat l'entreteniment. Per tant, la filosofia ha de tenir la funció de proporcionar coneixements que siguin útils en la vida dels adolescents i estudiants primerencs o no iniciats en la recerca filosòfica, tant a nivell personal com de comprensió de la realitat. S'ha d'ajudar als alumnes a ser crítics davant els discursos que es presenten com a posseïdors de la veritat absoluta, a saber elaborar la seva pròpia filosofia, a descobrir els enganys i paranys del llenguatge, que es donen contínuament en els diferents discursos socials i comunicatius. La filosofia, també, ha de proporcionar les eines adients que ajudin a discernir, a escollir, quina és l'acció més correcte davant qualsevol situació. La filosofia ha de ser com una arma de defensa personal, com una eina de crítica i reflexió, davant l'allau d'informacions que reben diàriament els adolescents a través dels diferents mitjans de comunicació.

Les eines que ha de proporcionar la filosofia es poden construir a partir del diàleg a l'aula, treballant els textos del que han dit altres abans que ells (amb l'objectiu que formin els seus propis judicis personals); aproximant-los al raonament mitjançant recerques pròpies i crítiques sobre temes actuals que els afectin i els siguin d'interès; fent servir Internet per aprendre continguts del temari d'una manera lúdica i interactiva amb exercicis test o webquests, però també, per a conèixer diferents maneres de pensar i saber intercanviar idees, a través de fòrums, xats, weblogs o altres aplicacions pràctiques com poden ser videoconferències a través de webcams amb alumnes d'altres instituts (ja s'han posat a la pràctica en alguns centres amb intercanvis amb estudiants d'altres països).

Amb aquest darrer objectiu, d'interaccionar amb la xarxa s'han posat a disposició dels alumnes internautes alguns recursos com les webquests o Unitats didàctiques com per exemple:

- Webquest: Lluita contra el racisme
<http://especular.webcindario.com/webquestetica/racisme/indexracisme.htm>
- Boulesis: web didàctica i d'aprenentatge filosòfic que ofereix exercicis interactius i webquests. <http://www.boulesis.com>
- Unitat didàctica: El coneixement: Origen, possibilitats i límits
<http://www.xtec.es/aulanet/ud/filosofia/coneixement/index.htm>

També podem trobar alguns exemples de webs Catalanes que proporcionen recursos per dur a terme aquests propòsits com serien per exemple les següents:

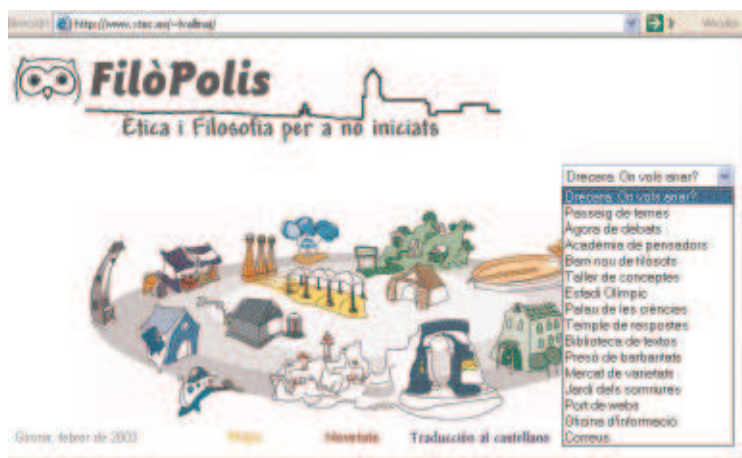
- El projecte de G. Pallejà amb el seu Taller virtual de filosofia del Seminari de filosofia IES Rubió i Ors, <http://www.xtec.es/~gpalleja/Raco/index.htm>. En aquest web s'ofereixen activitats de síntesi per als alumnes i la possibilitat de compartir els seus coneixements, a més de formular les seves qüestions sobre els temes plantejats a classe a través d'un fòrum restringit als alumnes.

- L'aula de secundària del portal de filosofia de Josep-Maria Terricabras: <http://www.terrificabras-filosofia.cat/>, on cada mes es proposen una sèrie de textos corresponents als diferents temaris de filosofia de batxillerat o d'ètica a ESO, amb els seus respectius comentaris. A més a més, també hi ha la possibilitat de participar en diversos fòrums a partir d'una qüestió plantejada referent als textos comentats.

- Un altre web que presenta exercicis interactius per a reforçar els diferents coneixements impartits a les classes és la de Filòpolis de Llorenç Vallmajó i Riera, on els alumnes poden respondre a les diferents preguntes plantejades i resoldre els exercicis en els seus diversos tallers de filosofia antiga, moderna i contemporània: <http://filopolis.net>.

Algunes webs d'àmbit Espanyol:

- Cibernous: Web d'Adela Cortina amb activitats, exercicis de lògica, textos i resums de filòsofs. <http://www.cibernous.com>

- Web del Ministeri d'Educació i Ciència: amb exercicis didàctics interactius de Filosofia al Batxillerat: <http://recursos.cnice.mec.es/filosofia/>

Altres Webs internacionals:

- Des d'Itàlia: Il Giardino dei Pensieri - <http://www.ilgiardinodeipensieri.com/>
- Des de França: L'apprentissage du Philosophe - <http://www.philotozzi.com/>
- D'àmbit Hispanoamericà: Filosofia i Tic: Didàctica i Multimèdia: <http://www.rafaelrobles.com/tic.htm>

Àmbit col·lectiu cultural o social:

La societat informacional actual presenta als seus components participatius, és a dir, als seus integrants humans, reptes totalment diferents als d'altres èpoques. La velocitat, rapidesa i eficàcia es presenten com els valors fonamentals i d'entrada es pot dir que no deixen temps per al pensament, per a la interacció i el diàleg pausat i cordial amb els altres. Segurament, és pels motius abans esmentats, que cada cop estan tenint més èxit els anomenats cafès filosòfics on setmanalment o mensualment, segons els casos, es té l'oportunitat de participar en tertúlies de caire filosòfic sense presses i càlidament. També estan emergint centres de filosofia pràctica que s'ofereixen com a consultors de problemes filosòfics, oferint jornades on es poden compartir experiències i pensaments, no de manera individual (tot i que també ofereixen aquesta possibilitat) sinó col·lectivament.

Els cafès filosòfics tenen actualment molt d'èxit a França, on en cada ciutat més o menys gran n'hi ha un d'establert periòdicament. De fet el seu origen caldria situar-lo a partir de l'experiència proposada als anys 90, més en concret al 1992, per Marc Sautet⁴²⁶ als seus amics de reunir-se al *Café des Phares*, Place de la Bastille, à Paris i realitzar un debat obert a tothom. L'èxit fou aclaparador, s'hi reunien més de 150 persones en dues sales on es realitzaven dos debats de temàtica diversa, un estava moderat pel mateix Sautet i l'altre pel seu amic Pascal Hardy. El setembre de 1995 hi havia 32 debats simultanis en diferents cafès de la capital francesa, va ser el punt de partida d'un moviment a gran escala, que a finals dels 90 contava amb 170 cafès filosòfics en 20 països diferents.

Quins són els trets generals dels cafès filosòfics? Doncs, en principi es pot dir que la gent que hi participa és molt variada, però sobretot predominen els joves estudiants universitaris i la gent gran jubilada, encara que també hi ha gent d'altres edats. Els temes tractats són decidits per sorteig o al finalitzar la sessió s'acorden els temes a tractar en la propera trobada. El nombre de participants és molt relatiu al lloc, dia, i tema tractat. Normalment els cafès filosòfics estan organitzats per filòsofs, però també poden formar-se a partir d'individus amb inquietuds filosòfiques. Els seus participants no solen ser filòsofs en la seva gran majoria, més aviat al contrari, es tracta de gent del carrer amb voluntat participativa i que els agrada tractar temes que van més enllà de l'esport o de les revistes de publicació de xafarderies.

---

⁴²⁶ Dans le sillage de cette expérience, il avait publié *Un café pour Socrate*, aux éditions Robert Laffont, traduit dans plusieurs langues. Fondateur du *Cabinet de Philosophie* en 1992, Marc Sautet était aussi le premier philosophe en France à recevoir des particuliers en consultation. Docteur en philosophie, il fut enseignant dans le secondaire, à l'Université, puis Maître de Conférences à l'Institut d'Etudes Politiques de Paris ; il dirigeait peu avant sa disparition un cycle d'initiation à la philosophie dans le cadre de l'université de la Culture Permanente de Paris X / Nanterre.

Michael Tozzi⁴²⁷ s'ha dedicat a organitzar cafès filosòfics a França i ha analitzat la seva espectacular emergència i èxit. Segons Tozzi els cafès filosòfics tenen èxit, perquè encara que ens trobem en una societat informacional, que té com a base la comunicació, no hi ha prou comunicació a nivell d'individus concrets que comparteixen un mateix espai comú. En èpoques anteriors s'anava al bar del poble on tothom es coneixia i parlaven de temes que els preocupaven. Ara, la situació ha canviat, els veïns d'un mateix edifici o carrer no es coneixen entre ells, s'ha perdut la comunicació que hi havia temps enrere. Aleshores, cada vegada més, hi ha una necessitat de retrobament, de compartir idees, de dialogar amb els altres en una situació d'igualtat (de tu a tu). Una altra conseqüència derivada de l'anterior és la solitud en què vivim. Necessitem formar part d'una col·lectivitat, i ja no valen els partits polítics, perquè s'està patint una crisi política sense precedents. A alguns individus se'ls fa difícil identificar-se amb una ideologia política concreta i afiliar-se a un partit.

La situació d'aïllament de l'individu avui en dia, tant en el seu entorn més immediat com ideològic, condueix a la necessitat d'un espai públic de discussió. No és d'estranyar doncs, que el fenomen emergent dels cafès filosòfics tingui tant d'èxit. Fins i tot hi ha algunes webs dedicades al tema i per exemple a <http://www.philos.org/> es pot trobar informació sobre l'esperit dels cafès filosòfics, a més de llistes, adreces de cafès a França, Canadà, Anglaterra, Japó, Perú, Alemanya, Austràlia, Estats Units, Israel, Bèlgica, Àustria, Suïssa... Afegeixen també, la possibilitat de participar a l'associació de cafès filosòfics, com crear-los i documents complementaris de com s'han d'organitzar. En definitiva, es tracta de tot un moviment iniciat fa uns quants anys, que s'ha estès per tot el món i que a poc a poc també s'està establint en el nostre país.

Les causes de la creació dels cafès filosòfics serien segons M. Tozzi les següents:

- Crisi de la transcendència filosòfica que provoca el problema del sentit.
- Crisi de la ciència: impulsant una nova reflexió en el camp més proper a la bioètica. Una crisi provocada pel que E. Morin anomena el *principi de la raó limitada* com a conseqüència de la complexitat del món. La raó té uns límits i no pot resoldre els problemes humans. Aleshores, són necessaris altres mitjans per fer front als reptes amb que s'enfronta la vida quotidiana.

---

⁴²⁷ Professeur d'université à Montpellier 3. Directeur du département des sciences de l'éducation et du Cerfee (Centre d'Etude et de Recherche sur les Formes d'Education et d'Enseignement) <<http://www.philotozzi.com>>

- La fi de les utopies: partint de la idea de F. Lyotard vivim en una època on no hi ha alternatives possibles de canvi. Hem arribat a la fi de la creença en el progrés.

Aquestes serien algunes de les causes que han conduït a la creació de cafès filosòfics, que han traduït, en certa manera, la necessitat que tenim les persones de trobar respostes a les diferents qüestions relacionades amb el sentit de la vida i de compartir els propis pensaments amb els altres. Les exigències formals dels cafès filosòfics són: ha d'haver-hi dirigents intel·lectuals; s'ha de conceptualitzar, tenir en compte l'ús apropiat dels conceptes; i procurar sempre que es pugui per l'argumentació racional. L'organització d'un cafè filosòfic ha de comptar amb un secretari que sintetitzi tot el que es va argumentant; un moderador que reparteixi equitativament els torns de paraula; un intel·lectual-filòsof que reformuli les preguntes i un altre que prepari les preguntes per a la propera reunió.

Els temes tractats són diversos segons es pot comprovar en el resum d'algunes webs d'arreu del món:

- Poden versar sobre qüestions com: l'originalitat, desig o voler, confusió, diners, comunitat, simbolisme, rituals, il·lusions, el destí... Aquests són alguns dels temes del cafè filosòfic de Canadà: <http://www.philosophy-shop.com/cafe-topics.htm>

- O sobre el sacrifici, la memòria, la religió, la llibertat, els defectes, el destí... Aquests són alguns temes tractats pel cafè filosòfic de l'Escola de Filosofia el Pou de Girona: <http://www.escoladefilosofia.rr.nu>

- Altres temes com per exemple: Què és pensar?, Què és un favor?, Supersticions, Sublim i bellesa... Aquests serien alguns dels temes del cafè filosòfic de Nova York: <http://www.gksdesign.com/bernardroy/reference/summaries%202004-05.htm>

En definitiva, l'objectiu del cafè filosòfic no és altra que construir pensament a través de la interacció social, partint de la idea socràtica que es pot aprendre filosofia tot parlant amb els altres. Aquests també són els objectius dels xats filosòfics, però en un altre nivell, el de la interconnectivitat en xarxa virtual.

“Comme l'indiquait M. Sautet, modérateur du premier Café Philo, "Epreuve pour le philosophe, le débat au café, est un test pour la philosophie. C'est une situation expérimentale qui permet de savoir si la philosophie sert à ce qu'elle prétend: hisser ses adeptes au-dessus des préjugés. Par delà le défi personnel auquel le philosophe se

trouve soumis, c'est l'occasion pour lui de faire la preuve que sa discipline est bonne et qu'il convient de suivre sa voie, d'en faire autant, plutôt que de se contenter des opinions dominantes. Plongée dans le bain des préoccupations de tous, la méthode philosophique doit montrer qu'elle peut en effet vaincre la doxa, l'opinion, publique ou non, même parée des atouts de l'éthique.

Cela n'implique pas que la philosophie soit sans cesse sur la défensive, qu'elle ait sans cesse à répondre d'on ne sait quelle prétention à la suprématie des intellects, au contraire.

Philosopher, c'est avant toute chose, écouter. Le philosophe n'est pas celui qui dispose de la réponse à toutes les questions. C'est celui que les réponses déjà données, les réponses qui prédominent, ou leurs rivales intriguent. C'est celui qui interroge, celui qui, stricto sensu, remet en question ce qui passe pour une solution. A vrai dire, s'il exerce véritablement son art, il doit d'abord être à l'écoute de ce qui se dit."⁴²⁸

Àmbit personal:

Des de l'àmbit estrictament personal la filosofia es presenta com una eina de solució als problemes que assetgen als individus en una societat informacional complexa i incerta. Un dels llibres que més ha ajudat a la popularització de la filosofia pràctica i l'assessorament filosòfic ha estat: *Més Plató i menys Prozac* de Lou Marinoff. Tanmateix, el seu origen estaria a Alemanya quan el 1981 Gerd B. Achenbach⁴²⁹ va obrir la primera consulta de pràctica filosòfica a Bergisch-Gladbach a prop de la ciutat de Colònia. Els objectius de Gerd B. Achenbach com assenyala en la seva pàgina web, eren els de proporcionar una ajuda pràctica efectiva a les persones amb preguntes concretes i problemes de la vida, des de la base d'una filosofia pràctica que respecta i ajuda a la persona que cerca orientació, en tant que responsable i autònoma.

Des d'aleshores els consultoris filosòfics s'han estès arreu del món. També a Espanya han començat a proliferar els anomenats *Consultoris filosòfics o Centres d'assessorament filosòfic o Associacions de filosofia pràctica*: un dels més coneguts és ASEPRAF⁴³⁰ fundat l'octubre del 2002 i que forma part de la IGPP ("Internationale Gesellschaft für Philosophische Praxis"), l'Associació Internacional de Filosofia Pràctica, localitzada a Bergisch-Gladbach, Alemanya, que coordina la cooperació entre las diferents associacions nacionals d'assessorament filosòfic repartides per tot el món. A Catalunya en

---

⁴²⁸ <<http://www.philos.org/indexhist.html>>

⁴²⁹ Web personal de B. Achenbach sobre filosofia pràctica: <<http://www.achenbach-pp.de/>> traslladada el 2003 a <<http://www.g-pp.de/>>. També es pot consultar el llibre del mateix autor Philosophische Praxis traduït recentment a l'Italià amb el títol: *La consulenza filosofica*, Ed. Apogeo, Milano, 2004.

⁴³⁰ Asociación Española para la práctica y asesoramiento filosóficos <<http://www.gksdesign.com/asepraf/>>

concret tenim: *El gabinet de filosofia pràctica: Pharos*⁴³¹, *Associació de filosofia pràctica de Catalunya (AFPC)*⁴³², *Praxis: assessorament filosòfic*, *Asesoria filosòfica*⁴³³, *Escola de Filosofia el POU*⁴³⁴ ...

Tot i el seu espectacular èxit, l'assessorament filosòfic no és una novetat dels nostres dies. Podem trobar les seves arrels en l'àgora grega en mans de Sòcrates i després en els diferents escoles de filosofia hel·lenística que tenien per objectiu assolir la bona vida (com a escoles més destacades: l'epicureisme i l'estoïcisme). La filosofia pràctica no és quelcom nou, però si la manera com es presenta avui en dia: en centres de consultoria i assessorament especialitzats. Com ens explica Lou Marinoff en el seu llibre: l'assessorament filosòfic és una branca de la filosofia relativament nova, però que s'ha anat desenvolupant ràpidament. Com ja s'ha dit anteriorment el moviment de la pràctica filosòfica es va originar a Europa durant la dècada dels vuitanta impulsada per Gerd B. Achenbach a Alemanya i es va anar expandint per l'Amèrica del Nord a la dècada dels noranta.

"Una sessió d'assessorament filosòfic és molt més que una simple combinació de problemes amb fragments fonamentats en literatura filosòfica, tot i que a vegades un senzill aforisme pot dilucidar el problema més enrevessat. Implica diàleg i intercanvi d'idees, aspectes en els quals resideix la veritable teràpia."⁴³⁵

La feina dels assessors filosòfics és ajudar a comprendre amb quin problema s'enfronten els clients, per aconseguir, a través del diàleg, desembrollar-ne i classificar-ne els components i les implicacions. L'assessor els ajuda a trobar les millors solucions per a cada cas concret, a trobar un punt de mira filosòfic compatible amb el seu propi sistema de creences. Es tracta d'una teràpia per als que no han trobat solucions en els consultoris psicològics, perquè l'arrel del seu problema és més aviat filosòfic: sentit de la vida, angoixa existencial, manca de recursos per ser feliç, etc. Per tant, es tracta d'una teràpia per als "mentalment sans", podríem dir entre cometes, que en aquest cas inclou una bona part de la població.

---

⁴³¹ <<http://www.gabinetepharos.com/>> Es presenten com a interlocutors, complices per a una interpretació filosòfica d'un mateix i ofereixen instruments per enfrontar-se als problemes de la vida quotidiana. A través del diàleg posen en relació el conflicte amb la filosofia de la vida dels seus consultants. El procés individualitzat que segueixen és el següent: -identificar el problema; -explicitar la filosofia de la vida del consultant en relació al problema tractat; -averiguar com afecta el conflicte a la filosofia de la vida del assessorat per reforçar-la o canviar-la. Per a dur a terme aquests objectius consideren que el saber dels pensadors pot ajudar a inspirar noves filosofies de vida o assolir instruments per reforçar les filosofies pròpies. També ofereixen diversos cursos i tallers.

⁴³² <<http://www.afpc.org.es/catala/framesetot.html>>

⁴³³ <<http://www.asesoriafilosofica.com/>> Centre situat a Eivissa i que ofereix documents sobre filosofia pràctica on line.

⁴³⁴ A Girona fa un parell d'anys es va obrir una escola de filosofia pràctica que ofereix diferents cursos, xerrades i cafès filosòfics: <<http://www.escoladefilosofia.rr.nu/>>

⁴³⁵ L. Marinoff: *Més Plató i menys Prozac*. Ed. Suma de Lletres Catalana. B. 2002. Pàg. 28

“Moltes persones que cerquen assessors filosòfics ja han seguit una teràpia que no els ha satisfet del tot, o com a mínim en algun dels seus aspectes. Si l’arrel del problema és de caràcter filosòfic i el terapeuta o el metge a qui s’acudeix no ho entén així, el tractament psicològic o psiquiàtric podria resultar nociu. Si l’individu comença a sentir que ningú no podrà ajudar-lo amb el seu problema, perquè no l’escolten o no l’entenen bé, li podria néixer un sentiment de desesperació.”⁴³⁶

Àmbit institucional social-científic:

A nivell més institucional la filosofia, que podem anomenar informacional o infofilosofia, en referència a la societat on s’aplica, troba el seu lloc natural en algunes associacions o centres filosòfics i comitès, dedicats a diferents branques o especialitats filosòfiques. Per exemple: hi ha algunes associacions de caire metafísic i teòric, dedicades a l’estudi de les obres de filòsofs importants en la història del pensament o a diferents temes de debat filosòfic, en contraposició a d’altres molt més pràctiques, en el sentit que intenten proporcionar les eines més adients a la solució de dilemes morals-filosòfics de la vida quotidiana.

Alguns exemples de les primeres, de les associacions filosòfiques actuals, a Catalunya serien: la *Societat Catalana de filosofia*⁴³⁷, el *Liceu Joan Maragall*⁴³⁸ de Barcelona on cada dissabte es realitzen conferències sobre un tema triat anualment, les conferències de filosofia programades per la *Fundació Joan Maragall*, l’*Ateneu Barcelonès*, el *Centre de Cultura Contemporània de Barcelona*, o la *Càtedra Ferrater Mora de pensament contemporani* de la Universitat de Girona que en els darrers anys han reunit als filòsofs més rellevants a nivell internacional. Dins l’Estat espanyol es poden destacar algunes associacions i societats de filosofia com les següents:

- *La Societat de Filosofia del País Valencià*⁴³⁹ que organitza congressos i publica una revista: *Quaderns de filosofia i ciència*⁴⁴⁰.

“La *Societat de Filosofia del País Valencià* inicià les seues activitats durant els primers anys de la dècada dels 80. Té com a finalitat impulsar la filosofia i la seua didàctica i recull l’esforç dels tres departaments de filosofia (Filosofia, Lògica i Filosofia de la Ciència, i Metafísica i Teoria del Coneixement) i de la secció departamental de

⁴³⁶ Op.Cit. Pàg. 29

⁴³⁷ Associada a l’Institut d’Estudis Catalans: <<http://www.iecat.net/institucio/societats/SCFilosofia>>

⁴³⁸ <<http://www.joanmaragall.net>>

⁴³⁹ <<http://www.uv.es/sfpv/>>

⁴⁴⁰ Quaderns de filosofia i ciència de la Societat de Filosofia del País Valencià <<http://www.uv.es/sfpv/cat/quaderns.htm>>

Filosofia Moral i Política, de la Universitat de València, i també el de col·legues de la Universitat Jaume I de Castelló i de la Universitat d'Alacant. Així mateix s'integren en ella una bona quantitat de professionals de la filosofia de l'ensenyament secundari. Entre les seues activitats està la publicació de la revista *Quaderns de Filosofia i Ciència* i la publicació de les actes dels congressos biennals que la Societat celebra regularment. Integren la Societat de Filosofia del País Valencià al voltant de 250 membres."⁴⁴¹

- La *Sociedad Académica de filosofía* de Madrid on explicita en el seu estatut els seus objectius:

"La Asociación se propone, sin ánimo de lucro, la prosecución de los siguientes fines:

1. Fomentar el cultivo de las disciplinas filosóficas y su difusión en la sociedad.
2. Proporcionar un canal de comunicación y de debate entre los docentes e investigadores del Área de conocimiento de Filosofía, con vistas a la defensa y potenciación de dicha Área de conocimiento en la esfera de la educación y de la cultura.
3. Favorecer la colaboración y el desarrollo de actividades conjuntas con los miembros de otras Áreas de conocimiento relacionadas con la filosofía.
4. Colaborar con instituciones y sociedades que tengan fines semejantes a los de la Asociación.
5. Facilitar la organización de debates filosóficos en forma de congresos, seminarios, grupos de trabajo o similares, así como la realización de publicaciones diversas, como boletines, revistas, trabajos de investigación, etc."⁴⁴²

- *Fundació Gustavo Bueno* a Oviedo manté com a objectius:

"El objeto de la Fundación es el cultivo de la filosofía, entendida no como un saber autónomo que pudiese mantenerse encerrado en sí mismo o en una supuesta sabiduría históricamente recibida, sino como un saber de segundo grado, que sólo encuentra su alimento en el análisis de los saberes científicos (especialmente, en nuestro caso, de índole biológico médica, así como los que tengan relación con la Historia de las ciencias, su función actual, &c.), políticos, tecnológicos y culturales en general, saberes que se renuevan constantemente en el incesante flujo del presente."⁴⁴³

- *Asociación Andaluza de filosofía*:

OBJETO DE LA ASOCIACIÓN

Artº 6º FINES

Los fines de la Asociación Andaluza de Filosofía serán los siguientes:

- 1) Fomentar la dimensión pública de la Filosofía en la sociedad.
- 2) Defender la profesión filosófica en los campos de la enseñanza y la investigación.

⁴⁴¹ <<http://www.uv.es/sfpv/cat/presentacio.htm>>

⁴⁴² <<http://www.safil.info/>>

3) Promover actividades de perfeccionamiento del profesorado de Filosofía.

4) Colaborar con instituciones y sociedades que tengan fines semejantes a los de la Asociación.

5) Emitir informes y asesoramientos sobre los temas y cuestiones propios de su competencia para todo tipo de entidades e instituciones, tanto públicas como privadas, estableciendo los correspondientes convenios, acuerdos o contratos.

6) Posibilitar la organización de debates filosóficos, como congresos, seminarios, grupos de trabajo, y cursos y jornadas de formación del profesorado; así como, la elaboración de publicaciones diversas, como revistas y boletines periódicos, materiales didácticos, y trabajos de investigación.

7) Promover la comunicación de la Filosofía con otras disciplinas afines, con vistas al fomento social del espíritu crítico.

Y para su consecución desarrollará las siguientes actividades:

a) La Asociación Andaluza de filosofía editará semestralmente la Revista "ALFA" que será también Boletín de la Asociación.

b) Mantendrá en actividad una Página Web, que contendrá, además, la Revista electrónica "EL BUHO".

c) La Asociación organizará un Congreso bianual de Filosofía.⁴⁴⁴

- *Sociedad de Estudios de Filosofía materialista:*

Art. 2.- Los fines de la Sociedad de Estudios de Filosofía Materialista (SEFM) son los siguientes:

a) Fomentar, tutelar o llevar a cabo investigaciones y estudios en el ámbito de la corriente filosófica denominada Materialismo.

a) Promover la dimensión pública de la Filosofía en la sociedad.

c) Impulsar actividades para el perfeccionamiento y formación del profesorado de Filosofía, tanto en la Enseñanza Secundaria, como en la Universitaria.

Art 3.- La consecución de tales fines se llevará a cabo mediante:

a) Realización de informes y asesoramientos sobre los temas y cuestiones propios de su competencia para todo tipo de entidades e instituciones, tanto públicas como privadas, estableciendo los correspondientes convenios, acuerdos o contratos.

b) Organización de debates filosóficos de todo tipo: congresos, seminarios, grupos de trabajo, etc., así como la elaboración de publicaciones diversas: boletines periódicos, materiales didácticos, trabajos de investigación, etc.

c) Organización de cualquier otra actividad relacionada con la Filosofía, así como con otras disciplinas afines, con vistas al fomento social del espíritu crítico.⁴⁴⁵

---

⁴⁴³ <<http://fgbueno.es/fgb10.htm>>

⁴⁴⁴ <<http://aafi.filosofia.net/>>

⁴⁴⁵ <<http://sefm.filosofia.net/>>

Es pot comprovar a través dels objectius de les diferents associacions la coincidència en fomentar la dimensió pública i social de la filosofia, en relacionar la filosofia amb altres disciplines científiques i socials, en promoure debats, congressos, seminaris, tallers i en algunes d'elles, organitzar premis a treballs d'investigació.

En referència a les institucions més pràctiques tenim els comitès de bioètica, que avui en dia estan tenint molt d'èxit al tractar temes com els de la clonació, eutanàsia, experimentació biomèdica i genètica... Com a exemples a Catalunya:

- *L'institut Borja de Bioètica* de la Universitat Ramon Llull:

"L'objectiu principal de l'IBB és analitzar els problemes que plantegen els progressos biomèdics i la seva repercussió en la societat i en els seus sistemes de valors, així com difondre els resultats en publicacions especialitzades.

Promoure el diàleg interdisciplinari com a metodologia de treball entre científics i humanistes que ajudi a integrar coneixements científics i sensibilitat ètica i permeti aprofundir els plantejaments professionals, trobar vies raonables de solució en els conflictes que sorgeixen entre les visions més tècniques de la realitat i el món de la cultura i dels valors humans no tècnics, que són essencials quan parlem de drets humans. Amb aquesta finalitat, l'IBB organitza i participa en cursos, conferències i taules rodones i participa també en nombrosos comitès d'ètica hospitalaris i comissions d'assessorament de l'Administració pública."⁴⁴⁶

- Fundació Víctor Grífols:

La Fundació Privada Víctor Grífols i Lucas s'ha creat amb la missió de promoure la bioètica en base al diàleg entre especialistes de diferents àrees del coneixement. La Fundació ofereix una plataforma de debat que constitueix un lloc de trobada per al plantejament de diferents perspectives en tot allò relacionat amb l'ètica de la vida.

Per portar a terme aquesta missió, la Fundació s'ha proposat els següents objectius:

1. Impulsar l'estudi en àrees específiques de la bioètica mitjançant la concessió de beques i premis.
2. Organitzar conferències i seminaris que divulguin i aprofundeixin en les qüestions ètiques que constantment plantegen les ciències de la vida o de la salut.
3. Elaborar publicacions que divulguin els treballs de la Fundació.
4. Estar oberta a totes aquelles activitats que ajudin a aprofundir en l'ètica de la vida.⁴⁴⁷

A França existeix el *Comité Consultatif National d'Ethique pour les sciences de la vie et de la santé* (CCNE):

---

⁴⁴⁶ <http://ibb.hsjdbcn.org/1_3.html>

"Sa mission est de "donner des avis sur les problèmes éthiques et les questions de société soulevés par les progrès de la connaissance dans les domaines de la biologie, de la médecine et de la santé".⁴⁴⁸

Un altre cas serien els centres de tecnoètica com el de *l'Institut de Tecnoètica Epson*⁴⁴⁹, que es preocupa per les repercussions socials de la tècnica i les seves aplicacions, dedicant-se a realitzar congressos, cursos, conferències i convocar diferents premis per donar suport a la investigació i reflexió sobre les noves tecnologies.

Podríem trobar exemples de centres i associacions similars arreu del món, a les que s'afegirien també les diferents institucions acadèmiques de filosofia existents, totes elles dedicades a la difusió de la filosofia en la societat. La filosofia, doncs, intenta tornar a apropar-se als ciutadans com ja havia fet en els seus inicis, però aquest cop d'una manera més oberta i àmplia, perquè permet la participació de tots aquells que hi estiguin predisposats, sense restricció de sexe, ni d'estatus o rol social. En canvi la filosofia en l'antiga Grècia estava restringida a un sector social determinat, exclouent les dones i els que no eren ciutadans o no tenien drets a participar en la vida pública, com eren els anomenats *idiotes*.

Àmbit virtual:

Donades les característiques de l'actual societat informacional no s'ha d'oblidar tot el que s'està fent i es pot fer encara en l'àmbit virtual (no real, però possible) de la xarxa internàutica. A part de les diferents webs filosòfiques de diferent orientació que van des dels portals merament informatius, a webs dedicades a algun filòsof en particular, a alguna disciplina o temàtica filosòfica, a webs més educatives i didàctiques (com ja s'han mostrat anteriorment), actualment estan emergint cada vegada amb més força altres eines d'expansió del saber filosòfic que permeten al seu torn compartir i posar a debat, coneixements, opinions, creences, arguments,... a través de la participació o interactivitat per part dels seus usuaris. Aquestes eines són entre d'altres: els weblogs⁴⁵⁰ (en anglès) o blocs-dips (català); els fòrums; les llistes de correu, el messenger i els xats.

En darrer terme cal destacar el paper decisiu, en la transmissió compartida del coneixement, de les revistes electròniques, enciclopèdies i guies de filosofia, en el sentit

---

⁴⁴⁷ <<http://www.fundaciongrifols.org/cat/fundacion/misionyobjetivos.asp>>

⁴⁴⁸ <<http://www.ccne-ethique.fr/francais/start.htm>>

⁴⁴⁹ <<http://www.tecnoetica.com>>

que proporcionen la continuïtat del saber filosòfic i de la seva recerca més enllà de les aules, constituint-se, al seu torn, en una eina valuosa i eficaç pels filòsofs professionals i per a tots aquells que vulguin ampliar els seus coneixements filosòfics. De tots ells en farem referència i els analitzarem a continuació.

Abans de començar, s'ha de remarcar que algunes de les diferències més importants entre els weblogs i els fòrums, llistes de correu i els xats, és que en els primers la comunicació és d'un (l'autor del weblog) a tots (lectors) i en canvi en la resta la comunicació que s'estableix va de tots a tots. En canvi les revistes electròniques, enciclopèdies i guies de filosofia mereixen una consideració especial, donades les seves similituds amb els llibres i perquè no proporcionen la interactivitat de les anteriors eines esmentades. Tanmateix, es dedicarà un petit apartat a presentar-ne algunes i analitzar les seves característiques intrínseques i extrínseques.

Els weblogs

De totes aquestes eines virtuals que ofereix la xarxa, les més noves i impactants, per l'èxit que estan obtenint, són els weblogs⁴⁵¹ o blogs, -en català també s'anomenen bitàcoles, blocs o Dips (Diari interactiu personal segons el diccionari de terminologia TERMCAT⁴⁵²)-, encara que a EEUU fa més de deu anys que existeixen i s'han convertit en tot un fenomen mediàtic impressionant i, en principi, d'expansió imprevisible. Els weblogs són diaris personals en format web, tot i que avui en dia s'han convertit en quelcom més, en un mitjà de comunicació peculiar i dinàmic. Els weblogs s'estan convertint, com premonitòriament anunciava fa uns anys, José Luis Orihuela -professor de la Facultat de comunicació de UN- en el seu article: "¿Qué son las bitácoras y por qué deberían importarnos?"⁴⁵³ en la nova "next big thing" de la comunicació corporativa. Realment la blogosfera, com així s'anomena el ciberespai dels weblogs, s'està expandint cada vegada més (segons els darrers estudis, s'obre un bloc nou cada minut, tot i que la majoria d'ells tenen poca continuïtat).

---

⁴⁵⁰ Nom creat per John Barger (Desembre 1997) per definir les pàgines webs que contenen links a altres pàgines, admetien comentaris i els missatges o posts s'ordenaven cronològicament.

⁴⁵¹ web -personal o col·lectiva- actualitzada freqüentment, que consisteix en un conjunt d'entrades ordenades cronològicament, amb la més recent col·locada a la part superior de la pàgina. Incorpora enllaços i permet interacció a través de l'opció dels comentaris. Es troba a mig camí entre les pàgines web personals i els fòrums asincrònics.

⁴⁵² Centre de Terminologia de Catalunya: <<http://www.termcat.net/>>. A principis d'Octubre del 2005 va aprovar fer servir el terme bloc.

⁴⁵³ <<http://www.unav.es/noticias/opinion/op200103.html>>, l'article va ser publicat a Infonomia.com el 20 de enero de 2003. Del mateix autor es pot consultar el Taller de Weblogs: <<http://www.unav.es/digilab/taller/>>

Quin és l'origen dels weblogs? Alguns han datat el seu origen vers l'any 1994 a Estats Units, però no es poden considerar weblogs tal i com els coneixem avui en dia. Els primers eren pàgines amb enllaços que permetien anar d'un lloc a l'altre del ciberespai. El 1994, va crear-se Links.net, encara avui en dia actiu. I, el 1996, Dave Winer, va fundar un weblog⁴⁵⁴, avui històric, per la marató "24 hores per a la Democràcia", una trobada online que tenia com objectiu recolzar el "lliure-discurs a Internet". Tanmateix, aquests no serien considerats pròpiament weblogs situant-se el seu origen, segons Rebeca Blood⁴⁵⁵ a finals de 1998 quan James Garrett, editor d'*Infosift*⁴⁵⁶ va confeccionar un llistat de links de pàgines webs semblants a la seva, en la forma, i els va enviar a Cameron Barrett. Aquest les va publicar a la xarxa, el novembre del mateix any, en el lloc web anomenat *Camworld*⁴⁵⁷. A partir d'aleshores altres que tenien pàgines semblants van demanar que els enllacés, formant d'aquesta manera el primer llistat de weblogs de la xarxa.

A principis de 1999 Brigitte Eaton va recopilar una llista dels weblogs que coneixia i va construir el *Portal Eatonweb*⁴⁵⁸ que al principi fou un dels llistats més importants (actualment té indexats 29703 weblogs 01.07.05, però en l'actualitat el seu nombre és molt més gran, segons les últimes anàlisis realitzades en podrien existir uns 500.000 o més) classificats per categories, idiomes (inclou també el català), països i alfabèticament, però que s'ha vist desbordat per l'allau de weblogs que apareixen diàriament a la xarxa (45.000 al mes, només a Blogger⁴⁵⁹). A partir d'aleshores el fenomen dels weblogs ha anat en augment, sobre tot gràcies a iniciatives com la d'Andrew Smales que fou el primer en inventar una eina que permetia a qualsevol internauta crear el seu propi weblog. Aquesta eina és <http://www.pitas.com> (juliol 1999), després es crearien altres programes com l'esmentat anteriorment: Blogger que posteriorment seria comprat per Google. Tots ells de caràcter gratuït.

Els primers weblogs eren bàsicament autobiogràfics i tractaven temes relacionats amb la tecnologia, el sexe, les drogues, comentaris de notícies o els problemes dels adolescents. Eren més aviat de caràcter personal i servien de mitjà per a exposar reflexions diàries i per a donar a conèixer joves escriptors novells. A poc a poc, els seus continguts i recursos es van anar ampliant fins a convertir-se en una eina d'escriptura i edició prou potent com per convertir-los en un mitjà de comunicació important. Com s'ha dit anteriorment, una de les seves característiques és la possibilitat de comentar els

---

⁴⁵⁴ <<http://www.scripting.com/twentyFour/news.html>> 24 hours for Democracy. Per a més informació sobre l'origen dels weblogs: <http://weblogs.clarin.com/conexiones/archives/000018.html>

⁴⁵⁵ <http://www.rebeccablood.net/essays/weblog_history.html> Història de l'origen dels weblogs

⁴⁵⁶ <<http://www.jjg.net/retired/infosift/>>

⁴⁵⁷ <<http://www.camworld.com/>>

⁴⁵⁸ <<http://portal.eatonweb.com/>>

⁴⁵⁹ <<http://www.blogger.com>> és un dels servidors de weblogs més populars en l'àmbit internacional.

diferents articles publicats o posts⁴⁶⁰ per part dels lectors virtuals. En aquest cas la interacció és una de les seves propietats més innovadores. Una interacció que ajuda a construir coneixement compartit entre els seus diferents usuaris i que ha provocat tota una revolució en la infoesfera o ciberespai internàutic.

A Catalunya els blocs o dips s'han obert força recentment (al 2003 només n'hi havia alguns en forma de portals personals), però val a dir que la seva expansió és imparable, gràcies sobre tot als serveis gratuïts disponibles, com són en la catosfera (com s'anomena el ciberespai en llengua catalana) *blocat* (<http://www.blocat.com>) o *lacomunitat* (<http://www.lacomunitat.net/>), que permeten que en pocs minuts es pugui tenir un diari personal a la xarxa a punt per començar a publicar i rebre comentaris. Aquests darrers és el gran recurs dels blocs o dips, la possibilitat de poder comentar els diferents articles publicats, fa que el seu atractiu augmenti considerablement. També, ofereixen la possibilitat als seus autors o autores de publicar imatges, categoritzar els continguts, oferir enllaços a altres dips o pàgines web i crear àlbums de recursos diversos.

Fins fa uns anys l'internauta que volia tenir un lloc al ciberespai construïa la seva pròpia pàgina web, però es tractava d'un espai que no permetia la interacció directa dels seus visitants virtuals, amb l'excepció que tinguessin contacte per e-mail o correu electrònic, estiguessin subscrits a llistes de distribució, grups de notícies o a comunitats virtuals. A poc a poc van aparèixer els fòrums associats a algun espai web on es podia interactuar fàcilment i de fet cada dia són més nombroses les webs i portals que n'incorporen. Tanmateix, si el que es vol és tenir les respostes immediates als articles publicats a la xarxa, el mitjà per excel·lència són els weblogs o sistemes de publicació en línia. En ells el blogger, com s'anomena l'autor o autora del bloc, pot anar editant els seus pensaments personals més íntims, idees, reflexions, notícies, comentaris de llibres, pel·lícules, pintures, fotografies... inserint enllaços a altres webs per ampliar o comentar els seus continguts. A part també pot enllaçar amb altres webs i blocs amics, com se sol dir, augmentant d'aquesta manera els lligams entre diferents blocs amb temàtiques semblants.

Una altra característica que distingeix els blocs d'altres espais web com serien els fòrums és la seva seqüencialitat temporal. Cadascun dels posts s'ordenen per dia i hora de publicació, posant els més nous primer de tot i així successivament. Aquesta exposició temporal de les notícies implica la seva renovació constant. A més a més, s'ha d'afegir que

---

⁴⁶⁰ Entrada (*post, entry*): Unitat bàsica de text i/o imatges que l'autor del bloc edita en cadascuna de les seves intervencions en un quadern de bitàcola. Posseeix un marcador temporal específic (data i hora de publicació).

la periodicitat dels articles també és important, perquè si un bloc no s'actualitza gairebé diàriament, deixa de ser visitat pels seus lectors, que perden interès. Aquesta necessitat d'actualització obliga als bloggers o blocaires a publicar els seus missatges amb assiduitat per no perdre visitants. Ara bé, si el que vol el blogger és que es comentin els seus posts, no ha d'actualitzar-los gaire sovint (no és convenient publicar més d'un post al dia), perquè els nous posts eliminen de manera automàtica els anteriors (normalment els lectors només llegeixen els posts o missatges més recents). S'ha de puntualitzar que s'han creat pàgines dedicades a recollir els missatges de tots els blocs de la xarxa tenint en compte el moment de la seva publicació, o per temàtiques, com per exemple: Catapings (<http://www.catapings.cat>) o bitàcoles (<http://www.bitacoles.net>) en l'àmbit català. També s'han creat concursos de quins són els millors blocs de la xarxa hispana com per exemple el del bloc-diari 20minutos: http://www.20minutos.es/premios_20_blogs/ o el de bitàcores: <http://www.bitacoras.com/premios/>; o el d'àmbit internacional: <http://2004weblogawards.com/>

En un intent de caracteritzar el contingut dels blocs respecte a altres espais del web s'hauria de tenir en compte el seu caràcter subjectiu, en tant que exposició de comentaris i opinions personals oferint una visió pròpia i particular del món; la seva creativitat que implica la producció de posts, que no han de ser còpies d'altres escrits, sinó que exigeixen originalitat i novetat; la seva vivacitat, el conjunt de blocs i el mateix bloc és com un sistema viu que es renova constantment, i el seu interès depèn de la seva capacitat de mutació i evolució; el seu caràcter efímer, en tant que els missatges publicats tenen poc temps de vida, i perquè segons una enquesta realitzada als seus creadors i lectors, la majoria solen durar poc temps, ja sigui per cansament o avorriment.

“Los sitios interesantes no son, entonces, sólo un *collage* de links o un mero agregado de remisiones a obras de terceros, sino un auténtico trabajo de pliegue de ideas y palabras donde se busca generar nuevas formas de ver. No es la menor de las sorpresas, entonces, saber que muchos de los bloggers, de quienes tienen su blog, no son precisamente las almas de las reuniones. Tampoco son los que vociferan más fuerte o se juegan todo en un acto, faltando a la cortesía e irritando a sus anfitriones. Son tímidos y arrogantes, anárquicos y caóticos, ciclotímicos e inconstantes, oportunistas y buscamundos. Poseen cierto grado de iconoclasia y cierta temeridad, pero también cierta fatiga frente a lo cotidiano y obvio, lo cual tal vez constituye la causa de sólo unos pocos los lean”⁴⁶¹

---

⁴⁶¹ A. Pisticelli: *Internet, la imprenta del siglo XXI*, Ed. Gedisa, 2005 B. Pàg.60

Unes altres característiques podrien ser la seva possible caducitat, quan tracten un tema molt concret es pot acabar per exhaurir-lo o perdre l'interès amb que va ser creat; l'escriptura en alguns casos compulsiva i la seva lectura pot arribar a ser arbitrària i aleatòria, ja sigui per profunditzar en algun tema, per simple curiositat, per avorriment o per entretenir-se després d'un dia de dur treball. Alguns blocs tenen els seus lectors fixes, els adeptes al bloc, però en la gran majoria no és així i són visitats esporàdicament. En aquest sentit s'han fet algunes enquestes a bloggers i a lectors de blocs per saber com eren els lectors i els creadors de continguts. Els resultats van oferir una visió més completa del fenomen dels blocs, coincidint en la seva recent aparició, la creació a partir de lectures d'altres blocs, la diversitat de preferències dels seus lectors, el coneixement de les eines d'Internet per part dels seus creadors, la consulta diària d'alguns blocs tant per part dels lectors com dels mateixos bloggers, i la preferència d'aquests últims per crear el seu diari personal en serveis de hosting gratuïts (un 57%).

El conjunt d'aquests trets esmentats abans són els que converteixen als blocs en una eina a tenir en compte, a l'hora de situar la filosofia en l'espai virtual de la xarxa. Per una banda la seva renovació d'idees i, per un altre, la seva interactivitat. Ambdues reflecteixen, de la mateixa manera com ja s'ha dit al tractar els cafès filosòfics, el vell esperit filosòfic de l'àgora atenesa on Sòcrates dialogava amb els seus deixebles. La representació del pensament virtual dels blocs en la xarxa o àgora virtual (com alguns l'anomenen) ens pot podria portar a preguntar què faria Sòcrates si visqués en els nostres dies? tindria un bloc? Malgrat que la pregunta és redundant i fora de lloc, la diferència, potser, entre l'àgora socràtica i l'actual de caràcter merament virtual a través de la interfície de l'ordinador, és que a Internet no hi ha mestre i deixebles, sinó que tots són tractats per igual, en alguns casos, tant el que escriu el missatge com els comentaris que escriuen els lectors poden ser prou rellevants i significatius. Per altra banda, l'autor del bloc, moltes vegades anònim, no és responsable dels comentaris sobre els seus articles. A la vegada, val a dir que en algunes ocasions pot haver-hi més coneixement en els comentaris que en el mateix post. És, precisament, la possibilitat de comentar els missatges que va deixant el seu autor un dels elements més atractius des del punt de vista de la creació de pensament i al mateix temps, de diàleg entre els qui hi participen. Fins i tot, alguns comentaris poden provocar noves entrades al mateix bloc o en altres a través de retroenllaços, per tal de deixar clar el que volia dir el seu autor en l'anterior missatge, per respondre simplement a alguna pregunta o per replicar, mostrar la disconformitat respecte al que s'ha dit en un altre bloc.

De moment de blocs de filosofia en català n'hi ha pocs, en castellà tenim alguns exemples a la blogosfera⁴⁶² com el del web boulesis: dedicat a la didàctica de la filosofia <http://www.boulesis.com>. En català els més llegits i comentats en l'àmbit filosòfic pertanyen a professors de filosofia o estudiants i són a data de juny del 2005:

- TdQ Antoni Ibañez ciberfilòsof lletraferit i professor de filosofia a secundària <http://trosdequoniam.blogspot.com/>. (tancat el desembre del 2005)
- Josep Maria Terricabras <http://www.terrincabras-filosofia.cat/cat/weblog.asp>
- Alcoberro.cat: Filosofia i Pensament: <http://www.blocat.com/707>.
- Bloc de Filosofia d'Enric Gil professor de secundària: <http://www.blocat.com/438>
- Creació filosòfica: <http://www.blocat.com/910>
- L'ésser i el bloc: <http://esserbloc.blogspot.com/>

Els temes tractats en els blocs anteriors són diversos, en tots ells però la filosofia apareix com a comú denominador, ja sigui utilitzant referències a filòsofs importants de la història de la filosofia, tot relacionant el seu pensament amb reflexions sobre notícies i temes actuals, ja sigui proporcionant una anàlisi filosòfica en referència als fets o successos d'actualitat a nivell polític o social. En algun d'ells l'objectiu no és altre que proporcionar informació suplementària a les classes de filosofia a l'Institut, com el Bloc de filosofia d'Enric Gil. En altres mantenir debats filosòfics amb altres companys o alumnes, o provocar pensaments i reflexions que van més enllà de la xarxa.

Amb tot, i malgrat les bones intencions dels seus blocaires, sembla que aquest camí iniciat per alguns blocs catalans (en castellà n'hi ha molts més i de continuïtat constant) en la temàtica filosòfica no té gaires seguidors, almenys de moment, però encara és massa aviat per treure conclusions. Potser es podria aplicar el que constata Pisticelli sobre la blogosfera en general:

“Decididamente los blogs son el corazón de la red. Una masa muy grande y activa, llena de opiniones, historias, confesiones, quejas y pensamientos sumamente valiosos que esperan a ser leídos.

Sin embargo, tal parafernalia necesita ya ahora de una criba o selección. Por ello, si usamos herramientas para clasificarlos, podremos enterarnos de cuáles son las tendencias, gustos, noticias más leídas, eventos más vistos, grupos más escuchados.”⁴⁶³

---

⁴⁶² **Blogosfera:** Conjunt de les webs que utilitzen el format del bloc com a mitjà de comunicació en línia. Freqüentment se li atorga un sentit de comunitat, a través dels enllaços i de la participació dels mateixos autors en altres bitàcoles.

⁴⁶³ A. Pisticelli (2005), pàg. 64

En definitiva, els blocs filosòfics, sobretot en llengüa catalana, estan encara en procés d'evolució en el seu creixement exponencial. Es pot afirmar que en el seu conjunt s'hi exposa una manera de pensar, d'expressar-se, una filosofia molt particular i subjectiva, que serveix de mirall d'una societat particular, d'una societat informacional. Es desconeix quin serà el seu futur, cap a on seguiran evolucionant. De moment, ja ha aparegut una nova modalitat, el que s'anomena *podcast* que és una mena de weblog que es pot escoltar. Potser, d'aquí a poc temps també es faran weblogs amb vídeo, on es podrà visualitzar el que diu el blogger i com, per poder-ho comentar més endavant. Tot i això, segurament es perdria la gràcia dels weblogs, perquè en la seva gran majoria solen ser anònims.

Els fòrums i llistes de correu o grups de notícies

Els fòrums i les llistes de correu o grups de notícies es poden situar en el mateix grup donat que tenen algunes característiques semblants com són el seu estatisme i durabilitat, en el sentit que la comunicació no ha de ser immediata, com per exemple en els xats i el messenger, sinó que permeten tenir temps per a pensar la resposta i per tant el diàleg té una duració més àmplia que en els esmentats anteriorment. Tanmateix, els fòrums tenen unes característiques diferents als grups de notícies o llistes de correu, perquè en aquests últims s'hi ha d'estar subscrit i solen tractar temàtiques molt concretes i respondre a interessos comuns dels seus subscriptors, en canvi els fòrums poden ser de temàtica més oberta, variada i permeten, en alguns casos, postejar sense registre previ. Tot i que potser els fòrums més seriosos són aquells en els quals el postejador (el que escriu el missatge en el fòrum) s'hi ha de registrar.

Les llistes de correu serveixen per posar en comunicació diferents usuaris amb interessos semblants, formant un grup social amb la seva pròpia idiosincràsia especial. A través de les llistes de correu es poden enviar notícies i estar al dia de les diferents novetats del grup. Les llistes estalvien el reenviament de correus electrònics i faciliten la interacció amb els diferents membres subscrits d'una manera ràpida i eficient. La filosofia que es presenta a través d'aquestes llistes és mínima, i en tot cas té una naturalesa més concreta, perquè es tracta més d'oferir informacions que després poden ser discutides a través de fòrums. Tot i això, es poden establir diàlegs interessants i argumentacions que ajudin a la solució d'alguns dilemes concrets.

Els grups de notícies se solen definir com a espais socials que es mantenen a través de la col·laboració dels usuaris en forma de notes i missatges que temporalment i situacionalment són rellevants per al grup. La filosofia en aquests grups es pot caracteritzar de la mateixa manera que s'ha fet anteriorment amb les llistes de correu.

Amb els fòrums és diferent, donat que es tracta d'una eina de comunicació més estable i fins a cert punt localitzable en un ciberespai determinat. El suport dels fòrums no és el correu electrònic, sinó l'hipertextualitat.

En el camp filosòfic hi ha fòrums prou interessants i amb molta participació, com per exemple el del canal #filosofia de l'IRC que està associat al web: <http://www.filosofia-irc.org/>; <http://boards1.melodysoft.com/app?ID=FilosofiaIRC>; En aquest fòrum es discuteixen diversos temes d'actualitat, filosofia política i social, ètica, estètica... Un altre exemple és el fòrum "Pensamiento lúdico" administrat per irich <http://boards4.melodysoft.com/app?ID=isegoria> amb temes més metafísics i discussions sobre teories de filòsofs i que recentment (15/03/05) s'ha traslladat a <http://isegoria.cjb.net/>

Els xats i el messenger

Els xats i el messenger també es poden agrupar, perquè les darreres versions del messenger permeten afegir usuaris a una conversa convertint-se d'aquesta manera en una espècie de xats, això sí amb la diferència que els usuaris del messenger es poden agregar o no a la conversa segons es consideri convenient, en canvi en la majoria de xats (exceptuant aquells de caràcter més privat i que requereixen una identificació d'usuari) els usuaris es connecten aleatòriament i sense control a les diferents sales personalment. Una altra diferència seria que les converses que es poden mantenir a través del messenger tenen un caràcter més privat. En els dos sistemes, però la conversa pot ser compartida amb altres usuaris i és en aquest sentit que es poden atribuir les mateixes característiques al messenger compartit i als xats.

En els xats la comunicació és molt més fluïda i flexible que en els weblogs o fòrums. El pensament es dilueix molt més ràpidament i la conversa pot canviar de temàtica fàcilment. Els participants dels xats han d'exposar les seves idees de manera breu i concisa, perquè no hi ha temps per a arguments gaire llargs i complexos, sobretot perquè es provocaria l'avorriment dels altres que intervenen en el diàleg. En els xats és molt important captar l'atenció dels diferents interlocutors amb l'objectiu de mantenir viva la

conversa, en cas contrari és molt probable que els usuaris acabin per abandonar-lo. Ara bé, la fluïdesa no implica que no s'hi pugui argumentar de manera sintètica, aclarir idees i precisar conceptes. Aquestes són algunes de les possibles funcions dels xats en l'àmbit més estrictament filosòfic.

El messenger comparteix en part les característiques dels xats, però afegeix unes altres possibilitats, com les de poder mantenir una conversa en un temps més dilatat. En el messenger no és necessari respondre de manera immediata i es poden mantenir diferents converses amb els usuaris connectats de manera independent. Les darreres versions del messenger inclouen aplicacions multimèdia que permeten intercanviar arxius d'àudio, vídeo, programes i mantenir al mateix temps una conversa de veu o de vídeo a través d'una webcam.

Revistes electròniques, enciclopèdies i guies de filosofia

Per últim, s'ha de fer referència a unes altres possibilitats que ofereix la xarxa internàutica, tot i que en principi no aporten cap novetat significativa al contingut de la recerca filosòfica, sí que la forma de presentar-se constitueix en ella mateixa, podríem dir, una novetat: les interfícies o pantalles de l'ordinador, on es poden llegir els documents, encara que sempre poden imprimir-se i llegir com si d'una revista en paper es tractés. Estaríem parlant de les diferents i nombroses revistes electròniques, enciclopèdies i guies de filosofia que podem trobar navegant per la xarxa. Aquestes últimes, les guies de filosofia, inclouen cercadors que ofereixen una novetat important en la recerca d'articles i continguts filosòfics, perquè faciliten la localització temàtica i cronològica. Amb aquests cercadors i guies filosòfiques la recerca és molt més fàcil i còmode, perquè permeten consultar tots els articles que s'han escrit sobre un tema i estan disponibles a la xarxa amb un sol clic del ratolí. Per altra banda, totes aquestes webs no incideixen directament en el contingut de la filosofia, en tot cas poden ajudar a ampliar els coneixements filosòfics i servir de suport a la recerca filosòfica.

Només per posar alguns exemples tindríem les següents:

Revistes electròniques de filosofia

- *Electronics Journals*: En aquest web es poden trobar enllaços a diferents revistes internacionals centrades en temes de filosofia.

http://users.ox.ac.uk/~worc0337/phil_journals_electronic.html

- *Philosophers' Web Magazine*: <http://www.philosopher.demon.co.uk/>

Una de les millors revistes sobre filosofia clàssica i contemporània que inclou vincles amb d'altres recursos de filosofia.

- *Filosofia Catalana. Revista d'història del pensament i de la filosofia als països catalans*: <http://www.timeu.net/filosofiacatalana/indexfc.htm>

- *Enrahonar: Quaderns de filosofia*:

<http://www.bib.uab.es/pub/enrahonar/index.html>

- *Quaderns de filosofia i ciència de la Societat de Filosofia del País Valencià*:

<http://www.uv.es/sfpv/cat/quaderns.htm>

- *Cuaderno de materiales*: http://www.filosofia.net/_materiales/

Cuaderno de Materiales es una publicación iniciada en 1996 por estudiantes de filosofía y otras disciplinas de humanidades. Actualmente, la revista es gestionada por la Facultad de Filosofía de la Universidad Complutense de Madrid

- *A parte Rei. Revista de filosofía*: <http://serbal.pntic.mec.es/AParteRei/>

Enciclopèdies i diccionaris

Al portal de filosofia en espanyol: <http://www.filosofia.org>; es poden trobar diferents articles de diversos diccionaris com els següents:

- Pelayo García Sierra: <http://www.filosofia.org/filomat/>

- Diccionario soviético de filosofía: Dir. Mark Moisevich Rosental y Pavel Fedorovich Iudin. <http://www.filosofia.org/enc/ros/index.htm>

- *Vocabulario técnico y crítico de la filosofía*, por André Lalande

<http://www.filosofia.org/enc/vtc/index.htm>

- Artículos del Diccionario de filosofía [1961] de Nicola Abbagnano (1901-1990)

<http://www.filosofia.org/enc/abb/index.htm>

- Artículos del Diccionario filosófico de Voltaire

<http://www.filosofia.org/enc/vol/index.htm>

- Artículos del Diccionario de filosofía contemporánea [1976]

<http://www.filosofia.org/enc/dfc/index.htm>

- Al web dedicat al filòsof Josep Ferrater Mora es poden consultar algunes entrades del seu diccionari de filosofia:

http://www.ferratermora.com/ency_filosofo.html

En Italià es pot consultar:

- Enciclopedia multimediale delle Scienze Filosofiche:

<http://www.emsf.rai.it>

En anglès els més consultats serien els següents:

- A Dictionary of Philosophical Terms and Names: diccionari interactiu que també permet enllaçar amb altres diccionaris on-line.
<http://www.newberry.edu/acad/phil/dict/>
- Internet Encyclopedia of Philosophy (IEP): <http://www.utm.edu/research/iep/>
- Stanford Encyclopedia of Philosophy (SEP):
<http://plato.stanford.edu/contents.html>

Guies de filosofia

Entre algunes de les existents (es pot consultar una llista més completa a la webgrafia) es poden destacar les següents:

- Cefilibre / Centro de Documentación en Filosofía Latinoamericana e Ibérica:
<http://www.filosofia.org/bol/soc/bs011.htm>
- Lechuza se concibe como un servicio integral al servicio de la documentación filosófica: <http://www.lechuza.org/>
- Philosophy in Ciberespace: <http://www-personal.monash.edu.au/~dey/phil/>
- Voice of the Shuttle: <http://vos.ucsb.edu/browse.asp?id=2724>
- Guide to philosophy on the Internet:
<http://www.earlham.edu/~peters/philinks.htm>
- Philosophy pages: <http://www.philosophypages.com/>
- Philosophy resources on Internet: <http://www.epistemelinks.com/>
- La philosophie sur Internet: <http://www.cam.org/~lanteign/>
- Philosophy Documentation Center: <http://www.pdcnet.org/>

Funció Teòrica: reflexió de la tecnologia i de la SIC.

Com ja s'ha dit anteriorment, la filosofia també té una funció teòrica, en tant que es presenta com una potent eina d'anàlisi crítica respecte a tot el que envolta l'humà. En el cas que ens ocupa, la funció teòrica de la filosofia s'haurà de dirigir a l'entorn més immediat, el de la tecnologia.

Vivim en un món amarat de tecnologia. L'entorn humà ja no és un entorn natural, sinó artificial. Una filosofia dedicada a la recerca i reflexió sobre la naturalesa, avui en dia és obsoleta, a menys que no es dediqui a denunciar els importants danys que estem provocant en la natura i molts d'aquests són produïts per la tecnologia. Per tant, si volem parlar de l'entorn humà, del que realment ens afecta en l'actualitat a part de la relació amb els altres, i fins i tot així, haurem de dirigir la mirada filosòfica vers la tecnologia i molt més

en concret a les infotecnologies resultants de la revolució digital produïda a finals del segle XX. Una part d'aquesta la reflexió s'ha dut a terme en la primera part d'aquesta investigació, mostrant la discussió entre els seus detractors i els seus defensors –tecnòfobs i tecnòfils-, motiu pel qual, ara només es resumiran alguns aspectes importants i a tenir en compte, a l'hora de parlar de la funció de la filosofia en la Societat informacional.

Tanmateix, una Filosofia de la Tecnologia en general no serà suficient, com ja s'ha dit al principi. Segurament serà necessari una filosofia que tingui en compte els nous canvis introduïts per les TIC (Tecnologies de la Informació i de la Comunicació) o les infotecnologies, perquè aquestes ja no tracten només amb objectes físics, sinó que a l'introduir la informació projecten el seu abast i funcionament més enllà de la simple matèria. A més a més, hi ha una altra funció encara per la filosofia molt més específica i que té a veure amb un dels mitjans de comunicació en auge avui en dia: Internet. La filosofia, doncs, tindrà una altra funció, la d'analitzar, també les implicacions de l'ús de la xarxa en les nostres vides.

Per últim, la funció teòrica de la filosofia també s'haurà de dirigir a analitzar les implicacions epistemològiques, ontològiques, psicològiques, socials i ètiques de la *SIC* i del coneixement. Està prou clar que ja no vivim de la mateixa manera que en èpoques anteriors: han canviat els costums, les maneres de fer, de relacionar-nos, de pensar, i fins i tot de parlar. Com hem vist anteriorment, cada societat ha tingut la seva filosofia, que no seria comprensible sense tenir en compte l'entorn social en què es va construir. Per altra banda, la filosofia, amb les seves idees ha servit unes vegades de mirall de la societat, de justificació d'un ordre establert (per exemple seria el cas de la filosofia de Hegel que serveix per justificar l'Estat Alemany del seu temps) i també, perquè no, en altres casos ha servit de crítica (Escola de Frankfurt) i de denúncia a una societat nihilista-decadent (Nietzsche), alienant (Marx) o repressiva (Freud). Per tant, també, caldrà veure a què s'ha de dedicar, més en concret, la filosofia en la *SIC*, què ha de justificar i què ha de criticar; quins arguments poden ajudar a comprendre la situació social actual i quins a canviar-la si no ens convenç.

Una nova Filosofia de la Tecnologia?

Un dels filòsofs espanyols, entre d'altres, que s'ha dedicat en els darrers anys a l'estudi de la Filosofia de la Tecnologia és Javier Echeverría⁴⁶⁴. En un dels seus articles

---

⁴⁶⁴ Doctor en Filosofia i llicenciat en Matemàtiques per la Universitat Complutense de Madrid. Actualment és professor de investigació "Ciència, Tecnologia i Societat" a l'Institut de Filosofia del Consejo Superior de

*Tecnologías de las comunicaciones y la Filosofía de la técnica*⁴⁶⁵ explica com les noves tecnologies de la informació i les comunicacions (NTICs) estan plantejant un nou repte a la Filosofia de la Tecnologia. Fins fa relativament poc la reflexió sobre la tècnica i la tecnologia estava influïda pel que Echeverría anomena el *prejudici fisicalista* segons el qual es considera a les tècniques com a operacions o accions que es duen a terme sobre objectes físics o biofísics. Ara bé, amb els canvis introduïts per les noves tecnologies, les anteriors reflexions sobre la tècnica ja no són vàlides, perquè només tenien en compte les relacions que s'establien entre la naturalesa i la tècnica. Una excepció seria la d'Ortega y Gasset en insistir en la creació de móns artificials (sobrenaturalesa) per part de la tècnica amb l'objectiu de satisfer millor els desitjos i projectes dels humans.

Amb les noves tecnologies informatives i comunicacionals la perspectiva fisicalista de la Filosofia de la Tecnologia ja no serveix, perquè aquestes tecnologies no tracten d'objectes materials, sinó simbòlics. Els objectes de les noves tecnologies són abstractes: signes, imatges, operadors lògics, etc. Com a conseqüència, assenyala Echeverría s'haurà de produir un *gir informacional* en la Filosofia de la Tecnologia, que l'allunyi dels vells prejudicis fisicalistes del passat. Les noves tecnologies, doncs, plantegen nous reptes que ha de tenir en compte la filosofia de la tècnica actual i Echeverría considera com a més importants els següents:

1. La manipulació de la informació per part de les TIC provoca que la Filosofia de la Tecnologia hagi de diversificar-se entre tecnologies formals i tecnologies físico-biològiques. La informàtica i les telecomunicacions digitals pertanyen a les tecnologies formals. La reflexió de la Filosofia de la Tecnologia haurà, doncs, de tenir en compte la forma com es transmet la informació, els símbols i signes utilitzats, és a dir, més que en el *hardware* indispensable per al funcionament de les TIC, la seva atenció haurà de recaure sobre el *software* utilitzat: els símbols, signes... Les TIC transformen la forma com ens comuniquem i no tant la matèria, transformen les formes socials provocant un fort impacte en la cultura, la política, el dret i la vida social en el seu conjunt. Afegiria que les TIC també provocaran com a efecte col·lateral una transformació en la forma de fer filosofia, més que en la matèria o contingut.

Tornant, però, a l'argumentació d'Echeverría les infotecnologies estan orientades al domini de les societats, més que al domini de la naturalesa, com proposava el

---

Investigaciones Científicas (CSIC). Entre els llibres més recents: *Telópolis* (1994), *Filosofía de la Ciencia* (1995), *Introducción a la Metodología de la Ciencia: la Filosofía de la Ciencia en el siglo XX* (1999), *Los señores del Aire: Telópolis y el Tercer Entorno* (1999), *La revolución tecnocientífica* (2003).

programa baconià. Per tant, és important canviar la perspectiva en l'anàlisi filosòfica, parant esment en l'acció transformadora del món que impliquen les infotecnologies. Un món que s'ha convertit en un infomón, o tercer entorn, perquè el que hi predomina és la informació, font de riquesa i poder. El món que transformen les TIC és un món simbòlic o si es prefereix, mental. Aplicant la distinció de Dilthey entre les ciències de la naturalesa i les ciències de l'esperit, cal fer una distinció entre les tecnologies de la naturalesa i les tecnologies de l'esperit.

2. La importància de la modificació de les relacions més que dels objectes. Les TIC modifiquen les relacions espai-temps entre les persones físiques i jurídiques, transformant radicalment les societats, més que a la pròpia naturalesa. Fent servir la terminologia aristotèlica es pot dir que així com les biotecnologies incideixen sobre la categoria de substància, modificant les nocions de vida, cos i espècie, les NTIC afecten les categories de relació, espai i temps. Motiu pel qual Echeverría proposa la *hipòtesi del tercer entorn*, perquè es genera un nou espai social o *tercer entorn*, diferent dels altres espais socials com la *physis* i la *polis*, que la Filosofia de la Tecnologia ha de valorar i analitzar detingudament. Aquest nou espai que es genera és un espai electrònic, el de les intel·ligències connectades, que es podria considerar com un quart món, el dels pensaments interconnectats, fent servir la terminologia popperiana.

S'ha de partir, doncs, d'un marc categorial diferent, convenientment perfeccionat per la teoria de sistemes i que permeti distingir els diferents sistemes d'accions que entren en joc: els agents, objectes, relacions, funcions i estructures. Com diu Echeverría:

"Las TIC inciden ante todo sobre las relaciones entre los agentes, entre los objetos y entre agentes y objetos. El mundo que transforman es un mundo relacional y formal, no sustancial. Por ello difieren netamente de las tecnologías de la naturaleza."⁴⁶⁶

Les infotecnologies generen un nou espai d'interrelació a distància i en xarxa. Donades les seves característiques l'espai configurat s'anomena, també, *món virtual*. Però, al seu torn, demana una representació artificial en el qual els agents puguin identificar-se, representar-se i ser reconeguts pels altres. Aleshores és quan ens hem de referir al tercer entorn, un entorn farcit de màscares digitals, d'imatges

---

⁴⁶⁵ Article que serveix d'Epíleg al llibre: *Filosofía y Tecnología*, Carl Mitcham y Robert Mackey (Eds), Ed. Encuentro. M, 2004

⁴⁶⁶ Op. Cit. Pàg. 517

simbòlics a partir del qual es relacionen els agents que intervenen en la comunicació.

“En otros términos: las TIC producen una *ampliación o expansión de la realidad*, porque son capaces de generar en nuestras mentes impactos reales, aunque sea a través de representaciones artificiales. A través de esas teleacciones se incide en lo más específico del espíritu humano: los deseos, la memoria, los símbolos. Las TIC están diseñadas para transformar nuestras mentes, nuestras percepciones, nuestras sensaciones y nuestros recuerdos.”⁴⁶⁷

La Filosofia de la Tecnologia ha de tenir present el poder de domini del món informacional creat per les TIC i analitzar-lo separatament dels altres móns de la *physis* i de la *polis*.

3. La possibilitat d'acció a distància, *teleacció*, és un altre dels reptes que ha d'afrontar la Filosofia de la Tecnologia, perquè es tracta d'una acció sense precedents en la història. No es tracta només d'analitzar les implicacions de les comunicacions a distància o telecomunicacions, sinó de les accions no directes, les teleaccions, com per exemple: guerres a distància, telecontrol de satèl·lits i avions, les teleoperacions o l'enviament de virus informàtics a través de les xarxes telemàtiques. És convenient, doncs, remarcar segons Echeverría el següent:

“Además, las teleacciones en red son *multi-acciones*, es decir: una sola acción, informáticamente replicada a través de las redes tecnológicas, impacta en breve plazo sobre millones de ordenadores o sobre millones de mentes a la vez, caso de la televisión. Las TIC incrementan exponencialmente la capacidad de actuar de los seres humanos y por ello constituyen una de las nuevas fuentes de poder social. La aparición de esta nueva modalidad de acción exige repensar a fondo las teorías de la acción técnica, tradicionalmente basadas en el paradigma presencial y de proximidad.”⁴⁶⁸

Aquests són només alguns dels reptes que provoquen les TIC a la reflexió filosòfica sobre la tecnologia, uns altres podrien ser la qüestió de la propietat intel·lectual i els drets d'autor com ja hem assenyalat en la primera part al parlar de la Filosofia de la Tecnologia i tornarem a esmentar al tractar la filosofia d'Internet. La intenció, d'aquest apartat, era només la de fer-nos adonar que és imprescindible una Filosofia de la Tecnologia diferent a la realitzada fins ara.

---

⁴⁶⁷ Op. Cit. Pàg. 518

⁴⁶⁸ Op. Cit. Pàg. 520

La SIC i la seva base tecnològica condueixen inevitablement a un gir informacional en la Filosofia de la Tecnologia i com anirem veient, també, en la mateixa manera de fer filosofia. Un altre aspecte a considerar en relació a la Filosofia de la Tecnologia és la necessitat d'una filosofia més específica respecte a un dels productes més nous i controvertits de les TIC: Internet.

Una filosofia d'Internet?

La filosofia d'Internet és necessària per combatre l'afany de domini de la tecnologia sobre la vida humana. Per a comprendre quines poden arribar a ser les seves repercussions a curt i a llarg termini. Per fer adonar tant als seus usuaris com als seus detractors que la Xarxa pot tenir efectes que són directament proporcionals a l'ús que se'n pugui fer.

Els efectes que pot tenir la tecnologia sobre la vida social depenen de com es faci servir i, en el cas que ens ocupa, Internet, de quines siguin les finalitats i per a quins motius s'elaborin els seus continguts. El que cal evitar és que es converteixi en un món independent de la vida humana i que ens acabem convertint en els seus propis servidors.

“La tecnología es hija de un ser que comprende, de una inteligencia que piensa, pero también de un universo cuya complejidad se ofrece a la vista del pensador atento y esforzado. La tecnología nos conduce a una metafísica, nos permite un conocimiento ordenado del mundo real en el que estamos. Desde el punto de vista psicológico y pedagógico hay una tarea que hacer, que es la de evitar que la tecnología sea un falso obstáculo, una barrera artificial que se interponga entre las personas y las cosas”⁴⁶⁹

Internet no suposa, d'entrada, cap perill imminent si se sap utilitzar per afavorir la millora de les comunicacions i informacions humanes. Un altre cosa seria si s'utilitza per a fins poc ètics i perjudicials per a les bones relacions socials. És evident que hi ha molt de soroll –que es pot qualificar com a entropia- a Internet, molta informació escombraria, que més que informar desinforma i provoca o pot provocar confusions; per aquesta raó cal destriar el gra de la palla, cal tenir informacions des d'altres fonts i comparar-les. En aquesta idea coincideixen la majoria de les anàlisis realitzades per G. Graham, P. Virilio, N. Postman...

---

⁴⁶⁹ J.L. González Quirós. *El porvenir de la razón en la era digital* p.23. Com ens assenyala en la seva reflexió, la tecnologia és un producte humà, és el nostre propi autoretrat i per tant cal analitzar-la per a descobrir la ideologia en què es fonamenta i comprendre-la millor.

Per totes aquestes raons la filosofia pot ser de gran ajuda, primer de tot perquè ens pot auxiliar a l'hora de reconèixer les intencions últimes dels continguts de la teranyina mundial i, després perquè, entre altres coses, ens pot proporcionar una mirada més crítica i reflexiva davant l'allau d'informacions i de coneixements poc fiables, que necessiten ser contrastats per una base epistemològica més ferma.

Tal com es pot constatar recentment, la reflexió filosòfica sobre Internet va més enllà de la teranyina o xarxa informàtica, cada cop proliferen més els articles dedicats a tractar el tema de les noves tecnologies en la premsa escrita i els llibres sobre les característiques i repercussions a llarg i curt termini sobre la vida social de les diferents aplicacions d'Internet. Alguns dels temes que més es qüestionen i que provoquen l'aparició de nous dilemes ètics i filosòfics són:

- Control·llibertat: s'ha de controlar el ciberespai o ha de ser un espai de llibertat on tothom pugui dir el que vulgui?
- Propietat intel·lectual⁴⁷⁰: s'han de respectar els drets d'autor o tothom té dret a copiar i a difondre els seus continguts?
- Justícia: s'ha de castigar el terrorisme digital o cibercrime com qualsevol delictes realitzat en la vida social?
- Igualtat: s'ha de democratitzar el ciberespai o ha de ser un espai restringit a uns quants, més afavorits?

La filosofia d'Internet, doncs, és necessària. Ara bé, ha de ser d'una filosofia dirigida, com bé assenyala Echeverría, a la complexitat de les relacions socials i tecnològiques, una filosofia multidimensional i oberta que tingui en compte totes les

---

⁴⁷⁰ Andrew Shapiro ha definit internet como "una gigantesca máquina de copiado". Muchos autores dicen que internet representa la muerte de los derechos de autor. Todos destacan, una y otra vez, que, con internet y las tecnologías digitales, ha surgido una realidad completamente nueva con la que nunca antes habíamos tratado: por primera vez en la historia, la tecnología permite realizar copias perfectas, idénticas al original, y distribuir las masivamente sin apenas costes económicos. Más aún, permiten modificar los originales con casi total libertad. Esta situación es vivida por los autores y por la industria de los contenidos como una terrible amenaza. Las respuestas que se han presentado para hacer frente a esta nueva realidad van desde un extremo al otro. Las industrias discográfica, cinematográfica y editorial, así como las asociaciones de autores, artistas y escritores están presionando para que se aprueben leyes que extienden el alcance de los derechos de autor reconocidos en las legislaciones vigentes. Otros propugnan la abolición de los derechos de propiedad intelectual. Mientras tanto, tanto en la Unión Europea como en Estados Unidos se aprueban directivas y leyes que refuerzan los derechos de autor y restringen, severamente en ocasiones, las libertades de los individuos. VILLATE, Javier, 2001, "La propiedad intelectual en la nueva era digital". Disponible a través del *Observatorio para la CIBERSOCIEDAD* (<http://cibersociedad.rediris.es>) en: <<http://cibersociedad.rediris.es/villate/copy.htm>>

possibilitats de comunicació interactiva, una filosofia crítica i al mateix temps elàstica, reticular, que sigui compatible amb la teranyina mundial que s'està construint.

Una possible filosofia de la societat informacional

La qüestió, ara, no és només dir quina ha de ser la ubicació de la filosofia en la *SIC*, sinó d'assenyalar a què s'hauria de dedicar la filosofia en la societat actual. Per a indicar-ho d'una manera senzilla, s'ha de tenir en compte, abans que res, els problemes que provoca aquesta societat, perquè en base a aquests obtindrem quina ha de ser la funció de la filosofia.

En cadascuna de les èpoques i societats precedents, la filosofia s'ha dedicat a tractar els problemes i interrogants que més preocupaven a la societat del seu temps. Podem recordar com a l'antiga Grècia el primer dels temes tractats per la filosofia va ser el de la naturalesa o *physis*, perquè era el que més amoïnava als homes. Volien saber si hi havia un principi universal que ho expliqués tot, a part del que deien els diferents i a vegades contraposats mites i religions de les diverses cultures que convivien a la mediterrània. Així, fou com cercaren una explicació racional objectiva, amb la qual posar-se d'acord. Malgrat tot no ho aconseguiren, però, tanmateix ho intentaren, posant les bases del que més tard seria la ciència. Més endavant, fou la ciutat, la política i les relacions socials el tema predominant, i un altre cop la filosofia va proporcionar el marc conceptual més adient per respondre a les seves necessitats.

Com hem vist, doncs, la filosofia gairebé sempre ha estat a l'expectativa amb la finalitat de respondre els interrogants que es planteja la humanitat. Ara ens podem preguntar, i quins són avui en dia els problemes generats per la *SIC* i que ha de tractar la filosofia? Doncs, com hem vist al fer esment a les característiques d'aquesta societat emergent, algunes de les qüestions que genera, i de les quals s'hauria d'ocupar la filosofia i en alguns casos ja ho està fent, serien les següents:

- Clarificar el munt de dades informatives que es reben diàriament a través dels diferents canals de comunicació. Proporcionar les eines adients per saber ordenar la informació i tenir capacitat crítica per destriar les que no aporten coneixement, sinó només soroll. Cal, doncs, una filosofia no només de la *SIC*, sinó una **filosofia crítica de la informació**.

- Tenir en compte com afecta a la comunicació i a les relacions socials i familiars l'omnipresència de la informació, tant en sentit positiu d'apropar grups distants i afavorir la convivència familiar, com negatiu perquè moltes vegades també provoquen l'efecte contrari, el d'aïllar diferents comunitats en canals privats de comunicació i trencar fins i tot relacions familiars més pròximes. Per tant, també, sigui necessària una filosofia dedicada a analitzar la, cada vegada més insistent, omnipresència de la informació. Tindríem com a resultat una **filosofia social de la comunicació**.
- Tornar a plantejar els conceptes d'espai-temps, en tant que la societat i el seu entorn s'està transformant amb l'ajuda de les TIC. Com a conseqüència els fets ja no són locals sinó globals, implicant un canvi en les nocions d'espai i temps. Una filosofia de la temporalitat i de l'espacialitat, que tingui en compte la relativització de les distàncies i del temps, pot ajudar a comprendre millor la nova societat que s'està generant. **Filosofia de la globalitat de la informació**.
- Entendre i valorar com la velocitat està afectant a les nostres vides i a les relacions amb els altres. Cada vegada valorem més la rapidesa i les tecnologies s'estan convertint en una de les eines imprescindibles per aconseguir l'ideal de la instantaneïtat. Paul Virilio ha estat un dels primers a assenyalar el risc que pot implicar l'afany de velocitat que ens fascina cada vegada amb més força. La televisió, el cinema, les activitats d'entreteniment... també es veuen afectades, fins al punt de no acceptar les comunicacions, activitats, programes, pel·lícules que tinguin un *tempus* massa lent per a poder parar-se a pensar i reflexionar.

Juntament amb la velocitat, s'han de considerar també altres aspectes com el dinamisme i la necessitat de canvi, convertits en constants universals, sense els quals ja no podríem viure. Desitgem el més nou, el més accessible, el que ens permeti dur a terme més accions. Un exemple en són els aparells tecnològics en canvi permanent, fins al punt de llençar els més recents, per uns altres de més nous. El resultat és que s'està generant cada vegada més residus, més contaminació tecnològica de la que seria preferible. **Filosofia del canvi i de la velocitat provocada per la informació descontrolada**.

- Establir unes regles bàsiques de diàleg i comportament internàutic. L'augment de la participació i interactivitat està començant a plantejar nous interrogants que la filosofia també ha de considerar. Els diferents estudis sobre l'acció

comunicativa estan ajudant a comprendre com s'estableixen les interaccions en la comunicació i quines han de ser les regles bàsiques per a establir un bon diàleg. **Filosofia de l'acció comunicativa.**

- Comprendre i solucionar els problemes ètics generats per la diversitat i la desigualtat existent en la societat. Aquest és un dels reptes més importants que ha d'afrontar la nova societat informacional. La societat, gràcies a l'avenç en les comunicacions, que ha facilitat el moviment d'individus a espais geogràfics distants, s'ha tornat multicultural. Avui en dia diferents cultures conviuen en un mateix espai, fet que fa difícil en alguns casos la pròpia convivència. Els altres s'han convertit en un problema, perquè manca comprensió. Les diferents cultures viuen juntes i al mateix temps aïllades unes de les altres per la indiferència. Una diversitat que ha fomentat la desigualtat a tots els nivells. En aquest sentit caldria fomentar més una **Ètica de la complexitat cultural i de l'alteritat.**
- Analitzar l'angoixa provocada per l'allau d'informació. No tothom està preparat per rebre el munt d'informació, moltes vegades redundant que està generant la societat, dia a dia estan apareixent nous casos de gent angoixada per la informació, perquè no saben digerir-la adequadament. Fa falta una educació que ens prepari per a seleccionar la informació que necessitem i rebutjar o ignorar la informació supèrflua. Però a més d'una educació, potser faci falta una **filosofia de la ment angoixada per la informació** o a part d'una psicologia social capaç de solucionar els problemes de l'acumulació d'informació.
- Atènyer el problemes generats per l'organització de la societat en xarxa. Així com les empreses s'organitzen en xarxa, ja no de manera jeràrquica sinó a través de diferents punts de control, el mateix succeeix amb els diferents grups socials que configuren la societat. La facilitat de l'accés a les comunicacions, provoquen moviments distribuïts en xarxa on tots els membres tenen la mateixa importància. Un exemple prou evident va ser el cas dels telèfons mòbils amb els atemptats de l'11M. No hi va haver-hi un sol punt d'emissió, sinó que la informació es va dispersar des de diferents punts. El problema més gran és quan aquest sistema l'utilitzen grups mafiosos o terroristes. Per tant, potser seria necessària una filosofia de dedicada a estudiar els problemes que poden generar les xarxes de comunicació. Una **filosofia de l'organització en xarxa.**

- Conscienciar a la societat del poder de la informació. Actualment qui està més ben informat pot tenir un poder inimaginable sobre els que estan desinformatos. És cada vegada més necessari ser conscient del que implica tenir la informació adient en el moment oportú i de com es pot manipular la informació per a beneficis particulars. **Filosofia del poder de la informació.**
- Reflexionar sobre les implicacions econòmiques que pot produir la *SIC*, on es distingeix entre els info-rics i els info-pobres, segons tinguin el suficient poder adquisitiu per gaudir de les noves tecnologies. **Filosofia de l'economia informacional**
- Organitzar, gestionar i analitzar el coneixement resultant de les informacions que rebem diàriament. Com ja hem dit anteriorment, tenim molta informació però no tota aquesta informació proporciona coneixement, sinó que sovint és tot el contrari. A més informació podem obtenir menys coneixement. Per tant seria necessària una **Filosofia de l'epistemologia informacional**
- Preguntar-se per quins són els valors pels que s'ha de regir la societat. Avui en dia es parla d'una crisi de valors, però no és que hagin desaparegut els valors sinó que han de ser reinterpretats, en base a les noves exigències socials. Cada època té els seus propis valors i la societat informacional no és diferent. El que succeeix actualment és que hi ha un conflicte de valors, ja que per una banda la societat demana més solidaritat, democràcia, llibertat, i per altra, els diferents governs polítics es veuen obligats a controlar les comunicacions, a restringir certes llibertats a Internet per assegurar els drets individuals i la propietat intel·lectual. **Filosofia o ètica dels valors i drets individuals i comunitaris.**
- Promoure la reflexió crítica de la seducció provocadora de les noves tecnologies. Cada vegada és més evident que ens estem deixant seduir pels aparells tecnològics, desitgem el darrer model de mòbil, de TV, d'ordinador..., perquè a través d'ells esperem obtenir una satisfacció als nostres desitjos. Més cops del que seria convenient, ens deixem endur per les aparences, per la ficció d'una felicitat basada en els objectes materials sense pensar les repercussions que pot tenir a les nostres vides. Davant d'aquesta seducció potser sigui necessària més que mai abans, una filosofia que analitzi el poder de seducció de la tecnologia. **Filosofia de la seducció tecnològica.**

- Advertir i denunciar els perills imminents d'un mal ús de la informació. La societat està tendint a controlar, cada vegada més, als ciutadans a través de càmeres de vigilància i a la informació que circula entre ells pel ciberespai. El perill és de convertir la societat en un gran Panòptic, gran germà orwellià, amb la conseqüent restricció de la llibertat. Algunes utopies negatives fa temps que estan anunciant aquest perill, tanmateix no hi reaccions visibles per part dels ciutadans. La filosofia hauria de tenir una funció de crítica davant del perill de convertir la societat en una gran pantalla de televigilància controlada. **Filosofia de l'ús i control de la informació.**

Segurament, trobaríem altres possibles funcions de la filosofia en la SIC. Només ens hem centrat en alguns dels molts problemes que provoca o pot provocar la informació a llarg i a curt termini, en l'anomenada societat informacional. El resultat que es pot extreure és que la filosofia esdevé o hauria d'esdevenir una disciplina interdisciplinària, perquè els temes a tractar no pertanyen a una àrea específica del saber.

3.4. Localització o deslocalització de la filosofia en la SIC? La virtualització de la filosofia

Avui en dia el mot deslocalització sembla estar força de moda en l'àmbit econòmic. Les empreses es deslocalitzen per abaratir la mà d'obra i obtenir més beneficis, fet que provoca el tancament de les indústries en els països desenvolupats per obrir-ne de noves en els països menys desenvolupats i amb mà d'obra més barata. Amb la filosofia pot arribar a passar exactament el mateix, en el sentit que pot deixar d'estar localitzada a les biblioteques, en els llibres dels immortals filòsofs, per passar a localitzar-se o millor dit, deslocalitzar-se de manera virtual en el ciberespai. Paulativament, es va utilitzant cada vegada més el terme de filosofia virtual per referir-se a aquesta "nova" (només en part, en la forma de presentar-se, perquè segueix mantenint d'alguna manera els seus continguts tradicionals) filosofia deslocalitzada, virtualitzada amb l'ajuda de l'Internet. La característica, potser més important de la filosofia en la SIC és precisament la seva desubicació, deslocalització en la virtualitat. Ara bé, com és aquesta filosofia i quina és la reflexió que pot dur a terme és el que s'exposarà tot seguit.

Per tant, aquest apartat té com a objectiu no només descriure, sinó també analitzar i comentar quines són les aportacions a nivell filosòfic, interactiu i pedagògic que ens proporciona la SIC a través de la Xarxa de xarxes -altrament dita Internet- a l'hora de fer filosofia o de filosofar. En aquest sentit, s'haurà de tenir en compte en primer lloc la forma d'exhibir els diferents continguts i, en segon lloc la filosofia que es presenta ja sigui explícita o implícitament. És a dir, una cosa és la filosofia que es mostra a través dels continguts que s'ofereixen en les diferents webs i una altra és la filosofia amb que han estat ideades, construïdes. Així, podríem establir la diferència de la mateixa manera com es fa amb el contingut d'Internet⁴⁷¹, entre una filosofia visible que es mostra en les interfícies de les pantalles de l'ordinador i una filosofia invisible, metafísica -en tant que no és veu-. Malgrat que aquesta última, donades les seves característiques immaterials, sigui difícil de discernir, s'intentarà almenys intuir d'alguna manera les intencions que hi poden haver més enllà dels seus continguts i aplicacions visibles.

Respecte a les aplicacions interactives, es tindrà en consideració tant la relació ordinador-usuari com la relació que es pot establir entre diferents usuaris a través d'Internet o més enllà de la connexió a la Xarxa. Hi ha webs que permeten la interacció directa amb l'ordinador o amb altres usuaris i, en canvi, altres el que pretenen és provocar la reflexió més enllà de l'aparell tècnic informàtic, l'ordinador en aquest cas, i de la connexió internàutica. Serà important, doncs, distingir aquests diferents tipus d'interacció i els seus graus de complexitat.

La qüestió més pedagògica mostrarà quin tipus d'aprenentatge filosòfic es pot assolir a través d'Internet i quines són les repercussions didàctiques que pot tenir en el camp educatiu. Seguint les noves recerques en el camp dels Entorns Virtuals d'Ensenyament i d'Aprenentatge o EVEA⁴⁷², caldrà veure què és el que pot aportar la filosofia a aquests entorns i com afecta al seu aprenentatge. Si és veritat el pensament kantianisme que no es pot aprendre filosofia sinó només a filosofar⁴⁷³, s'ha de tenir en compte

---

⁴⁷¹ Els darrers estudis sobre el contingut de la xarxa han mostrat que el contingut invisible (bases de dades, codis...) és superior al contingut visible de l'espai web.

⁴⁷² Alguns dels articles consultats sobre aquestes recerques són els de: Josep M. Duart *Educar en valors als entorns virtuals d'aprenentatge: realitats i mites* (FUOC 2003)

<<http://www.uoc.edu/dt/20188/index.html>>

Jospe M. Duart, Pablo Lara i Francesc Saigí, FUOC, 2003 *Gestió de continguts en el disseny de continguts educatius en línia* <<http://www.uoc.edu/dt/20248/index.html>>

⁴⁷³ "La filosofía es el sistema de todo conocimiento filosófico. Hay que tomarla objetivamente si por ella se sintiende el modelo que nos sirva para valorar todos los intentos de filosofar y toda filosofía subjetiva, cuyo edificio suele ser tan diverso y cambiante. De esta forma, la filosofía es la mera idea d una ciencia posible que no está dada en concreto en ningún lugar, pero a la que se trata de aproximarse por diversos caminos hasta descubrir el sendero único, recubierto en gran parte a causa de la sensibilidad, y hasta que consigamos, en la medida de lo concedido a los hombres, que la copia hasta ahora defectuosa sea igual al modelo. Mientras esta meta no haya sido alcanzada, no es posible aprender filosofía, pues ¿dónde está, quién la posee y en qué podemos reconocerla? Sólo se puede aprender a filosofar, es decir, a ejercitar el talento de la razón siguiendo sus principios generales en ciertos ensayos existentes, pero siempre salvando el derecho a la razón a examinar esos

com es pot filosofar amb Internet. En aquest sentit potser s'haurà de dedicar especial atenció a les aplicacions, que permeten una interacció més directa amb l'ordinador i entre els usuaris, com són els fòrums i el xats.

Aportacions filosòfiques: què hi ha de nou?

Quines són les aportacions filosòfiques a Internet de les diferents webs, fòrums i xats existents, i quina novetat presenten? Per respondre a aquesta pregunta potser cal elucidar, d'entrada, si hi pot haver cap novetat en la filosofia, és a dir, si realment hi ha una nova filosofia o simplement una manera diferent de fer filosofia; i en segon lloc, de quin tipus d'aportacions parlem.

Probablement haurem d'admetre que no hi ha una nova filosofia, tot i que no està del tot clar. De fet, la filosofia és molt vella, fa molts segles del seu naixement i els temes que es tracten avui en dia es fan ressò de les velles preguntes de sempre: Qui som? D'on venim? Què hem de fer? Què són les coses?... De totes maneres, hi ha una nova manera de presentar-la a través del ciberespai, i potser en això consisteix la seva novetat. Potser es tracti d'una *filosofia periòdica*, que segueix els dictats de la *raó periòdica* –nom donat a la raó vigent en l'era de la informació per J.L. González Quirós en el seu llibre *El porvenir de la razón en la era digital* (1999)-, pròpia de la nova societat digital on hi predomina la superficialitat, l'anarquisme de la teoria, el conformisme, la novetat i l'acrítica. Tanmateix, la filosofia ha sofert un canvi, encara que només sigui en la seva presentació, i és d'aquest canvi que cal fer-ne un estudi detallat, perquè repercuteix en les seves aportacions al pensament en general.

Les aportacions es poden entendre des del punt de vista de la filosofia presentada, com s'ha comentat anteriorment, ja sigui de manera explícita o de forma més implícita, m'atreviria a dir, fins i tot de forma subliminal –encara que el concepte potser sigui massa exagerat- en les diferents webs, fòrums o xats. Però, les aportacions també es poden considerar des de la perspectiva de les diferents disciplines o branques que constitueixen l'arbre filosòfic, i des de la tendència filosòfica que s'hi exhibeix o la que, per altra banda, s'hi pot intuir.

Filosòficament parlant, es pot dir que el que hi ha de nou és una voluntat explícita de **transparència del pensament**, de mostrar d'una manera senzilla continguts considerats per la majoria de la gent com a abstrusos i boirosos. En aquest sentit, Internet ha estat un gran aliat, perquè en certa manera el que cerquen els internautes, navegadors inquiets d'aquest nou oceà d'informació digitalitzada, és el coneixement ràpid, senzill i entenedor que a vegades no troben en els llibres.

Això no implica que els llibres deixin de ser una eina molt útil per al pensament en general i també, perquè no, per a exposar el pensament filosòfic. Lluny de la meua intenció està infravalorar-los, però cal reconèixer que en l'intent d'apropar la filosofia al gran públic, molt sovint han presentat un entrebanc, sobre tot aquells on el contingut és més aviat espès i que mostren una filosofia de temps passats i allunyada del món actual. En aquest aspecte, ens podríem referir a les especulacions més metafísiques i de difícil comprensió per qui no domina el tema o no en té prou coneixements. És clar que els llibres també tenen els seus avantatges: són de fàcil transportar i no requereixen cap tipus de connexió elèctrica o telefònica per poder-los llegir. En canvi en el cas de l'ordinador, a part de tenir un portàtil, és més difícil el seu transport.

En aquest aspecte, de fer la filosofia més assequible, Internet permet exposar la filosofia abstrusa d'una manera **senzilla i entenedora**; i, a més a més, apropa el pensament dels grans filòsofs a tothom. Aquest últim també és un dels aspectes més remarcables de les possibilitats que ofereix Internet a la filosofia, l'**accessibilitat**. Internet es presenta com una gran ajuda en l'intent d'apropar la filosofia a tothom que es connecti a la xarxa i que vulgui accedir al pensament no tan sols dels filòsofs antics, sinó també dels més contemporanis. La mateixa possibilitat d'oferir un material a l'abast de tothom i en especial als qui volen iniciar-se en el món filosòfic com apareix en el títol o subtítol d'algunes webs de professors dedicats a l'ensenyament de la matèria, com la de *Filòpolis*⁴⁷⁴ de Llorenç Vallmajó *filosofia per a no-iniciats*.

Com va dir D. Hume fa uns quants segles, la filosofia fàcil sempre és preferida per la majoria que no pas aquella que és difícil i abstrusa. Potser val la pena recordar les seves paraules:

"És cert que, en la generalitat del gènere humà, la filosofia fàcil i evident tindrà sempre preferència sobre la precisa i abstrusa, i que molts la recomanaran no solament per ser més agradable, sinó també per ser més útil que no pas l'altra. Està més dins de la vida comuna, emmotlla el cor i els afectes, i, perquè commou els principis segons els que actuen els homes, reforma llur conducta i els acosta al model de perfecció que

---

⁴⁷⁴ <<http://www.filopolis.net/>>

descriu. Ben altrament, la filosofia abstrusa, en estar fonamentada el voltant de la ment, que no pot intervenir en els quefers i les activitats, s'esfuma quan el filòsof surt de l'obscuritat i entra en la llum del dia; els seus principis difícilment poden mantenir alguna influència sobre la nostra conducta i comportament. Els sentiments del nostre cor, l'agitació de les nostres passions, la vehemència dels nostres afectes, dissipen totes les seves conclusions, i redueixen el filòsof profund a un simple plebeu. ⁴⁷⁵

Una altra novetat és l'afany de **simplificació**, molt pròxim en aquest aspecte al principi d'economia o simplicitat occamià: *entia non sunt multiplicanda praeter necessitatem* -estalviar l'ús dels conceptes abstractes innecessaris. Seguint aquest principi de la *navalla d'Occam*, la filosofia a Internet elimina les entitats conceptuals innecessàries i estableix vincles d'unió entre els diferents continguts. Tot i que també, poden haver-hi repeticions de textos i explicacions, la majoria dels autors o administradors-gestors de les webs intenten no repetir el que altres han dit o penjat a la xarxa i estableixen vincles amb altres webs per fer-ne referència. Tanmateix, hi ha la possibilitat de repeticions involuntàries, quan es tracten llocs comuns i temes o autors d'interès filosòfic rellevant.

La filosofia a Internet ofereix simplicitat en la seva presentació; però es tracta d'una simplicitat no exempta de complexitat, sobretot en els continguts que proporciona. Vull dir que els temes tractats no són tan simples com poden semblar d'entrada, les preguntes i reflexions que s'exposen són de caràcter complex, bé perquè es refereixen a diverses disciplines afins a la filosofia o a la seva reflexió, com la psicologia, l'antropologia, la sociologia, la metodologia de la ciència, la cosmologia..., o bé perquè tracten el pensament, a vegades prou divergent, de filòsofs que s'han qüestionat aspectes relacionats amb l'existència humana i de la vida en general.

La **interactivitat** és un altre dels aspectes destacats i que proporciona elements indispensables per a l'auto-aprenentatge. Avui dia Internet fa possible poder adquirir coneixements, per un mateix, d'una manera ràpida i autodidacta. Un dels objectius dels exercicis que es poden fer en algunes de les pàgines filosòfiques existents, és que el navegant internauta adquireixi d'una manera eficaç els diversos coneixements que se li ofereixen i pugui comprovar quin és el nivell d'aprenentatge obtingut. Una interactivitat que haurà de ser objecte d'estudi més endavant, en aquesta investigació, per comprendre millor com es pot aplicar la filosofia a Internet.

---

⁴⁷⁵ D. Hume: *Investigació sobre l'enteniment humà* Secció I, 3 Ed. 62 B.

Aquestes són les novetats més representatives de les diferents webs filosòfiques que es poden trobar navegant pel ciberespai. Unes altres són les novetats que presenten els fòrums i xats. En tots dos el que hi ha de nou és la possibilitat de manifestar el propi pensament o comentar el que han dit els grans o petits filòsofs del passat o actuals. També permeten la **construcció d'un pensament flexible interconnectat** que es va elaborant amb les diferents intervencions dels usuaris. El resultat és un pensament en xarxa, un ciberpensament que es pot anar modificant i refent amb el temps. Ambdós ofereixen la possibilitat de polir el mirall on el pensament filosòfic queda reflectit per a posteriors revisions. Es tracta d'una filosofia elàstica, flexible, que representa tota una novetat en aquest aspecte.

La diferència entre els fòrums i els xats, és que en els primers el pensament queda fixat per més temps, perquè els altres puguin discutir les idees o preguntes que s'hi formulen. En canvi, en els xats el pensament transcorre molt més ràpid i s'evapora amb més facilitat. En els xats la discussió és en temps real i la seva novetat és que hi poden intervenir tots aquells que estan connectats en aquell moment al canal #⁴⁷⁶. Per altra banda, i a diferència dels anteriors, en els fòrums poden participar tots aquells que hi accedeixen en el moment que vulguin. Aquesta disponibilitat permet a l'usuari que la reflexió vagi més enllà de la pantalla de l'ordinador i es pugui reformular i expressar més endavant, quan es torni a connectar al servei.

Un dels estudis més recents sobre el Gènere Xat és el de J. Mayans *Género Chat o cómo la etnografía puso un pie en el ciberespacio*⁴⁷⁷, on es descriuen i analitzen les seves propietats intrínseques i diferencials respecte a altres discursos del ciberespai internàutic.

"De este modo, como decimos, el discurso en un chat es una obra colectiva, fragmentaria y vital. En ella participan, en su proceso de creación, varias personas. A ello cabría añadir los que sólo leen, ya sea por estar en otra/s conversación/es o por el simple hecho de no querer participar activamente en la que está en marcha. Los contenidos del discurso se dispersan y se redireccionan por obra y gracia del medio, que favorece esta fragmentación. Y su vitalidad, su espontaneidad, son fácilmente identificables, por el carácter inmediato de su divulgación local. Es, en definitiva, el más segmentado, participativo y "oral" de los registros escritos."⁴⁷⁸

---

⁴⁷⁶ Símbol que precedeix al nom del canal del xat al que l'internauta es connecta. Un dels servidors de xats més utilitzats és el d'IRC-Hispano.org

⁴⁷⁷ J. Mayans i Planells. *Género Chat o cómo la etnografía puso un pie en el ciberespacio*. Ed. Gedisa B 2002

⁴⁷⁸ Op.cit. p.43

Un altre dels discursos presents al ciberespai o en l'entorn virtual d'Internet, o tercer entorn⁴⁷⁹ -E3-, com assenyala Echeverría (tot un expert en el tema), són els fòrums. Aquests nous espais d'interacció i de participació no estan exempts de multidisciplinàries anàlisis des de tots els àmbits. Els fòrums són un dels objectes d'estudi més actuals de la psicologia i les ciències socials pel tipus de relacions que s'hi estableixen i per intentar definir quina és la personalitat i característiques de les persones que hi participen.

"Si hi ha una paraula que ha fet fortuna als entorns virtuals, aquesta és fòrum. Però, què és un fòrum? La resposta sembla senzilla, gairebé òbvia. Utilitzant com a analogia la realitat presencial, el podríem definir en termes d'un espai i un moment per a la discussió. Així, en un bon nombre d'entorns virtuals hi ha una opció (un botó) que ens permet accedir a aquest espai i moment: el fòrum és un conjunt de possibilitats d'interacció facilitades per un programari determinat. Això no obstant, aquesta caracterització és purament funcional i instrumental, emfasitza la finalitat del fòrum i el paper rellevant que té en la seva definició la dimensió tecnològica, però eludeix completament l'acció que sobrevé al seu interior, els actes de significat, el contingut i els fenòmens de sentit que, de fet, el constitueixen com a espai simbòlic, és a dir, com a condició de producció de sociabilitat."⁴⁸⁰

De forma implícita la novetat de la filosofia presentada és difícil de discernir. Es podria pensar que en el fons no hi ha una voluntat d'expressar res més del que ja es pot percebre a simple vista, però també podria haver-hi alguna intenció amagada darrere dels diferents temes i autors exposats, com la d'intentar mostrar un corrent filosòfic determinat, però quin? Té un caràcter empíric? És més aviat de tipus socràtic? o té una orientació més racional? O bé tendeix cap a un esperit relativista sofístic, capaç de proporcionar elements per a la discussió i defensa d'opinions contraposades?

La finalitat implícita podria ser la de proporcionar les bases per a l'autoconeixement filosòfic, idea que no estaria gaire lluny de l'impuls socràtic de la maièutica. La maièutica o art de donar a llum va ser adoptat per Sòcrates com a mitjà de coneixement d'un mateix que havia d'ajudar a viure millor. És aquesta la filosofia implícita de les diferents webs, fòrums i xats? O hi ha una determinació amagada que estaria dirigida a ajudar a l'ascensió des de la caverna cap a un món de les idees? És la contemplació del bé el fi que es persegueix o la construcció d'un nou món, en aquest cas virtual de caràcter informàtic, on la filosofia pren el valor i el lloc que li pertoca? La veritat és que no està prou clar; potser el temps ens ajudarà a descobrir quina és la intenció última de la filosofia que es presenta, si és que n'hi ha una altra que no sigui la de proporcionar bona informació -al mateix temps

---

⁴⁷⁹ J. Echeverría. *Los señores del Aire. Telépolis y el Tercer Entorno*, Ed. Destino, B, 1999

que coneixement- i si aquesta és tan nova com pot semblar. En algunes webs italianes es parla d'una nova filosofia o ciberfilosofia. El que no queda prou clar és que té de nou, a apart de presentar-se en un nou format, per dir-ho d'alguna manera. De totes maneres, s'estan buscant altres noms com el d'hiperfilosofia, per referir-se a aquesta incipient filosofia en xarxa al ciberespai.

"La hiperfilosofía ni existe ni deja de existir. Hoy es una percepción o una quimera, una prognosis o una profecía (autocumplida en este texto hiperfilosófico como teoría hiperfilosófica), una forma de hablar o un neologismo vacío. De acuerdo con su propio espíritu paradójico, que admite cualquier refutación, puede existir o no existir, pero la duda y el debate, la negación y el anatema sobre la hiperfilosofía ya son plenamente hiperfilosóficos y, de hecho, dan comienzo a la hiperfilosofía. La hiperfilosofía puede parecer algo novedoso pero, en cierto sentido, es más antigua que su antepasada la filosofía, tanto como pueda serlo el precipitado mental de cualquier ser humano antes de decidir que ha alcanzado la verdad. La hiperfilosofía no es una nueva y revolucionaria doctrina filosófica pero tampoco una religión, una ciencia, una moral o una mística tecnológica. La hiperfilosofía será en todo caso una práctica, una actividad, una actitud, una manera o modo de percibir y tratar los problemas o incluso una suerte de «arte» de recrear el pensamiento."⁴⁸¹

En definitiva la novetat de la filosofia que es pot trobar a Internet es caracteritza per: la seva senzillesa, no exempta de complexitat en els continguts; simplicitat per la manera de presentar-la, i construcció, elaboració i creació de nous pensaments -sobretot en els fòrums i, de manera caduca en els xats- que faciliten l'elasticitat del pensament. Aquesta capacitat de creació aplicada a la xarxa en general pot tenir els seus fruits més saborosos en el camp filosòfic, així com ja s'està donant en l'art com ens explica D. Casacuberta en el seu llibre *Creación colectiva. En internet el creador es el público*⁴⁸²:

"Pongase a navegar un rato y deténgase a pensar un momento. ¿No se ha fijado en que Internet, en el fondo, no es más que un vasto hipertexto de creación colectiva? La gente entra y sale, pone sus páginas, comentarios, música, texto, imagen... Ven las obras de los otros, las comentan, alaban o ridiculizan. Unos crean software para ayudar a la comunidad y levantar nuevos sitios, otros usan esas herramientas de código para ofrecer contenidos a la comunidad. Algunos ayudarán con sus comentarios al desarrollo de esos contenidos y una buena parte se limitarán a consumir pues no tienen tiempo, conocimiento o ganas de colaborar, pero también juegan su papel en este gran espacio de creación colectiva que es Internet"

---

⁴⁸⁰ Francesc Núñez, Anna Gálvez i Agnès Vayreda *La participació en un fòrum electrònic: motius, auditoris i posicionaments* <<http://www.uoc.edu/dt/20198/index.html>>

⁴⁸¹ A. Alonso i I. Arzoz. *La nueva ciudad de dios* Ed. Siruela M. 2002 p. 277

⁴⁸² D. Casacuberta: *Creacion colectiva. En internet el creador es el público*. Ed. Gedisa B. 2003 p.125-126

Fent un quadre resum de les aportacions més importants que proporciona Internet a la filosofia, tindriem:

Transparència del pensament	Tendència a distanciar-se d'especulacions metafísiques transcendents i que presenten dificultats de comprensió per a l'usuari.
Senzillesa i accessibilitat en la presentació dels continguts	Accés ràpid i propagació del pensament filosòfic a nivell mundial. Iniciació a la filosofia de forma clara i entenedora.
Simplicitat en la complexitat	Els temes tractats són molt complexos però la manera de presentar-los és simple i amena, fins i tot podríem dir lúdica.
Interactivitat en l'aprenentatge	Possibilitat d'auto-aprenentatge directe amb l'ordinador amb exercicis d'autoavaluació. Adquisició de nous coneixements mitjançant la proposta d'exercicis per fer a l'aula amb els altres alumnes.
Construcció i creació de pensament flexible	Construcció individual de noves interpretacions sobre temes i autors coneguts. Creació col·lectiva de pensament crític i reflexiu a través dels diferents materials exposats en les webs i de manera més interactiva en els fòrums i xats. Elasticitat i pensament reticular.

Com és la filosofia virtualitzada?

Al principi d'aquest capítol sobre la Filosofia en la SIC s'ha fet referència als diferents sentits que pot tenir la filosofia. Ara, potser, sigui el moment de tractar més concretament de la presència de la filosofia a Internet amb l'objectiu de descobrir quins són, dels diferents sentits esmentats en l'apartat anterior, els que més predominen i quines són les disciplines filosòfiques que suren per l'oceà internàutic i que, de la mateixa manera com les diferents connexions entre ordinadors distants teixeixen la xarxa, també configuren el teixit de la filosofia a Internet. La investigació se centrarà majoritàriament en algunes webs de l'àmbit de Catalunya, València i Illes Balears consultades entre el Març del 2003 i l'agost del 2005.

Val a dir, que un dels sentits que més predominen és el primigeni, el més etimològic, el que entén la filosofia com a recerca, estimació o tendència al saber. La majoria de les webs de caràcter pedagògic i també més genèric, tracten de reflectir aquest sentit de la filosofia en la presentació dels seus continguts. Així, tant els autors i temes exposats, com les diferents aplicacions interactives, tenen l'objectiu de tractar l'extensa tradició filosòfica de la recerca del sentit de l'existència humana, de la vida, de la comprensió de la naturalesa, de les accions morals... Són nombroses les webs dedicades a la divulgació i ensenyament del saber filosòfic i de les seves aplicacions a altres àmbits.

La filosofia a Internet també es presenta des del seu vessant més analític i metodològic, amb webs dedicades a la lògica i a la clarificació del pensament, o bé a aspectes més epistemològics i de reflexió sobre la ciència. En aquest sentit cal tenir coneixements més especialitzats per accedir a la seva comprensió. Com és el web: **Realitat Més Enllà de l'Aparença** Les aparences enganyen. Aneu dellà la manera familiar de veure les coses de la mà de Galileu, Russell, Riemann, Einstein, Wheeler, Kaku, Thorne... Pàgines d'Antoni Albert, professor de filosofia.

<http://www.chez.com/tonialb/realitat/index.htm>

Un altre exemple serien aquelles webs que tracten la filosofia més com a vivència personal. Aquest seria el cas de webs de caràcter personal que volen expressar una filosofia de vida pròpia i original. Un exemple: **Filosofia espessa**: Secció de la pàgina personal de Jordi Cots (llicenciat en Filosofia) amb diversos textos propis incloent la tesina "Perspectives sobre la filosofia de la ment". <http://jordicots.netfirms.com/filo.htm>

En un dels altres sentits que pot tenir la filosofia, com a reflexió crítica de la cultura i de la societat, també es poden trobar webs de revistes electròniques i d'algunes associacions dedicades a exposar un pensament més reflexiu i agosarat. Com per exemple: **Esponjiforme Entertainment**: Revista electrònica de filosofia feta per estudiants de la Universitat de Barcelona. <http://www.esponjiforme.com>; o en l'àmbit internacional la revista *The Philosophers' Magazine*: <http://www.philosophersnet.com/> amb jocs i activitats interactives, articles de crítica social i filosòfica internàutica, cafè filosòfic online, novetats...

També hi trobem webs dedicades a analitzar i oferir materials per a la reflexió ètica. L'ètica, o reflexió sobre els principis que han de dirigir la conducta d'una manera correcta, és un dels sentits més pràctics de la filosofia. Així no es d'estranyar que també tingui el seu lloc a la xarxa i no només com a objecte de debat i de reflexió sinó també com a taulell d'anuncis dels diferents temes que ha de tractar en l'actualitat:

- la tecnologia (tecnoètica:<http://www.tecnoetica.com/>),
- la vida (bioètica:<http://www.bioeticanet.info>),
- les relacions socials (<http://www.xtec.cat/~csarrate/index.htm>),
- els valors morals (<http://www.xtec.cat/~jmeya1/index.htm>).

Deixant de banda els diferents sentits de la filosofia, aquesta es divideix en diferents disciplines o branques: metafísica, epistemologia, lògica i metodologia de la ciència, estètica, ètica... que també trobem representades en la Xarxa de xarxes o Internet. Per exemple, de metafísica textos de grans autors, reflexions a través d'articles; d'epistemologia: textos, comentaris, articles, temes...; de lògica i metodologia de la ciència: exercicis, reflexions...; d'estètica: programes, cursos, articles...; d'ètica: apunts, dilemes, exercicis, aplicacions... Més en concret les disciplines amb menys presència a Internet són les d'estètica i de lògica.

A més, també els filòsofs més importants de les diferents èpoques històriques tenen el seu espai propi a Internet. Per exemple podem trobar biografies, textos i fins i tot pàgines dedicades a alguns dels filòsofs que més rellevància han tingut en la història de la filosofia o altres més actuals que representen un aspecte important en el pensament del qui ha configurat les seves webs. Aquest és el cas de Ramon Llull⁴⁸³, F. Nietzsche⁴⁸⁴, M. Heidegger⁴⁸⁵ Francesc Pujols⁴⁸⁶, J. Ferrater Mora⁴⁸⁷, només per posar alguns exemples, perquè n'hi ha molts més a la xarxa⁴⁸⁸.

Per no parlar dels diferents temes filosòfics que també han trobat el seu lloc en l'immens espai incommensurable d'Internet. Els temes que més predominen són aquells que formen part de la programació de les diferents matèries filosòfiques. Així temes com l'evolució, l'origen de la vida i de l'univers, els valors, el buit, el coneixement, la globalització, els mass media, la veritat... són tractats en les diferents webs filosòfiques i ètiques.

---

⁴⁸³ <<http://www.xtec.es/~jquintan/llull98/llullcas.htm>> Web amb informació sobre Ramon Llull, biografia, resum d'algunes obres i un joc interactiu fet pels alumnes de l'IES Joan Fuster de Barcelona. Web de la Universitat de Barcelona: <<http://estel.bib.ub.es/ramonllull/>>

<<http://www.geocities.com/Athens/Forum/5284/estev.html>> Portal d'estudis actuals sobre Ramon Llull

⁴⁸⁴ <http://www.nietzscheana.com.ar/> Nietzsche en castellano on es recullen textos i articles sobre Nietzsche. i Derrida en castellano: <<http://personales.ciudad.com.ar/Derrida/>>

⁴⁸⁵ Del mateix autor anteriorment esmentat es pot consultar Heidegger en castellano:

<http://personales.ciudad.com.ar/M_Heidegger/index.htm>

⁴⁸⁶ <http://www.francescupujols.org/html/index/index_02.htm> Web de l'Associació Francesc Pujols

⁴⁸⁷ <<http://www.ferratermora.com/>> Web oficial d'aquest filòsof català.

⁴⁸⁸ Es poden consultar alguns enllaços a webs sobre diferents filòsofs a la web d'Àngels Baldó: Filoxarxa <<http://www.geocities.com/Athens/Agora/2979/filosofs.htm#philosophers>>

Aplicacions interactives

Abans de descriure el tipus d'aplicacions interactives que s'ofereixen en l'àmbit filosòfic català, incloent el País Valencià i les Illes Balears, s'hauria de distingir, d'entrada, entre diferents tipus d'aplicacions i d'interactivitat. D'aquesta manera, les aplicacions poden ser:

- a través de programes que generen exercicis o pràctiques d'autoavaluació individuals, directament entre l'usuari i l'ordinador (rutines Java, hotpotatoes, formularis...);
- entre usuaris connectats a la xarxa (a través de fòrums, weblogs o xats);
- i per últim, mitjançant exercicis amb preguntes per respondre en un full a part individualment o en grup (tipus webquests o propostes d'exercicis relacionats amb els continguts exposats).

En referència a l'interactivitat s'hauria de distingir el grau d'interacció, amb qui s'estableix, i com s'exposa el seu resultat. Cal aturar-se breument a analitzar el concepte d'interacció i d'interactivitat perquè actualment el seu significat s'ha vist modificat per la innovació que ha suposat Internet en l'àmbit de les relacions i comunicacions humanes. La interacció s'ha entès normalment com la relació de reciprocitat que s'estableix entre dos o més individus, on uns fan d'emissors (metafòricament parlant) i els altres tenen el paper de receptors, intercanviant-se els papers quan és necessari.

Per interactivitat s'entén la relació que es pot establir entre un usuari i un medi. Fins fa poc, hom interactuava quan es relacionava i intervenia juntament amb altres, ja fos en la creació d'un producte determinat, en un debat sobre diverses qüestions humanes, científiques, tècniques... Però, actualment el concepte d'interactivitat s'ha d'entendre en un altre sentit, ara hi ha la possibilitat d'interactuar, o dit d'altra manera, de relacionar-nos, d'actuar amb i d'intervenir en un procés, ja sigui de comunicació o de creació, mitjançant aparells informàtics (ordinadors) connectats a Internet. Per aquest motiu és forçós determinar a què ens referim quan parlem d'interactivitat a Internet i d'aplicacions interactives.

Així, doncs, tenim diferents tipus d'interacció i d'interactivitat que es poden donar a la xarxa:

<p>1.Usuari - Ordinador</p>	<p>Interactivitat entre un usuari i un programa informàtic que ofereix diferents aplicacions, però que no permet modificacions. Seria el cas d'exercicis d'autoavaluació, formularis on es pot expressar la pròpia opinió, fer preguntes, realitzar votacions... i veure els resultats en temps real.</p> <p>Interactivitat entre un usuari i un programa informàtic que permet ser modificat, com per exemple el sistema operatiu Linux. També es podrien incloure dins d'aquesta categoria la creació de materials com articles i exercicis que després poden ser consultats. La interacció en aquest cas no es produeix en temps real i directament en la xarxa sinó que el procés de pensament és a priori, i els continguts construïts, elaborats o creats són a posteriori o <i>ad hoc</i>, tot i que el seu resultat és exposat també a la xarxa.</p>
<p>2. Usuari – Ordinador – Usuari</p>	<p>Interacció entre usuaris anònims (ús de nicks no registrats i desconeguts pels altres) i de forma instantània a través de xats. Al mateix temps que s'interactua perquè es pot intervenir en la creació de pensament, de comunicació ignorant l'interlocutor. Una de les característiques a destacar és el desconeixement entre l'emissor i el receptor.</p> <p>Interacció entre usuaris que també poden ser anònims o no, a través de fòrums.</p> <p>Interacció entre usuaris coneguts i registrats en llistes de correu. També hi podríem incloure les comunitats dedicades a una temàtica concreta.</p>
<p>3. Ordinador – Usuari/s</p>	<p>Interactivitat més enllà de la connexió a Internet que serveix de mitjà per elaborar exercicis ja sigui de manera individual o en grup, com per exemple en les Webquests.</p> <p>La interacció es produeix a la Xarxa però traspasa els seus límits virtuals informatitzats per convertir-se en una virtualitat realitzada.</p>

Tenint en compte els diferents usos dels termes a tractar les aplicacions interactives i que permeten la interacció a través d'Internet en el camp de la filosofia són:

Usuari – Ordinador: Webs on s'ofereixen exercicis d'autoavaluació, la majoria realitzats amb el programa Hotpotatoes i amb rutines java, com per exemple:

- Filòpolis: <http://filopolis.net> amb mots encreuats, activitats de completar textos, buscar definicions...

- Especular: <http://especular.webcindario.com/> amb qüestionaris, fitxes, webquests...
- Filoètica: <http://www.xtec.cat/~asarsane/> amb exercicis interactius, mots encreuats, qüestionaris...
- Web de lògica de les illes balears: Exercicis de taules de veritat de lògica proposicional o d'enunciats. <http://weib.caib.es/cgi-bin/tveritat/tveritat.exe>
Comprova els teus coneixements de lògica proposicional amb un test lògic.
<http://weib.caib.es/Recursos/applets/exerlog.html>

...

Usuari – Ordinador – Usuari: Webs on es pot participar en fòrums i xats per expressar les pròpies idees i compartir-les amb els altres usuaris, que les poden rebatre, com per exemple:

- @punes de filosofia: <http://www.xtec.cat/~jgonza51/>;
- Web de Josep-Maria Terricabras: <http://www.terrincabras-filosofia.cat>
- Filosofia al carrer: <http://www.xtec.cat/~lalegret/> proposa un calendari de xats amb alumnes d'altres instituts.

...

Ordinador – Usuari/s: Webs que condueixen la reflexió més enllà de l'ordinador connectat a la Xarxa. És a dir, l'ordinador seria utilitzat com un llibre de text educatiu o com qualsevol altre llibre. La majoria de les webs de caràcter pedagògic tenen aquesta finalitat *a posteriori*, la de proporcionar materials per discutir en àmbits públics o privat i de reflexionar, cadascú pel seu compte, sense la necessitat d'estar connectat. En aquest sentit és aplicable a aquelles webs que proporcionen reflexions sobre autors o temes com per exemple:

- Filosofia i Pensament: <http://alcoberro.cat>
- Filosof(e)s: <http://www.xtec.cat/~asarch/>
- Antropologia filosòfica: <http://www.xtec.cat/~asarsane/filoantropologia>
- Filosofia i poesia: <http://www.defezweb.net>
- Les Pàgines de Filosofia: <http://usuarios.lycos.es/JoaquinFeliu/>
- Bioètica: <http://www.bioeticanet.info>
- Filoxarxa: <http://www.pensament.com/filoxarxa>
- Web docent de Joan Vergés: <http://www.joanverges.info>

Com és la filosofia virtual a Internet?

Després de l'anàlisi realitzada sobre el que es pot trobar a Internet en l'àmbit filosòfic català, el País Valencià, les Illes Balears, i afegint alguns webs i portals espanyols, es podrien aplicar un conjunt de característiques comunes en la filosofia virtual tenint en compte els següents criteris:

- Eficàcia: navegabilitat o accessibilitat dels continguts.
- Pràctica: interactivitat interactuant.
- Repercussions: reflexió més enllà de la xarxa.
- Ètica aplicada: valors que promou.

Eficàcia: navegabilitat o accessibilitat dels continguts.

Es podria dir que el conjunt de webs que formen part de l'immesurable oceà internautic tenen uns trets característics, que permeten classificar-les en unes categories específiques. Per realitzar tal classificació he manllevat, amb un petit afegit, la caracterització metafòrica utilitzada per F. Bacon⁴⁸⁹ al referir-se als mètodes emprats pels filòsofs-científics. D'aquesta manera la classificació es donaria entre webs aranyes, webs formigues, webs abelles i webs papallones.

Els webs aranyes es refereixen o es poden aplicar a les webs que, com en una teranyina, ofereixen els seus continguts enllaçats uns amb els altres. L'internauta que les visita queda enganxat, atrapat de manera irreversible (exagerant una mica) dins dels seus continguts. Alguns exemples:

- [http://www.xtec.cat/~jgonza51/;](http://www.xtec.cat/~jgonza51/)
- <http://www.xtec.cat/~cciscart/index.htm;>
- <http://www.pensament.com/filoxarxa>

---

⁴⁸⁹ "Els que han tractat les ciències han estat o bé empírics o bé dogmàtics. Els empírics, a la manera de les formigues, només amunteguen i consumeixen. Els racionalistes, com si fossin aranyes, fan teles d'ells mateixos. En canvi, hi ha un camí intermedi que és el de l'abella: treure la matèria de les flors de l'hort i del camp, però transformar-la i distribuir-la amb la pròpia capacitat. I el vertader treball de la filosofia no és gens diferent, perquè no recolza sols o sobretot en les forces de la ment ni emmagatzema íntegrament en la memòria el material que li han ofert la història natural i els experiments mecànics, sinó que el diposita en l'enteniment després de transformar-lo i elaborar-lo. Així doncs, podem esperar-ne força d'una aliança més estreta i ferma (no realitzada encara) entre aquestes dues facultats, que són l'experimental i la racional."
F. Bacon *Novum Organum*, XCV, Editorial Laia, Barcelona, 1987

Els webs formigues es podrien aplicar a aquelles webs treballades laboriosament, però construïdes a partir de fragments, reculls d'articles. Presenten materials diversos i recursos aplicables a diferents temàtiques. Alguns exemples:

- <http://www.boulesis.com>;
- <http://www.terra.es/personal/ofernandezg/>
- <http://www.xtec.cat/~asarsane>;

Els webs abelles tenen tant les característiques de les aranyes com de les formigues. Els continguts estan elaborats a partir del que han anat recollint. Una de les seves característiques és que afavoreixen la interactivitat entre usuari-ordinador o entre usuaris més enllà de la connexió a Internet, per així construir, crear, nous materials i pensaments. Alguns exemples:

- <http://filopolis.net>;
- <http://alcoberro.cat>;
- <http://www.cibernous.com>
- <http://www.lacavernadeplaton.com>
- <http://www.webdianoia.com/>

Per últim els webs papallones són aquelles webs on l'internauta hi pot passar volant i recollir el que més l'interessa. Només ofereixen informacions puntuals i de poc contingut. Com a exemples tindríem les webs d'Associacions, notícies, revistes...

Pràctica: Interactivitat interactuant

A nivell més pràctic a la filosofia, que es pot trobar navegant per Internet, li manca el grau d'interactivitat, que seria convenient per a poder crear pensament en Xarxa. Si el que es vol és parlar d'una filosofia diferent a la tradicional, és necessari accentuar la interactivitat per fomentar la flexibilitat del pensament. Tanmateix, hi ha esforços notables per a fer-ho possible. Cada cop són més els professors i professores de filosofia que s'estan adonant d'aquesta necessitat, perquè no n'hi ha prou a proporcionar materials, sinó que el que demana l'usuari, cada cop amb més insistència, és poder interactuar amb aquests materials, poder intervenir d'alguna manera en la seva elaboració i participar tot interactuant amb l'ordinador.

L'ordinador ja no és tractat simplement com una eina que permet accedir a la Xarxa d'informacions i de coneixements, sinó que el que es vol és tenir el control d'aquestes informacions i coneixements per, si és necessari o convenient, crear-ne de nous. Per posar un exemple: els joves i estudiants –tot i que hi podríem posar també a la majoria dels internautes- que es connecten, no volen restar passius davant la pantalla, ans el contrari, el que esperen és que se'ls ofereixi la possibilitat de poder intervenir a través de diferents exercicis, aplicacions, fòrums, xats... No es d'estranyar, doncs, que algunes de les webs de filosofia que tenen més acceptació siguin aquelles on es pot interactuar amb l'ordinador, que contenen exercicis pràctics o fòrums. Per exemple un dels webs amb força dinamisme en els fòrums és: <http://www.webdianoia.com/forum/> ; o una altra web molt visitada on hi ha exercicis on es poden aplicar els continguts que s'exposen en les seccions temàtiques com és la de Filòpolis amb les diferents escoles d'Atenes antiga, moderna i contemporània: <http://filopolis.net>.

Repercussions: reflexió més enllà de la Xarxa

La filosofia a Internet té les seves repercussions més enllà de la Xarxa, perquè aquest és un dels objectius de la majoria de les webs analitzades, deixant de banda les que simplement tenen com a missió informar de les activitats d'alguna associació o grup d'investigació. Les webs amb més caràcter pedagògic el que pretenen és provocar, incentivar una reflexió que sigui extensible a l'àmbit no només educatiu, sinó també a l'àmbit social.

Una altra qüestió és si realment provoca aquesta reflexió o simplement és una ajuda per aquells qui ja l'havien iniciat en altres àmbits. És a dir, els visitants de les pàgines web dedicades a la filosofia no ho són per casualitat, sinó que consulten aquestes webs, perquè tenen una inquietud filosòfica o perquè han d'aprovar una matèria. El mateix succeeix amb els fòrums i xats: es poden visitar per curiositat o també per error, però normalment els qui hi entren és perquè els interessa el tema i hi volen dir la seva.

La presència en altres mitjans de comunicació és molt minsa. Ocasionalment poden aparèixer algunes referències mínimes en algun diari que hi dediqui algun article o en la recomanació d'algunes webs especialitzades. A la televisió de Catalunya, més en concret al canal K3 dediquen un espai anomenat webclip⁴⁹⁰ a difondre algunes webs d'interès educatiu per temes i la filosofia n'és un dels tractats.

---

⁴⁹⁰ <http://www.tvcatalunya.com/webclip/fitxes/wc_69507158.htm>

Ètica aplicada: valors que promou

Respecte als principis bàsics de l'ètica de mínims aplicable a la xarxa, en la filosofia a Internet també hi són presents, directament a través dels continguts d'algunes webs o indirectament com a subsistents, d'alguna manera, al darrere dels temes tractats. Sense tenir en compte les webs dedicades exclusivament a l'ètica i seguint els principis bàsics de l'ètica aplicada, que ha de ser considerada com una ètica de mínims i en revisió constant, els valors que es promouen són:

- *Autonomia* (tenir en compte els interessos, preferències i decisions dels subjectes). Molt relacionada al concepte de responsabilitat. Els webmestres o gestors-administradors de les webs són els únics responsables dels continguts exposats, tot i que no en són, almenys de manera directa, de les repercussions que puguin tenir a llarg termini.
- *Beneficència o benevolència* (fer el bé). El que es pretén és ajudar els qui visitin les webs i en puguin obtenir algun profit per al seu estudi o per a la seva vida personal. Un dels valors, doncs, més importants seria el de la solidaritat.
- *No maleficència* (evitar el mal, no córrer riscos innecessaris). No hi ha l'objectiu de perjudicar a ningú. Ans al contrari, el que es vol és afavorir la recerca de material, fomentar l'aprenentatge i la creació de pensament original.
- *Justícia* (equitat o donar a cadascú el que li correspon segons el que ha fet, repartir amb equitat els recursos escassos amb igualtat de drets per a l'eficàcia i benestar de tots). Es té per objectiu afavorir a tothom de manera equitativa. A més, es promou el valor de la llibertat perquè s'hi pot accedir quan es vulgui. Hi ha algunes webs que tenen àrees restringides als usuaris, però sobretot és per salvaguardar la intimitat dels seus membres i perquè els materials que contenen són privats. Aquest és el cas d'algunes webs d'Institut amb apartats exclusius per als alumnes.
- *Rigor* (o integritat en el que es fa) i *transparència* (cal que circuli la informació i es pugui validar). S'intenta ser rigorós en els continguts proporcionats i en les activitats on l'internauta pot intervenir.

Tots aquests valors en la filosofia a Internet, principalment en les webs i fòrums, hi són presents d'una manera prou clara i concreta. En canvi, no es pot dir el mateix sobre els xats, potser perquè les seves característiques són molt diferents i peculiars com ens explica J. Mayans en el seu llibre *Género Chat*⁴⁹¹: el discurs i argumentació d'un xat és fragmentat, espontani, col·lectiu, i malgrat hi ha establertes unes normes de conducta, no sempre se segueixen. Es tracta d'un gènere confús i borrós *-fuzzy-*, on hi manca la reflexivitat necessària per a mantenir un cert ordre estructural. Per tant, no es d'estranyar que, malgrat els intents de seguir una ètica mínima, els valors es dilueixin en l'instant de la transferència i la recepció de la comunicació.

Quina filosofia es pot fer amb Internet?

Per a respondre a aquesta qüestió s'ha de distingir, d'entrada, entre la filosofia que es pot fer en les webs i la que es pot fer als fòrums i als xats.

En les webs construïdes amb el format de l'hipertext, la filosofia que s'hi pot fer és molt diversa. Es pot fer una filosofia molt semblant a la dels llibres: exposant temes, argumentacions i textos de forma lineal per a posteriors comentaris o elaboració d'idees; proposant exercicis com els que podrien realitzar els alumnes en una classe de filosofia o els que podria fer qualsevol autodidacte pel seu compte, amb l'avantatge que poden ser revisats i reconstruïts tantes vegades com es vulgui i quan es vulgui, sense haver de comprar el material –tot i que, evidentment, s'ha de tenir l'aparell per poder-ho fer, l'ordinador, i pagar la connexió telefònica-.

Però també es pot fer una filosofia un xic diferent, més dinàmica, més interactiva, que promogui més la creació individual o col·lectiva d'idees. És d'aquesta manera com la filosofia, el pensament, es torna molt més flexible i adaptable, elàstic i reticular com ens indica I. Izuzquiza en el seu llibre *Filosofia del presente*:

“La revolución digital impone, cada vez más, la necesidad de pensar de un modo elástico. Lo que supone, asimismo, tener en cuenta que la elasticidad implica siempre admitir tensiones, vivir en la ruptura de límites, estar en un constante proceso de cambio. [...] Vivir en el mundo digital supone “vivir en red”, y pensar en el mundo digital

---

⁴⁹¹ Op.cit. pàgines 42 i següents.

supone desarrollar una forma de pensamiento de tipo reticular. Lo que supone, obviamente, pensar en forma nueva antiguos problemas.”⁴⁹²

Unes característiques que també són compartides en els fòrums, però, amb la novetat que hi poden participar, fins i tot els més allunyats en la distància. Aleshores, l'espai de debat pren unes noves dimensions. El debat es trasllada al ciberespai, que es pot definir com un espai que existeix en tant que és practicat⁴⁹³. No es tracta d'un espai com un lloc amb una ubicació específica, sinó d'un espai multidimensional i elàstic que permet expressar el pensament, d'una manera elàstica i multidimensional. En els fòrums, com expressen alguns que hi participen, es realitza una emulació de la filosofia que es pot fer en la realitat, es tracta d'un succedani que depèn del mitjà tècnic, i aquest potser sigui un dels seus grans inconvenients.

Per últim, la filosofia que es pot fer en els xats és una filosofia molt fragmentada i momentània, fins i tot en podríem dir efímera. En els xats el discurs ha de ser molt dinàmic per a mantenir l'interès dels interlocutors i l'espai que ocupa⁴⁹⁴. Aquest és un dels motius de l'ús de símbols o icones –anomenades emoticones, com per exemple: ☺ :-) ☹ :-) :D- per expressar pensaments i emocions d'una manera ràpida. L'argumentació és gairebé impossible i la filosofia resta reduïda a la més mínima expressió, a una mena de llampec a l'estil nietzschian, que té, segurament, com a intenció més plausible la de provocar i poca cosa més. Un dels aspectes potser més importants i remarcables és que manté la vivacitat i expressivitat del discurs oral mantingut en segles passats en l'àgora pública d'Atenes. Motiu pel qual alguns han volgut defensar la idea d'Internet, la xarxa, com a impulsora d'una Àgora que pren connotacions d'universal.

En definitiva, la filosofia *amb* Internet no és pot dir que sigui una filosofia nova, completament original i formada per un sistema ordenat d'idees que constitueixi una revolució o canvi de paradigma del pensament. Ara bé, sí que la filosofia *amb* Internet, tot i guardar semblances, molt significatives amb la filosofia que s'ha fet des de sempre, té un conjunt de característiques que la constitueixen com a diferent, com a novetat.

La filosofia *amb* Internet i *a* Internet, és una filosofia digitalitzada, una ciberfilosofia, una infofilosofia o hiperfilosofia –com alguns volen anomenar-la-, una filosofia dinàmica i lúdica, una filosofia que es podria anomenar *prêt-à-porter* –a punt per emportar- o, millor

---

⁴⁹² I. Izuzquiza. *La filosofía del presente* pàg. 238-239. En aquest darrer llibre Izuzquiza ens explica com és la filosofia del present tenint en compte els canvis produïts no simplement en la societat en general, sinó especialment en diferents disciplines com són la ciència física, la tecnologia i la biologia.

⁴⁹³ J. Mayans. *Sota un silenci amb mil orelles* p.105 En referència al que diu S. Jones de que el ciberespai és un espai socialment produït.

dit, *prêt-à-penser*⁴⁹⁵, a punt per pensar, com si es tractés d'una filosofia a la carta on el client tria el que més l'interessa i que utilitza a Internet com a mitjà i no com a una finalitat. És a dir, Internet ofereix un espai o, si es prefereix, un ciberespai, d'aprenentatge nou. Ja no és necessari anar a una biblioteca per a consultar dades sobre un tema o un autor filosòfic, ni assistir a una classe de filosofia per aprendre qui era I. Kant, Plató o Aristòtil –per posar alguns exemples significatius–, sinó que disposant del mitjà tècnic convenient –en aquest cas un ordinador amb mòdem i connexió telefònica o amb una xarxa sense fils– es pot accedir a tota la informació que es desitja i està disponible a la xarxa. A més a més, Internet permet que aquesta informació sigui analitzada, discutida i exposada en els diferents fòrums i xats existents arreu del món. Així és com l'internauta pot obtenir no simplement informació, sinó també coneixement, perquè Internet permet obtenir, crear, expressar i compartir les idees filosòfiques a nivell mundial.

---

⁴⁹⁴ En referència a aquesta idea és prou encertada l'expressió de J. Mayans en el seu llibre *Sota un silenci amb mil orelles* "Quan les paraules desapareixen, el ciberespai s'evapora". p.105

⁴⁹⁵ A. Mattelard en el seu llibre *Historia de la sociedad de la información* fa servir aquesta expressió com a síntesi de les característiques que s'han teixit a l'entorn del nou paradigma de l'empresa i que es recolza en el poder de les noves tecnologies. "Horizontalidad, transparencia, fluidez, flexibilidad, autonomía de los actores, civismo: este prêt-à-penser que se ha tejido en torno al paradigma, definitivamente central, de la empresa en cuanto propietaria del criterio de iniciativa y rendimiento, se apoya, él también, en la creencia en el poder de las tecnologías informacionales (también llamadas tecnologías de la coordinación) para trastornar de cabo a rabo las relaciones sociales." Pàg. 147

CONCLUSIONS

A partir de tot el que s'ha anat exposant quines conclusions es poden establir? És necessària una Filosofia de la Tecnologia orientada a l'anàlisi dels usos i aplicacions de les noves tecnologies? És la *SIC* realment una societat del coneixement? S'ha aconseguit el propòsit inicial de trobar el lloc que li correspon a la filosofia en l'anomenada *Societat de la Informació*, de la *comunicació* i presumiblement del *coneixement*? Cap a on ens està conduint aquesta anomenada *era informacional*, on vivim com si estiguéssim atrapats irremissiblement en una gran teranyina, pel que fa a l'àmbit d'aplicació de la filosofia? Quin és, en definitiva, el sentit últim de la filosofia i quina ha de ser la seva funció en l'actualitat? Ha de tenir un sentit últim la filosofia i una funció única en la *SIC* o tot el contrari, els sentits i funcions són múltiples, complexos i canviants com ho és la mateixa societat?

A través del que s'ha mostrat al llarg de tota la investigació hauria d'haver quedat clar en primer lloc, que la filosofia ha de servir per reflexionar sobre la tecnologia i, més en concret, en referència a les seves aplicacions més immediates ha de proporcionar un marc d'anàlisi crítica. I per quines raons? quins són els arguments que justifiquen aquesta necessitat de reflexió filosòfica i d'anàlisi crítica? Una possible resposta a la pregunta seria, perquè en principi, tot i que desconexem quines repercussions pot tenir la tecnologia a llarg termini, d'alguna manera ja estem intuïnt i en altres casos evidenciant el que pot passar en un futur pròxim si no l'apliquem convenientment. Efecte hivernacle, desforestació, manca d'aigua, canvi climàtic, reducció de la capa d'Ozó... són alguns dels conceptes que apareixen constantment en els informes sobre la situació planetària dels darrers anys i que òbviament estan íntimament lligats a la tecnologia actual i a l'ús de les seves aplicacions. I no tan sols només pel que fa referència a la naturalesa, sinó que també existeixen altres perills que afecten les produccions humanes i les relacions socials.

L'extensió de les xarxes internàutiques està provocant problemes, entre d'altres, respecte als drets d'autor, la propietat intel·lectual, el control de les comunicacions i el poder coercitiu i de control de les xarxes. A més a més, a tot plegat, s'han d'afegir els reptes que suposen per a la seguretat internacional l'organització en xarxa de grups fonamentalistes i extremistes radicals que en qualsevol moment poden desestabilitzar la pau mundial. Una altra qüestió, que cal tenir present és el problema de l'accés a les xarxes que està conduint a una ruptura entre els que estan connectats i els desconnectats. I per últim, el canvi de valors que està provocant l'aplicació de les noves tecnologies al modificar

els paràmetres axiològics existents donant més importància a valors com la velocitat i l'eficàcia.

En segon lloc, hem de tenir present, que només a través de la filosofia serà possible tenir una comprensió més ampla d'aquesta nova societat informacional emergent, que entre tots anem construint. Una societat on s'està imposant el valor de la informació per damunt de tot, sense tenir en compte els riscos i perills que pot implicar estar ben o mal informat, ni del tipus de coneixement que es pot obtenir. Ara més que mai, informació i coneixement han aconseguit una autonomia que pot menar indefectiblement a la més pura ignorància, tot i tenir moltíssima informació, ja sigui perquè no se sap organitzar ni destriar bé la informació que es rep, o bé perquè molta de la informació no conté res més que simple soroll. La infoxicació comença a ser un dels atributs que defineix millor la situació dels individus en la societat actual. Una nova malaltia que està afectant a tothom per igual i a la que s'ha de fer front mitjançant totes les eines disponibles al nostre abast.

És prou necessari, doncs, davant tota aquesta situació, una filosofia analítica i crítica, respecte a la informació rebuda a través dels mitjans de comunicació, que ajudi a eliminar el soroll i garbellar l'autèntica informació, que ens proporcioni el coneixement adient per comprendre i interpretar millor el món que ens ha tocat viure. A part que, també, serà de gran ajuda, evidentment, una filosofia que afronti els actuals reptes que planteja la *SIC*; una filosofia que recuperi l'esperit de denúncia iniciat pels filòsofs de la sospita al segle XIX, amb un cert toc de crítica al més pur estil frankfurtià; que ajudi a conscienciar a la humanitat dels nous riscos generats per la societat altament tecnificada i als perills que, tard o d'hora, haurà de fer front en un futur pròxim, donat que no solament la naturalesa és la que està amenaçada a la seva extinció, sinó també ho està la pròpia existència humana si no sabem controlar i fer un bon ús de la tecnologia.

I per últim, hem de reconèixer, que la filosofia està patint una transformació des de les seves arrels més antigues a l'àgora d'Atenes. Una transformació que l'està afectant a diferents nivells: ontològic, fenomenològic, hermenèutic, metafísic i funcional. Com a conseqüència ja no es pot seguir entenent la filosofia de la mateixa manera, que en èpoques anteriors, perquè les exigències socials han canviat. Com hem vist, la filosofia es pot entendre de moltes maneres i les seves aplicacions són diverses. Cada època l'ha fet servir i l'ha entès a la seva conveniència, per tant no hi ha res que ens faci pensar que no passarà el mateix en l'actual *SIC*. Evidentment, no es pot seguir fent la mateixa filosofia que a l'*Àgora* atenesa, primer de tot perquè ara l'*Àgora* ja no és local, sinó global; i en segon lloc perquè els temes que ara ens preocupen i ens interessen ja no són ben bé els mateixos. Naturalment, no es pot menysprear l'afany humà de comprendre millor la pròpia

existència, de conèixer com som i què hi fem aquí, això sí, però a aquestes recerques existencials atemporals i universals, s'han afegit, en els nostres dies, altres recerques més urgents com saber cap a on anem amb la tecnologia que tenim, què hi podem fer per evitar els perills que implica i què hem de fer amb tota la informació que circula distorsionada i manipuladament a través dels mitjans de comunicació.

Transmutació de la Filosofia de la Tecnologia: tecnofilosofia?

Com s'ha pogut observar en la primera part, les primeres reflexions sobre la tècnica ja ens mostren el seu caràcter paradoxal: per una part, la tècnica en els seus inicis es podria dir que era apreheua com una eina de salvació, en tant que mitjà o conjunt de procediments que permetien superar les mancances de la naturalesa humana, d'entrada poc dotada per sobreviure en un medi natural hostil (mite de Prometeu); i per altra, la tècnica s'havia d'utilitzar amb molta precaució i seny, perquè el seu ús desmesurat podia conduir a la destrucció de la vida humana (mite d'Ícar) i de l'ordre social establert (mite de Pandora). Els antics grecs, doncs, ja es van adonar del risc que implicava l'aplicació de determinades tècniques i la construcció de certs aparells i, d'aquesta manera ho van mostrar a través dels seus mites i reflexions filosòfiques.

Precisament aquest caràcter paradoxal de la tècnica ha provocat, podríem dir que en gairebé totes les èpoques de la història de la humanitat, diferents reflexions més o menys contradictòries dirigides tant a la creació o fabricació d'aparells tècnics, com a l'aplicació de determinades tècniques. D'entre elles han predominat les que consideren la tècnica com un perill per a la vida humana, la conservació del medi social i natural. Aquesta desconfiança o temor envers la tecnologia es pot dir que ha continuat fins als nostres dies, amb algunes excepcions promogudes per la il·lusió del progrés de la tècnica com a possible horitzó d'una vida millor.

Amb tot, la reflexió filosòfica sobre la tecnologia s'ha trobat sovint amb algunes dificultats que han apaivagat el seu desenvolupament. Alguns dels obstacles han vingut donats per diverses causes, entre les quals es poden destacar les següents: el desconeixement del funcionament dels diversos aparells tècnics o màquines, principalment a partir de la Revolució Industrial; el desinterès envers una activitat poc valorada o menystinguda com va passar durant bona part de l'època medieval; o com és el cas en el darrer segle, per la distinció cultural entre ciències i humanitats, que ha generat una

ruptura i distanciament entre dues visions diferents de comprendre la realitat, deixant la reflexió sobre la tècnica als tècnics o enginyers.

Malgrat les diferents visions respecte la tècnica, si tenim en compte els orígens de la humanitat, es pot constatar com durant anys una gran varietat de cultures van sobreviure sense canviar gaire les seves condicions materials de vida, perquè les diferents tècniques utilitzades eren força simples, basades en habilitats tradicionals i coneixements elementals. Per tant, la reflexió sobre la tècnica s'orientava bàsicament als procediments utilitzats en la creació de les diverses tècniques i a l'art d'invenció o enginy per part del tècnic.

S'ha de tenir present que va ser a partir de la revolució industrial quan es va produir una transformació de la tècnica, que no ha parat fins els nostres dies. A partir d'aquesta revolució, amb la invenció de fonts mecàniques d'energia, la tècnica esdevingué més complexa i sofisticada, és a dir, es transformà en el que avui en dia anomenem "tecnologia" o "tecnociència". En els darrers anys s'ha produït, en els països més desenvolupats, una revolució tecnològica sense precedents que s'expandeix imparablement sense resistència, traspasant qualsevol límit geogràfic, i que està afectant, com a conseqüència immediata de la seva força expansiva, a tots els àmbits socials i a la pròpia vida humana.

"La característica más notoria de nuestro tiempo es la omnipresencia de la técnica. Estamos rodeados por todas partes de sistemas y procesos técnicos que – especialmente en las naciones industriales- han modificado fundamentalmente el cuadro general y el estilo de vida. También desde el punto de vista espacial, la técnica se impone por doquier ya que en ninguna parte del mundo existen resistencias más o menos serias en contra del proceso general de tecnificación."⁴⁹⁶

Aquest caràcter omnipresent i universal de la tecnologia es reflecteix, segons F. Rapp, per una part en l'expressió "l'edat de la tecnologia" i en tres aspectes diferents: la transformació del món físic per part de la tecnologia, modificant l'entorn natural i creant una "tecnoesfera" que ha substituït la "biosfera"; el canvi en l'estil de vida amb la introducció de nous aparells tecnològics, que ha modificat la situació vital en tant que ha fet que la vida sigui més còmode i previsible; i per últim, en la seva expansió i difusió mundial, gràcies a la facilitat d'aplicació.

---

⁴⁹⁶ F. Rapp (1981): *Filosofía analítica de la técnica*. Alfa, Barcelona. Pàg. 162

Es pot dir, doncs, d'acord amb F. Rapp que la tecnologia s'ha universalitzat, fins al punt que potser seria més convenient com indica C. Mitcham⁴⁹⁷, parlar d'una meta-tecnologia. Actualment vivim influenciats per la tecnologia en totes les àrees de la vida individual i social sense parar-nos a pensar, a reflexionar, sobre les seves conseqüències més negatives. Acceptem la tecnologia com una part més de la vida quotidiana. La tècnica ens envolta com una teranyina creant una "segona naturalesa" que pretén substituir la "primera naturalesa" humana originària. Com diu el mateix Rapp:

"Utilizando una metáfora: A través de la tecnificación hemos creado una «segunda naturaleza» que nos rodea como una tela de araña. Nos protege de influencias imprevisibles y nos ofrece las más variadas cosas agradables y facilidades. Por esta razón no debemos sorprendernos cuando efectivamente nos encontramos rodeados por todas partes con esta red."⁴⁹⁸

Tot i això, la tecnologia segueix essent considerada com una força estranya i intranquil·litzant, segurament perquè com assenyala F. Rapp⁴⁹⁹:

1. La multidimensionalitat i complexitat de la tecnologia fa difícil poder-la reduir a fórmules concretes de la manera com es porta a terme amb la ciència i la política.
2. L'organització específicament teòrica del pensament occidental ha provocat dos estils de pensament contraposats: un pensament que ha fet possible la tècnica moderna, perquè ha contribuït decisivament en la desmitificació del món, la racionalització dels processos econòmics i el desenvolupament metodològic de les ciències exactes; i un altre estil de pensament, hereu de l'esperit de la il·lustrada racionalitat científica, que ha distanciat les reflexions filosòfiques més teòriques i profundes envers la tecnologia. Respecte a aquest darrer estil de pensar, l'única excepció seria el pensament marxista del segle dinou perquè va tenir més en compte la dimensió productiva humana al proposar una definició de l'humà com a *homo faber*, contraposada a la concepció més tradicional que simplement el definia com un *animal racional*. Aquesta dimensió productiva –com hem vist en el primer apartat– serà recuperada per J. Ortega y Gasset en la *Meditació de la tècnica*

---

⁴⁹⁷ C. Mitcham: "Notes toward a philosophy of meta-technology" publicat en la revista *Society for Philosophy and Technology* nº1-2 1995. Mitcham explica en aquest article com les reflexions filosòfiques realitzades en les darreres dècades sobre la tecnologia s'han quedat obsoletes, perquè la tecnologia s'ha transformat gràcies a les noves infraestructures informacionals, com a conseqüència seria més convenient fer servir el concepte de meta-tecnologia: "With the progressive development of a global electro-media infrastructure and its culture I would venture to suggest that we are entering a new phase of technology, a phase that I venture to term meta-technology, for which the traditional humanities criticisms are increasingly marginal if not irrelevant." <<http://scholar.lib.vt.edu/ejournals/SPT/v1n1n2/mitcham.html>>

⁴⁹⁸ F. Rapp (1981). Pàg. 154

⁴⁹⁹ Op.cit.

(1939). Amb tot, la majoria de filòsofs s'han dedicat més a considerar l'aspecte més cognitiu de l'ésser humà, sense tenir en compte la particular capacitat inventiva per crear, produir, fabricar eines i aparells tècnics sofisticats, que donat el desenvolupament de la tècnica en l'actualitat poden suposar un risc per a tota la humanitat.

La tecnificació en augment de tota la societat pot esdevenir una amenaça, però, el seu desenvolupament no depèn de la mateixa tècnica, sinó de l'acció dels individus. Tota tècnica és un producte humà i com a conseqüència depèn de la valoració que en fem. És convenient, doncs, fer front a l'acceptació passiva i acrítica de la tecnologia, perquè com succeeix amb la majoria dels aparells fabricats per l'humà, sempre se'n pot fer un bon ús o un ús fraudulent i perjudicial, no solament envers el medi natural sinó també respecte a la mateixa humanitat. És prou evident, en tant que ho podem constatar en la nostra vida diària, que les tecnologies es poden aplicar per a tenir una vida més còmode, fàcil, eficient, entretinguda... però, que al mateix temps, es poden fer servir per a destruir, fabricant armes i artefactes diversos, que a simple vista poden semblar inofensius, però que realment no ho són un cop portats a la pràctica. És, doncs, per respondre a la necessitat d'una reflexió sobre la tècnica que des de fa uns anys s'han creat diverses disciplines dins l'àmbit filosòfic, com són la tecnoètica i la bioètica. Cadascuna d'elles es dedica a aportar reflexions crítiques des d'una perspectiva ètica, respecte a les repercussions de l'aplicació de les tecnologies en general i, més en concret, envers les conseqüències que poden tenir sobre la vida humana i animal.

És prou evident que la tècnica actual en el seu ús i aplicació, condueix a qüestions de caràcter ètic, que sovint resten amagades per la manca de consciència responsable no simplement per part dels tècnics, sinó per la ignorància i deixadesa, molt sovint voluntària, de la societat en general. Ara bé, és tan fàcil decidir sobre el que està bé o el que està malament? Clar que es pot afirmar unànimement que no és correcte o no és ètic per exemple crear armes per matar vides, ja siguin aquestes animals o humanes, perquè va contra els drets humans i els dels animals. Tanmateix, hi ha altres aparells tecnològics que en principi poden ser acceptats com a bons i després resultar dolents i al revés. A França, sense anar més lluny, bona part de la població està d'acord amb la utilització de les centrals nuclears, perquè són una forma d'obtenir energia barata i no contaminant. No tenen en compte el risc ni el perill que pot arribar a suposar un accident en una d'aquestes centrals, com va succeir fa uns anys amb la central nuclear ucraïnesa de Txernòbyl. Un altre cas, que podria posar-se com a referent, és el d'Internet, donat que en principi està molt bé per tots els avantatges que proporciona, com per exemple el de poder compartir informació i coneixements; però, per altra banda, també permet, malauradament, que

alguns grups terroristes, mafiosos o grups antidemocràtics l'utilitzin per a ordir conxorxes desestabilitzadores a nivell mundial; o que altres facin ús del mitjà per compartir afeccions ja siguin lucratives, degenerades o perverses com pot ser la pornografia infantil, per posar algun exemple dels més perseguits actualment a la xarxa.

Per molt que es vulgui, no deixa de ser difícil i complicat posar-se d'acord respecte a la bondat o maldat de determinades tecnologies o aparells tècnics, perquè intervenen massa factors i interessos contraposats. Hi ha alguns casos en què es poden donar arguments convincents amb els quals la majoria ens posaríem d'acord, perquè apel·len a principis universals, com són els Drets Humans. Si poséssim el cas d'una empresa d'armament, tot i que aniria contra els seus interessos i els dels seus treballadors, la majoria estaríem d'acord, amb l'excepció d'alguns grups paramilitars, en què seria millor que no existís, perquè les armes que fabriquen serveixen per matar vides innocents o mutilar civils, com així ha estat amb les mines antipersones.

Amb tot, hi ha altres casos que poden provocar dubtes com podria ser el dels ordinadors que, en principi, no tenen res de dolent, però si es fan servir per copiar CDs de música indiscriminadament per obtenir-ne uns guanys, infringint la llei de la propietat intel·lectual i els drets d'autor, aleshores sí que es pot dir que són perjudicials per als autors, perquè no obtenen els guanys que els corresponen per la seva creació musical. El mateix es pot dir d'Internet, com ja hem vist anteriorment, perquè també se'n pot fer un bon o un mal ús. De totes maneres, en tots els casos possibles, si s'adopta un punt de vista ètic, hi ha el perill que interfereixin prejudicis de caire religiós en la decisió del que és bo i dolent, com quan per exemple es tracta de crear aparells que permetin l'aplicació de l'eutanàsia activa a tots aquells pacients que així ho sol·licitin.

Per tant, en un intent d'anar més enllà del bé i el mal, no seria més convenient desenvolupar una tecnofilosofia⁵⁰⁰ que es dediqués a la reflexió crítica de les tecnologies actuals? Com ja s'ha comentat al primer apartat la *Filosofia de la tècnica o tecnologia*, en principi va aparèixer com a resultat de les reflexions dels tecnòlegs i enginyers respecte a la seva activitat, per després dividir-se en la *Filosofia de la tecnologia dels enginyers* i la *Filosofia de la tecnologia de les humanitats*. Tot i això, la segona no va ser gaire ben considerada ni tampoc del tot acceptada per alguns filòsofs més dedicats a les idees

---

⁵⁰⁰ Fa uns anys G. Deleuze juntament amb altres filòsofs (Baudrillard, G. Bonaiuti, G. De Michele, F. Desideri, U. Fadini, A. Gehlen, R. Gellini, P. Mello, G. Polizzi, K. Rossi, A. Schaff, T. Villani. Immagini di Robert Longo.) va publicar un llibre que portava per títol *tecnofilosofia: per una nuova antropologia filosofica* (ed. Mimesis, Milano, 2000) a través del qual pretenien expressar el que hauria de ser la Filosofia de la Tecnologia en les properes dècades. Es tractava de dur a terme una Filosofia de la Tecnologia més compromesa amb la realitat de les noves tecnologies i les seves aplicacions, que anés més enllà de consideracions ètiques sobre el bé i el mal i tingués més en compte les repercussions sobre la vida del planeta en general.

transcendentals i metafísiques, perquè consideraven que eren els mateixos tecnòlegs qui havien de dedicar-se a reflexionar sobre el producte del seu treball. Però, i si no és així? És prou raonable demanar i exigir que els tecnòlegs reflexionin sobre el resultat del seu treball, que siguin conscients de la responsabilitat de la seva activitat. Tot i això, no només els tecnòlegs s'han de dedicar a reflexionar sobre la tecnologia, sinó que també els filòsofs haurien de contribuir de manera significativa a l'anàlisi crítica sobre la tecnologia; i per descomptat, tothom qui hi estigui interessat (que de fet hauríem de ser tots, perquè a tots ens afecta o ens pot afectar tard o d'hora).

La tecnofilosofia, doncs, s'hauria d'ocupar de realitzar una crítica constructiva sobre els riscos i perills de l'aplicació de la tecnologia, sense menysprear, però, les reflexions generades pels àmbits de la tecnoètica i la bioètica, més dedicades a l'anàlisi dels valors i principis ètics de les aplicacions tecnològiques. La tecnofilosofia seria l'encarregada de representar el pensament sobre la tecnologia, des d'un punt de vista més teòric, analitzant els arguments i justificacions, sovint invisibles, de l'ús d'algunes tecnologies i de les seves repercussions sobre la vida humana en particular i la societat en general. La tecnofilosofia vindria a ser el resultat de la transmutació de la Filosofia de la Tecnologia amb la introducció de les noves tecnologies o millor dit, infotecnologies, i en part d'acord amb el que exposa F. Rapp⁵⁰¹ respecte als problemes que ha de fer front la Filosofia de la Tecnologia actual, aquesta s'hauria de dedicar d'entrada a intentar explicar la dinàmica del canvi tecnològic, per d'aquesta manera indicar el camí que s'ha de seguir per interferir o intervenir, segons convingui, en el determinisme tecnològic imperant, perquè sense entendre l'origen del canvi tecnològic serà molt difícil aplicar de manera pràctica els diferents postulats o imperatius ètics; per tot seguit procurar integrar-se en la tradició filosòfica i, d'aquesta manera, constituir la base sobre la qual reposi qualsevol interpretació de la tecnologia, sigui aquesta naturalista, racionalista o cultural. Unes interpretacions que haurien d'anar acompanyades al seu torn per una interpretació metafísica en relació a la voluntat de poder, la història de l'ésser humà, o la tecnologia com a mite i destí del nostre temps.

“La técnica moderna es básicamente ambivalente. Más allá de la «situación coactiva» que relativamente ocupa el primer plano, a través de los datos del mundo tecnificado, la crisis de la actual comprensión de la técnica, resulta de la conciencia de esta ambigüedad. Al mismo tiempo, la comprensión de este contexto constituye el primer paso para la solución de la actual situación.”⁵⁰²

---

⁵⁰¹ F. Rapp: “Philosophy of technology after twenty years: a German perspective” publicat en la revista *Society for Philosophy and Technology* nº1-2 1995 <<http://scholar.lib.vt.edu/ejournals/SPT/v1n1n2/rapp1.html>>

⁵⁰² F. Rapp (1981). Pàg. 198

Un dels objectes d'estudi del que hem anomenat "Tecnofilosofia" hauria de ser, com ja s'ha comentat al parlar d'una nova Filosofia de la Tecnologia: la transmissió de la informació, per les manipulacions o distorsions que es poden provocar en el procés comunicatiu; al mateix temps, caldria potenciar l'anàlisi de les relacions que s'estableixen entre els diferents usuaris, perquè aquestes poden arribar a ser completament impersonals sobretot si es té en compte Internet; i per últim, l'acció a distància o teleacció que afavoreixen amb escreix les noves tecnologies, respecte a èpoques anteriors, per les implicacions que pot tenir a nivell no tan sols individual, sinó també global.

En segon terme, la reflexió s'hauria de dirigir a fer una anàlisi dels aspectes més problemàtics inherents a l'aplicació de les noves tecnologies o, millor dit, infotecnologies en tant que estan orientades a la transmissió d'informació. En aquest aspecte és important dedicar una especial atenció a la responsabilitat, no simplement dels tècnics en la seva creació i construcció d'aparells i màquines, sinó també a la seva utilització per part dels diferents usuaris. Entre els problemes a tractar haurien de considerar-se com a prioritaris alguns dels que s'han assenyalat en la primera part de la investigació:

- La identitat dels individus en el ciberespai i en les relacions socials en xarxa, perquè s'estan produint canvis importants que estan posant en qüestió la concepció tradicional del "jo" com a una identitat indissoluble i única. Actualment és possible tenir diferents personalitats en el ciberespai donant un caràcter multidimensional al jo individual. Les relacions socials es veuen modificades a tots nivells, virtual i presencial, per la distribució en xarxa de les interaccions, com a resultat de l'aplicació de les infotecnologies.
- Les repercussions sobre la societat i la realitat. La societat ha sofert canvis importants, entre els quals s'ha de destacar la deslocalització dels àmbits geogràfics socials. Per altra banda la realitat ja no es pot entendre de la mateixa manera que en èpoques anteriors, perquè ha multiplicat les seves dimensions. L'emergència imparable de la virtualitat construïda amb les noves tecnologies, ha impregnat la realitat d'una multidimensionalitat en expansió, de manera que ja no existeix una realitat, sinó múltiples realitats.
- La responsabilitat, propietat, control i llibertat. Aquests són alguns dels temes a tractar tenint en compte les implicacions ètiques, però també, jurídiques i legals de l'extensió de les xarxes. Drets d'autor, propietat intel·lectual... són alguns dels temes més polèmics actualment, perquè amb les infotecnologies es poden fer servir els mitjans tècnics per fer còpies d'obres registrades privadament, i

fins i tot es poden millorar els originals. Una altre dilema és el del control o llibertat que poden proporcionar les noves tecnologies. I per últim també s'ha de considerar la responsabilitat dels tècnics en la construcció de segons quins aparells i la dels seus usuaris en la seva aplicació i ús.

Davant de la problemàtica generada per la tecnologia actual la Tecnofilosofia hauria de dedicar-se a intentar respondre entre d'altres, algunes de les següents qüestions:

- La tècnica actual ens menarà cap a la desaparició del jo, de les identitats?
- Com s'han d'entendre les relacions socials a través dels mitjans tecnològics? Com queda afectada la privacitat?
- En quina societat estem vivint? Es tracta d'una societat condemnada a l'autodestrucció?
- Si existeixen diferents realitats amb la introducció de la virtualitat, quin sentit té parlar de realitat? Com modifiquen les noves tecnologies l'entorn natural i social?
- Quina és o ha de ser la responsabilitat dels tècnics respecte a les seves creacions? I la responsabilitat dels polítics i els diferents agents socials?
- Quin és el control social que es pot exercir amb les noves tecnologies? Proporcionen les noves tecnologies més llibertat o tot el contrari, més control? Es pot censurar la fabricació de certs aparells i l'ús de determinades tècniques?
- Es pot seguir parlant de propietat intel·lectual i de drets d'autor a Internet? Ha de ser Internet un nou espai d'intercanvi global?
- Qui ha de tenir accés a les innovacions tecnològiques? La globalització tecnològica implica una democràcia global?
- Quines són les conseqüències del predomini de la tecnologia moderna sobre el llenguatge, el coneixement, els valors, els pensaments, el treball, les accions humanes, les relacions socials? Quins canvis introdueixen en la creació i en la intel·ligència humana?

La recerca de respostes a aquestes preguntes ens hauria de permetre albirar una possible sortida a la situació d'alienació tècnica i de deixadesa crítica que pateix la societat i el pensament intel·lectual envers els nous avenços tecnològics i les seves aplicacions; al mateix temps que ens ajudaria a allunyar-nos dels intents, més aviat irracionals de fer front a la dominació presumiblement imparabile de la tècnica proposant la seva eliminació, com defensen alguns tecnòfobs més radicals. Segurament, són necessàries noves pautes d'acció tècnica que examinin les conseqüències de la universalització tècnica en el món

actual i ajudin a formar una consciència bàsica de responsabilitat en el conjunt de la societat. No es tracta d'eliminar la font d'alienació, és a dir, la tècnica, sinó de qüestionar tots els aspectes associats al seu ús, de dominar l'alienació imposada per la tècnica. Es tracta d'acceptar la tècnica, en comptes de renunciar a ella, tot prenent consciència de les seves possibilitats i riscos associats.

S'ha d'aconseguir, d'alguna manera factible, reinstaurar l'equilibri perdut entre la humanitat i la naturalesa mitjançant una progressiva racionalització i socialització de la tecnologia, que afavoreixi de nou el desenvolupament de la imaginació, la creació i la intel·ligència; en definitiva, trobar l'equilibri que ens permeti establir una relació més harmònica i humana amb la tècnica. En aquest aspecte la projecció de futur presentada estaria força d'acord amb el que proposa L. Mumford al final de *Tècnica i civilització*: independitzar-se del domini de la màquina sobre la vida orgànica, amb l'objectiu que sigui la vida orgànica la que domini a la màquina.

Tot i això, la predicció del mateix Mumford⁵⁰³ sobre la disminució i progressiva desaparició de la màquina o el que seria el mateix, de la tecnologia, avui en dia, acomodats com estem per tots pels aparells tècnics que ens envolten, ens pot semblar per no dir utòpica, inversemblant o poc probable. Per tant, donats els condicionaments tècnics del món en què vivim, és imprescindible una reflexió filosòfica crítica i analítica envers la tecnologia.

Transmutació de la societat: comunicació o coneixement?

En els darrers anys la societat també ha patit una transmutació de caràcter ontològic i hermenèutic. Després de la revolució infotecnològica dels darrers anys l'essència que constitueix la societat ja no és la mateixa, ni tampoc ho pot ser la seva comprensió. Tot i que, l'actual societat se sol definir a partir de tres conceptes: informació, comunicació i coneixement, alguns sociòlegs, com N. Luhmann, han assenyalat que ja no es pot seguir parlant d'una societat formada per persones, sinó que es tracta d'una societat formada simplement per comunicacions. Tenint en compte l'anàlisi de Luhmann, la

---

⁵⁰³ L. Mumford (1987): "La dependencia pasiva de la máquina que ha caracterizado tan grandes sectores del mundo occidental en el pasado fue en realidad una aplicación de la vida. Una vez que cultivemos las artes de la vida directamente, la proporción ocupada por la rutina mecánica y sus instrumentos disminuirá nuevamente." Pàg. 449.

societat estaria formada, doncs, pel conjunt de totes les comunicacions possibles, restant les persones, individus o subjectes en el seu entorn més pròxim.

Amb tot, assenyala Luhmann, segueixen existint alguns obstacles epistemològics per la correcta definició del concepte, com són el prejudici humanista que sosté que la societat consisteix en éssers humans o en les seves relacions; el pressupòsit d'una pluralitat territorial de societats, que estarien separades geogràficament i pels individus que les componen; i per últim, la distinció entre objecte i subjecte heretada de la teoria del coneixement, que condueix a mantenir el privilegi del subjecte envers l'autoreferència, a diferència de la societat que vindria a ser un simple objecte.

Tot i que es pot no estar del tot d'acord amb la definició de societat proposada per Luhmann, s'ha d'admetre que, en part, és prou coherent, si s'admet d'antuvi el pressupòsit inicial de concebre la societat com un sistema. Un sistema que s'ha d'entendre com un conjunt tancat i organitzat que està format per diverses parts o elements que es diferencien de l'entorn on se situen. Aquesta diferenciació es produeix gràcies a la capacitat d'*autopoiesis* (autoproducció o autoreferència que, segons Luhmann, vindria a substituir el concepte marxista de praxis). En aquest sentit la societat es pot entendre com un sistema autopoietic tancat, en el qual l'important no serien només els elements que el componen, sinó les relacions que s'hi estableixen. Aleshores, com que les relacions només es poden realitzar a través de la comunicació, aquesta esdevé l'element constituent de la societat. La comunicació es converteix, d'aquesta forma, en un element imprescindible sense el qual no seria possible parlar, pròpiament, de societat. Així, doncs, un dels conceptes més importants, segons Luhmann, per comprendre l'essència intrínseca de la societat és el de la comunicació:

"Sólo con ayuda del concepto de comunicación puede concebirse un sistema social como sistema autopoietico, es decir, como un sistema consistente sólo de elementos (a saber, comunicaciones) que él mismo produce i reproduce a través del entrelazamiento de estos elementos precisamente (esto es, por medio de comunicaciones)."⁵⁰⁴

Per Luhmann només la comunicació es pot considerar com una operació social. Com a conseqüència d'aquesta interpretació, els éssers humans no formen part de la societat sinó de l'entorn comunicatiu. El fet que els humans es relacionin no implica que s'estableixi una relació social, per a que aquesta relació o interacció entre els diferents individus, que componen l'entorn social, sigui efectiva, és imprescindible que existeixi un vincle

---

⁵⁰⁴ N.Luhmann (1998), pàg. 56

comunicatiu entre tots els components. La comunicació és la que permet establir altres comunicacions i regenerar el sistema. El llenguatge serveix d'acoblament estructural entre la comunicació i la consciència, però al mateix temps els manté separats així com, també estableix una separació entre la societat i l'individu. Per N. Luhmann no hi ha comunicació possible entre societat i individu:

“La sociedad es el sistema que engloba todas las comunicaciones, aquel que se reproduce autopoieticamente mediante el entrelazamiento recursivo de las comunicaciones y produce comunicaciones siempre nuevas y distintas. La emergencia de un sistema tal incluye comunicaciones –ya que éstas sólo son susceptibles de continuarse internamente y excluye todo lo demás. La reproducción de un sistema así exige, pues, la capacidad de discriminar entre sistema y entorno. Las comunicaciones pueden reconocer comunicaciones y distinguirlas de otros estados de cosas que pertenecen al entorno, en el sentido de que es posible comunicarse acerca de ellos pero no con ellos.”⁵⁰⁵

Malgrat els arguments presentats, es fa difícil entendre la tesi de Luhmann d'una societat que no es defineix pels individus que la formen, sinó per les relacions comunicatives que s'hi estableixen. D'acord que la comunicació és important a l'hora d'entendre com està formada la societat, però la societat no es pot restringir només a les comunicacions que s'hi estableixen.

La societat actual és prou complexa com per tenir en compte altres factors com són: el mitjà a través del qual tenen lloc les comunicacions, perquè aquestes poden ser significativament diferents si el mitjà a través del qual es realitzen és digital o no ho és; qui les transmet, en aquest sentit s'ha de tenir en compte quines són les persones que intervenen en el procés comunicatiu i quin grau de relació mantenen; el contingut transmès, és a dir, les informacions comunicades, i com es transmeten, perquè es poden realitzar de manera transparent, o bé invisible de manera subliminal; i per últim els canvis que es produeixen en la comunicació tenint en compte tots els factors anteriors. Per aquesta raó, en la segona part de la present investigació, s'ha finalitzat afirmant que possiblement la millor manera de definir la societat actual és dir que és una societat transparent invisiblement digitalitzada de complexitat canviant, que tindria en compte no només les comunicacions que s'hi estableixen i com, sinó també els individus que les duen a terme i les qualitats de les informacions que s'hi comuniquen.

---

⁵⁰⁵ Op. Cit. Pàg. 59

És prou evident que la comunicació és un dels elements a tenir en compte al parlar de la transmutació que està patint la societat actual, amb tot, tornant als atributs principals que serveixen de presentació a la societat d'avui en dia: *Informació*, *Comunicació* i *Coneixement*, no s'ha d'oblidar aquest darrer element de la tríada, perquè és el que pot acabar donant sentit de manera global a la societat en procés de formació. Sense el coneixement no seria possible entendre les informacions que es transmeten a través dels mitjans de comunicació, ni tampoc comprendre l'abast de les comunicacions generades. Tothom estarà, més o menys, d'acord en què la societat en què vivim és una societat dominada per informacions i afegint, una part de la tesi de Luhmann, podríem dir que està constituïda bàsicament, encara que no del tot, per comunicacions. El que no queda tan clar és quin és el paper que hi pot tenir el coneixement en tot plegat.

És per les raons abans esmentades que la majoria dels interrogants que s'estan plantejant amb més insistència en les reflexions actuals, provenen del que es podria anomenar dilema de la informació-coneixement. El dilema consisteix en decidir si realment l'actual *Societat de la Informació* es tracta d'una *Societat del coneixement* com alguns estan anunciant o simplement d'una societat amb molta informació desorganitzada i sense sentit. Al que podríem afegir, i la filosofia què hi té a dir o què pot aportar en tot aquest assumpte de la informació i del coneixement? Segurament la filosofia hi té molt a dir i el seu paper pot esdevenir fonamental, sempre i quan aconsegueixi l'espai que li pertoca. Perquè si la SIC ha d'esdevenir una societat del coneixement o del saber, hem de tenir clar, quin és el lloc de la filosofia, entesa en el seu sentit originari com a recerca del saber, de la veritat, i en el seu sentit, podríem dir, més actual com anàlisi del coneixement, en la SIC.

Abans però, de situar la filosofia serà necessari precisar a quin coneixement ens estem referint i com es pot obtenir. Després s'haurà d'analitzar quina rellevància poden arribar a tenir les infotecnologies, en el sentit de fins a qui punt ajuden a tenir més coneixements, i de què? Podem navegar moltes hores per Internet, obtenir moltes informacions, però aquestes informacions, quin coneixement ens proporcionen? És un coneixement vertader de la realitat, en el sentit més ontològic del terme, del que són les coses en elles mateixes, autènticament, o un coneixement d'aparences, simulacres i virtualitats, parcial i manipulat?

La pregunta cabdal, però, és: quin coneixement proporciona l'anomenada *Societat de la informació i del coneixement*? Perquè, com s'ha precisat anteriorment, es pot estar molt informat i tenir poc o molt poc coneixement. Amb els nous mitjans tecnològics podem recollir moltes dades, informacions, però després no saber què fer-ne. Com ja s'ha precisat

al tractar de la informació, no totes les informacions, in-formen (en el sentit de formar, de tenir significat) perquè poden provocar des-in-formació. És a dir, hi ha informacions que en comptes d'augmentar el coneixement adquirit i elaborat anteriorment a través d'experiències passades i per altres informacions, el que produeixen és confusió i desconcert. Un exemple el podem trobar en la propaganda i la publicitat, ambdues ofereixen moltes informacions, però el resultat que s'obté no conté gairebé coneixement o saber.

Al seu torn, el coneixement en tant que procés comprensiu de la realitat que ens envolta, també pot modificar les informacions que ja teníem i les que podem rebre. Evidentment, com més coneixement acumulem i adquirim, millor sabrem destriar les informacions que ens permetin augmentar, completar, o jutjar amb més precisió el que ja sabem. Així com el diner crea diner, el saber crea més saber. Tenir coneixement, com s'ha assenyalat anteriorment, implica saber el per què i el com d'alguna cosa o fet en referència al món que ens envolta, però avui en dia és molt més, és un saber fer. El coneixement o millor dit saber(s), s'ha transformat en acció, en fer, en una habilitat o techné i en un valor de canvi econòmic important en la societat actual, com explica P. F. Drucker⁵⁰⁶.

Avui en dia, el coneixement és un producte que permet, a qui el posseeix, obtenir més coneixement i al seu torn més poder. A diferència d'altres èpoques el saber ja no és simplement auto-coneixement, en sentit socràtic, que permetia el desenvolupament intel·lectual, espiritual i moral de les persones, ni tampoc una habilitat eficaç per a obtenir l'èxit en la vida pública, com proposaven els sofistes. Ara el saber és un procés i una habilitat pràctica, un art, una tècnica que pot proporcionar, convenientment orientat, recursos econòmics i un sentit nou a la societat en què vivim.

Davant d'aquesta nova situació ens podem preguntar: quin és el coneixement que obtenim de tota la informació que rebem diàriament? És realment coneixement o simplement rebem dades contradictòries, inconnexes o sense sentit? No estarem patint un excés d'informació o infoxicació? No és d'estranyar, que davant la saturació d'informació, en alguns mitjans es comenci a fer ús de l'expressió *web-lag* per referir-se als efectes que produeix als navegadors intrèpids de la xarxa l'excés d'informació descontrolada. El resultat de tot plegat és en moltes ocasions la ignorància, perquè moltes de les

---

⁵⁰⁶ P.F. Drucker(1993): *La sociedad poscapitalista*. Pàg. 55: "El saber que hoy consideramos saber se demuestra en la acción; lo que ahora queremos decir con saber es información efectiva en la acción, información enfocada a resultados. Los resultados están fuera de la persona, en la sociedad y en la economía, o en el fomento del saber mismo." El coneixement o saber actual s'ha diversificat, de manera que s'ha especialitzat en diferents disciplines. Si en altres temps el saber era general, ara és especialitzat. Ja no es pot seguir parlant de saber, sinó de sabers. El pas del saber als sabers ha donat al saber el poder de crear una nova societat que s'ha d'estructurar sobre la base d'un saber especialitzat.

informacions només descriuen fets, sense proporcionar explicacions del per què s'han produït aquests fets. Es pot constatar diàriament a través dels mitjans de comunicació com les notícies esdevenen simples informacions sense contingut, simples relats de fets, no explicacions. I el mateix succeeix amb la majoria de les informacions que es poden trobar per la xarxa. Fins al punt que s'arriba a confondre el que és informació amb coneixement, per manca precisament de coneixement.

El coneixement, en el sentit de saber, com s'ha dit al tractar el sentit del concepte en general, és el resultat d'una creença vertadera justificada a partir de la reconstrucció i elaboració sistemàtica i ordenada de les dades o informacions obtingudes en el procés de comunicació, gràcies a les diferents facultats intel·lectuals i a certs continguts cognoscitius previs. Com a conseqüència, per a tenir coneixement necessitem intercanviar i obtenir informació a través del procés comunicatiu, amb tot, val a dir que no serveix qualsevol informació, sinó la que som capaços d'entendre i és imprescindible. A més, s'ha d'analitzar el context comunicacional on té lloc l'adquisició de la informació, perquè en segons quins contextos els referents poden ser incomprendibles per a qui ha de rebre la informació. Per tant, primer de tot, s'ha de saber destriar la informació més significativa per al nostre objectiu: el coneixement; i en segon lloc s'ha de saber escollir el context comunicatiu més idoni. No s'ha d'oblidar que el coneixement està format per informacions, però aquestes informacions ens han de servir no simplement per descriure els fets o fenòmens, sinó també per explicar-ne les causes, poder predir accions futures i actuar en conseqüència. Descriure, explicar, predir i fer són les característiques bàsiques que han de tenir les informacions que constitueixen el veritable coneixement o saber actual.

Necessitem, doncs, tenir els recursos adients per poder distingir, destriar, quines són les informacions rellevants de les que no ho són i en quines situacions la comunicació és més segura; i no només això, sinó també, s'ha de poder fer una síntesi comprensiva de totes les informacions, que rebem diàriament, per tal que constitueixin coneixement pròpiament dit. El saber, doncs, s'ha de saber gestionar, perquè tingui els resultats esperats: ajudar a obtenir més saber. És en aquest moment que la filosofia ha d'intervenir, perquè ella ens pot ajudar a analitzar les informacions, a veure-hi clar enmig de la foscor, a reflexionar sobre quines informacions són importants i quines són només superficials o errònies, a fer una síntesi de totes les informacions. La filosofia hauria de ser la gestora del saber o el coneixement, en el sentit de ser la responsable de l'aplicació i rendiment del saber.

Si realment vivim en un moment que es pot anomenar de *Revolució de la Gestió*⁵⁰⁷ hem de tenir les eines adients per gestionar la informació i convertir-la en veritable coneixement. Perquè, entre altres raons, no s'ha d'oblidar que les informacions poden contenir fal·làcies, sofismes, paradoxes, en tant que el mitjà utilitzat per a la seva transmissió segueix essent bàsicament el llenguatge (eina comunicativa per excel·lència, tot i que s'ha de reconèixer que la imatge està guanyant cada vegada més terreny). Les informacions poden manipular la nostra percepció i coneixement de la realitat mitjançant un llenguatge persuasiu. El coneixement que podem obtenir pot ser tan sols un simulacre, una imatge d'una realitat que s'ha construït amb la intenció de manipular i enganyar.

També, s'ha de reconèixer que el llenguatge és una eina de comunicació molt potent, tanmateix no està absent de manipulacions i enganys com ja van descobrir fa segles els sofistes a l'antiga Grècia. Des d'aquesta perspectiva no ens ha d'estranyar el gir lingüístic i analític sofert per la filosofia en els darrers anys i que es manifesta en les diferents tendències filosòfiques, perquè urgeix una reflexió sobre el llenguatge com a marc referencial que es dediqui a l'anàlisi dels conceptes i dels diferents usos o jocs del llenguatge resultants de l'extensió universal de les noves tecnologies, que també pot ser de gran utilitat a l'hora de valorar les informacions obtingudes en el procés comunicatiu, en vistes a precisar amb detall quines contenen o poden ajudar a configurar un coneixement fiable i fins a cert punt, segur i rigorós, en el sentit que aporti informacions rellevants i significatives. Un coneixement que es pugui transformar en un autèntic saber, que ens ajudi no només a entendre la realitat que ens envolta, a separar o unir, segons convingui o sigui necessari, les informacions més rellevants de les que són redundants o simple soroll, un coneixement que ens proporcioni les eines adients per donar sentit al món i saber-hi actuar.

A través de la xarxa es poden consultar webs amb continguts diversos, de caràcter científic, tècnic, social, humanístic, que ofereixen diferents tipus de coneixements: teòrics en tant que proporcionen coneixements generals o alguns més específics sobre el món i l'humà; i pràctics que serveixen per saber com fer alguna cosa. Tots ells són coneixements perquè estan formats per informacions, dades que ens descriuen el món o una determinada pràctica, expliquen alguna cosa o com fer una determinada activitat i ens permeten fins a cert punt predir el futur. En aquest sentit la xarxa ofereix la possibilitat d'integrar diferents coneixements per construir un coneixement molt més ampli, un coneixement que s'aproxima, fins a cert punt, a la *consiliencia* proposada per E. O.

---

⁵⁰⁷ P. F. Drucker (1993): *La sociedad poscapitalista*. Pàg 51: "El tercer cambio en la dinámica del saber puede denominarse la *Revolución de la Gestión* y al igual que sus dos predecesores, el saber aplicado a las herramientas, procesos y productos y el saber aplicado al trabajo humano, la *Revolución de la Gestión* se ha extendido por toda la tierra."

Wilson⁵⁰⁸, a una unitat del coneixement a partir de les informacions dispersades per la xarxa com en un laberint sense centre. Per Wilson el laberint cretenc representa el món material caòtic i desorganitzat on qualsevol es pot perdre i el fil d'Ariadna seria la millor metàfora que definiria la *consiliencia*, perquè és aquest fil el que proporciona el mitjà per moure's a través del laberint.

“El laberinto, cuyo probable origen fue un conflicto prehistórico entre Creta y el Ática, es una imagen mítica adecuada del mundo material no cartografiado en el que la humanidad nació y que siempre se esfuerza por comprender. La consiliencia entre las ramas del saber es el hilo de Ariadna necesario para atravesar-lo. Teseo es la humanidad, el Minotauro nuestra propia irracionalidad peligrosa.”⁵⁰⁹

Si comparem la metàfora del laberint cretenc amb la societat actual, tindríem que avui en dia el laberint estaria format pel conjunt d'informacions, que rebem diàriament dels diferents mitjans de comunicació, i la xarxa o Internet esdevindria la *consiliencia* que englobaria totes les informacions a través de l'entramat fil de connexions cognitives que invisiblement la uneix. Un fil que si volem que ens condueixi a bon port, és a dir, al coneixement entès com a saviesa, ha d'estar elaborat i dirigit convenientment. La filosofia com a possible gestora del coneixement ens pot ser de gran utilitat en l'arriscada i entramada travessia, tenir-la com a timoner ens ajudarà a navegar en la direcció correcta. Algunes de les raons que es podrien donar sobre el paper gestor de la filosofia en la societat del presumible coneixement serien: primer, ens pot ajudar a destriar les informacions rellevants de les que no ho són mitjançant una acurada anàlisi de les mateixes informacions; segon, ens pot ser d'utilitat alhora de precisar els nous conceptes interrelacionats amb la informació i la comunicació digitalitzada en xarxa; tercer, ens pot guiar d'una manera crítica i reflexiva per l'oceà tempestuós de les informacions malintencionades i manipuladores; i per últim, però no com a característica definitiva, ens pot administrar convenientment les informacions més significatives per poder obtenir com a resultat un coneixement entès com a saber pròpiament dit.

Per tant, a tall de conclusió s'ha d'acceptar que tant la comunicació, com el coneixement, són elements imprescindibles, però no suficients en una societat transmutada per l'increment d'informació que, al mateix temps, ha contribuït d'una manera prou significativa a la seva complexitat i incertesa. Perquè malgrat els intents de

---

⁵⁰⁸ E.O.Wilson (1999): *Consilience. La unidad del conocimiento*. Galaxia Gutemberg. Circulo de lectores. B. Com assenyala Wilson en el seu llibre, el primer a utilitzar aquest concepte de Consilience va ser William Whewell en la seva síntesi: *Història de les ciències inductives* de 1840 "... fue el primero en hablar de consiliencia. Literalmente un *salto juntos* del conocimiento mediante la conexión de sucesos y de teorías basadas en hechos de varias disciplinas para crear un terreno común de explicación." Pàg. 15

⁵⁰⁹ Op. Cit. Pàg. 99

reduir la incertesa i la complexitat la SIC, no aconsegueix, almenys de moment, els seus propòsits de proporcionar certeses i seguretats de la manera com seria d'esperar, sinó més aviat tot el contrari, el resultat és un augment del desconcert cognitiu i de malentesos comunicacionals com a conseqüència de la gran quantitat desordenada d'informació generada diàriament a través dels mitjans de comunicació.

La xarxa internàutica amb totes les informacions que proporciona afegeix encara més desordre, però gestionada eficaçment per la filosofia pot esdevenir un gran centre de síntesi del coneixement, una consiliència cognoscitiva que permeti fer front a la incertesa provocada per la SIC. Com diu E. O. Wilson, és necessària una síntesi del coneixement si volem accedir a la saviesa, i podríem afegir, si volem fugir de la ignorància, no ens queda un altre remei que convertir la informació en coneixement. Organitzar la ignorància, per construir saber, és un dels reptes de la societat actual.

"Se debe ayudar a los estudiantes que quieren convertirse en profesionales a que comprendan que en el siglo XXI el mundo no será gobernado sólo por los que posean mera información. Gracias a la ciencia y a la tecnología, el acceso al conocimiento objetivo de todo tipo está creciendo exponencialmente al tiempo que su costo unitario se reduce. Está destinado a hacerse global y democrático. Pronto se podrá disponer de él en todas partes, en las pantallas de los ordenadores. ¿Y entonces, qué? La respuesta es clara: síntesis. Nos estamos ahogando en información, mientras que nos morimos por la falta de sabiduría. En lo venidero el mundo estará gobernado por sintetizadores, personas capaces de reunir la información adecuada en el momento adecuado, pensar de forma crítica sobre ella y realizar de manera sabia importantes elecciones." ⁵¹⁰

Una societat del coneixement és possible, però segurament serà necessari canviar la manera de pensar de la societat. Només a través d'una societat més crítica, responsable i sintetitzadora de les informacions comunicades diàriament a través dels diversos mitjans disponibles -gràcies al desenvolupament imparable de les infotecnologies-, podrà fer-se realitat l'anomenada *societat del coneixement o del saber*. Una tasca gens fàcil, però factible.

---

⁵¹⁰ E. O. Wilson (1999): Pàg. 392

Transmutació de la filosofia: infofilosofia?

La filosofia no es crea ni es destrueix, només es transforma.

Així com va passar amb la invenció de la impremta, quan el saber tradicional va ser accessible a un públic més ampli i amb diferents preocupacions, avui en dia amb la introducció de les noves tecnologies i mitjans de comunicació, com la televisió o Internet, la filosofia, també ha sofert un impacte, que pot conduir a qüestionar els seus propis fonaments més tancats o metafísics ontològics transcendents. Si bé amb la televisió, la filosofia, no s'ha vist gaire afectada, en el sentit que no és que hi hagi gaires programes de filosofia, o sí en part, perquè al desvaloritzar el saber s'ha provocat una devaluació progressiva de la filosofia, fins al punt de veure's amenaçada amb el relativisme imperant i el pensament ràpid o *fast think*. La televisió s'està convertint en un mitjà de pur entreteniment (jocs, pel·lícules, reality shows...) i en un mitjà d'informació sovint qüestionable del que passa al món, deixant cada vegada més de banda el coneixement a través, per exemple, de documentals de divulgació científica o programes de debat filosòfic, que només s'ofereixen públicament de manera irrisòria en horaris de mínima audiència. Amb tot, es podria pensar que aquest no és el mitjà més adient per a la reflexió filosòfica, doncs el que ha de fer és simplement informar i entretenir, adormir les consciències, hipnotitzar-les per a que no pensin. És aquesta la missió de la televisió, formar autòmats? Si realment és així s'ha d'advertir del perill que implica des del mateix mitjà. Una raó de més per exigir la presència de la filosofia també en la televisió, perquè pot servir per a despertar les consciències adormides, acomodades en el deixar fer, deixar pensar als altres per a obtenir una felicitat fictícia, encara que per a molts efectiva.

En canvi amb Internet no es pot dir el mateix, malgrat que també es pot concebre com una potent eina d'entreteniment –guanyen de llarg en visites les webs de sexe, pornografia, xats, fòrums i jocs- i d'informació –diaris i revistes digitals o electròniques-, aquesta no només versa sobre les notícies del món, sinó que la informació és molt més diversa, i fins i tot pedagògica si se sap buscar i es vol, clar! A Internet podem trobar des de portals educatius, científics, socials i filosòfics a enciclopèdies especialitzades i fins i tot, hi ha enciclopèdies⁵¹¹ construïdes a través de la col·laboració dels mateixos internautes.

A més, Internet, a diferència de la televisió (tot i que alguns programes admeten una certa interacció amb el públic i és d'esperar que amb la seva digitalització completa

---

⁵¹¹ El projecte wiki ofereix la possibilitat d'editar les entrades de l'Enciclopèdia en línia: <<http://www.wikipedia.org>>, recentment (Gener 2005) s'ha creat una Enciclopèdia de filosofia basada en aquesta idea: Enciclopèdia filosòfica Symploké <<http://symploke.trujaman.org/index.php/>>

sigui possible un canvi en els paràmetres establerts fins ara) permet la interacció a través de xats i de fòrums afavorint l'intercanvi de pensaments i d'idees (tot i que, s'ha de reconèixer que els adolescents encara consideren els xats i els fòrums com a simples entreteniments). Amb Internet s'ha produït una revolució filosòfica, un canvi transcendental sense precedents, perquè ha permès la seva obertura a un públic molt ampli. La filosofia s'ha democratitzat, al mateix temps que s'ha virtualitzat, ha ampliat els seus horitzons reflexius i crítics gràcies a Internet. La filosofia s'ha obert a un nou espai virtual, el ciberespai o el que hom anomena més popularment, la xarxa.

Tanmateix, la filosofia virtualitzada, com hem vist, no es pot, o millor dit, no s'ha d'entendre com una nova filosofia, sinó com una nova manera de presentar-se en tant que ha canviat la seva ubicació tradicional. Actualment la filosofia ha traspassat els límits estàtics de la lletra impresa i s'ha obert a uns nous àmbits, entre els quals es troba el ciberespai. Per una banda la filosofia ha sortit al carrer i s'ha fet pública ja sigui en els cafès filosòfics, aperitius, o bé en centres de consultoria i assessorament filosòfic. I per altra banda, la filosofia també s'ha tecnològitzat a través de la teranyina mundial d'Internet.

És precisament aquest caràcter paradoxal de la filosofia en la SIC, que ha provocat un menyspreu per una bona part de la societat i s'ha intentat tornar a tancar-la al monestir (fent servir la metàfora de Pekka Himanen⁵¹²) de les idees metafísiques immortals, s'ha volgut deixar-la en mans dels experts acadèmics i allunyar-la dels aspectes més pràctics de la vida quotidiana; s'ha volgut, fins i tot, allunyar-la de les aules de secundària amb les reformes successives de la llei d'educació. Paral·lelament, però, s'ha produït tot un moviment d'obertura, ja sigui a través dels nous mitjans de comunicació i més en concret Internet o retornant-la a l'àgora pública social a través dels cafès i tertúlies filosòfiques. Tota una paradoxa, en tant que contradicció, que constitueix una de les característiques fonamentals de la filosofia en la SIC. Una anihilació encoberta per part d'un sector social indiferent a la reflexió i al coneixement, que es deixa manipular fàcilment per tots els elements d'entreteniment disponibles per a no pensar, per a no jutjar, per a no tenir un esperit crític. I una obertura, un interès sobtat per part dels diferents agents socials, que ha conduït per camins totalment diferents, a l'afany creixent, cada vegada amb més força, per part de la mateixa filosofia i dels professionals que s'hi dediquen de donar-se a conèixer en tot el seu abast, que no deixa de provocar dificultats a l'hora de situar-la, de delimitar les seves aplicacions, però que al seu torn, l'enriqueixen i afavoreixen la seva expansió.

---

⁵¹² P. Himanen (2002)

Per tant, com ja s'ha assenyalat anteriorment, més aviat s'hauria de parlar d'una transmutació de la filosofia en la societat informacional, perquè no és una nova filosofia, sinó una interpretació de la filosofia diferent a la d'èpoques anteriors, una filosofia, reticular, deslocalitzada o asincrònica, flexible, canviant, dinàmica, a la carta o *prêt-à-penser*, que podríem anomenar "Infofilosofia" (terme que pot servir per sintetitzar la sinèrgia actual entre la informació informatitzada i la filosofia). Malgrat les contradiccions internes i externes que presenta la filosofia en l'era informacional, s'ha de valorar i avaluar detalladament, a partir de tots els elements descrits i analitzats en tots els apartats de la nostra investigació, per entendre millor quina és l'essència d'aquesta transmutació, d'aquesta reinterpretació i situació de la filosofia en la SIC.

Canvis conceptuals: deconstrucció del llenguatge i el fenomen de la Iteració.

Informació, Comunicació i Coneixement són els trets que distingeixen la societat actual. Coneixement, reflexió i creació són els trets del ciberfilòsof. Entre ells només un punt d'unió i dos elements de dispersió.

La filosofia en l'actual SIC s'ha de dedicar per una banda a l'anàlisi dels conceptes que intervenen en l'acte comunicatiu i, per altre, als que afecten a la comprensió i ús de les noves tecnologies. Ha de ser una filosofia que vagi més enllà de l'arteriosclerosi metafísica conceptual que pretén fixar els conceptes de forma perenne en un marc referencial únic. Ha de servir per comprendre la complexitat significativa dels conceptes i la seva dimensió plural, caduca i canviant. La filosofia transmutada pels canvis tecnològics, ha de ser dinàmica fins i tot en l'anàlisi conceptual. Conceptes, que han estat objecte de profundes disputes metafísiques, com el jo, el món, la llibertat i la realitat, per posar alguns exemples, ja no poden ser definits d'una vegada per totes. La filosofia ha de mostrar el joc de significats lingüístics, com diria Wittgenstein, i atènyer al context en què són utilitzats els diferents termes filosòfics per a poder albirar el seu sentit, per a comprendre el seu significat extrínsec i dinàmic en un context sempre canviant, com és el de la societat actual. Es fa palès com a través del temps el mateix ús iterat dels conceptes provoca la pèrdua ostensible de sentit, les paraules ja no volen dir el que deien en temps anteriors. És per aquesta raó, com la filosofia ha d'intentar redescobrir el nou sentit de les paraules tot deconstruint el llenguatge, anant a l'origen i tenint en compte la seva evolució i transformació segons a què es refereixin. La filosofia ens ha de permetre obrir nous camps de perspectiva conceptuals, o dit d'una altra manera, ha de servir per treure'ns les

benes dels ulls i traspasar el mirall narcisista de les paraules on aquestes es contemplen com a fixades eternament.

No és el mateix avui en dia parlar d'identitat, de cultura, de velocitat, de temporalitat, de propietat, de llibertat, de valors, de normes d'ètica, de filosofia...etc., que en èpoques anteriors. Les identitats es dilueixen en un medi flexible com el ciberespai. La propietat intel·lectual o els drets d'autor, per exemple, deixen de tenir un sentit propi quan hi ha mètodes de reproducció i de còpia assequibles, de baix cost i rapidesa, que permeten superar, en el sentit de millorar ostensiblement, fins i tot als originals. La velocitat ja no es pot entendre de la mateixa manera, perquè el que ara sembla ràpid, demà és lent (com a exemple les connexions de banda ampla a Internet o els processadors dels ordinadors). La llibertat cada vegada està més lligada al nivell econòmic, els que tenen accés a les telecomunicacions solen ser els països més desenvolupats i democràtics, en canvi en els menys desenvolupats o amb governs totalitaris la situació és molt diferent (a Xina o a Cuba es prohibeix l'accés a la xarxa o a alguns dels seus continguts. Fins i tot s'han censurat alguns weblogs o diaris personals). Els mateixos valors i normes ètiques estan patint un procés de redefinició donats els paràmetres de complexitat de les interaccions en xarxa.

Davant d'aquests canvis conceptuals, el mateix concepte de filosofia es veu afectat. Com hem vist la filosofia avui en dia, ja no té un sentit únic, sinó una multiplicitat polifònica de significats. El mateix concepte "filosofia" ha sofert una deconstrucció en la seva essència modificant el seu sentit, com veurem tot seguit, encara que no per això ha de perdre el seu sentit originari d'amor o recerca de la saviesa. Val a dir que també ha estat així en altres èpoques, no sempre la filosofia s'ha entès en un sentit únic. Com més complexa s'ha anat convertint la societat, més complex ha esdevingut el significat donat al terme. Amb tot, la nostra època, ha obert nous àmbits de realitat, noves dimensions (real-virtual), que han provocat una ampliació de sentits, una multidimensionalitat semàntica de la realitat, noves perspectives de comprensió. Ara la filosofia també es pot aplicar a la virtualitat. Un àmbit nou, que com veurem tot seguit ha intervingut profundament en la transmutació filosòfica.

Uns altres conceptes que s'han vist afectats han estat els de realitat i virtualitat que estan essent investigats per diferents filòsofs, entre els que destaca Paul Lévy⁵¹³. La virtualitat ja no té el sentit de quelcom possible que està en potència d'arribar a

---

⁵¹³ P. Lévy: *¿Qué es lo virtual?* Ed. Paidós B. 1999 Es refereix a la virtualització com a una continuació de l'hominització. La virtualitat es presenta com una altra manera de ser i la virtualització com un procés de transformació d'una manera de ser a una altra.

actualitzar-se, sinó que s'ha convertit en una creació de realitat, desplaçant el centre de gravetat ontològic de l'objecte que ja no es defineix per la seva actualitat (solució), sinó que troba la seva consistència en un camp problemàtic dinàmic. Canviant els conceptes hegelians avui en dia es pot dir que el real s'ha fet virtual i el virtual real. Virtualitat i realitat conformen un tot difícil de separar, perquè cada vegada es fa més complicat distingir-les. La simulació va guanyant terreny. Cada vegada es més difícil saber què pertany a l'àmbit del real i què a l'àmbit del virtual. Ens movem en una dialèctica infinita, contínua i complexa que barreja els conceptes, que els dilueix en les metàfores més arbitràries que mai haguéssim pogut imaginar.

Canvis presencials: nous àmbits de reflexió i aplicació

El filòsof sense connexió a Internet és el darrer pont entre l'home i el ciberfilòsof.

La presència de la filosofia en la societat, s'ha vist modificada significativament amb la irrupció de les noves tecnologies i les noves dinàmiques socials generades per la informació i la comunicació. La filosofia s'ha obert a nous àmbits més enllà dels estrictament acadèmics o d'Institucions professionals tradicionals. Com hem vist en el tercer apartat, en les darreres dècades s'han creat centres de consultoria filosòfica especialitzada, que estan tenint força èxit. A més a més, s'han creat associacions participatives per a tractar temes filosòfics a través de xerrades, tertúlies, cafès o aperitius filosòfics. Cada dia que passa apareixen més webs, portals, fòrums, weblogs... de filosofia a Internet. Tots aquests nous centres, associacions, aplicacions interactives a la xarxa, són un exponent més del canvi sofert en els àmbits de reflexió i aplicació filosòfica. La xarxa ha permès construir una aula sense murs i una filosofia sense límits físics.

El lloc de la filosofia en la SIC, ja no és només privat i local, sinó que s'ha convertit en un lloc sense murs, un lloc públic i global, convertint la mateixa filosofia en un espectacle, en quelcom observable per a tothom que tingui els recursos necessaris per a poder-hi accedir. Es tracta d'una filosofia que en bona part es mostra descaradament, i que per altra banda, es pot arribar a fer invisible, si no es tenen les eines tecnològiques adients. Fent servir una expressió nietzschiana, es podria dir que és una filosofia per a tots i per a ningú. Malgrat haver-se convertit en un espectacle, al fer-se la filosofia pública, no s'ha d'excloure la permanència de llocs íntims i privats on hi ha cabuda per a la reflexió filosòfica més íntima i personal. Ara bé, donades les característiques de la societat informacional que restringeixen dia a dia la privacitat, s'ha de reconèixer a contracor, que cada vegada és més difícil trobar llocs on encara sigui possible la intimitat.

Al seu torn, el filòsof connectat a Internet s'ha convertit en un ciberfilòsof que afirma, a semblança del superhome o transhumà nietzschian, la virtualitat-realitat com a característica fonamental dels nous cibertemps que ens han tocat viure. El ciberfilòsof convertit en un nen que juga amb la tecnologia dels ordinadors, és el que està duent a terme la transmutació de la filosofia. El ciberfilòsof és l'exponent més obvi de l'ampliació d'àmbits de reflexió i aplicació filosòfiques. Però, no és l'únic que intervé en la transmutació filosòfica, s'ha de tenir en compte també un altre agent en l'àmbit públic social: la figura de l'assessor filosòfic.

L'assessor filosòfic és l'altre personatge o protagonista del teatre filosòfic actual, que està intervenint decisivament, es podria dir, en la transmutació filosòfica, perquè està reconduint de nou a la filosofia pels paratges perduts de l'àgora pública, a través dels despatxos de consultoria, dels cafès filosòfics, de les sessions obertes al públic de les escoles de filosofia, de les conferències en centres institucionals...

El paper de l'assessor filosòfic és una altra de les claus fonamentals en la transmutació de la filosofia en la SIC. A través d'ell els individus desconcertats, perduts, infocicats..., poden trobar un remei als mals que els afecten i el consol necessari per afrontar la incertesa. En tota la història de la humanitat podem trobar figures semblants, i de fet ja van ser utilitzats en èpoques antigues caracteritzades per una forta crisi social, només cal recordar les diferents escoles gregues hel·lenístiques com l'estoïcisme i l'epicureisme. Primer van ser els sacerdots en les èpoques més arcaïques, després els filòsofs de l'àgora atenesa, més endavant, els psicòlegs i ara sembla que es produeix un retorn al paper dels filòsofs com a guaridors dels mals de l'ànima, fent un còctel més o menys explosiu de psicologia cognotivista i filosofia consoladora.

Canvis metodològics: procediments oberts a la participació activa

El filòsof primer és com un nen que tot ho pregunta, després com un adolescent que navega tot cercant respostes i finalment un ciberfilòsof que crea pensament i reflexiona en xarxa.

La filosofia, en el seu afany de saber raonat ha cercat, majoritàriament al llarg de la història, un mètode que oferís un cert rigor a les seves argumentacions. En el seu origen la filosofia va utilitzar el mètode més aviat heurístic, de tempteig, però es va adonar que calia quelcom més precís per aconseguir els seus objectius de comprensió racional de la realitat.

Observació i deducció van ser algunes de les seves eines de construcció argumentativa. Tanmateix, alguns van considerar que la realitat només es podria copsar mirant dins d'un mateix i van fer ús del diàleg per a respondre als interrogants humans. Sòcrates, amb la maièutica, es proposà donar llum al coneixement adormit dins l'ànima, a través de preguntes iròniques que feien trontollar els prejudicis adquirits. El seu deixeble Plató va proposar un mètode dialèctic (dialèctica ascendent i descendent, del més simple al més complex i del més complex al més simple) per ajudar a recordar el que l'ànima ja havia contemplat al món de les idees. En tots dos casos era un mètode que servia de porta d'entrada al coneixement interior. Interrogació i diàleg van ser les eines principals de la filosofia de l'àgora grega. Una dialògica que s'està recuperant com hem vist per part de la filosofia en la SIC mitjançant debats oberts en cafès filosòfics, i centres o escoles de filosofia; o bé mitjançant xats, fòrums i blocs en el mitjà internàutic.

No sempre, però, la filosofia ha fet ús exclusivament del diàleg. Aristòtil va preferir la lògica com a *Organon* de coneixement i elaboració filosòfica. L'estudi de les formes de raonament havia de permetre assolir un coneixement més fidel de l'essència de la realitat. A l'època medieval es van imposar altres mètodes basats en la lectura (*Lectio*) i discussió (*Disputatio*) de textos filosòfics a les Universitats. Més tard la correspondència escrita va ser un dels mitjans més utilitzats a l'època moderna per a discutir idees entre els filòsofs més importants del moment. La filosofia però, restava en mans dels especialistes i allunyada dels cercles de saviesa més populars. Avui en dia aquesta correspondència se situa en els correus electrònics i les llistes de correu. A part, la filosofia també pot esdevenir pública a través dels blocs o weblogs, xats i fòrums. Actualment, doncs, els procediments emprats es caracteritzen per obrir un ampli ventall a la participació activa i interactiva més popular i oberta que en èpoques anteriors.

Amb tot, aquests procediments oberts a la participació activa ja sigui directament presencial en espais públics de discussió o virtual a través d'Internet, han d'anar acompanyats d'una didàctica prèvia que provoqui l'interès filosòfic en els futurs participants del diàleg informacional, que motivï a la recerca i construcció del propi coneixement sense manipulacions o enganys. Aquesta didàctica⁵¹⁴ ha d'iniciar-se en els centres educatius a les classes de filosofia fomentant la simulació de l'activitat filosòfica⁵¹⁵,

---

⁵¹⁴ Sobre didàctica de la filosofia poden ser d'utilitat els següents llibres: I. Izuzquiza: *La clase de filosofía como simulación de la actividad filosófica*. Ed. Anaya, M. 1982. C. Tejedor: *Didáctica de la filosofía*, S.M. ediciones, M, 1984. Un altre exemple són els quaderns didàctics publicats per l'ICE de la Universidad de Zaragoza (2000): *Aspectos didácticos de la Filosofía*, autors: D. Quesada, J.J. Martínez, L.M. Cifuentes, D. Aísa, J. Solana, Y. Siguero.

⁵¹⁵ I. Izuzquiza a *La clase de filosofía como simulación de la actividad filosófica* proposa convertir la classe de filosofia en un laboratori de simulació gnoseològica entenen per aquesta una imitació no mecànica d'una forma de treball gnoseològic i d'una determinada estructura conceptual: "El sentido de la simulación gnoseológica es múltiple. Mediante ella se pretende *simular el comportamiento de los filósofos en su modo de trabajo*." Pàg. 31 i

a través de la interdisciplinarietat, la creativitat⁵¹⁶, la construcció gnoseològica de teories i de discursos filosòfics fent servir la conceptualització, seguint diferents processos de comparació, classificació, resums de dades i problemes, interpretació i crítica, anàlisi de pressupòsits, elaboració d'hipòtesis, disseny de projectes, etc. Tots aquests processos es poden dur a terme en la mateixa classe entre els alumnes o fent ús de les TIC a través d'Internet⁵¹⁷. Ara més que en altres èpoques, en tant que la societat és més complexa i provoca més desconcert cognitiu per l'allau imparabile d'informacions, és necessària una didàctica filosòfica que ajudi a:

► **Desenvolupar les capacitats filosòfiques bàsiques:**

1. *Problematitzar*: preguntar, dubtar, interrogar sobre els pressupòsits i les conseqüències de les accions i els pensaments;
2. *Conceptualitzar*: saber definir els conceptes tenint en compte el context i la seva aplicació, treballar la distinció conceptual;
3. *Argumentar*: justificar els raonaments adonant-se que poden tenir diferents sentits depenent de la ideologia o doctrina sobre la qual se sustenten.

M. Tozzi⁵¹⁸ considera que aquestes són les tres activitats necessàries per a desenvolupar les competències filosòfiques com són llegir, escriure i discutir filosòficament.

- **Saber cercar i organitzar la informació per elaborar el material adient sobre un tema:** per exemple a Internet des de fa uns anys s'estan elaborant webquests⁵¹⁹ on s'afavoreix la recerca estructurada d'informacions i l'elaboració de material sobre un tema fent servir les eines informàtiques. D'aquesta manera l'alumne construeix activament el coneixement, a més es tracta d'un aprenentatge col·laboratiu, que prepara als alumnes per al treball en equip, al mateix temps que aprenen a saber cercar i destriar el munt d'informacions generades a Internet, i a fer servir les noves tecnologies per adquirir, organitzar i construir coneixement.

---

més endavant explica quin ha de ser el paper del professor: "*El profesor planteará diferentes situaciones de simulación que hagan reflexionar al alumno, recomendando ejercicios y trabajos, para que el alumno se «comporte» como un filósofo durante la clase. Ello supone que el alumno debe revivir, o simular, las actitudes conceptuales de un filósofo, reflexionando sobre lo que está llevando a cabo.*" Pàg. 35

⁵¹⁶ En la revista Crearmundos s'ofereixen alguns exemples d'exercicis de creativitat filosòfica: <http://personal.telefonica.terra.es/web/crearmundos/Revista/index_Revista2004.htm>

⁵¹⁷ Per exemple al web Boulesis s'exposen diferents recursos per utilitzar a l'aula informàtica, com tests, qüestionaris, webquests i altres exercicis: <<http://www.boulesis.com/didactica/>>

⁵¹⁸ Extret de la conferència de M. Tozzi: "Comment didactiser, l'enseignement de la philosophie dans l'enseignement secondaire?" dins les Jornades sobre la didàctica de la filosofia que es van realitzar a Girona el 7-8 de Maig del 2004.

- ▶ **Aprendre a pensar de manera estructurada i raonada:** es pot ensenyar a través d'exercicis on s'exposen diferents arguments i s'ha de triar el més adient, realitzant debats a partir de pluja d'idees, llegint textos o històries que promoguin el pensament. Com a exemple existeix d'aquest últim procediment es pot utilitzar el projecte M. Lipman⁵²⁰: *La filosofia per Nens*, que a Catalunya està portant a terme el grup IREF⁵²¹. Es tracta de diferents històries d'uns nois que exposen els seus pensaments i a partir del text es realitzen diferents exercicis a classe per pensar i discutir entre tots els alumnes. A més a més, també, es poden utilitzar els recursos d'alguns webs de la xarxa que ofereixen la possibilitat de reordenar frases, trobar els raonaments adients a un discurs com els que ofereixen algunes webs⁵²² com les esmentades al tractar el tema de la funció pràctica de la filosofia en la SIC.

- ▶ **Adquirir capacitat crítica:** una capacitat cada vegada més necessària en la societat i, malauradament, menys abundant. La filosofia ha de proporcionar els recursos que fomentin la reflexió crítica respecte als problemes que planteja la SIC com poden ser els que provoca la xarxa internàutica, com per exemple: la propietat intel·lectual, els drets d'autor, l'accés a les noves tecnologies. L'anàlisi també, es pot dirigir vers els esdeveniments socials que afecten de manera més directa la vida dels alumnes com les repercussions de la immigració, els drets dels altres, la violència domèstica, el mobbing i el bullying⁵²³... a classe, contrastant diferents informacions o a través d'Internet cercant notícies i articles en la premsa on-line o en webs i weblogs que tractin les informacions que han estat triades com a objecte d'estudi; o bé, compartint els coneixements i discutint idees a través de la participació activa fòrums o xats.

- ▶ **Construcció creativa i col·lectiva del coneixement:** mitjançant l'educació filosòfica reflexiva que parteix del coneixement dels propis alumnes, es pot ensenyar a pensar de manera intuïtiva, flexible, original, imaginativa, fluïda... Per exemple: fent servir imatges suggerents; dibuixant conceptes per reflexionar, clarificar i entendre millor una teoria o pensament; proposant trobar el final de raonaments o històries, etc. D'aquesta manera el pensament es

---

⁵¹⁹ A Itàlia fa uns anys que estan elaborant webquests de filosofia on els alumnes primer preparen el tema escrivint en un paper l'esborrany i després el pengen a Internet per a compartir-lo: <<http://www.ilgiardinodelpensieri.com>> web dirigida per Enzo Ruffaldi

⁵²⁰ Del mateix autor es pot consultar el llibre, M. Lipman, A.M. Sharp i F. S. Oscanyan: *Filosofia a l'escola*, Eumo editorial/IREF, B, 1991

⁵²¹ Filosofia 3-18 <<http://www.grupiref.org>>

⁵²² <<http://www.filopolis.net> o <http://www.cibernous.com>>

⁵²³ Per a treballar a Internet el bullying existeix una webquest coordinada per Carme Barba: <<http://www.xtec.cat/~cbarba1/bullingwq1/>>

transforma en un processador de l'experiència i de la informació, la memòria creadora es desenvolupa i es construeix un camí cognoscitiu per a l'enteniment. Unes capacitats que poden afavorir la trobada amb l'altre, és a dir, la interacció i el diàleg. Es poden realitzar diferents exercicis a classe o a Internet, mitjà tecnològic que donades les seves característiques interactives i creatives permet fer activitats com les de buscar imatges que serveixin per il·lustrar un concepte; o les de crear webs o fòrums, sobre un tema objecte de reflexió filosòfica o ètica, obrir un bloc per reflexionar sobre els temes de classe i on els alumnes hagin d'escriure els posts o entrades o bé puguin deixar els seus comentaris sobre un tema tractat a l'aula...

- ▶ **Comprendre i saber interpretar la societat actual:** La filosofia ha d'oferir les eines adients per comprendre millor la societat dominada per la informació i les tecnologies. Els procediments a seguir poden ser el d'analitzar notícies, articles d'opinió ja sigui a través de la premsa escrita, o mitjançant Internet, que serveixin per identificar raonaments falsos o fal·làcies, descobrir quines són les ideologies que justifiquen, analitzar l'estructura lògica de les argumentacions presentades, interpretar el seu significat...

A part de la didàctica dirigida als alumnes de primària o secundària, avui en dia és gairebé imprescindible crear espais virtuals o laboratoris de filosofia⁵²⁴ a Internet que promoguin la participació interactiva, no només dels estudiants de filosofia, sinó també dels especialistes en la matèria, com per exemple el que s'està duent a terme a Itàlia creat pel professor de filosofia P. D'Alessandro: "Il Laboratorio Hermes_Net"⁵²⁵ d'escriptura filosòfica en línia o hipertextual, que el mateix autor defineix de la següent manera:

"Hermes_Net è un Laboratorio di scrittura on line, realizzato sin dal 1997 da ricercatori della Cattedra di Filosofia Teoretica III del Dipartimento di Filosofia dell'Università degli Studi di Milano, con l'intento di dar vita a una comunità virtuale, che faccia esperienza delle tecnologie telematiche e sia anche in grado di verificare i risultati di una ricerca condotta in comune.

⁵²⁴ A Catalunya es va iniciar un Laboratori de filosofia que en l'actualitat sembla haver estat abandonat el seu desenvolupament: <http://www.mcrit.com/comsoc/exemples_filosofics.htm>

⁵²⁵ Text extret del web: <<http://lnx.filosofiateoretica.it/laboratorio/>>

Convinti che il medium di comunicazione non possa mai essere considerato "neutro", sono poste sotto controllo le modalità con cui si produce pensiero collettivo e connettivo, mediante scrittura elettronica, marcando così la differenza con quel che accade con i media tradizionali: la comunicazione orale e quella che si affida alla scrittura alfabetica e ai caratteri a stampa.⁵²⁶

El laboratori Hermes_Net⁵²⁷ ofereix una nova modalitat de recerca a partir de la proposta d'un argument o discussió d'un problema, aleshores els seus participants poden anar inserint els seus comentaris i textos amb les referències multimèdia que considerin adients, com poden ser imatges, enllaços, vídeos, música... L'objectiu és produir pensament filosòfic en xarxa de forma dinàmica i interactiva utilitzant l'escriptura hipertextual que té com a principals característiques les següents: una estructura reticular, jeràrquica i lògica; permet construir mapes conceptuals; afavoreix l'escriptura multimedial (buscar imatges que representin idees); és col·laborativa i tridimensional (amb l'ajuda de *links* o enllaços a altres webs). De moment, però, es tracta d'una proposta en procés de desenvolupament i experimentació. Caldrà esperar un temps per comprovar quins són els resultats que es van obtenint i com es va estenen aquesta iniciativa a altres comunitats filosòfiques.

Per últim, només dues consideracions importants al respecte als nous procediments oberts a la participació activa que contribueixen a la transmutació filosòfica. La primera seria la que fa referència a la motivació i la segona a la preparació dels professionals en les tecnologies de la informació. Respecte a la primera, val a dir que és molt important la motivació per augmentar la participació activa. Sense la primera, és a dir, sense una motivació per part dels qui han de participar en les diferents activitats és evident que poca filosofia es pot construir i que de ben poc serveixen totes les tecnologies a l'abast. En referència a la segona, s'ha de tenir present que sense una bona preparació en les noves tecnologies i les seves aplicacions, per part dels filòsofs o dels professors de filosofia de les Universitats o dels Instituts d'Educació Secundària, tampoc serà possible estendre les noves possibilitats procedimentals que aquestes ofereixen a través de la connexió en xarxa.

---

⁵²⁶ Per a més informació es pot consultar la resta de l'article a:

<http://Inx.filosofiateoretica.it/laboratorio/index.php?option=com_content&task=view&id=13&Itemid=60>

⁵²⁷ Els resultats del laboratori teòretic multimèdia i les línies de reflexió més importants es poden consultar en el llibre acompanyat d'un CD-Rom: *Internet i la filosofia* a cura di Paolo D'Alessandro. LED - Edizioni Universitarie di Lettere Economia Diritto, Milano, 2001

Canvis funcionals: funció i objectius diferents, acció comunicativa?

El món està infoxicat, qui el desinfoxicarà? El filòsof que millor el desinfoixiqui bon ciberfilòsof serà.

L'objectiu de la filosofia ja no és el d'explicar la naturalesa, la transmigració de les ànimes o la santíssima trinitat. La filosofia, o potser millor dit la *infofilosofia*, avui en dia té altres funcions, primer de tot ha de servir per comprendre millor la societat informacional i en segon lloc ha de proporcionar les eines adients per assolir una acció comunicativa completa i real, que permeti el diàleg entre individus en les mateixes condicions de participació social, assegurant, d'aquesta manera, els drets individuals en una societat complexa, transparent i invisiblement digitalitzada com la d'avui en dia. La ruptura social que produeix la *SIC*, com hem assenyalat en la segona part, només pot ser superada a través de la comunicació entre els diferents agents socials en una situació ideal de diàleg, que afavoreixi el consens necessari per a la bona convivència. I la filosofia hauria d'aportar els elements necessaris per a fer-ho efectiu amb totes les eines possibles al seu abast.

De fet a través d'Internet es pot comprovar com ja s'està aconseguint un diàleg entre diferents interlocutors en igualtat de condicions. Un dels inconvenients, és que no tothom té una connexió a Internet. Un dels recents estudis realitzats a Catalunya (setembre del 2005) constata que només un 50% de les llars catalanes tenen accés a la xarxa. Per altra banda, és cert que els diferents governs i institucions públiques estan oferint cada vegada més, espais de connexió gratuïts a través de biblioteques i centres socials. A més a més, també s'ha pogut observar com en els darrers anys s'han ampliat les dotacions de materials i aules informàtiques als instituts públics, fent possible que els estudiants puguin conèixer millor les noves tecnologies i connectar-se en el mateix centre d'estudi. Malgrat tot, encara queda molt per fer.

Un cas diferent seria el diàleg que es pot aconseguir a través de tertúlies o cafès filosòfics on si que es poden donar les anteriorment esmentades condicions ideals de diàleg, perquè els seus participants no necessiten cap mitjà tecnològic per exposar les seves idees, ni pertànyer a cap grup social determinat. És en aquests espais comunitaris de pensament on es pot afavorir el diàleg filosòfic i augmentar la seva presència en el conjunt global de la societat.

Un dels objectius principals de la *infofilosofia* consistiria, doncs, en apropar-se al gran públic en centres de debat o en les cases particulars de cadascú a través de la connexió a Internet. De la mateixa manera que amb el PC la localització de les eines

tecnològiques va traslladar-se de les grans superfícies (1960)⁵²⁸ a les més petites (1970), a les taules de les cases particulars i amb les xarxes van adquirir la mobilitat que les caracteritza en l'actualitat. De manera semblant la filosofia o *infofilosofia* pot adquirir avui en dia les mateixes propietats. Respecte als usuaris a que s'ha de dirigir es pot utilitzar la mateixa analogia i dir que, així com en un principi les noves tecnològiques anaven dirigides als experts (1960), després als especialistes (1970), amb la introducció del PCs als individus i amb l'aplicació de la xarxa als grups; amb la *infofilosofia* s'ha produït el mateix procés, de manera que paulativament s'ha anat estenen el seu àmbit d'aplicació.

Respecte a la funció de la *infofilosofia* de comprendre millor la societat informacional, val a dir, que seria necessari un canvi en els plans d'estudi per a que s'aproximessin d'una manera més directa a l'entorn social i tecnològic en què vivim. No només s'ha de tenir accés a les noves tecnologies, sinó que s'han de saber utilitzar convenientment. En aquest sentit no ens referim només a saber fer ús dels aparells tècnics, sinó de la informació que proporcionen.

La filosofia, caracteritzada des de temps antics pel seu rigor argumentatiu i lògic, hauria de servir per analitzar, reflexionar, criticar i gestionar de la manera més adient la informació que proporcionen les noves tecnologies. És necessària una *infofilosofia*, una filosofia dedicada, com s'ha dit en el tercer apartat al tractar les funcions de la filosofia en la SIC, a fer una anàlisi del poder de la informació, del seu control i ús. Una filosofia que ajudi a reflexionar i criticar els mitjans de comunicació en referència a la informació que aquests ofereixen diàriament, per saber descobrir els enganys i manipulacions, o com diu J. Baudrillard, els seus simulacres i destriar el que és falsa opinió del que és coneixement vertader. Una filosofia que gestioni el coneixement, per convertir-lo en autèntic saber. Només així, probablement, s'aconseguirà fer realitat el que es pretén que esdevingui la *Societat de la informació*, una *Societat del coneixement*.

Canvis ontològics: una filosofia diferent?

La filosofia en la SIC és un vaixell que navega per un mar sadollat d'informacions.

Com hem vist el sentit de la filosofia ha canviat, ja no es pot entendre la filosofia com en èpoques anteriors, perquè ja no existeix el mateix marc referencial que li donava el

---

⁵²⁸ Les dades s'han extret del llibre de J. B. Terceiro: *Socied@d digit@l. Del homo sapiens al homo digitalis*, Ed. Alianza, M. 1996

sentit adient per al moment determinat en què s'havia format. La societat ha canviat i amb ella la filosofia. Si la societat actual es caracteritza per ser una societat transparent invisiblement digitalitzada de complexitat canviant, on la informació s'ha convertit en el punt de referència per excel·lència, la filosofia haurà de ser transparent en la manera de presentar-se; invisiblement digitalitzada, perquè farà ús dels bits a través d'Internet; de complexitat canviant, perquè els seus continguts estaran interrelacionats de manera canviant depenent de les exigències reflexives provocades per la societat; i per últim, la filosofia també haurà de ser la gestora del coneixement, perquè haurà de ser la responsable de l'aplicació i rendiment del saber.

Però, què vol dir que la filosofia ha de ser complexa? No es tracta només de fer una filosofia de la complexitat com a mirall de la complexitat que existeix en les relacions socials en general, sinó que la mateixa filosofia esdevingui complexa, però sense que contingui incertesa. Tot el contrari, la filosofia ha de proporcionar lucidesa i capacitat crítica per seleccionar la informació, per descobrir fal·làcies i enganys. Un pensament complex ha de ser capaç de contextualitzar i de globalitzar sense perdre mai de vista la singularitat i l'especificitat. Una filosofia complexa haurà de saber integrar i gestionar les diferents informacions de manera lúcida i crítica de manera que s'obtingui el coneixement essencial per facilitar la comprensió de la realitat a tots els nivells, inclòs el virtual. Precisament, serà sobre l'àmbit virtual que la filosofia haurà de dedicar més atenció, perquè és a través d'aquest àmbit com la manipulació pot arribar a ser més efectiva. Per tant, la filosofia haurà de descobrir els paranys que s'amaguen darrere les informacions aparentment verídiques que generen contínuament els mitjans de comunicació a través de les infotecnologies. La TV, Internet, sense deixar de banda, la premsa escrita, hauran de ser objecte d'anàlisi, crítica, reflexió i gestió o administració filosòfica.

La filosofia doncs, haurà de tenir unes altres característiques, a part de les anteriorment esmentades, com les de ser: reticular, flexible, modificable, asincrònica, interactiva, creativa, constructiva, organitzadora, pública i a la carta.

- ▶ *Reticular*: perquè es pot transmetre en xarxa a través de l'hipertext. La filosofia en xarxa ja no és una filosofia lineal, sinó que gràcies als links o enllaços, es pot saltar d'una idea o reflexió a una altra o cercar informació sobre un concepte en una altra pàgina web.
- ▶ *Flexible*: perquè pot participar d'elements multimèdia com imatges, àudio, vídeo. La filosofia deixa l'estatisme del text escrit del llibre i obté una nova qualitat al poder utilitzar la xarxa: la de ser més flexible.

- ▶ *Modificable i líquida*: perquè permet introduir canvis al publicar les seves reflexions a la xarxa internàutica. Els internautes poden revisar les reflexions i el seu autor modificar-les si ho considera convenient. La filosofia es converteix en contingent, a diferència dels sistemes filosòfics perennes que s'han donat al llarg de la història del pensament. La líquidesa o fluïdesa de la societat també afecta a la filosofia, transmutant-la des de la seva pròpia essència.
- ▶ *Asincrònica*: perquè no està situada en un espai-temps determinat a l'estendre's per la xarxa, es podria dir que és una filosofia deslocalitzada. La filosofia ja no es pot situar en un espai i temps concret, sinó que supera les barreres i límits temporals i geogràfics. En èpoques anteriors, com per exemple al segle XVII la filosofia que es feia al continent europeu era diferent, de la que es podia fer a les illes britàniques. Ara ja no és així. Tot i que, això no exclou que les seves reflexions estiguin dirigides a espais i temps concrets.
- ▶ *Interactiva*: perquè afavoreix la participació en la construcció de pensament. Com ja hem vist, els fòrums, weblogs, xats... promouen l'intercanvi d'idees i pensaments entre els diferents usuaris.
- ▶ *Creativa*: perquè al poder utilitzar diferents recursos multimèdia, ha de seleccionar o inventar els que siguin més convenients per a la reflexió, argumentació o exposició de raonaments.
- ▶ *Constructiva col·lectivament*: perquè al ser interactiva afavoreix la col·laboració amb altres en la construcció de pensament. La recerca filosòfica ja no és exclusiva d'un sol individu, ara altres poden intervenir-hi i ampliar-la. La interactivitat que permet la xarxa, pot ajudar a construir una filosofia comunitària o col·lectiva.
- ▶ *Organitzadora del coneixement*: perquè haurà d'esdevenir una eina bàsica de gestió de les informacions, que es reben diàriament a través dels diferents mitjans de comunicació, amb l'objectiu de formar ciutadans crítics.
- ▶ *Pública o espectacle*: perquè ja no resta tancada en les facultats o centres especialitzats, sinó que la filosofia s'ha obert a l'espai públic: cafès filosòfics, centres d'assessorament, weblogs, fòrums, xats...

- ▶ *A la carta*: perquè la filosofia a Internet sempre està preparada per a la consulta, per al pensament en xarxa, que pot anar més enllà de la simple connexió. En aquest sentit es poden utilitzar les expressions: *prêt-à-porter* (apunt per portar) o *prêt-à-penser* (apunt per pensar).

Clar que per a que sigui una filosofia amb aquestes característiques cal tenir accés a les noves tecnologies, i avui en dia encara hi ha molta gent que no pot gaudir dels avenços tecnològics, ja sigui perquè no disposa dels mitjans adients o dels recursos necessaris. De totes maneres és d'esperar que d'aquí a pocs anys amb els nous projectes d'alfabetització tecnològica i de desenvolupament de les noves tecnologies en els països menys desenvolupats, esdevingui tota una realitat.

Canvis hermenèutics: nova comprensió i interpretació filosòfica?

La filosofia en connexió és el mirall del pensament.

Per últim, doncs, només dir que com ja s'ha pogut constatar en l'apartat anterior, la filosofia en la SIC s'ha d'interpretar d'una manera diferent, més en consonància amb els sentits que pot prendre en l'actualitat. Avui en dia, ja no es pot entendre com una filosofia perenne dedicada a temes irresolubles o de difícil comprensió, perquè el seu entorn és públic, múltiple, canviant i immensament complex. La filosofia ha de ser interpretada des de diferents perspectives, de la mateixa manera com s'ha d'interpretar i comprendre la realitat.

Com a resultat de tot el que s'ha exposat, la filosofia demana noves formes de comprensió i interpretació no només en la seva essència, sinó també respecte als objectes o temes on ha de dirigir la seva mirada reflexiva, crítica i administradora o gestora del saber. No es d'estranyar, doncs, que la filosofia es presenti polifònicament en diferents corrents (filosofia analítica, fenomenologia, hermenèutica, estructuralisme, dialògica, complexitat...) que comparteixen en el fons un denominador o melodia, com poden ser els següents:

1. **Anàlisi del llenguatge:** el llenguatge es presenta com a configurador de la realitat i del coneixement, que podem obtenir de la mateixa realitat. L'explicació del gir lingüístic de la filosofia no és altra que la proporcionada per la mateixa realitat, perquè actualment aquesta ve donada a través de la informació que conté diferents símbols com poden ser les imatges o les paraules.

2. **Comprensió i interpretació de la realitat social:** en les diferents corrents o disciplines hi ha una intenció comú, que té com a finalitat inherent facilitar la comprensió de la complexa societat actual. L'objectiu és el d'entendre millor les noves interaccions socials distributives produïdes per la introducció de les xarxes en les relacions econòmiques i polítiques.
3. **Crítica de la situació social de desconcert cognitiu i moral:** la gran majoria de tendències filosòfiques existents tenen com a funció principal la crítica a les condicions cognoscitives, que es donen tant a nivell social com de comportament individual. Un dels temes recurrents en la filosofia actual és la problemàtica generada entorn dels valors i els drets individuals. Una altra qüestió important és la del coneixement que està proporcionant la SIC. En aquest sentit, com ja s'ha dit anteriorment, la filosofia amb el suport de les noves tecnologies pot servir per gestionar el coneixement i per dur a terme el projecte de consiliència impulsat per la xarxa internàutica, d'integració dels diferents sabers especialitzats i dispersos a través del mar incommensurable d'informacions generades diàriament.
4. **Gestió del coneixement:** El coneixement, que es pot obtenir a través de les informacions diverses que ofereix contínuament la societat actual, ha de ser gestionat per la filosofia, per a que d'aquesta manera es converteixi en un autèntic saber. De coneixements n'hi ha de molts tipus, educatius, religiosos, populars o tradicionals, científics... però, no tots ells proporcionen un saber autèntic i vertader. S'han de garbellar no només les informacions, sinó també els coneixements que es poden adquirir a través d'aquestes informacions. En aquest sentit és com pot ser de gran ajuda la filosofia, per poder destriar el gra de la palla, per poder gestionar de la manera més convenient el coneixement que es pugui convertir en saber vertader.
5. **Reflexió envers l'ús i aplicació de les noves tecnologies i recerca de nous principis ètics:** encara que no totes les escoles de filosofia tracten el tema de les noves tecnologies, està creixent l'interès per la reflexió del seu ús i aplicació en referència als seus perills, les repercussions respecte a la naturalesa en general i la vida humana en particular. És palès l'augment de comitès de bioètica i tecnoètica on la participació dels filòsofs és cada cop més important. Un altre denominador comú de les tendències filosòfiques actuals és la recerca de nous principis fonamentadors de l'acció moral, perquè els nous àmbits

informatives requereixen de noves perspectives des de les quals abordar els dilemes generats per la societat en xarxa.

Actualment ja no són possibles teories ètiques de caire dogmàtic amb principis universals estàtics, que estableixin el que està bé i el que està malament d'una vegada i per sempre; ni tampoc teories utilitaristes que tinguin en compte els dictats o benestar de la majoria, perquè segons el context o segons per a quin individu o grups socials una mateixa acció pot ser considerada com a bona o com a dolenta. Es pot posar com a exemple un dels més discutits actualment: el dels drets de la propietat intel·lectual. Fins a quin punt es poden publicar i compartir en la xarxa textos sense l'autorització del qui els ha escrit? Es pot prohibir l'intercanvi d'arxius de text, música o vídeo entre els diferents ordenadors en xarxa a través de programes com *l'Emule* o d'altres per l'estil? No es tracta de defensar el relativisme, sinó d'establir una ètica de mínims que faci possible una regulació normativa de les aplicacions tecnològiques i les interaccions socials generades.

És necessària, doncs, una ètica aplicada que tingui en compte la complexitat del món i cerqui els principis més adients per solucionar els dilemes morals provocats per les noves tecnologies i assegurin els diferents drets en conflicte. A part, també s'estan generant diferents tipus de problemàtiques ambientals que afecten a la supervivència humana en el planeta. La desforestació provocada per la indústria, els canvis ambientals generats per les emissions de gasos contaminants a l'atmosfera, l'extinció d'espècies animals, posen cada dia més en perill, no només l'entorn natural, sinó la pròpia vida humana. És per totes aquestes raons que les ètiques aplicades han de ser promogudes:

“Les ètiques aplicades, tocades per les conseqüències de l'època de les masses i per la consciència ecològica, es tornen urgents perquè s'estan transformant les regles per viure al món. La tecnociència ens demana replantejar la nova situació de l'home a partir de criteris que ja no poden ser de domini, ni tampoc de comunitat, perquè la comunitat mundial és encara un miratge, tot i l'extensió creixent dels mateixos models econòmics. Pensar unes ètiques aplicades, provisionals i revisables, constitueix un element que ens pot ajudar a la supervivència humana. Que, segons com es consideri, no és poc.”⁵²⁹

---

⁵²⁹ R. Alcoberro (2004): Pàg. 33

Canvis localitzatius: nous paratges i horitzons filosòfics?

Filòsofs del món, connecteu-vos!

Per últim, s'ha de fer esment als canvis de localització de la filosofia en la SIC. De fet, aquest era en definitiva, l'objectiu de tot el que s'ha anat exposant al llarg de la investigació: trobar quin és o ha de ser el lloc que ha d'ocupar la filosofia en la SIC. A quina conclusió es pot arribar? Quin és el lloc de la filosofia en la nova societat emergent? Doncs, no és altra que la d'estar a tot arreu i en cap lloc concret. L'explicació és ben simple, està a tot arreu perquè la filosofia s'ha obert a nous àmbits, s'ha fet pública participant de la vida social dels ciutadans en el cafès filosòfics, centres de consultoria i de filosofia pràctica, i també dels internautes en els diferents webs, weblogs, fòrums i xats. És en aquest darrer sentit que es pot dir que no està enlloc, perquè al virtualitzar-se ja no ocupa un espai visible, mesurable i quantificable.

Tot i que, es podria arribar a fer una estadística de la presència de la filosofia en la vida social més directa, pel que fa referència a altres àmbits com el d'Internet, es pot posar en dubte el fet que s'aconseguís mesurar de manera completa i exhaustiva la quantitat de la filosofia existent a la xarxa. Clar que també es podria dir que la filosofia a Internet és una filosofia visible, perquè es pot veure a través de les interfícies dels ordinadors, tanmateix la reflexió generada entre les intel·ligències connectades és gairebé, per no dir del tot, impossible d'observar. Per tant, la filosofia invisible, que la xarxa pot generar és difícil de classificar i quantificar.

Amb tot, es podria objectar que la filosofia segueix ocupant el mateix espai de sempre, argumentant que algunes d'aquestes característiques ja les compartia la filosofia realitzada, des de fa segles, a través del paper imprès dels llibres, documents o cartes, o mitjançant el diàleg entre diferents deixebles en les escoles, acadèmies, universitats o instituts filosòfics. Ara bé, no és ben bé el mateix. Avui en dia, els mitjans tecnològics ofereixen noves possibilitats a la reflexió filosòfica de les quals no disposava en èpoques anteriors. Entre aquestes innovacions es poden destacar, d'entre les ja esmentades en apartats anteriors, les següents:

1. Interactivitat a distància entre diferents usuaris connectats a la xarxa, com per exemple la que es pot dur a terme en els xats on es pot conversar i debatre temes en temps real, sense haver d'estar localitzats en el mateix espai geogràfic.

2. Construcció del pensament col·lectivament, en dos àmbits diferents: els laboratoris filosòfics hipertextuals, els fòrums i els blocs d'Internet; i en els cafès filosòfics, debats institucionals...
3. Aprenentatge virtual de continguts filosòfics o d'eines argumentatives i lògiques mitjançant webs que proporcionen als internautes una àmplia varietat d'exercicis en línia, webquests, cursos, consultories, informacions diverses de l'àmbit filosòfic...
4. Apaivagament de les inquietuds provocades per problemes filosòfics existencials a través de centres d'assessorament filosòfic i consultories obertes a tot el públic sense restriccions de nivell o estatus social.
5. Ampliació i actualització d'informacions i coneixements de l'àmbit filosòfic a través de webs, wikis, diccionaris, revistes... d'Internet, amb la possibilitat de ser consultats a qualsevol hora del dia, amb la única condició de tenir un accés a la xarxa o d'estar-hi subscrits.
6. Publicació gratuïta i lliure del pensament filosòfic en la xarxa, sense intermediaris, i en principi, sense censura. Els blocs i alguns webs en són un bon exemple.

*****

Es prou evident, doncs, que la *SIC* amb l'ús imparabile de les noves tecnologies ha permès obrir nous paratges filosòfics inexistents anteriorment, com és el cas d'Internet. Molt probablement, encara és aviat per establir una conclusió definitiva sobre les repercussions de les noves tecnologies en la filosofia. Potser, només es pot albirar de moment, des de la platja de les arriscades hipòtesis, com les aquí presentades, la línia del nou horitzó filosòfic que es prepara per al futur. No sabem, ni tan sols, amb certesa si la comprensió de la realitat que esperem obtenir amb la filosofia transmutada per la nova societat, ajudarà a construir una nova realitat. Ni si aquesta serà millor o pitjor. El que podem suposar és que si ho aconsegueix, segurament serà diferent.

BIBLIOGRAFIA

Llibres de Consulta

- ACHENBACH, B.** (2004): *La consulenza filosofica*. Milano, Apogeo.
- AGUSTÍ D'HIPONA:** *El orden*, llibre I, disputa primera. Traductor: P. Victorino Capánaga, OAR <<http://www.augustinuSICt/spagnolo/ordine/index2.htm>>
- ALCOBERRO, R.** (2004): *Ètiques per a un món complex. Un mapa de les tendències morals contemporànies*. Lleida, Pagès editors.
- ALONSO, A. I. I. ARZOZ, A.** (2002): *La nueva ciudad de dios*, Madrid, Siruela.
- (2003): *Carta al Homo ciberneticus*, Madrid, Edaf.
- AMAT, N.** (1990): *De la información al saber*, Madrid, Fundesco.
- ARISTÓTELES.** (1990): *Metafísica*, Madrid, Espasa-Calpe.
- (1982 3ª edición) *Ètica a Nicómaco*. Madrid, Espasa-Calpe.
- ASIMOV, I.** (1986): *Jo, Robot*, Barcelona, Pleniluni.
- BACON, F.** (1987): *Novum Organum*, Barcelona, Laia.
- BAUDRILLARD, J.** (1978): *Cultura y Simulacro*. Barcelona, Kairós.
- BAUMAN, Z.** (2003): *Modernidad líquida*. Buenos Aires, FCE.
- BECK, U.** (1998): *La sociedad del riesgo: hacia una nueva modernidad*. Barcelona, Ediciones Paidós.
- (2002) *La sociedad del riesgo global*. Madrid, Siglo XXI.
- BERGSON, H.** (1991): *Assaig sobre les dades immediates de la consciència. Intuïció filosòfica*. Barcelona, Edicions 62.
- BERLIN, I.** (1995): *El fuste torcido de la humanidad*, Madrid, Ariel.
- BENTHAM, J.** (1985): *El panòptic*, Barcelona, 62.
- BILBENY, N.** (editor) (2002): *Per una ètica intercultural. Reflexions interdisciplinàries*, Barcelona, Mediterrània.
- BLASCO, J.LL. I GRIMALTOS, T.** (1997): *Teoria del coneixement*, València, UV.
- BOECI** (1989): *Consolació de la filosofia*, Barcelona, Laia.
- BOEHM, U.** (2002): *Filosofía hoy*. Buenos Aires, FCE. Es pot llegir un fragment a: <<http://www.fce.com.ar/fsfce.asp?p=http://www.fce.com.ar/detalleslibro.asp?IDL=2946>>
- BOLADERAS, M – CAMPILLO, N.** (2001): *Filosofía social*. Madrid, Síntesis.
- BUNGE, M.** (1980): *Epistemología*, Barcelona, Ariel.
- BREZINSKI, Z.** (1973): *La Era Tecnológica*. Buenos Aires, Paidós.
- BRISSON, L. PRADEAU, J.F.** (1988): *Le vocabulaire de Platon*, Paris, Ellipses.
- BRIGGS, A. i BURKER, P.** (2002): *De Gutenberg a Internet. Una historia social de los medios de comunicación*. Madrid, Taurus.

- CANETTI, E.** (1983): *Masa y poder*. Madrid, Alianza.
- CASACUBERTA, D.** (2003): *Creacion colectiva. En internet el creador es el público*, Barcelona, Gedisa.
- CASSIRER, E.** (1945): *Antropología filosòfica: introducción a una filosofía de la cultura* México, D.F., Fondo de Cultura Económica
- CASTELLS, M.** (2001): *Galaxia Internet*. Madrid, Plaza & Janés.
- CASTELLS, M.** (1999 2ª Edició): *La era de la Información: economía, sociedad y cultura*. 3.vols, Madrid, Alianza.
- (2002): *L'era de la informació*. (Vol. I) *La societat xarxa*. Barcelona, UOC.
- CASTELLS, M. – HIMANEN, P.** (2003): *La Societat de la informació i l'estat del benestar: El model finlandès*. Barcelona, Pòrtic.
- CASTELLS M. - GIDDENS, A. - TOURAINE, A.** (2002): *Teorías para una nueva sociedad*. Madrid, Fundación Marcelo Botín.
- CEBRIAN, J. L.** (1998): *La xarxa*. Barcelona, UOC - Proa.
- CIORAN, E.M.** (1982): *Adiós a la filosofía y otros textos*. Madrid, Alianza.
- CLUB DE ROMA.** (1993): *Más allá de los límites del crecimiento*. Madrid, Círculo de Lectores.
- CONDORCET** (1984): *Esbós d'un quadre històric dels progressos de l'esperit humà*. Barcelona, Laia.
- D'ALESSANDRO, P.** (2001): *Internet i la filosofía* a cura di. LED – Edizioni Universitarie di Lettere Economia Diritto, Milano.
- D'ALESSANDRO, P. – DOMANIN, I.** (2005): *Filosofía dell'ipertesto*. Milano, Apogeo.
- DAUMAS, M.** (1996): *Histoire générale des techniques: Des origines au XVè siècle*. Paris, Puf.
- DD.AA.** (1995): *Elements d'història de la tècnica* de Santiago Riera i Tuèbols (coordinador). Barcelona, *Associació d'Enginyers Industrials de Catalunya/Col·legi d'Enginyers Industrials de Catalunya*,.
- DD.AA.** (2004): *Filosofía y tecnología*, Carl Mitcham y Robert Mackey (Eds.). Edición española de Ignacio Quintanilla Navarro. Madrid, Encuentro.
- DD.AA.** (1979): *La lechuza de Minerva ¿Qué es filosofía?* Madrid, Cátedra.
- DD.AA.** (2001): *El valor de la ciencia*. Barcelona, El viejo topo.
- DD.AA.** (2001): *Tecnología, ética y futuro*. Bilbao, Desclée de Brouwer.
- DD.AA.** M. Caridad Sebastián (coordinadora) (1999): *La sociedad de la información. Política, Tecnología e Industria de los contenidos*. Madrid, Centro de Estudios Ramón Areces.
- DD.AA** (1993): *¿Una societat incomunicada? Informació i Comunicació*. Barcelona, Generalitat de Catalunya Monografies i Documents 7.

DD.AA (1998): *La nueva sociedad del conocimiento a La sociedad del conocimiento*. Barcelona, Beta Editorial.

DD.AA. J. Muguerza y P. Cerezo eds. (2000): *La filosofía hoy*. Barcelona, Crítica.

DD.AA. (2003): *Àgora virtual. Internet al servei de la participació democràtica*. Barcelona, Mediterrània. També es pot consultar al web: <<http://www.seglexx1.com>>

DD.AA (2003): *Ciberphilosophy: The Intersection of Philosophy and Computing (Metaphilosophy)* by James H. Moor (Editor), Terrell Ward Bynum (Editor). Blackwell Publishers.

DD.AA. Imma Tubella i Casadevall i Jordi Vilaseca i Requena (coords.) (2005): *Societat del Coneixement*. Barcelona, EDIUOC.

DELORS, J. (1993): *Libro Blanco sobre Crecimiento, Competitividad y Empleo. Retos y Pistas para entrar en el s. XXI*. Brussels, 5 December *White Paper on growth, competitiveness, and employment: The challenges and ways forward into the 21st century* COM(93) 700 final. <<http://europa.eu.int/en/record/white/c93700/contents.html>>

DESSAUER, F. (1964): *Discusión sobre la técnica*. Madrid, Rialp.

DESCARTES, R. (1996): *Discurs del mètode*, traducció de Pere Lluís Font, Barcelona, Edicions 62.

- (1990): *Tratado del hombre*. Madrid, Alianza.

- (1995): *Los principios de la filosofía*. Madrid, Alianza Universidad.

DE LA METTRIE, J. O. (1983): *L'home màquina*. Barcelona, Laia.

DRUCKER, P. (1993): *La sociedad post-capitalista*. Buenos Aires, 177.

ECHVERRÍA, J. (1992): *Telópolis*. Valencia, Pretextos.

- (1999): *Los señores del Aire. Telópolis y el Tercer Entorno*. Barcelona, Destino.

- (2003): *La revolución tecnocientífica*. Madrid, FCE.

ECO, U. (1999): *Apocalípticos e integrados en la cultura de masas*. Barcelona, Lumen.

ELLUL, J. (1988): *Le bluff technologique*. Hachette, Paris,

- (1960): *El Siglo XX y la técnica: (análisis de las conquistas y peligros de la técnica de nuestro tiempo)* Barcelona, Labor.

- (1990): *La technique ou l'enjeu du siècle*, Economica Paris,

Es poden llegir alguns fragments al web: <<http://agora.qc.ca/textes/ellul3.html>>

- (2004): *El orden tecnológico*. Article publicat en el llibre: *Filosofía i tecnología*, Carl Mitcham y Robert Mackey (Eds.). Edición española de Ignacio Quintanilla Navarro, Madrid, Encuentro.

EPICUR (2001): *Carta a Meneceu* publicada en el llibre: *Epicur. Una filosofía moral* per R. Alcoberro. Grup de Filosofia, Santa Coloma de Gramenet (Barcelona), Casal del Mestre.

FERRATER MORA, J. (1983): *De la materia a la razón*, Madrid, Alianza.

FLICHY, P. (2003): *Lo imaginario de Internet*. Madrid, Tecnos.

FOLCH, A. (1997): *Atrapats a Internet*. Barcelona, Empúries.

- FUKUYAMA, F** (1998): *El fin de la historia y el último hombre*. Barcelona, Planeta.
- (2000): *La gran ruptura*. Barcelona, Ediciones B.
- FREUD, S.** (1991 -13e-): *Psicología de las masas*, Madrid, Alianza.
- GALO, I.** (2001): *Diccionario de Internet*. Madrid. Acento.
- CAMBIANO, G.** (1991): *Platone e le tecniche*. Roma, Laterza.
- GARCIA GUAL, C.** (1981): *Epicuro*. Madrid, Alianza.
- GELL-MANN, M.** (1995): *El Quark y el Jaguar*. Madrid, Metatemas, Tusquets Editores.
- GIBSON, W.** (1997): *Neuromante*. Barcelona, Minotaure.
- GIDDENS, A.** (1999): *Sociología*. Madrid, Alianza.
- (2000): *Un mundo desbocado: los efectos de la globalización en nuestras vidas*. Madrid, Santillana. Es pot llegir un resum traduït al català a la biblioteca digital de l'IIGC Institut Internacional de Governabilitat de Catalunya:
<http://www.iigov.org/seguridad/?p=11_04c>
- GINER, S.** (1998): *Sociologia*. Barcelona, Edicions 62.
- GONZÁLEZ QUIRÓS, J.L.** (1999): *El porvenir de la razón en la era digital*. Madrid, Síntesis.
- GRAHAM, G.** (2001): *Internet: Una indagación filosófica*. Madrid, Càtedra.
- HABERMAS, J.:** (1997 3ª ed.) *Ciencia y tecnica como "ideología"*. Madrid, Tecnos.
- (1982): *Sobre Nietzsche y otros ensayos*. Madrid, Tecnos.
- HAZARD, P.** (1988): *La crisis de la conciencia europea*. Madrid, Alianza.
- HEIDEGGER, M.** (1989): *Fites: La qüestió envers la tècnica*. Barcelona, Laia.
- HESÍODO** (1990): *Poemas Hesíódicos*, Edición de M^a. Antonia Corbera Lloveras. Madrid, Akal.
- HIMANEN, P.** (2002): *La ética Hacker y el espíritu de la era de la información*. Barcelona, Destino.
- HINE, C.** (2005): *Etnografía virtual*, Ed. UOC B.
- HORKHEIMER, M.** (1974): "*La función social de la filosofía*" a *Teoría Crítica*. Buenos Aires, Amorrortu. També es pot llegir un fragment al web:
<http://www.nodo50.org/pimientanegra/teoria_critica.htm>
- HORROCKS, C.** (2004): *Marshall McLuhan y la realidad virtual*. Barcelona, Gedisa.
- HOTTOIS, G.** (1991): *El paradigma bioètico*. Barcelona, Anthropos.
- HUXLEY, A.** (1989): *Un món feliç*. Barcelona, La Il·lar del llibre.
- HUME, D.** (1995): *Investigació sobre l'enteniment humà*. Barcelona, Edicions 62.
- INNERARITY, D.** (2004): *La sociedad invisible*. Madrid, Espasa-Calpe.
- IZUZQUIZA, I.** (2003): *Filosofía del presente, una teoría de nuestro tiempo*. Madrid, Alianza.
- (1982): *La clase de filosofía como simulación de la actividad filosófica*. Madrid, Anaya.

- (1990). *La sociedad sin hombres. Niklas Luhmann o la teoría como escándalo*. Barcelona: Anthropos.

JASPERS, K. (1973): *La filosofía*. México, FCE.

JONAS, H. (1997): *Técnica, medicina y ética: La práctica del principio de responsabilidad*. Barcelona, Paidós.

JONAS, H. (1995): *El principio de responsabilidad*. Barcelona, Herder.

KANT, I. (1985): *Crítica de la razón Pura*. Madrid, Alfaguara.

KERCKHOVE, D. (1999): *Inteligencias en conexión: hacia una sociedad de la web*. Barcelona, Gedisa.

KIRK G.S. y RAVEN J.E. (1981): *Los filósofos presocráticos*. Madrid, Gredos.

KLINCKOWSTROEM, C. VON (1980): *Historia de la técnica*. Barcelona, Labor.

LAPLACE, Pierre Simon de (1984): *Exposition du système du monde*, Paris, Fayard.

LATOUR, B. (1992): *Ciencia en acción*. Barcelona, Labor.

LESSIG, L.: (2004) *Free culture. De com els grans mitjans de comunicació utilitzen la tecnologia i les lleis per enclaustrar la cultura i controlar la creativitat*

Es pot llegir el llibre sencer per Internet a: <<http://www.culturalliure.org/>>

LÉVY, P. (1994): *L'intelligence collective, pour une anthropologie du cyberspace*. Paris, La Découverte. Un fragment del llibre es pot consultar a:

<<http://www.t0.or.at/levy/plevy.htm>>

- (1998): *La cibercultura, el segon diluvi?* Barcelona, UOC-Proa.

- Fragment del llibre « Essai sur la cyberculture: l'universel sans totalité» es pot consultar a través del següent web:

<http://www.teluq.quebec.ca/diverscite/SecArtic/Arts/96/06apl0/06apl0_ftxt.htm>

- (1999): *¿Qué es lo virtual?* Barcelona, Paidós.

LIPMAN, M. - SHARP, A.M. - OSCANYAN, F. S. (1991): *Filosofía a l'escola*. Barcelona, Eumo editorial/IREF.

LIPOVETSKY, G. (1986): *La era del vacío*. Barcelona, Anagrama.

LUHMANN, N. (1998): *Complejidad y modernidad, de la unidad a la diferencia*. Madrid, Trota.

- (2000): *La realidad de los medios de masas*. Barcelona, Anthropos / México:Universidad Iberoamericana. Recensió del llibre a

<http://www.infoamerica.org/documentos_pdf/luhmann_01.pdf>

- (1990): *Sociedad y sistema: la ambición de la teoría*. Barcelona. Paidós.

MATTELART, A. (2002): *Historia de la sociedad de la información*. Barcelona, Paidós.

MATURANA, H. Y VARELA, F. (1990). *El árbol del conocimiento*. Madrid, Debate. (Ed. chilena 1983). <<http://www.ediuoc.es/libroweb/3/210.htm>>

MAJÓ, J. I MARQUÉS, P. (2002): *La revolución educativa en la era Internet*. Barcelona, Cisspraxis, S.A.

- MARINOFF, L.** (2002): *Més Plató i menys Prozac*. Barcelona, Suma de Lletres Catalana.
- MARX-ENGELS.** (1995): *El manifiesto comunista. Once tesis sobre Feuerbach*. Madrid, Alhambra.
- MAYANS, J.** (2002): *Género chat o cómo la etnografía puso un pie en el ciberespacio*. Barcelona, Gedisa.
- MAYANS I PLANELLS, J.** (2002): *Sota un silenci amb mil orelles*. Palma, UIB.
- MIQUEL C. - MÉNARD G.** (1988): *Les ruses de la technique: Le symbolisme des techniques à travers l'histoire*. Montréal (Canada), Les Éditions du Boréal.
- MITCHAM, C.** (1989): *¿Qué es la filosofía de la tecnología?* Barcelona, Anthropos.
- MCLUHAN, H.M.** (1972): *La galaxia Gutenberg*. Madrid, Aguilar.
- (1994): *Comprender los medios de comunicación. Las extensiones del ser humano*. Barcelona, Paidós.
- MORIN, E.** (2001): *Tenir el cap clar*. Barcelona, La Campana.
- (2001): *Introducción al Pensamiento Complejo*. Barcelona, Gedisa.
- (1993): *Tierra-Patria*. Madrid, Kairós.
- MORO, T-CAMPANELLA,T-BACON, F.** (1982 7ªreimpresión): *Utopias del renacimiento*. México, FCE.
- MUMFORD, L.** (1979 3ªedición): *Técnica y civilización*. Madrid: Alianza.
- (1969): *El Mito de la máquina*. Buenos Aires-Barcelona: Emecé.
- (1969) *La megamáquina*. Text electrònic disponible al web Fraternite libertarie: Text extret de l'obra de Lewis Mumford, (1967): *The Mith of the Machine*, Buenos Aires, Emecé. <http://fraternitelibertaire.free.fr/catalogue_des_textes_en_espagnol.htm>
- NAGEL, E.** (1981): *La estructura de la ciencia: problemas de la lógica de la investigación científica*. Barcelona, Paidós.
- NEGRI, A.** (2004): *Multitud: guerra y democracia en la era del Imperio*. Madrid, Debate.
- NEGROPONTE, N.** (2000): *El Mundo digital*. Barcelona, ediciones B.
- NOBLE, D.F.** (2000): *Una visión diferente del progreso (En defensa del ludismo)*. Barcelona, Alikornio.
- (2000): *La religión de la tecnología*. Barcelona, Gedisa.
- NORA, S. – MINC, A** (1978): *La informatisation de la société*. París, La documentation française.
- ORTEGA Y GASSET, J.** (1970): *Obras completas: La meditación de la técnica (v.5)*. Madrid, Revista de Occidente.
- (1983): *La rebelión de las masas*, Barcelona, Orbis.
- PACEY, A.** (1980): *El laberinto del ingenio*. Barcelona, Gustavo Gili.
- PÉREZ TAPIAS, J. A.** (2003): *Internautas y naufragos. La búsqueda del sentido en la cultura digital*. Madrid, Trotta.

- PÉREZ TORNERO J.M.** (2000): *Comunicación y educación en la sociedad de la información*. Barcelona, Paidós.
- PICO DELLA MIRANDOLA G.** (2001): *Discurs sobre la dignitat de l'home*. Barcelona, 62.
- PISTICELLI, A.** (2005): *Internet, la imprenta del siglo XXI*. Barcelona, Gedisa.
- PLATÓN.** (1998 2ª edició): *Obras completas*. Madrid, Aguilar.
- PLATÓ.** (1999): *Fedre*. Barcelona, edicions 62.
- POPPER, K.** (1985): *La lògica de la Investigació científica*. Barcelona, Laia.
- (1985): *El coneixement objectiu*. Barcelona. Ed. 62
- POSTMAN, N.** (1994): *Tecnòpoli*, Barcelona, Llibres de l'Índex.
- QUINTANILLA, M.A.** (1991): *Breve diccionario filosòfico*. Navarra, Verbo divino.
- RAMONET, I.** (1998): *La tiranía de la comunicación*. Madrid, Debate.
- RAPP, F.** (1981): *Analytical philosophy of technology*. Dordrecht (Holland), D. Reidel Publishing Company.
- ROBINET, A.** (1982): *Mitología, filosofía y cibernética*. Madrid, Tecnos.
- RODRÍGUEZ SÁNDEZ, R.** (1995): *La Filosofía, técnica política y terapéutica. Una lectura del Gorgias de Platón*. Universidad de Cádiz-Servicio de publicaciones,
- ROIG VILA, R.** (2002): *Las nuevas tecnologías aplicadas a la educación*. Alcoy, Universidad de Alicante – Marfil.
- ROQUEPLO, P.** (1983): *Penser la technique*. Paris, Seuil.
- RUSSELL, B.** (1981): *Los problemas de la filosofía*. Barcelona, Labor.
- SACRISTÁN, M.** (1983-1985): *Papeles de filosofía: Panfletos y materiales II*. Barcelona, Icaria.
- (1968): "Sobre el lugar de la filosofía en los estudios superiores" (Publicat a Editorial Nova Terra, Barcelona.)
- SARTORI, G.** (1998): *Homo videns. La sociedad teledirigida*. Madrid, Taurus.
- SHAPIRO, A.L.** (2003): *El Mundo en un clic*. Barcelona, Debolsillo.
- SNOW, C.P.** (1974): *Las dos culturas*. Madrid, Alianza.
- SPENGLER, O.** (1934): *El hombre y la técnica*. Madrid, Espasa Calpe. Text electrònic en el web: <<http://www.accionchilena.cl/Filosofia/elhombreylatecnica.htm>>
- TEJEDOR, C.** (1984): *Didáctica de la filosofía*. Madrid, S.M. ediciones.
- TERCEIRO, J. B.** (1996): *Socied@d digit@l. Del homo sapiens al homo digitalis*. Madrid, Alianza.
- TERRICABRAS, J.M.** (1996): *La comunicació. Tòpics i mites de filosofia social*. Barcelona, Proa.
- TIMM, A.** (1971): *Pequeña historia de la tecnología*. Madrid, Guadarrama.
- THERBON, G.** (1972): *La escuela de Frankfurt*. Barcelona. Cuadernos Anagrama.
- TOURAINE, A.** (1971): *La sociedad postindustrial: nacimiento de una sociedad*. Barcelona, Ariel.

- UNABOMBER** (Theodor Kaczinsky) (1999): *El manifiesto Unabomber*. Bilbao, Likiniano.
- VATTIMO, G.** (2000): *La società trasparente*. Milano, Garzanti.
- VIRILIO, P.** (1997): *Cibermundo. ¿Una política suicida?* Santiago (Chile), Dolmen.
- (1999): *La bomba informática*. Madrid, Cátedra.
- VOLTAIRE** (1994 3ª ed.): *Contes filosòfics*. Barcelona, edicions 62.
- (1978): *Opusculos satíricos y filosóficos*, Madrid. Ed. Alfaguara.
- WEBER, M.** (1999): *El espíritu protestante y la ética del capitalismo*. Madrid, Alianza.
- WIENER, N.** (1969): *Cibernética y sociedad*. Buenos Aires, Sudamericana.
- WILSON, E.O.** (1999): *Consilience. La unidad del conocimiento*. Galaxia Gutemberg. Circulo de lectores. B.
- WITTGENSTEIN, L.** (1989): *Tractatus logico-philosophicus*, Barcelona, Laia.
- ZERZAN, J.** (2001): *Futuro imperfecto*. Madrid, Numa.

Articles

AGUDELO MURGUÍA, G.; ALCALÁ RIVERO, J. G.: "La complejidad"

<<http://www.redcientifica.com/doc/doc200301110300.html>>. Instituto de Investigación sobre la Evolución Humana, A. C.

ALCOBERRO, R.: "Tecnoètic@ i societat de la informació"

<<http://www.alcoberro.cat/V1/tecnoetica2.htm>>

ALCOBERRO, R.: "Tecnofobia: Las razones de una idea"

<<http://www.alcoberro.cat/V1/tecnofobia.htm>>

ALCOBERRO, R.: "Vorsorgeprinzip: El significado del principio de precaución"

<<http://www.alcoberro.cat/V1/tecnoetica3.htm>>

AYCOCK, A.: "Technologies of the Self:" Foucault and Internet Discourse

Department of Anthropology University of Wisconsin-Milwaukee

<<http://www.ascusc.org/jcmc/vol1/issue2/aycock.htm>>

BALAGUER, R. (2001): "La adicción a Internet". Fuente original: *Adicción*, Montevideo: Cuadernos de la Coordinadora de Psicólogos del Uruguay. Disponible a través del ARCHIVO de la CiberSociedad [<http://cibersociedad.rediris.es>]

BAUDRY, C.: "Matrix" futur sujet du bac philo?" Mardi 10 juin 2003 (LEMONDE.FR)

BIANCHETTI, R. G.: "Educación y nuevas tecnologías de la información: ¿ingreso en el 'Primer Mundo' o versión post-moderna de colonialismo cultural?"

<<http://www.hapress.com/index.php?pg=f051&tp=30>>

BLOOD, R.: "Weblog: Une histoire et des perspectives" (traducció autoritzada de l'article original en anglès)

<<http://www.elanceur.org/Traductions/RebeccaBloodWeblogsHisto.html>>

BUHO ROJO: ASOCIACION CULTURAL Y EDUCATIVA: -Perú

"Filosofía e Internet INTERNET Y FILOSOFIA: UNA NUEVA PRACTICA PARA UN NUEVO MUNDO". <<http://www.buhoarjo.de/brinternet.html>>

CAMPS, V.: "¿Una societat incomunicada? Informació i Comunicació." pp.16-17 Article que forma part de les II Converses a la Pedrera: DD.AA *¿Una societat incomunicada? Informació i Comunicació*. Generalitat de Catalunya, Monografies i Documents 7, 1993, B.

CAPURRO, R.: "Epistemologia y ciencia de la información" Última modificació 1 de Setembre del 2003: <<http://www.capurro.de/enancib.htm>>

CASTELLS, M.: "La Interacció entre les tecnologies de la informació i la comunicació i la societat xarxa: un procés de canvi històric". *CONEIXEMENT I SOCIETAT* (Revista d'Universitats, Recerca i SIC. Ir quadrimestre 2003.)

CERF, V.: "Internet al segle XXI: L'onada imparable".
<<http://www.uoc.edu/web/cat/articles/vintoncerf.html>>

CODINA, LI.: "El ciberespai i l'ecosistema informatiu de la WWW"
<<http://www.uoc.es/web/cat/articles/codina/codina.html>>

CUERDA GARCIA, X. - MINGUILLÓN ALFONSO, J.: "Introducción a los Sistemas de Gestión de Contenidos (CMS) de código abierto"
<<http://www.uoc.edu/mosaic/articulos/cms1204.html>>

DERRIDA, J.: "QUÈ ÉS LA DECONSTRUCCIÓ?" a Cahier du «Monde» du Mardi 12/10/2004 p. III

DIPUTACIÓ DE BARCELONA. *Tres dècades d'història d'Internet*
<<http://www.xarxacentifica.com/doc/doc200111060001.html>>

DUART, J.M. (FUOC 2003) : "Educar en valors als entorns virtuals d'aprenentatge: realitats i mites" <<http://www.uoc.edu/dt/20188/index.html>>

DUART, J. M. - LARA, P. - SAIGÍ F. (FUOC, 2003): "Gestió de continguts en el disseny de continguts educatius en línia" <<http://www.uoc.edu/dt/20248/index.html>>

FIGUEROA ALCÁNTARA, H. A.: "Ciberespacio y ética hacker" de, professor de la Universitat de Mèxic: <http://hfigueroabsociol.tripod.com/hacker.htm>

FUENTES ORTEGA, J. B.: "El papel de la Filosofía en el conjunto de la cultura. La relación del saber filosófico con los saberes científicos y con el resto de los saberes"

<<http://www.filosofia.net/materiales/num/num16/Papel1.htm>>

FUKUYAMA, F.: "El transhumanismo"

Versió digital: <http://www.fp-es.org/oct_nov_2004/story_5_9.asp>

FULLAT, O.: "La comunicació impossible" pàg. 23. Article que forma part de les II Converses a la Pedrera: DD.AA *¿Una societat incomunicada? Informació i Comunicació*. Generalitat de Catalunya, Monografies i Documents 7, 1993, B.

GIFREU, J.: "Informació i propaganda". Apunts curs on-line (Març 2005 *Donar i rebre informació: problemes filosòfics* a <<http://terrificabras-filosofia.cat>>

GIL I GARCIA, E.: "El *weblog* com a nou mitjà de comunicació *online*"

<<http://www.blocat.com/148>>; Treball de doctorat: "Blogosfera: les bitàcoles i l'audiència". <<http://www.uoc.edu/in3/dt/cat/gil0705.html>>

JACOMY, B.: "Història de les tècniques des de l'Antiguitat fins a l'Enciclopèdia" article publicat en el llibre: *Elements d'història de la tècnica* de Santiago Riera i Tuèbols (coordinador). Barcelona, ed. *Associació d'Enginyers Industrials de Catalunya/Col·legi d'Enginyers Industrials de Catalunya*.

MANIFIESTO DE "UNABOMBER" por FC *La Sociedad Industrial y su futuro*

<<http://www.sindominio.net/ecotopia/textos/unabomber.html>>

MATA, R.: "¿Humanismo disfrazado? Ludismo, temor a las máquinas y nostalgia del paraíso". <<http://www.redcientifica.com/doc/doc199904190012.html>> ISSN: 1597-0223

MIR SOLER, N.: "La importancia del riesgo en la sociedad moderna: la sociedad del riesgo" <<http://www.gencat.net/mediamb/revista/rev24-cast.htm#riesgo>>

MITCHAM, C.: "Notes toward a philosophy of meta-technology" publicat en la revista *Society for Philosophy and Technology* n°1-2 1995.

<<http://scholar.lib.vt.edu/ejournals/SPT/v1n1n2/mitcham.html>>

NÚÑEZ F. – GÁLVEZ, A – VAYREDA, A. "La participació en un fòrum electrònic: motius, auditoris i posicionaments". <<http://www.uoc.edu/dt/20198/index.html>>

ORIHUELA, J. L. –professor de la Facultat de comunicació de UN–: “¿Qué son las bitácoras y por qué deberían importarnos?” publicat a Infonomia.com el 20 de enero de 2003. <<http://www.unav.es/noticias/opinion/op200103.html>>

OVE HANSSON, S.: “Las inseguridades en la sociedad del conocimiento”.
<<http://www.campus-oei.org/salactsi/ove.pdf>>

PARTAL, V.: “La gestió de la complexitat”
<<http://www.uoc.edu/culturaxxi/cat/articulos/partal0602/partal0602.html>>
Article del cicle de conferències: *SegleXXI, nova societat? Nova economia?*
<<http://www.uoc.edu/culturaxxi/cat/index.html>>

RABADÁN FERNÁNDEZ, E.: “El mito orwelliano acerca de McLuhan”.
<<http://www.geocities.com/erabadan/mitomcluhan.htm>>

RAPP, F.: “Philosophy of technology after twenty years: a German perspective” dins la revista *Society for Philosophy and Technology* nº1-2 1995
<<http://scholar.lib.vt.edu/ejournals/SPT/v1n1n2/rapp1.html>>

RAYMOND, E.S.: *La catedral y el Bazar*. Traducción: José Soto Pérez
<<http://www.sindominio.net/biblioweb/telematica/catedral.html>>

ROUSSEAU, J.J. *Discurso sobre las ciencias y las artes* disponible a:
<http://www.wordtheque.com/pls/wordtc/new_wordtheque.download_files?zip=Ciencias_Artes&lg=es&nf=47005>

SALAZAR, J.: “IDENTIDAD VIRTUAL: La "online persona", el "yo" y sus propiedades”
<<http://psicologia.dyndns.org/ciberpsicologia/Articulos/onlinepers.htm>>

SERRA, X.: “Filosofía con Internet”. <<http://xserra.nexen.net/filobac/index.htm>>

SLOTEDIJK, P.: “La ironía cibernética”
<http://www.petersloterdijk.net/international/texts/es_texts/es_texts_ironia_cibernetic.html> © otrocampo.com 1999-2001

SULLIVAN, A.: “The Blogging Revolution. Weblogs Are To Words What Napster Was To Music”. <http://www.wired.com/wired/archive/10.05/mustread_pr.html>

TIRADO, F. J. – GÁLVEZ, A.: "Comunitats virtuals, ciborgs i xarxes sociotècniques: noves formes per a la interacció social" [Data de publicació: abril de 2002] *Digithum* / 4 ISSN 1575-2275

<<http://www.uoc.edu/humfil/articulos/cat/tiradogalvez0302/tiradogalvez0302.html>>

TOZZI, M.: "Comment didactiser, l'enseignement de la philosophie dans l'enseignement secondaire?" dins les Jornades sobre la didàctica de la filosofia realitzades a Girona el 7-8 de Maig del 2004.

VANEGAS ARRAMBIDE, G.: "Educación Virtual: Nuevas Formas de Socialidad"

Universidad Autónoma de Nuevo León. México

<<http://cibersociedad.rediris.es/congreso>>

VILLATE, J. (2001): "La propiedad intelectual en la nueva era digital".

Disponible a través del *Observatorio para la CIBERSOCIEDAD*

(<http://cibersociedad.rediris.es>) en: <<http://cibersociedad.rediris.es/villate/copy.htm>>

ZERZAN, J.: (1994 "Futuro primitivo"

<http://es.geocities.com/anticivilizacion/zerzan_futuroprimit.htm>

Webgrafia

La majoria dels webs consultats així com els que apareixen citats al llarg treball van ser visitats del Febrer del 2003 a Agost del 2005. Per tant, donades les característiques dinàmiques i canviants de la web és possible que alguns ja no siguin operatius o hagin canviat d'adreça (Url). També, s'ha d'afegir que s'ha seleccionat una petita mostra com a exemple del que es pot trobar navegant per Internet.

Diccionaris d'Internet i altres:

- Enciclopèdia Catalana: <http://www.grec.net/>
- <http://personales.com/espana/barcelona/isaac/diccionario.htm>
- http://si.uab.es/si/formacio_documentacio/in_m_z.htm
- <http://www.salleurl.edu/citem/benvinguda/novetats/enciclomedia/glossari/glossari.htm>
- <http://www.wikipedia.org/wiki/>
- Enciclopedia filosófica Symploké: <http://symploke.trujaman.org/index.php/Portada>
- Centre de Terminologia de Catalunya: <http://www.termcat.net/>
- Diccionari sobre els dips o blocs: <http://www.catapings.cat/?s=diccionari>

Web-portals educatius:

- Universitat Oberta de Catalunya: <http://www.uoc.edu>
- Portal educatiu en línia: <http://www.edu365.com/>
- Portal sobre la recerca universitària i la SIC de la Generalitat de Catalunya: <http://dursi.gencat.cat/>
- Portal de webquests en català: <http://www.webquestcat.org/>
- Portal del PIE: Programa d'Informàtica de Catalunya: <http://www.xtec.es/>
- Educared: <http://www.educared.com>

Didàctica de la filosofia i webs de filosofia educativa

- Filosofia 3-18: <http://www.grupiref.org>
- Laboratori de filosofia: http://www.mcrit.com/comsoc/exemples_filosofics.htm
- Tests, qüestionaris, webquests i altres exercicis: <http://www.boulesis.com/didactica/>
- Web dirigida per Enzo Ruffaldi <http://www.ilgiardinodelpensieri.com>
- Laboratori Hermes_Net: <http://lnx.filosofiateoretica.it/laboratorio/>
- Diotime l'Agora: Revue internationale de didactique de la philosophie: <http://www.crdp-montpellier.fr/ressources/agora/>

- Revista Crearmundos s'ofereixen alguns exemples d'exercicis de creativitat filosòfica:
http://personal.telefonica.terra.es/web/crearmundos/Revista/index_Revista2004.htm
- Filoxarxa: <http://www.pensament.com/filoxarxa/>
- Filòpolis: <http://www.filopolis.net> web del professor de filosofia Llorenç Vallmajó
- Portal de Josep Maria Terricabras: <http://www.terrincabras-filosofia.cat>
- Cibernous: <http://www.cibernous.com> web d'Adela Cortina
- Filoètica: <http://www.xtec.cat/~asarsane>
- Filofof@r.com?: <http://www.geocities.com/asarsanedas>
- La pàgina dels aprenents de filòsofs: <http://www.xtec.cat/~jbueno1/>
- Portal de filosofia internàutica: <http://www.filosofia-internautica.info>
- Portal de filosofia: <http://www.filosofia.org>

Webs sobre seguretat a Internet:

- Alerta de virus: <http://www.alerta-antivirus.es/>.
- Associació d'Internautes: <http://www.aui.es/>
- Articles i material de seguretat informàtica <http://www.quandSICnfo/>.
- Escaner de ports i seguretat <http://www.upseros.net/>.

Webs dedicades a la reflexió sobre Internet i la Filosofia:

- Filosofia a Internet, reflexions i articles:
<http://www.ac-grenoble.fr/PhiloSophie/tice/rnet.htm>
- Observatorio para la cibersociedad: <http://cibersociedad.net>
- Reflexions sobre les TIC aplicades a la filosofia
http://www.discip.crdp.ac-caen.fr/philosophie/ressources/philosofia_Internet.htm

Webs de recursos:

- Ajuda a la programació: <http://www.desarrolloweb.com>
- Programa gratuït per fer activitats d'autoavaluació: <http://www.hotpot.uvic.ca/>
- Servidor de fòrums gratuït: <http://www.melodysoft.com/>
- Manual de PHP: <http://www.php.net/>
- Linux online: <http://www.linux.org>
- Programari lliure: <http://www.softcatalà.com/>
- Recursos per a webmasters: <http://www.tecnopolis.com>
- <http://www.programacion.com/asp/articulos/asp/>
- Phpnuke: <http://www.phpnuke.com>.

- <http://www.mamboserver.com/>
- Aules virtuals amb el moodle: <http://www.moodle.org>
- Generador de webquests: <http://phpwebquest.org>
- Scripts dhtml: <http://www.dhtmlcentral.com>

Webs de cercadors:

- <http://www.google.com>
- <http://www.vilaweb.com/nosaltres/>
- <http://www.yahoo.es/>
- <http://www.alexa.com>
- <http://www.altavista.com>

Webs traductors:

- <http://www.internostrum.com>
- <http://www.compendium.com>
- <http://www.babelfish.com>

Webs sobre blocs

Alguns sistemes de publicació de blocs:

- Blogger: <http://www.blogger.com>
- Movable Type: <http://www.movabletype.org>
- Pitas: <http://www.pitas.com>
- Plog: <http://www.plogworld.org/>
- WordPress: <http://wordpress.org/>
- Cibernautes: <http://www.cibernautes.com>
- La Comunitat.net: <http://www.lacomunitat.net>
- Lamevaweb.info: <http://www.lamevaweb.info>. Actualment traslladada al servidor de: <http://www.blocat.com>
- Actualització de blocs: <http://www.catapings.cat>; <http://www.bitacoles.net>
- 24 hours for Democracy: <http://www.scripting.com/twentyFour/news.html>.
- Informació l'origen dels weblogs:
<http://weblogs.clarin.com/conexiones/archives/000018.html>
- Història de l'origen dels weblogs:
http://www.rebeccablood.net/essays/weblog_history.html
- Actualització de blocs: <http://www.jjg.net/retired/infosift/>
- Classificació de blocs: <http://www.camworld.com/>

- Portal de blocs: <http://portal.eatonweb.com/>
- Portal de blocs: <http://www.technorati.com>
- Un dels servidors de weblogs més populars en l'àmbit internacional:
<http://www.blogger.com>
- Taller de weblogs: <http://www.unav.es/digilab/taller/>
- Estudi dels blocs: <http://www.blocat.com/438>
- Recull de blocs de filosofia: <http://www.ideasapiens.com/blogs/Filosofia/>

Webquests:

- El bullying: webquest coordinada per Carme Barba:
<http://www.xtec.cat/~cbarba1/bullinqwq1/>
- Boulesis: <http://www.boulesis.com/webquest>
- <http://www.swif.uniba.it/lei/scuola/insegnanti/WQ%20Diritti/d-index.htm> Un viatge a la descoberta dels drets humans des d'Itàlia.
- A Estats Units:
<http://homepages.wmich.edu/~r8macinn/Philosophy/philosophywebquest.html>

Diversos:

- Crackers i eines per crackejar programes: <http://www.crackmanworld.com>
- Com fer pàgines de filosofia i sobre què han de tractar:
http://www16.brinkster.com/mentesymaquinas/problema_otraspaginas.htm
- Web oficial del moviment ciberbunk: <http://www.ciberpunk.org>
- Eines per fer filosofia, programes i altres utilitats
<http://www.cinicos.com/internet.htm#P1>
- Antiga phrehackers.com, sobre el moviment hacker: <http://www.hispabyte.com>
- Informació del programa "Filosofia per ser feliços."
<http://www.tvcatalunya.com/filosofia/>
- Fitxes dels webs del programa del K3 webclip.
http://www.tvcatalunya.com/webclip/fitxes/wc_69507158.htm
- Es pot trobar informació sobre el judici a Unabomber i enllaços a altres planes web.
<http://www.unabombertrial.com/>
- Informació sobre Història de la tecnologia:
<http://ice.d5.ub.es/conferencias/Conf-Tecnolg.htm>
- Revista *The Philosophers' Magazine*: <http://www.philosophersnet.com/>
- Web del departament d'Història: Àrea història antiga de la UN:
<http://www.unav.es/hAntigua/textos/docencia/grecia/practicas/agoge.html>

- El Transhumanisme: <http://www.transhumanism.org/index.php/WTA/index/> Associació mundial del transhumanisme. En castellà: <http://www.transhumanismo.org>
- Extropians: <http://spock.extropy.org/ideas/principles-es.html>
- Creative Commons: <http://creativecommons.org/>
- Llicència de Creative Commons: <http://creativecommons.org/licenses/by-sa/2.0/deed.ca>.
- Més definicions d'Hipertext a: <http://www.iua.upf.es/~ctomas/ctp47.htm>
<http://www.philos.org/indexhist.html>
- Llibre electrònic: *Ciències de la terra i del medi ambient*
<http://www.esi.unav.es/asignaturas/ecologia/Hipertexto/01IntrCompl/110Complej.htm>
- Web de la transparència: <http://www.transparencia.es.org>

Sobre pensadors i personatges citats:

- Web del filòsof Alain de Botton: <http://www.alaindebotton.com/>
- Anthony Debons: <http://infosci.tripod.com/paper.htm>
- Villard de Honnecourt: <http://classes.bnf.fr/villard/pres/index.htm>;
<http://classes.bnf.fr/villard/feuillelet/main.htm>
- J. Zerzan: <http://www.filosofia.org/ave/001/a079.htm>
i al web oficial: <http://es.geocities.com/anticivilizacion/zerzan.htm>
- R. Lull: <http://www.xtec.es/~jquintan/llull98/llullcas.htm>, biografia, resum d'algunes obres i un joc interactiu fet pels alumnes de l'IES Joan Fuster de Barcelona. Web de la Universitat de Barcelona: <http://estel.bib.ub.es/ramonllull/>
Portal d'estudis actuals sobre Ramon Lull:
<http://www.geocities.com/Athens/Forum/5284/estev.html>
- F. Nietzsche: <http://www.nietzscheana.com.ar/> Nietzsche en castellano on es recullen textos i articles sobre Nietzsche. i Derrida en castellano:
- J. Derrida: <http://personales.ciudad.com.ar/Derrida/>
- M. Heidegger: http://personales.ciudad.com.ar/M_Heidegger/index.htm
- Web de l'Associació Francesc Pujols:
http://www.francescpujols.org/html/index/index_02.htm
- <http://www.ferratermora.com/> Web oficial d'aquest filòsof català.
- N. Luhmann: Conceptos básicos:
http://sunwc.cepade.es/~jrivera/bases_teor/episteme/epist_complex/glosar_luhmann.htm
- M. Tozzi: <http://www.philotozzi.com>
- J. Ellul: web de l'Association internationale des amis de J. Ellul:
<http://www.ellul.org/index.htm>; i a: <http://www.infoamerica.org/teoria/ellul1.htm>

- B. Russell: <http://www.filosofos.net/russell/index.html>

Guies de filosofia: classificació de webs, revistes i documents de temàtica filosòfica.

En anglès:

- Philosophy in Ciberespace: <http://www-personal.monash.edu.au/~dey/phil/>
- Voice of the Shuttle: <http://vos.ucsb.edu/browse.asp?id=2724>
- Guide to philosophy on the Internet: <http://www.earlham.edu/~peters/philinks.htm>
- Philosophy pages: <http://www.philosophypages.com/>
- Philosophy resources on Internet: <http://www.epistemelinks.com/>
- Stanford Encyclopedia of Philosophy: <http://plato.stanford.edu/contents.html>
- Routledge encyclopedia of philosophy: <http://www.rep.routledge.com/>
- The WWW Virtual Library Philosophy: <http://www.bristol.ac.uk/Depts/Philosophy/VL>
- Philosophy Documentation Center: <http://www.pdcnet.org/>
- People with Online Papers in Philosophy: Compiled by David Chalmers
<http://www.u.arizona.edu/~chalmers/people.html>
- The Radical Academy: <http://www.radicalacademy.com/>
- Social Science Information Gateway: <http://www.sosig.ac.uk>
- On-line information about journals in philosophy and related disciplines:
http://homepages.ed.ac.uk/pmilne/links_html/journals.html

En català:

- Hipatia: Guia de recursos x filòsofs:
<http://hipatia.uab.es/recursos/filosofia/filosofia.htm>
- Filoxarxa: web d'Àngels Baldó
<http://www.geocities.com/Athens/Agora/2979/filosofs.htm#philosophers>
- Revista idees: <http://www.idees.net>
- Enrahonar: Quaderns de filosofia: <http://www.raco.cat/index.php/Enrahonar>

En castellà:

- Guia de la documentación filosófica: Lechuza: <http://www.lechuza.org/>
- Astrolabio: Revista internacional de filosofía: <http://www.ub.edu/astrolabio>

En Francès:

- Philosophie, education et culture: <http://pages.globetrotter.net/pcbcr/>
- La Philosophie sur Internet: <http://www.cam.org/~lanteign>

En Italià:

- Swif: <http://www.swif.uniba.it/lei/index.html>

Documents SIC:

- Centre de recherche sur l'Europe et le monde contemporain:
<http://www.cremoc.org/eeurope.htm>
- Llibre blanc de Delors: <http://europa.eu.int/en/record/white/c93700/contents.html>
- Llibre verd: VIVRE ET TRAVAILLER DANS LA SOCIETE DE L'INFORMATION: PRIORITE A LA DIMENSION HUMAINE: http://europa.eu.int/comm/employment_social/social/info_soc/green/green_fr.pdf
- Informe Bangemann: Europa i la societat global de la informació. Recomanacions al Consell Europeu: <http://osi.conselldemallorca.net/pdf/bangemancat.pdf>
- Consens de Washington:
<http://members.tripod.com/~propolco/4sem/washington.htm>
<http://www.eumed.net/tesis/alhc/21.htm>
<http://www.imf.org/external/pubs/ft/seminar/1999/reforms/Naim.HTM#I>
- Observatori del risc: http://www.seguretat.org/observatori/frames_observatori.html
- grup de treball Democràcia Participativa Digital 2002 de la Fundació Catalunya Segle XXI: <http://www.seglexx1.com>
- Gestionada per la fundació Jaume Bofill: <http://www.democraciaweb.org>
- web de l'IIPC: <http://www.complejidad.org/>
- *Programme européen MCX "Modélisation de la Complexité"*: <http://www.mcxapc.org/>
- Sobre la complexitat: <http://www.complejidad.org/penscompl.htm>
- Documento WSIS-03/GENEVA/4-S 12 de mayo de 2004 Original: inglés
<http://www.itu.int/wsis>

Moviments, Institucions, fundacions, escoles de filosofia:

- Web personal de B. Achenbach sobre filosofia pràctica: <http://www.achenbach-pp.de/>
traslladada el 2003 a <http://www.g-pp.de/>.
- Asociación Española para la práctica y asesoramiento filosóficos:
<http://www.gksdesign.com/asepraf/>
- Gabinete Pharos: <http://www.gabinetepharos.com/>
- Associació filosofia pràctica de Catalunya:
<http://www.afpc.org.es/catala/framesetot.html>
- <http://www.asesoriafilosofica.com/> Centre situat a Eivissa i que ofereix documents sobre filosofia pràctica on line.
- Escola de filosofia el Pou: <http://www.escoladefilosofia.rr.nu/>

- Liceu Joan Maragall: <http://www.joanmaragall.net>
- Associació de filosofia de València: <http://www.uv.es/sfpv/>
- Fundació Gustavo Bueno: <http://fgbueno.es/fgb10.htm>
- Asociación andaluza de filosofía: <http://aafi.filosofia.net/>
- *Sociedad de Estudios de Filosofía materialista*: <http://sefm.filosofia.net/>
- Comité Consultatif National d'Ethique pour les sciences de la vie et de la santé (CCNE): <http://www.ccne-ethique.fr/francais/start.htm>
- Instituto de filosofía: <http://www.ifs.csic.es/principal.html>
- Fundació grífols: <http://www.fundaciongrifols.org/cat/fundacion/misionyobjetivos.asp>
- Institut Borja de biètica de la Universitat Ramon Llull: http://ibb.hsjdbcn.org/1_3.html
- Cafè filosòfic: <http://cafephiloweb.free.fr/>
- Institut de Tecnoètica Epson: <http://www.tecnoetica.com>
- Societat Catalana de Filosofia: <http://www.iecat.net/institucio/societats/SCFilosofia>
- Sociedad Académica de filosofía: <http://www.safil.info>

Filosofia de la tecnologia

- Base de dades bibliogràfica: <http://www.campus-oei.org/salactsi/santander2.htm>
- Revista Techné: Research in Philosophy and Technology:
<http://scholar.lib.vt.edu/ejournals/SPT/>